

Зерна

ЛІТЕРАТУРНО-
МИСТЕЦЬКИЙ
АЛЬМАНАХ
УКРАЇНЦІВ
ЄВРОПИ

1998, Число 4-5

GERMAN INFORMATION SERVICE

Фрагмент ілюстрації з "Євангелія учительського" (Київ, 1637)

Париж _____

_____ **Львів** _____

_____ **Цвікау** _____

1998,

Ч И С Л О

4 - 5

Шеф-редактор:

Ігор ТРАЧ

Редакційна колегія:

Богдан Зілінський (Чехія)

Анатолій Мойсієнко (Україна)

Пилип Наум'як (Франція)

Олесь Нога (Україна)

Іван Плітка (Німеччина)

Ярослав Ступак (Швеція)

Андрій Судин (Україна)

Володимир Шишак (Україна)

Відповідальні за випуск:

Володимир Бойко

Володимир Гаюк

© Усі права застережені.

Передруки лише за поданням джерела.

Рукописи редакція не повертає.

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ

Богдан ВАНДЯК	
За ґратами калина розцвіла...	10
Юрій ГАВРИЛЮК	
Голоси з Підляшшя (Поезії різних років)	14
Андрій ГАРАСЕВИЧ	
Сонети	23
Стара Прага	25
Анатолій ДНІСТРОВИЙ	
3 поезій минулого року	27
Іван ІОВ	
У моєму серці Україна	31
Юрій ЗАВГОРОДНІЙ	
Вибрані поезії	37
Корнелій КУТЕЛЬМАХ	
Постчорнобильські пастелі	40
Павло РОМАНЮК	
Поезії	42
Микола САРМА-СОКОЛОВСЬКИЙ	
Христос воскрес! Воістину воскресла Україна!	47
Микола УДОВИЧЕНКО	
Вибрані поезії з різних років	54

ПРОЗА

Іван МІЩЕНКО	
Уривок з роману “Доля Антоніни”	60
Леся ДЕМСЬКА	
Білі стіни	77
Сповідь емігранта	79
Йосип КУЛЬЧИК	
Ужоцький перевал	81
Тарас МУРАШКО	
Кохання є інде	88

Юрій СЕМЕНКО

Смерть буває різною 104

Алекс СИДОРЕНКО

Чутове, Україна, 1932 р.

(моїй бабусі Лідії Вдовиченко) 106

Василь ТРУБАЙ

Картоплина 109

СТОРІНКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Богдан БОРА, Василь БОРОВИЙ,
Ольга БУШИНЧАК-ДОЛЕНГА, Олена ГАЛЕТА,
Василь ГЛИНЧАК, Леся ГОХ, Євгенія ЖАБИНСЬКА,
Іван ЗЛАТОКУДР, Кость КАМЕНСЬКИЙ, Ганна КОЦУР,
Андрій ЛЕГІТ, Ярослав МЕЛЬНИК, Марта МЕЛЬНИЧУК,
Анатолій МИРОНЕНКО, Надія МОРИКВАС, Маруся НЯХАЙ,
Марія РЕВАКОВИЧ, Інна РЯБЧЕНКО, Ольга СИДОРАК,
Яр СЛАВУТИЧ, Дзвінка ФЕДОРЦІВ, Олесь ЦАРУК,
Дмитро ЧУБ, Петро ШИДИВАР, Оксана ШМОРГУН 117

ГРАНІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ

Євген ДАЦЮК

«Щасливий той, хто радістю багатий...» 138

Тетяна НАЗАРЕНКО

Поет, маляр, кобзар: О. Микола Сарма-Соколовський 141

Микола ЗИМОМРЯ

Світло шекспірового сонетарію 144

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

Пікарескна література та її еволюція

Розділ з книги “Генерика і архітектоніка” 149

Микола ЗИМОМРЯ

“Щоденник” Василя Гренджі-Донського

в контексті духовних змагань Карпатської України 153

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

Про одну збірку перекладів 155

Микола САМІЙЛЕНКО

Собори високих душ 159

ДО ВЕРШИН ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Євген ДАЦЮК

«Оплачене поневірянням слово...» 164

Німецькі романтики в перекладі І. Качуровського 169

Володимир ДЕХТЯРУК

Поезії 186

Роберт В. СЕРВІС

Спалення Мекгі 187

Норберт КОТОВСЬКИЙ

Поезії 190

Вільям ШЕКСПІР

Сонети 193

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Ярослав БОБОШ

Михайло Гаврилко і мистецькі навчальні осередки
Західної Європи 194

Віктор ПАЛИНСЬКИЙ

Тріада присутності
(кілька вибраних інтерпретацій творчості Олеся НОГИ) 199

Христина САНОЦЬКА

Відлуння зірваної струни... 203

Ігор ТРАЧ

Дорогами Європи мандрує І. Труш 211

Ростислав ШМАГАЛО

Художник Ігор Микула 213

Оксана ПРИЙМАК

На баштані всесвіту Володимира Євтушевського 215

АРХІТЕКТУРА

Ярослава ГРЕНДИШ

Церква святих Володимира і Ольги в Чікаго 218

КОНТРАВЕРСІЇ

Володимир БРЮГТЕН

Із "Блокнотів" 220

ДО УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Уляна МОВНА

Духовна культура українців Галичини у зацікавленнях
львівської польськомовної преси першої половини ХІХ ст.
(аспект календарної обрядовості) 223

Петро СТАЖИНСЬКИЙ

Участь українського студентства в боротьбі за
новий виборчий закон до Галицького крайового
сейму (1907-1914 рр.) 233

Сергій ЦШКО

Українці в Маньчжурії, Китай:
(короткий історичний огляд) 236

ДО ДЖЕРЕЛ

Оксана ФРАНКО

Андрій ФРАНКО

Федір Вовк - вчений і громадський діяч
(До 150 річчя від дня народження) 247

Ігор ТРАЧ

Стежки українські (продовження) 253

Василь МИКЕТЮК

Дневник (продовження) 259

ПРОБЛЕМИ АКТУАЛЬНІ

Іван ПАСЕМКО

Сучасний український правопис: стан,
реформи, перспективи. 283

Микола НЕВРЛИЙ

Коли вилазить шило з мішка? 287

ІНФОРМАЦІЙНА МОЗАІКА 291

ВИДАВНИЧІ СТРУМКИ УКРАЇНІКИ 314

НАМ ПИШУТЬ 347

ПРО НАС ПИШУТЬ 354

CONTENS

POETRY

Bogdan WANDJAK

“The guelder-rose bloomed beyond of the bars...” 10

Jurij HAWRYLJUK

“The sounds from Pidljaschja”

(Poetry from differents years) 14

Andrij HERASEVYCH

“Sonets” 23

“Old Prague” 25

Anatolij DNISTROVYJ

“From poetrys of last year” 27

Ivan IOW

“Ukraine - in my heart” 31

Jurij ZAWHORODNIJ

“From selected...” 37

Kornelij KUTEL'MACH

“Pastels of postchornobyl” 40

Pavlo ROMANJUK

Poetrys 42

Mykola SARMA-SOKOLOWS'KYJ

“Crist is rising!” 47

Mykola UDOWYCHENKO

“Selected poetrys from differents years” 54

PROSE

Ivan MISCHCHENKO

“The Antonida's lot” (fragment from roman) 60

Lesya DEMS'KA

“The wait walls” 77

“The confession of emigrant” 79

Josyp KUL'CHYK

“The pass of Yszgorod ” 81

Taras MURASCHKO

“The love is onether” 88

Jurij SEMENKO

“The death is verios” 104

Alex SYDORENKO

“Chutowe, Ukraine, 1932”

(my grandmother Lidiji Wdovychenko) 106

Wasyl TRUBAJ

“The potato” 109

PAGES OF THE UKRAINIEN EUROPE POETRY

Bogdan Bora, Wasyl Borowyj,

Ol'ga Buschynchak-Dolenga, Olena Galeta, Wasyl Hlynchak,

Lesya Koch, Eugenija Szabyns'ka, Iwan Zlatokudr,

Kost' Kamen'skyj, Hanna Kocur, Andrij Legit,

Jaroslav Mel'nyk, Marta Mel'nychuk, Anatolij Myronenko,

Nadija Morykvas, Marusja Njachaj, Marija Revakowych,

Inna Rjabchenko, Ol'ga Sydorak, Jar Slavutych,

Dzwinka Fedorciv, Oles' Caruk, Dmytro Chub,

Petro Schydywar, Oxana Schmorgun 117

FACETS OF LITERARY CREATIVE**Jevgen DACJUK**

“Who is rich of joy - is happy” 138

Tetjana NAZARENKO

“The poet, paint, kobzar: O. Mykola Sarma-Sokolows'kyj” 141

Mykola ZYMOMRJA

“The lite of Schekspear's sonetarij” 144

Igor KACHUROWS'KYJ

“Pikaresna literatura and its evolution”

The chapter of book “Generyka and archytectonic” 149

Mykola ZYMOMRJA

“The “Diary” of Wasyl Crendsza-Dons'kyj

in spiritual context of Karpatian's Ukraine” 153

Igor KACHUROWS'KYJ

“About of the one collection translations” 155

Mykola SAMIJLENKO

“The sobors of high souls” 159

FOR TOPS OF THE TRANSLATE SKILL

Jevgen DACJUK

“The word of pay by roaming” 164

The translate of germany romantic poets by I. Kachurows’kyj 169

Volodymyr DEHTJARUK

“Poetrys” 186

Robert W. SERVICE

“The cremation of Sam Megu” 187

Norbert KOTOWS’KYJ

“Poetrys” 190

William SCHECSPEAR

“Sonets” 193

CREATIVE FICTION

Jaroslaw BOBOSCH

“Mychajlo Hawrylko and art studing centers
of West Europe” 194

Viktor PALYNS’KYJ

“The triadas of presence”
(Some select interpretations of art by Oles’ Noha) 199

Krystyna SANOC’KA

“The echo of pick string...” 203

Igor TRACH

“Twan Trusch to trevelling of Europe’s roads” 211

Rostyslaw SCHMAGALO

“The painter Igor Mykula” 213

Oxana PRYJMAK

“On the universary melon-field
of Volodymyr Jewtuschewskyj” 215

ARCHITECTURE

Jaroslaw GRENDSCH

“The castle Volodymyr and Ol’ga in Chicago” 218

CONTRAVERSIONS

Volodymyr BRJUGTEN

“From “Note-books” 220

TO UKRAINIAN HISTORY

Uljana MOVNA

“The spiritual culture of ukraine Galiciens
in L’viv’s polenlanguage press
of the first part of XIX c.” 223

Petro STASZYNS’KYJ

“The participation of ukrainien students
for new election right
to Galicien land Sejm (1907-1914)” 233

Sergij CIPKO

“Ukrainiens in Manchzuriya, China”
(Short historical rewiew) 236

FOR SOURCE

Oxana FRANKO

Andrij FRANKO

“Fedir Wowk - scientist and public activity”
(For 150 universary) 247

Igor TRACH

“Ukrainien paths” (Continuation) 253

Wasył MEKYTJUK

“Diary” (Continuation) 259

ACTUAL PROBLEMS

Iwan PASEMKO

“Contemporary ukrainian spelling” 283

M. NEWRLYJ

“When awl get out from sack?” 287

INFORMATION MOSAIK 291

PUBLICATION UKRAINIEN SPRINGS 314

WRITE TO US 347

WRITE ABOUT US 354

Поезія

У вітальні «Зерен»

**Богдан
ВАНДЯК**

Богдан Вандяк народився 15 травня 1959 року в селі М. Заліщики, Бучацького району, Тернопільської області. Своє професійне навчання образотворчого мистецтва почав в Івано-Франківську, продовжив у Львівському училищі ім. Івана Труша, яке закінчив у 1980 році. 1982-1984 рр. - вільний слухач відділу живопису в інституті ім. Рєпіна в Петербурзі. 1984-1989 рр. - навчання у Львівському державному інституті прикладного мистецтва...

З 1990 року проживає в Торонто, Канада...

**ЗА ГРАТАМИ КАЛИНА
РОЗЦВІЛА...**

Украли вітри пісню,
Мені залишивши печалі,
Лелеки тягучий стогін
На серця мого окраї.

А на порозі - мати,
Мов "баба" сидить одвічна,
На серця мого окраї -
Сліди, що ведуть у вічність.

На серці - сліди від болю,
Від гною прорвались рани.
Ох, краю, мій вічний болю,
України вічна драмо!

Попіл в руді кам'яніє,
Стигнуть від спомину жили:
Хто розпинав Україну?
Хто осміяв могили?

Люди німіли від жаху,
Стиснуті губи тремтіли.
В страсі покори - мов маку,
Кожному струєно тіло.

Блазні арени і часу:
"Красний" оскал вандалізму,
"Красна" епоха "найкращого"
В красних словах комунізму.

В чому ж відмінність фашизму?
Знищено храм - не відновиш.
Шибениць скрип більшовизму,
Скритих завісою часу.

Протікає кров по жилах,
Як по гіллі терну стогін.
Проминає боєм спомин,
Мов ножем по серцю скрегіт.

Страх у пам'ять вбився клином
І, мов біль зубний, він мучить.
Що чекає нас в майбутнім?
Чим зустрінем тих, що були?

Потом заливаєм очі,
Рани затираєм брудом.
І не віримо, що буде
День новий опісля ночі.
Ми не віримо, що прийде
І піде з минулим вічне.
То ж зустріньмо неминуче -
Те, що не було, нехай настане!

Птахи-люди, одвічні свідки,
В божевіллі чекання тремтять,
Барабанні перетинки трісли,
І замовк для приречених кат.

Колискова - сплюндрована пісня -
Їх приспить: не приспала б життя.
Біла лінія рветься із тріском,
І від блиску земля попливла.

Закричала над полем пташина
І понесла жахиття в устах.
Але впала на землю краплина,
Залишившись полином в серцях.
7.11.88

*"Була мені лиш мить життя..."
Коріння має ґрунт і плід,
А плід повинен мати корінь.*

Я ніц не бачив, тільки чув,
І звуки влились мені в вуха,
Заповнив порожнечу шум,
А вже вона доповнить звуки.
Я чув, як протікає кров
І пульс, який відміряв перші муки,
І як наповнює мене
Приплив енергії розлуки.

Я був один і не один,
І самота була моя
Мені не горем, а душею,
Її б я не хотів замінювать нічим.
Я жив всього тоді лиш мить,
І бачити хотілось Бога,
Та не небесного, земного,
Якому вічно би служити,
Бо то його величне слово
Є істинного слова плід,
А ви його убили. Кого,
Кого послухались, немудрі?
І того імені святого
Навік позбулись на землі.
Я жив тоді всього лиш мить
І ще не міг собі сказати,
Де правда дня і де той плід,
Що треба було так страждати.
Була тоді лиш мить життя,
І ангел білий в сні явився.
І я спитав: що є життя?
І що є істина на світі?
Тоді в одвіт мені сказав
Небесний вісник златокрилий:
Те є життя, що ти живеш,
А істина... - про це пізніше.
А що ж є першим у житті?
І що тоді найважливіше?
Народження чи чорна смерть?
Одне, що страшить, друге тішить.
І він сказав мені в одвіт:
Не те страшне, чим страшать дітей,
І радість плоду не несе,
Коли безплідні будуть дні ці.
Я запитав: а що є я?
Що можеш ти мені сказати?
А він, розправивши крила,
Прощаючись, встиг прошептати:
"Візьми на себе свій тягар,
Як віл натужся - будеш нести,
Та допомоги не чекай.
Лиш з перешкодою зіткнешся -
Того, що твоє - все в тобі,
А що не твоє - не торкайся,
І впевнено вверх іди,

Та не ставай, не зупиняйся.
 Як по трудах важкого дня
 Світило вічне ляже спати,
 На плечі твої зійде тьма,
 І старість сива коло хати...
 А там, в запущенім саду,
 Гілки немов сплелися з днями,
 Час спинить твого серця пульс,
 І відійде душа за хмари.
 Та долю свою не клени,
 Ти проживеш її, як схочеш.
 Якщо не хочеш - не живи,
 Але інакше ти не схочеш.
 Та що останнє - не скажу..." -
 Чи я почув, а чи причулось,
 Бо птаха-вісника не було -
 Він зник в безкрайї темноті.
 А істина?! - я вслід кричав...
 Для чого муки ті земні?
 Для чого я весь вік страждав,
 Для чого мучився від болю?
 У чому сенс
 Земного "Я"?
 І в чім є правота земная?
 Життя як істина одна?!
 Життя як істина одна є?!
 Та тільки ехо віддало:
 Життя як істина одна є,
 Життя є істина,
 Одна є
 істина життя.

В тілах пустельних, як в гробах, гуляє
 вітер,
 Пустота дихає передчуттям кінця.
 І божевільний крик, що вступиться за
 грішних,
 Назустріч йде - початок вороття.
 Дурне життя. Кричали: "Бог, Месія!..."
 Потім його розп'яли і, щоби покарати,
 В вічі плювали, вбрання шматували,
 І плакав ангел слізьми немовляти.
 Збожеволіла мати, сама мов з хреста,

Неначе нежива: не усвідомлює, не розуміє:
 На муки сам пішов, за вічне життя.
 А поряд тлум ревів мерзотним гнівом...
 І сталося, і обірвалась нить життя.
 Безсилий агнець - під ножом, безвинний.
 Хто ж винен в тому, хто ж безвинний?

Торкнися струни
 коливанням відчутного
 болю,
 поволі торкнися,
 мов плинним звучанням
 чуття,
 торкнися струни -
 глибини сокровенного
 жалю,
 мольбою благою,
 сльозою омивши свій
 жах.
 Торкнися ледь-ледь
 не тілом, а духом,
 щоб серцем - не слухом
 відчутти тремтіння.
 Глибоко-глибоко
 торкнися півзвуком,
 торкни своєю совістю
 легенько, мов дзвін.

Подивися назад:
 Битим шляхом розп'яті тополі,
 І поволі, поволі, поволі
 Здоганяє тебе немовля.
 Камінь чорний на тому шляху,
 Ворон б'ється в заломлені груди,
 А дитячі безсилі руки
 Молять в неба щасливу добу.
 Битий шлях під ногами століть,
 Перебитий хребет в його долі,
 А дитяче лице переорано,
 Мовби віку прожило доволі.

Оглянися назад, на той шлях:
Битий він, пересічений горем...
А розп'яті тополі стоять,
І старіє дитя мимоволі.
Торонто.

МАНУСКРИПТИ

Я усвідомлюю жах цей.
Сиротіє мій розум і серце.
І народ, мов приречена жертва,
На розпутті розп'яттями став.
Горе. Наше одвічне горе.
Час, минаючи разом із нами,
Позначає свій слід карбами:
Вами ж зраджена, буде земля
Сиротою. Мов байстря, в чужині
Помирає без сліду і жалю -
Так щезає історія краю.
Манускрипти лежать неживі.
Від холодного мертвого тіла
Не діждатися дихання болю.
Манускрипти, мов спомин волі,
Залишають сліди спопелілі.
Поле вкрите плодами нікчем.
У безодні зникають долі.
Не в одного конвульсії болю
Серце рвуть на дрібні шматки.
У пульсі - дзвонів луни,
Рвуться жили, як струни, -
Не витримують фальшу гри.
Совість, власної волі в'язень,
Блазень часу і зради блазень,
Чоло схиляє до тьми,
Там на днищах очей - спомин.
Гасне світла священний промінь,
Але згублено ключ туди.

В.Стусові

За ґратами калина розцвіла
Без сонця, без тепла любові...
Неправда - бо ж любов була,
Сама себе згубивши.
О, божевільний час!
Тортур болючі рани
Тавро твоє позначають
І ти, проклятий, не знайдеш спокою.
Криваві плями і сліди побоїв
На тілі білім - мов разок калини...
Про тебе скажуть, ти ж мовчи;
Про тебе свідчать: винен, винен!..
Тобою загнано живе,
Мов кінь, омийтий в своїм милі,
Свинцевим дотиком поранений,
Упав без подиху, безсилий.
Загнали в біле тіло ніж,
Мов цвях в зап'ястя рук невинних.
Колючий дріт - терновий цвіт
На палахкім чолі калини.
І потекла на землю кров,
Густа сльоза плодів багряних.
Неправда, що його любов
Безслідно згасла в чорній ямі!
А ягоди жагучих слів
Вітри нові колись піднімуть...

Юрій

ГАВРИЛЮК

Юрій Гаврилук народився 02.09.1964 р. в Більську на Підляшші. Свою діяльність на ниві української літератури почав у 1982 р., пишучи вірші місцевим українським діалектом. В першій половині 1983 р. став лавреатом II місця в ділянці поезії у Конкурсі молодих творців української культури у Польщі, який організував краківський гурток УСКТ. Публікація нагороджених віршів у „Нашій культурі” (щомісячний літературно-науковий додаток до варшавського тижневика „Наше слово”) стала деб'ютом на сторінках українського друку.

У 1983 р. почав історичні студії в Ягеллонському університеті в Кракові. Під час студій брав активну участь у формуванні руху українського національного відродження на Підляшші. В 1983 р. організував Українське Підляське Видавництво „Думка”, яке випустило понад 20 позацензурних публікацій. Від 1987 р. редагував позацензурні часописи „Основи” та „Українець”. У 1986 р. видав збірку віршів „В непромінючому поході” (вірші писані назагал діалектом), у 1988 р. - збірку „Негербові генеалогії”. Вірші і прозові мініатюри друкувалися в періодичних виданнях: „Наше слово” (Варшава), „Зустрічі” (Варшава), „Основи” (Більськ), „Краґ” (Більськ - Люблін), „Над Бугом і Нарвою” (Більськ), „Всесвіт” (Київ), „Світо-вид” (Нью Йорк - Київ), „Дзвін” (Львів), „Нові Дні” (Торонто), „Спадщина” (Київ, самвидав), літературних альманахах „Вітрила” (Київ 1990) і „Поезія” (Київ 1989), збірниках „Золотий гомін. Українська поезія світу” (Київ 1991) та „Найдорожчий скарб. Слово про рідну мову. Поезії та вислови” (Київ 1990), антології „Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі” (Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава 1993).

Після закінчення студій деякий час працював в Центрі української науки і культури у Кракові. В роках 1993-1996 - секретар редакції підляського двомісячника „Над Бугом і Нарвою” та секретар Головної управи Союзу українців Підляшшя.

В науковій діяльності концентрується на історії Підляшшя та його природних зв'язках з Україною. У 1993 р. видав книжку „Z dziejów Cerkwi prawosławnej na Podlasiu w X-XVII wieku”, 1995 - збірник „Ruś podlaska. Podlasie w opisach romantyków”; окремі статті публікує в таких часописах як: „Над Бугом і Нарвою” та „Краківські українознавчі зошити”. Співпрацює з редакціями київських часописів „Пам'ятки України” та „Старожитності”. Член редакційної колегії журналу „Краєзнавство” (Київ).

ГОЛОСИ З ПІДЛЯШШЯ

(ПОЕЗІЇ РІЗНИХ РОКІВ)

Мово наша
Батьків і дідів наших
Молитво наша
До рідної землі

Ти як мати рідна
До сну нас колихала
Учила ти нас жити
Якими бути нам людьми

Ти як кров гаряча
Між народом кружиш
Кожний чоловік
Серцем є твоїм

І хоч ти була
Генію пана недоступна
Царам ненависна
Ми тебе зберегли

Збережем ми тебе
І в теперішній нам час
Будемо тобою говорити
І не загине слід по нас

осінь 1982 р.

Прийшла шляхта на Підляшє
Закричала: Буде наше!
При нас буде вам свобода
Для всього вашого народа
На правдиву вас наведе віру
Православ'я викинемо в холеру!
Почалося шляхти володання:
Панщина, нащодень катування
Бо ти руський, бо ти „дикий”
А я шляхціц - пан великий!
Бо мені веселитись, їсти, пити
А вам на тоє все робити
Бо мені бути богом вашим, вас топтати
А вам хребет в покорі все згинати
Аж тоє лиш будете уміти
Щоб:
До землі нам кланялись, робити
У всьому повільними нам бути
І про волю на усе забути
Амінь!

1982

Пливу помалу
Над берегом свого тіла
Там

На кривавій хвилі
Серце моє вмирає
Це вона винувата
Втопився я в її очей
Бездні лазуровій
Сплетення її волосся
Мій останній крик здушили

05.02.1983 р.

Забув я
Погляд твоїх очей
Доторк руки
Забув це все
Але не забув
Твої сутності

22.04.1983 р.

Відійдемо звідси у вічність
Мабуть не зміниться нічого
Неначе б зникнув малий камінь
Зі стежини
Якою біжить час
Оставив слід не більший
Ніж дощова краплина
І пару літер
На кам'яній таблиці

14.06.1983 р.

Ікона
Окно у світ
У космос

Ікону чоловік
Написав
Чоловік
Мікрокосмос

09.01.1985 р.

Тримайся вітру
Каміння розсилється дрібним піском
Все інше на попіл зотліє
В світ широкий все розвіє
Вітер

14.01.1985 р.

Пишу тобі листа
Зеленим чорнилом надії
Що спогад не загине
Серед хвиль життя
Часу
Проминання

17.05.1985 р.

Вітчизна
Це широке
Сине море
Де котяться хвилі
Нашого життя
Це рвучкий вітер
Що шумить
У наших грудей подиху
Це суходіл
Який дрижить
Від удару наших сердець

Море плеще
Вже від давна
В синьому просторі часу
І вітер віє
Обвіває суходіл
Але чи вітчизна це
Без нас

04.06.1985 р.

Землі з-під ніг
Грудочку малу
Я підійму
Це життя мого
І серця
Найцінніший камінь
Підійму
Та покладу
На тесанім граніті
Це пам'ятник
Батьківщини моєї

04.06.1985 р.

Не є я музиком
Не напишу
"Симфонії Тобі"
А декілька слів
Так мало значить

22.07.1985 р.

Згадую я виноград
Темносині його грона
М'якиш був у ньому гіркий
Як моя любов

22.07.1985 р.

СПОГАД

Місяць в далекому небі
Ледь біліє
Тиша з туманом осідає
На бляшаний
Церковний дах
Пора для роздумів
Коли з собою
Сам блукаєш
По запустілих вулицях

02.12.1984 р.

Хотів би
Утекти від світу
Заховатися в тобі
В твоєму тілі загубитись
Пропастись
В глибині очей

02.12.1984 р.

Від журби щоденності
Хочу втекти
Відпливсти в Любов
Але хоч шукаю
Не можу знайти
Немає острова
Де корабель мого серця
Міг би причалити

02.12.1984 р.

ПРАЛІС

Тут дерева завжди
Мовчки стоять
Навіть коли стежинами біжать
Люті вовки часу
Кинутись майбутньому до горла

05.12.1984 р.

Стрілами
Життя до нас стріляє
Може з золота
Може зі срібла
Певне
Що коли закувають
То залізним ланцюгом

18.12.1984 р.

Що це очі
Може два кусні леду
Під повіками
Мабуть ні
Лід не збреше
Коли в ньому
Сонце відіб'ється

18.12.1984 р.

Не два
Не три
Ні навіть сім
Але один
Це довершена цифра

Один
Один...
... І ще один
Це є товпа
Моєб'юса петля
Розтягнена на глобі

Один
Це ти
Нескінченність
Вони

Посеред нескінченності
Є також один
Один
Це він
Товпа
Це ти

09.01.1985 р.

Серед ночі приходиш
Чи наяві
Чи в сні

Не важливе
Вранці зникаєш
Розпливаєшся мов сон
У світанку
Світла тумані
Ніч лише після дня
Наступає
Без розлуки
Зустрічі знову
Нема

07.01.1984 р.

ЗАМКОВА ГОРА (Мельник)

Входили ми сюди
Щоб пізнати
Архітекторів давних труд
Очима обняти весь
Світу надбужанський крут
Замкнене в йому минуле -
Перший слід майбутнього

20.02.1984 р.

Люди як краплі
Словами як краплі
Розбивають
Пороги століть

26.05.1984 р.

Обтесаний камінь
Декілька вирізаних слів
Залізний хрест
Вісники
Нашої безсмертності

31.07.1984 р.

Розсипайся як пісок
По
Серед піль
Дорозі
Як річний пісок
Нехай тебе несе вода
І вітер
В світ
Розвіє
Хто ж ти є
Ти слово наше

20.11.1984 р..

ПРИ МОГИЛІ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

Це не мавзолей
Не білий мармур
Не червоний граніт
На чорній могилі
Пшенична стеблина
Зерном майбутнє сповіщає

06.03.1989 р.

Вкривай лице багрянцем
Це героїв плащаниця
А не стиду колір
Крові на їй не знати
Але у вас
Лише уста червоні

06.03.1989 р.

ДЕ ЕХІСТЕНТІА СПІРІТІ

Що нас чекає
На схрещенні тисячоліть
Чи лише голий зад
Нової моральності
Дуже приваблива еманация тіла
Але лячне майбутнє душі

01.07.1989 р.

Все філософія
Й шукання абсолюту
Кування в людині довершеності
Кування в букви
Окрайців думок
Самостверджування на руїнах тіла
Що існує душа

01.07.1989 р.

А скажи
Лиха години
Тяжко ж мордувати себе
Чи це просто наче б
Язик відірвати
Мовчати
Чи може совість
Зачеплена десь глибше

01.07.1989 р.

ПОЛОВЕЦЬКА КНЯЖНА В АНТИЧНОМУ ПОЛОНІ

Горять свічки
Горять їх піраміди
Величезний Батьківщини вітвар
Але не доставимо їх більше
Зачадили в димі

01.07.1989 р.

Плаче княжна
Плаче воля
Страстна доля
Сторчить пеніс Дiskoболя

02.07.1989 р.

І заснув навік
І вічний сон приснив
Кружляти духом злим
До віку світу цього
Але зліпила крила кров
Й на попелищі ліг
Не духом ж був
Лише совою

01.07.1989 р.

Зоря повиснула над раєм
Але навіщо моє сіяння полум'яне
Якщо дерева
Породжують лише гріхи
Віків простір широкий
А добрести до Віфлеєму треба

23.09.1989 р.

«Нація може розвиватися свobodно з користю для її членів тільки тоді, коли матиме власну самостійну державу».

Микола Міхновський

Микола**НЕВРЛИЙ**(Братислава,
Словаччина)**ПРО ТРЬОХ ДРУЗІВ ПОЕТІВ
АНДРІЙ ГАРАСЕВИЧ (1917-1947)**

(ДО 50-РІЧЧЯ З ДНЯ СМЕРТИ ПОЕТА)

З першим із них я познайомився в Хусті, незадовго після того, як приїхали ми з батьком із Східної України. Це було десь 1934-35 року. Чутка про те, що з "Радянщини" повернувся на свою батьківщину чех, що вільно володіє українською мовою, знає й любить українську культуру, скоро розійшлась не тільки по Хусту, але й по всьому Закарпатті, що до Другої світової війни належало до Чехо-Словаччини. У Хусті ми жили у брата мого батька, Костянтина Неврлого, що був там залізничним службовцем. До його просторого помешкання, що було на Карпатській вулиці, в домі єврея Йойни, приходило тоді чимало людей, найбільше українців. Кожний жадібний був почути щось про Східну Україну, де саме лютував голод. Одними з перших завітали до нас на Карпатську Рубиновичі й Гарасевичі, галичани походженням. Будучи правниками, вони працювали в чехо-словацькому судочинстві. Син радника Рубиновича, Богдан, особливо цікавився вістками з України. Пізніше я довідався, що він, студіюючи на Празькій політехніці, належав до українського революційного підпілля.

Одного разу він прийшов не сам, але з двома юнаками. Один з них був Олександр Блистів, син місцевого столяра, другий - Андрій Гарасевич, що вже тоді публікував вірші в місцевій пресі. Будучи ровесниками, ми скоро подружили. Вони мене ознайомили з минулим і сучасним Хусту, оповідали легенду про славний Хустський замок, що був напроти нашої Карпатської вулиці. З ними ходив я купатися на місцеву ріку, що впадає до Тиси. В мене вони розпитували про Україну, болісно їх вражали мої розповіді про голод, про трупи мертвих селян на вулицях Куп'янська й Харкова, що я їх ще не так давно бачив на власні очі. В коло наших розмов входили, очевидно, й інші теми.

Я їм з натхненням оповідав про своїх недавніх друзів у Куп'янську, про те, як я з ними їздив човном "на нічну" ловити в Осколі переметами сомів, про чудесний Куп'янський парк, що височить над Осколом, про те, як начитавшись Джека Лондона, я в дитинстві тікав з двома такими як я до Африки, але дальше Нахичевані побувати нам не пощастило і т.д. Кожний з нас чимось захоплювався: Олександр, що його ми інколи звали Шоня, ретельно записував коломийки, Андрій жив поезією. Я тоді найбільше вчився, надолужував те, що не дала мені семирічка. Ми часто обмінювались книжками, любили грати в шахи.

Вельми нас зблизила спільна подорож до Ужгороду, яку per pedes запропонував Блистів. Вирушили опівночі, взяли з собою якісь харчі. Тепла літня погода нам сприяла, юнацької сили не бракувало. Перша зупинка була у Берегові, яких 60 км від Хусту. Там ми, докладно змучені, зупинились у Тосовських, що їх ще з Галичини знали Гарасевичі. переночувавши й підкріпившись, рушили дальше до Ужгороду, де щойно, заходами чеського мовознавця Гавранка, почав мій батько викладати "руську мову" в Дівочій учительській

семінарії. В нього ми відпочили, попоїли й почали знайомитись з Ужгородом. За цієї подорожі наша дружба переросла в побратимство.

Оскільки з Блестом, якого мадярони в Хусті викинули з гімназії (він її закінчив аж у Ржевницях біля Праги), ми з Андрієм на якийсь час перервали зв'язки, то з собою тепер бачились частіше. Його батька перевели до Ужгороду, де Андрій продовжував гімназійну освіту. Гарасевичі мешкали в новому районі Ужгороду, на Галаго, мали там першорядне мешкання. Андрій, що був у них єдиною дитиною, мав окрему кімнату, я часто до нього приходив. Обмінювались прочитаним, грали в шахи. Кілька років до початку своїх університетських студій Андрій відвідував музичну школу Софії Дністрянської, дружини відомого українського вченого С.Дністрянського, що про нього М.Мушинка видав у Києві 1992 р. монографію. В Ужгороді ми з Андрієм часто ходили до "Просвіти" на різні літературні вечірки.

Там ми познайомились з поетом В.Гренджою-Донським, який був дуже зворушений, коли я йому сказав, що з ним я знайомий уже давно, бо ж у Куп'янську в "Хрестоматії української літератури" А.Плевака читав його вірша "Золоті ключі". Одну строфу з нього я йому відразу й зачитував. У "Просвіті" ми з Андрієм познайомились також і з молодшими закарпатськими поетами - Могішом, Рішком, Ірлявським. Над нами

тримав "охорону" руку критик Михайло Мухин, співкласник М.Рильського. Про нього ходили різні легенди. Він був трохи чудакуватий - як "нітшеянівцев" - не любив жінок, був вегетаріанець, над усе любив "чocoladku". Він про себе нічого не говорив, але дещо цікавого в своєму житті

З права на ліво:

Андрій Гарасевич, Микола Рішко, Микола Неврлий
м. Хуст 1935-36 рр.

Зліва: М.Неврлий, Б.Бернарський, А.Гарасевич, М.Ситник
Прага, 1943 р.

мав. Кажали, що він, начебто, був сином російського адмірала, вже в дитинстві оволодів кількома західними мовами. Закохавшись до якоїсь української акторки з Києва, він перейшов на "українську віру". Виразно пригадую його живий гумор.

Колись, одного разу, шановна публіка вже була розсілась у концертній залі "Промісвіті", з нетерпінням очікувала початок програми. Аж тут раптово відкриваються двері і до залі входить в українському національному крої Аліса, вродлива донька В.Гренджі-Донського. В момент, коли всі звернули на неї увагу, Мухин кинув кілька невинних слів: "Увага! Входить архитвір Гренджі-Донського!" Цієї репліки поет критикові довго не міг простити. Ми з Андрієм сиділи тоді поруч і від сміху мало що не душились.

Мухин, який часто приходив у гості й до моїх батьків, спрямував нас з Андрієм до міської бібліотеки, де ми могли читати також "Літературну газету" з Києва. Мухин нам часто приносив цікаві новини з Галичини, Праги, й Парижу, де в нього були знайомі. Ми часто бачились із ним на березі Ужу, куди з Андрієм ходили купатись.

Після малярської окупації Закарпаття, дружбу з Мухином ми продовжували у Празі, в якій Андрій розпочав студії роком скорше від мене. Спочатку він інсценувався на юридичний факультет, але за рік перейшов на філософський, де разом зі мною на УВУ студіював україністику, а на Карловому університеті - славістику.

У Празі Гарасевичі поселились в самому центрі міста, недалеко Карлової площі, на вул. Опатовіцькій ч. 22-24. Андрій був ініціатором мого "похрещення" в університетський "цех". До ресторану "Уніон", що в Нуслях на вул. Яромержіцькій, він запросив Степана Росоху, Федора Гайовича, Марка Антоновича, Оскара Калера, щоб усім разом відзначити кріглем пива початок моїх університетських студій. Найчастіше з Андрієм ми тепер бачились на викладах і семінарах обидвох університетів. Чимало спільних годин пройшло у нас на Слов'янському острові. Туди ми інколи ходили готуватись до колокви та інших іспитів. Час від часу я, мешкаючи в гуртожитку, відвідував його й дома. Треба було позичити якусь книжку, скрипти та ін. Його батьки знали мене із Закарпаття, вважали мене давнім другом свого сина. Андрій був веселою компанійською вдачею, любив "флямувати", тобто весело провести час. Бачучи його то з одною, то з другою дівчиною, ми називали його Дон Жуаном. Більш ніж студії він - поет душею - любив життя, дівчат і поезію... Якийсь час він дуже подружився з Оксаною Драй-Хмарою. Їх зближувала любов до музики.

У житті нашої "Академічної громади", що об'єднувала українських студентів усіх земель і всіх пражських високих шкіл, ми, студенти філософії, були найбільш помітні на різних літературних вечірках - доповідачами найчастіше були ми. З виданням своїх "Сонетів", що вийшли у Празі 1941 р., Андрій Гарасевич став досить популярним між українською колонією у Празі, але також і в Галичині, де він друкувався вже й раніше. За його товариську вдачу ми всі його любили.

Останній раз я бачився з Андрієм наприкінці квітня 1945 р., коли фронт вже був десь на Мораві й наближався до Праги. Знаючи, що Гарасевичі не можуть залишитися у Празі, бо ж батько Андрія був офіцером Січових Стрільців, я прийшов попрощатися. На мою радість у них я тоді застав Є.Маланюка, що, як і Андрій, вже був призначений до від'їзду на Захід. Вони обоє мали на собі чеські пумики, на ногах - туристичні боканчі, рюкзаки на плечах. З Маланюком я довгий час не бачився, його рішення було мені зрозуміле: такі як він були на індексі в НКВД, що зразу йшло за регулярними частинами Червоної Армії. На прощання дістав я від Маланюка його "Вибрані поезії", дбайливо видані 1943 р. у Львові С.Гординським. Про цей епізод я вже у своїх працях про Маланюка згадував, але оминати його тут не можу. З Андрієм ми розлучились міцними обіймами, в гарячій надії побачитись у вільній і незалежній Україні. На жаль до цієї щасливої події він не дожив...

Андрій

ГАРАСЕВИЧ

(1917–1947)

СОНЕТИ

СТЕПОВА ВІЗІЯ

Прозорий день озолотив степи,
і голову на супочинок хилить.
А вечір підкрадається, пестить
шовковість жит, і вітру буйну силу...

Жита біжать... В заобрійну блакить
перлини колосків перекотились.
Байрак - остров їх поглина на мить,
а далі ген - смарагдами, могили...

І враз - в хмарках зашарлатіла кров,
і небо догоріло... Гул погоні
несеться з вітром... Десь горить село...

Ось, на коні, хитаючись в розгоні
Мертвий козак...

А вечір тінь мережить...
Туманом котить ніч останні стежі...

ЧОРНОМОРСЬКІ СОНЕТИ

I.
Вже димний обрій зціпенів на камінь.
Рванувся вітер, сколихнув степами,
пролетів морем, збував чорну хвилю,
і стадо чайок зляканих розквилів.

І розгорнулись ранішні тумани.
Червоне сонце, мов кривава рана
пливе по морю, чашу крові хилить,
і золотить його бурхливу силу.

І байдаки, із вітром в перегони
вдаряють вістрям хвиль холодне лоно.
Козацтво гомонить, і люльки курить,
з усмішкою глядить в майбутні бурі.

Жагою помсти вибухає бунт:
"На Кафу! на Синоп! На Трапезунт!"

III.

Ударами здригнеться далечінь,
загравами покриється багрово.
Проти мечів піднімуться мечі
і порохом руїн закуриш знову.

Крізь дим пожеж, харчання і кличі,
потвори танків у вогні і крові,
з дітьми зарізаними на плечі
знов тіні Гонтові й Залізнякові.

І поховать...Спомин припаде
страшні могили, наче древній порох
і встане сонце дуже й молоде

над вежами Софійського Собору.
На ліс, на степ, на гори і пороги
заграють дзвони пісню перемоги.

НА ЕМІГРАЦІЇ

Вже котить бронзою смагливий вечір,
горять дахи від соняшних проміть.
І тільки в синій сутніні ожить
всім поривам і мріям молодечим...

Тоді вгаває міста колотнеча, -
замість дахів - блискуче золото жит,
і думи мчать крізь бурі, та хуртечі
в далекий степ, де райдужна блакить,

де вічна синь козацького простору,
де хижий гуркіт чорноморських хвиль...
А тут - крізь дні, крізь ночі непрозорі

шулікою понад ліси і гори
летить нестримна мрія з диких піль...
І гасить біль... Нестримний, гострий
біль...

Осінній вечір сипле сірий попіл,
на стомлені дахи, чужинні бруки.
І хмар важкі, дощем набряклі руки
у бурунах осінні зорі топлять...

Холодний дощ востаннє землю кропить,
щось зграями літають чорні круки!..
Так хочеться, хоч викриком розпуки
протягти тьму, що гній смердячий ропить.

Нехай вогні гнилу ударять темінь,
здрігнуться заулки під згук батарей.
Хай трупи, кров! Хай день тугий, мов
креміль!

Хай ранок, що стрункий, золотоперий
прийде на трупі стілого сьогодні!
А ніч нехай упаде у безодню!

БУРЛАЦЬКЕ

Як ранок зійде юний і червоний,
мов з розквіту розсміяних вишень,
коли в тумані зроджується день,
і мчать у безвість снів вогнисті коні,

встаю з землі розораного лона,
молитву шлю. Ступаю до стремен.
Тремтить в блакитній далечі ген-ген
моя мета, мого життя корона.

До неї йду. Незнаний. Незбагнутий.
Крізь шум лісів. Крізь спеки пустарів,
крізь дим і смерть. Крізь злидні і крізь
скрути.

Крізь чорні лави хижих ворогів.

Я меч верткий уперше нагострив,
щоби уперше в герці спалахнути!

ЛЮБЛЮ!..

Чи ми ще зійдемося знову,
Чи вже на віки розійшлись?
Т. Шевченко.

Люблю?

На це не мають слів
Ні мрійники, ні філософи.
Тоді, як полум'ям горів
В моїй уяві ніжний профіль,

Зникала пільма у ночі.
Поля далекі, ранки сиві,
І вітер - срібна височінь,
Весна плодюча та бурхлива

Летіла золотом доріг,
Де ви і я й розквітле поле.
Та за вікном віщує сніг,
Що ми не зійдемося ніколи.

НАД МОРЕМ МІСТА...

Над морем міста свище вітер
І палить полум'ям пожеж.
Я хочу дні нові зустріти
На сірих сходах чорних веж.

Під мною простір полохливий
Туманну пащу відчиня,
І хтось — в застиглому пориві
Тримає вічності коня.

А я дивлюсь з далеких копул,
І бачать хмари і дахи,
Як присипає сивий попіл
Снігом завіяні шляхи.

ДИКЕ СЕРЦЕ СТЕРПНЕ...

Ти спішиш в блакитне надвечір'я.
(Хтось там кличе з далечі доріг).
Перекинусь в кам'яного звіра,
Причаюсь на сходах брам твоїх.

В тиху ніч простеляться дороги,
Золотом займеться камінь веж,
І ріка, мов полум'я тривоги,
Крізь тумани сині попливе.

Дике серце стерпне і пристане,
Буде пити передсмертний біль.
І згадає, мабуть, як востаннє
Покорилось втомлено тобі.

СТАРА ПРАГА

СПІВАЮТЬ ВІЩІ МАДОННИ . . .

Співають віщі Мадонни,
Схиляють чола святі,
І з хижим вітром холоне
Хтось срібний на чорнім хресті.

Ховає в північ обличчя,
Обличчя сліз і жури...
Пристань, чужий мандрівниче,
Послухай вулиць старих,

До ніг йому поклонися,
Цілуй застиглі уста,
Й почуєш, що груди — криця,
Що серце — голодний птах

Невпинно б'ється від співу,
Ворушить бронзову кров...
...І ранок — червоний півень
Злетить на камінь будов.

ПРИЙДИ ОДИН...

Як згусне дим,
Як згаснуть речі,
Мов зжовклий лист,
Прийди один
В зелений вечір
На Карлів міст.

Там, біля склону
Старого міста
До мілини,
Знайдеш ікону,
Де снить Пречиста
Таємні сни.

І до води
Піди, щоб змити
Свій денний гріх,
І поклади
Найкращу з китиць
Ти їй до ніг.

Поглине втома —
Бездонних долів
Гіркий тягар,
І злине промінь,
Мов білий голуб
До синіх хмар.

Дзеркальність вод
Переіскриться
В холодну мідь
І сам Господь
Твою правицю
Озолотить.

В СТАРОМУ ДОМІ

Пливуть тумани-ріки,
Осіній дощ гуде.
В рядах холодних вікон
Темніє пізній день.

Тече крізь жовті сіни
Олив'яна вода.
На стінах — серафими
Задивлені у даль.

Мовчать в важкій задумі
Біблійні три царі.
Над головами — сумерк
Розвісив ліхтарі.

Скриплять старезні сходи...
Крізь порох павутин
Хтось вічний в ризах ходить,
Кидає в простір тінь.

А як застигнуть дзвони
В вечірній висоті,
Він молиться Мадонні
Безсмертній та простій...

6 травня 1945

СЮТЬ ЗОРІ...

я. м.

Сіють зорі срібне намисто
На молитву синіх топіл.
Ще востаннє поверну до міста,
Задушу ще востаннє біль,

Щоб у просторах димних вулиць
Серцем пити музику веж.
Щоб запитувати днів минулих,
Чи хтось рідний, любий живе.

НА ХОЛОДНЕ...

На холодне від бронзи небо
Вечір синю долоню простяг.
Хтось далеко відправив молебень,
Хтось до болю стиснув уста.

Ловлю сонця останній віддих,
Плюскіт, гру лісової води.
Тут безумно регоче віддаль,
Замітає твої сліди.

БУДУ ПИТИ...

Прогоріла остання буря
Хмурий дощ у даль прошалів.
Стогне пустка в темряві куряв,
Стогне чорна пристрасть землі.

Тягару небес не донести.
Не згасити блискавок жар.
На шляхів сліпі перехрестя
Котить вітер отари хмар.

Я покину пущі понурі,
І прибуду пізно вночі
Під нестримну готику мурів,
Під важку, мов дзвін далечінь.

Буду пити люту напругу...
І — в знайомих тінях колон
Я зустріну в білому тугу
Біля вічно згаслих вікон.

Анатолій ДНІСТРОВИЙ

ДНІСТРОВИЙ (Астаф'єв) Анатолій Олександрович народився 30 липня 1974 р. в м. Тернополі, закінчив міське профтехучилище №2, історико-філологічний факультет Ніжинського педінституту. Поет, прозаїк. Друкувався в журналах "Чернігів", "Тернопіль", "Авжеж!".

Автор збірки новел "Люди і речі" (1994) та численних публікацій у періодиці.

З ПОЕЗІЙ МИНУЛОГО РОКУ

НОЙ ВЕРНУВСЯ

У вечір той, коли поснуть будинки,
ніхто не знатиме, що ти сюди вернувся,
з великою потребою молитись,
із примхою смішною бути ніжним.

Мов епідемію, тебе зустрінуть люди,
мовчання й осуд постатей у вікнах.
О, не питай за що така турбота
і не кричи, бо крик твій без відлуння.

Коли ж свої розплющиш сиві очі,
побачиш те, що утекло з водою,
побачиш друзів, родичів, коханок,
яких любив так палко цілувати.

Це сон? - це світ. Ти з нього врятувався,
та повернувся, не злякався суші,
однак злякався, бо усі забули
й перед ковчегом опускають очі.

1996

ТРИВОЖНІ СОНЕТИ

1.
ці очі жовтаві нагадують крик
рев зірваних зв'язок подібний до звіра
залишиться пір'я з молитви зневіра
це здобич у кбтру стріляв дробовик

у товщі законів замислений лик
винює шпарку де схована віра
безкосих дівчат наступає офіра
закохана в землю Платону гаплик

тож грайтесь кусайтесь казяться причинні
плодіться мов жаби дурні в баговинні
прогрес безперервний вертайтесь у Сад

отам відпочинок вертеп і поклони
там прощення сльози а тут забобони
і Страх ніби ноги обів'є вам гад

1997

2.
завжди сумні пригнічені людиці
отут блукають кануть в сніг чи зливу
і кожен з них плека надію сиву
що оживуть відмерзлі пагінці

а дні проходять - втомлені гінці
що пахнуть смертю свіжу інвективу
несуть лякають душу полохливу
яка благає голосом вівці

аби був спокій нова радість стала
яка отут ніколи не бувала
аби росли здорові дітлахи

вони ростуть споруджують будинки
та з-під асфальту залишки людинки
старі за нас благали кхи-кахи

1996

3.

Василеві Головану

біль не сховаєш у своїх очах
і не забудеш полум'яні сльози
не допоможуть потайні наркози
приспати воду де сховався Маг

й руйнує сон у мокрих рукавах
тремтіння кукс одмерзлих у морози
тремтіння кукс що вимагають дози
життя аби жеврів незримий прах

зіграць залишилось останню дію
тож возвеличують пориву шал стихію
та кожен з них баталій уника

вони б навчилися дихати водою
та чим плювають тоді? ростуть лозою
аби важким був шлях мандрівника

1996

ПІДМАЙСТЕР

*Я давно не підмайстер...
Гордій Безкоровайний*

Я давно не підмайстер
я забув як потрібно мовчати
і стругати ляльки для зухвалих вельможних панів
а бувають години
коли серце доводиться бгати
щоб воно не сказилось не впало в холоші штанів

все життя допікали
стусанами товкли без провини
дидактично повчали насущний хлібець здобувать
посміхалися хищо

п'яні бюргерські очі-жарини
з пуза дутого гадам ікоти повзла благодать

спертий простір протухлих
тіл і душ розпадання молекул
зачерпни ж собі Боже дещицю своїх діточок
бо земний інкубатор
ще на Тебе роззявить пащеку
вже роззявив спіши я ж мовчу бо важким був урок

1996

СОН

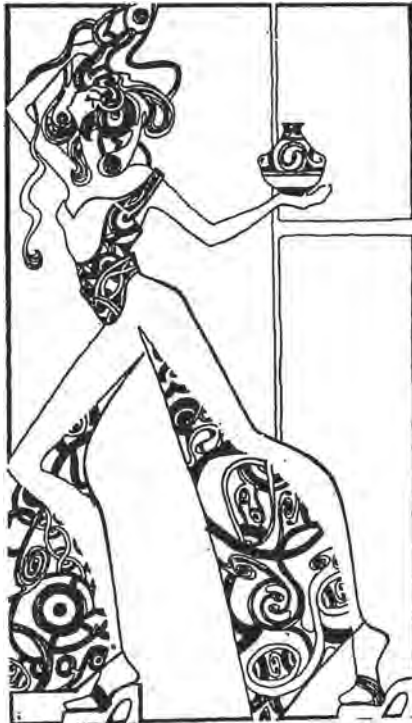
котились до роззявленого рота
ті голови і день наздоганяв
а я сидів на лаві та куняв
із томиком поезій Еліота

і бігала й казилася піхота
на полігонах десь будинок впав
а я куняв на лаві та читав
у сні маленький томик Еліота

ти зрадила із чужаком вночі
а той признався що писав вірші
я ж бачив сон де бігала піхота

де щось котилось хтось наздоганяв
де в парку чоловік на лаві спав
із томиком поезій Еліота

1996

Графіка Ірини Кодлубай

Іван

ІОВ

(поет, перекладач)

ІОВ Іван Павлович народився 11 жовтня 1948 року в селі Кам'янка Апостолівського району Дніпропетровської області. Закінчив Кам'янець-Подільський педагогічний інститут.

Нині на творчій роботі, проживає в місті Хмельницькому.

Автор збірок: "Стяг золотої гілки" (1983), "Світло рідної хати" (1989), "Книга перша" (1991), "Рукопис" (1995), "Чернетка" (1996), "Періодична система слів" (1997), "Каліграфія" (1998); переклав з російської збірку поезій В. Басирова "Виток" (1995).

Іван Іов відомий не тільки традиційними або академічними поезіями, але і поезіями експериментальними за формою.

У МОЄМУ СЕРЦІ УКРАЇНА

Перегортаю хмари України -
 Летять-пливуть-повзуть з усіх світів.
 У вибухах, до обрію, руїни -
 І лиш собори височать святі.
 У місячній смеркаєш ополонці, -
 Аж позіхи у дзеркалі нудьги.
 В цю пору полум'я сухе й без сонця
 І обрії гнучкі, мов береги.
 Це згустки волі - радісні бистрини,
 Нурт крижаний - холодним клином тінь.
 І на безсоння напнуті хустини,
 Водночас "алілуя" і "амінь".
 В трояндах чайних урочисте небо..
 У чайових - холуйство на землі.
 І всюди розповзаються амеби,
 Немов зірки-медузи із кремлів.
 І розметались гривоньки конячі
 В дощі помірні, лютий льодостав.
 Ніхто таких хмарин іще не бачив,
 А може, звично і не помічав.
 Залізних кілець і вудил на храпах,
 Сліди обнюха шолудивий пес.
 Розіб'ються об айсберг хмародряпа
 Безшумно, як заведено в небес.

Сваволять під наметами базари,
 Що блискавки вгортають в прапори.
 З'являються хвости чи мітли в хмарах,
 Що замітають небо до пори.
 Межа небес, яку не знав-не відав -
 Міраж-сп'яніння, звуки і дими...
 А на мітлі летить українська відьма
 І круглі хмари плутаєш з грудьми.
 Небесні дюни зібгані, мов ковдри,
 Немає стін - палка любовна гра.
 Прийнявши дощ, цілуються на корті -
 З безвільних рук не м'ячики а - град.
 Крізь синє скло небесної веранди,
 Вже й дюни наступають на міста.
 І ящик для сміття теж у трояндах,
 В нім попіл з порохами - темнота.
 І ліхтарі - декорації для докорів,
 Із булави - качалка-макогін,
 Що хмару-сукню підкидає вгору,
 Оголоючи зваблівість колін.
 Зірки звіддалеки, неначе серги,
 Які промінням вселені до вух.
 Щоб це побачить не товпляться черги -
 Натомість Батько-Син і Голуб-Дух.

ІСЕПТІА РОЕТІСА*

Святкує Україна - Незалежність, -
 Тверді, немов дорога, бачить сни.
 І подихи, й молитви обережні,
 І по той бік вітчизноньки - чини!
 Соборна Україна - це свобода,
 Чи тінь свободи на баскім коні?
 І код-народ, і всі його хвороби,
 і прагнення звестися із колін.
 Могили все хрестами відмолили,
 І наші очі - вільгі мочарі!
 Ми в шепотах-поклонах відмаліли,
 Це й час московський в наших дзигарів!
 Свобода ж носить у руках калину,
 В руїнах самота, мов Карфаген.
 У тіней гострі лікті і коліна,

* Поетична вільність

І небо повтікало до знамен.
 Народу хочеться усе помацать,
 Держава - це шарований піріг.
 Він може уявить життя в палацах,
 Де не пускають навіть на поріг!
 Свого місця на землі свідомий,
 Що Паннам Смітників до цих сердець?!
 Вуста блазнюють словом у судомі,
 Гірлянди-лампи із кастрованих яєць.
 І Верховоди - перші страхопуди,
 Ілюзія - відмолюють гріхи!
 Коб на шляхах вкраїнських тільки й бруду
 Од їхніх членовозів - порохи!

НОСТАЛЬГІЯ

Ігореві Трачу

*"І Шведська Королівська Академія
 Усе ж присудить Нобеля мені!"*

І.Іов, "Пророцтва"

... А ті дощі не погамують спраги,
 Хоч кількість тернів - якість теревень.
 Ти ж зовсім іншого бажав і прагнув,
 Задуманий, врочистий од знамень.
 Валентність слова - українська справа -
 Полинем у полоні долину.
 Звикаємо до смерти, як до слави,
 Звикають до сміху нам не впервину.
 Ропа Європи... Це комусь цікаво,
 Що сіль, як правда, очі виїда.
 І знамените забуттям Цвікау,
 Яке проспати можна в поїздах.
 Вже й пори року - віковічні жанри,
 Та хліб в дорозі не бува тяжким.
 Це наші марення, марноти й мандри,
 Шляхи вигнань - повернення стежки.
 Пора Європи... Пера і папери,
 Озимина журби на ці ґрунти.
 Вже й кам'яні хрести,
 немов пропелери,
 Сідає сонце за святі хрести.

А слово самовите ув аорті, -
Передає колінами уклін.
Себе кохає-зраджує Європа -
Оглухла до вкраїн!
Ніхто не йде під пишні колонади,
Щоб слухать бездоганних солов'їв.
З України йшли дощі - аж до Канади,
І хмари учворяли місто Львів.
Сміються солов'ї, а плачуть - ружі,
І сльози звично витира рукав.
Схлюпнуть боюся дзеркало-калюжу,
Високий Замок, що у ній стояв.
Ми не говорим, брате, а говерлим -
Від громовиць давно не звук, а - гук.
Ми будемо осипані ще перлами,
Звикай до слави,
наче до розлук!

1997, 24 серпня, в День незалежності

Мирт вен - невтрим, невдачі і чад вен,
І сонце-серце у мого світання...
Відлуння-привид згубить букву "н",
Повернення - в сльозах, в крові - вертання.
Ми ластівки із-під небесних стріх,
З летовищ і злітання, і витання.
Пан Молодик - з окрайця-скибки - сміх,
І розцвітання, й згодом - розплітання.
Куди поставить зоряний букет -
Тепло душі і світла клекотання?!
Я вигадав вітчизну - Назарет,
До чого тут Шевченко і братання?!
Повітря завагітніло од слів,
Заїкою стаючи од читання.
Холодне світло стягне слід, як лід,
Де в Забуття на ковзанах катання.
Так ріжуть скло, це - журавлиний звук,
Раниме grimотання-грюкотання!
О Боже, я не пам'ятаю букв,
Хоч відчуваю їхнє калатання.
Тут вирости хрести, а не сади:
Картання, користання, клопотання.

І чужина у спальнях самоти,
 Хоч писанки й бандури рокотання.
 І вишивки, і в свічниках - свічки,
 І на англійській - шепіт-белькотання.
 Я у чужім Степу моливсь на образки,
 І потайки хрестивсь за спам'ятання.
 І брали букви голуби з руки
 Крізь блискотання, крильне лопотання.
 Свій зір передали мені зірки
 І зникли всі метання і питання.
 Сліди позамітали... двірники,
 Де в солов'їв закохане свистання.
 І тільки тіні, наче двійники,
 Вклоняються поважно для вітання.
 І за плечима вироста трава -
 Таке роси бентежне трепетання.
 Немає уст, але звучать слова,
 Немає солов'їв - є щебетання!

ПРОЗОРА ВІРША

Познімаю із неба коралі зірок,
 Залунають ланами краплини калини.
 Нанижу на проміння яскравий разок,
 І постане з казок, зачарує Україна.
 І у серці отак, як зерну у ріллі,
 Вже й покотиться сонце окато по луку.
 І натомість намиста - журні журавлі,
 Небеса на хмарини розорюють плугом.
 Затісний Україні з повітря намет -
 Навіть хвилі не в змозі прикрити коліна.
 І очима - на лоно, вустами - на мед,
 Слава Богу, є зими - немає заміни!
 Я ж за неї здійму сто солодких криниць,
 Понад обрій здійму уповні - не порожні.
 Не оглухну розгублено од блискавиць-гromовиць,
 Не осліпну від блискавок в мороці, може.
 І весільно веселці й весні у веслі,
 Промінь виром стає, спам'ятавшись світати.
 Зрозуміло уперше без пошуку слів -
 Україна - сестра і дружина, і Мати!

ОБРИВАЮЧИ ЛИСТКИ З КАЛЕНДАРЯ

І ночами - мовчання в славетних містах,
 Де мости перерізують ріки, як нерви.
 Ти і ночі, і дні обривати мастак,
 Й вечори безпardonні, як в Лондоні - негри.
 Ти шукаєш для віршів святковіших риз,
 Не вживаючи слова святого "Вкраїна".
 І його згвалтував безборонно харциз,
 Хоч калина цнотливо стискала коліна.
 У вікні замузичить залітна оса,
 Що письмом золотим аж проміниться в шалі.
 Ти торкаєш її крізь скляні небеса -
 Не байдужий до того: ужалить - не вжалить.
 Так лунає обірвана, смеркла струна,
 Одкровення смирення, кружляння іржання.
 А ще так звучить, мов зітха, чужина,
 Й не розділене, може, юначе кохання.
 Як свіча вечорова ридає руда,
 Перепрошую, воск дуже схожий на сперму,
 Наче ляпас - на гострий, підступний удар,
 І, як діти з страшних окупацій - на вермахт.
 Це різдв'яна свіча на мороз догоря,
 Обриваєш листки аж із м'ясом, до крові.
 Починаєш одчайо собі дорікати,
 Попросивши у Бога прощення й любови.

1997, липень

**Читайте і передплачуйте найстаршу
 українську газету у Західній Європі**

паризьке

Українське Слово

La Parole Ukrainienne
 3, Rue du Sabot - 75006
 Paris
 Tel. (33) 01 45 48 09 05

Юрій

ЗАВГОРОДНІЙ

Ю. Завгородній народився на Дніпропетровщині, але дитячі та шкільні роки минули в Росії, на землях новгородських. Закінчив Дніпропетровський інженерно-будівельний інститут і понад двадцять років працював на будівництві електростанцій у Латвії та Республіці Комі. До Києва повернувся на ліквідацію наслідків чорнобильської катастрофи.

Перші публікації з'явилися ще в студентські роки, проте широкому читачеві став відомий з публікацій після повернення в Україну, коли побачили світ його вірші в альманахах "Поезія" та "Вітрила", журналах "Березіль", "Вітчизна", "Київ", "Україна", "Світло-Вид", газетах "Літературна Україна", "Вісті з України" та інших виданнях.

У видавництві "Український письменник" 1993 року вийшла книжка поезії та поетичних перекладів з латиської "Тече між пальцями пісок". Лауреат літературної премії ім. Володимира Сосюри (1993 р.).

Наступні видання: "Поміж вчора і завтра" - 1994 р., "На часі проща" - 1995 р., "Прочинене в часі вічко" - 1996 р.

У 1994 р. видав книжку поезій латиша Кнута Скуєнієнса "Насіння в снігу" у власних перекладах.

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

Святий вечір
снігу не стелить
порипує легкий мороз на стежці
походжає прозорий пращур
бо десь і йому кутя
посеред теплої хати
дванадцять страв на білім столі
ні розмов ні пісень
ледь коливає полум'я свічечки
подих молитви

на папір стікає щем
вузьким зажуреним рядочком
з ущербного рипучого пера
бо посеред глумої ночі
майнула чорна тінь
з чийогось білого крила...

довго було зле -
товклися
на холоді на гарячій
щиро обнімаючись із бідой
і дістали у вічність оте
за що
і досі нічим не заплачено
навіть одною сльозою сухою...
хоч його й небагато -
не оберемками і не жменями
було міряно
а до наперстка
трохи накрапало
із того виміру
що поруч душі
у жаданому вирії...

до джерел озирнутись
крізь часові огорожі
і втішно і звабливо
відчутися вістрям холодним
гатованих гонором стріл
хоча ворогів ще не знайдено
і немає ізраних тіл...
вороги ще ніяк не означені
десь далеко їх ростять сніги
і прокляття на них не освячені
ніким із нас
бо ми не ділились тоді
на Я і Ти...
озирнутися і здивитись
але вже ніколи не бути
одним єством
на віддалені долі і далі ділитися
і розсіятись врешті
наче холодний дим...
ми над часом не владні
а час все прискорює біг
а ми стоїмо безпорадні -
до давніх джерел зависокий поріг...

ПИСАНКА

розігрітий
на моєму відчаю
у восковім розплаві
квітен
вже повернув на Великдень
вербна неділя збігла
купку пухнастих котиків
на долоні лишила
крутилося яйце-райце
на пучках пальців
під писачком попискуючи
і вбиралося в шати
Великого Дня...

білого птаха біль
чорно скалічено пісню

стрілу не минула ціль
настромилось крило на вістря
білого птаха крик
у чорнім відчаї небо
промінь останній зник
осипались зорі погребно

НІАГАРА

іноді співаю
деколи заплачу -
гей ви мої вівці
тільки вас і бачив
що у снах прадавніх
в молодому віці...
тут не тії гори
не шумлять смерки
маю тільки з горя
ще до ночі смерки...
на порозі храму
вчора
завтра
нині
слава Йсу навіки
слава Україні -
і молюсь до зламу
затерпа коліно...
гей ви мої рочки
гей та партизанка
що то доля коїть -
канадійська бранка!..
як би бокорашем
по тій Ніагарі
та у землі наші
де гукнуть отарі -
гей ви мої вівці...
гей ви мої...
гей...

Примітка автора: вірша написано на сходах до гуцульського храму на одній з вуличок містечка Ніагара поблизу відомого водоспаду, дерев'яна церква збудована у Канаді виглядає мов перенесена з Карпатів, з прадавніх часів.

за видноколи впаде
роздерте на шмаття небо
наче обжите подвір'я
втече за свій власний тин
і пощезнуть зірки
крім одної погребної -
то чорна Звізда Полин...
прадавніх Пророків
відбудеться Слово
і буде
немов на початку Часів -
кінець і початок
з'єднуються знову
і постануть на рівних
радість і гнів...
старих протиріч
і знову почнеться сходження
поволі по щаблях крихких
до самого Знання
що десь
в гімалайських снігах приморожене -
тільки б знати
чи відбудемось знову і Ти і Я?

МИ, ВОСКРЕСЛІ

*і ти, як усі воскреслі,
не любиш про смерть говорити...
Ліна Костенко*

а скільки ото нас -
воскреслих
може присісти
до поминального столу?
для когось
може й буяли весни
але ж ми товклися
ген за тим видноколом
в землях чужих заморожених
довбали каміння у кризі
нас удома ніхто не згадував

навіть вороже -
імення наші
чорними плямами
у кожній книзі
і поміж рядками...
так скільки ото воскресло
у решті решт?
крига
та дійсно з весною скресла
але ж тою водою
хіба полеш
занедбане без господаря поле?
всохли виморожені вишні
й до пропащої нашої долі
не зглянеться і Всевишній
самі трохи помовчимо
про вчора сьогодні завтра
про посіяне і столочене
зітханням -
не згадкою...

Ukrainian Information Service

PRINTERS

TEL 0171 607 6737
FAX 0171 607 6737

AppleMac typesetting, film and bromide output, books, brochures, stationery, posters, leaflets etc. Print finishing.

Виконуємо різні друкарські замовлення в українській, англійській і в усіх європейських мовах - скоро, естетично і дбайливо.

Українська Інформаційна Служба

ДРУКАРНЯ

200 LIVERPOOL ROAD, LONDON N01 1LF

Корнелій

КУТЕЛЬМАХ

*"...і засурмив третій Ангол, - і велика зоря
спала з неба, палаючи, як смолоскип. І
спала вона на третину річок та на водні джерела.
А ймення зорі цій Полин. І стала
третина води, як полин, і багато з людей
повмирили з води, бо зігріла вона".*

(Об'явлення св. Івана Богослова 8, 10, 11).

Ці слова до болю знайомі всім українцям, особливо після страшної катастрофи, яка сталася навесні 1986 р. Від цього смертоносного лиха найбільш постраждало Полісся, цей чарівний куток України, який, може й небезпідставно, багато хто з вітчизняних та зарубіжних учених вважає колискою слов'ян. Довго, надто довго, колишній московський тоталітарний режим велів мовчати про наслідки страшного лиха.

Учасники експедицій, організованих Інститутом народознавства НАН України, обстежили багато сіл Поліського та Іванківського районів Київщини (1994 р.), Овруцького та Народицького (1995 р.), Малинського, частково Коростенського і Радомишльського р-нів Житомирщини (1996 р.). Вони зібрали величезний польовий матеріал про традиційні заняття поліщуків - хліборобство, рибальство, транспорт, народні промисли, ремесла, звичаї та обряди, народний фольклор.

Незмінним учасником цих експедицій був і учений секретар Інституту народознавства НАН України Корнелій Кутельмах, який досліджував на Поліссі календарно-побутову обрядовість.

Поліський край і страшне постчорнобильське лихо настільки глибоко запали йому в душу, що свої враження, крім польових наукових звітів, він перелив у вірші.

Пропонуємо увазі читачів окремі поезії з циклу майбутньої книжки.

ПОСТЧОРНОБИЛЬСЬКІ ПАСТЕЛІ

ПРОЛОГ

В гаях березових шаліли солов'ї,
Пісні співали еротично-шлюбні.
Веснянками впивалися гаї,
Де первоцвіти ніжно били в бубни.

Земля цвіла. Ох, як цвіла вона,
Квітневим сонцем щедро поіршена,
Мов найгарніша в світі наречена
Від келиха весільного вина.

Вже й бджоли вилітали на меди.
Де квіти колихала добра Лада.
За крок до найстрашнішої біди
Чорнобиль дихав крадькома на ладан.

І вдарив грім, як сотня Хіросім.
І стронцієва смерть звелась на чати.
Прокляття вічне виродкам усім,
Які звеліли про біду мовчати.

Минулося, немов жакливі сон...
Та й досі ще гаряче попелище,
Де біль і туга грають в унісон.
А смерть нікчемна в наші душі свище.

ПЛАЧ

Застигла Королівка * в мертвій позі,
На дріт колючий звисився Бобер **
Стою самотній на німій дорозі,
Куди іти? - Не відаю тепер.

* Село Поліського р-ну на Київщині

** Село Поліського р-ну на Київщині

Мовчазно дивиться на мене різнотрав'я,
А з-поміж нього - знищені хати.
Що б не робив і як би не шукав я -
Тепер мені тут казки не знайти.

Поліським селам більше не до казки,
Не до русалок у густих житах.
Хати безлюдні, мов дитя без ласки,
І я між ними, як безкрилий птах.

Стою, мов у пустелі всохла ружа,
Пелюсткою сльоза спадає з віч.
Мов полісянка на могилі свого мужа,
Голосить сивий вітер день і ніч.

А ще недавно раєм зватись варті.
Та лихо атомне промчалось хижо вскач.
І багатьох не знайдеш вже й на карті...
Плач, моя скрипка яворова, плач!

СТАРИЙ КУЖІЛЬ *

На хаті старезній - старезне кубло.
Не верне до нього минуле.
Бо вже й лободю давно проросло.
Чи й бусли про нього забули,

Чи крила в дорозі зомліли? Хто зна?
Хоч з вирію легша дорога.
Ніколи вони не лишали гнізда.
Завжди повертали до нього.

А люди поліські - не дивні птахи.
Вертають в забруднені села,
Що так покалічив Чорнобиль лихий,
І пісня у них невесела.

Бо рідна земля - таки рідна повік.
Її покидати не гоже.
Усе, що любив поліщук споконвік,
І в зоні він кинуть не зможе.

ГОЛУБІЄВИЧІ**

Ідем селом, в яким людей немає.
І сірий сум за горло душить всіх.
Давно тут спів весільний не лунає,
Ні плач дитячий, ні дитячий сміх.

Лиш вздовж села старезні осокири,
Береги й липи з вітром гомонять.
Хати порожні... Ці німі докори,
Мов заворожені, дверима не риплять.

Тут на поріг не вийде жодна мати
Гукати до вечері вже дітей,
Ні з череди корівку переймати...
На глупу ніч подібен кожен день.

Тому й шумлять старезні осокири,
Береги сонні з остраху шумлять.
Як смерті передчасної докори,
Хати безлюдні спорожніло сплять.

«Отож заповітую вам усім: Моліться,
працюйте і боріться за збереження
християнської душі кожної людини
українського роду і за весь українсь-
кий народ».

Патріарх Йосиф

* село Народицького р-ну

** село Народицького р-ну

Павло

РОМАНЮК

Павло Романюк народився 2 вересня 1953 року в селі Рона до Сус Марамурського повіту, в Румунії. Після закінчення середньої школи в рідному селі вступив на українську секцію Сілешьського ліцею, після закінчення якого працював учителем у школах повіту. 1976 року вступив на факультет іноземних мов Букарештського університету. Після закінчення студій повернувся в рідний повіт, де спершу викладав українську мову в селі Поляни, а тепер живе й працює в рідному селі.

Перу Павла Романюка належать поетичні збірки: "Замок перелітних птахів" (Букарешт, 1976), "Непо-рочність мовчання" (Букарешт, 1979), "Спектри" (Букарешт, 1984), "Неспокій плинності" (Букарешт, 1993). Окрім поетичної творчості, П. Романюк є автором романів: "Неповернення" (Букарешт, 1981) та "Сорочка Несуса" (Букарешт, 1997), а також збирає фольклор та займається музикою...

ПОЕЗІЇ

АЛЛО! АЛЛО!

кличуть мене в потойбіччя
громаи сущого дня
з розколин світу
впав дзвін
з дзвіниці сонця
аж на лоно мого погляду
русявого хлопця
алло! алло!
чи чуєш гомін
землі потойбіччя?
в потойсєнс ми не
проходим
з вітром переміщуємось
з глиною
й водою
оббілює вдова-серце
нашу спільну призьбу
нічної хати-домовини
з вишневого саду
алло! алло!
кличуть зозулі
закувавши наш слух
в обух всестинаючої сокири

з комори світу
лезо під сонцем блищить
алло! алло!
з ким то так
душа дрібно гомонить?
алло! алло!

РЕМЕМБЕР

Як зустрінеш колись
на перехресті вітру -
привітай рушником
погляду простели на стежку
вже не пройдену
ніколи разом
сльозою вишитою
пам'ятаєш? ще у вишневий вечір
за кладкою літа
як зустрінеш -
пройди райдугою
крізь мене
і десь на ярому полі серця
лелекою закурлич
як зустрінеш колись.

ІРМОС 8. ГРА 1

беру камінь
серцем товчу місяць -
ридає повітря
омісячене
мов дівка зелена
сміється косицею полонин
беручи кладку й праник горизонту
на білії пасма рук
мовою тіні сосни
танцюючи на лиці золотої бруківки
беру місяць і
товчу ним
осколок білої історії
від Володимира річ аж
до Січової Січі
пряду мов Дівка
на вечорницях
м'ячем підскакує сонце
з грядки діда Нестора
на ліжко княгині Ольги
сусіди сіли і
говорять рясткою вечірньої Зірки
скоро бо буде війна холоду
де спектри вітру північного
пронизують
серце і місяць
ридаючи повітря
сміється
і я беру за груди каменя
і товчу слова
на сині бризки смислу
бо так.

АРАБЕСКА 8

палає і горить весна ув оці неба
що ти створив в моїй душі
і опташинюється й ліс у мені
й роса пушиста замріяна стоїть
ой йдуть ліси синьо-блакитні
крізь перстень думи віру
серце дощу барвінково тече
і знову я зйду сходами молитви

на поле зачарованої битви
горить весна палає
і степ в калині
баладу грає
на дощовій струні
вертаються сини
на лоно неба
шаблями мови
розрізуючи браслет тьми
законів-гриб-чума
розсіяних пацьорками
на китайці любові
в храм неба пішовши
межи зірки кохання й мерехтіння
де горять свічада віри
в людину
вчорашньої ряси
рястки Великого Дня
піднімаючи
мовою птаха
хрест в невидиме
полум'я-мовчання
аж до терпіння сонця
так так вчора
я зійшов з яблуні
написавши
в повітрі
непорочну тишу
синьої яблуні Слова
невидимим розп'ятого.

ЕЛЕГІЯ ШУКАННЯ

зажурою осінь у серці дерев
засіла зеленим птахом
я волав до тремтіння
твого у формі тополі
із рук чекання виструнченого
аж за безконечність шукання
впав неспокій ангельський
ручаєм ставши
ненародженою зорею
мого зеленого світу
зі скрині проходження
не знаю зозулин клич

по ночах світлом блукавши
ти тягнеш за душу
сорочку мою колискову
з дитинства роси вишиту
зірками непаденими
в криницю потойбіччя
відро століть зарані
у казку прозору
дивляться маки
з ран вагань пелюстки
пустивши на вітер
під хмари нанизані
бавовниковими бісерами
з Молочної Дороги
й уст небес.

РЕАЛІЯ 45

і далі птахом
не вірю в лет
Екзюпері
екс екс дерево
й непадений лист
і пісок мовчить
шукаючи
шукаючи
хоча ти при мені
роялем екстазу
куєш думи
в серці журбу
й далі долі не видно
крізь порох
екс
невидимого серця
стоїть підана пора
серед пустелі життя
далі долі не видно
крізь порох існування
чекаючи
сизого літака чекання
й зелень степів
в дитині живе
екс екс
Екзюпері
пташиним крилом

маячити буду
над могилою
в повітрі проміння
в якому живеш криком
птаха
сонним й всесвітнім.

ПІСНЯ Х

Вийшла з мене суєта
сіла на помості трав'янім
не крісло стояло
коло трона позолоченого
вітром східним
жінка
в весільнім намисті плакала:
"виходь виходь ти з мене
в пустелю йди
упасти паднем впадь упадь
розпадься птахом неокрылим
крізь вуаль
чорної гидоти гидот
вийди виходь!..."
Хтось кинув з висот
лілею
прямо на кришталеву
омузичену сльозу
сів голуб заплаканий
власною тишиною
в пір'їне гніздо
перламутрове.
Вийшла з мене суєта
сіла на помості...

МІНЕЯ ІІІ

Він прийшов серцем літа
в рожевій колісниці
по траві незеленій
сльозами подорожніх
до собору мислі
окроплював
й окраплював
його назвали були янголом

спасителем
 й криницею небесного Риму
 й башнею озолоченою
 в ще не заснованому
 небесному місті -
 в ще не народженому слові
 з нової молитви - гострої бритви
 для поля безмежного й
 засіяного
 тріядою зірок
 всі спинялись коло каскад
 літніх кольорів простору
 пересічених навхрест
 високоюстю лету
 орлів сизокрилих
 і білістю лілей оповитих-
 аж так плакала жінка
 на березі того раю
 намальованого
 на амфорі безмежжя.

ОДА

(Міхай Емінеску)

Тайну смерті я не думав осмислити,
 Вічно молодий, своєю мантиєю вповитий,
 Спраглий свій погляд до зір звертав я,
 До самоти.

Неждано з'явилась ти на моїй дорозі,
 О, страждань муко моя мила, -
 До дна випив я насолоду смерті,
 Немилосердну.

Болісно згоряю, мучений, мов Несс,
 Мов Геракл в отруєній кирайці;
 Та біль отой згасить не в силі
 Води всіх морів.

Від мрій моїх жорстоко страждаю,
 Грізний той вогонь, що від нього згоряю...
 Чи колись оживу з полум'я, яскраво, мов
 Мов Фенікс-птах?

Мій зір облудний хай згине з дороги!
 В душу повернись, байдужосте тужлива,
 Смерть щоб зустріти в спокої,
 Мене ж мені поверни!

НІ В ЄГОВУ Я НЕ ВІРЮ

(Міхай Емінеску)

Ні в Єгову я не вірю,
 А ні в Сакья-Муни Будду,
 Ні життю та - навіть смерті
 Сліпо вірити не буду.

Все - це сон, нема розлуки
 Між оцими жі світами, -
 Жити так повік на світі,
 Чи померти між віками.

Всі святі такії тайни -
 Для людей пуста розмова-,
 Хоч як мислиш: та же думка
 Світ замінять не готова.

І якщо в ніщо не вірю,-
 Залишіть мене в спокою!
 Так як хочу поступаю,
 А ви думку ведіть свою.
 Ні скептичним, ні античним
 Стилем мене не ласкайте, -
 Це для мене все без смислу,
 Бо романтик я: це знайте!

Міхай Емінеску - найбільший поет румунського народу, символ прямолінійності світового масштабу мислення. Так як з Шевченком починається новий шлях української літератури, - Емінеску - подібно - веде румунську літературу в нові світи романтичного ареалу.

Поет народився 15 січня 1850 року в селі Іпотешти під Ботошанами, де на той час жили його батьки: *Георге Емінович* - за національністю українець - та, мати, *Ралука (Емінович) Юрашку*, за національністю румунка.

Початкову школу М.Емінеску закінчив у Чернівцях.

В 1874 р. *Міхай Емінеску* працює в редакції газети "Кур'єр" в Яссах, а згодом - бібліотекарем та інспектором сільських шкіл. З 1877 по 1883 він працює редактором газети "Час".

В 1883 р. Емінеску тяжко захворів і через шість років - 15 червня 1889 року помер.

Міхай Емінеску почав писати дуже рано. У 1866 р. в журналі "Сім'я" були надруковані його перші вірші. Редактор цієї газети *Йосіф Вулкан* змінив прізвище поета з "Емінович" на "Емінеску".

Пізніше поет приєднався до літературної групи "Молодь" і друкував у журналі "Літературні розмови" свої поезії.

Сповнивши тільки 39 років, 15 червня 1889 року згасає зоря геніального румунського поета, класика світової літератури.

Літературна спадщина *Міхая Емінеску* перекладена на багато мов світу.

Літературна спадщина: "Лучафер" (вечірня або ранкова зоря. В румунських народних легендах - син сонця, що закохується в земних дівчат.), "Цар і пролетар", "Біля тополь самотніх...", "Камадева", "Послання (I, II, III)" та багато інших.

Міхай Емінеску написав і декілька прозових творів, як, наприклад - "Бідний Діоніс", де переважає філософська тема: важка дорога генія.

Павло Романюк.

**ЧИТАЙТЕ І ПОШИРЮЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»**

Суспільно-політичний і науково-літературний місячник в українській діаспорі та Україні

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» - це речник української безкомпромісової соборно-державницької думки.

РЕДАКЦІЯ Й АДМІНІСТРАЦІЯ:

200, Liverpool Road, London N1 1LF
Great Britain.

Tel.: 0171 607 6266 & 0171607 6267

Микола

САРМА-СОКОЛОВСЬКИЙ

**ХРИСТОС ВОСКРЕС!
ВОЇСТИНУ ВОСКРЕСЛА УКРАЇНА!**

НАРУЧНИКИ - окуляри без скла,
для сліпих рук в'язня,
де - лиш чорна мла
та обіч - світло руде,

Тому він покірно йде
в супроводі
збройного блазня.

19.10.97.

ТЮРЕМНА ГРУША не для поїдку-
для іншого вжитку,
де зась - бути свідку.

Тут, у жовтому світлі чорних ґрат,
перед розстрілом кат
рокованцеві в рота, наче у душу -
фатальну, гумову грушу!

О Боженку мій, Тобі це лиш звісно:
щоб той ані крикнув,
ні писнув.

Станіславська тюрма, 1948 рік.

ЗРИМИЙ ВІДГОМІН МИНУЛОГО

Побратимові Євгену Дацюку

Минуле не приспати
й не викашляти дріт колючий.
Крізь пам'ять, мов крізь ґрати,
паде сніжок летючий.

Заметами крутими
йдуть побратими,
яких давно нема -
пожерла біла тьма.

Я, зболений, самотності боюся,
в зажурі плачу і сміюся!

По друзях - лише слід.
Женусь за ними вслід,
назустріч снігоплину.
І раптом між бушлатів пізнаю
засніжену мою
похилу спину,
як зека, як страждальця,
з числом таврований

С 316.

1.3.97

ТИША

Петрові Перебийносу

Мене завше хвилює тиша,
одягнута у світлошпаті звуки.
Долаючи творчі муки,
живу од вірша до вірша.

На яблунях не біла піна -
цвітує Україна,
мій рідний край!
А я у ній - як той козак Мамай,
що визнає лише на кобзі гру.

Струмує звуків голубинь-ріка.
Паде з небес весняне "кру!"
На когось воронько чека -
ще не погас окрилений Пегас.
А мій уже на схилку час.

Коли умру,
останнього не дописавши вірша -
для мене заміне тиша.

Квітень, 97

ВІТЕР З УКРАЇНИ

Ах,
нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння,
його шляхи, його боління
і землю,
землю свою.

Павло Тичина

Мої думки вагомі, як і моя осінь.
Вони усі мені - до віч.
А на майдані й досі
розхристаний Ілліч,
ховаючи в собі всю сутність ницю,
простер правицю
майже по zenіт
і хоче без коня - без бронзових копит -
загарбати весь світ!

... Ревла до краю збурена юрба!
Та ба -
кінчилась ленінська доба,
що в жовтні почалась.
А далі - зась! -
вже досить кривди та духовної руїни.

Регоче вітер з України! -
від Сяну до Дону
будить землю сонну:

- Любіть Україну,
уже не руїну -
могутню Державу,
як матінку рідну, ласкаву!

Любіть Україну
як отчий, свій дім
у славнім подзвінні
поетових рим!

День Незалежності 24.8.97

ДАВИД І ГОЛІАФ

Російське військо, наче без турбот,
пішло війною на Чечню,
щоб винищить малий народ,
у спосіб зброї та вогню.

Малий народ не розгубивсь,
не зблід -
до бою враз підвівсь,
немов зі сну,
як той пастух Давид,
і, занедбавши страх,
він пращею махнув!

Не впав, звичайно, Голіаф
і не заволав од болю: "Пробі!",
але додому повернувся
із гулею на лобі.

Напевне, кається вдень і вночі,
що помилився на малий Чечні,
пішовши в наступ навмання,
а УКРАЇНА - не Чечня.
29.10.97

ВЕЛИКОДНІЙ СКРЕС

Христос воскрес із мертвих -
наперекір смерті.

Мов плін космічної ріки -
спливали віки.

Цвіла яса в красі небес:
- Христос воскрес!
- Христос воскрес!

І раптом лід у грудні скрес -
о Грудня пречудова Днина:
воістину воскресла Україна,
неначе справді встала з гробу
і, маючи держави суверенної подобу,
в часовому безмежжі
святкує вкотре
свою державну Незалежність!

О вічнопам'ятній порі,
геть відступила зла недоля!
Тріпоче прапор угорі,
як частка неба й поля -
блакитно-жовтий, мирний,
лише братерству вірний,
без краплі крові,
як витвір правди та любови!

У небі й на землі - стодзвонний скрес!
Мов писанка ясиль святкова Днина:

- Христос воскрес!
- Воістину воскресла Україна!

Великдень
року Божого 1997-20

В ОБЛОЗІ САМОТНОСТІ

Світлій пам'яті моїх
побратимів Юрка (Петра Ти-
монишина), Лиса (Михайла
Бабійчука), Полтавця та
інших, що в 1948 році в селі
Вербіж (близько Коломиї) по-
лягли в боротьбі з советськи-
ми окупантами

Як учора, так і сьогодні -
лиш чую тишу німу,
а поскаржитись - нема кому,
бо це ж - самотність.

А вона в мене -
не поле зелене
з волошковим обміжком.
а - справжня пустеля,
бо в ній - тільки ліжко,
німотні стіни та похмура стеля.

Давно полягли мої побратими -
і досі журюсь за ними:
хочу бачить їх живими,
ще молодими,
що міцно тримають зброю
і, як на весілля, йдуть до бою!

А де ж вони, де?! -
лиш небо супиться бліде,
туманіє простір часових прерій
та мовчить самотности облога.
Укотре стукаю в Божі двері,
але ж і за ними - нема нікого.

9.5.97

ДРУГИЙ РІК ЛЕЖУ ПАРАЛІЗОВАНИЙ,

від світу білого ізольований.
Щоночі мучить
світло жовте, разюче
Наче знов до смертної камери.
Крізь товщу тиші сотаються примарні
гамори.

Причувається приглушений плач,
хтось оплакує плоть неживу.
Повітря затхле. Хочеться вітру
й простору

Кладнув вимикач -
стало темно, як по розстрілу.
Ні.
Живу.

П'ЯТИЙ КУТ

моя кімната пуста
з чотирьох порожніх кутів
я живу в цій пустці
коли мене проймає самотність
та туга по друзях яких давно немає
я думкою ходжу з кута в кут
і так довго
аж поки не опинюся в п'ятому куті
де божниця і завше світиться
лампада мого натхнення

20.11.97

ПИСАНКА

27.04.1997

«Не забуваймо предків. Не ховаймо їх від наших дітей. Нагадаймо раз-по раз славу предків своїх, не цураймося її, бо це ї наша слава... Ідімо в майбутнє мудрістю і досвідом предків своїх озброєні. Бо не їти нам у майбутнє коли легковажити будемо минуле».

Патріярх Мстислав I

НЕ ЗНАЙШОВ НІ ПРИТУЛКУ, НІ БЛАГА...

Доробок і особистість Миколи Удовиченка дедалі більше привертають до себе увагу тих, хто не байдужий до української поезії. Люди хочуть довідатись, де він жив і творив, як приходили на світ його вірші. Мабуть, найкраще розповів про це сам поет:

*Писав я на вокзалах і причалах,
І правду пізнавав я не з казок.
І штормами життя мене качало,
Мов рибу, викидало на пісок.*

Народився Микола Удовиченко 1937 року в селі Білогородці, що під Києвом. Батько загинув на війні, отже, матері довелось самотужки “піднімати” голодних дітей. Родинну і навколишню обстановку важко було назвати дуже інтелектуальною, але ніхто не відає, як і чому стають поетами: вже змалку Микола віршував і невдовзі втямив, що для нього віршування - така сама потреба, як потреба дихати. Він так і писав, так і співав - як співають весняні птахи. Не шукав тем, слів, образів, - все, що бачив, до чого він доторкався, ніби саме собою, невимушено і невимушено оберталося на вірші. Спершу їх друкували охоче і в необмеженій кількості - поки були вони безтурботні, світлі, наївні. Здавалося, все йшло як слід: Миколу Удовиченка видавали, помітили, привітали.

Продовження виявилось не таким веселим чи веселковим. У його поезію вриваються зовсім інші мотиви - дикі, трагічні, брутальні. Бо такою, а не рожевою виявилась реальність, яка зусебіч оточувала його. Та й особисте життя Миколи Удовиченка вселяло не оптимізм, а наводило на гіркі роздуми. Видаватися з кожним роком ставало важче, не складалась ніде - з причин зрозумілих - службова кар’єра, покуштував він і тюремної баланди. Представниці прекрасної половини людства, що, як метелики, летіли на вогник його таланту, жаліли і любили, але витримати довго не могли. До того ж він пустився берега, почав регулярно зазирати в чарку, вдаючись при цьому до найнесподіваніших способів, - заробляв Микола Удовиченко професійною працею мало, міняти свій фах - не вважав за необхідне.

Безробітний, бездомний, самотній і забутий, незважаючи на численні дружби і знайомства. Щоб не бути голослівним, наведу характерний уривок з його приватного листа:

“Відверто кажучи, мені тепер не вельми хочеться когось турбувати своїм існуванням. Буття людське стало до болю зрозумілим... “Так було, так є, так буде”... І лише усвідомлення того, що створене мною уже не мені належить, а Духові українського народу і людській цивілізації, змушує повертатись в суєту суєт.

Три місяці тому, не пересилюючи побутової кризи та невідвортної жорстокості навколишньої дійсності, я спробував знайти притулок в монастирі. Тамтешня братія виявилась лагідною та уважною. Ієромонах (ігумен монастиря) засвідчив свою добру таки освіту й делікатність, гарне поцінування поезії. Мені завбачно було виділено окрему застину келію, дубовий стіл і лаву, папір, триразову харчову дієту.

Монахи в своїх келіях читали святі книги, а я творив святу Поезію. Я знаю, що в мене нічого не залишилося в цьому світі, крім неї. Писалося напрочуд легко, про що засвідчують і дати під віршами. Створив другу книгу “Єдиного світу”. Перша, з якою ти частково зазнайомлений, потрапила в нечисті руки. Може, загинула. Та про це потім.

Зовсім недавно, зачувши бентежне дихання весни, я залишив свою ветху келію і вигулькнув знову у світське життя. Перше, чим я був приголомшений, так це дрючок у руках

так званого...” Тут Микола Удовиченко називає прізвище одного “приятеля” і “колеги”, сьогодні доволі відомого. І дає йому вельми негативну характеристику. Але ми не будемо ворухити цей смітничок самовпевненості і непорядності: Бог з ним розбереться без нас. Мова, зрештою, не про нього, підлого й удачливого, а про безталанного й талановитого Миколу Удовиченка.

По ньому добряче потоптали і пихаті начальнички, і дурноверхі виконавці, і заздрісні братове-піїти, і недолугі критики. Ось випадок, лише один, з його невлаштованого життя.

Якось Микола Удовиченко зимував в Ірпінському будинку творчості, куди потрапив (не член Спілки!) після багатьох слізних прохань, з ласки людей строгих, але добродушних: керівних. Які не зразу і не просто, але дозволили йому перебувати в храмі натхнення - “без стола”. Іншими словами, надавався йому тимчасовий притулок, а приварок, харчування - то вже його був клопіт. Поет щоранку бігав на місцевий ринок, де торгувався з селянським елементом і “пробував” сметану і сир. Купував він їх, до речі, дуже рідко. Отак побазарювавши, вертався в свій корпус, не забувши здати підібрані дорогою пляшки і придбати буханець чорного хліба, сірники, пачку найдешевших сигарет. Себто сьак-так зводив кінці з кінцями. Разом з ним мешкав у тому ж корпусі ще не уславлений тоді “батьками народу” і титулованими літературознавцями напівбомж-напівгеній, також безпритульний і голодний. І Микола Петрович жалівся, що той незаперечний талант, хоча й непошанований поки що письменник, його тайкома обкрадає... А потім серед зими поета Удовиченка виселяли з Ірпеня, з будинку творчості. А він не хотів аж ніяк виселятися, бо йому не можна було “переривати процес”. І от - за розпорядженням керівництва - опалення відключають, світло вимикають - викурюють поета як таргана чи пацюка. Але він і на це був згоден, щоб тільки “не відриватись від колективу”, не почуватися чужим. Доходило до того, що він за койкомісце й окраєць хліба погоджувався писати вірші людям нездарним, але амбітним. Що публікували крадені тексти під своїм, а не Удовиченковим прізвищем. А один здогадався - і видав збірку поезій Миколи Удовиченка як свою власну, - пообіцявши поділитися гонораром. Не поділився, негідник, зате удостоївся повноправного членства у Спілці письменників (куди нетягу і невдачу Миколу Петровича не пропускали). На жаль, я нічого не вигадую і не додаю: збереглися ще до цього письмові свідчення самого Удовиченка, написані власноручно. Яких вам ще пригод сучасного українського віршника?

Можна довго і колоритно змальовувати подібні епізоди, маючи в своєму розпорядженні значну кількість записів, звернень, скарг, прохань і заяв Миколи Удовиченка. Щоб не втомлювати заклопотаних читачів - одна з останніх, яка, сподіваюсь, дасть уявлення про те, що нутрувало в душі змордованого письменника - і що відбувалося довкола.

Читайте і передплачуйте тижневик

Українське Слово (Тижневик)

La Palabra Ucraina

Soler 5039

1425 Buenos Aires, Argentina

“ДО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЛЕОНІДА КРАВЧУКА

ШАНОВНИЙ ПАНЕ ПРЕЗИДЕНТЕ!

В останнім часі українська преса пише, що я глибоко національний поет, що я чарівник у поезії, що я (Боже, Боже!) навіть великий поет України! Ви, Леоніде Макаровичу, можете при бажанні ознайомитися з газетами, журналами та книгами, в яких про мене так говориться. А я скажу Вам щиро: не радує це, а лягає полиновою гіркою на душу! З часів Шевченка по сьогодні не навчилася Україна шанувати своїх талантів! По плечу поплескують, а мені щодня доводиться думати, як і де знайти притулок для ночівлі, за що купити хоча б четвертинку хліба...

П'ять нових рукописів (мене двадцять років не друкували) лежать у видавництвах без руху. Немає паперу, немає коштів. Коли будуть - невідомо... Питається, для чого ж я віддавав сили й здоров'я по концтаборах, виборюючи волю України? Для кого ж? Невже не для ВАС? І тому прошу пам'ятати: без розвою Духу нації, без національної культури, на яку тепер спрямована заборона економічним способом, не буде у світі демократичної, незалежної і ніякої взагалі України! Тому тяжке передчуття підказало мені ось ці рядки:

*Якщо у край чужий рідня
Іде в неволю з дому -
Ой, буде жаль мені коня
І жаль сідла на ньому!*

В останні три роки я створив три нові поетичні книги, котрі, вважаю, принесуть мені життя після смерті, бо книги не горять! Запам'ятайте їхні назви: “Криниця сльози”, “Тринадцятий апостол”, “Світильник”.

Тепер я можу - в голоді та холоді - спокійно на ліжку лягти в Ірпінському будинку творчості, думаючи, що, незважаючи на дуже обмолотну економічну кризу, добрі українці (все-таки!) скинуться, аби гідно поховати мене у незалежній, демократичній, правовій Україні, для якої були мої життя і Пісня.

Микола Удовиченко.

Ірпінь, 3 листопада 1993 року.

Публікація дозволяється. - М.У”

Вельми промовистими видаються мені оце “життя” з маленької, натомість “Пісня” з великої літери.

Шановний Леонід Макарович не відповів на це одчайдушне благання, може, й не прочитав його. Се ля ві, мовляв іноді небіжчик.

Помер Микола Удовиченко 3 лютого 1994 року в селищі Боярці, а не в Ірпені. У флігелі тамтешнього священника Миколи Левицького, який не відмовляв ніколи ані в шматкові насущного, ані в теплomu куткові. Мабуть, через це і подався до нього Микола Удовиченко: більше нікуди було.

А поховали його в рідній Білогородці, щоправда, не коло братської могили солдатів Великої Вітчизняної, а на цвинтарі, поряд з матір'ю. Такого похорону односельці не пам'ятають: сила-силенна людей, гості з Києва, гучні покайні промови.

Але спадщина Миколи Удовиченка лежить “без руху” по тих самих квартирах, де поет полишив свої валізи і теки з рукописами.

Можливо, дійде колись і до них черга, і Україна довідається, чим переймався, що думав, як карався відданий і нещасливий син її.

Леонід Череватенко.

Микола УДОВИЧЕНКО

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ З РІЗНИХ РОКІВ

Віддалені місячні дзвони
В соборах блакитних долин...
Відхилить усі заборони
Травневої сповіді плін.

До квітки схилюсь на коліна -
Вона пелюстками зітхне:
Давно в цих щасливих долинах
Вона не стрічала мене!

Чола презморшки глибокі
Схилю я на квітки вінок,
Можливо, змолю свій неспокій,
Немов на святий образок.

Тут кожен листок і травинка
Мої пам'ятають слова...
І тільки ляклива стежинка
Від себе минуле звива.

Втікає вона, утікає
Під камінь гудронних шляхів
І там назавжди забуває
Про виспиви юних слідів...

На квітку опусяться очі:
Прости під вершиною дня,
Що перший цілунок дівочий
На пісню свою проміняв...

8.1.1986,
Київ

НА ОСТАННЬОМУ ДИХАННІ

Те, що ти дала мені, Природо,
Я не можу в грудях залишати,
Ним не поділитися з народом,
До якого тулиться душа.

Я відкинув осуди погані -
Чуєте, як заздрісник сопе? -
Наче на останньому диханні,
Для людей висловляю себе.

Думаю, що раптом головою
На слова останні упаду
І вони заплачуть піді мною,
Що не зміг, в народ не доведу...

Сну нема і спокою немає,
І напруга в тілі аж бринить!
На плече щоранку прилітає -
Чи Жар-птиця, чи Прекрасна Мить...

Не впаду раптово на коліна,
Слів моїх не мучитиме крик,
Доки жде від мене Україна
Пісню на вишиваний рушник.

Є у материнському чеканні
Леготи надій, тяжба віків...
Навіть на останньому диханні
Я скажу для неї, що хотів!

28.XI.85,
Київ.

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ

Мою ви заждалися книжку -
Нарешті, мов ранок, встає!
У ній привітання Малишку,
Сосюрі і Рильському є.

На їхні пониклі могили
Повіяв живий вітерець,
Котрий поспішив з небосхилу,
Мов ранніх бентег посланець...

Усе, що хотів я сказати
Сьогодні для кожного з вас,
Раніш, обганяючи дати,
Сказав у роздумливий час.

Спіймав кожне слово з росини,
Мов раннього променя зблиск.
Його не струсив під ступини,
Скрадаючись травами, лис.

Не знюхав його вовкулака
І вуж язиком не злизав...
У рівних для думки ознаках
Росина і серця сльоза.

Поетова доля - у пісні,
Її не забрать звідтіля
За клітки сплетіння залізнi,
Немов соловейка з гілля.

Звідкіль над Вітчизну злетіла,
Зворотно туди й вируша...
Поетову долю зігріла
Народу нескортна душа!

30.1.86,
Нещирів.

КОРАБЕЛЬ

До суші притиснутий морем,
Розбитий стоїть корабель.
Вітрам був знайомий і зорям,
Відкривши немало земель.

Облишили палубу люди,
Місток обійшов капітан.
На схилені щогли осмути
Спадає ранковий туман.

Він був, як опора надії
І впевнений рух для душі.
Без цього наш розум не діє,
Фантазії никне рушій.

Але на думки не прилине
Своїми примарами смерть,
Якщо під ногами людини
Постійної певності твердь...

Злітають із хвиль альбатроси,
Тремтить небосхил звіддала...
Що думають мужні матроси,
Коли в них нема корабля?

7.1.1986,
Київ.

МАСКАРАД

Не в тінях вечірніх, не скраю,
А в точний, у вигідний час
Наклепники поруч сідають
І тости підносять за нас!

Бажають нам успіхів світлих
Із душ, ніби з чорних льохів,
Де сховані задуми підлі,
Засіки облуд і гріхів.

Щоб ми не помітили збоку
Прихованих підлих щедрот,
Вони прикрашають, нівроку,
Легкою усмішкою рот.

З-за столу виходять останні -
Збентежило їх, чорт візьми,
Нове, наболіле питання:
Що з'їли і випили ми!

Фантазія творча, багата
Сьогодні властива для всіх...
Що жде нас у днях після свята,
Спитайте у тіней своїх!

7.1.1986,
Київ.

Бачив я летючий спалах
Десь у поля на краю...
Пролетіла, прокричала
Віща птаха - гамаюн.

Пролетів за нею погляд,
Пересік таємну вись.
Де ж ти, птахо, серед поля?
Де ж ти, птахо? Озовись!

Чи багато днів, чи мало
Нам лишилось до кінця?
Пролетіла, мов тікала
Від наземного сильця...

Я живу, людей стрічаю,
Довіряюсь їх очам,
Птицю жду із того краю,
Де кінця немає дням!

7.1.1986,
Київ.

ЛІДІ БОЖКО (УДОВИЧЕНКОВІЙ)

Завертали мене бажання,
Як ніколи, сьогодні люблю.
Вичаровуй мене із кохання -
Я у ньому себе загублю!
Там, де в серці поезії струни,
Доторкаєшся пальцями ти,
Щоб віддалених літ світло-юних
Хоч у звуках струни досягти...
... За твоєю ходою простежу,
Прошепчу тобі в лагідний слід:
"Увійти в мою душу бентежну
Запізнилась на тридцять п'ять літ" -
В запізній моїй любові
Я згасаю на кожному слові...

27.XII.87,
Ірпінь.

ПРАВДИВІ СОСНИ

Мені подумалось єдине:
Чому багато суєти?
Світ не від атому загине,
А від розпусти й самоти.

Згасає вогнище родинне...
До кого в сутінках зайти?
Де в згоді розум відпочине,
Нової прагнучи мети?

Дивлюсь на сосни віковічні -
Вони мовчать, мовчать, мовчать...
Лише з кори пливе у вічі
Віків сполошена печать.

І тільки - тихий, тихий похит...
Задума зболено земна...
І потамована їх похить,
Немов найбільша таїна.

10.XI.87 р.,
Ірпінь.

БІЛІ КУРИ

Білі кури все ще бігають,
Не зайшли в хлівець.
Я себе чатую втіхою:
Дню ще не кінець!

Над хатами перше марево -
Схитком голубим.
Кури вже доїли вариво,
Чистять всі дзьоби.

Рання сутінь листопада
Йде з усіх доріг -
З білих крил уже не падає,
Притемнила їх.

Кури з'юрмились до сідала.
День без вороття...
А душа іще й не снідала
Втіхою життя.

12.XI.87 р.,
Ірпінь.

ЛЕБІДЬ

Хто ти, лагідний лебедю, хто ти?
І чия ти воскресла душа?
Як ти з неї у птаха виходив?
Із якої землі вирушав?

Ти літай, над глибинами плавай,
Течія і небес вишина -
То твоя незатьмарена слава,
Непокірна, єдино-одна...

Ниці душі стають пацюками,
В смітниках завжди сморід жують.
Цю покору проносять віками
І нічого собі не збагнуть!

Ти над нами не раз пролітаєш,
А вони шкірять зуби в крило,
Що під зорями в тебе немає
І ніколи сміття не було...

Голос твій перелунює далі -
Що ти кличеш, кого і куди?
І чому в тебе стільки печалі,
Як з вершин припадеш до води?

Ти літай, над глибинами плавай,
Течія і небес вишина -
То твоя незатьмарена слава,
Непокірна, єдино-одна.

11.XI.87 р.,
Ірпінь.

КАЯТТЯ

Я знову для себе накоїв
Такого, що звихрилась путь.
У світі мене заспокоїть
Єдина могила, мабуть.

Боюсь не довічної ночі -
Для всякого зникне блакить...
Не можу коханої очі
Самотніми в світі лишити!

"Не можу, не можу, не можу!" -
Вистукує серце крізь біль.
Бажання на стукіт помножу,
В ранкову підку голубінь.

Коханій зрадію до щему
І знов понесу поміж днів -
І стукіт у серці своєму,
І стукіт її каблучків.

10.XII.87 р.,
Ірпінь.

І цей день промине,
І ця ніч промине -
Ти згадаєш мене,
Ти згадаєш мене...

Буде пісня моя
В тебе в серці жива,
Я тій пісні віддав
Найніжніші слова...

27.X.87 р.,

Ірпінь.

Та юна дівчина блукає
Постійно в років перезві,
І волошковим синьограєм
Цвіте вінок на голові.

Спада волосся, мов проміння,
Пливе по спині та руках.
Такої пісні відгоміння
Дзвенить струмками по ярах.

І я радію, що ніколи
Десь не заплаче в самоті -
Ще не стрічалася із боєм,
Живе початками в житті.

Я знаю: навіть після того,
Коли погасне погляд мій,
Вона із ранку голубого
Майне по стежці польовій.

Життям залишиться радіти
Любові щастя молоде;
На горбик мій нестиме квіти,
Але вінок не покладе.

12.XI.87 р.,

Ірпінь.

День майбутній - в таємності знаках,
Ще багато зустрінеється див...
Я, можливо, усе вже відплакав
І на світі своє відлюбив.

Не заблукаю в глухій самотині,
Прихилюся до рідних пісень.
День майбутній, мов досвіток синій,
Пережите, - мов сонячний день.

Як ніхто, відчував я натхнення,
Як ніхто, - і радів, і тужив;
Як ніхто, з Вікового знамення
Брав знамення спрагливій душі.

В неповторності істини сила.
Був єдиним і я на землі.
Доля дні, наче жито косила,
І в'язала снопами жалі.

Сніп найкращий - мій розум і серце
Перевили високим чуттям,
Піднесли понад щастя озерцем
У завдячливі рухи життя.

І тому я проходжу так гордо
По холодній осінній межі,
Що найвищим життєвим акордом
Прозвучало безсмертя душі.

10.XI.87 р.,

Ірпінь.

ЛІДІЯ

І.
Я не шукав для себе теми,
Душею сам у неї вріс:
Осінні білі хризантеми
Учора Лідії приніс.

Стрічати усмішку знайому
Хотів щодня в осінній млі...
Пішла кудись любов із дому,
Лишила квіти на стіні.
Сьогодні сніг на тій стежині,
Де люди йшли серед гаїв...
Зів'яли квіти в самотині,
Не дочекалися її...

II.
Хмари брів чорнокрілі
Над вогнями зіниць...
І душа вже не в силі
Перед злом блискавиць.
Рве любов дивовижну,
Мов листа на шматки.
І дзвенять через тишу
До воріт каблучки.
На барвінок хрещатий
Видихаю в цю мить:
"Хто не може прощати,
Той не може любити".
Буде цими словами
Відкликатись луна,
Поки знов каблучками
Не продзвонить вона.

7.XI.87 р.,
Ірпінь.

ЗОЛОТЕ ЯРМО

Із темряви проступить синій день.
Біля криниці ланцюгове "дзень"
Об сосни вдарить - задзвенить кора...
Пора мені в дорогу... Вже пора!
Куди ми всі по світу спішимо,
Впрягаючись у сонячне ярмо?
Ми підневільні чи, мов день цей, вільні?
Чи примуси над нами є свавільні?
Не думаєм... І доти живемо,
Допоки тягнем золоте ярмо.

12.XI.87 р.,
Ірпінь.

ЛІДІ

Мене хита між полюсами,
З плюса до мінуса веде.
В життя чіпляюсь не руками,
А тим, що в серці молоде.
Я знаю: трапиться зі мною
Таке, що викличе сльозу...
Та центром буде... Головою
Схилюсь на вічності красу.
І щастя є між полюсами:
В останню мить одну
Відчути землю під ногами
І в серці неба вишину.

30.XI.87 р.,
Ірпінь.

УКРАЇНЦІ! ЧИТАЙТЕ І ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ЧАСОПИС-ТИЖНЕВИК «УКРАЇНСЬКА ДУМКА»

На його сторінках друкуються:

- вісті з України
- огляд життя і діяльності українських громад у Великій Британії
- вісті з життя і діяльності українців у діаспорі
- різні цікаві матеріали з літератури, науки, політики, мистецтва, культури, техніки та різних інших ділянок людського буття.

The Ukrainian Thought
49, Linden Gardens, London W2 4HG
Тел.: редакції і адміністрації 0171 229 8392

Проза

Іван

МІЩЕНКО

Міщенко Іван Григорович, 1930 року народження.

Уродженець с. Лигівка Сахновщинського району Харківської області.

Зараз проживає у м. Лозова Харківської області.

УРИВОК З РОМАНУ “ДОЛЯ АНТОНІНИ”

ДРУГА РОДИНА

...Для Антоніни настали дні невизначеності. Раніше її майбутнє уявлялося цілком ясним, тепер все було, як в тумані - ніяких орієнтирів. Ясним було лиш те, що здоров'я фрау Хільди похитнулося і вона не може тепер існувати в домі сама.

Спостерігаючи за Антоніною, пані розуміла її душевний стан. А одного разу вона погукала її до себе і сказала:

- Антоніно, я буду платити тобі дві ставки, не залишай тільки мене саму, поки я не піднімуся.

- Фрау Хільдо, мені не потрібні великі гроші, - і її очі налилися сльозами.

- Ти плачеш за своєю матір'ю, але я повинна чимсь компенсувати твої душевні муки.

- Я плачу за вами обома, - промовила Антоніна, через силу стримуючи сльози.

Становище фрау Хільди дійсно викликало в серці Антоніни глибокий жаль. Близьких родичів, тим більше спадкоємців, у пані не було. Сини пішли на фронт і загинули неодруженими, не було ні невісток, ні внуків. А її підстерegli старість і хвороба.

Знаходячись в постелі, у хвилини полегшення фрау Хільда споминала все своє життя. Її запальна пам'ять вибирала із ланцюга подій лише головне. Чітко вимальовувалися спогади, пов'язані з приходом до влади Гітлера. Минуло лише 12 років. Її життя і життя родини були нерозривно пов'язані з життям держави. Вона виразно пам'ятала, як у 1933 році, та й у наступні роки, вся Німеччина лиховісно кричала "Хайль!". Ось вона сама, уже не молода, але в розквіті сил і здоров'я жінка, разом з чоловіком, синами та сотнями таких самих, як вона, захоплених заразливими промовами цього чоловіка з вусиками, йде повз трибуни і галасує на його честь здравиці. Гітлер обіцяв своїй нації золоті гори, люди повірили йому і пішли за ним. Він послав на війну цвіт нації - повнокровних чоловіків, в тім числі її чоловіка та синів, і не повернув їх додому не тільки переможцями, а навіть живими... І ось нині їй доводиться просити допомоги у зовсім сторонніх людей. Такі думки находили на неї не вперше, а після повідомлення про загибель останньої надії - молодшого сина - заповнили всю її істоту.

Антоніна не залишила хвору жінку на самоті. Після болісних вагань вона сказала фрау Хільді, що побуде біля неї до її одужання. Але їй все частіше пригадувалися слова матері, які вона сказала на прощання: "Тоню, повертайся скоріше. Мені без тебе буде дуже важко". Безумовно, вона при першій можливості поїде додому. Та якщо подивитися на проблему з іншого боку - хто допоможе зараз оцій самотній жінці? Саме фрау

Хільда взяла Антоніну під захист з перших днів її перебування у цьому домі, - і понині вона відчуває на собі її прихильність.

В зимові місяці їх відвідували Марта та Август. Статечний парубок дуже прив'язався до миловидної української дівчини. Антоніні це не давало особливої утіхи. Вони навіть перейшли в розмові одне з одним на "ти", однак, щоб не закрутити йому і собі голови, дівчина тримала його на відстані, не забуваючи про те, що вона була і залишається в цій країні заложницею війни.

Війна зачепила її своїм чорним крилом, обпалила молодість, розлучила з рідними. Війна втягнула у своє вогненне жерло її батька і старшого брата, - де вони тепер, чи живі вони, що їм довелося пережити за ті страшні чотири роки?

Ось перед нею сидить молодий чоловік, котрий також був на війні, але - на протилежному воюючому боці. Він не був на фронті, отже не стріляв в її батька і брата, і все ж був їхнім потенційним противником. Як ставитися до нього - як до агресора, що посягнув на її землю, чи як до невільного виконавця чужих задумів?

- Августе, розкажи, будь ласка, що ти пережив на війні? - звернулася одного разу до нього Антоніна.

- Тоню, після всього, тобою пережитого, що тебе може ще цікавити?

- Мене цікавить усе. Мій батько і старший брат також були на війні. Де вони зараз - чи залишилися живими, чи загинули - я не знаю, бо з того часу, як в день відправлення до Німеччини я востаннє дивилася на село з протилежного берега річки, зовсім нічого не знаю про свою родину. Я хотіла би знати, чи страшно їм було на війні? - замислено промовила вона.

- Так, страшно. Це я можу запевнити від імені кожного солдата усякої армії. - І Август розповів Антоніні про ті випробування, які витримали солдати за чотири воєнних роки.

- Так, у війни жакливе обличчя, - сказала Антоніна і надовго замовкла. У такі хвилини її вдумливі очі ставали вологими, а відкритий погляд - немовби загаслим.

Інколи в бесідах Август торкався сердечних струн, і тоді вона повертала розмову на господарські теми. Але незабаром він признався їй у своєму коханні. На це Антоніна відповіла йому повчальним прислів'ям: "Любов це є серце плюс голова", що треба було розуміти так: "Якщо в недалекому майбутньому я від'їду на Україну, то ні про яку любов не може бути й мови". Однак Август продовжував періодично навідуватися до Марти з єдиною метою - побачити Антоніну. Він був щасливий, коли дворідна сестра просила його виконати якусь чоловічу роботу у дворі фрау Хільди.

"Тільки любовного роману не вистачає мені в цьому житті!" - думала Антоніна, вкладаючи на постіль пізно увечері свої натружені руки. Швидше б видужувала фрау Хільда. А якщо хвороба триватиме довго? Скоро настане весна, а разом з нею прийдуть польові роботи. Правда, весною пані полегшить її становище - вона обіцяла найняти працівниць. Але де вона візьме тракториста? Невже знову буде прохати Августа, і він так само буде мигати перед її очима? Ні, їй не осоружно, просто у її невизначеному житті все це ні до чого.

Тим часом стан здоров'я фрау Хільди залишався нестійким: то їй ставало трохи легше і вона навіть піднімалася на ноги, то хвороба знову звалювала її в постіль. Надії на остаточне одужання не було, і це, насамперед, розуміла вона сама. Це була уже не та енергійна, занепокоєна справами фрау Хільда, якою її знали раніше. Тепер усе навколо утратило для неї зацікавленість, на багато що вона дивилася зовсім іншими очима. Її, колись міцне, тіло ставало в'ялим і неслухняним.

Одного разу вона наважилася на серйозну розмову з Антоніною і покликала її до себе.

- Антоніно, ти вибач, що через мене ламаються твої наміри від'їхати на батьківщину. Я на колінах прошу в тебе за це прощення, - вона замовкла, їй було важко говорити, потім продовжила. - Антоніно, я боюся тебе просити, але я повинна це сказати, - вона дивилася дівчині просто в очі. - Я хочу просити тебе, щоб ти залишилася у мене на два-три роки, - можливо, це той строк, який відпустить мені Бог для життя на цьому світі. Я буду тобі добре платити, ти знаєш, що я тебе не скривджу.

Антоніна потупила очі. Настало обтяжливе мовчання. Через кілька хвилин вона відповіла:

- Я повинна все добре обміркувати.

- Обміркуй. Коли ти зможеш дати мені відповідь?

- Через дві доби.

Ці дві доби Антоніна взяла для того, щоб всебічно все оцінити і зважити. Перед її очима пройшли більше ніж два з половиною роки життя в Німеччині. Вона пригадала той перший день, коли фрау Хільда вибрала якраз її і повезла з собою. Як склалося б її життя, якби на місці оцієї жінки виявилася якась інша, жорстока і примхлива пані? Зі слів Марти та інших жінок вона знала випадки, коли російських та українських дівчат німецькі хазяїни перетворювали в дійсних рабинець, використовували їх на найтяжчих роботах. А хіба Курт не був таким? Звичайно, фрау Хільда має право сподіватися на її чуйність, особливо тепер, коли у неї не залишилося ні близьких родичів, ні здоров'я.

Але, і це також правда, Антоніна не може вільно розпоряджатися собою. У неї є мати, і вона повинна з нею порадитися, - вона напише їй листа. Раніше вона якось не думала про листування з рідними, вважаючи, що скоро поїде додому і сама все розповість про своє життя-буття. Та й не знала, як можна звідси надсилати листи, коли місцевість захоплена чужими військами. Але тепер назріла надзвичайна необхідність. Пані повинна знати, як відправити листа на Україну, і, безперечно, допоможе їй в цьому. А зараз вона дасть їй згоду на два-три місяці, поки одержить відповідь від матері.

Фрау Хільда уважно вислухала Антоніну, згодилася з її думками і сказала, що лист необхідно везти в місто до воєнного коменданта з проханням, щоб той надіслав його в радянську зону окупації. Того ж вечора Антоніна написала матері свого першого листа.

Через кілька днів, коли фрау Хільда відчула себе трохи краще, жінки поїхали до міста. Дізнавшись, що перед ними сидить дівчина, депортована в роки війни з України, працівники комендатури висловили їй і фрау Хільді претензію, що ті грубо порушили розпорядження окупаційної влади про обов'язкову реєстрацію усіх іноземних громадян, з будь-якої причини завезених за гітлерівського режиму до Німеччини. Фрау Хільда дала слово честі, що їй і її працівниці не було відомо про таке розпорядження. Проте на неї був накладений грошовий штраф. Відомості про Антоніну працівники комендатури занесли до списку репатріантів.

Але оскільки особи, що підлягали репатріації, декілька місяців тому були передані адміністрації радянської зони окупації, то вважається, що туди увійшли всі громадяни, раніше депортовані із СРСР. Вивести Антоніну зараз неможливо, оскільки між західними союзниками антигітлерівської коаліції та Радянським Союзом погіршали стосунки і перервалися ділові контакти. З цієї причини від Антоніни без бажання прийняли лист і не дали гарантій, що він дійде до адресата.

Після цієї поїздки для Антоніни настали безпросвітні дні. Фрау Хільда, відчуваючи перед нею свою провину, зі сльозами просила в неї прощення. Але частину вини за те, що

сховавшись за високою огорожею, в перші місяці окупації вона майже не виходила на вулицю і нічого не знала, що робиться довкола, Антоніна брала на себе. Іноді вона впадала в меланхолію, і тоді їй хотілося поїхати в англійську комендатуру, щоб заявити зустрічну претензію і вимагати негайно відправити її, як безпритульну, в Радянський Союз. Але через якийсь час, виплакавшись, вона брала себе в руки - вмивалася, акуратно причісувалася і починала тверезо розмірковувати.

Найбільше стримувало те, що на її руках знаходилася хвора жінка. І коли настрої ставав особливо гнітючим, Антоніна знаходила втіху в роботі. В такий час вона заганяла свої образи углиб душі і запально працювала. А щоб зовсім не очерствіти серцем, намагалася згадувати щось приємне із довоєнного життя.

Найчастіше Антоніна думала про домівку, про матір, про своє село, перебираючи в пам'яті подробиці із дитячих та юнацьких літ. Думаючи про школу, вона згадувала Васю, але, на превеликий жаль, стала забувати його обличчя. Тільки пам'ятала, що воно було незвичайним, виразним, святковим, не таким, як в інших хлопчаків. Але тепер його риси розпливалися, як в тумані, вона не могла відновити його в пам'яті, і це переконувало її в тому, що Васі уже немає в живих.

Вона пам'ятала, як одного разу він приніс в клас і потайки подарував їй букет бузку. Тоня принесла букет додому і довго тримала у себе на столі, вдихаючи його неповторний запах. Куш бузку завжди ріс у їхньому садку, проте раніше вона не звертала на нього ніякої уваги. А з тих пір цвітіння білих, фіолетових та голубуватих грон стало асоціюватися в її свідомості з чимсь особливо дорогим і безповоротним, а запах бузку залишився для неї найприємнішим запахом на все життя.

... Свіже повітря і хороше харчування сприяли тому, що Антоніна поправлялася, міцніла і, як їй здалося, стала гарнішою. Тепер вона не була схожою на колишнє виснажене дівча, а мала вигляд приємної дорослої дівчини з тугим, гнучким станом. Її маленькі, чіпкі руки встигали скрізь - в домі і в дворі, а решту часу вона знаходилася біля хворої. Часом до них навідувалася Марта - провідати фрау Хільду і трохи поговорити з Антоніною.

Не забував її і Август. Хоч він був обтяжений роботою на своєму полі, його вбило в садибу фрау Хільди. Але чим з більшою пристрасстю він добивався обопільного кохання, тим сильніше Антоніна бажала одужання своїй хазяйці. Вона вважала, що немає на світі таких перешкод, які завадили б їй потім виїхати на батьківщину. "І тоді, - думала вона, - сам по собі скінчиться оцей нерівний любовний роман". Як і кожна дівчина, яка досягла повноліття, вона виношувала в серці надію на створення своєї родини, але думала, що це відбудеться тільки після її повернення додому. А з Августом вони розлучаться як хороші друзі. Такий фінал цілком улаштував Антоніну.

Проте здоров'я фрау Хільди не поліпшувалося, і вона дивилася в бік Антоніни з надією і побоюванням. А відповіді від матері все не було. Невже не дійшов до неї лист? Антоніні хотілося хоча б подумки, хоч би уві сні порадитися з матір'ю. Вона у неї розсудлива, підказала б вірне рішення.

Якось, коли Антоніна сіла біля хворої, щоб поговорити і трохи розважити її, фрау Хільда не витримала і спитала:

- Антоніно, яке ж рішення ти прийняла?

- Не знаю, я, напевно, не витримаю ще два-три роки самотності.

- А ти виходь заміж, - немовби між іншим замітила пані, - тобі буде легше. - Повз її увагу не пройшло непомітним залицання до розквітлої дівчини статечного молодого чоловіка.

- Я не про те, - зніяковіла Антоніна, - я маю на увазі розлуку з рідними.

- Антоніно, я дуже розумію твій душевний стан, - продовжувала фрау Хільда, - але я не думаю, щоб надовго посварилися держави. Люди, перебуваючи в сварці, відходять швидко. Уряди в державах складаються також з людей. Тому я вважаю, що незабаром вони повинні примиритися між собою, і тим самим полегшити становище простим людям.

Антоніна в цей час краялася думками: що відповісти фрау Хільді? Адже від одного, нею сказаного слова буде залежати її доля. До того ж, якщо їй не дозволяють виїхати на батьківщину, - а все одно десь жити і працювати треба, - то чи не краще залишитися в домі знайомої жінки, тим більше, що та безмірно потребує її допомоги? Цим розумінням вона намагалася виправдати убоге рішення, якому, незважаючи на всі зусилля, не знаходила заміни.

- Мабуть, така моя доля. Звичайно, я Вас не залишу одну у такому стані, - в задумливості промовила вона.

- Спасибі тобі, моя дівчинко! Я також в боргу перед тобою не залишуся, - і фрау Хільда пригорнула до своїх грудей її руку.

Ніч пройшла для Антоніни у важкому роздумі... Вчора вона прийняла дуже важливе рішення, настільки важливе і відповідальне, що воно лякало її саму. Перш за все, давши згоду фрау Хільді залишитися ще на два-три роки в її домі, вона самовільно розпорядилася своєю долею. Але нехай простить її мати за перше в житті самовільля, - вона хотіла з нею порадитися, але не її вина в тім, що лист не дійшов до рідного порога. А з іншого боку, вона відразу ж майже фізично відчула, як на її тендітні плечі з перших хвилин почало тиснути величезне господарство, яке тепер цілком лежало на ній. Фрау Хільда, звичайно, буде їй допомагати, але вона зможе допомогти тільки порадою у чомусь визначальному, а інші рішення в повсякденному житті вона повинна буде приймати сама, і навіть доведеться керувати працівниками, - а без їхньої допомоги вона не обійдеться, - і від однієї цієї думки її кидало в жар. З голови не виходив натяк пані про те, що їй треба виходити заміж. Фрау Хільда завжди знає, що говорить. Ця мудра жінка раніше неї прикинула, що їй не під силу буде вести велике господарство без чоловіка. Але ж вона приїхала сюди не заміж виходити, а - відбути примусову працю і повернутися додому. І Марта туди ж! Антоніна пригадала, як Марта також натякала, що їй уже 21 рік, і пора подумати про свою родину, що в неї самої у такому віці старшому синові було вже три роки. Що Марта особисто виграє від її заміжжя? Ах, ось! В особі Августа Марта буде мати в селі родича, щоб, при нагоді, одержати від нього поміч в господарських справах. Невже вона дійсно опиниться перед фатальною неминучістю заводити сім'ю тут, в чужій країні, з чоловіком, корені якого вросли в цю землю, в той час як вона всією душею буде пориватися на свою батьківщину? Що в них буде спільного? Від цих думок її голова стала гарячою і важкою, і вона через силу заснула.

Але Август, закохавшись не в жарт, як і раніше, упав за Антоніною. І тоді, щоб не було недомовок, вона якось сказала йому:

- Августе пробач, але інколи мені здається, що ти не знаєш, чого домагаєшся. Тобі має бути відомо, що коли долі бажано залишити мене тут ще на два-три роки, то це буде зроблено тільки задля фрау Хільди, отже я весь час повинна буду жити біля неї. Чи згодяться твої батьки на те, щоб ти перейшов жити в чужий дім? Думаю, що ні. І по-друге, як ти уявляєш собі наше життя через дра-три роки? Адже я все рівно буду клопотатися про виїзд на Україну.

Та Августа не стурбували застереження Антоніни.

- Тоню, я знаю, що в мене буде нелегка боротьба з батьками, але це я беру на себе. Друге питання, яке ти порушуєш, буде вирішуватися не скоро. За той час багато води збіжить в Рейні. Впевнений, що наша любов розв'яже обидва ці питання,- відповів він, тримаючи її в своїх обіймах. - Ти скажи мені головне - чи можу я сподіватися?

- Якщо я зможу тобі щось сказати, то тільки після того, як добре розберуся в усьому сама, - її слова вперше посіяли насіння слабкої надії в душі Августа. Він пригорнув Антоніну до себе і хотів поцілувати, але вона попередила його порив: "Не треба, Августе, так буде краще".

На прощання він сказав їй, що, на жаль, надалі буде рідше бувати в неї, оскільки мешканці села вирішили загальними зусиллями прорити канал для водопроводу, щоб підняти воду із річки на поля, тому працювати доведеться від зорі до зорі. Ще він сказав, що в пору жнив від неї чекає остаточної відповіді.

Жнива видалися гарячими, безхмарними. Одного такого дня Август з'явився з трактором і комбайном на полі фрау Хільди, щоб допомогти їй зібрати урожай. А ще він горів від нетерпіння одержати від Антоніни жадану відповідь. Вродливих дівчат багато довкола, вони є і в його селі, але якраз оця запала йому в душу.

Від Марти він уже знав, що листа з України Антоніна не дочекалася і що дала фрау Хільді згоду залишитися на той строк, який та просить. Він згадав розмову з дворідною сестрою, котра якось розповіла йому, що погодилася вийти за Курта тільки в той вечір, коли він прийшов свататися. Можливо, і йому повестися так само? Йому вже незручно перед матір'ю, яка недвозначно задає питання - коли він збирається женитися? Август пообіцяв матері, що жениться в цьому році, хоча про свою наречену промовчав.

Робота в полі була напруженою, всі трудилися зранку до пізнього вечора, щоб устигнути до суботи. З цієї причини розмову з Антоніною Август відклав на вільніший час.

У суботу він порадився з Мартою і, заручившись її підтримкою, вирішив у неділю з'явитися до своєї коханої на заручення. Вдень він з'їздив до міста, щоб купити квітів, а ввечері, свіжий і причепурений, в супроводі Марти прийшов у дім фрау Хільди. Пані відразу розгадала мету такого святкового візиту і в душі була невимовно рада такій події. Сіяла і Марта.

З такої нагоди хазяйка дому знайшла в собі сили, щоб підвестися з постелі. Поки Антоніна переодягалася, вона запросила парубка в свій кабінет для конфіденційної розмови.

- Августе, у тебе сьогодні є якісь серйозні наміри? - запитала вона.

- Так, сьогодні я хочу заручитися з Антоніною, - відповів він.

- Це похвально. Але в мене буде одна умова.

- Яка?

- Жити з Антоніною будете тут, у моєму домі.

- Добре, я поговорю з батьками.

Коли Марта готувала каву і накривала стіл для вечері, Август вибрав зручний момент, щоб залишитися наодинці зі своєю коханою.

- Антоніно, - мовив він ніжно і натхненно, - ти знаєш, що я давно кохаю тебе. Це сталося тоді, коли я вперше тебе побачив. Сьогодні я хочу запропонувати тобі свою руку і серце - я скажу тобі це при фрау Хільді і Марті. Але я наперед хочу знати, що ти мені відповіси, щоб не потрапити у смішне становище.

- Не знаю, - промовила вона, опустивши очі.
- Але ж я кохаю тебе, - щиро повторив Август.
- Я хочу додому... - безпомічно заплакала вона, закривши руками лице.

Август обняв її тремтячі плечі, дочекався, поки вона заспокоїться, і сказав:

- Тоню, ні я, ні ти не знаємо, що таке своя родина, але я гадаю, що нам удвох буде добре. Ми самі створимо собі затишок. Інакше ти зав'янеш в самотності. Запевняю тебе, що ти не пожалкуєш за сьогоднішнім днем, - йому здавалося, що він чує, як б'ється її серце.

- Я мушу ще подумати, - мовила Антоніна, витираючи сльози.

- Тоню, у нас було достатньо часу для обмірковування, зараз його майже не залишається, - схвильовано відповів Август.

Наступила пауза. Кожний думав про своє. Антоніна думала про те, що ось зараз вона переживає таку хвилину, коли вирішується вся її доля, - як би не скоїти фатальної помилки? А Август вважав, що коли в ці хвилини він не проявить рішучості, то може назавжди втратити оцю дівчину, без якої, здається, вже не мислить свого життя.

Він привабив її до себе і голосом, повним любові і надії спитав:

- Тоню, я почую "так"?

- Своє рішення я скажу при жінках, - Антоніна взяла собі решту часу, щоб іще раз усе зважити.

Вона зачинилася у своїй кімнаті, впала на коліна перед святим образом і довго дивилася в його очі.

- Боже, не відвернися від мене в ці хвилини, - шепотіла вона. - Ти єдиний, з ким я зараз можу порадитися. Всі інші, що знаходяться у цьому домі, хочуть мого заміжжя. Що їм відповісти? Господи, підкажи... - вона швидко зашепотіла губами уривок якоїсь молитви, яку чула ще від матері.

В цей час у двері постукали. Антоніна неначе опам'яталася і побігла відчиняти. На порозі стояла Марта. Вона побачила перед собою заплакане обличчя дівчини, зрозуміла стан її душі і приголубила її. Антоніна кинулася в обійми жінки і заридала ридма.

- Не плач, Тоню, ми всі бажаємо тобі тільки добра, - тихо мовила Марта біля самого її вуха.

Ця жінка своїми чуйними порадами та увагою завжди допомагала Антоніні зняти камінь з серця. Невже й зараз повинно статися так, як їй радять? Можливо, вона багато чого не знає з того, що знають ці люди. Вони - свої, вони повсякчас спілкуються поміж собою, і в цьому їхня сила. Тоді як вона, будучи цілковито самотньою, несподівано відчувала, що у неї попливла земля з-під ніг. Слабка воля з кожною хвилиною залишала її.

Антоніна звільнилася від обіймів Марти і, заливаючись сльозами, знову впала на коліна. Тепер вона була вже не в змозі прийняти вольове рішення. Її молитва до Бога була щирою і безпорадною. Марта, залишивши дівчину на самоті, тихо вийшла з кімнати і пішла до кухні.

А через півгодини хазяїни та гості зібралися у вітальні. Марта подала вечерю, і всі сіли до столу. Коли наповнили маленькі чарки вином, фрау Хільда непомітно зупинила очікувальний погляд на Августові. Він підвівся з місця і, приховано хвилюючись, промовив:

- Шановні дами - фрау Хільда і Марта, в цьому, долею мені посланому, домі я зустрів дівчину, об руку з якою ладен пройти все моє життя. Дозвольте мені у вашій присутності запропонувати свою руку і серце моїй коханій - Антоніні.

- Що ж, це приємно, - сказала пані, - але що відповісиш ти, Антоніно, на пропозицію Августа?

Антоніна густо почервоніла, підвелася з місця і, опустивши зір, ледве чутно відповіла:

- Я згодна.

Август ніжно обняв свою обраницю і, не соромлячись жінок, поцілував її в добродушні, немов би трохи припухлі, холодні губи. Антоніна не опиралася, але і не відповіла взаємністю. Для любові потрібне дозвілля, а заклопотане серце Антоніни, яке стільки років не знало радості, неначе закам'яніло. Навіть виходити заміж її заставила потреба, тому що вона не зможе одна, безсмейна, управлятися у великому господарстві, в домі і в полі.

Любов, прихильність до чоловіка, як природні почуття, прокинуться в ній пізніше - для цього потрібний час.

Заручення відбулося. Після вечері фрау Хільда висловила побажання, щоб через тиждень Август приїхав до неї зі своїми батьками.

А вранці наступного дня вона запросила Антоніну для серйозної розмови.

- Антоніно, ти вчора наважилася на відповідальний крок, - почала вона. - Бачить Бог, що я не примушувала тебе до цього, хоча, як жінка, задоволена твоїм рішенням і вибором. Перед Августом я поставила умову, що жити ви будете тут, в цьому домі, - про це я скажу в неділю і його батькам, - інакше, без тебе, я прожити не зможу. Далі, я хочу щоб ти ні тепер, ні в майбутньому не відчувала бідності, а тому, якщо ти зараз присягнеш перед Богом, що не залишиш мене саму, я подарую тобі оцю садибу. Це необхідно для вас хоча б тому, щоби твій чоловік також відчував, що він прийшов жити в свій дім.

- Фрау Хільда, - ледве не молила Антоніна, - мені не потрібний Ваш дім, я залишаюся тут лише тому, що Ви про це просите. Якщо в мене не буде ніякої власності, я буду вільніше себе почувати і, при можливості, швидше зможу виїхати з Німеччини.

- Ні, Антоніно, якщо я не оформлю заповіт на дім на твоє ім'я, то його відразу ж прибере до рук страхова компанія, і ти з родиною опинишся на вулиці. А дім не зв'яже тобі руки, - ти його зможеш продати тоді, коли захочеш.

- Добре, фрау Хільда, я подумаю.

- І ще: для того, щоб я змогла оформити на тебе нерухомість, ти повинна бути громадянкою цієї країни. Але хай тебе це не лякає - при потребі ти зможеш змінити громадянство і разом з родиною без перешкод виїхати на Україну, - пані замовкла й уважно подивилася на дівчину.

На Антоніну звалилося стільки нового, раніше їй невідомого, що вона погано розуміла.

- Ти можеш відмовитися від моєї пропозиції одержати паспорт громадянки Німеччини, але тоді весь час будеш жити на становищі другорядної особи. Вся твоя родина буде значитися у мене квартирантами, а коли мене не стане, вам доведеться залишити цей дім або викупити його за ціною, яку призначить вам страхова компанія; але таких грошей у вас може не виявитись. Я бажаю тобі щастя, Антоніно, і не хочу, щоб у вас з чоловіком в перші ж місяці виникли конфлікти на ґрунті нестатків.

- Я повинна все це добре осмислити.

- Подумай, і надвечір скажеш своє рішення.

В кінці дня Антоніна підійшла до пані, й першою почала розмову:

- Вибачте, фрау Хільда, але я хотіла б отримати, на підтвердження Ваших слів, запевнення від офіційної особи, наприклад, від працівника нотаріальної контори, що дійсно через якийсь час зможу, за своїм бажанням, знову здобути громадянство своєї рідної країни.

- Гаразд, якщо мені дозволить здоров'я, ми з тобою завтра поїдемо в нотаріат, - сказала пані.

Нотаріальні контори були одними із найбільш жвавих установ в містах післявоєнної Німеччини. Після падіння гітлерівської держави багато німців бажали оновити акти громадянського стану - документи, засвідчуючі угоди, заповіти, спадкоємні права, засвідчити копії документів та інше.

Фрау Хільда та Антоніна зайняли чергу і незабаром були прийняті керуючим конто-рою.

Пані висловила суть питання, на яке молода жінка хотіла б отримати відповідь. Хазяїн контори уважно вислухав її, а потім, звертаючись до Антоніни, відповів у доступних її розумінню словах:

- У результаті поразки фашистської Німеччини у нас розвалилася тоталітарна держава і на її уламках зароджується нове, демократичне суспільство. Це суспільство передбачає широке коло громадянських прав і свобод, в тім числі право вільного пересування як у середині країни, так і за її межі, із зміною громадянства виїжджаючого. Отже, Вам гарантується право змінити громадянство в майбутньому, при виїзді у країну, що є Вашою батьківщиною. Звичайно, - і він замовк, підбираючи потрібні слова, - дуже важливо, щоби був сприятливий політичний клімат у стосунках між державами на момент Вашого виїзду. Але будемо сподіватися, що існуючі непорозуміння між СРСР та західними країнами невдовзі улагодяться і не набудуть затяжного характеру.

Таку офіційну відповідь на своє запитання одержала Антоніна в офіційній установі. З усього почутого вона вловила головне: для того, щоби йти повернутися додому, необхідно, перш за все, щоби у світі панував спокій, який знову кимсь порушений і коли він відновиться - невідомо.

Після цієї бесіди Антоніна, без особливого захоплення, згодилася одержати німецький паспорт; а через день фрау Хільда оформила дарчий заповіт, згідно якого громадянка Білоконь Антоніна Федорівна визнавалася спадкоємною власницею садиби фрау Хільди Шульц. Антоніна, в свою чергу, брала обов'язок утримувати фрау Хільду в своїй родині, здійснювати догляд і турбуватися про її здоров'я, а також забезпечити їй спокійну старість.

Після того, як фрау Хільда оформила дарчий заповіт, двояке почуття не залишало Антоніну. З одного боку, вона, як і раніше, в душі поривалася додому, а з другого - відчувала відповідальність за свої нові обов'язки: утримувати безпорадну жінку і плекати власну родину. Хай рідна мати простить її, але вона повинна тепер відпрацювати за дім, за дах над головою для своєї родини, яку теж почала створювати без материнського благословення. Але вона буде надсилати своїй матері посилки і листи. Вона змогла б вислати посилку уже зараз, у неї є зароблені гроші, та, на жаль, не приймають в її країну ні посилок, ані листів.

Антоніна заховала документ на подарований їй дім у себе на грудях, в найпотаємнішому місці. Сьогодні ввечері вона покаже його Августові.

Однак Август ввечері не приїхав. Значить, щось перешкодило і він приїде завтра. Але не приїхав він і наступного вечора. Зате прийшла Марта. Вона пройшла в спальню пані, і вони про щось поговорили віч-на-віч. Потім підійшла до Антоніни та улесливим голосом сказала:

- Дзвонив Август, просив прийняти від нього тисячу пробачень, але прийхати він зможе тільки разом з батьками, - його дуже обтяжили роботою.

Антоніні здалося, що від слів Марти віддає погано прихованою нещирістю. До того ж, Август вечорами не працює, у нього є мотоцикл - при бажанні міг би приїхати. В душу Антоніні закралося передчуття чогось недоброго. Як легко було, коли вона ніким не була зайнятою: серце було вільним, як у немовляти. І раптом вона вперше відчула в роті незнайоме відчуття гіркоти. Що це - ревності? Але вона не покохала так сильно, щоб ревнувати. Це, скоріше всього, образа. Як так можна - стільки місяців ходити по п'ятах, зізнаватися в любові, добиватися взаємності, а коли вона відповіла згодою - раптом зникнути?

- І він більше нічого не сказав? - запитала вона Марту.

- Він теж дуже переживає розлуку, але сказав, що все розповість тобі при зустрічі, - Марта попрощалась і поспішила додому.

Управшись у дворі, Антоніна уже збиралася іти в дім, як раптом почула знайомий гуркіт мотоцикла.

"Август, - промайнуло в її голові, - значить, він утік від своїх сторожів".

- Що в тебе трапилося? - запитала вона, коли він заїхав у двір і вже тримав її у своїх обіймах.

- У двох словах не розкажеш, але я постараюся розказати коротко. Батьки давно хочуть, щоб я одружився, особливо на цьому наполягає мати, оскільки чекає в дім помічницю. Я їм обіцяв, що в цьому році одружуся. Але коли розповів їм, що я уже заручений з тобою і що буду жити у вашому домі, то обурилися без міри. Не бажають визнавати ніяких моїх аргументів, хоч мені і вдалося переконати їх у необхідності приїхати в неділю у ваш дім. Проте, фрау Хільду чекає нелегка розмова.

Зрозуміло, що Август не сказав своїй нареченій головного: його мати взагалі не бажає родичатися із чужою дівчиною, іншої національності, тим більше, із числа депортованих.

- Значить, нам не судилося жити сукупно. Чому ти відразу мені не сказав, що твої батьки ждуть невістку в свій дім? Ти ж знав, що я не зможу залишити в самоті фрау Хільду. Для чого ти закрутив мені голову?.. - і Антоніна тихо заплакала. Август як міг намагався її утішити.

- Я буду боротися, - напоследок твердо сказав він.

- Августе, з ким ти будеш боротися? З батьками? На кого ти будеш схожим?! Батьків можна тільки просити. Якщо вони тебе люблять, то поступляться перед твоєю проською, - повчально мовила вона.

Молоді люди вирішили віддатися волі Божій. Антоніна провела нареченого за хвіртку, і вони розсталися до неділі.

В суботу фрау Хільда запросила до себе свою знайому - досвідчену куховарку і попросила її зготувати найкращі національні закуски та що-небудь із гарячих страв. Антоніні звеліла прийняти ввечері душ, а вранці в неділю послала її до перукарні, щоб та зробила собі зачіску та манікюр. Марта теж знаходилася в домі пані і виконувала витончені доручення - вона могла зі смаком сервірувати стіл, підбирати чарки та бокали, розсаджувати гостей. Опівдні все було готове.

Рівно о 12 годині дня до брами фрау Хільди під'їхав тарантас, запряжений парою добротних вороних коней. На місці кучера сидів стрункий, приємної зовнішності парубок. Робітниця відчинила браму, і тарантас в'їхав у двір. Із нього вийшли двоє - рослий, ставний чоловік у чорному циліндрі і дама - з гордовитою поставою, в капелюш-

ку з вуаллю, що прикривала її обличчя. Парубок прив'язав коней до конов'язі, і гості попрямували в дім.

Читач, певно, здогадався, що гостями, котрі приїхали в двір фрау Хільди, були Август та його батьки (батько - Франц Гофман і мати - фрау Лінда). На порозі їх зустріла служниця - миловида дівчина, яка і провела гостей до кабінету пані.

Батько та мати висловили побажання розмовляти з фрау Хільдою віч-на-віч, а нареченим випала нагода побути вдвох. Марта разом з куховаркою в цей час знаходилася на кухні - побоюючись накликати на себе гнів дядька Франца, вона вважала за краще у цій ситуації залишатися в тіні.

Розмова в кабінеті була довгою. Вона то затихала, то збуджувалася з новою силою - за дверей тоді було чути уривки фраз. З перших слів розмови з майбутніми сватами фрау Хільда зрозуміла, що передбачуване одруження їхнього сина із цією, зовсім невідомою їм, дівчиною виявилось для них повною несподіванкою, і вони цілком не схвалюють його вибору. Але якщо батьки нарешті згодилися, що право вибору собі майбутньої жінки залишається за женихом, то невирішеною проблемою, на якій зіткнулися обидві сторони, стало питання про місце проживання молодих. Франц Гофман і фрау Лінда й слухати не хотіли про те, щоб їхній син, одружившись, пішов жити в чужий дім. У них також великий будинок, господарство, Август - спадкоємець, з часом він одержить свою частку і сам буде господарювати, і, нарешті, традиція - жінка йде жити в оселю чоловіка, а не чоловік - в оселю жінки.

- У вас є ще молодший син, так що ви не залишаєтесь самотніми, а в мене, крім Антоніні, уже не буде нікого, - зауважила фрау Хільда.

- А ви підшукайте собі іншу служницю, - укинула мати.

- Я знаю Антоніну три роки, - це золота дитина, і саме їй я вручаю свою долю до останнього мого подиху, - відповіла пані.

- Ні, ми все одно не згодні, щоб наш син жив тут, - підсумував розмову Франц.

Фрау Хільда, турбуючись про себе, насамперед піклувалася про Антоніну. Вона розуміла, що від того, до якої згоди вони зараз прийдуть залежатиме доля дівчини - чи матиме вона свою родину, чи перебуватиме в самоті, тому виклала свій останній козир.

- Ваш син йде не на пусте місце, він одержить таку ж частку спадщини, тільки від мене. Зараз я подарувала Антоніні ось цей дім, щоб ваш син також відчував, що він живе у своєму домі. У мене немає спадкоємців. І якщо Август буде ставитися до мене так само уважно, як Антоніна, то з часом я подарую їм весь маєток. Так що ваш син не буде у цьому домі бідним. Не треба розпаровувати люблячих дітей, - і вона відкинулася на спинку стільця, щоб перевести подих.

Це пояснення у деякій мірі тверезо вплинуло на Франца Гофмана. Будучи від природи скупим, ощадливим, він розпізнав у словах фрау Хільди те зерно, яке і для нього колись може дати сходи, тому сказав, що вони з фрау Ліндою хотіли б побути наодинці. Фрау Хільда пішла у свою спальню, і залишила гостей самих.

- Після такої заяви фрау Хільди, по-моєму, ми можемо переглянути нашу позицію. Чи не так, мати? - першим заговорив Франц.

- Для тебе матеріальні цінності завжди були важливішими від принципу.

- Однак, такий шанс упускати не можна. Тільки сліпий може не бачити, що через незначний час весь цей маєток буде в наших руках.

- Роби як хочеш. Але моє серце ніколи не повернеться до цієї нещасної.

- Гаразд, для порядку подивимося на молодих. Я побачу все по очах сина - якщо він дійсно з'їхав з глузду і закохався у цю служницю, тоді нехай залишається тут, - підсумував батько.

Увійшла фрау Хільда, і батьки запропонували покликати молодих. Ні, батько ще ніколи не бачив такого блиску в очах сина! Його чисті очі, які завжди відображали інертність і спокій, зараз були зовсім іншими - такі очі бувають лише в безмірно закоханої людини.

- Ви обоє кохаєте одне одного? - за звичаєм спитав батько.

- Так, - відповіли молодята.

Тоді Франц Гофман підвівся і з відтінком урочистості в голосі промовив:

- Дорогі наші діти, ми з матір'ю згодні на ваш шлюб. Будьте щасливими.

Наречені, поклонившись, вийшли із кабінету, а фрау Хільда та батьки Августа залишилися, щоб вирішити питання, пов'язані з весіллям, яке призначили проводити через два тижні.

Як тільки стало відомо про те, що батьки нареченого та хазяйка дому дійшли згоди щодо заручення Августа та Антоніни, у вітальні почали накривати урочистий стіл. Тепер до роботи долучилися Марта і куховарка. На столі було вдосталь закусок і гарячих страв.

Гостей запросили до столу, і бокали наповнили іскристим шампанським. Перший тост проголосили на честь молодих. Потім були заздравниці батькам і фрау Хільді.

Коли випите шампанське додало бадьорости, Франц Гофман висловився в напівжартівливому тоні, показуючи пальцем на Марту:

- Це ось ця хитра лисиця заварила тут всю кашу...

- Дядьку Франце, даремно Ви метаєте стріли в мою сторону. В Августа і Антоніни чудовий зір - вони самі бачили, що вибирали, - віджартувалася Марта під загальний сміх присутніх.

Від'їздили батьки додому уже ввечері. Август і Антоніна провели їх за браму, попрощалися з ними, а самі повернулися в свій дім.

Через два тижні - в середині серпня 1946 року - в селі Вальддорф відбувалося весілля: власниця маєтку фрау Хільда видавала заміж свою служницю Антоніну. Їй не довелося женити своїх синів, і тепер вона вкладала всю душу у цей захід. У неї було слабке здоров'я, вона повинна б лежати в постелі, але зараз не могла цього робити і, по можливості, брала на себе частину передвесільних клопотів.

Відразу після вінчання молоді поїхали в село, що знаходилося неподалік, щоби взяти участь у весіллі в домі батьків нареченого, а всі присутні запрошувалися в умовлений час у двір фрау Хільди.

По обіді весільний кортеж повернувся до двору пані. Гостей приймали за столи, розставлені надворі. Фрау Хільда не залишила без уваги ні одну родину. З цими людьми вона ось уже стільки літ живе і співпрацює пліч-о-пліч на господарській ниві. Але тепер вона, певно, уже не вийде разом з ними на поле, тому в цей день мовби підводила підсумок всього прожитого. Односельці з пошаною ставилися до фрау Хільди, вони були вдячні їй за благородство, за те, що вона нікого не скривдила, не присвоїла чужого.

Антоніна також користувалася повагою. Володіючи найкращими якостями української жінки, такими, як працьовитість і порядність, скромність і доброта, - тими чеснотами, які високо ціняться у мешканців німецького села, - вона легко й природно увійшла в їх трудову общину.

Весілля було чути в усьому невеликому селі. Тости змінювали один одного. Місцевий джаз-оркестр, чергуючи фокстроти, танго та вальси, задовольняв потреби молоді, людей середнього віку і старших. Молодим бажали щастя і здоров'я, дочок і синів.

Потім ще довго згадували в селі про весілля у дворі фрау Хільди. То було не типове весілля, коли за звичаєм рідняться дві німецькі родини. Те весілля було, скоріше, винятком із правил, коли незнайомий хлопець з іншого села одружився на українській дівчині, привезеній в Німеччину ще в роки війни. Усі знали, як вона поривалася додому, скільки перешкод виникало на її шляху. І ось тепер вона вийшла заміж. Розмовляло про це все село. Усіх цікавило, чи буде вона, як і раніше, домагатися виїзду на батьківщину. Розмірковували по-різному. Гадали, що тепер вона назавжди залишиться в Німеччині. “Поживемо-побачимо. Майбутнє покаже”, - висловлювалися найбільш помірковані. Відгомоніло весілля, настали будні. Уже з перших днів радості змішувалися з турботами та потребами, від яких нікуди було діватися.

Сфери праці молодята розподілили відразу. На Антоніну, як і досі, покладався догляд за фрау Хільдою, а також праця в домі і в дворі. Август цілком узяв на себе роботу в полі. Безумовно, як і в кожній дружній родині, передбачалася взаємодопомога, а в сезонні роботи - кооперування з односельцями.

Проаналізувавши стан господарства, Август прийшов до висновку, що уже зараз необхідно дещо придбати. В першу чергу треба було мати свій трактор і причіпний реманент.

Антоніна не хотіла підказувати чоловікові, що частину необхідних коштів йому могли б, та й повинні дати його батьки. Тих, зароблених нею грошей, було замало, а у фрау Хільди вона ні просити, ні позичати не збиралася. Було схоже, що Август і сам гадав точнісінько так. Він більше, ніж хто інший, розумів, що без батьківської допомоги йому не обійтись, тому в першу ж неділю вирішив їхати до батька й матері.

Це була перша поїздка Августа після весілля в рідне село. Він їхав і всю дорогу розмірковував про те, як би повести розмову, щоб батько, незважаючи на свою хронічну скупість, все ж зрозумів його: він хоч і перейшов на готове господарство, не може весь час користуватися усім чужим, а повинен мати щось своє. Крім того, йому було до цього часу соромно перед жінкою та фрау Хільдою за те, що рідний батько, не бідна людина, щоб нічого не дарувати, - повернув справу так, нібито подарував йому на весілля мотоцикл, куплений рік тому за спільні гроші. Ні, сьогодні він буде розмовляти рішуче.

З невеселими думками під'їхав Август до рідного двору. Дома була лише мати, батько поїхав у справах до міста. Із розмови з матір'ю йому стало ясно, що батьки, як і раніше, осуджують його, оскільки сподівалися, що в дім прийде невістка, помічниця, а вийшло навпаки - навіть сина забрали із дому. Август мовчки слухав і тільки хмурився. “Яка розмова може бути з батьком після такої передмови?” - думав він.

Вийшовши на подвір'я, він напоїв коня і, в очікуванні батька, почав рубати дрова. Через півгодини у двір в'їхав тарантас, запряжений парю вороних коней. В Августа защемило серце. Батько, не привітавшись, звелів синові розпрягати коней, але той не зрушився з місця.

- Ти не почув, що я сказав?! - не стримався батько.

Август підійшов ближче.

- По-перше, культурні люди вітаються, - сказав він, - а по-друге, я приїхав до тебе з певною метою. Нам треба поговорити.

- Про що можна з тобою говорити? - без особливих ознак люб'язності відреагував Гофман-старший.

- Мені потрібні гроші, - рішуче заявив Август.

- Які гроші?! За що я повинен давати тобі гроші?
- Як це - за що? Ви ж мене відділили. Так хіба ж так відділяють? Де моя четверта частина?! - тепер уже син наступав на батька.

Батько мовчав, тупо уставившись на сина.

- Так ось слухай, батьку. Мені потрібний трактор, тому що уже цієї осені ні на чому буде орати поле.

- Мене не цікавлять твої проблеми!

- Звичайно, тебе цікавить тільки особиста нажива! - На гамір із дому вийшла мати.

- Що тут коїться? - спитала вона, підійшовши ближче.

- Грабує! Грабіжник! - кричав батько, відчувши підтримку в особі дружини.

Август намагався якомога спокійніше пояснити матері свої вимоги.

- Так чому ви кричите у дворі? Хіба не можете поговорити про це в домі?

- Та ні, в домі уже тепер розмови у нас не вийде, - сказав Август.

- Добре, синку, ми з батьком обміркуємо це питання, і через пару днів я повідомлю тобі результат. А зараз краще відправляйся, бачиш, батько схвилюваний, - благаючи сказала мати.

Повертався Август додому з роздвоєними думками. По-перше, щеміло під ложечкою через те, що стався значний скандал з батьком. А по-друге, було якесь полегшення на душі від почування, що він знайшов у собі сміливість висловити все, і що батьки тепер знають про його претензії до них.

Прийшов Август додому похмурий і неговіркий. Антоніна зразу відчула, що сталося щось недобре. Після вечері вона сіла навпроти нього, взяла його руки в свої долоні і мовила:

- Августе, у тебе зараз тяжко на душі. Розкажи мені хоч половину того, що сталося, і тобі стане легше.

Він і сам хотів поділитися з дружиною і розповів їй усе, як було. Вона уважно вислухала чоловіка, а потім співчутливо промовила.

- Звичайно, це дуже погано, що ти посварився з батьками, але якщо все було так, як ти розповів, - ти був правий. Якби я була поряд, то була б на твоєму боці. Не від того, що після цього у нас обов'язково з'явиться у дворі трактор, а від того, що зло назване злом.

Август відчув якесь полегшення. "Як добре мати дружину, - думав він, - поділишся, і всяке горе - не горе".

Незабаром прийшла мати Августа. Залишившись удвох з сином, вона довго розповідала про витрати, які вони з батьком понесли на його весілля, про борги, що звалилися на їхню родину, а також про ті труднощі, котрі їм доводиться зараз переживати без його допомоги. Але основну розмову вона звела до того, що батько поступився йому в шлюбні на цій дівчині лише тому, що син з часом стане хазяїном маєтку, отже, ніякої бідності в нього немає і не буде, і що, навпаки, при нагоді він навіть зможе подати допомогу своїм батькам.

До цього часу Августові ніхто не казав, що він є, чи в майбутньому буде власником маєтку пані. Що це - новий викрут батьків, інтрига чи істинна правда - як узнати? Не буде ж він зараз йти до фрау Хільди, щоб з'ясовувати це питання. Хоча все, почуте від матері, глибоко запало йому в душу, і нишком гриз черв'як невизначеності і недоступності до цієї, закритої для нього, таємниці. Гаразд, він не буде вимагати від батьків свою частину, тільки забере мотоцикл, але якщо у них є сором перед ним, вони повинні віддати те, що йому належить. А для обробки поля він буде орендувати трактор у родини Марти, поки не стане міцно на свої ноги.

В суботу приходила в гості Марта. Коли вона йшла додому, Август і Антоніна попросили її побути завтра біля фрау Хільди, оскільки вони хочуть поїхати в село до його батьків. Марта охоче погодилася, і в неділю подружжя вирушило бричкою в першу спільну подорож.

День видався теплим і сонячним, такі дні бувають в останніх числах серпня, коли літо майже минуло, а осінь ще не настала. Антоніна блаженствувала. Це був єдиний день, коли вона, не обтяжена ніякими турботами, могла спокійно відпочивати душею і тілом. Вона поклала голову на коліна чоловіка і стежила за пропливаючими у височині легкими білими хмарами. З того часу, як її привезли в Німеччину, частинка її душі завжди знаходилася там - на Україні. Що б вона не робила, повсякчасно ловила себе на тому, що думає про домівку. А з деяких пір її улюбленим захопленням стало проваджати поглядом білі пушинки хмар, що пливли по небі. "Може, завтра ця хмаринка долетить до України, - думала зараз Антоніна, - і тоді вона буде пролітати над Вербоватівкою, над нашою хатою, може, мама подивиться догори і також побачить її", - і непрохана сльоза покотилася по її щоці.

- Тоню, про що ти зараз думаєш? - запитав Август.

- Про домівку... - схлипнула вона.

Августа защемило серце. Він розумів, що то значить його обраниці знаходитися у чужій країні, навіть у колі близьких їй людей, і не мати можливості ні повернутися додому, ні обмінюватися листами.

Наступну частину шляху подружжя розмовляло на теми, що відвертали увагу від болісних роздумів. Час пройшов непомітно, і незабаром вони в'їхали в село. Антоніна уже була в ньому в день весілля, але тоді перед нею все пропливло, мов у тумані, і зараз вона дивилася навкруги зацікавленими очима, як наче бачила все вперше.

Село було затишним і багатим. Батьківський дім був великим, просторий двір уміщав ряд капітальних будівель господарського призначення - видно було по всьому, що родина живе заможнo. Коли подружжя під'їхало до воріт, Антоніна визнала за краще залишитися в бричці, і Август зайшов у двір сам.

Батьки були вдома. Батько лежав на тахті, мати поралася на кухні.

- Ось поглянь: після тієї пам'ятної бесіди поміж вами батько ні на що не здатний, - сказала мати.

- Моєї провини в тім немає. Я сказав лише те, що можу повторити і зараз, - відповів син. - Та я не сваритися сьогодні приїхав, а щоб забрати свій мотоцикл, - і він пішов до дверей. Мати вийшла слідом. Поки Август був в гаражі, вона підійшла до Антоніни.

- Чого ж ти в дім не заходиш? - з докором запитала невістку.

- Дякую фрау Лінда, мені і тут гарно, - відповіла та.

- А звертатися до мене можна й по-іншому. Я все-таки вважаюсь тобі матір'ю, - до-рікнула свекруха.

- Я можу називати вас матір'ю, але ви теж повинні ставитися до мене по-материнському.

- Що ж я тобі поганого зробила?

- Ви не дали нічого Августові з того, що він у вас просив. А тепер ми будемо наймати трактор, і я змушена витратити на це неабияку частку зароблених мною грошей.

- Ми ж не винні в тім, що у вашому господарстві немає трактора.

- У фрау Хільди сім років немає в дворі господаря. На війні загинули її чоловік і обидва сини. Адже вона теж не винна в цьому.

В цей час Август завів мотоцикл, і розмова між жінками припинилася. Коли молоді люди, попрощавшись з матір'ю, від'їхали від двору, Август, не поспішаючи, поїхав на мо-

тоциклі попереду, а Антоніна бричкою слідувала за ним. На половині шляху між селами знаходилася розвилка доріг, від якої, якщо повернути праворуч, можна було під'їхати до великої чудової галявини. "В Антоніні майже не буває вихідних днів і свят, - подумав Август, - нехай помилується красою і трохи зігріє собі душу".

Галявина - поміж трьома невеликими лісовими масивами, - з відкритого боку омивалася річкою і відкривала очам мальовниче видовище. Це був куток дикої природи, призначений для відпочинку людини, який називався мешканцями навколишніх сіл "альпійським лугом". Весь він дивно нагадував килим з живих квітів на зеленому трав'янистому фоні. У повітрі, зігрітому полуденним сонцем, стояв пряний запах різнотрав'я.

Антоніні здалося, що вона нічого подібного раніше в житті не спостерігала.

- Боже, яка краса! - захоплювалася вона. І раптом Антоніна побачила посередині галявини дві дрімотні могутні берези. Прилягаючі лісові масиви були переважно хвойними, і два великих листяних дерева тільки підкреслювали колоритність рослинності поляни. Антоніна побігла до беріз і з неприхованим захопленням вдихала їхній живлющий запах. Одна з них була особливо гіллястою і високою, її чорно-біла кора була порізана глибокими тріщинами, котрі говорили, що дереву вже немало літ. Сонце, повітря та простір дозволили їй розвинути незвичайно буйну крону, від якої по траві простелялася широка тінь. Друга береза була молодшою, її рівний білосніжний стовбур, ще не зачеплений ранами тріщин, немовби був виточеним зі слонової кістки. Антоніна притиснулася до нього, як до чогось давно знайомого і рідного.

"Коли і звідкіля заніс сюди вітер насіння оцих слов'янських дерев?" - думала вона.

Потім збрала букет лугових квітів, щоб повезти в дім на згадку про цей благодатний день.

Тим часом Август напоїв коня і дав йому корму. Коли він підійшов до дружини, та лежала в тіні на м'якому оксамиті теплої трави і дивилася на хмарини, які пропливали високо в небі. Август ліг поряд.

- Любий, спасибі тобі за ту радість, яку ти подарував мені сьогодні, - з почуттям промовила вона.

Він взяв руку дружини у свою долоню, стиснув і відчув у відповідь потиск її пальців. Потім він привабив Антоніну до себе і поцілував її соковиті губи глибоким, довгим поцілунком. Вона обвила руками його шию і вперше відповіла взаємністю. Август завжди кохав Антоніну, але зараз вона здавалася йому божественною. Він покривав поцілунками її губи, щоки, шию. Антоніна сприймала ласки чоловіка і нею оволодівало якесь п'янке, солодке почуття. Прилив пристрасті й жіноча соромливість змішалися в ній в одному пориванні.

- Любий, мені соромно... - шепотіла вона.

- Кохана моя, не треба соромитися своєї любові. До того ж, ми зараз в усьому світі одні - загубилися серед оцієї квітучої поляни, - мовив Август, цілуючи її щоки.

Його слова, убажені ласками, у цьому природньому ложі, що спонукало до втіхи, затамували соромливість Антоніни і пробудили в ній маловідоме почуття солодкої любові...

Осінні польові роботи були у розпалі. Август і молодший син Марти працювали на тракторі в парі. Спочатку вони зорали поле Марти і засіяли ділянку під озими культури, а потім переїхали на поле фрау Хільди. Август сам сів за кермо трактора, стараючись класти рівні борозни, на відповідну глибину, не допускаючи ні одного огріху. Для нього це була справа престижу - він знав, що місцеві хазяїни не упустять нагоди, щоб перевірити, на що здатний молодий господар. Треба сказати, що кожний німецький бауер високо цінує свій престиж серед односельців в усьому, що стосується проведення сільськогосподарських робіт.

Від оцінки односельців як господарника створювалося загальне враження про якості та гідність людини. Авторитет хазяїна передавався на авторитет усієї родини.

Увечері втомлений, але задоволений виконаною роботою, Август в'їхав на тракторі в двір. Прийняв душ, Антоніна запросила його на вечерю. На столі крім його улюбленої страви, стояла пляшка пива.

1994 р.

м.Лозова Харківської обл.

Від редакції.

Іван Григорович Міщенко належить до тих людей, котрих прийнято називати дітьми війни. Свідок багатьох трагедій, він присвятив свій роман "Доля Антоніни" українським дівчатам, яких воєнне лихоліття розкидало по цілому світу. Героїня роману опиняється в Німеччині, знаходить тут співчуття, друзів і нову родину. Лише на схилі літ сповнюється мрія усього її життя: побачити хоч краєм ока батьківську хату, погостити з рідними. Разом з чоловіком та онукою вона приїжджає в Україну - в гості. І повертається назад, на землю, що стала її другою батьківщиною.

Публікуючи цей уривок, редакція сподівається, що "Доля Антоніни" знайде своїх зацікавлених читачів, а серед них - і потенційних спонсорів. Бо ця річ потребує окремого видання - книжкою (обсяг в машинописі - 325 сторінок).

НВФ «УКРАЇНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Повний комплекс поліграфічних послуг від друку візиток до
видавництва книг на власній поліграфічній базі,

а також:

поставка, гарантійне обслуговування, сервіс та ремонт оргтехніки,
комп'ютерів та периферійних пристроїв до них;
канцтовари.

м.Львів, вул. 700-річчя Львова, 67,

тел./факс: (0322) 52-20-49.

Леся

ДЕМСЬКА

Леся Демська народилася 24 лютого 1972 року у м. Бориславі на Львівщині. Закінчила українську філологію у Львівському університеті.

Автор книжки "Сонцестояння у сузір'ї Риб".

Працює у Львівському відділенні Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

ОПОВІДАННЯ

БІЛІ СТІНИ

У білому будинку були білі стіни. І в білих стінах були білі двері. І все довкола було білим. Тільки жовта долівка блищала вичовганою душею. Скільки ж то було потрібно байдужих людських ніг, щоб заблищала душа?..

Ці стіни пахли життям. Тут усюди вчувався запах життя та смерті. Бо, за великим рахунком, смерть - це теж життя. Тільки трошки правдивіше, менш фарисейське...

Тут вчувався дух приреченості. І, що було найстрашнішим, тут усі були рівними. І ці стіни нікому просто так не миналися. Бо вони були першою сходинкою до смерті. Малесенькою, але моторошною. Тут ніхто не знав, що його насправді чекає.

Кожного дня десятки приречених на щось приходили сюди почути свій вирок. Дехто вже без надії. Без жодної надії. Вони заходили у ті, чи інші двері, і за кілька хвилин виходили вже зовсім іншими людьми. Людьми, що торкнулися Вічності...

Дехто виривався з холодних обіймів і радісно втікав геть. Дехто виходив приречений на відчуття Вічності до останнього. А дехто зовсім не виходив. Тільки їхні тіла. Душі вже належали їй. Їм ніхто цього не говорив, але вони відчували це. Так само як смертник в останні хвилини відчуває гіпнотизуючий подих смерті.

Сидить юнак. Вродливий. З очима стиглого каштана. Глибокими і болючими очима. Дитячою посмішкою. А надворі така ОСІНЬ!!! Він ще зовсім молодий та недосвідчений. І йому так хочеться жити. А через кілька хвилин, він відчує, що життя вже не залишилося. І він не святкуватиме цьогорічного Різдва. І вже більше ніколи не вдягатиме ялинки для коханої. Але це буде за кілька хвилин. А зараз він ще нічого не знає...

В одні з дверей заходить стара, вдвоє зігнута жінка. Вона вже й не проти померти. Та приречена на життя. Життя, у якому переживе свою доньку. Життя довге і самотнє. Ще десять довгих років життя. Цього вона теж ще не знає...

Дівчинка з мамою. Казочка про козака Мамаю не рятує від страху маму, але бавить її донечку. З нею нічого не станеться. Мамай врятує обох. Але мама ще цього не знає. Вона

тільки знає, що не переживе свою дитину. Це неправда. Так само вона думала, коли залишав її перший чоловік, батько дівчинки. І так само вона думала, коли загинув другий. Ця жінка навчилася виживати. Душа, яка так часто відчуває Вічність, сама стає вічною...

Старий чоловік скорчився на кріслі. Час від часу боляче зойкає і хапається за серце. Якесь добросердна жіночка щиро розпитує старого про його хворобу. Юнак, якому вже не залишилося життя, пропонує яблука і радить якісь непотрібні ліки. Медсестри водять старого з кабінету в кабінет. Його уважно оглядають. Та він знову приходить поміж білі стіни, де все розпочинається з початку...

Старий щодня сюди приходить. Болісно корчиться на кріслі. Хапається за серце і чекає людської ласки. І так триває з дня у день. З дня в день. Ось уже кілька років...

Коли це все почалося, на нього більше звертали уваги. Та згодом лікарі звикли, а медсестрам він обрид. Старий відчув це моментально. А одного дня його привезла швидка. Спершу, всі сприйняли це як чергову комедію, але згодом виявилось, що ні.

Старий давно вже зрозумів, що сам не переживе цієї зими. Надто самотньо. Чому б не лягти у лікарню? Там і доглядати будуть, і самотнім не почуватимешся...

Він довго ходив з кутка в куток, аж поки не придумав. Пішов до ванни, помився, поїв, викликав швидку допомогу. Потім сів біля вікна і став тихо чекати. А коли на по-двір'я не поспішаючи в'їхала каретка, невправним рухом перерізав собі вени.

Спам'ятався нескоро. За вікном падав білий, лапатий сніг. Не менше кількох тижнів, подумав Старий. Він з радістю впізнав білі стіни і привітав їх як давніх друзів. Кругом було біло-біло. Доля виявилася ласкавою до нього. У палаті було ще шестеро хворих. І він почав вдячно молитися Богіві...

Потягнулися одноманітні лікарняні дні. Та для Старого вони стали справжнім святом. Біля нього ходили, опікувалися, питалися про здоров'я, - і хоча він розумів, що це з обов'язку, та все ж була можливість жити ілюзіями. Він мав шістьох співрозмовників, з якими був готовий говорити на будь-які теми. Дарма, що окрім самотності більше ні на чому не розумівся...

Але з часом йому стало сумно. Щось слизьке хапало його за серце. І особливо тоді, коли приходив хтось з близьких до його сусідів. А коли прийшло Різдво, усіх забрали по хатах. Старий залишився сам.

Різдв'яні сутінки поволі заливали кімнату. Білі стіни посіріли і стали чужими. На небі спалахнула перша зоря, і за вікном почулася коляда...

Старий довго схлипував, боячись щоб його не почули стіни. Спробував заснути, але з цього нічого не вийшло. Раптом двері відчинилися. До палати ввійшла вродлива дівчина у чорному. Вона посміхалася. Старий швидко впізнав її. Це ж була його Самотність. Остання, хто згадав про нього у Різдво. Вони проговорили всю ніч. Їм було, що згадати. І коли згасла остання зірка, Старий встав і пішов за нею...

Він йшов легко, вільно, радісно, не шкодуючи за нічим...

А зранку, ніхто не міг зрозуміти чому він пішов?

І де його хоронити...

16.04.93 р.,

Львів.

СПОВІДЬ ЕМІГРАНТА

Коли відстань стає задалекою - вона прикидується часом. Коли часу стає забагато - він розділяє гірше, ніж усі кордони.

Ну, що ж, прощай. Зараз я піднімуся трапом.

Я не знаю, як довго плистиме цей корабель. Я тільки знаю, що там знову доведеться розпочинати все спочатку. Єдине, що я вмію - це починати спочатку.

Земля... Земля...

Вона прийме усіх: своїх, чужих - усіх з однаковою байдужістю. Звикаєш до неї як до плодів з тих дерев, що не ростуть там, де виріс ти. Звикаєш до всього. До чужих вулиць і костелів. До чужих котів і псів. До чужих жінок та чоловіків. І до мови теж з часом звикаєш, якщо не зрадить тебе акцент. А свою залишиш разом з плодами дерев, що ростуть там, де виріс ти. Там - де твоє ім'я звучить цілком природньо, і ніхто не перепитується двічі.

Життя обривається кавалками. Дехто йде по спіралі, а я йду по прямій. Минулого вже немає. Тільки красивий міф у якого вже й самій важко повірити...

Батьки, друзі, кохані... Немає речі, яка б не залишила нас. Хіба що відчуття пустки та холоду. Коли багато мандруєш, і ще більше починаєш спочатку, таке відчуття стає твоєю другою реальністю. А що робити, коли горять навіть ті мости, які понад усе, хочеш зберегти?.. Навіть молитися переставиш, щоб зайвий раз не збожеволіти, пригадуючи знайомий сенс.

Ця мова стає прокляттям. Земля байдужа - вона забуде. А мова як пес, якого прийнявши раз, усе життя буде волочитися за тобою. А мова мстива - вона пам'ятає. Вона все пам'ятає, бо навіть коли й змусиш себе думати мовою чужої байдужої до тебе землі - пам'ять тобі невідвладна. Бо тільки рідною мовою імена колись так коханих звучать природньо...

Я стільки разів продавала свою голову, що вже й не знаю її справжньої ціни. Вона, мабуть, вичовгалася від частого використання... Мозги відмовляються працювати, уява зраджує... Забиваєшся у глухий моторошний кут, з якого вже не вивезе навіть цей, прекрасний, трансатлантичний лайнер...

Ну, що ж, прощай. Я більше ніколи сюди не повернуся... Навіть коли б дуже цього хотіла. Моє життя йде по прямій... Від нічого й до нічого... Де минуле є тільки красивим міфом, у який відмовляюся вірити...

Бруківка цього міста, єдино-коханого, вже не порятує ілюзією повернення з еміграції. Душа у тілі як в еміграції. Разом з тілом шукаю її Батьківщини. Бо страшно відпустити саму...

Чи життя немає, тому що не думаєш про нього, чи тому, що його просто немає?.. Я хочу, щоб мене відспівали у Кривчицькій церкві. У ній така Божа тиша...

А мова болюча. Це через неї уникаєш людей. Бо коли когось й зустрінеш, то твоя радість прозвучить не нею. Але й коли помиратаєш - не нею поставлять тобі діагноз у такій красивій й байдужій до тебе землі.

Ну, що ж, прощай... Я залишаю тобі свою пам'ять. Хай мені нічого буде палити на свічках печалі довгими зимовими вечорами у чужій землі... Де молишся, не почути рідного слова, бо прониже тебе мов меч. І вже не піднімешся з інфантильних газонів та штучних скверів. Твій ангел сповістить про кінець світу голосом гуцульської трембіти...

Коли відстань стає задалекою, а час розділяє гірше понад усі кордони - вчишся прощати. Вчишся прощати тих, хто залишився у тій землі, де імена коханих звучать так природньо. Ти добре знаєш, що скажеш тим, хто тобі завинив, але ще краще знаєш, що не буде кому казати. У минулому час і відстань зливаються. Стають єдиним тлом для пам'яті, в якій живе мова цілком природніх дерев та коханих. А ті романи, що почав колись, тепер і тут вже не закінчиш - сенсу немає жодного. Бо діалог двох коханих тоді - тут стає монологом самотнього. Тут інші сюжети виходять тобі назустріч. Інші сюжети у цілком іншій мові. І головні герої твоїх романів теж чужі. А що може написати чужинка про чужих?..

Що я тут роблю? Прощаюся з тобою моя земля. Якій ніколи не була потрібною. Якби могла забрала б з собою могилу мого батька, якого ти постійно зрікалася. Усе життя носив дари до неіснуючого бога. І мені залишив його, як найвищу заповідь.

Неіснуючий бог, втрачений рай, земля обітована... Господи! Невже і я тільки уламок красивого міфу у який так важко повірити?

Викидаю ручки... Палю чернетки... Виливаю каву заготовану на цілу ніч... А чистий папір вже більше не осквернюю ілюзіями самооблуди...

Колись наснишся мені на берегах чужих океанів, де наче сліпий кобзар голоситиму казки та міфи землі, якій ні я, ні мій батько ніколи не були потрібними. Бо надто любили її...

Ну, що ж, прощай! Велика легенда міфічного народу. Моє життя іде по прямій. Ми, можливо, більше ніколи не зустрінемося... От хіба що у снах Неіснуючого Бога...

Коли відстань стає задалекою - вона зливається з часом. Коли часу стає забагато - він розділяє гірше, ніж усі кордони тебе теперішнього з тобою минулим...

Без дати.

У відомого українського поета в Варшаві - Остапа Ляпського (травень, 1998)

Зліва направо: Василь Назарук, Остап Ляпський, Ігор Трач

Йосип

КУЛЬЧИК

У вітальні «Зерен»

Йосип КУЛЬЧИК народився 1 жовтня 1931 року в місті Пулаві, коло Варшави (Польща). Батько був старшиною українських Січових Стрільців, пізніше вчителював.

Зараз Йосип Кульчик живе у Торонто. Автор книги оповідань "Мир дому твому".

УЖОЦЬКИЙ ПЕРЕВАЛ

Рукою було подати... там скелі, небезпечно, слизько... провалишся в провалля - кштей не позбираєш. Але внизу там вже Закарпаття. Сама границя позначена трохи нижче скель - виходить ці скелі то вже чеські. Скажу вам, що місце воно препогане, погану славу має, а чому хто то знає... Коли б то вдень, можна роздивитися все навколо, можна сховатися, коли побачиш польську граничну стежу. Вони лиш часом сиділи в одному місці - хіба хтось доніс, що буде рух через границу. А так, то мусіли контролювати досить довгий відтинок границі, то не тримались одного місця. Я сам рідко коли проходив тією стежкою, коли приходилось йти на Чехи. А назад, коли з товаром, то вже не туди, - дертися треба на скелі і довго, і справді небезпечно. Поляки про це знали, тому і не берегли тієї полонинки... кажу - погану славу мало те місце... а тепер по тому випадку, хоч які роки минули, які страшні... там стежка... а люди бояться того місця все одно... Я не боюся. Бо навіть як поляки зловили, то можна було відбрехатися - мало чого можна в гори ходити, навіть вночі: "шукаю корову, що загубилася в лісі..." Але поляки не вірили - завжди били: "я ці дам крові... я ці дам згубіла се..." Але гірше було, коли з запальничками чи камінцями до запальнички або з махоркою! То був "монополь панстови", нікому не можна було тим гандлювати, вся продаж йшла через "панстові" крамниці - тільки заробку мала Польща, та ще на "монополі спиритусовому"... Ото як злапали з тим товаром з Чехів, били! Били страшно. Нібито за те, що вони "пожондні людзе" мусять ганяти по ночах за "злудзеями", що займаються контрабандою і обкрадають Польщу... І судили, три роки "перддя" давали. Я також просидів, небагато - трохи більше року... Але кому хочеться сидіти в тюрмі, коли гори такі красні і весна в горах?! Або в Різдво, чи на святого Івана - в селі празник! Свято! Бойки повдягають ся у ношу! Краса! А хто втікав, то і прострілити могли... У нас он хлопець не міг вилізатися - прострілили, а на доктори батьки грошей не мали, так і пропав... помер. Ото кажу і мене... Втікти не міг через свою ногу, тягну її від дитинства, всохла чогось... То і зловили. А то негонорово - сміялися над таким в селі, що оферма, офяра

регіментова, дзяд файтлапа... нездара! Дівки з ним до танцю не йшли! А котра молодша і їй замуж не спішилося, то й замуж не хотіла йти, хіба, що вже спізнилася, засиділася... або жених багатий з дому... А зі мною то взагалі пиши пропало... Бідний аж синій, та ще й каліка, та ще й заробити не може, бо го поляки на границі ловлять як сліпу курку... Тож я мусів якось заробити на хату, на корову та й на весілля... Хлопець молодий, гордий... А вже дівчину завів - ото моя газдиня, женитися треба, а грошей нема! Добре було дівчинисько, бідне, але горде... любила мене, любила... Ото як піду і нема мене три дні, то вона "по ночах молитись і все мені каже: "Таким виблагала Матінку Божу за тебе!" А скільки вона наплакалася, коли я знов ішов, на коліна ставала... І руки мені цілувала - не йди! Ая - не йди! Не йди, коли мус! То я ходив! Ходив не раз! Навіть трохи того гроша зібрали, вже і до весілля примірювалися, а ту війна і гроші фіїіть! Пропали! А стільки я налазився, то один Бог знає! Але Бог добрий! Я не кажу, що про мене забув... Каліка то каліка, того не зміниш... Алесь ми таки побралися! І щасливо! Дітей виховали, в світ пішли, старший в Ужгороді вчителем, а дочки обі в Дрогобичі, не зле їм... Але, про що я?

Ага... про границю... Були у нас хлопці, що коні переводили через границю... Ті, то були опришки... зброю мали... відстрілювались коли треба, і границна сторожа їх боялась, і чехи, і мадяри... А нас, тих дрібніших, ані чехи, ані мадяри... бо у них не було тих дурних "монополів". А що нашим бойкам було, коли знайшли, що посіяв бакуну... то і корову відібрати могли. Така була держава! А я потрохи, так... лиш на те, щоб стати на ноги, хату, родину мати... А що було зі мною? Ано хлопці не хотіли зі мною на промисел ходити, казали - кривий... і не йде швидко, і не втече... знов його зловлять, то й видати може... То я був сам, сам і ходив. Вже мене більш не зловили, так хитро ходив... А вже перед війною, то ходили всі, і ті, що мусіли, і ті, що не мусіли... Бо то було гонорово чимось шкодити Польщі... Організація виникла. Молодь почалася організувати... "Просвіта", "Товариство тверезости". Тоді ми вперше зрозуміли, що ми не русини, а українці. А воно йшло нелегко! Було таке Товариство Качковського, то воно проповідувало, що ми не те, що русини, а таки - москалі, йно ми мову скривили... Тих кацапів було багато на Закарпатті, їх є там і тепер багато... "Русськіє ми!" Почали тоді полякам продавати тих хлопців, що то на Чехи ходили... Народ поділився... Став злим, сусід сусіда не любив, бо і було за що.

А я про себе нікому... "Не ходжу, бо ади, каліка! Як ся по горах спинатиму? На Чехи... Давно перестав..." Може хто і знав, або догадувався... але як ні, то ні! Про такі речі хто балакає... Кожний мав за собою хвіст... Так кажу, народ став не той, мощно поділився. І як то воно! Навколо Україна, наші люди, мова наша українська, а вони, псєча їх мама, кажуть - ми рускі... Були наші люди в рускому полоні, десь там далеко в Московщині, бо то москаль їх в плен взяв, коли за небіжку Австрію воювали, розповідали: "Бреше, сволота!!! Дручком 'го потегніть, то'му сі кацапщини відхоче!" То на празник в нашому селі так побилися, аж мило! Щоправда трупів не було, але дехто добре обірвав поза вуха... Колись то за Австрії дядьки називали себе "русинами", але русин то не москаль. Мало хто знав, що ми українці, мало хто знав, що Україна то не лише Самбір, чи Турка, та й наша Бойківщина... Але люди приїжджали і всі одне - ми українці! Лише, що племена масмо різні. Як то в родині - може бути купа братів... Там за Сяном, в Лемковщині, теж та зараза трималася, там знов ксєндзи наші тупі були, самі впроваджували ту заразу... Моя Євка не любить, коли я так про ксєндзів говорю, а я думаю так: якщо ти вийшов від нас, маєш школи і маєш віру в Бога, яку тебе післали вчити людей, то не бреши! Не зводь людей, що вони рускі! Бо які ми рускі?! Ті, що були в полоні говорять, що рускі, ті правдиві москалі, то на Великдень звичаю не мають яйця святити. Цілком того звичаю не знають! І то має бути наша родина! А на Різдво то колядок не співають!!! Подумати - колядок! То ж у нас в селі співають на всі голоси аж

до Йордану, а потім щедрівки! То як то? Ніби родина, ніби ми один нарід, а такі інші? Але на Закарпатті то ця зараза тримається донині! Аж дивно - там народ не дурний, а таке! Ото ужгородська газета пише, що якийсь мудрагель, професор з вашої Канади збунтував нарід не лише в Закарпатті, а і в Словаччині, де нашого народу теж багато, що вони не українці, а русини. Якийсь маляр і, мабуть, советський шпiон! Були б наші хлопці, зрізали б тій падлюці штани!

Закарпатська Україна! Ото був час! Організація почала діяти, давай перекидати наших людей туди. Молоді, завзяті... і до села не показувалися, здалека підходили, відпочили перед стрибком, тоді передавали їх мені... Але ані я, ані вони не розпитували... Робота. Гладко йшло, як у годиннику. А чому? Власне через те, що роблене було так як треба... тихо, спокійно... А тоді мусів брати товар, бо якби поляки зловили, то що скажеш? Ходив на Чехи пиво пити?

Закарпатська Україна... Срібна Земля! А люди там які! Січовики! Це вони рушили всю боротьбу! Люди - страшна сила. Така сила, що ламає все, коли стане щось на дорозі ідеї! 22-ох їх було, всього 22-ох націоналістів, що підняли народ на боротьбу! А там з години на годину підносились Срібна Земля! Як лавина! Народу купа! А зброї нема!!! Пішли наші до генерала Прхали, він був комендантом Хусту: Давай зброю! Той говорить - ні! Тоді почалося - впало багато наших... І зброї не дав! Такий дурень! 14-го березня перестала існувати Чехословаччина, 15-го німці вступили до Праги. 14-го березня мадяри пішли на Срібну Землю - Гітлер віддав Закарпатську Україну Угорщині. Твоя справа чи будеш свою землю боронити! Чехи не боронили! А ми чим! Отак, склали зброю і все!!! Не боронилися! А ми не хотіли піддатися! Ви - так, ми - ні!!! А той йолоп зброї не дав! Генерал! Та ще приказав стріляти до наших хлопців! Чехи... Потім говорили, що словаки і ми пхнули Чехословаччині ножа, коли німці на них напали... Що Європа їх продала! А про те, що Європа продала нас, ані ніхто не згадує! Як чесно - то чесно! Якщо Чехи піддалися без вистрілу, то яка це війна? А ми не хотіли піддатися! Ми хотіли битися! А вони нам зброї не хотіли дати!!! То хто зрадив? Ми чи вони?

А тепер самі почисліть, коли почалася війна. Угорщина напала на Закарпатську Україну 14-го березня 1939 р., напала на країну, що проголосила самостійність. Тут впали перші жертви, тут було погвалтування людських прав! А Європа мовчала! Тут одна країна, сильніша, за згодою Гітлера, напала на слабшу. Хай то були не німці, але то були мадяри, союзники німців. Вони в останній війні наче в тіні стояли. А українці? Хто про них чував? Так і вийшло, що від нас війна почалася, а не від поляків. Ми і заплатили найбільше у цій війні! Жоден народ так багато не втратив людей! То так буде, доки не зможемо самі за себе постояти... А всі говорять - війна почалася 1-го вересня 1939 р., коли Німеччина напала на Польщу... В нас впали перші стріли, у нас впали перші трупи... До нас доходили газети і люди розповідали, ті, що таки лазили через границю... бо для чого границі, коли в нашому селі є багато людей, що якщо не брата, то сестру, то дядька, то вуйну мають в Закарпатті... Чого людей замикають... Та то так - політика простого шевця з Ужоського Перевалу... І до нас війна дійшла. До наших гір, до наших скель...

Закарпатська Україна... видно ласий кусок. Мадяри хотіли собі, чехи собі, словаки собі... А нам що? Хіба земля не наша? Наша! А поляки? Ано переходили туди, там і робили галабурди. То поліціянта вбили, то вчителя... ніби-то порядку втримати не можуть українці в себе дома. А як уже зловили на границі, то розстрілювали, щоб і свідків не було. А з України пішло молоді, ой пішло! Як та повинь! Ото чекали по сховках, по стодолах, по полонинах, де окремі бойки хати мали... Ждали мене, або таких як я, що переводи-

ли... Тепер стало цілком небезпечно, вже поляки стріляли... Хто скаже скільки хлопців тоді на границі згинуло... А чому так поляки робили? Бо як "не од можа до можа", то задумали мати спільну границю з мадярами, так вони нібито любляться... Але писали в газетах, що Польща не хоче, щоб там виникла Україна, бо тоді може перекинутися на Галичину, тому так з мадярами домовилися... Будуть собі допомагати, щоб нас задушити... Посилили границу, засідки робили, всі переходи контролювали. Я сам перекинув кілька груп... завзяті хлопці, нетерплячі, гарячі... як іти то вже!!! Та як вже? Що то тобі на празник? Я відповідаю за все, мені Організація доручила, мусить бути добре! А вони вже! Пригадую - останню групу, чотири хлопці... ніч, ясно, зорі, мороз. Вже почав виводити із стаї, а тут чую собаки розгавкалися, та якось так незвично. Назад! Всі назад! Підповз над дорогу, лежу в снігу, сунуть... на лещатах, в сторону мого переходу. Були б якраз трапили на нас! О то наклали б трупа! Отак помилишся на хвилину-дві і все пропало... провалив справу. Повів я їх через ніч. Там таки на скелі, на той паскудний перехід. Сніги... слідів ми наробили... а тут один ще загубився, треба було вертатись за ним... Заблудить, замерзне! Одна мука... а тут та моя нога... Десь її скрутив, розболілася. Якось їх перепровадив. А там нога так розболілася, що вертатись не можу... Що я зроблю з тією моєю калікою... Як вертати?.. Доповз... Звалився в ліжку... нога спухла... болить як чорт... А тут постерунковий, ніби поліціант участковий: "Билесь на границі, скурвий сину! Сьляди в снегу!" Я ніц, тільки відгорнув верету, щом собі ногу закутав: "З тією ногою? Мало того, що крива, то ще хвора! Я з ліжка злізти не можу!" Подивився... покляв... погрозив!!! "Я тебе злапе!!! Скурви сину! І не мув до мене по хінску!" Ніби по-китайськи... Кажу гречно: "Перепрошую! Я не знав, що то вже Хіни... ніби Китай"... Ох, як він кинеється... Грізно шарпнув карабіна, ніби-то й вбити може...

А там вже бої, чим мають, тим бороняться! А чим? Зброї нема, патронів мало, люди гинуть... В нашого вчителя радіо було, то що діялося ми знали... Загибель! Знов прийшли по мене: трьох! Вже ждуть! Посадили мене в санки, везуть до них. Кажу: "Хлопці, не можу!!! Так мене нога болить, що кроку рушити..." А один з них: "Ти не грай варіята!!! Провадь! Бо тебе прикінчу!" І що ви думаєте - наставив на мене пістоль! Я тоді спокійно: "Хлопці, не встаюмося в Закарпатті, там вже останки бороняться... Радіо говорило!" А тоді той як зірветься, а за ним ще й ті два: "Ведеш? Числю: раз..." Гарні хлопці були. Завзяті! Бойові! "Я приказ виконую, а він мені: "я не можу, там рештки, там кінець..." Думаю: не пройду з ними через той мій перехід - моя нога, сліди, кажуть, що і птах не пролетить... Тож собі міркую: є інші стежки, але яку вибрати? А в серці ніс... Не знаю як з вами, але часом людина має погане передчуття... ніби і познак нема, а тисне коло серця... А нога болить... Ніколи так мені не було...

Але пішли... темна ніч, валить сніг. Думаю - добре! В таку ніч і чорт в гори не піде. А сніг валить... Якби не сніг я міг би побачити сліди польської пограничної сторожі. Вони на лижах, то їм і скоріше, і легше. А мої... хлопці з долин, не з гір, коли було на якісь спорти. Ніхто з них на дошки не стане... то і ніч, а як не знаєш дороги, то і вбитися можна. Сторожа знає всі підходи, ходить вдень. Зрештою на службу поляки брали рекрута з Татр, школеного. Такі ми були бідні, на кожному кроці бідні. А одяг? Курточки, штанятка, черевики слабенькі, а в горах мороз... не один заплатив запаленням або сухотами навіть як щасливо перейшов. Хлопчаки, гімназисти, 17-18 літ... а гарячі!!! Підійшли ми під сам верх, тут присіли відпочити. Питаюся - як воно! А один ледво живий, шепче: "Друже, я на серце хворий... Я вже не можу... але піду!" Як я міг його взяти? Чому я не розпитав? Тож його не кину! Загине!!! Так то було! Вертатись він не може, і заблудить, і не дійде; самого без нас, ніяк не можна залишити! Але й іти не має сили... Ще посиділи. Дав я кожному по

ковтку з пляшки, йому теж дав... Довго сидіти не можна, бо ставало холодно... Якось підтягнулися, навіть той хворий. То вже близько, там за скелями теж трудно, але то вже на гузичах з'їжджати... тоді то сталося! Таке нещастя! Я почув: "Стуй! Ренце до гурі" І відразу стріли!!! Я впав у сніг. Там хтось крикнув: "Мамо!"... а поляки стріляють, видно було їх кількох... Той хлопець хіба стрілив теж... І було по всьому! Згинули всі! Я відповз за скелю і лежу... Вони засвітили ліхтариками і я лиш почув: "Тшех, вишисци розвалені..." Ще щось там кричали, реготалися... Але більше не шукали. Лиш тепер я почув страшний біль, у другій нозі, мацаю - щось мокре і тепле... придивляюся - кров! Агов! То мене так чіпнуло! Пробую встати - ні, не можу! Боже мій! Яка кара! Яка мука! Як я доповз до села не пам'ятаю, видно нераз втрачав свідомість з того болю. Але я повз, сунувся, волікся... як довго я волікся не знаю... лиш думаю, коли підуть по хлопців, то мої криваві сліди знайдуть... тоді кінець! І я знов і знов... Брат догадався, говорив, що я ані слова не міг вимовити, насилу мені рота відчинили і вляли спирту. А тоді довго не думали - санки запрягли і до Славська, на друге село. Вже до кінця Польщі я не вилазив, а вони шукали і брата питали і людей... таки по крові. Так у того свого приятеля я пролежав, хворів, тяжко хворів - запалення зловив, люди думали - вікінчуся. І я так думав! А тоді як почала мене совість мучити: хлопців загубив! Що там запалення, що рана... тото було правдиво страшно!!! Але що сльози допоможуть... Що змінять... Євка сиділа при мені, якби не вона... Вона витягла мене... Але люди дурноваті - все випитували за мене і де вона пропадає. Я не кажу, що питалися для того, щоб донести, а так для дурного розуму. Коли той народ змудріє... Дурним розумом можуть пошкодити більш як чимсь іншим, навіть злим умислом. А хлопців шкода! Трьох таких як дубчаки. А той з хворим серцем!!! Воювати хотів... І що тепер, коли скажу, що коли вони загинули там при тих проклятих скелях, то в Закарпатській Україні вже було по всьому... Хто згинув, кого розстріляли, хто вернувся через гори. Але я вже тоді не займався... я був хворий, добре хворий. Багато потрапило в полон. А тих, що мали громадянство польське, то мадари віддали полякам. Ані один не вийшов! Всіх поляки розстріляли в горах, кажуть півтисячі. Були на те свідки. Але хто тим займався, хто за ними шукав, хто шукав винних. Полонених міжнародне право не дозволяє розстрілювати, а наших розстріляли. Для поляків вони навіть полоненими не були, але що українські націоналісти... Польща вже розвалювалася і вони в останні години розстріляли 16 людей у Турці, кажуть, теж за ту нашу Закарпатську... А Бог все пам'ятає, все покарає за невинну кров. Аж мороз по спині пробігає, коли подумаєш, що Бог за все віддасть... Дивіться самі - роздерли Закарпатську Україну і Польща допомагала, що на тому заробила? Через півроку саму німці розвалили. А Катинь? 14,000 польських старшин винищили більшовики. Теж розстрілювали. Як наших... Хіба то не кара Божя? Скажете, війна то війна... При чому тут Закарпатська Україна... А бач! Таки при чому... Я то так бачу. І я нікого не намовляю мені вірити. Хай собі кожний роздумує, лиш би кривди другому не робити. Бог покарає.

Нога... зрослася криво. Тепер маю дві ноги і обі криві. Ото ходжу як качка на ярмарку. Що зроблю... Але і то має своє... до армії мене не взяли. А з нашого села 5 хлопців загинули в советській армії. І за що питаю! А я собі тихенько далі свою роботу - зв'язковим в УПА. І тепер вже ані разу не підвихнула мені нога, а обі криві... Я став такий хитрий, що ані разу через мене, через мою неосторожність хтось загинув. Шевцовав, кравцовав, годинники направляв, макітри із глини ліпив, глечики. Все людина навчиться, коли дуже захоче. А тоді завів пасіку. Мала моя сім'я хліб мала і до хліба...

Хлопцям хреста поставив. Там на тому місці, де загинули... Люди допомогли. Народ ходив на Зелені Свята. Так і говорили, що хрест тим, що загинули в Закар-

патський Україні, Срібній нашій Землі... Але облавники того хреста зрізали.

А коли вже стріли УПА згасали, вже у 1955 р., прийшли до мене 4 хлопці. Залишили, що треба, забрали, що треба... пішли в Україну, звичайно, на ліві папери... Ми обнялися, дякували собі за добру службу...

Тоді кажу: "Я у службі 17 літ, з 1938 по 1955 р. Я ніколи нічого не просив, а тепер, хлопці, прошу! Накажіть голові нашого колгоспу, щоб притяг здоровенну ялину на хрест тим хлопцям, що згинули тоді, на тих Скелях. Він не цілком погана людина, але комуніст, то може за той хрест злякатися і зі страху вмерти... То хай лиш кіньми чи трактором притягне під Скелі, а я вже знайду таких, що поставлять того хреста". Стоїть до сьогодні.

А що далі? Держава!

Приїхали до мене зі Стрия: "Збирайся! В Києві будем маршувати! УПА! "Що, як, де?" Не питай, збирайся!" А моя Євка як розплачеться! Та чого? "А но перший раз за тебе не жуюся, то дурні сльози, то з радості, то не з горя".

Ну, то в Стрию на мене гвалтовно однострій шили, шапку, всі вже одягнені, лиш про мене забули... але до ранку, до поїзда, таки успіли.

Я, звичайно, в кінці колони... на тих своїх кривих! Як та качка на ярмарку. Дві ноги і обі криві! Але що ступлю лівою, тією простріленою там на скелях, то собі голосно кажу: "То ви, хлопці, маршуете! То ви в моєму ряді! Той, що весь час мовчав, той, що то хворий на серце і той, що гарячий, той, що хотів мене застрілити!"

Торонто, 30-го травня 1996 р.

Галина Костюк Подорож у дошками забитий світ

Оповідання Йосипа Кульчика, запропоновані увазі читача, вибрані з книги "Мир дому твоєму", яку автор почав писати в Україні, а завершив у Канаді.

Опинившись на еміграції не з власної волі, письменник не втратив однак, духовних орієнтирів, не занурився у вир дріб'язкових минулих клопотів. Опору і розраду можна було шукати в віковичних традиціях, що, незважаючи на заборони і переслідування, перетривали злі часи. І може не стільки залишки тих традицій, скільки ностальгія за ними, за тим високим моральним ладом, що був колись нормою життя, веде письменника складними життєвими шляхами.

"Мир дому твоєму" - перша книга Йосипа Кульчика. Він обминув ту пору творчої біографії, яку називають учнівством. Автор постає зрілим прозаїком із яскраво вираженим власним голосом. Формуючи свої естетичні погляди під впливом української класичної літератури, письменник шукав свій власний стиль, грані якого остаточно викристалізувалися на чужині.

Провідна тема творчості Й. Кульчика - доля Західної України в 40-50-их рр. ХХ ст. Відштовхуючись від драматичних, а часто і трагічних подій, автор, однак, не творить історичної хроніки, а зосереджує увагу на психіці своїх героїв, пильно стежить за найтоншими нюансами людської душі. На особливу увагу заслуговують образи дітей. Генетично пов'язані з дитячими оповіданнями М. Коцюбинського і С. Васильченка, твори Й. Кульчика вражають ширістю інтонацій, глибинного проникання у духовний світ маленьких героїв. Виростаючи в надзвичайно складних обставинах, стикаючись

із жорстокістю, несправедливістю, діти рано дорослішають, мудрішають, часто виконують важкі обов'язки нарівні з дорослими або і замість них ("Третій інтернаціонал"). Зворушує образ Вірки з одноіменного оповідання. Батько її воював в УПА і загинув, а матір і маленького брата більшовики вивезли в Сибір. Немає від них жодної вісточки і камінь важкий на серці дівчинки. Хоч і непогано їй у людей, що її пригорнули, а все ж чужа хата. Страждання дитини передано скупю, графічно строго, без надмірних емоцій і тому вони глибоко вражають, тому біль осиротілої дівчинки стає нашим особистим болем.

Назавжди запам'ятовується й Миколка "Шпачок" в "Тим, що впали".

Оповідання "Дошкими забитий світ" написане в результаті довгих мандрів Карпатами. Перебуваючи в полоні магічного космосу культури гуцулів, бойків, лемків, у якій збереглося чимало праісторичних елементів, автор відтворює, як у краплі роси, дивовижний розмаїтий світ характерів, побуту, духовних глибин людей, котрих добре знав і любив. У тому своєрідному світі панував культ краси від мистецько вирізьбленої ложки до геніальної архітектури церкви, збудованої біля криниці, де старий Юрай бачив Матір Божу. "Прийшла Матінка Божа до криниці, черпнула рукою води і так з пригорщі пила... як наші молодичі, коли з базару вертають... достеменно так само. Зодягнена була у все біле, як куш терену навесні... або вишенька, лиш краєчок вишитий на рукавах та під шиєю". У такому трактуванні виявляється традиційний для української культури майже еллінський антропоморфізм, притаманний, як народній творчості (колядки, легенди, ікони), так і класичній літературі (найяскравіший приклад - "Марія" Т. Шевченка).

Образ бойка Юрая - втілення мудрості народу і краси його незнищеного духу. Старий верховинець не погоджується з визначенням свого краю як "дошкими забитого світу". Для нього це всесвіт, це втілення гармонії і краси, яку він намагається передати в чудово вирізьблених виробах з дерева, що ними споконвіку славилися майстри в Карпатах.

Поважне місце у книзі посідають оповідання про тих, "що доля вибрала до Великого Чину". Це чи не єдиний урочистий вираз про борців за незалежність України - воїнів УПА. Загалом Й. Кульчик оминає патетику і риторiku. Ці твори - результат його багаторічних розмірковувань над долями лицарів, які в цілковитій ізоляції не впали духом і не склали зброї. Письменник не ідеалізує їх образи і, може тому, вони постають величними, монументальними, а разом з тим - психологічно достовірними. Бо навіть поодинокі батальні сцени (автор не зловживає ними) подані через психологічне сприйняття героїв, які переважно не були професійними військовими. Безпрецедентна визвольна боротьба УПА в 40-50-их рр. - свідчення незнищеної вільнолюбності українського народу. Це непереможне прагнення до свободи виявляється в усій структурі життя і в думках, і почуваннях людей, у їх вчинках, у ставленні до духовної спадщини...

Творча палітра Й. Кульчика надзвичайно багата і розмаїта. В його оповіданнях можна знайти і глибоко ліричні (аж пісенні) інтонації, і епічно-мажорні образи та картини, і тонку іронію (аж до сарказму). Крім зовнішнього змісту, з часом екзотичними сюжетами ("Ї сини", "Форд з батоком"), книга промениться потужною моральною енергією, силове поле якої справляє великий вплив на читача. Йосип Кульчик знімає ідеологічні нашарування з дуже важливого періоду в історії України ХХ ст. й різнобічно висвітлює образи людей, які боролися за нашу державність без надії на близьку перемогу.

Книга справжня, як життій хліб. Необхідна, як ковток джерельної води у спеку. Варта бути виданою в Україні.

Тарас

МУРАШКО

Народився 12-го квітня 1970 р. у Пряшеві в Словаччині. Від 1990 р. живе у Празі в Чехії. Студіює українську, сербську та хорватську мови на філософському факультеті у Карловому університеті. У 1996 р. працював співробітником на радіо "Свобода". Власним накладом видав збірку поезій "Поезії та інтерпретації" 1992 р. Публікував поезії у журналах "Дукля", "Дзвін", "Зерна". "Кохання є інде" - його прозаїчний дебют.

КОХАННЯ Є ІНДЕ

"Я хотів бути сам. Без твоїх поглядів, які прагли мене, без твоїх дотиків, які гоїли і приносили спокій, без твоєї відданості, яка мені оголила твою сліпу закоханість у мене. Я був настільки щасливий, коли знову відчув дівоче тіло і радий, що це тіло було якраз твоє, що був згоден тієї ночі зробити для тебе все, хоча ти нічого незвичайного не хотіла. Я знову відчув свою силу і знову знайшов себе. Але незабаром прийшла ніч, коли я знав, що більше вже з тобою кохатися не буду.

Не знаю чому я почав зустрічатися з Веронікою після того, як вона мені розказала про себе і попередила мене, щоб я собі усе добре продумав. Мабуть вона вже не мала жодної надії, що хтось їй ще може допомогти, і тому була зі мною настільки відвертою. І я хотів їй допомогти і хотів, щоб вона була моєю. Може якраз після настільки емоційних стосунків з Анною, які тривали майже два роки, я не чекав і не думав, що зможу чекати чогось схожого на те, що сталося кілька місяців тому. Але зі всього цього залишився тільки відчай.

Я втратив душевну силу, і все навколо загубило свої обриси та вартість. Я був на дні. Її душевна хвороба, яка проявлялася тим, що дотики чи інші мої інтимні прояви їй заважали, а не зворушували, довела мене на грань моїх можливостей, і я вже не бажав собі нічого іншого, крім одного - більше її вже не побачити.

І властиво від мого абсолютного втрачення психічної рівноваги мене врятувала не ніч з Адріаною, але три вечори з Ангелікою, яка погодилася зі мною танцювати, а після того, ще зі мною зустрітися два дні з собою, хоча вона й збиралася поїхати додому.

І того вечора, коли я вперше побачив у кав'ярні Ангеліку (краса якої була для мене не тільки дивовижною, але і цілком недоступною, хоча я ще не так давно зустрічався з не менш привабливими дівчатами), і коли вона погодилася зі мною танцювати, я не хотів вірити, що саме я, хто загубив майже всю свою внутрішню силу і мало не падав з ніг, можу бути тим, з ким вона протанцює до пізньої ночі. Тоді я бажав собі, щоб ця ніч не закінчувалася, і щоб я міг бути тільки з нею.

І ці дні, коли я був з нею, я не хотів нічого іншого, тільки дивитися на неї і слухати її. А вона, яка може нічого не розуміла, і якій я міг би здаватися дивним, мені дала стільки, скільки мені може ніколи ніхто не дав".

- Анна, Анна, Анна... - гукає на неї і дивиться на її силует, який з'явився на галявині між високою травою та дикими квітами. А вона ніби блукає, вагається чи підійти, чи відійти, у гарному, але звичайному платті. У тому, яке йому показала ще давно в магазині, але він не мав грошей, тоді він взагалі не мав грошей, і тому він не зміг його купити. Вона ще трохи постояла і повільно, непомітно зникла.

Денис проснувся, відчувши декілька краплин на чолі він стер їх рукою, і незабаром отямився. Він втратив кохання, своє єдине кохання, якого він так прагнув і яке раптом з'явилося, відбулося у якомусь напівсвідомому стані і відійшло, як легкий літній сон.

Яким може бути прекрасним цей світ, подумав собі Денис, коли знову побачив своє кохання, яке йому здавалося він цілком забув, але весь час відчував, хоча вже приховане під якимсь великим, туманним віялом, неясне і абстрактне.

- Це якесь дивне. Куди ми їдемо? - проговорила Майка до Дениса, але напевно не тільки до нього, але й до шофера таксі, який їх якраз віз через якийсь парк, чи ліс, чи чортзна-що, але те щось від київських бульварів та вулиць досить очевидно відрізнялося.

Денис вже тільки мовчав і чекав, коли шофер зупинить, дістане з-під куртки чи сидіння пістолет, ніж або якийсь важкий розвідний ключ і скаже віддати гроші.

- Гроші я тобі віддам, тільки ти залиши нас живих. Задля 20-ти чи 30-ти доларів мені не хочеться вмирати. Це для мене якийсь абсурд. За такі гроші у нас не вбивають. Виявляється, що звертатися українською мовою до шофера київського таксі в пізню нічну годину та й ще погодитися заплатити удвічі-втричі рази більшу суму за переїзд, це найбільша дурниця, яку тут можна второпати. Ця дівчина має двадцять або двадцять один рік, невже ж він здібний вбити дівчину в такому молодому віці?

Але вони виїхали з цього темного лісу чи парку, який Денис здається вже ніколи потім не бачив і не дуже хотів би знову побачити. Чи шофер спочатку подумав, що вони канадці, Денисові досить часто говорили, що в нього подібний акцент до канадських українців, а потім подумав, що вони поляки, тому що у Майки був знову відчутній польський акцент, і дійшовши до такої думки, шофер передумав їх грабувати, чи просто шофер хотів собі скоротити дорогу і так заощадити бензин (що Денисові ані трохи не здається, але все ж таки і таке може статися), цього Денис вже не знає. Одним словом, після того, коли їм шофер-бандит показав ці небезпечні кавалки міста і цим нагнав їм страху, він привіз їх туди, куди потрібно, і тим все закінчилось.

З того часу Денис вже завжди звертався до шоферів таксі, а таксі він брав майже виключно вночі, тільки російською мовою.

Коли Денис приїхав до Києва, надворі падав густий сніг і був великий мороз. Типова "русская" зима. Наступного дня, коли він дізнався, що вони мешкатимуть у якомусь дивному гуртожитку, де живуть не студенти (він мав на думці більше студенток, аніж студентів), а перестарілі аспіранти різного походження і кольору, і коли дізнався, що міський транспорт майже африканський, з тією різницею, що там він мабуть кращий, бо їхні автобуси не мають дверей та вікон, а тут якраз зима і вікна в тролейбусах ніхто не відкриває і сморід спітнілих людських тіл, які тиснуться одне до одного, просто нестерпимий, він вирішив, що зразу повернеться назад.

Та Денис незабаром зустрів якогось шведа і німку, пізніше з'явився один француз, ще одна шведка та двоє німців. У Німеччині він бував, а про Швецію чув тільки найкраще, отож, коли Денис побачив, що тут є декілька західних іноземців, він вирішив залишитися.

Він за походженням українець, на Україні вже десь вдесьте, може він тепер чутливіший ніж звичайно і все, напевно, перейде. Бачить сам, що німка залишилася, напевно, ще молодша за нього, правда, швед від'їхав наступного дня додому, але що ж, цей світ різноманітний, десь кращий а десь гірший, а тут він такий, який є.

Але Денис знав, що справа не в цьому. Він згадав про Анну. Вона панічно боялася Чорнобиля. Коли він запропонував Анні разом поїхати до Києва, вона відмовилася. Денис передбачав, що вона не поїде, але вона хотіла, щоб і він не їхав. Тепер він не думав ні про що інше, тільки про те, що місто може бути забруднене радіацією. Все інше було несуттєвим, тим паче, що з його молодим віком йому це все не було складно, але через це його переповнювала яксь неприродна напруга, якої він не зміг позбутися. Аж на четвертий день, після систематичного психічного напруження та за значної допомоги пляшки коньяку в останній день, його інстинкт самозбереження завмер.

Коли Денис повернувся з Києва, він часто роздумував про Україну, найчастіше в моменти, коли шукав самого себе. Україна вже для нього не була рідною, але все ж таки вона не була і чужою. Задля кількох людей, які йому були інколи дуже близькими, він відчував, що належить до них. Ці, може навіть не повні три десятки людей, враховуючи й емігрантів, надали йому повноцінне відчуття, хоча це відчуття постійно знаходилося у сумнівах, що він належить якраз до цієї нації. У сумнівах це почуття знаходилося тому, що приналежність до цієї нації приносила більше горя, ніж добра. А він міг асимілюватися, вибрати ту дорогу, яка може з боку старожила не є моральною, але на яку кожен емігрант, чи вже хтось хоче або не хоче, має право.

Бували моменти, коли ці люди йому були далекі. Значним ускладненням був інший рівень їхнього фінансового забезпечення. З огляду на те, що Денис мав більше грошей від більшості з них, між ними часто виникали різні непорозуміння, які були пов'язані з людською заздрістю, нетерпінням та збентеженням. Тільки врівноважені люди вміли виходити з таких неприємних ситуацій. З дівчатами, де існувала взаємна симпатія чи спорідненість, до таких непорозумінь не доходило.

З емігрантами це було набагато легше. Симпатії чи антипатії проявлялися прямо, але коли вже виникали якісь глибші стосунки, тоді вони залишалися. Правда, зустрічі були часто спорадичні, бувало і так, що він бачив людину тільки раз у житті, та зустріч залишала багато корисного.

Але все інше на Україні - бульвари, площі, будинки, станції, пошти, ресторани, гастрономи, кіоски, телефонні будки, афіші... йому було чуже.

І може він би шукав якесь відношення до цих споруд та речей, але йому цього не хотілося, тому що майже все, що було навколо нього, було застаріле, невикінчене чи занехале.

Вся ця архітектура нагадувала йому Америку тридцятих років, де інколи абсурдно з'являлися відблиски шістдесятих чи сімдесятих років, найчастіше у вигляді готелів або ресторанів. На тому розвиток радянської архітектури закінчився. А з ним закінчився і радянський побут. Навіть "Лада-Самара", якщо її порівняти з іншими моделями автомашин, є моделлю кінця сімдесятих - початку вісімдесятих років.

Само собою, ті найбагатші - жаль, що там живуть тільки найбагатші та найбідніші - вже давно своєю останньою закордонною машиною обігнали "Ладу-Самару" і дісталися до дев'ядесятих років.

- Дамо собі ще? - запитав Івор подивившись на Дениса.
- Добре, дамо, - посміхнувшись відповів він.

Незабаром золотиста рідина коньяку вже пульсуючо гріла їхні груди. Знову тут була прагнуча життя п'ятниця, яка після кількарічної традиції відбувалася у невеличкому словацькому барі, де знаходилися його старі знайомі, і куди він завжди приходив, коли приїжджав до свого рідного міста.

- Ще два коньяки, - замовив Денис, коли нарешті добрався до товстого офіціанта, хлопця, з яким вони разом ходили до школи.

- Дякую, - символічно відповів йому Денис, віддавши гроші й узявши дві невеличкі скляночки важко здобутого алкоголю.

Навколо бару сиділи та стояли хлопці, здебільше, вже добре випивші. Між ними з'являлися різні дівчата, що, або ніби когось уважно слухали і водночас трохи зваблювали, або просто кокетуючи сміялись, показуючи так свою все більше і більше обеззброєну дівочу обачливість.

- Це є життя, що? - заговорив сам від себе Івор.
 - Так, це є життя, - підтвердив Денис, дивлячись навколо себе.
- Коньяк знову запульсував у грудях і стало якось вільніше.

- Ходи, я тебе познайомлю з дівчатами, - сказав Івор і обнявши Дениса за плече, попрямував до першої кращої дівчини.

І так Івор знайомив Дениса з дівчатами, а той, як це тут було прийнято, коли хлопець знайомиться з дівчиною, їх цілував у щічку та вуста. Після цього, вони вели з дівчатами безглузді розмови, які були добрі тільки для того, щоб ще раз до дівчини підійти, купити їй щось випити, затанцювати собі з нею, а може навіть і серйозніше поговорити чи зустрітись наступного дня.

Обійшли вони може з десятків дівчат. Треба сказати, що якби Денис не знав цей бар так добре, і якби в ньому не було декілька коньяків, він би цього не робив. Але тепер це було для нього цілком приємне і цікаве. З однією дівчиною він навіть поговорив трохи більше.

Івор десь зник. Але це не було важливе, тому що Денис вже стояв біля дівчини, яка називалася Анета. Вони знали довго і завжди, коли він її бачив, вона його починала приваблювати. Він не дуже розумів самого себе, як це можливо, що дівчина, яку він знає так довго, його приваблює тільки тоді, коли він її бачить.

- Чау, Анета.

- Чау, Денис. Ти б може не повірив, але я сподівалась, що ти сьогодні або наступного тижня тут з'явишся. Коли ти приїхав?

- Я вже тут тиждень. Післязавтра від'їжджаю назад.

- І ти навіть не зміг мені подзвонити. Як завжди, тільки приїдеш і вже ти весь час з Івором. Чому ти не обізвався?

- Не знаю, може так і краще.

Анета на нього подивилася трохи ніби докіраючи йому, але незабаром її погляд пом'якшав.

- Що твій новий знайомий, розумієте себе? - запитав Денис.

- Ми розійшлися. Ти ж знаєш мене. Потребую романтику, але він був цілком інший. Його більше цікавить спорт, аніж бути зі мною. Цілковитий прагматик.

- Так, це інколи буває. Краще не думати про те, що було.

- А як ти і празькі дівчата?

- Нічого, маю поганий досвід. Зустрічався з двома, і нікуди це не привело. Не знаю, може вони справді інші, ніж ми.

Анета на нього знову подивилася. Йому здавалося, що в її погляді знаходиться якесь співчуття.

- Анета, може ти б поїхала зі мною наступного разу на дачу. Думаю тільки так, заїдемо на озеро, зробимо вогонь.

- Побачу, не знаю, - мовчки подивилася на Дениса і продовжила, - думаю собі, що ти хочеш бути зі мною тільки тоді, коли мене бачиш, коли мене не бачиш, навіть собі не згадаєш.

- Анета, прошу тебе, про що ти говориш? - старався не говорити про те Денис.

- Скажи, хіба це не так?

- Може це так, але ти знаєш, що ти мені не байдужа, - однозначно сказав Денис.

- Що ти маєш на увазі, що я тобі не байдужа? - примхливо запитала його Анета.

- Я тебе люблю, Анета, - трохи подразнено відповів Денис.

- Любиш, але не кохаєш, - сумно сказала вона.

Якусь мить вони дивилися один на одного, і коли Денис не знав, що відповісти, він дістав з кишені цигарки і запропонував разом запалити.

- Чау, Анета. Що, Денис знову намагається привернути твою увагу своїми ніжними балачками? - заговорив Івор, який щойно з'явився.

- Не будь циніком, Іворе. Бачу ти вже сьогодні добре почав, - відповіла Анета трохи подразнено, але все-таки обороняючи Дениса.

- Але, але, Анетка. Чому зразу злишся? Сьогодні п'ятниця, треба трохи пожити, а між тим щось добре випити, - в доброму настрої продовжував Івор.

Денис попрощався з нею і пішов з Івором... Потім побачив знайому дівчину, яку спізнав ще коли відвідував гімназію і вечорами гуляв у місті зі своїми ровесниками. Вони пішли танцювати і вона йому тепер здавалася справді гарною. Йому подобалося, коли вона сміялася, коли він міг відчувати дотик її тіла. Але це було все, тому що вона вже належала комусь іншому.

Йому і так здавалося дивним, що він може у своїх руках тримати настільки гарну дівчину і відчувати її. А разом з тим, відчувати якесь дивовижне почуття справжнього життя, яке незабаром, одразу після того, коли вона від нього відійде і піде додому, десь зникне.

Нарешті, Денис танцював з Анетою, так, як це вже було не один раз. Він знав, яку музику вона любить і як любить танцювати, так само, як дуже добре знав, що вона не любить і коли може нагніватися чи взагалі образитися.

Бар закрили і всі подалися додому. В нічному тролейбусі (вони могли взяти таксі, але якось привикли їздити в п'ятницю тролейбусом) Денис з Івором ще пригадували собі різних дівчат, яких вони сьогодні бачили, або й не бачили, але разом знали. У своїй спільній розмові погодилися, що вечір вдався. Першим виходив Івор, потім Денис.

Коли Денис вийшов з тролейбуса був майже ранок. Одна з чергових, прагнучих життя п'ятниць закінчилась.

Денис все ж таки не дуже любив відшукувати нові знайомства у барах, тому що поверховість з якою вони відбувалися, проповідувала тільки їхню коротку тривалість. Йому дійсно двічі сталося, що того ж вечора, коли він познайомився з дівчиною, він з нею переспав. Ні, це не було у барі прагнучих життя п'ятниць, але у звичайному, дешевому, студентському барі в гуртожитку, який поглинав щоденне, однамітне життя Дениса.

Це був поганий бар, але єдиний у Празі, де він міг зустріти когось із знайомих. Між знайомими були передусім його однокурсниці, але вони йому не подобались, принаймні ті, які ще не вийшли заміж. У барі він бачив і дуже гарних дівчат, найчастіше у компанії зі своїми хлопцями. Коли це так не було, то на них ліпилося повно їхніх однокурсників, здебільшого надуманих і непривітних студентів права або журналістики.

Денисові не було з чого вибирати і він важко сприймав атмосферу в барі. Але він хотів десь вечорами ходити, і так він ходив до цього мізерного бару.

Одного разу Денис потрапив до невеличкої компанії, яка складалася із однієї студентки медицини, її несимпатичного однокурсника та одного афганця - іноземного студента психології та місцевого плейбоя. Коли бар закрили, то дівчина запропонувала їм випити пляшку домашньої горілки і вони пішли у кімнату її однокурсника. Там вони продовжували пити, потім дівчина почала танцювати, і кожний з них трьох прагнув її.

Відкриті підманювання однокурсника швидко закінчились, коли він згадав, що до нього має незабаром завітати батько. Вони з ним розійшлися і опинилися в кімнаті дівчини. Тоді афганець почав з Денисом сперечатися, хто з них двох залишиться з дівчиною. А дівчина розслаблена від алкоголю і незручної ситуації, почала тихенько плакати. Денис хотів, щоб він перестав, але афганець настирливо продовжував розпитувати дівчину, стараючись все ж таки говорити спокійним голосом, з ким вона хоче залишитися. І вона, хоча й не дуже рішуче, та все ж таки ясно, витираючи водночас свої маленькі сльози, дала афганцеві зрозуміти, що залишитися з нею має Денис.

Нарешті незадоволений афганець відійшов і Денис залишився з дівчиною сам. Він погладив її волосся, і коли вона підняла голову, він почав її цілувати. Вони цілувалися довго і потім, коли вони зупинилися, вона почала розстібати йому сорочку. Повністю роздягнені, вони обнімали одне одного. Денисові все це бачилось якимось неквапливим, може аж трохи повільним, ніби запах алкоголю, який навколо них знаходився, обвивав і зачаровував їхні голі тіла. Нарешті вона йому цілком віддалася і він, інколи зовсім близько, а інколи дуже далеко, чув її лагідні слова наповнені жіночою насолодою та розкішшю.

Але вранці, коли він встав з отупленою головою, висохлим горлом і добитим тілом, він якомога швидше одягнувся і, майже не прощаючись, покинув її. Він себе відчував ніяк, ні добре, ні погано, тільки його тіло змучене довгим питтям та беземоційним коханням, бажало собі відпочинку.

Тоді, по дорозі додому, він собі цілком холодно сказав, що вже і він, який до сьогоднішнього дня цього остерігався, переспав з дівчиною, до якої нічого не відчував.

- Ти ще колись мене захочеш побачити? - запитала його вранці друга дівчина, після

того коли Денис поцілував її у голе плече, яке виглядало з-під ковдри. Її голос звучав недовірливо, але все ж таки з якоюсь веселою кокетливістю, яка напевно була ще частиною їхньої нічної насолоди.

Йому було приємно і своїми поцілунками він на її тілі розігравав непомітну, сексуальну радість. Інколи, коли бачив, що її м'язи напружуються, він відчував невелику збудженість, хоча він не хотів кохатися і все це вважав тільки ранковою, невинною грою.

Денис хотів цю дівчину любити, але може якраз цим реченням, яким вона привітала його у їхньому першому спільному дні, їхнє знайомство було приречено на загибель.

Його несамовито захоплювало її тіло і він знав, чому це так. Він не міг повірити, що між тілом дівчини і тілом Анни може існувати настільки велика подібність, подібність, яка не могла залишити його спокійним. Він тихо божеволів, все більше і більше домагаючись його. І коли він дивився на її ноги, де над п'ятками виднілись досконало сформовані кісточки, а над ними привабливі литки та прекрасні жіночі стегна, він би ніколи перед тим не зміг сказати, що він зможе її колись забути.

Але вона була іншою ніж Анна, так само як її обличчя, яке не було настільки гарне. І може якраз це дало Денисові остаточно зрозуміти, що вона була іншою, менш емоційною, стриманою у своїх почуттях і, головне, вона менш сексуально збуджувалась.

- Я тебе не кохаю, - сказала йому одного разу друга дівчина у його ліжку зразу після їхнього спільного кохання.

Денис не знав, що їй відповісти, тому що цього йому ще ніколи ніхто у ліжку не сказав. Мав її викинути на вулицю, образливо засміятися їй в обличчя, перевернутися на другий бік і заснути, чи може навіть почати плакати?

Нічого з того Денис не зробив. Він пішов взяти душ і повернувшись до кімнати знову почав з нею кохатися, шукаючи на її тілі марноту марнот - дійсну розкіш, яку йому вдалося спізнати тільки біля самотнього, раз і назавжди втраченого, тіла Анни.

І все ж таки Денис вже мав і гірший досвід, щодо дівчат.

З Веронікою не все було в порядку. І замість того, щоб послухати Івора, який як єдиний з усіх його приятелів сказав, щоб він про неї забув, Денис зробив навпаки і почав з нею зустрічатися.

Він не знав, чи Вероніку хтось згвалтував, чи вона мала перед тим якогось дивного хлопця (вона йому розказувала раз про одне, а раз про інше), тому що з її уст все виглядало якимось непевним і видуманим. Але це не було головне. Головне було те, що вона не мала ні найменшого бажання себе змінити, стати нормальною дівчиною і почати сексуальне життя.

Денисові спочатку не хотілося вірити, що такі дівчата можуть існувати. Але потім, коли він дійсно побачив, що вона не здатна спати з хлопцем, він з відчаєм зрозумів, звідки у людини може з'явитися абсолютна злоба.

Вероніка була гарною і тому, хто її не знав, вона здавалась дуже сексуальною дівчиною, так, як колись Денисові.

Та все це було жалюгідним обманом. І тоді, може вперше, Денис подумав, що людина, яка на перший погляд виглядає як усі інші, може бути цілком відмінною і злою. Так само він тоді не зміг зрозуміти, чому якраз вона має мати таку долю і тоді, десь поза собою, він помітив свій власний сумнів, сумнів над божою справедливістю.

Але що йому здавалося гіршим, було те, коли Денис спізнав, що добро не завжди

може перебороти зло - він хотів їй допомогти, але він їй не допоміг.

У стосунках з Веронікою він цілком програв.

Нарешті він зустрів Адріану, цю непомітну, біляву дівчину в окулярах Ленона з трохи впалою грудиною. Дівчину, на яку на вулиці не звертають уваги і якій тільки так не подарують квіти. Ще додати, вона не була гарною, але для нього вона була найкращою дівчиною, яку він тоді знав. Вона його хотіла, і як вже є це притаманне німкам, вміла йому це показати. А Денис нічого іншого і не потребував.

Хоча комусь може здаватися, що хлопці вибирають собі дівчат, це не так. Ми можемо до себе привернути увагу, почати залицятися, показувати, які ми є і що у нас привабливого, але якраз за дівчиною залишається остаточний вибір - так чи ні.

І Адріаніне пряме "так", яке ці дівчата вміють вимовити своїми очима і тілом, ще перед тим, ніж його насправді скажуть, додало Денисові дійсної відваги та чоловічої воїнності. Після стосунків з Веронікою він почував себе непевно, до того всього він вже не пам'ятав, як виглядає дівоче тіло і як до нього треба підходити. Але біля Адріани було все легке і вона взагалі не помітила, що Денис вже довго з ніким не спав.

Вона його повернула назад, назад до життя та кохання. І тієї хвилини Денис відчув, що в нього ось-ось покотяться сльози, але він вже кохався, тримав Адріану в руках і дивився на її обличчя та груди, дивився на її очі, які були закриті і на її уста, які ворушились розкішшю. Відчуття сліз десь зникло і слова подяки, які він хотів їй шептати, вже були для неї зайві, і так Денис кохався, кохався з усієї сили і найкраще, як вмів.

Йому здавалося дивним, навіть аж трохи іронічним, що він кохається із цією білявою, добродушною німкою, а навколо нього стільки своїх дівчат. Але нічого дивного тут не було. Він не жив у звичайному гуртожитку, студентки філології були десь далеко і невідомо де, а Адріану він зустрічав кожного дня, або в напівтемній, холодній купальні, або у її кімнаті, куди він заходив поговорити з нею. І потім, вона вміла до нього підійти так, як жодна інша дівчина, і це було для нього вирішальним.

Адріана була на декілька днів його коханкою, але у трохи іншому розумінні, ніж у загальному. Вона була його найкращою приятелькою, нерідною сестрою, з якою він спав, дівчиною, яку він любив над усе і ніколи б не дав скривдити волосинки на її голові. Вона це знала, хоча разом із тим знала, що не може бути впевненою в тому, що Денис з нею залишиться.

В їхній перший спільний вечір вона йому віддала своє тіло так само, як сестра віддає своє лоно братовій стомленій голові. Вона ніби його погладила по голові, а він її за це поцілував. Взаємна прихильність, відчуття свого ближнього, безпеки та злагоди. Але поза тим є завтрашній день, який нічого не обіцяє. Є тільки сьогоднішня, інтимна хвилина, коли брат і сестра собі повністю належать і ніхто чужий не має права їх за це засуджувати.

З цього погляду, він у доброму розумінні слова, заздрив німцям і не тільки німцям, але й іншим західним націям, що люди, які собі були щойно чужі, можуть притулитися, подарувати один одному цю інтимну, братерсько-сестерську хвилину. Віддати не тільки душу, але й тіло.

Він вже мав досить дівчат, які зі своїм слов'янським сентиментом, часто вже zdeгpa-дованим, чекають аж поки хлопець не запропонує їм серце у долонях. І потім, коли вже чують сотий раз з наших вуст, як ми їх незмірно кохаємо, біля шампанського та коробки

шоколаду, вони може (ще раз підкреслюю, що може), нам віддадуться.

Коли Денис пригадував оці церемонії, то йому ставало якось неприємно. Вони йому здавалися примітивними і він старався їх уникати. Все це йому бачилося скоріше, як невдаля, любовна комедія, аніж справжнє захоплення дівчиною.

Та все ж таки, Денис знав, що ця коротка прихильність між хлопцем і дівчиною може принести також сльози. Так само, як це сталося у стосунках між Денисом та Адріаною.

Того дня, коли Денис сказав їй, що він хоче бути знову сам, він вперше помітив, що існує запах сліз. Це був дивовижний та лагідний запах і Адріана йому тоді дуже подобалася, але він знав, що він їй це тепер не може сказати. Вона плакала, тому що хотіла, щоб він з нею залишився.

Але для Дениса це не були сльози нещастя, які виникають тоді, коли людина чогось прагне і не може цього досягти. Для нього це були сльози суму, які виникають тоді, коли людина втрачає щось цінне та гарне. Сльози, які тільки з чимось прощаються, що було перед тим, сльози, які на думку Дениса, вже не настільки великі й не настільки болять.

Те, що було між Денисом та Адріаною, було до якоїсь міри коханням, "коханням", яке довго не прожило, тому що хтось із них двох хотів, щоб воно закінчилося. Але і наперекір тому, це було кохання. Невелике кохання, яке зустрічається у нашому житті, яке нічого не змінює і яке швидко зникає. Назовімо це "кохання" короткотривалою спорідненістю душ і тіл. Або якщо хочете, простіше, "малим коханням".

- Ви слухаєте радіо LOVE, радіо, яке Вам принесе кохання до Вашого дому, - прозвучала жіночим кокетливим голосом на хвилях радіо LOVE їхня власна реклама. Денис собі зразу після цього уявив, як біля його дверей дзвонить Санта Клаус, він йому відкриває двері і Санта Клаус із настирливо солодкою усмішкою йому подає у великому, відкритому пакунку, негарну, перестарілу проститутку.

- Радіо LOVE Вам приносить Ваше кохання, - постійно посміхаючись йому гонорово каже Санта Клаус.

- Дуже гарно Вам дякую, - трохи з кислуватим виразом на обличчі подякував Денис, - але Ви, напевно, щось поплутали. Мені шойно двадцять п'ять років, а цій жінці не менше сорока.

- О, Денисе, невже ж вона Вам не подобається? Подивіться, як вона докладно намальована. В неї не видно ні однієї зморщинки, - переконував його Санта Клаус у досконалості жіночого гриму.

- Вибачайте, що я такий нерішучий, що стосується Вашого подарунку, але може у Вас є якісь молодші дівчата? - не знаючи як бути далі, запитав Денис.

- О, Денис, ну так справді не можна. Вас слухають майже всі наші слухачі. Ви у прямому ефірі радіо LOVE. Ми до Вас приходимо з найціннішим, а Ви нас так невпевнено вітаєте, - сказав ніби обурено Санта Клаус і, нахилившись до Дениса, трохи тихіше продовжував, - зрозумій хлопче, гарних і добрих дівчат мало, а хлопців багато. І потім не забувай, що ти все ж таки чужинець і не найкращого походження, сказати відверто, взагалі на сьогоднішній день не привабливого та не цікавого. До того всього, до вас треба ставитися обережно, бо хто його знає, хто ви насправді такі. А тут хлопче в цій прекрасній маленькій країні, спочатку вибирають чужинці з найбільш

багатих країн світу, потім наші багаті хлопці, після того всі інші і аж потім ви. Все має точний порядок. І ми цього не забуваємо, - докінчив з поважним виглядом Санта Клаус. - Бачиш, ми знаємо, у тебе є машина. Правда, вона не нова, але усе-таки це і не стара, переїржавіла "Лада". Так що, як ми все гарно зарахуємо, тобі залишається якраз ця мила жіночка, - додав Санта Клаус і коли побачив, що Денис нічого не говорить і тільки незрозуміло на нього дивиться, він вирішив, що краще продовжувати, аніж чекати якоїсь відповіді від Дениса.

- Ну, добре, маю тут ще одну молоду дівчину, то якщо хочеш, можеш вибирати між ними двома, - тихо заговорив Санта Клаус, - їй двадцять два роки, походження невідоме, може румунка, може ні. Я і так думаю, що тобі все одно. Але цей солодкий вік, ти чуєш, якраз тобі пара. Правда, обличчям вона не настільки гарна як перша, розумієш, трохи кривий ніс, але інакше все як має бути.

- Ага, і ще одно, має золоті зуби. Тобто в неї прекрасні золоті протези, а так, зубів немає, - додав накінець він. Тут він трохи ніби завагався, але потім, знову зі своєю солодкою усмішкою подивився на Дениса, нахилився до нього і тепер вже цілком тихо йому пошептав, - але що стосується орального сексу, то це просто фантастика.

- Як Ви думаєте, Денисе, - тепер вже знову поважно запитав Санта Клаус, - вибираєте собі кохання, яке я Вам щойно приніс, чи хочете почекати на другу дівчину, яку я зможу Вам принести щойно післязавтра.

- Я все ж таки візьму сьогоднішнє кохання, - відповів Денис.

- Ви робите дуже добре, бо післязавтра невідомо чи я ще взагалі прийду, - зауважив Санта Клаус.

Денис подумав, що якби він напевно знав, що Санта Клаус вже не з'явиться, то він би з радістю відмовився і від сьогоднішнього кохання.

- Як Ви вже напевно знаєте, Денисе, щастя кожний день не приходить, а Вам, Вам просто в коханні щастить. І Ви це повинні цінувати й не забувати, - вже цілком вголос і з якоюсь церемонністю заговорив Санта Клаус.

- Так, так, - по-дурному випало Денисові з уст.

- Вітаю Вас з Вашим новим коханням, так само як і наші слухачі і вірю, що Ви і надалі залишитеся вірним слухачем радіо LOVE.

Санта Клаус десь зник і після нього тут залишилася тільки велика, розпакована коробка, а перед коробкою стояла сильно намальована, перестаріла проститутка.

Денис кохав Анну, але Анна йому вже не належала. Рік після того, як вони перестали зустрічатися, Денис отримав повідомлення про її весілля. На запрошенні було надруковане її ім'я та ім'я ще когось незнайомого. Усе це йому здавалось якимось докором. Денис хотів про неї забути, та чим більше він намагався, тим більше її згадував. Він кохав її до нестями і, водночас, цим мучив самого себе. Страшенно бажав з нею зустрітися, хоча і не бачив її з того часу, як вони останній раз попрощалися.

Краще було б покинути її на початку. Не писати жодних листів. Не погодитися з тим, щоб вона приїхала до Праги. Або розійтися з нею ще рік тому, тоді коли вона дорікала йому за те, що він розказав їй про іншу жінку. Про дурний флірт, який нічим не закінчився.

Анна ревнувала і не слухала, що він їй казав, тільки весь час згадувала когось іншого. Вона впала в істерику. Вночі його будила і знущалась над ним. Денис перший раз помітив,

що відчуває до неї ненависть. Мав її вже досить. Не хотів вже з нею бути. Вона йому загрожувала. Постійно згадувала, що він втратив її довіру.

Так, тоді треба було її покинути. Відійти і не вертатися. Але він вернувся. Боявся, що вона собі щось зробить.

Нехай робить.

Ні, він хоче її, він прагне її, він кохає її.

Він кохає її... Настільки просте речення, а як може змінити людське життя. Не залишилося каменя на камені.

Він кохає її, тому що вірить, що і вона його ще кохає. Він кохає її, тому що вірить, що вони будуть разом. Він кохає її, тому що вірить.

Коли Денис повернувся з України, вона наполягала, щоб він їй прямо сказав, чи він там з кимось спав, чи ні. Денис відповідав заперечливо, але вона йому не вірила. Йому здавалося дивним, що вона собі вбила в голову, що він там з кимось переспав. Тоді він сам запитав її, чи вона з кимось не спала за той час, коли його не було. Анна зніяковіла, невпевнено заперечила, але очі її зрадили. Вистачало тільки раз спитати, щоб усе було зрозуміло.

Денис взагалі не ревнував і це його здивувало. Він був іншим ніж Анна, він був внутрішньо сильнішим. Тоді настала зміна. Їхні стосунки вже для нього не були врівноважені. Вона для нього стала менш вартісною, тому що він знайшов її слабке місце. Вірніше, знайшов між ними непоборну різницю. Вона надзвичайно ревнувала, а він не ревнував майже взагалі.

Мабуть тоді було найкраще її покинути, але він цього не зробив, тому що він її ще завжди кохав.

І одного дня, Денис ще сьогодні добре пам'ятає, як йому ніде не хотілося іти, він знову зустрів Ленку.

Колись, приблизно два роки тому, вони зустрічалися кожної п'ятниці у компанії п'яти-шести приятелів і разом пили. Пили вони досить багато, тому що хотіли бути п'яними, мати добрий настрій і відчувати, що вони справді живуть. Вони були молоді і тому хотіли, щоб кожний бачив, що якраз тепер їм належить цілий світ. Тоді Денис не звертав уваги на Ленку, бо у компанії йому подобалась інша дівчина.

Денис все ж таки вирішив піти на карнавал, хоча ні на що особливе він і не сподівався. Він не знав, що на нього чекає, але він вже раз був на студентському балі, який організував їхній факультет. Там було стільки людей, що було неможливо ні танцювати, ні з кимось познайомитись. Якщо йому там подобалась якась дівчина, він не встигав навіть дійти до неї, коли вона вже зникала в натовпі. Дениса тоді настільки охопило почуття відчаю, що він, знайшовши кимось забуту пляшку вина, зразу її випив і цілком п'яний пішов додому.

Тепер він пригадав, що коли приїхав до Праги і вже знав, що житиме там, у нього з'явилася не дуже зрозуміла ідея незвичайного карнавалу, який би в цьому місті, що Денисові настільки подобалося, надав найвищого горизонту розваги і водночас духовності. Карнавал, який би освітлив та осмислив буття як таке. Та після його розчарування на студентському балі, він просто забув, що таке карнавал.

І ось, після такого довгого часу, він потрапляє на такий же, собою вигаданий, карнавал. Невеликий карнавал студентів мистецької школи, який відбувається у колишній величезній роздягальні для плавців на березі Влтави.

Навколо відчувалася дивовижна атмосфера. Свобода. Було літо і тіло жадало тіла. У середині, в залі для танців, проходили різні відважні та перверзні танці (наприклад, троє дівчат танцювали тільки в джінсах показуючи так свої молоді та привабливі груди), а поза тим, на терасі та молі, відбувалися розмови і зваблювання. Усі між собою говорили, придивлялися одне до одного, сміялися або цілувалися і обіймалися.

Якщо в середині панувала позбавлена розуму атмосфера, то надворі вона була природнішою. Літнього, теплого вечора інколи віяв приємний холодний легіт і, на цей раз другорядна присутність води (поки що, ще ніхто із присутніх не купався), все ж таки чимось заспокоювала.

Денисові навіть не дуже хотілося пити, він хотів тільки так попивати і дивитися навколо. З невеликої кількості масок, які хаотично з'являлися в натовпі, його зацікавили дві. Одна із них була макдональдським гамбургером, придуркуватою маскою, яка насувалася тільки на голову і яка у Дениса викликала усмішку і зневажливу думку про дівчину. Друга з них, була тільки одягом, пошитим із блискучої, срібної матерії у стилі ала Елвіс Преслі, де на великих, стоячих комірах блимали маленькі лампочки. Весь цей одяг, разом із його власником, мав у собі якийсь рок-енд-рольно-ковбойський, неприємно-настирливий вигляд.

І тоді, коли Денис стояв разом з Ленкою вона йому з неочікуваною для нього довірою сказала: "Цей хлопець і в дійсності такий відрозливий, як і його сьогоднішня маска".

Денис помітив, що вона змінилась. Це речення, яке вона щойно сказала, було сказане так, ніби вони вже були довго разом і цілком себе розуміли. Ще дві-три години назад, коли вони сиділи на молі і спостерігали за річкою та околицею, не вміючи володіти собою, він зловив її руку і сказав: "Ленко, ти така гарна. Чуєш, ти така гарна".

Але вона тільки посміхнулася і сказала йому, щоб він таке перестав говорити. Тоді, між ними існувала невидима стіна, вона його до себе не підпускала, і він тільки вдарявся в її кам'яну стриманість.

Тепер усього цього не було. Вона перестала приховувати себе. Її стриманість зникла, вона була для нього відкритішою, залишила його говорити і дивитися на неї та й сама, інколи, спостережливо дивилась. Вона вже була біля нього, але ще не зовсім його. Він це відчував, але йому цього не вистачало. Він прагнув її. Того вечора, вона була для нього прекрасною та неповторною. Ленка, ти така гарна, звучало знову в його голові.

Він запросив її танцювати. Вона погодилась. Спочатку вони танцювали проти одного, пізніше, коли музика грала повільніше, вони танцювали разом. Дениса це збуджувало. Коли він був цілком збуджений, то Ленка, притулена щільно до нього, відчула, що він дійсно прагне її. Вона від нього повільно відштовхнулася і подивилася йому в очі. Потім її погляд перенісся трохи нище, там де штани заховували його мужність і повернувши свій погляд назад, вона до нього усміхнулася. В її очах заблищала якась дивовижна радість та ніжність.

Вона до нього знову притулилась, але незабаром відштовхнулася і назад притулилась. Вона хотіла з ним гратися, робити те, що можуть між собою робити тільки ті, які себе дуже добре знають та люблять. Вона з ним розпочала грати свою дівочу гру.

Денис був у цій грі обеззброєним, тому що його єдиним щитом було якраз тіло Ленки і тим, що вона від нього відштовхувалась, вона видавала його чужим очам на волю, хоча інші на них й не дуже придивлялись. Ленці це подобалось, тому що, якщо Денис хотів себе прикрити її тілом, то він мусів її зловити і міцно до себе притиснути, аби вона не могла

зразу від нього відштовхнутись. Тоді вони ніжно обнімалися і на невеличку мить залишалися в обіймах, щоб віддати себе один одному. Коли це сталося вперше, Денис поцілував її обличчя а пізніше обличчя та шию. Навколо них танцювали лише тричотири пари і карнавал вже давним-давно закінчився. Залишилася тільки невеличка купка людей, яка не мала куди йти і хотіла ще пити. Він спитав її, чи вона не хоче звідти піти, вона погодилась і вони вийшли. Коли вони опинилися перед дискотекою, Денис її знову зловив, тендітно обійняв і вони довго цілувалися. Він зразу їй запропонував, щоб вони пішли до нього додому. Вона погодилась. Денис приємно здивувався, але не показав цього. Він обійняв її за пояс і вони пішли.

На вулицях не було нікого. Вони подалися найкоротшою дорогою, але водночас найгарнішою, старими вулицями малої Страни та Градчан. Вони обіймалися та цілувалися. Ніч була дивовижною, ясною та теплою і тому вони ніде не поспішали. Ленці було біля нього затишно, а Денисові приємно. Він відчував себе як колись давно, коли ще гуляв з Анною, чи навіть ще раніше, коли вечорами несміливо обіймав своїх перших дівчат і старався їх поцілувати. Тепер йому це здавалося страшенно, страшенно давно.

Денис знав, чому йому подобається Ленка. Вона була веселою дівчиною, яка вміла гарно засміятись. Також йому бачилось гарним її коротке волосся. І накінець її яскраві очі містили в собі повно життя та ніжності. Денис вже досить добре знав своє ставлення до дівчат. Він не вмів, а може не хотів переконувати дівчат. Він не хотів на них накладати свою волю, не хотів їх переконувати, щоб вони з ним танцювали, щоб поїхали на дачу, щоб пішли з ним у ліжко. Але, з іншого боку, він умів привабливо подивитись та усміхнутись. Так само він наперед уже знав, які дівчата відповідають на цю усмішку. Вони мусили мати такі самі очі, як має Ленка, очі, які приховують непомітне сяйво радості та життя. І якраз такі дівчата Денисові подобались і він вірив, що з такою дівчиною він зможе прожити все своє життя.

Вони прийшли до їхнього дому біля третьої чи четвертої години ранку. Денис потиеньку взяв ключі від верхньої кімнати, намагаючись не розбудити батька. Коли вони прийшли до кімнати, вони знову обійнялися і тепер вже коротко поцілувалися.

Денис не поспішав, коли він зняв її сорочку, почав цілувати її плечі роздивляючись кожную лінію тіла. Потім він зняв ліфчик і перед ним з'явилися настільки очікувані груди. Він з повною насолодою занурився у них своїми устами та язиком. Ленка з нього також зняла сорочку і незабаром, відчувши взаємне збудження, слабо його від себе відсунула і розстібнула йому ремінь.

Для нього це була коротка, але прекрасна ніч. Коли йому Ленка віддалася, вона була для нього настільки гарною, що йому не хотілося вірити, що він дійсно з нею кохався. Вона була дуже збудженою і водночас дуже ніжною. Денис дійсно не міг на неї надивитись. Кохання з нею було зрівноважене, вони спільно збуджувались і спільно дізнавали розкоші. Після його довгої сексуальної абстиненції він думав, що перший раз їхнє кохання буде дуже коротким, але нічого такого не сталося.

Вони зразу після кохання засинали і Денис засинав завжди другим, тому що він хотів їй показати, що він може все ж таки трохи довше перебороти сон, і що кохання з нею для нього не означає тільки короткотривале захоплення її тілом. Так само він і першим прокидався, починав знову цілувати її тіло, спочатку в якомусь напівдрімотному стані, а пізніше вже повністю зосереджений на її кожному русі та видисі, він до неї притискався та відтискався своїм тілом. Вони знову засинали і знову прокидалися. І аж пізнім ранком, коли його батько постукав у двері і перебив їхній солодкий літній сон, вони остаточно проснулися.

Тоді Денис посміхнувся, і вона йому так само віддячилась усмішкою. Він запитав її, що вона буде сьогодні робити і вона відповіла йому, що буде з ним цілий день кохатися.

Денис був щасливий, хоча він цього повністю не усвідомлював. Тільки після обіду, коли він відчував, що вечірня година наближається і він її сьогодні не побачить, то зрозумів, що вона для нього означає все.

Але їхнє кохання мало бути тільки "малим коханням". Він це давним-давно знав і не мав права очікувати чогось іншого. Він дуже добре знав, що Ленка має хлопця, якого любить і до якого повернеться. І дуже добре знав, що від нього очікується, що він усе це стримано та розважливо прийме і буде їй тихо вдячний за її єдину, але все ж таки для неї позбавлену розуму ніч. Він мав їй тільки тихо подякувати за її прагнуче тіло та її відкриту душу, і з цим мало все закінчитися.

Так, це було "мале кохання". Кохання, яке Денис не раз прожив і, якщо не рахувати невеличкі сльози Адріани, то всі ці кохання закінчувалися цілком спокійно та раціонально, так само, як сотні чи тисячі інших.

Але з Ленкою було все інакше. Їй також подобалося їхнє спільне кохання, хоча Денис був цього разу другим, хто за нею прийшов і хотів її. Вже було пізно, тим паче, що він міг її мати раніше, тоді, коли вони познайомилися і коли він не звертав уваги на неї. Її теперішній хлопець захотів її зразу як тільки побачив, це означало, що його кохання було все ж таки рішучішим, отже сильнішим ніж кохання Дениса.

Денис все це добре розумів, але що йому залишилося робити, коли його почуття перевершило його розум. Він був тепер на місці Адріани і після того, коли він сказав Ленці, що хоче стати її хлопцем, вона знала про це також. Денисові було важко, та він опанував собою.

Але те, що сталося через тиждень після їхнього кохання було вже забагато і для нього. Хоча Ленка від нього відмовилася, як від свого хлопця, це було на третій день після їхньої ночі у недорогій піцерії в центрі міста, Денис вірив, що вони ще хоча б один вечір будуть разом. Так і сталося. Приблизно через тиждень після карнавалу відбулася невелика вечірка у квартирі його приятелів, у тих самих приятелів, з якими він колись спільно по п'ятницях пив, і Денис очікував, що на вечорі з'явиться Ленка. Вона з'явилася і він старався не натискати на неї, бо на його думку, це було єдиним шляхом, яким він міг її ще здобути. Але Ленка на нього зовсім не звертала увагу, вона почала спілкуватися з іншим хлопцем і за короткий час для неї перестали всі навколо існувати. Денисові не хотілося вірити, що вона здібна перед ним залицятися ще до когось іншого, та це дійсно було так. І коли вони разом танцювали один-єдиний танець, і Денис їй сказав, що він хоче бути з нею, вона до нього тільки байдуже посміхнулася і сказала йому, що сьогодні з цього нічого не буде. Його "мале кохання" закінчилося і він, цілком приголомшений, міг тільки дивитися, як вона танцює в обіймах іншого хлопця.

Це був кінець і йому тепер справді не то, що хотілося плакати, але кричати, хоча він точно не знав на кого: на них, чи на себе. Але він не кричав, а тільки пішов і ліг до кімнати приятеля, де спав ще один його товариш. І в кімнаті між двома тілами заспокоєними алкоголем та добрим сном, він слухав недалеко звуки музики і дівочий сміх. Ще рік-два тому Денис ридав би як мала дитина, але сьогодні він вже тільки заплющив очі і намагався нічого не чути та про ніщо не думати.

Приблизно через півтора місяця після Ленки він зустрів Анну. Прошло повних три роки, коли він її нарешті побачив. Вони сиділи у невеличкій кав'ярні і дивилися одне на одного.

Вони змінилися, так само як змінилося все навколо них. Вони говорили про щось, але розмова була якоюсь дивною. Денис не знав як Анна, але тієї безлічі слів, які він хотів їй сказати, він тоді не сказав, бо на його думку, це вже не було потрібне.

Він чекав, що буде прагнути її, що вони будуть кохатися цілий день та ніч, що вони надовго залишаться прихованими коханцями, а пізніше, найщасливішою парою під небом. Нічого, зовсім нічого, з цього не залишилося.

Анна для нього стала цілком чужою. Він передбачав, що вона стане впевненішою у своєму житті після того, коли народить дитину, але те, що він побачив була не впевненість, але якась неприємна, відразлива самозакоханість. Не мало більше сенсу губити з нею час, та Денис все ж таки думав, що вона хоча б трохи зміниться під час розмови. Але вона не змінилась.

Поспішала за дитиною і поспішала додому. Він навіть не дізнався, чи вона дійсно кохає свого чоловіка. Дізнався тільки те, що вона себе не відчувала дуже винною після того, коли його покинула, бо, як вже вона йому сто разів сказала, він втратив її довір'я.

Дениса опанував німий жах. За весь цей час, поки він стільки мучився, стільки прагнув її, вона собі спокійно та задоволено жила без найменшого сумнінн. За весь цей час, коли він собі казав, що він повинен терпіти, щоб одного дня вона до нього вернулася назад, вона собі може і про нього не згадала.

Де поділися її слова про самогубство? Де поділися її слова про кохання? Де поділися її слова поділіть сльозами?

Не було вже нічого. Його єдине "велике кохання" зазнало такого самого вбогого кінця, як будь-яке інше нецікаве, короткотривале "мале кохання".

Денисові знову пригадалася Валерія з Києва. Тепер він не знав, де і як вона живе. Зі своєю мізерною зарплатою та зі своєю красою, вона могла спокійно закінчити проституцією. Чи вона була весь час з одним, чи була кожний день з трьома, це для Дениса не мало значення. Основне було те, що вона відчуває, коли роздягається у присутності інших очей, коли віддає своє тіло, спочатку рукам, а потім все ж таки знову тілу, чоловічому і прагнучому розкоші, тілу, яке належить тому, хто себе вважає тим, хоча б впродовж тієї короткотривалої, але настільки жадібною миті, кому вона повністю піддається.

Він згадав інших молодих, схожих на Валерію, з їхніми чутливими душами та жалюгідним щоденним життям, вони жили на грані життя та смерті. Він бачив багато таких, яких дійсність перестала цікавити. Інші цілком загубили відношення до людей, вони вже нікому не вірили і нічого від нікого не чекали. А ще інші навіть втратили повагу самих до себе.

Але були між ними й інші, хоча вони були майже такі самі, як всі попередні. Змучені, байдужі і може недовірливі, але з очима, в яких інколи заблищало саяво і десь у середині знаходилося слабо жевріючи, напівмертве кохання.

Вони хотіли кохати, тому що зроджені для кохання, але вони не знаходили сили і ніде не бачили звичайної краси життя, тому що всюди було тільки зло - байдужість, прини-

женість, заздрість, недоброзичливість, мерзотність, підступність і ненависть.

А кохання, кохання було інде.

Безжурливе, відверте, радісне і молоде кохання було на добре доглянутих пляжах Середземного моря, на свіжій траві міських парків, де можна пролежати цілий день, на великих концертах груп, як Пінк Флойд чи Ролінг Стоун, в невеличких кав'ярнях і нічних дискотеках багатих міст Західної та Центральної Європи, в дешевих авто останніх моделей, на дачах і хатах, де немає батьків, але зате є повні холодильники чи кошики з добрим питтям та їжею. Воно було там, де було всього повно і коханці чисті та молоді.

Але там його не було і "чисті та молоді" бажали покінчити своїм життям. Денис був тут і міг собі дозволити більшість цих задовольень, але його незнайомої, "чистої та молоді" тут не було. Може вона була там, цілком сама, стулена біля стіни і з очима повними сліз, чи десь на вулиці дивилася на хлопців і чекала, що одного разу побачить когось, хто буде наповнений коханням і скаже їй: "Я хочу бути тільки з тобою".

Може це буде Денис, а може, якщо прийде день, коли кохання буде також там, це буде зовсім хтось інший.

Графіка Ірини Кодлубай

Юрій

СЕМЕНКО

Юрій Семенко народився 30 квітня 1920 року в степовому селі Михайлівці, що на Апостолівщині (теперішня Дніпропетровська область) у селянській родині, яка була репресована у 1929-1930 рр. советським урядом. У 1963 році в Мюнхені Юрій Семенко видає книгу "Голод 1933 року в Україні". Саме на цей збірник часто посилається у своєму дослідженні Голодомору в Україні відомий американський вчений Роберт Конквест. Друге, доповнене видання книги "Голод 1933 року в Україні" вийшло у 1993 році в Україні.

Юрій Семенко з 1944 року в Німеччині, де у 1950-1954 рр. є співредактором газети "Українські вісті" (Новий Ульям), а у 1957-1966 рр. - редактор "Українського селянина", протягом всього життя займається активно журналістською працею. Юрій Семенко є автором цілої низки цікавих книжок: "Народне слово" (Нью-Йорк, 1964), "Пам'яті В. А. Доленка" (Мюнхен, 1975), "Шахи в Україні", 3-х томів спогадів "Тички" (кожен том досить грубенький...), останній з яких з'явився друком цього року... Тепер працює над черговим - 4-м томом "Тичок". "Тички" - це своєрідне поєднання в одному цілому мемуарів, літературних есе, етюдів та філософських роздумів про сенс буття... Безперечно, що цей 4-х томник стане вагомою сторінкою в історії розвитку української мемуаристики...

Постійно друкує у світовій пресі нові публіцистичні твори на захист української культури... (Згадаймо, хоча б статтю Юрія Семенка "Гросмейстер Л. Пахман про(ти) російщення німецької шахової термінології", яка з'явилась у червневому числі лондонського "Визвольного шляху" за 1998 рік...)

Від 1955 року мешкає Юрій Семенко в Мюнхені.

ОПОВІДАННЯ

СМЕРТЬ БУВАЄ РІЗНОЮ

1920 рік. Симоновий хутір, коло села Михайло-Апостолове, тепер - Михайлівка, Апостолівського району

Очі в п'яній голові і наган у тремтячій руці загрозливо поблискували. Микола щось напружено, тяжко обмірковував. А Степан йому:

- Тобі подобається мене мучити? Твоєю владою? Смертю? Ну то вбивай! Мені краще бути мертвим серед наших, українців, ніж жити між твоїм "інтернаціоналом"!

П'яний, здавалося, протверезів. "А він правий!" - подумав. І заздрісно, пожадливо дивився на клуби диму, що хмарою обгортали розхвильованого курія. Степан іще раз глибоко затягнувся і кинув до ніг мучителя всі свої самокрутки, думаючи, що вони йому вже більше непотрібні.

- Іди геть! - загорлав той з усієї сили.

- Хочеш убити по-чекістському? В потилицю? Та якщо ти не застрелиш мене і потрапиш згодом до наших рук, ми тебе не розстріляємо, а повісимо! розумієш: п о в і с и м о ! Ти заробив того!

"А він правий!" - знову майнуло в голові Миколи.

"То не хоробрість, а страх, відчай, смертельний переляк говорили в мені" - думав Степан і швидко йшов. Віддалювався, не оглядаючися.

Згадалося давнє. Бабуна сиділа на призьбі і щось латала. Вони вдвох борюкалися. Після Миколиного стусана він побіг у слюзах до неї скаржитися.

- Миколо! Не бийся, бо я тобі вуха поодриваю! - загрозила вона. А про себе думала: та й унук-любимець заробив уже прочухана.

- Степан перший ударив мене! - виправдовувався Микола.

- Ну то добре! Степане, йди гратися! Та не бийтеся. Бо обоє від мене дістанете! - гнівно загрозила.

Хлопчаки почали знову бавитися.

"Всі ми мали рацію. І бабуся і ми обоє. В грі! А тепер? Я дрижу з переляку. Мушу прилягти. Передихнути. А траву вже пора косити!" - подумав Степан. І не ліг, а упав у запашний пірій. Помер від розриву серця.

За недалеким пригорком Микола пиячив далі. Налив ущерть самогоном великий кучоль і, щоб справити враження на товаришів, випив одним духом. "Випустив контрика живим... Ой, і дістанеться ж мені від комісара! Це перший раз я зробив добре?" - міркував комуніст. Затягнувся з подарованої цигарки. "Кинув, як собаці недоїдок!" - аж тепер відчув, що його тоді шпигнуло. І випускаючи дим із рота, вистрелив туди...

Окружне правління ЧК повідомило, що відданий син революції, нещадний до ворогів трудящих товариш Микола Хвильковий поляг смертю хороброго героя в бою з гайдамаками. У відплату розстріляно дванадцять заложників-петлюрівців.

Цими "заложниками", жертвами червоних катів (ЧК) стали селяни Симонового хутора. В його ліску був отаборився Микола із своїми. Комуністи спалили тут усе дотла, а весь рід цих хліборобів, від немовляти в пелюшках до старезного діда-каліки, повбивали. Після тривалого бою: чоловіки хутора влучно стріляли й понад десяток чекістів поклали трупом. Щоб не злочинили. Ще більше поранили. Та про це ніде ніяких оповіщень не було. Знищення хутора комуністичні горлорізи шептаною пропагандою приписували махновцям.

- Замучили злодії! Бандити! Большевики! - говорили на похороні Степана. Його розпухлі останки знайшли під час сінокосу.

*Пам'ятник "Борцям за Україну"
на старому цвинтарі
села Дубини біля Гапківки
Фото Ю. Гаврилюка 1997 р.*

Алекс**СИДОРЕНКО**

Алекс Сидоренко народився у родині українських емігрантів в Урбана (штат Іллінойс, США).

Проживає у Чикаго.

Автор багатьох новел та публікацій в пресі англо-мовного світу.

У вітальні «Зерен»

ЧУТОВЕ, УКРАЇНА, 1932 Р. (МОЇЙ БАБУСІ ЛІДІЇ ВДОВИЧЕНКО)

Півень вивершував Великодню Неділю, коли ви виїздили з Розпашного і прямували дев'ятикілометровою дорогою до Чутового, сусіднього села. Ваш батько тримав віжки, а мати тримала молитвенник. Ви вмостилися між ними, метушачись коло вплетених у ваші коси стрічок.

Дорога до Чутового була вибоїста, розбита, і віз гримотів повз пшеничні поля і селянські ниви з рясними сходами. Ви наближались до села. Дорога скручувала, і раптом, отам, підіймаючись понад стріхами хат, виникала церква. Її симетрія заворожувала. Складена з дерев'яних дощечок, цвяхів і селянської віри. Православні хрести вінчали п'ять її куполів. Але чогось бракувало тої Великодньої Неділі. Не було церковного дзвону. Церква стояла замкнена. Група знічених селян зібралася на вулиці, розмовляючи про те, що священника опівночі заарештували агенти НКВД і вивезли геть, доки село ще спало. Ніхто не знав, за яку провину його заарештували.

Ви поверталися назад у Розпашне з своїми батьками. - Чому не було відправи? - спитали ви у батька. Він не зміг відповісти. Не змогла і мати. Стискаючи свого молитвенника, вона проплакала цілу дорогу додому.

Люди з міста приїхали в село. Вони приїхали не кіннями, а вантажівками. Їх міська поведінка смішила селян. Але їх сміх скоро змінився плачем, коли пішли чергою наступні арешти. Ці люди принесли з собою круті сільськогосподарські зміни. Озброєні гвинтівками і багнетами, вони насильно заганяли місцевих господарів до колективного господарства. А коли господарі опиралися люди з міста виголошували промови про те, як це протизаконно опиратися волі комуністичної партії. Вони обіцяли дати селу трактори і телефон при новому радянському режимі, новій утопії. Тих, хто далі вправся, брали під варту і вивозили з села. На них чекав товарняк у ближньому селі. Їх заганяли у телячі вагони, і

більше вже їх не бачили. І вашого села Розпашного не оминули ці люди з міста. Вони відібрали землю і худобу вашої сім'ї і об'єднали з сусідніми господарствами у "колхоз" (державне колективне господарство). Землю вашої родини, всього коло п'ятнадцяти акрів* орної землі, і при тому з худоби не більше коня, корови, курей і кількох порослят, конфіскували і урізали до одного акра. Ви тепер працювали, щоби виростити їжу, яку ревізувала сільська рада. Це була ера перших п'ятирічок. Кожна корова мала давати щодня по 6 літрів молока. Курка мала нести 320 яєць на рік. Ваша сім'я мала десять курей, але записала тільки шість. При таких абсурдних нормах ви вдавались до брехні, щоби вижити.

Кожного ранку хтось з Розпашного віз обов'язкову молокопоставку в колгосп у Чутовому. Поставки звичайно робилися пунктуально, але деколи візник мчав як на пожежу, щоби встигнути до обов'язкової 7-ї години, і віз хилитався туди-сюди, розхлюпуючи молоко і ледве встигаючи точнісінько на час.

Одної неділі - черга вашого батька. Ви з матір'ю їдете з ним, бо того дня в Чутовому базар, а мати мала трохи вишивок на продаж. Ви їдете колгоспним возом, везучи ранішню розпашнянську норму молока. Дорогою до Чутового тряслися інші вози. Ваш батько знімав картуза, вітаючись з селянськими родинами у них. У полях були трактори (заміняючи кінську силу), а вздовж дороги стояли телефонні стовпи. Люди з міста дотримувались своїх обіцянок. Отож це і була нова утопія...

На краю Чутового солдат з гвинтівкою через плече спитав у батька документи, той показав, і його пропустили в село. Базар був на сільському майдані. Тут селяни ставили свої вози і зустрічались потеревенити і поторгувати. Продавалося різне домашнє добро: лантухи, прядиво, полотно. Ваша мати продала свої білі рушники, розшиті червоними півниками і лисичками.

Неподалік на боковій вулиці збиралася група. Вони вийшли, маршируючи, на сільський майдан. Радянські активісти і місцеві комсомольці. Один чоловік, керівник, у якому ви впізнали голову сільради, мав на собі форму з чорними блискучими чобітьми. На інших були червоні сорочки, а їхні мішкуваті сині штани нагадували штани німецьких солдатів. Їх супроводжував духовий оркестр. Вони розігнали базар. Голова на повен голос вигукував: «Товариші! Закривайте базар! Всі мають побачити церкву!»...

Цікаві селяни зібрались подивитися. Голова, стоячи на возі, як на трибуні, прочистив горлянку і завів лекцію, подібну до стількох інших вже чутих вами, про радянську утопію. «Небо на землі, товариші!» - виголошував він.

А тоді почалося. Ваша мати казала вам не дивитися, але ви дивилися. Як ви могли відвести очі? Духовий оркестр вибухнув комуністичним гімном, усіма фанфарами супроводжуючи геройське діяння. Приголомшена, ви спостерігали як активісти трощать вікна церкви і кидають скло на землю. Тоді вони обнишпорили церкву і спускалися сходами, несучи повні оберемки священицьких реліквій. Вони скидали ікони, кадила і хрести на землю, на купу, поверх битого скла. Одна комсомолка заподадливо танцювала, тупаючи чобітьми по іконах. По її ногах текла кров від осколків скла, які повтикались їй у шкіру. Коні пронизливо іржали, а нажахані сільські жінки крали ікони з купи і ховали під своїми фартушками (і ваша мати поміж них). Тим часом інший комсомолец, молодий чоловік, видерся на церкву. Потрясаючи з викликом кулаком до неба і проклинаючи саме ім'я Бога, він почав обдирати кожен з куполів, вивертаючи з них хрести.

* 1 акр = 0.4 га

Один за одним хрести, перекидаючись, летіли на землю.

Селяни важко сопіли і плакали, і кляли, і скреготали зубами, і хрестилися.

Це блюзнірство лише частково ранило безпосередньо їх. Гіршою була пряма образа їхній людській гідності.

Одна старенька з плачем, хрестилася, вигукуючи: «Вони забрали у нас все! Тепер вони забирають нашу останню розраду! Куди ми звернемося за розрадою у наших скорботах?»

Кожний падаючий сторч додолу хрест ніби додавав рушійної сили. Духовий оркестр трубів гучніше. Жінка танцювала чимраз більш по-язичницьки. Час буквально застигав між куполами.

Потім надійшло крещендо.

Тиша зависла над селянами, коли вони дивилися, як чоловік лізе на п'ятий, центральний купол. Він добрався до останнього хреста і схопився за нього, з силою викручуючи його. Раптом, все ще тримаючи хреста, він зірвався і ковзнув додолу. Ви не вірили власним очам.

Все, що від нього лишилося - це кров і криваве місиво.

Церква впала, але віра вистояла. Таємно. Ваша мати взяла ікону з собою до Розпашного і сховала її в хаті разом з Біблією. І їх так і не знайшла комісія з хлібозаготівель, яка обнищпорювала хати, конфіскуючи зерно і вишукуючи обвинувальні докази.

Пізніше, восени 1932-го, Україну вразив голод. Життя було нестерпне. Трупів усівали ваші сільські дороги.

Але навіть цей найтяжчий час минув. Ви вирости. Вам тоді було шістнадцять. Ви пішли в кіно у Чутове зі своїми друзями, Оксаною і Лесею. Ви мали на собі літні плаття і стрічки у волосі, і ви встидливо поглядали на гарних сільських парубків. Кінозал замінив собою церкву. Там, де колись ікони прикрашали тильну стіну, тепер був екран, на якому миготіли чорно-білі зображення. Ці зображення хвилювали вас і ваших друзів, як колись ікони. Ви дивилися і відчували, як почуття стискають вам горло.

Тут ви сміялись і плакали.

*Хата з другої половини XIX ст. Село Макувка (Маківка) біля Нарви.
Фото Ю.Гаврилюка (1995 р.)*

Василь**ТРУБАЙ**

Василь Трубай народився 6 червня 1952 року. Автор книги оповідань "Кінець світу" та книги зорових поезій "Згвалтування реальності", друкувався у багатьох часописах, альманахах, збірниках, антологіях світу...

Автор сценаріїв художніх фільмів "Посилка для Маргарет Тетчер" та "Вперед, за скарбами гетьмана!"

Живе у місті Обухів на Київщині.

КАРТОПЛИНА

Дуже гаряча, трохи прикрутить. О, це занадто!.. Ага. Тепер якраз. Блаженство! Мочалку і камей натюрель... запахи райські!.. Дорога в пекло встелена квітами, дорога в рай пустельна. Хто це сказав?.. А шампуні? Краплю. Від польських якесь подразнення, голова свербить, більше ніколи не куплятиму... Шию і плечі... Що він мав на увазі, коли назвав мене цікавою жінкою - тіло чи взагалі? Може й тіло. А що? Сосочки он як позадиралися - наче в їжака писок... ох... ану, ще... в животі лоскотно... Ні, це до добра не доведе, он живіт краще й наamilой, він теж тугенький, жодної складки. Як на двадцять дев'ять, то не так уже й погано... Є такі рихлі... Тільки кому воно все?.. А її шампунем? Ого, це бурнула! Кучерики напахтим... Тепер ззаду, округлості свої... Ногу на край... Вони лише на ноги й дивляться. Якби зовсім голі ходили - ніхто й не глянув би, а так цікаво: що ж там вище? Ну й нічого цікавого, правда ж? Ось... вся в піні... А отак?.. Мочалка жорстка... рукою... ох... іще... ні, спереду краще... високо... Тоді в лісі... до дуба... стоячки. Це ж треба, наче затьмарення якесь найшло... від землі відірвав... кора твердюча в спину... але ж хіба тоді про це думаєш... Оооо... Ну, ще разочок... ну пожалій її, пожалій... Ох, як солодко... ммм... Ну, все! Все! А то вже й губу закусил. Увечері. Він краще вміє... якщо прийде. Він приходить коли самому хо-чється... Егоїст такий. Ось ми розсердимося на нього й не пу-сти-мо... Ох... Чи пустимо? Хіба ж ти мене коли слухала... Ну, все... годі, сказала! Зараз холодною водою тебе обіллю...

Бр-р-р... ой... хох! - задихнутися можна! А тепер гарячою... О-о, контрасти!.. Можна й не витиратися. Йогі рекомендують: одягніть білизну на мокре тіло... Ану, де тут мої чисті трусики?.. Резинка тугувата. Зате не злізуть, як тоді в барі. Неприємне відчуття: танцюєш, а вони сповзають під спідницею. Ноги розставити хочеться... Чайник ще не кипить? Вазони піділлю, виноград зовсім прив'яв... Уже скільки разів казала: купи той кухоль з носиком, зручно поливають... А фіалочки як себе почувають? Натє й вам, попейте... Одягну сьогодні спідницю з розрізом і білу блузку... що, вже свистиш? Та йду, йду. Злазь сюди, на підставку. А що, чаю немає? Ну, тоді поп'ємо кави. Нескафе класік - дві ложечки... А

взаталі-то, дурочка я, на щось надіюсь... Розітерти з цукром і скибочку лимона... З такими лиш приємно проводять час. У ліжку. Ну, спасибі й за це. Не самі ж з собою... І ні на що я не надіюсь. Так якось... котиться... Цукру мало. Гіркувата... Треба мусі сипнуть. Нема десь, спить ще, мабуть... А коржиків вже висохли. Вчора такі смачні були. Чекала, дурочка, весь вечір... Ну, ще один і будемо вдягатися. Зачіску підем робити. У журналі така симпатична. Чи зроблять таку?.. От бісів гаплик!.. ну ж, стерво, ніяк... Слухай, а нащо я його натягую? Спека така. Піду так. Де блузон? Прасувати не треба? Ну й чудово! Хилитнуть - соски труться... шершаво так... Сережки... А якщо ці? О, зовсім інша справа! Тепер підштукатуримся... очі темніше... Заодно манікюр треба буде зробити... Губки товщі... угу... трошки фіолетовим... Ану тепер? Клас! Ще як зачіску зроблю!.. і хоч на панель. Коси висохли? Наче сухі. Пару разів ще гребнуть... Так, помаду в сумочку... Що тут у мене? Косметичка. Хустинка... чиста? Щітка. Гаманець. Що там грошей? Не дуже. Де вони діваються?.. А це? А, картоплина... прив'яла вже... м'якенька... Пудра. В косметичку її. Калькулятор викладемо. Тампакс теж не потрібний... фантики якісь, карамелька... розплавилася... Ну й порядочок!.. Телефон -А.О... Що це за А.О? Х-м, не знаю. Наче ж сама й записувала. Ну, нехай... Так, коброю придушиться... Ну що? Наче все?! Пливу вимкнула?.. Воду?..

Кульок взяла... Побігла... Стей! А журнал? Давай сюди. Так. Тепер все. Побігла... Ну от, дощ пройшов, я й не бачила. Пів на одинадцять. Ще на базар треба забігти... А повітря! Після дощу такий запах... схожий на... міксер так пахне... Щоб бути щедрою і знов віддати... Та ж я жадаю, що вже маю: як море, доброта моя безкрая, як море, дна не має і любов, що більше їх я віддаю тобі, то більше їх у мене зостається... Хіба вона Джульетта? Підставила Жоржику - от і Джульетта. Лягла Іркою, а встала Джульеттою... А тобі хто заважав? Чесна? Зробила вигляд, що не зрозуміла... Ну й ходи тепер, грай Джульетту в автобусах... Моє лице ховає маска ночі, але на ній пала дівочий стид, що ти в цю ніч мої слова підслухав... Що, так і не оглянешся? Не може такого бути. Задок, не бійся, весь уже очиськами обмацав? Чалапав слідом аж від під'їзду... На них, як довго з жінкою не спав, песяча сліпотата нападає - вище пояса не бачать... А ніжки кльові, правда ж? І в розрізі так звабно щось миготить... Уже, мабуть, по всякому ставив? Ну, давай, давай, повертай голову, треба ж і спереду прикинуть... Ось так, молодець, а то ніби тобі все одно. Задок може бути й кругленький, а на морду - страховидло... Ну, тепер все в порядку?.. А нічогенький мужчинка. Тільки ж тебе дома жінка чекає, а ти на чужих заглядаєшся... Лиха, мабуть, що та мегера. Та не бійся ти її, нічого вона тобі не зробить... ти ж всього - лиш подивився... Ну, чого став? Цигарки куплятимеш? Та не треба вони тобі, ті цигарки, я ж знаю - зблизька роздивитися хочеш. Сподобалась? Та нащо ти мені тисячу років! Науявляв уже, певно, бозна чого... Ну на, дивися! Зараз ще й посміхнуса... На!.. Ой, а очки заблищали. Змулиш, дурненький. А якби ще підморгнула?! Кожен, хто дивиться на жінку з пожаданням, уже чинить перелюб у серці своїм... Іди краще до своєї мегерки, вона тобі вінегрету зварить... Господи, чого я на них така зла? Морду б кожному подерла... А базар сьогодні не дуже... Хоч ні, там далі стоять... О, а це що за цуцик? Манісінкий. Лизатися хочеш? Ні, ти мені мордочку не підставляй, я її лизать не буду... Загубився? Де ж твій хазяїн? Немає? Може він викинув тебе? А хвостик, як помазочок тремтить... Ух ти ж такий... Ну йди... іди шукай свого хазяїна... Хіба ж ти його тут знайдеш?.. Ну от, погладила - тепер не відчепишся. Ми теж такі... Біжи, дурненький, біжи, не візьму я тебе... Може, яблук купити? Намию у вазу... Ну, обережніше ж!.. Сумка хоч закрита? Ще гроші витягнуть... А там що? Білизна...

- Можна подивитися? Гарненький. Кружевце. І чий же це? Італія.

- Це третій?

- Другий.
- А третій?
- Немає.

Шкода. Хіба це другий? Наче ж... А може...

- Візьміть.

Шкода. Треба було б купити, у мене нового немає... Одинадцята вже.

- Жіночко, купіть оселедчика!

Та куди його?.. А руки в розсолі! Шкіру ж роз'їсть... Назад ітиму, може, й візьму. Автобус скоро буде - людей на зупинці!.. Ох ти, яка кралечка! А плаття! І сумочка з крокодила... Де тільки гроші бере? Татко справив? Він у тебе бізнесмен?.. Років п'ятнадцять - не більше. А личком не вийшла... Нафарбувалася... щоб дорослішою бути. Будеш, не зчуєшся й коли... І туфлики - шик! Може, коханець купив? Вони таких молоденьких люблять. Тільки чого ж тоді на зупинці стоїш, уже б в мерседесі й возив би... У кульок можна було б взяти. Назад ітиму... А в цієї траур. Хустка чорна. Помер хтось. Дві сумки хліба. На поминки... Горілку, мабуть, пив, бився, а тепер жалко. Осталась сама-самісінька. Ще як дітей немає... Згадуватимеш, плакатимеш. Чи, може, рада, що помер? Може, паралізований лежав років п'ять... Не дай Боже! А ось тобі й мерседес! Як у воду дивилася. Ану ж, хоч який він у тебе? Ого, породистий! Є ж такі гарні чоловіки!.. Високий. Зріст багато значить. І плечі... Цікаво, а там у нього теж породисте? Мабуть, у дві... Фу, ох і безстидниця! І думки твої безстижі... Пригорнув її як! Кохає? Стрельочка... От за що він її любить? У ліжку звивається, як гадюка? А, може, просто душа чиста... і світла. Хіба цього мало, щоб любити?.. Уткнувшись б отакому мордою в груди, зробитися маленькою-маленькою і ні про що не думати... забувся про все на світі... дихати ним. Цигарками, мабуть, пахне... одеколоном... і ще чимось... чимось хвилюючим і... рідним... О, заворушилися! Автобус. Аж покосило, бідного. Вилушуватимуться зараз, як квасоля... Та віддайте ж їй корзину, задушать стареньку... Ну, ще двоє... А тепер тримайся! Течія! Хтось ще й підсаджусь... Але ж і нахаба, зараз сумочкою як дам!.. Ого! Оце затиснули... ще й ззаду хтось третєся. Ну, потри, потри... ага, ніби тебе штовхають. О, Боже, а цей спереду! Ну, що ти вирячився? Щось цікаве угледів? Ну без ліфчика я, без ліфчика, ніколи грудей жіночих не бачив? Та не тисни ж ти так, боляче! У вухах мох поріс, як у Марка Шагала... Чого у них так скрізь росте?.. Аж дивися, таки ззаду ніяк не вміститься... Ну заспокойся ж уже, а то й справді кінчиш... Та що ж це таке, врешті-решт?!

- Ану, дозвольте я повернуся... Дихати нема як...
- Та тільки легше, не штовхайся!

Нічого, перетерпиш. Я ж терпіла твій собачий віддих... Отак... Коли б уже скоріше. Де це ми зараз? Кінотеатр. Скоро вже... Ох, а душно ж! Цівка між грудей побігла... ого... аж по животі... Ну, слава Богу, приїхали.

- Дозвольте вийти.

Хууух! Ну ні, назад пішки... Хоч би знов не та бабуса, зробіть на голові - себе не впізнаєш.

А у них тут, як в льоху. Вікна затінені і кондиціонер гуде. Жодної душі. Люди в п'ятни-що зачіски роблять, а в мене все не як у людей...

- Проходьте, будь ласка. Зачіску?
- Якась новенька... Ану, де тут мій журнал?
- Ось погляньте... Таку можна зробити?

Щось довго роздивляється. Молоденька, старатиметься.

- Тільки волосся доведеться підрізати.

- Ріжте. Чого не зробиш, щоб бути красивою... Боже, що я йому сьогодні робитиму!

Акуратна яка: духи, дезодоранти рядочком... креми. В іншій все в купу було б навалено... Чоловік у Ірки такий хороший, що їй ще треба? Грошей мало приносить? Так грошовиті ніколи не бувають вірними. Чи нащо їй та вірність?.. А руки, як у Кашпіровського... і ножиці: клац, клац у повітрі... Їх, мабуть, учать так клацати... дрімота така... хоч би не заснуть... Народила б дитинку йому і не дуріла... я... народила б... манісінського хлопчика... тому, що в мерседесі... я була б хорошою дружиною... і в ліжку... думаєш не зуміла б, як та, молоденька? Та вона взагалі нічого ще не вміє... Він би жалів мене... цілував би, як ішов на роботу... я б сніданок йому готувала... Що, вже? Під фен?.. Ну от, так смачно думалося... все перебила... тепло так в голову... повіки важкію... важчію... важчають... гуде... збуджена мотоциклом...

...а серед безмежного голого степу вже розгоралося вогнище, і полум'я уже лизало високий тесаний стовп до якого була прив'язана жінка, і вона обіймала його ногами і відчувала на лоні його солодку твердість, а зболені очі дивилися у небо мов сподіваючись на птаха, що чорною цяткою значився поміж хмар і байдуже спостерігав як розгорається вогнище, і як воно лиже високий тесаний стовп до якого міцно примотана гола жінка з розпущеним волоссям, і очі якої втомлено дивляться в небо, а чоловік у білій сорочці дістає з червоної краватки великі швацькі ножиці і заходжується підрізати їй коси, відсмикуючи раз-по-раз руку від вогню і кидає обрізані пасма у полум'я і вони спалахують мов порох, а чоловік сміється і відрізає ще і ще, і кидає у вогонь, і знову сміється, а волосся спалахує мов порох, а він сміється і знову ріже пасмо за пасмом і кидає у вогнище, а жінка обіймає все міцніше й міцніше тесаний стовп ногами і дивиться в небо де ширяє серед хмар чорний птах, а полум'я спалахує великим вогнем вище тесаного стовпа до якого примотана жінка обпаливши їй коси, коси, коси, і вона розпачливо кричить, і мотає головою, і рветься, і хоче звільнитися від мотуззя, яке врізалось їй у зап'ястя затерплі і відчуваючи як палає її голова... обережно!.. що?.. що?..

- Що!?

- Ви задрімали, мабуть.

- Я? Заснула? Пробачте...

Заснула. Я так і знала... Це ж треба...

- Знаєте, якось наче в голову дуже пече...

- Нічого, ще кілька хвилин.

Щось ще й снилося. Добре хоч немає нікого... може, хропла... Чогось так хочеться... з'їсти щось... Оселедця! Ну, певно... Куплю, як їтиму. Жирного! З помідором... Наче в холодильнику там ще є...

- Ну, давайте тепер знімемо бігуді.

Ану ж бо, що вона там з мене зробила?.. О-о! Повний обвал! іще трохи підпушить... Ага... Зовсім змінюється людина... Та з такою зачіскою!.. Чекай, а манікюр? А-а, не хочу, дома сама зроблю...

- Ну от. Таку ви хотіли?

- Спасибі, саме таку. Візьміть...

Може мало дала? Але молоденька ще, не треба балувать... На спідниці немає? Наче ні... Тепер на повний зріст глянемо... Та ти що! Неотразімая! Ну пішли, покажемо їм свою нову зачіску...

А спека ж! Пішки йти? На каблуках?.. Та якось потихеньку дійду, поспішати все одно нікуди... Ну! Охайте й ахайте! Не хоче? Не помічаєте? Ну й пішли ви всі... Все рівно

вимрете... і згниє. Не зараз, то пізніше. Яка різниця... Живіт розідме, морда воскова, напіввідкрите око... Цікаво, якби не вмирили, пуповиною б усі були з'єднані?... починаючи від Адама і Єви... Такий величезний клубок людей обплутаний рожевою пуповиною... і ворухнуться. А чого рожевою? Вона б засохла... Всі люди родичі, цікаво!?. Диви, як в повітрі крильцями труться, ласкаються так? Без слів. Жовті, як лимони. І не збирають в засіки... Як вони знаходять одне одного? По запаху? Може. Люди, мабуть, теж колись по запаху відрізняли одне одного. Як звірі. Бог створив людей звірами. І нашо Єва звабилась тим яблуком - зараз так гарно усім жилося б... ні підлості тобі ніякої, ні користі, ні сорому... ні труб залізобетонних... А є так гидко пахнуть... наче гнилою цибулиною... Що за телефон у мене в сумочці - А.О? Убий, не згадаю. Антон Олексійович? Артюшенко Олександр? Може, Арнольд якийсь?.. Ага, Шварценеггер! Можна вчислити, мабуть. Методом дедукції. Як Шерлок Холмс. Телефон записаний на клаптику паперу в клітинку. Де я могла вирвати такий клаптик?... Та нащо воно мені... Яка он з бантиком біжить! Комуś дістанеться. Тремтітиме перший раз. А може й не дістанеться, може, захворіє й помре. Від раку. Маленькою... А того он машина зіб'є. Сьогодні увечері... Та що це я, ще наврочу. Нехай живуть... Завтра на репетицію. Так не хочеться. Набридло все. Втомилася. У відпустку хочу. Поїду десь на море. Роман закручу. Знайду собі молодесенького хлопчика, закохаюся, зваблю і... і нехай що буде. Навчу його любитися... несамовито, шалено, безсоромно... а потім втечу. Ні адреси, ні телефону... Згадуватиме мене, як казку. Ще й ім'я собі придумаю якесь... Маргарита. Тільки чи знайдеться там букетик жовтих квітів?.. Гарно, коли є що згадувати. І що минулого не можна забрати. Єдине, що завжди буде з тобою... до смерті. А може й після, ніхто не знає... Біжать кудись, заклопотані. Кожен щось думає, планує. Проблеми... Цей, мабуть, похмелитися шукає - неголений, очі червоні. Матюкається щось під ніс... А ця щаслива... Присилував зранку, обличчя аж сяє. Ми любимо, коли нас трошки силують... Жінка не владна над своїм тілом, а чоловік... І всі вимруть. Разом з проблемами... Боже, чого я така зла на всіх? Що вони мені зробили?.. Хоч би дощ пішов, чи що... До озера зійти? Круто так. Та зніми ти їх... ось... Підешвам приємно... вогко... холодок. Босоніж, як колись в дитинстві. Вже й забула... Он на тому пеньочку. Підстелить би щось. Десь кульок був... Оселедців не забулися... Ось так... Гарно! Хух!.. І нікому до тебе ніякого діла... так само, як і тобі до них... Вода заспокоює. І вогонь. Тільки біля вогню якось сумно... А ще лежати горілиць на траві і дивитися в небо... Не видно... дерева. Небо чомусь найрідніше... Тоді в леваді... Коли ж це було? На канікули приїхала, молоденька... Трава холодна в спину, жайворонок і жодної хмаринки... Рука торкнулася вище коліна... Завмерла... Можна?.. А солодко, думала вмирати! Ніколи ще так не було.

І з самого початку, як захопило: більше, більше, більше, більше! А тоді раптом, ніби хто бензину в вогнище - спалахнуло, розлилося, потерпло все... земля - хилить, аж злякалася... думала: що це?.. Цікаво, чи він згадував?.. А любила ж, дурочка... Вода яка прозора. І їй все одно - по рівному тече, чи падає з кручі. Навчиться б і собі отак... щоб було все рівно... Жучок на дні. Нишпорить щось. Їсти шукає. А може самочку. Їсти і розмножуватися, розмножуватися і їсти... А ми хіба не так?.. Бабка! Завжди на кінчик примоститься. Боже, а очиська! Якби бабкою бути?.. Крильцями шелестить. Але ж в них ні любові, ні ненависті... А може так ще й краще? Коли любов і ненависть відсутні, все стає ясним і не замаскованим... Колесо якесь з води виглядає. Шина стара. Дітвора вкинула... Може босоніж так і піти? Подумають - звихнута! Чого ми так боїмося, що про нас подумають? Добре, що не можна читати чужих думок, а то зразу видно було б які ми усі брудні... Ні, взуюся. Ноги тільки помить... в туфлі. Хустинка десь у сумочці... Помада випала... Картоп-

лина... зовсім м'якенька, скоро проросте... Слухай, а журнал!? Забула! Ну й вертатися ж не буду, нехай читають... Намочити. Хоч би сторчача не полетіть, будуть тоді мені ноги! Вода тепла... Другу тепер... Ну, все взулася. Видряпаюсь на каблучках?

А людей - ще більше ніж зранку! Котра зараз? Скоро третя. Оце засиділась!.. Зараз прийду, подзвоню, а він відкриває... Де ж та тітонька з оселедцями?

- Зважте мені парочку. Не солоні вони у вас?

- Та ви що? Подивіться, з них жир капає!

Хіба ж ти правду скажеш. Солоні, мабуть, як ропа. Та важ уже... Песика немає? Може хто підбрав. Гарний. Вуші до землі... Немає ніде... Ну що, ходімо чистити оселедці? Справді жирні... Федір Трохимович... Старенький став. Задумався, нікого не помічає. Як він у тій хімії розбирається. Для мене то було найстрашніше. Я й зараз їх боюся - хіміків, математиків. В голові самі інтеграли з молекулами... Професор... Зайде зараз в під'їзд, викличе ліфт, а сам рукою в скриньку, по газети... Бігом, під'їду з ним...

- Листа від когось чекаєте?

- Ой, Тамарочка! Ви мене злякали. Заходьте, я зараз, тільки скриньку зачиню.

- Не пишуть?

- То я запрошення чекаю... вже треба щоб прийло, а його нема. Здрастуйте, Томочко!

- Здрастуйте, Федоре Трохимовичу!

- О! У вас нова зачіска!?

Диви, помітив!

- Подобається?

- Дуже. Вам дуже до лиця. Вам усе личить, ви така молода й красива... Шкода, що мені не тридцять, а то ще й позалицявся б.

- Ой, наче ви вже такі старі!?

- Вже, Томочко, вже... Вже більше про Бога думки, а не про жінок.

- Так я вам і повірила. Молоденьких студенточок тільки й пасете.

- Смійтеся, смійтеся...

- Щось давно я вас не бачила, їздили кудись?

- А... на симпозіумі був... у Берліні. Натомився тільки. Хіба мені вже літати... Слушайте, Томочко, а я минулого тижня ходив на ваш спектакль. Ви мене так здивували... ви так зіграли самотність... ота ваша розмова з торшером... звідки це у вас, ви така молода? Я плакав, їй-Богу! Це було геніально, Томочко, повірте мені старому... я знаю, що таке самота...

- Ніколи б не подумала. Ви так хороше жили зі своєю дружиною.

- Хм... Ми й справді непогано жили. Тільки... пам'ятаєте в Гемінгвея: немає нікого самотнішого, аніж чоловік, який звікував з доброю дружиною і пережив її.

- Ну от, я вже й приїхала. Спасибі. З вами завжди так цікаво.

- На все добре.

Чому мені не шістдесят, якщо вже вам не тридцять? З нас могла би бути чудова пара... А гарно все-таки, коли тебе хвалять... Прийняв би собі якусь бабусю. Не хоче клопоту? Попробуй тепер звикни одне до одного.

Подзвонити?... І здолає тебе неминуче розчарування. Хоча й зачарування великого не було... Де там той ключ, блін... Ну от, глухо, немов у домовині... Аго-ов! Ага, голос вопіючого... Не треба ніколи нічого надумувати і тоді не буде розчарувань... Нічого, зараз приготую оселедця, сяду, буду їсти з помідором і дивитися у вікно. І нікого мені не треба. Самій не так уже й погано. Зовсім непогано. Я люблю самоту. Самій гарно. Просто чудово!

Самій найкраще! Ніхто тобі не заважає, ніхто не лізе в душу, що хочеш - те й роби... Ось зараз візьму і стану під душ, змию з себе піт... а тоді сяду, їстиму оселедця і дивитимуся у вікно... Блузка аж прилипла... Трусики треба помінять... Стану ось і буду розглядати себе в дзеркало... Гола, зате з зачіскою. Гола Маха. Гола Тома... Ой, а двері!... Злякалася... Чого ти злякалася, кому ти треба, дурочка?! На ось, на, дивися... дивись які груди! Бач? На! Ось так... ось, бачиш? Бачиш, як цілуються?! Натє ось, заходьте, дивіться, нате, нате... О Боже, зовсім уже поїхала... Ну все, пішли у ванну... Професор якби зайшов? Він би подзвонив. А якби й зайшов... я б віддалася йому... ніякий він не старий... а тоді лежала б... голову на плече... він би гладив моє волосся... До сраки цю зачіску!.. Ось так... змию все... Не такий він уже й старий. Шістдесят... За рікою в затінку дерев... Повинен же бути хоч хтось, до кого можна прихилити голову?! Ну от, вимита, чиста, готова до вживання... Халат... Поясок так і не пришила. В кишеню засунуть... Цікаво, чи витримає, якщо повіситися?.. Минулого разу якийсь знервований прийшов. Жінка здогадується? Але ж вічно так продовжуватися не може. Всьому є свій кінець. А таки добре, що все колись кінчається... Оселедці жирні, не збрехала. Зеленої цибульки зверху і лимоном скропить... Скоро четверта... В кишенях завжди табаку повно і сірників ламаних. Нащо він їх ламає?.. Піти лягти, може? Ляжу і чекатиму... сон. Лежать - то насолода. Я так люблю своє ліжко!.. Ось... руки, ноги розслабять... і пішло воно все... Де там моя книжка?.. Рано или поздно он должен прийти, - сказала она себе, - хотя бы для того, чтобы надеть эти ботинки... через півгодини... Ей не пришлось дожидаться так долго, как она думала. По правде говоря, Аурелиано Второй уже в первую брачную ночь понял, что вернется к Петре Котас значительно раньше, чем возникнет необходимость надеть лаковые ботинки: дело в том, что Фернанда оказалась женщиной не от мира сего. Она родилась и выросла... Наче я вже читала це?.. Каждый вечер, в шесть часов, с тридцати двух колоколен этого города раздавался унылый погребальный звон... Чи та жінка сіла в автобус? Обличчя в неї таке вимучене... В старинный дом колониальной постройки, облицованный надгробными плитами, никогда не заглядывало солнце... А він лежить зараз в землі... холодно й темно... мабуть почорнів уже... може син її? Чи маленька донька... Ні, маленька не може бути, жінка уже в літах... мабуть таки чоловік. А втім, яка різниця - молодим умерти чи старим? Хтось сьогодні, хтось через кілька років... навіть якщо й через п'ятдесят. Що таке п'ятдесят років? Що таке двісті років чи навіть мільйон перед вічністю? Вони однаково малі. Все дрібне і неважливе. Немає нічого важливого. Все ніщо... Хіба, щоб тебе хтось любив... А втім... і це... Мать её умерла от приступа лихорадки. Отец, дон Фернандо, весь в черном... спека така, а вона в чорній хустці... Он блуждал по ущельям неясности, по заповедникам вычеркнутого с памяти, по лабиринтам разочарований, где эхо повторяло его мысли, а тоска рождала призрачные виденья... В голові щось зовсім інше - прочитала, а що прочитала?.. Ну його. Телевізор краще увімкну... Чому траур чорний? Скоріше вже жовтий, як віск. Темрява рідніша людині, ніж світло. До народження темрява, потім якась коротка мить... і знову... І хто сказав, що смерть - то погано? Може, смерть - то найкраще, що може бути?.. О, тут знову стріляють... а тут? Економічні реформи... скоро занудить... Ось, мультики подивлюся... Чому усі так люблять казки? Усі мріють стати принцесами?.. Десь в'язання було... Он на тумбочці. Скільки петель? Сім наче... чотири, п'ять, шість, сім... Сім виворотних. Ще добрих сантиметрів десять треба... Ліфт! Сюди?..... Нагорі хтось... Поцокотіла каблучками... Час так швидко йде. Уже й день скінчився. Ще один вихідний. І нічого не трапилося. Так само вчора, те ж саме завтра... Погода. Цілий день парить... Куди він ото лізе, в трубу якусь чи що?.. Грошей аби десь позичити. Учора такі туфлі бачила: каблучок не дуже високий і не обтягнутий. Обтягнуті

за два дні поздираються... Не хочеться чогось і в'язати... Картину ту на гастролях купила, в Полтаві. Тоді грали... Що ж ми тоді грали?.. Може піти поїсти? Зранку нічого не їла. Перехотілося вже й оселедців... Піду-таки... Сумочку так біля порога й кинула... Пару шматочків хоч з'їм... О, прилетіла! Де ж ти була весь день?.. Чи взяв хто те цуценятко?.. Колготки на балконі рядочком. Маленьке в когось. Може, дівчинка. Спить зараз, носиком сопе. А може, впісялась, плаче... Боже, якби хто знав, як тоскно на душі! Порожнеча така... Знову дощ пустився... Може це від погоди?.. Краплини на шибіці... холодна... від лоба жирна пляма буде... Парасольки порозкривали. А в того немає. Прямо по калюжах. Мокрий весь. Поспішає кудись. З квітами. Від дощу ховає. Пелюстки обіб'є... До кого ти спішиш? Хто тебе чекає?.. Дощ. Теплий. Літній... Завтра на репетицію... Телефон!!! Не буду брати. Немає дома. Може я в магазин пішла... Але ж і настирний...

- Ало!

- Привіт, сонечко!

- Здрастуй.

- Ну, як ти?

- Нічого.

- Рибка, ти сердишся? Я вчора не зміг... Чекала?

- Чекала.

- Вибач, так закрутився. Сьогодні теж... в дочки іменини. Моя гостей запросила...

- Скільки їй?

- Що?

- Дочці років скільки?

- П'ятнадцять.

- Доросла вже...

- Томочко, я завтра заскочу... після шостої. Ти будеш дома?.. Ти чуєш мене?

- Чую.

- Голос у тебе такий... Не простудилася?

- Ніс не дише.

- Дивись не захворій до завтра.

- А після можна?

- Ну, що ти, Томцю... Ти що, сердишся?.. Ну, перестань... Так хочеться до тебе під ковдру. Скучив страшенно... Ти скучила?.. Що мовчиш? Ти чуєш мене?

- Чую.

- Не вішай носа. Я завтра забіжу... Ну все. Я люблю тебе...

Ну й нехай... і не дуже й хотілося... Любити краще ніж ненавидіти. Але найкраще і не любити, і не ненавидіти... Мудрий Дзен... Сумочка під ногами... хай стоїть... все нехай залишається, як є... наче допіру вийшла... двері не замкнені... чи хтось хоч плакатиме... професор... Дощ такий періщить. Злива. Жодної душі. Вимерли всі. Темно так стало... А хтось же помер тільки що... оце в цю мить... Ну й добре... може так і краще... Ціла річка по асфальту... весь бруд змиє. Завтра буде чисто, свіжо... Труба газова під стелею... в павутині... треба було б змести... все одно вже... Поясок в кишені?... Зараз ревіть буду... Ох і дурка ж ти, ох і дурочка... Я так і знала...

А завтра люди на вулицю вийдуть - асфальт чистий, вимитий, трава зелена... І нічогісінько ж не зміниться. Анічогісінько! Так само на роботу бігтимуть, так само питимуть пиво, матюкатимуться... Наче ніколи мене й не було... Ну й нехай... і нехай... і нехай...

Сторінки української європейської поезії

Богдан БОРА
(Англія)

ПОБОЇЩЕ

Стелиться дим... Пожарищами пахне.
Стигнуть заліза і тіла шматки.
Іноді постріл за обрієм бахне,
Бранцеві путь обірве в Соловки.

Стелиться дим. Тепловій сивокосий
Попіл несе на припишклі поля.
Зграя ворон над хрестами голосить,
Дихає важко порита земля.

Мертвих тривожать гидкі мародери,
Падла й наживи шукають, як пси.
Вгору дерева безрадно задерли
Немічні кукси і просять роси.

Хрест за хрестом... В катакомбах країни
Правиться тихо сумна літня.
Дихають кров'ю і трупом руїни.
Ніч. Під хрестом Богоматір і я.

Василь БОРОВИЙ
(Харків, Україна)

Коли в остуджених садах
Допалюють опале листя,
І кожен двір димком пропах
В осінній вечір передмістя;
А на північних поїздах
Вже й сніжний пластівень біліє,
І промерзає-дзвонить шлях, -
Що кажеш ти, моя надіє?..

Уже від льоду - ясенця
Ріка блищить узором тьмяним,
І з наших сіл аж до Дінця
Світ переймається туманом...
Що ж, світове - журба оця.
Та серце б'ється, пламеніє:
Горіти, жити до кінця! -
Хіба ж не так, моя надіє?

м.Харків

ПЕРЕКЛАДИ

Персі Біші ШЕЛЛІ

ФРАГМЕНТИ

1.
Навіщо бути мені царем? Доволі,
Що від кохання маю серця болі!
Мене страхає влади височінь,
Круті стежки до неї йдуть у тлінь,
Бо доля там, неначе листя з крон,
Змете царя і пилом вкриє трон...

І все ж, коли б царем я бути міг,
Я б від турбот людські серця беріг,
Отару пасли ми б на схилах гір
І вогнище палало б нам до зір...

2.
Ні, не буди змію в путі своїй -
Її змія, напевне, і не знає...
Дозволь їй, сонній, в тишині нічній
Повзти в траві, що росами палає.

Вона повзе так тихо, що й бджола
Її не чує в вулику німому,
Ні комахинка, що нічліг знайшла
У пелюстках - притулку голубому,
Ані проміння, що мигтить в траві
І ллється у дзвіночки лісові.

З.
В глибині лісів іди за мною,
Тебе я ніжно пригорну,
І сам зіллюся із тобою,
Як ліс і гори, - в тінь одну.
Фіалка в вітру там питає
Про сни далекої зими,
Зітхає - як їй бути - не знає,
З такими чулими, як ми.

СВІТОВІ МАНДРІВЦІ

Скажи, зірнице племінна,
Чий лет вогнистий - далина,
В яких печерах тьми без дна
Загубиш крила ти тепер?

Ти, місяцю, скажи мені,
Вигнанцю в темній вишині -
В які безодні ти нічні
Поплив за спокоєм тепер?

Ти, вітре стомлений, скажи,
Як пілігрим в краї чужі -
Між хвиль чи в травах на межі
В таємнім сховку ти завмер?

Ольга БУШИНЧАК-ДОЛЕНГА
(Польща)

Я б іще хотіла, як колись
Зануритись в пахуче сіно.
Звідти на село моє ще подивитись.
І щоб біля мене мати сиділа...

Олена ГАЛЕТА
(Львівщина, Україна)

МОЛИТВА

Во ім'я Отця - хай будуть на світі діти,
Які не торкнулись до чорної плоті гріха,
Які не забули, як пахнуть весною квіти,
Хай буде їх доля на сльози болючі суха.

Во ім'я Сина - хай буде на світі мати,
Хай буде мати щасливих життям дітей,
Із німбом серця, що вміє отак кохати
Усіх у світі народжених нею людей.

Во ім'я Духа, во ім'я Святого Духа -
Хай буде вічна, велика, одна любов,
Щоб в людських душах безвір'я страшна розруха
Ніколи уже не зломила святих хоругв.

А більше, Боже, нічого мені не треба,
Не прошу більше, бо слово тут - зайвий звук,
Лиш зміряй людям на точних терезах неба
Хоч трохи менше гріхів і покутних мук.

Василь ГЛИНЧАК
(Львів, Україна)

АВТОПОРТРЕТ РЕМБРАНДТА (триптих)

1. АВТОПОРТРЕТ З САСКІЄЮ

Ти, Саскіє, ти сядеш на коліна,
А я тебе рукою пригорну.
М'який берет набакир перегну,
Одкину шпагу з поясом на спину.

Хай сяючі єдваби і перлини
Складуть на тобі гаму чарівну,
Відтінену глибоким тлом куртини,
І пінним кубком кольору вогню.

І заведу я гордо й переможно
Брабанських драбів розбишацький спів -
Хай начувається юрба вельможна,
Хай рве її то зазидість, то гнів,
Що з них так весело живе не кожний,
Як цей Рембрандт - маляр із малярів!

2. АВТОПОРТРЕТ «ЗА РОБОТОЮ» (офорт)

Геть розкоші звабливої цинобри
І шепіт умбр, і сяєво сієн.
У цей похмурий амстердамський день.
Він знає їх ману занадто добре.

З туману чути корабельний дзеньк.
І місто, як вантажник, плечі горбить.
В порту мішки шафрану, перцю й копри
Несуть голландцям завидний процент.

Там нипають метреси і матроси,
До пірсу третяся бригаанти борт,
Там пишуться контракти, ллються сльози,
Там шкіпер лається, лихий як чорт.
Там точиться холоднокровна проза
Цього життя, що чорне як офорт.

3. АВТОПОРТРЕТ ОСТАННІЙ

Чого це ти хихикаєш, Рембрандте?
Що в твоїй капарний темний коридор
З важним лицем ображеного гранда
Знов суне безнадійний кредитор?

Ні довгих лав, ні оксамитних штор.
Лиш золото зотлілого халата,
Накинутого на старечий горб,
Та на карку подібне дуката.

І Саскія, і Хендріке, і Титус -
Усе позаду. Лиш борги, борги
- Ах, вам я винен ще... Ах поки жити..
Що кажете? Непрошені гріхи?..
А може, коли ласка, зобразити
Вас і себе... навік... хи-хи-хи...

Леся ГОХ (Байройт, Німеччина)

Осінь завісила далі туманами,
Під мокрим вітрилом понеслась в світі.
Мене ж чорнобривцями втішила прямими,
Надію дала, що повернешся ти...

Іду я вздовж стіни,
Відштовхуюся нею,
Та відступити не смію і на мить
Хоч марю відійти -
Полинуть із тобою
Увись, у ясну сонячну блакить.

ЧУЖИМ

Не смійте торкатися до мого серця,
Не смійте дивитися у його глибіню,
Не смійте брудними шкірами тертися
Об тіла мого оксамитовий біль.

Лагідно, нечутно підступає осінь.
Лиш один листочок золотий в руці.
Синій клопоть неба, спіла горобина,
І ліси в тумані, наче в молоці...

Євгенія ЖАБИНСЬКА (Польща)

Душа розколота,
роздерта,
розірвана
блукає десь роздвоєна
і хвора
буття і забуття;
реальність - мрії;
не знати
де початок
де кінець...
а мо' існують
паралельні світи
де стануть совість
і бажання
під вінець?!

Хай мить ця триває,
хай музика грає,
хай люди забудуть
про нас!
Світ з нами кружляє,
надійно торкає
утомлені наші серця...

Буття з тобою
не болить,
соромитись не треба
нам мовчання,
заблудимось в собі,
покинем дійсний світ
і в мріях
сповнитись
наше з'єднання.

Іван ЗЛАТОКУДР (Польща)

МОЛИТВА

Сосно
моїх літ дитинних
теплорука
сонцечола
Що
над кручою піськовою
стоїш
вік
невсипуща
Що
над колисками долин
у час сонцевих світань
у час вечірніх дзвонів
добрим ангелом
летиш
ширококрило

Злети
над батьківським порогом
над дорогою курною
Де
- журливими ключами -
із сторін чужих
сліди
вертають
сина
До вікон веранди
- синьовесних пролісково -
До воріт
- пожовклих -
де на скрипці сумно грає
соняшник
осінній

Коли
із вирію
не вернуся
чужого
Руки
поклади
на проліска
на соняха
пелюстках
Руки
поклади
на мої
- на журавля -

- що в спогадах -

важкі
повіки

ІЗ РІЗДВЯНИХ СПОГАДІВ

знов свічка осяє наш стіл свят-вечірній
- жар квітка із казки -
бо ж знову ангели колись тесали
з дзвінкої модрини
звізду - запалили - над світом
- незгасну -
десь півні співають у сніжній завії
мороз на скрипочці колядону грає
стою -

- у сосну заворожений -

в ніч див -
вертепних царів з білих зим виглядаю

любове
весни даруєш дівчині
очі пролісковосині
з небом відбитим в озерцях зірниць
сонцем ласки
і тепла
блакитна замріє першодівіту
серце
п'янить
вода
снігова

ЛАДІ

Над борами осінь знову.-
У сосніні сонце плаче.-

В тебе - очі - терни - сині.-
Жар - калинний - уст - гарячих.-

В шелестінні хащ - пожовклих,-
- тм'яних вечорово,-

Біль розстання.-
- Зблиск сльози нестримний...
на листку тремтячим слова...-

Шум сосни печальний.-
Тихокрилий змах долоні.-
- Журавлиний клич прощальний
поцілунком впав на скроні.-

В тебе - очі - терни - сині.-
Жар - калинний - уст - гарячих.-

Над борами осінь знову.-
У сосніні літо плаче.

Ігореві Трочу

ГРОМБОРЕЦЬ

набігло
на небовись дажбогову
більмо
зизе

титан
- крицеокий сонцевий велет -
рве
кришить руками дужими
гадові пута бурезвісної тучі

- над надією нив вагітних
- над веселками веснових сходів
- - - колосіння ждучих

Тетяна ІВАНОВА
(Таллін, Естонія)

Посхилялись верби вниз -
Хочуть скинуть ношу сліз.
Зверху місяць крутобокий
Погляда лукавим оком.
В кумкіт жаб, у шелест трав
Поїзд звуки повплітав.

Комусь збирали швидко чемодани,
Когось чекають зкурєні дороги,
Хвилин щасливих радощі неждані,
Чужі, іще не бачені пороги.

А я стою, дивлюся на останні
Для когось і сумні комусь хвилини...
Ніхто не розбирає на вокзалі
Збираю піт чи сліз моїх краплини.

Хтось, мабуть, тут до щастя у дорозі,
А хтось із болем умовляє серце.
І чую: - Ти надінь, бо там морози,
А тут шепочуть: - Повернись, не сердься.

У шумі розставань та слів повчальних
Летючу мить стискало болем груди:
Я не чекаю щастя ні печалі,
Бо я не їду, їдуть інші люди.

Кость КАМЕНСЬКИЙ
(Львів, Україна)

*Пам'яті
Костя Кржемінського
та інших жертв репресій*

Слізьми омиваєм
у жертви закохані
бритви.

Звуки витешують
болем розп'яті чуття.

Стогнемо рясями
на ніч молитви.

Шкіру на звуки
солодко — залізні
хтось
напинає...

І тисячне тіло
підє у подорож
голе.

М'яко стелиться конюшиною
звук.
Мила дівчино, злинь пташиною
в розмай лук.

Сірим соколом по околиці -
злет.
Розтікається по шовковиці
мед.

Пролітай шляхи запорошені -
змах!
Розбирається по горошині
страх.

Прощавай, ріки волелюбної
біг.
Як луна дзвенить мавки юної
сміх.

Ганна КОЦУР (Словаччина)

... Не дай нам, Господи,
утратити свій голос,
і глухота нехай нас
обминає!
Нехай у землю рідну
ляже колос -
вона не зраджує,
вона з колін
поволі
вгору
піднімає.

Всього було:
і сонця за ґратами,
і був за муром хтось
так, як і я,
під серцем - син,
а навкруги - пустеля,
і лиш Господь
печалився над нами.

Часопис “Зерна” вітає Ганну Кочур із ювілеєм, що минув у січні 1998 року, й бажає творчої наснаги, здоров’я й нових висот на ниві українського поетичного слова.

Андрій ЛЕГІТ
(Лондон, Англія)

Немає вже ровесників, нема,
Давно відвоювали, відробили...
В моїх очах немов тремтить туман,
І кров неначе леденіє в жилах.

Кому повім про радість і печаль?
Хто нагадає юні дні і свята?
Задумуюсь, і груди тисне жаль,
Запитую, - та краще не питати...
Літа, літа, окрадені літа!
Смерть неблаганна друзів покосила.
Я доживаю, та мета життя
Ще жевріє. Благаю: Боже, сили!

КАЛИНА

В небі високім печаль журавлина,
День листопада настав,
Сиплеться листя пожовкле калини
На олов'яний вже став.

Кетяги ягід палають багрово,
Сяють, неначе смарагд.
Люба калино, ти символ любови
До України й добра.

Твій світ це світ облудних візій
з мого видноколу
порожніх балачок із блиском сухозлітним
лиш душі борсаються в цих тенетах

я ж прагну світу повного життя
барв істин справжності
проникливість й одвертість хай кермують
пронизуючи силою своєю все довкіл

ОБЛИЧЧЯ

З сірої
непроглядної глибочини
підіймається воно
тонко окреслене
рудим обмальоване
з жорсткими рисами
пасмами облямованим
погляд сталевий
остерігає
погрожує
нищить

ЗНАЧЕННЯ

минулі часи
залишають сліди
минулі часи
нерозгадані ще до сьогодні
минулі часи
терзають глитають термосять
минулі часи
знову й знов переплутують вузли
зносять бурі у склянці води
минулі часи
створять майбутнє

Поезії Марти Мельничук з німецької переклала Ліда Мельник.

Анатолій МИРОНЕНКО (Слов'яногірськ, Україна)

ДОРОГА

У вічній погоні за щастям
і вічних бігах від біди
здавалось мені, що я часто
дивлюся і йду не туди.

Та, сумніви переборовши,
гасив я жагу підшов
і весело йшов у порошу,
бадьоро у спеку ішов.

Мінялись пророки і гіді
на здиблених гонах віків.
Батьки зупинялись, і діти
ставали на місце батьків.

Долались яруги й пороги, -
здіймалася курява вслід...
І важко звернув я з дороги,
якій уже тисячі літ.

Нечувано пісня звучала,
незнаємо вітер трубив,
і десь уже серце кричало,
яке я в дорозі згубив.

Надія МОРИКВАС (Львів, Україна)

Вже Мати Божа
положила
Сина спати.
Росте у сні Дитя
й до мук
вже dorocтає.

Що ніч без місяця.
Що день без тебе.

Метафора морозу
висрібляє дні.
На споді серця
квітка пломеніє -
що ти мені
закутану приніс.

Не вбережусь від смутку
минущої хвилини -
так значуще
іде кудись
годинник...

Не зірветься серце,
я знаю,
від пізнього цього
кохання.
Від мої любови до сина.
Від болю за мамину долю.
Від смутку за Україну.

Маруся НЯХАЙ (Прага, Чехія)

Зойк флейти прорвався
серпанком мрячного смутку
Жевріюче сонце обкутане
густим туманом
спустилося поміж очерет
і в тузі народжувався ранок

Високе склепіння
розбурхує смички скрипок
Нарядна музика Гайдна
так личить срібному метелику
на ебеновому волоссі
ясночолої японочки

На стільцях із м'яким сидінням
завмирають всі крики

Флейта тихесенько квилить
між червоними гвоздиками
і втихомирившись
спокій лягає у наші долоні

Місто настроїлось провесною
Заніміло
За спиною закриваються вулиці
Показуєш монастир на горі
на очах розсідається
і химерний сад
обрубаних вкритих зморшками дерев
Мучать мою пригнічену душу
а лавина твоїх болючих слів
засипала б і сильніших духом
Все тут кругом наболіле
На поверхню продирається придушений стогін
Помиляєшся коли думаєш
що мені важко лізти у гору
а я тим часом несу на собі невидимий хрест
та незмірну частку вини
і
кусник
покірного
чекання
на квітучий сад

Безліч разів до тебе наближалась
Своїми невидимими колючками
Я для тебе невловима
Пробуєш відшукати мій беззахисний п'ятачок
І переможцем стоїш на колінах переді мною

Куди крокують оці дерев'яні сходи
Можливо поведуть мене до білих фіранків
А можливо до руїн
Що тут залишилися
За незчисленними генераціями мешканців

Марія РЕВАКОВИЧ
(Нью-Йорк, США)

СТРАХОПУДИ НОЧІ

*Базар підшови погубив
Від світлоносної ходи...
Емма Андіївська*

Буханець місяця на руках у дерев,
крикливі зорі застеляють столи,
а ніч ножем ріже місячні скибки
й кидає в роти хтивих страхопудів.

Страхопуди ночі - сотворіння дивні,
тягнуть на базар: метелика два крильця,
ніжку тиші, вуха трави, очі сарни,
ще й до того тягнуть тяжку лапу сонця.

Вночі на базарі сипляться гроші,
торгують тіні срібняками лиса,
продають росу стеблини ще й досі,
купує запах липня підтоптана липа.

Страхопуди ночі - задихано стали,
скинули з плечей тягар чималий: очі
сарни - на хустину, крильця два - на столик,
решту на прилавок, а де ж лапу сонця?

Обступили сонце покупців юрма,
сиплять золото на лапу липа й лис;
ясніють тілом страхопуди дивні,
кинули базар ночі й лиснув день.

ДОЩ НІЧЧЮ

хлющить зелень срібними віниками
залишаючи біль на її плечах,
з листя скапує темінь і вологість
очей птиць, що за спину тягнуть ранок.

Інна РЯБЧЕНКО
(Мала Виска, Україна)

НІЧ РУХУ

Літа... тумани,
Життя... в обманах,
Розпухли сльози
В слізницях,
Ворони розікрали
Цвіт синіх олівців,
Льодяніють
Паперові думки
В акваріумі стола.
Ніч... руху.

Облітають пелюстки півонії -
Симфонія,
Мелодійно, не синхронно, не сплановано,
Розковано,
Ніби скалки порцеляни діл усіяли
Мріями,
Як люстерко, що розбилося у відчаї,
Помічені,
Що уламок, то надія, думка, зречення -
Заперечення,
Що пелюстка - забаганка, нове враження -
Справдження.
Облітають пелюстки півонії -
Симфонія.

Ольга СИДОРЯК
(Борислав, Україна)

...Коли в облозі самоти
На мене спогади нахлинуть,
Немов прибій далекий, — ти
Лиш образом... І в ту ж хвилину
Відчую доторк до руки,
Твій чоловічий спраглий дотик,
Так, ніби вітер пломінкй
По ній гарячу хвилю котить.
А вже таке передчуття,
Що ти — незримий — поряд, поруч,
Торкаючись мого життя,
Запитуєш на подих, порух...
І що тобі відповісти,
Як до руки — лиш давній доторк?
Ти і в облогу самоти
Прокрався... Потай.

ТВОЇ ЛИСТИ

Твої листи — осінні хризантеми,
Що на морозі жаром палахкочуть...
Які ж бо мужні квіти ці напрочуд!
Твої листи — осінні хризантеми.

Від їхніх слів — гарячим смутком віє...
(А в нас — зима та холоди запеклі!)
Перечитаю — стане тепло-тепло:
Від їхніх слів — гарячим смутком віє...

Я їх перекладу на мову серця:
«Розлука завжди пахне гіркуватого...»
А може, так не слід перекладати,
А бути, як осінні хризантеми...

МУРАШНИК У ЛІСІ

Обабіч неспокійних автострад —
Неподалік і шуму, й гаму, й свисту —
Є лісове містечко, що принад
Не менше має, аніж справжнє місто.

Я стежила за ним години три,
І все у ньому викликало подив:
Були—там «коридори» і «двори»,
«Кімнати» і надземні «переходи»...

По сонцю місто лісове жило,
Із ним будилось, йшло на відпочинок,
Кишло, ворухилось, тягло,
І спокою не знало ні хвилини.

О мурашина тиха суєта!
Чому ж я не втомилась біля тебе?
Поклала тиша палець на вуста,
Прошепотівши: «Помовчи, не треба»...

Ти ще не мій. І я ще не твоя —
Ми щойно познайомились очима,
А вже між нами світ новий сія,
В якому ти і я — невідділиво.

Я не свята. Але ж і ти—не бог,
Ми тільки люди з баченням контрастним...
Найлегше зруйнувати світ на двох —
Від зайвої напруги світло гасне.

Тож ми в словах навпомацки ідем,
Минаючи образ таємні рифи...
Хто хоче збудувати свій едем,
Той мусить мати витримку Сізіфа.

О, скільки мук на відстані руки,
Умовностей, розбіжностей, одначе...
Зникають стіни, що звели віки,
Коли ми їх обходимо терпляче.

Дорога довга, як іти в обхід,
Проте у нас вона одна-єдина...
Іти по ній — це пізнавати світ,
А світ не може бути без людини.

У вітальні «Зерен»

Яр СЛАВУТИЧ
(Едмонтон, Канада)

СОНЕТИ

(До збірки «Шаблі тополь»)

Я так метався, наче божевільний,
По Україні! Так судомивсь я.
Уздовж Дніпра - отруйливе нив'я,
Обабіч Дону - чорний дим вугільний.

Узрів Полтавщину в подобі вільній.
У Тобілевичах бутне ім'я
Грозило гнівно з Кірова рам'я,
Немов циклоп - у темряві могильний.

Та як зате вітався Кривий Ріг,
Моеї юности найперше місто!
Це він батьків могилки приберіг.

Хіба забути? Щиро і врочисто
По всій Херсонщині, мов диво з див,
Колосся спів мій путь благословив.

НЕДОСВІТА І ПРОСВІТА

Ще й досі Ленін маячить
По Наддніпрянщині. Містами
Лютує москаля без тям.
А де ж Козацтво? Січчю снить.

Чого ж воно, мов щур, мовчить,
Навмань метаючись хортами?
А вождь гаркавить у пролами,
Хохлам наказуючи: "Цить!"

Борці, окрилені Тарасом,
Його - по всій Галичині -
Із п'єдесталу звергли разом.

Кремлеві склавши твердо "Hi!",
Женуть від влади колоністів
У кожному селі та в місті.

А в Києві? У Чигрині?

ОЛЕКСАНДРИНИ

Співає в полі електричний дріт
Про той минулий сатанинський світ,
Що в ньому крізь терни і я проходив.
Це він тоді, на мій юнацький подив,
Завдав багато чорної біди.
Чого ж мене притягує сюди -
Немов хватким прадавности магнітом?
І повертаюсь мандрівним банітом.
Я тут родивсь. Це батькова земля,
Неначе мати, плаче й примовля:
"Не забувай, мій найдорожчий сину,
Зимівник, хутір, став - і батьківщину",

ПАМ'ЯТІ

ТАРАСА БУЛЬБИ-БОРОВЦЯ

Меткий керманичу! В Поліській Січі
Плавав ти всі чесноти провідничі,
Стрілецький звичай, дух січовиків.
Герої подвигу нових віків
Тобою горді, зваго Запоріжжя!
Сумує праліс, плаче бездоріжжя,
І верболози жалібно шумлять,
І журно прип'ятська хлюпоче гладь,
Почувши вістку в тужному етері,
До Пантеону відчиняймо двері!
Від нас пішов упівський командир,
Борцям залишивши визвольний вир.

11 січня 1998 року визначному українському письменникові з далекої Альберти виповнилося 80! "Зерна" сердечно вітають ювіляра й зичать козацького здоров'я та невичерпної творчої наснаги! Адже твори Яра Славутича нараховують на сьогоднішній день коло 50 видань! З роси і води!

Яр Славутич в колі українських письменників на вулицях Едмонтону.

Зліва направо: Василь Трубай, Іван Іов, Яр Славутич, Мирослав Король, Іван Лучук, Микола Мірошниченко, Ігор Трач, Микола Сорока, Микола Луговик.

Яр Славутич в колі українських письменників під час світового конгресу зорової поезії в Едмонтоні біля пам'ятника жертов голодомору 1932-33 рр.

Зліва направо: Мирослав Король, Василь Трубай, Микола Мірошниченко, Яр Славутич, Ігор Трач, Іван Іов, Іван Лучук, Микола Сорока.

Дзвінка ФЕДОРЦІВ
(Львів, Україна)

Не зрозуміє хтось на протязі життя
Те, що пояснювати іншому не треба -
Що стеля - ще не висота,
Над нею є ще небо.

Олесь ЦАРУК
(Рига, Латвія)

Її ноги як в зебри
І гарні й смугасті
За нею верби
Про які вже писав

Дивлюся в долівку
А сам біля моря

Довгі тіні
Від ніжок стола
На якому ти
Була

У вітальні «Зерен»

Дмитро ЧУБ
(Донкастер, Австралія)

ЖУРБА

Ну, хто збагне журбу мою в цю мить,
Коли в душі усе мені щемить,
Коли журба слідом за мною ходить?

Я ж сам один. На всі кімнати сам.
Я чую вже, як день мій погаса
І скиглить серце чайкою в негоду.

А за вікном все цвітом залило,
Все в білому - і яблуні, і груші.
Гуде бджола під соняшним крилом,
Але журби ніщо вже не заглушить.

САМОТА

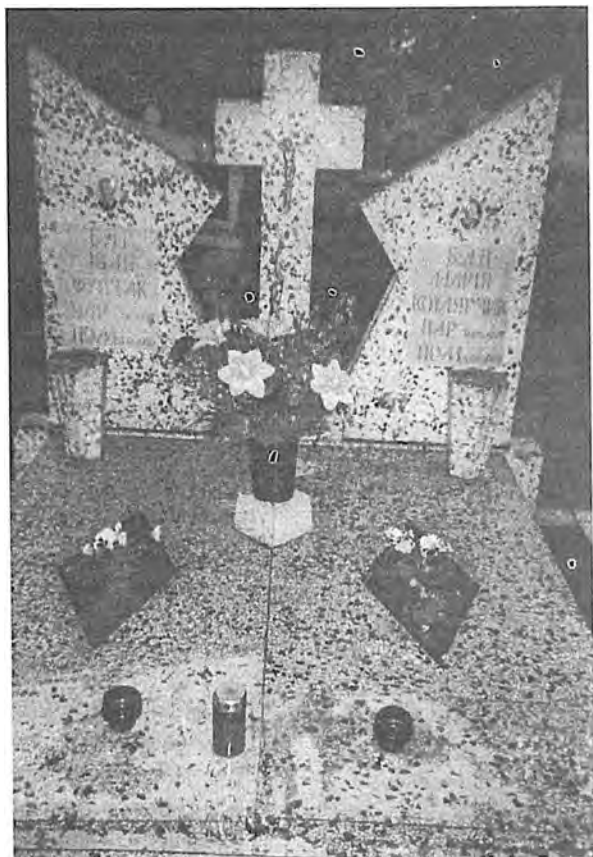
Я, мов засуджений до страти,
Змирився з вироком життя,
І днів похмурих чорні грати
Мені хрестами мерехтять.

Узявши в жменю серце чуле,
Ходжу в квадратах білих стін,
В думках гортаю все минуле -
Часи тривоги, часи болінь.

Ну, як дожити в самотині
І без жіночого тепла?
Уже п'ять років проминуло,
Як ти навіки геть пішла.

Вже ніч давно і вітер плаче,
Мені ж з думками не до сну:
Журюся тим, що не побачу,
Чого ніколи не верну.

Який то жах - всі дні самому
Так жить без радості й мети,
Коли всі речі твого дому
Щодня кричать від самоти!

*Могила Івана Фурчака та Марії Котлярчик
у Білому Борі (Польща). На цьому кладовищі
можна побачити чимало українських могил у
формі тризуба...*

Петро ШИДИВАР (Версаль, Франція)

МАТЕРІ

Вже іній сивий покриває
Твоє волосся золоте,
А очі повнії печалі -
Все виглядаючи мене

Моя голубко, моя мила,
Не плач і не жури себе,
Твоє пташа, що полетіло,
Тебе у серці понесе.

В гнізді любила, колисала,
Пісні складаючи дзвінки,
Прийшла пора і проводжала
З гнізда, коханого мені.

Люблю тебе, моя кохана,
Мій цвіте ясний, дорогий!
На серці мому тяжка рана -
Ровлука й смуточок тяжкий.

Вже помаленько прилітає
Пташня з далеких країв
Й твоє прилине, бо вже грає -
Весна - стобарвних кольорів.

ПІСНЯ ПРО ДОН КІХОТА

Багряним золотом рівнину вкрило,
Як рушив він в поход.
Розправив мрії дивні крила -
Пустивсь у мандри Дон Кіхот
- Дульсінея, царівно моя,
- Дульсінея, кохана!
В очах безумнее кохання,
Щаслива посмішка душі
Прекрасні мрії про здибання
З ясною зорею у мареві
- Дульсінея, царівно моя,
- Дульсінея, кохана!

Струно моя срібна,
Струно золотая,
Чом бриниш жалібно,
Ніби помираєш?

Чи тобі вже, струно,
Та й набридла пісня,
Ту, що ми почали
Та й удвох співають?

А чи може лізе -
Бруд життєвий вістрям
Думами своїми
Роз -

та чорних
страшних -
чарувань?..

Я кинув червону шипшину
Додолу на землю свою
Побачив враз крові краплину
І зрошений слізьми стою

Стою я прикутий смутком
В роздумі болючім, тяжким
І листя осіннє - трунком
Лікує рани мені.

І лине мину в Минуле
І лине минуле в Минуле
Луною вертеє назад
І згадую все позабуле
Дитинства коханий сад

Напів снами в тиші
Поля, степи дрімають
І зелень трав колишню
В насіннячках ховають

Шовкові свої коси
І всі багатства поля
Все віддано в покоси -
Така ж бо їхня доля

В щілину хмар
червоне сонце підглядало
безбоязно,
сонно в яр
своє волосся опускало

Смугаста довга хмара -
Око-сонце розрізала...

Краплиною червоного бурштину
розплавлене сонце осіда
й день спада.

Вухо місяця тонке -
Хмарище тяжкее несе.

Єдине - спогади акторів
Про лицедійства давнії часи
Розважає і солоденько млоїть
Сумні мої плакучі думки
Де ж лицедійства щедрії плоди?

Оксана ШМОРГУН (Сольнок, Угорщина)

Не по плечу рабові воля...
І власний хліб - не по зубах.
Як ніби надаремно доля
дала нам самостійний шлях.
Нарешті вільні всі дороги -
а ми загрузли у багні,
і вперто топчемося знову
в старій, безплідній борозні.
Нарешті впали всі кайдани,
всі ґрати і усі замки -
а ми з розчулення сльозами
пригадуємо ті роки,
Коли в тюрмі помії їли -
ото був час, ото був вік!
Чужі сатрапи полетіли?
Ми пошукаємо своїх!

Нас позбавили серцець:
"бо яка на них потреба?
Замість серця - гаманець!" -
Нам здалось, що так і треба...
Серце то є щось м'яке,
щось, що не дає прожитку,
Серце - то є щось таке,
що тепер не до ужитку!...
В світі боротьби і права
з серцем шляху не проб'єш.
Є у нас своя держава -
нам потрібні твердь і креш!
Операції вінець -
зиск і марнота пекельна...
Нас позбавили серцець.
І утрата ця - смертельна.

Грані літературної творчості

Евген

ДАЦЮК

«ЩАСЛИВИЙ ТОЙ, ХТО РАДІСТЮ БАГАТИЙ...»

М. Сарма-
Соколовський
Худ. М. Баран

Цей дещо банальний афоризм ужив Микола Сарма-Соколовський в одному із своїх віршів, написаному в умовах табірно-го ув'язнення сумнозвісного ГУЛАГу ще в далекому 1952 році (балада "Несплачений борг").

Доля обділила автора радістю повнокровного життя і творчості. Природою щедро обдарований (художник-живописець, співак-бандурист, поет-пісняр) він усе своє життя провів у вічних скитаннях, гнаний, упосліджений, але не зломлений. Бо воля до повноправного життя, надлюдська жадоба збагнути таїну мистецтва, що супроводжувала його дорогами поневір'янь, була сильнішою усіх пережитих злигоднів.

І ось на схилку свого віку, можливо, дещо з сумом, раз у раз прощаючись із білим світом ("задовго живемо", - мовлено ще в 1987 році побратиму-соузнікові сл. пам'яті Григорієві Кочуру), Микола Сарма-Соколовський вибухає вулканно розмаїттям поетичних версифікацій, в якому і присуд жорстокій більшовицькій

дійсності, і хвала убієнним, що впали жертвовно в боротьбі за волю України, і радість (дещо поспішна) нашій Незалежності.

Як довго він ішов крутими стежками життя до тієї світлої миті, коли накінець побачить свій край уже неуявленим!

*О грудня пречудова Днина:
воістину воскресла Україна!*

У цьому - Божя воля. Як і в тому, що його поетичні рядки появились на сторінках різних пресових видань, а нещодавно вагомою книжкою під назвою "Коріння пам'яті" (Київ, видавництво ім. Олени Теліги, сторінок 279) - теж воля Всевишнього. Як і те, що уже літньою людиною відновив свою душпастирську місію у ролі священника УАПЦ.

Згадаємо дещо з життєпису (тепер уже о. Миколи).

Народився року Божого 1910 на Січеславщині в родині вчителя церковно-парафіяльної школи Олександра Соколовського, який уже в післяжовтнєві дні став на бік УАПЦ, висвятившись, прийняв мученицьку смерть від рук червоних бузовірів.

Отже, сирітство, вічне скитальство, пошуки шляху до науки й до мистецтва... Правдами і неправдами здобуває професію художника-живописця, тут же навчається гри на бандурі, бере участь у різних мистецьких заходах...

І переслідування... Перший арешт припадає на 1929 рік (одіозний політичний спектакль-судилище над, так званою "Спілкою визволення України"). Відбувши тюремний ре-

ченець в УСЛОНі ("Управління соловецьких лагерей особого назначення"), згодом - службу в советській армії, знову повертається на Україну... В пошуках праці "на хвилику" зупиняється то в Криму, то у Полтаві.

Отут, ув оспіваній в піснях-думах Полтаві Котляревського, застає його війна, тепер уже Друга світова...

Вихований у священицькій сім'ї в дитинстві, вирішує прийняти священицький сан. Трапилась нагода. Сюди, на батьківщину, в часі німецької інвазії, прибув єпископ Мстислав (майбутній Патріарх УАПЦ, в миру Степан Скрипник)... Мабуть, це і послужило поштовхом - віддати себе служінню упослідженій безбожницьким комуністичним ладом українській церкві. Бо:

... Мені дорікають,
що атеїстична моя дорога,
що все на ній гине...
Брехня! Я вірю в Бога,
і в мені не гасне його ватра.
Але одне "Господи помилуй"
без України -
нічого не варте!
("Моя віра").

Та на війні - як на війні. Одного окупанта змінює інший... І завжди двобій: правди з неправдою, лицемірства з чесністю...

А за правду, за стремління до волі, не собі, а рідному краю - карають.

Знову арешт, знову втеча, поневіряння під чужими прізвищами (Григорій Боднар, Микола Біда, Микола Сарма), зближення з УПА на Коломийщині... А відтак - ув'язнення з самим трагічним вислідом - смертна кара. Але доля і тут змилостивилась: заміна "вищої міри" на дещо "нижчу" - 25 літ ВТТ (виправно трудових таборів) з 5-літтям "позбавлення прав" після відбуття терміну.

Тепер уже "Мінлаг" (м. Інта Комі АРСР), союзники Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Микола Василенко сприяють росту його поетичної майстерності (в умовах жорстокої і "жосткої" цензури, "особого" режиму для ув'язнених). А ще бандура, живопис йому допомогли виживати.

Смерть "батька всіх народів" Сталіна дещо скоротила термін перебування Миколи Соколовського в концтаборах (до половини терміну - 12,5 року). Повернення на Україну (спершу Луганськ, згодом Новоселиця на Січеславщині) було й поверненням до улюбленої справи - навчання усіх бажаючих гри на бандурі - святому козацькому інструменті, живопис і поезія... При безгрішші, у вічних злиднях, але з незламною волею до творчості...

В багатьох помешканнях друзів, знайомих, рідних появились на стінах портрети Шевченка, козацьких гетьманів, намальованих Миколою Соколовським. А в студентських гуртожитках - виготовлені за сприянням Миколи-Кобзаря бандури з обов'язковим символом - вирізьбленим соколом (автор "Соколовський").

Приспане око всевидящої компартійної цензури - і на світ появилась книжка табірних поезій Миколи Сарми "На осонку літа" (Київ, "Рад. письменник", 1980 р.), правда, дещо підфарбована в червоний колір.

Ну, а вже 1990 рік приносить йому, уже фізично немічному, зливу визнань: публікації в пресі демократичного спрямування його поезій, в журналі "Київ" (числа 1-6 за 1997 рік)

повісті “Плещаниця”, окремою книжкою - поеми-думи “Анафема” (Дрогобич, 1993 р.).

Позаду - понад 17 літ ув'язнення за колючим дротом ГУЛАГу, майже півстоліття переслідувань чека-КДБ, вічний неспокій, невлаштованість у побуті, надлюдський протест - все це знайдемо у віршованих рядках Миколи Сарми-Соколовського (тепер уже в миру о. Миколи)...

Не хочеться категорично заперечувати шановному поету (не гулагівського, звичайно, призову, а емігрантського) Богданові Бойчукові, представникові Нью-Йоркської школи, який закликає “пізнати сенс власного життя” (газета “За вільну Україну” від 11 листопада 1997 року), заперечуючи право на політику (це стосовно поезії Івана Драча) чи моралізаторство (тут називає творчість Ліни Костенко).

“Людина повинна відчувати глибину поезії із суто естетичного контексту”. Браво, маєстро! Але:

*Минулого не приспати
й не викашляти дріт колючий..!*

То як бути нам, в'язням сумління, політв'язням, приниженим, упослідженим, але не зломленим морально?

*Усе забуду,
як навів
занурюсь у мовчання, -
лише в мені прокинеться не раз
страждань колишніх час:
мені болітиме татуювання,
у пам'ять ввігнане
колючим дротом...
О, мій Народе,
я - це ти, -
своїм терпінням осяяти
мою малесеньку Голготу!..*

(“Коріння пам'яті”).

“Поезія мусить бути голосом внутрішньої духовності автора”. Не погодитись з добродієм Богданом Бойчуком не можна.

Пережите, вистраждане, наснажене на вічному протесті і, уже на зламі життя, донесене до нашої свідомості “коріння пам'яті” - це і є той “голос внутрішньої духовності” Миколи Сарми-Соколовського. І він сам стверджує:

*Маю пісню - Божий дар -
вольну,
незакуту.
Хай ясять мені Базар
і той Дух, що - в Крутах!..*

(“Наковталось небо хмар”).

Та на початку ми мовили про радість. Радість жити і творити на зло зрадливій долі. Хай і буде щастям для поета до скону. Побажаємо йому довгих літ “... добирати найефективніших планів життя, що мають ясний мотив...”

Львів, Україна.

Тетяна

НАЗАРЕНКО

ПОЕТ, МАЛЯР, КОБЗАР: О. МИКОЛА САРМА-СОКОЛОВСЬКИЙ

Отець Микола Сарма-Соколовський - людина незвичайної долі. Про його героїчну боротьбу за незалежність України в лавах УПА, про хресний хід священника Української Автокефальної Православної церкви, забороненої в колишньому Радянському Союзі, про всі випробування й страждання - і попри все - незгасне творче горіння й палкий ентузіазм до громадської праці можна написати товстий роман, а може й не один. А якщо коротко окреслити праведне й мужнє життя о. Миколи, то слід подати такі відомості. Народився він 1910 року в родині нащадків колишніх козаків в селі Хороше на Січеславщині - "там, де водяним бугаєм дудніла самарська сага, де солодко курилася медуниця, де росами плакала степова тирса і журилась за минулим розрита могила, проступаючи крізь памолоч напівпрозорого туману..." - саме такою запам'ятав о. Микола свою материзну. Батько його, дяк і вчитель церковно-парафіяльної школи, у 1918 році був висвячений на священника УАПЦ і поставлений на парафію у село Привільне на Січеславщині. Втім, о. Олександр довго служити Господу і людям не довелося: у 1923 його розстріляли чекісти за те, що наважився за християнським обрядом поховати загиблих повстанців із загону Трифона Гладечка. На той час осиротілому Миколі виповнилося лише тринадцять років.

Після закінчення школи юнак навчався в профшколі при Миргородському художньо-керамічному технікумі, а потім вступив на курси при художньо-промисловому училищі в Дніпропетровську (колишньому Січеславі). Навчаючись на курсах, грав також у капелі бандуристів, їздив з концертами по селах і пропагував українську культуру - отож невдовзі його було заарештовано за участь у "контрреволюційному" гуртку бандуристів та у Спілці Української Молоді, молодечому підрозділі так званої Спілки Визволення України, яка нібито готувалася до терористичних акцій проти партійців та урядових осіб. Окружна колегія ГПУ не поскупилася: присудила Миколі п'ять років суворого режиму ув'язнення. Так його було заслано на будівництво Беломор-каналу. Після дострокового звільнення повернувся до України, був призваний до військової служби, відправлений на Далекий Схід. Але юнакові пощастило втекти й повернутися до України, де й жив напівлегально. При сприянні колишніх учителів удалося приховати "неблагодійне націоналістичне минуле" й продовжити освіту в Київському художньому інституті, який закінчив у 1938 році. Після інституту працював художником у Симферополі, одружився, народилася дочка, а потім родина переїхала до Полтави. Саме в Полтаві М.Сарма-Соколовський почав друкувати вірші, там зустріла його війна, там він зблизився із членами підпілля ОУН, там навчався на Духовних курсах відроджуваної УАПЦ. У 1941 році приїхавший на батьківщину єпископ Мстислав, майбутній Патріарх Української Автокефальної Православної церкви, висвятив його на диякона, а через кілька місяців єпископ Сильвестр рукоположив у священники УАПЦ. Молодий священник міцно пов'язав свою долю з УПА та ОУН, боровся за звільнення України від ворогів, за її незалежність і державність - аж до 1948 року, коли із зброєю в руках він був заарештований у Коломиї. Смертний вирок замінили на 25 років таборів. Такий самий строк дали другій дружині о. Миколи (першу розстріляло гестапо у 1942 році), двом бра-

там, швагрові. Покарання відбував у Сибіру. А загалом у в'язницях і таборах о. Микола провів 17 років. Але й після звільнення в 1964 році аж до проголошення незалежності України він перебував під пильним оком КДБ. Зараз о. Микола живе на Січеславщині, де завдяки його клопотам та палкому ентузіазму відродилася Самарська паланка українського козацтва, виникли первинні організації УРП, ОУН. У червні 1994 року найстарший в Україні член ОУН о. Микола Сарма-Соколовський відкрив у Києві 13-й Великий Збір ОУН своєю широю молитвою. Тоді ж його обрали почесним членом Сенату ОУН, належно оцінивши його багаторічну віддану працю на благо рідної землі.

А писати вірші о. Микола почав у 1939 році. І не припиняв творчої праці в ув'язненні, навпаки, там вчився поетикальній майстерності, шліфував стиль, опановував нові форми, виливаючи у ширі слова нездоланну тугу за материзною, і непоборну віру в її світле прийдешнє, і роздуми над призначенням людини у Божому світі, над її духовним покликанням. Про свої "таборні університети" о. Микола згадує так:

"В Інті на другому табвідділенні і, здається, в другому бараці, буквально на книжках під матрацом та подушкою, лежав невеличкий чоловічок з великими розумними очима - Григорій Кочур, котрого поет Микола Сухач називав "божком". До цього "божка" завжди стояла уявна черга літераторів (не тільки українських), що кінчалася грузином Кобідзе й узбеком Хабібом, якого ми звали Юрою. А учнями Кочура були Дмитро Паламарчук, Микола Василенко, Євген Дацюк і я, Микола Соколовський. Учителю навчав нас, як вибудовувати сонети - і я тоді написав "Волосожар карпатських сонетів", і, навіть, за бажанням Кочура, утнув французьку строфічну баладу "Несплачений борг", якою той пишався".¹

О. Микола Сарма-Соколовський видав поетичні збірки: "На осонку літа" (1966), "Анафема" (1993) та книгу вибраного "Коріння пам'яті" (1997). Також у 1-6 числах часопису "Київ" 1997 року надруковано його роман-хроніку "Червона плащаниця". У поетичному доробку о. Миколи Сарми-Соколовського - патріотична лірика, філософські роздуми над сутністю життя, поетичні етюди, вірші про кохання, поезії, присвячені побратимам і друзям, поетичні спогади. Цікавою є історія написання поеми-думи "Анафема". Ось як розповідає про це автор:

"Вірш про Мазепу "З Полтавського бою", написаний вінницьким поетом Валер'яном Тарноградським, став наприкінці 20-х - на початку 30-их для багатьох кобзарів і бандуристів України улюбленою піснею, яка ототожнювалась із кобзарською думою, що суворо заборонялася советською владою. Її співано виключно в колах надійних людей. Цю пісню любив і мій побратим, кобзар Федір Глушко. Однакесь раз він мені сказав:

- Коли я співаю про Мазепу пісню, яку співаєш і ти, то завжди думаю...

- Про нашу історію, так? - поцікавився я, не давши йому закінчити.

- А вона ж у нас така сумна-сумна... І не тільки про історію! Ще ж є і недоречності в пісні... Мене такий текст не задовольняє... Це, сказати б, чудова поетична зав'язь, але історичної пісні нема, - осміхнувся Хведь замисленими очима.

- У цій пісні, - вів далі кобзар, - біжить з Полтавського бою тільки Мазепа, без шведського короля, ніби він - Мазепа - сам воював проти царя Петра! І поет, якого, на жаль, не знаю, в своєму вірші не сказав: чому саме нашого славного гетьмана спіткала під Полтавою така неслава?! Отож, Миколо, ти яко поет та ще й бандурист, при наявності слів, які маємо вже в пісні, створи думу про Мазепу, котра б увійшла до кобзарської скарбниці. А я

¹Мірошниченко. Микола. "При світлі страстного ліхтаря". Микола Сарма-Соколовський. "Коріння пам'яті" (Київ: видавництво ім. Олеси Теліги, 1997), 11-12.

сам уже подбаю про мелодію... Добре?

Зауваження Федора Глушка були цілком слухні. [...] Я і наважився переспівати вірш Тарноградського: зробив його значно довшим, що імпонує кобзарському співу, виправив граматичні помилки, надаючи віршу більшої історичної виразистості. Назвавши пісню думою, я з найбільшим захопленням виконував її, - звісно у надійному колі!.²

Свою творчу діяльність - як мистець і поет - о. Микола Сарма-Соколовський продовжує й зараз, незважаючи на тягар років і недуг. "Весняне видиво", "Скарга пізньої осені", "Щільно", "П'ятий рік", "Другий рік лежу, паралізований", "Донечці Оксані" - його нові поезії. А решта - із останньої збірки "Коріння пам'яті". Крім традиційної поезії о. Микола плідно працює в царині поезиомалярства, яке захопило його в останні роки. Він намагається писати таку зорову поезію, яка б "була вагомою і посідала чільне місце в культурній боротьбі з нашим північним окупантом". Його "Кобзарям Коліївщини", "Україна", "Дзвін Гетьмана Івана Мазепи", "Найсердешніше серце", "Вітряк" є повнокровними поетичними текстами, але мають незвичне графічне оформлення, розраховані не лише на читання, але й на зорове сприйняття.

Кобзарський голос о. Миколи Сарми-Соколовського, наснажений широкою любов'ю до Бога, до України, до свого народу не губиться у багатоголосі українських поетичних голосів. Він не гучний, але високий і чистий. Дай Боже звучати йому якнайдовше.

Едмонтон, Канада.

*Дитячий фольклорний колектив "Ранок" з Будинку культури у Більську.
Фото Ю.Гаврилюка (1997).*

²Сарма-Соколовський, Микола. "Анафема": Поема-думка (Дрогобич, 1993), 26.

Микола ЗИМОМРЯ

Микола Зимомря народився 30 листопада 1946 року в селі Голятин, що на Міжгірщині, батьківщині ушавленого історика Закарпаття Івана Дулишковича. Автор безлічі наукових праць із різних ділянок літературознавства (загалом більше тисячі...). Професор літератури, германіст й, взагалі, людина тисяч ідей, з яких щодня реалізує хоча б з десяток... В даний час викладає германістику в Кошалінській Вищій школі...

СВІТЛО ШЕКСПІРОВОГО СОНЕТАРІЮ

У передмові до збірки “Поєми” (Львів, 1899) Іван Франко підкреслював, що “передача чужомовної поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй та к і форми і в и р а з и ч у т т я (розрядка - М.З.), яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між ними і далекими людьми, давніми поколіннями”. Це твердження неоднозначне у багатьох вимірах, бо ж мовиться про сутність не тільки перекладознавчої практики та її значення для певної національної культури, але й, чи не в першу чергу, про к о н к р е т и к у взаємодії літератур близьких і неспоріднених народів. Воно злободенне для письменства, зокрема на Шевченковій землі, особливо в епоху, коли український народ опісля низки віків постав державотворчим, здобувши можливість вільно опікуватись своїм духовним поступом. Тому й не дивно, що упродовж останніх років українське перекладознавство примножилося новими способами прочитання найбільш славетних творів зі світового письменницького арсеналу. У цьому контексті, либонь, передусім показова українськомовна Шекспіріана. Адже, як на наш погляд, немає випадковості у з’яві - на одній хронологічній паралелі - водночас двох видань “Сонетів” Вільяма Шекспіра (1564-1616) у повному обсязі¹.

Слово Шекспіра результативно сприймали й цілісно - у тій чи іншій мірі - інтерпретували українською мовою кільканадцять перекладачів, які склали своєрідну традицію рецепції англійського поета й драматурга в Україні (Пантелеймон Куліш, Микола Костомаров, Павло Грабовський, Іван Франко, Михайло Старицький, Юрій Федькович, Леся Українка, Максим Рильський, Григорій Кочур, Тодось Осьмачка, Микола Лукаш, Василь Мисик, Ігор Качуровський, Олег Зуєвський, Ігор Костецький, Дмитро Паламарчук та ін.). У пов’язі з темою нашої бесіди про мистецтво Шекспірового сонету слід увиразнити перекладацькі змагання Івана Франка, Ігоря Костецького, Дмитра Паламарчука, Остапа Тарнавського та Дмитра Павличка. Як відомо, перу Івана Франка належить переклад одинад-

1. Шекспір Вільям. Сонети. З англійської переклав Остап Тарнавський. - Філадельфія, 1997. - 321 с.; Шекспір Вільям. Сонети. Переклав Дмитро Павличко. - Львів, 1998. - 364 с.

цяти творів, з-поміж яких найбільший резонанс викликав 66-й сонет. До речі, в особі автора драми "Украдене щастя" українськомовна Шекспіріана мала і має досі одного з найповажніших критиків, який першорядну увагу приділяв самій потребі входження у свідомість української громадськості таких світочів художньої думки, як Шекспір², Байрон, Гете, Гейне, Шіллер, Міцкевич, Золя, дбаючи про високий рівень відтворення оригіналу в українськомовних шатах³. З цього огляду характерними видаються засади Павла Грабовського (1864-1902), що зримо проступають з його перекладу 29-го сонету Шекспіра. Як переконливо зауважив Дмитро Павличко, П.Грабовський "занадто віддалився від оригіналу, бо надав своєму перекладові італійської сонетної форми"⁴.

Без перебільшення можна стверджувати: справді новаторськими ходами прямував Ігор Костецький (1913-1983), явивши глибинні зацікавлення поетичною спадщиною В.Шекспіра і, зокрема, її сонетним корпусом. Його чільна заслуга полягає в тому, що він вперше в українському письменстві подав повнозвучну інтерпретацію всіх 154 сонетів автора "Гамлета" і, таким чином, зримо збагатив художні моделі української літератури барвами словесного світу Шекспіра. Тому можна тільки пошкодувати, що переклад І.Костецького Шекспірових сонетів, опублікований 1958 року в столиці Баварії - Мюнхені, не дійшов до широкого читачього загалу в Україні. Звідси мимоволі напрошується потреба перевидання цінного творчого досягнення І.Костецького⁵, власне, аби воно стало загальним надбанням материкової України. Щоправда, невдовзі після мюнхенського видання з'явився весь сонетарій Шекспіра в перекладацькому прочитанні Дмитра Паламарчука, визначного інтерпретатора творів з різних літератур (Шекспір, Байрон, Уеллс, Гейне, Флобер, Франс, Стендаль, Міцкевич, Тувім, Брюсов, Прешерн та ін.). Цей переклад рельєфно засвідчував, що процес рецепції творчості Шекспіра набув на українськомовному ґрунті результативних вимірів⁶. Під пером Д.Паламарчука нуртує розмаїття ознак, широко закреслених Шекспіром на тлі життя людини, її буття у сполучі з неминущим філософським мотивом "бути чи не бути"... Хоч, звичайно, у збірці мають місце й прорахунки, а часом - і перекладацькі втрати; за високою версифікаційною майстерністю нерідко полишається Шекспірова думка, сказати б, на відстані до першотвору - доцільна нерозкритою, неокресленою, доволіно трактованою. Проте слушність висновку, якого дійшов Дмитро Павличко в оцінці перекладацького набутку свого попередника, не викликає сумніву: "...Шекспірівський сонетарій Д.Паламарчука - важливий етап засвоєння українською мовою лірики англійського генія"⁷.

Увиразнюємо це твердження, бо воно певним чином ілюструє об'єктивність тези щодо механізму рецепції найбільш чільних творів світової літератури. Мовиться про взаємозалежність її складників, які на різних фазах (інформаційна; критично-понятійна; інтерпретаційна)⁸ сприйняття першотвору мовою мети співвідносяться, власне, як різні величини. Тому й закономірним видається стан перекладацької культури, в основі якої - досвід, що творить ш к о л у рецепції,

2. Франко І. "Приборкана гоструха" Шекспіра в перекладі П.Куліша. З передмовою і поясненнями І.Франка. - Львів, 1900. - С.14.

3. Див.: Зимогря М. Переклад як ідейно-художня структура у творчій концепції І.Франка // Українське літературознавство. - Львів, 1990. - Вип.54. - С.27-32.

4. Павличко Д. Сонети Шекспіра // Шекспір Вільям. Сонети. - Львів, 1998. - С.11.

5. Шекспірові сонети. В перекладі Ігоря Костецького. - Мюнхен, 1958. - На горі. - 254 с.

6. Шекспір Вільям. Сонети. Переклад з англійської Дмитра Паламарчука. - Київ, 1966. - 194 с.

7. Павличко Д. Сонети Шекспіра // Шекспір Вільям. Сонети. - Львів, 1998. - С.11.

8. Зимогря Н.И. Художественный перевод и рецепция в контексте взаимодействия литератур. - Ужгород, 1981. - с.75-110; Боров Ю.Б. Искусство интерпретации и оценки. Опыт прочтения "Медного всадника". - Москва, 1981. - с.83-97.

характерної для певного народу. Так, приміром, німецькомовна школа має чи найбагатший досвід тлумачення Шекспірових сонетів - п'ятнадцять прочитань художньо довершеного тексту великого словесника з Англії. Тут особно примітний переклад Фрідріха Боденштедта (1819-1892)⁹, творця "Пісень Мірзи Шафі", талановитого інтерпретатора творів Пушкіна, Лермонтова, Петєфі, Шекспіра, а також - слід підкреслити - конгеніального рецептора українського й грузинського фольклору. Саме йому завдячуємо відкриття у шатах німецької мови пісенних скарбів українського народу, коли 7 жовтня 1845 року в Штуттгарті й Тюбєнгені побачила світ збірка Боденштедтових перекладів під красномовною назвою "Поетична Україна"¹⁰ (варто зауважити: перекладач явив цією назвою певну громадянську мужність, бо ж тоді офіційним йменням України було поняття "Малоросія", що містило в якійсь мірі й пейоративний сенс для Шевченкової землі). Цими фактами хочемо увиразнити потужність досвіду конкретної школи, себто у пов'язі з особою - Фрідріхом Боденштедтом, з одного боку, і німецькомовної загалом - з другого. Інакше кажучи: той факт, що українськомовна Шекспіріана має сполуку, за нашими спостереженнями, з 25-ма носіями української школи рецепції творчої спадщини Вільяма Шекспіра (П.Свенціцький, П.Куліш, М.Костомаров, М.Старицький, Ю.Федькович, І.Франко, Леся Українка, П.Грабовський, Панас Мирний, М.Кропивницький, М.Рильський, Борис Тен, І.Кочерга, М.Бажан, В.Мисик, І.Стешенко, Т.Осьмачка, І.Костецький, О.Тарнавський, Д.Паламарчук, О.Зуєвський, М.Лукаш, Г.Кочур, І.Качуровський, Д.Павличко), аргументовано свідчить про самотність українського перекладознавства, його багаті традиції¹¹. Звідси, очевидно, і всебічна спрямованість І.Франка, який започаткував шекспірознавство з огляду на всі три стадії рецепції, його плідотворне прагнення примножити українські духовні начала новими ідеями, мотивами, образами, стильовими ходами. Тому можна тільки привітати спроби Остапа Тарнавського та Дмитра Павличка по-своєму і по-новому прочитати невмирущі символи Шекспірових сонетів.

Остап Тарнавський (1917-1992), якому судилося життя й видання художніх творів на чужині - від 1944 року в Австрії, а від 1949 року в Америці (поетичні книжки "Слова і мрії", 1948; "Життя", 1952 (вінок сонетів); "Мости", 1956; "Самотнє дерево", 1960; "Сотня сонетів", 1984; "Зібрані вірші", 1992), вдало поєднував у творчих змаганнях різні духовні прихистки жанрового розмаїття, у т.ч. поезію, прозу, а також науково-дослідницькі пошуки. З ними добре узгоджується його невтомна перекладацька діяльність. Праця над перекладом Шекспірових сонетів тривала біля 33-х літ: розпочалася весною 1959 року і завершилася влітку 1992 року. Про те, що вона виявилася лебединою піснею митця, переконливо засвідчує лист О.Тарнавського до редактора київського журналу "Всесвіт" Олега Микитенка: "Я саме викінчив повний переклад сонетів Шекспіра..." Це зізнання датоване 18 серпня 1992 року, а невзабарі, 19 вересня, зупинилося натружене серце славетного уродженця Львова... У цитованому посланні О.Тарнавський уважав за доцільне підкреслити, що його доробок - це "не перший переклад, бо вже є два: Паламарчука і Костецького. Але Шекспір своєрідний... Я бажав віддати головно думку Шекспіра так, як вона в нього репрезентована його мовою..."¹² Докладний аналіз показує, що згадана засада справді обу-

9. Детальніше про творчу лабораторію німецького перекладача: Зимомря М. Угорська література в колі перекладацьких зацікавлень Фрідріха Боденштедта // *Acta Hungarica*. - Ужгород, 1994. - С.78-83.

10. *Die poetische Ukraine. Eine Sammlung kleinrussischer Volkslieder. Ins Deutsche übertragen von Fr. Bodenstedt*. - Stuttgart, 1845.

11. Москаленко М. Тисячоліття: переклад у державі слова // *Тисячоліття: Поетичний переклад України - Росії*. - Київ, 1995.

12. Шекспір Вільям. Сонети. З англійської переклав Остап Тарнавський. - Філадельфія, 1997. - С. 8-9.

мовила стильову домінанту щодо перекладу всіх 154-х сонетів Шекспіра. На жаль, така постановка завдання не завжди є виправданою, бо ж “острівцем перешкод” постає процитована формула: “Але Шекспір своєрідний...” Зрозуміло, О.Тарнавський як тонкий знавець англійської мови явив, як правило, адекватне відтворення Шекспірового задуму. Ця, на перший погляд, самодостатня змістова вірність була б відмінною ціхою, коли б мовилося про перше прочитання сонетного циклу Шекспіра у перекладацькій практиці українською мовою. Мимохіть промайне, як поклик Мироносиці, згадка про Франкову статтю “Шекспір в українців”, де міститься асоціативний акцент: “Вістка про те, що Куліш працює над перекладом Шекспіра, розбудила на Україні радісні надії”...¹³ Цим прагнемо підкреслити: можна пошкодувати, що талановитий перекладач і виразно оригінальний поет суцільно обмежив свій намір в и т л у м а ч и т и мовну культуру Шекспірових сонетів на рівні попередньо виробленої апіорної установки. А відомо: мовно-стильова асоціативність мислення Шекспіра не лежить на поверхні, вона просякає наскрізь неоднорідну тканину сонетів. Таким чином, недостатньо стилізувати мовні інвективи під епоху, не шукаючи глибинний підтекст оригіналу. Проте, без сумніву, Остапу Тарнавському вдалося зберегти у перекладі з а д а н у довговічність письма великого британця, де либонь, кожне слово має свою індивідуальну художню підставу - натяк, багатозначність, “живий” підтекст. Ось, приріом, кінцеві рядки знаменитого 66-го сонету:

*Уста мистецтву влада затулила,
Безглузда лічить вмілости талан,
Звичайна правда простоту зганьбила,
Добро в полоні - зло для нього пан;
Я втомлений всім тим, на смерть готов -
Та як залишу в самоті любов?¹⁴*

Зіставлення з оригіналом виказує у перекладному тексті стихію високої поезії Шекспіра, його дикцію неприхованої моралі:

*And art made tongue-tied by authority,
And folly - doctor-like - controlling skill,
And simple truth miscall'd simplicity,
And captive good attending captain ill:
Tir'd with all these, from these would I be gone
Save that to die, I leave my love alone.¹⁵*

Примітний факт: аналогічне місце “вихопити” з перекладу Дмитра Павличка означає втрату - погляд на стан речей від першої особи. Тому постає необхідність процитувати текст від зачину до завершального рядка названого шедедру:

*Я кличу смерть - дивитися набридло
На жєбри і приниження чеснот,
На безтурботне і вельможне бидло,
На правоту, що їй затисли рот,
На честь фальшиву, на дівочу вроду
Поганьблену, на зраду в тишині,
На правду, що підлоті навдогоду*

13. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. - Т. 34. - Київ, 1981. - С. 382.

14. Шекспір Вільям. Сонети. З англійської переклав Остап Тарнавський. - Цит. книжка. - С. 143.

15. Там же. - С.142.

В бруд обертає почуття святі,
 І на мистецтво під п'ятою влади,
 І на талант під наглядом шпика,
 І на порядність, що безбожно краде,
 І на добро, що в зла за служника!

Я від всього цього помер би нині,
 Та як тебе лишити в самотині?¹⁶

Як О.Тарнавський, так і Д.Павличко додали до Шекспірової квінтесенції такий нюанс, як знак питання, який відсутній в оригіналі. Хоч логіка викладу думки не порушена, але певний дисонанс у сентенції має місце.

Дмитро Павличко (1929) належить нині до першорядних майстрів поетичного перекладу, зокрема, світового сонетарію ("Світовий сонет", 1983). Дмитро Павличко працював над перекладом сонетарію Шекспіра, за власним зізнанням, що міститься у цінній передмові до процитованого видання¹⁷, біля дев'ятнадцяти років. Проте така часова відстань зримо не позначилася на динаміці тлумачення: складається враження, що переклад радше живився енергією творчої самонастанови, а ніж тривалим "входженням" у глибинні пласти Шекспірової практики сонетописання. Звісна річ, поява Павличкових інтерпретацій окремим томом, а ще - з ґрунтовною працею "Шекспірів Ерос життя і творчості" та винятково докладними коментарями редактора книжки - Марії Габлевич¹⁸, - справжня подія у культурному річищі України. Вона вигідно утвердила поступ української шекспіріани, що має такий авторитетний ґрунт, як шеститомну повну публікацію творів англійського письменника (Київ, "Дніпро", 1984-1986), вагомі дослідницькі праці про життя і творчість Вільяма Шекспіра з-під пера М. Рудницького, М.Шаповалової, І.Ваніної, М. Ажнюк, Р.Зорівчак, С. Ткаченка, М.Габлевич та ін.¹⁹ У цьому контексті справжньою окрасою вирізняється зібрання Шекспірових сонетів у творчих змаганнях іменитих перекладачів - Івана Франка, Ігоря Костецького, Дмитра Паламарчука, Остапа Тарнавського, Дмитра Павличка. Їм належить слово незмінної вдячності за те, що вони донесли до українського читача красу Шекспірового сонетарію, збагативши українську літературу плодами Генія...

**Часопис "Зерна" вітає члена нашої редакції Анатолія Мойсієнка із полу-
 днем віку та захистом докторської дисертації на ниві літературознавства!
 Творчого натхнення та нових звершень на ниві літератури!
 З роси і води!**

16. Шекспір Вільям. Сонети. Переклад Дмитро Павличко. - Львів, 1998. - С. 81.

17. Павличко Дмитро. Сонети Шекспіра // Вільям Шекспір. Сонети. - Львів, 1998. - С. 7-13.

18. Габлевич Марія. Шекспірів Ерос життя і творчості // Вільям Шекспір. Сонети. - Там же. - С. 171-205.

19. Рудницький М. За повнокровного Шекспіра // Наукові записки Львівського ун-ту ім. І. Я. Франка. - Т. 30, вип. I. - Львів, 1955. - С. 10-11; Ажнюк М. Про багатозначність словесних образів у "Гамлеті" В. Шекспіра та її відтворення в українських перекладах // "Хай слово мовлено інакше..." Проблеми художнього перекладу. - Київ, 1982. - С. 240-241; Ткаченко С. Шекспірів сонет: труднощі інтерпретації // "Хай слово мовлено інакше..." - Цит. праця. - С. 255-257; Ваніна І. Г. Українська шекспіріана. - Київ, 1964; Модестова Н. А. Шекспір в українському літературознавстві // Вільям Шекспір. - Москва, 1964; Шаповалова М. С. Шекспір в українській літературі. - Львів, 1976; Симоненко І. П. Шекспір // Шевченківський словник. - Т. 2. - Київ, 1977; Погребенник Ф. Остап Тарнавський // Історія української літератури ХХ століття. - За редакцією В. Г. Дончика. - Кн. 2. - Київ, 1998.

Ігор

КАЧУРОВСЬКИЙ

ПІКАРЕСЬКА ЛІТЕРАТУРА
ТА ЇЇ ЕВОЛЮЦІЯ

РОЗДІЛ З КНИГИ “ТЕНЕРИКА І АРХІТЕКТОНІКА”

1554-й рік - знаменна дата в історії європейського письменства: цього року в Іспанії, в трьох різних містах одночасно, вийшла в світ анонімна, за нашою номенклатурою - повість, за іспанською - новела “Життя Лазарка з Тормесу та його щастя і злидні” (так звучить назва твору в українському перекладі Миколи Палія), яка являє низку епізодів, пов’язаних постаттю героя-протистави.

Звісно, крутий чи протиставний з’являється в літературі не вперше: були подібні типи і в римській комедії, і в романі “Сатирикон”, а в самій Іспанії - в кількох творах різного жанру, зокрема у величезній комедії “Селестина” (зашифрований в акровірші автор - Фернандо де Рохас). Проте герой цих творів іще не пікаро.

Новість полягала в тому, що розповідь у “Житті Лазарка” ведеться від першої особи, при чому “я-герой” не відзначається, так би мовити, високими моральними якостями, однак, вродженим злочинцем не є, лише, потрапляючи раз-у-раз у скрутні обставини, мусить викручуватись, зокрема - знаходити засоби, щоб не померти з голоду.

Кожен епізод має власну розв’язку. У першому - сліпець, чиїм поводитирем став був Лазарко, помітивши пропажу вина, розбиває глечик об Лазаркове обличчя, в другому епізоді скупий піп, що морив його голодом, викривши причину зникнення запасів зі своєї скрині, збиває Лазарка до непритомності.

Найцікавішим у повісті вважається епізод третій: слугування Лазарка в шляхтича, який фактично не має засобів для існування. Тут застосовано рідкісний на ті часи в європейському письменстві психологізм, коли вчинки згаданого шляхтича зраджують його психічний стан.

П’ятий епізод - це повісткування не про те, що скоїв сам герой, або що з ним скоїлося, лише про події, свідком яких йому довелося стати (а звідси - прямий шлях до “Кульгавого біса” Велеса де Гевари). Якщо про попередній, четвертий, епізод з певністю можна сказати, що його - залишивши один абзац - викреслила рука невідомого цензора, то п’ятий епізод, де мова про шахрайство, пов’язане із продажем індульгенцій, став жертвою цензури української: у видавництві Ю.Середяка повість вийшла без згаданого епізоду.

Якщо прийняти “Лазарка” за еталон для розвитку пікарескої літератури найближчого періоду, то слід звернути увагу на такі моменти цього твору:

- 1) розповідь ведеться від першої особи, себто від самого “пікара”;
- 2) розповідь починається з дитячих літ героя;
- 3) функція героя, в основному, “страждальна” - це шукання виходу з прикрих ситуацій.

Щойно еволюція жанру привела до виникнення персонажа активного, який діє з на-

міром щось здобути, чимось заволодіти, не гидуючи засобами.

Другий з черги пікарескний роман (цього разу можна говорити про роман як такий) це “Гусман де Альфараче” Матео Алемана. “Алеман” еспанською мовою означає - “німець”, проте автор був не німець, а охрещений єврей - син в'язничого лікаря. Перша частина роману побачила світ 1599 року, але заки автор зібрався видати другу, знайшовся якийсь пройдисвіт, що видав навласноруч створену фальшивку під виглядом другої частини твору. (Як ми пригадуємо, те саме було і з “Дон-Кіхотом” Сервантеса).

Якщо Лазарко блукає лише центральною частиною Іспанії, то Гусман опиняється то в Італії, то у Франції, то знову в Іспанії. Доля його міняється: він, як то кажуть, то на коні, то під конем. В кінці другої частини герой потрапляє на галери. Мала бути ще третя частина, яка світу ніколи не побачила: Матео Алеман виїхав до Мексики - і там слід по ньому губиться.

Хоча роман “Гусман де Альфараче” виходив кілька разів і його розкуповували, але авторові від того всього майже нічого не перепало: єдине, на що йому придалися книжки - це відкупитись ними від боргу, за який письменник потрапив був до в'язниці.

Структура сюжету тут уже не лінійна, хоча з більшістю персонажів твору герой зустрічається (і, очевидно, потрапляє в конфліктну ситуацію) лише одноразово, проте іноді доля зводить його з тими самими людьми, з котрими він уже мав колись справу.

Так, він зустрічає злодія, що покрав його речі. Але суддя виявляється приятелем злодія, тож до в'язниці замикають Гусмана.

Також, тимчасово розбагатівши, повертається Гусман до своїх родичів, котрі знущалися над ним, коли він був у біді. Тож він удає родинну приязнь - з метою помститись. Зрозуміло, помста виявляється у формі крадіжки, яку він здійснює.

Третій твір цього жанру належить до найкращих зразків еспанської барокової прози. Це повість (за нашим критерієм) Франсіска де Кеведо-і-Вільєгаса “Життя пройдисвіта на ймення дон Пабльос”. Еспанці цю річ коротко звать “Бускон”, що означає пройдисвіт, крутий чи шахрай.

Як і в обох попередніх творах цього жанру, розповідь ведеться від першої особи (“я - герой”), сюжет - лінійний: кожен персонаж виступає одноразово, і більше до нього ні герой, ні автор не повертаються.

Проза Кеведо, особливо, якщо порівняти з невимушено-спрощеним викладом “Лазарка”, вітєвата, відзначається мовним багатством, дотепністю, різноманітністю стилістичних засобів, як зрештою й має бути в творові стилю бароко.

До цього стилю належить і авторове замилювання у фізіологічних функціях людини - зокрема докладно описано, як герой спить в екскрементах.

Перша частина закінчується на тому, що герой з випадковою приятелькою виїжджають до “Індії”, себто до Америки в пошуках кращої долі. Антиципуючи, “я-герой” зазначає, що там на них чекатимуть нові прикросі, бо ж, не без іронії стверджує він: “не змінить своєї долі той, хто міняє місцеперебування, не міняючи звичок”.

На жаль, друга частина ніколи не була написана.

“Лазарко”, “Гусман” та “Бускон” творять класичну тріаду пікарескної прози, дальший розвиток іде або в напрямі відхилення від цих зразків або в пляні витворення нових варіантів.

Досить відмінний від щойно названих твір “Життя джури Маркоса де Обрегана”. Автор цього твору - відомий більше як поет і музикант - Вісенте Еспінель... Розповідь провадиться також від першої особи: Маркос на старість оповідає історію свого життя:

Після навчання в Саламанському університеті йдуть різні пригоди - автобіографічні (якщо утотожнювати оповідача з Еспінелем) або вигадані. Книжку поділено на оповіді, кожна з яких стосується тієї чи тієї пригоди героя. У творі немає гострої сатири (як це було в трьох попередніх), лише іронічно-вибачлива посмішка.

Еспанська критика додає в Еспінелі попередника сучасного роману, зокрема - Унамуно та Піранделльо.

В героєві ми бачимо сучасного нам інтелігента: в біді його, наприклад, потішає запах квітів, а на кінці життя, коли він після низки пригод, стомлений, старий і хворий повертається до рідного дому, там чекають на нього - книжки...

На повісті "Життя джури Маркоса де Обрегона" базується твір відомого французького прозаїка Лесажа - "Жіль Бляс де Сантільяна": почасти це звичайний плагіят, почасти - перекомбінація інших творів еспанської пікарескої літератури.

В середині XVII віку з'являється ще один цікавий твір, пов'язаний з крутійською літературою. Це вже згадуваний "Кульгавий біс" Люїса Велеса де Гевари. Українському читачеві твір відомий з однойменного еляборату Лесажа (ця французька переробка з'явилася на Україні 1982 р. в перекладі Ірини Сидоренко).

Нарешті, до пікарескої літератури зараховують романізовані спогади блазня Естебанільйо Гонсалеса: "Життя Естебанільйо Гонсалеса, людини доброго гумору, описане ним самим". Автор був блазнем при особі генерала Пікколоміні під час Тридцятилітньої війни. Згідно розповіді, перепробував він багато професій і побував у багатьох країнах: Італія, Німеччина, Фландрія, Польща. В рідній Еспанії було його засуджено до страти, однак - помилувано. Врешті він осів у Неаполі, де має картярський дім і пише свої спогади; вони показують людину, для якої чужі будь-які моральні засади.

Поруч із романом та повістю з'являється й крутійська новеля, першим зразком якої умовно можна назвати твір Сервантеса про двох шалапутних хлопчаків, які зветься "Рінконето" та "Кортадільйо", що можна перекласти "Закутник" та "Підрізайло". Про умовність зарахування до жанру новелі я згадав тому, що це ніби початок якогось більшого твору, котрий лишився ненаписаний.

Натомість у Франції з'являються крутійські новелі Скаррона, який - на відміну від свого земляка Лесажа - виявляє більшу самостійність у доборі матеріялу.

Відродження крутійської новелі спостерігаємо наприкінці XIX - на початку XX століть у творчості О.Генрі, зокрема в збірнику "Шляхетний шахрай".

Поширення й трансформація жанру виявилися ще і в тому, що виникають твори, де розповідь ведеться не про хлопця, а про дівчину чи жінку. Перший такий твір - "Пікара Хустіна" - з'явився на самім початку XVII століття за підписом Франсиско Льопес де Убеда. Можна припускати, що це - псевдонім.

Далі йде "Дочка Селестіни" (а "Селестіна", це прозовий драматичний твір Фернанда де Рохаса, де в центрі постать інтриганки й пройдисвітки). Дочку згаданої Селестіни ввів у красне письменство Альонсо Херонімо де Саляс Барбадільйо.

Цілу низку творів цього жанру - з жінкою як з негативною героїнею - написав Альонсо дель Кастільйо Сольєрсано. З-поміж них на російську мову перекладено "Куницю з Севільї".

Інших творів цього жанру не згадую, бо ж ні мені, ні студентам вони ані не знані, ані не приступні.

Переступаючи кордони Еспанії, крутійська новеля й роман дають автора, що сам належить до категорії "пікаро", це вже згадуваний Лесаж, який публікував як "свої" компі-

ляції з перекладів і переробок творів еспанських авторів. Побіч стоїть кульгавий, тільки не біс, а поет (хоча різниця не така вже й велика) Скаррон із його новелями.

У Німеччині постає досить відмінний щодо постаті головного героя (який не крутій, а, навпаки, простак), але близький щодо загального тла, - зокрема це стосується прикрих ситуацій, у які той герой потрапляє - великий роман Гріммельсгаузена "Сімпліцій Сімпліцисімус" (повна назва займає цілу сторінку...)

Певні риси крутія має й герой народніх шванків Тіль Улешпігель, який з'явиться пізніше в постаті борця за свободу совісти в "Легенді" Шарля де Костера...

В Англії, після малоцікавої повісті "Бідолашний мандрівник" Томаса Неша, у XVIII віці з'являються чудові пригодницько-побутово-психологічні романи "Історія Тома Джонса, найди" Фільдінга та "Пригоди Перегріна Пікля" Смоллета. Проте їхня пов'язаність із пікарескною літературою вельми відносна, хоч би вже й тому, що обидва герої викликають у читача беззастережну симпатію.

Старе московське письменство мало крутітьське оповідання "Історія про російського дворянина Фрола Скобєєва", а з творів російської літератури першої половини XIX століття пощастило мені прочитати лише повість Олександра Вельтмана "Саломея або пригоди з моря житейського".

На початку XX століття Аркадій Аверченко написав повість "Подходцев та двоє інших"; у двадцятих роках і на початку тридцятих широкого розголосу набули два крутітьські романи Ільфа й Петрова "Дванадцять стільців" та "Золотий тілець". Проте від чистого пікарескного жанру вони принципово відмінні як тим, що розповідь ведеться не від першої особи, а від третьої, так і "смертю" головного героя в першому з цих романів, і хоч автори й воскресили його для "Золотого тільця", проте в читача залишається прикрий "не-пікарескний" осад.

Українська еміграційна література може похвалитися блискучою крутітьською повістю "Гнат Кіндратович" Зосима Дончука. Повість вийшла 1957 р. в літературній редакції Сидора Кравця в Буенос-Айресі.

Читайте, передплачуйте газету Християнський Голос

Christliche Stimme
Schönbergstrasse 9
D-81679, München
Postfach 860269, Germany

Микола

ЗИМОМРЯ

“Щоденник” Василя Гренджі-Донського в контексті духовних змагань Карпатської України

У контексті вивчення художньої спадщини Василя Гренджі-Донського, “Щоденник” письменника слід розглядати як вагомий твір, що має посутнє значення для характеристики передусім світоглядних позицій автора, його ідейно-естетичних, культурно-освітніх та історичних оцінок. Саме вони у тій чи іншій мірі, безпосередньо чи опосередковано, дають аргументоване уявлення про джерела творчості, її документальну основу, яку необхідно окреслювати на рівні об’єктивного причинка-свідчення, що розкриває процес духовних змагань Василя Гренджі-Донського як художника слова та громадсько-культурного діяча. У колі його устремлінь, чи не найважливіше місце, посідає державотворча модель мистецького мислення, що спричиняла активне утвердження права людини жити не рабом-невільником, а щасливим господарем на материнській землі. Тому й не дивно, що в нотатках від 14 березня 1939 року, міститься винятково співчутливе висловлювання про відкриття Першого Союму Карпатської України Августином Волошином, яке супроводжувалося ілюстративним прикладом із “Кобзаря” Тараса Шевченка:

*“Встане Україна, світ правди засвітить
і помоляться на волі невольничі діти...”*

З усіх щоденникових записів, починаючи від 7 жовтня 1938 року й закінчуючи 8 серпня 1939 року, що склали цілісний літопис “Щастя і горе Карпатської України”¹, проступає глибинне усвідомлення з боку Василя Гренджі-Донського його суспільно значимої ролі як творця документальної хроніки, покликаною віддзеркалити, власне, виповісти всю правду про події, в яких брав не пасивну, а дієву участь. Можна б, без перебільшення, стверджувати: з-поміж усіх видань мемуарного характеру, у тім числі праць Володимира Бірчака (“Карпатська Україна: спомини й переживання”. - Прага, 1940), Степана Росохи (“Союм Карпатської України”. - Вінніпег, 1949), Августина Штефана (“За правду і волю”. - Т.1. - Торонто, 1973; “Августин Волошин. Президент Карпатської України. Спомини.” - Торонто, 1977), Вікентія Шандора (“Спомини.” - Т.1: Карпатська Україна 1938-1939”. - Ужгород, 1996), Василя Онуфрика (“Спомин з Карпатської України 1938-1939”. - Торонто-Ужгород, 1995) та ін., “Щоденник” Василя Гренджі-Донського особливо примітний не тільки автобіографічним елементом відображення подій з життя автора чи викликаних ним настроїв, але й органічною єдністю із суспільними мотивами. На їхньому тлі відбувається

¹ Твори Василя Гренджі-Донського. - Т.VIII: Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. - Вашингтон, 1987. - С. 1-423; Василь Гренджа-Донський. Щастя і горе Карпатської України // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. - Т.19. - Пряшів, 1994. - С. 403-525.

панорамно закроєна розповідь про державотворчі намагання українського народу, в основі яких не надумані рефлексії про уявну свободу, а серцем, розумом осмислені інвективи, що переконливо проступають, приміром, з його відомої поезії “Русин”:

*Ще го мати не зродила,
під серцем носила,
а вже руки повязала
нечувана сила.*

*Ще тільки що народився,
ще го не оділи,
а вже єму над колисков
кайдани дзвеніли...*

“Щоденник” справедливо постає документом епохи, важливим джерелом відомостей як про події, опис яких системно подається на його сторінках, так і про автора, його уроки боротьби за народні ідеали, за його моральне право говорити від імені невинно убієнних на Красному Полі... Нотатки Василя Гренджі-Донського, як і його поезії, докладні, сповнені чуттями переконливого патріотизму, що в значній мірі - по вертикалі - забезпечує часову комунікативну безперервність, а саме на рівні міжпокоління досвіду. Без останнього важко уявити собі високий ступінь становлення ментального поля національної свідомості, що, як правило, охоплює всі архітепи етносу, його історично усталені образи, пісенні чи казкові зразки, заковані в домінантних рисах етнокультури. Аналіз “Щоденника” і “Спогадів” Василя Гренджі-Донського свідчить про те, що автор цих творів шукав сенс в уроках історії, переосмислював окремі факти, які тяжіють до впливових циклів щодо державотворчих змагань українського народу загалом. Ми поділяємо висновок Степана Гостиняка, що Василь Гренджа-Донський був “автентичним хронікаром подій”, які призвели до проголошення карпатоукраїнської держави в березні 1939 року. Вона проіснувала недовго, однак її образ став певним доказом спроможності українського народу як суб’єкту своєї історії до закономірних намагань відродити втрачену державність, проголошену 22 січня 1919 року в Києві. Хто б не писав про життєвий і творчий шлях Василя Гренджі-Донського, зокрема О.Бабій, М.Качанюк, Є.Маланюк, М.Мольнар, М.Неврілі, О.Мишанич, І.Небесний, М.Вайда, Г.Засць, І.Пестременко, В.Пагіря, А.Штефан, З.Гренджа-Донська, П.Стерчо, С.Гостиняк, М.Мушинка, Б.Романенчук, всі однозначно відзначали: автор “Щоденника” був далекий від тих закарпатських письменників, які, за влучними словами Івана Франка, “відбилися від живої народної мови й фатально відбиваються від живого змісту в літературі і впадають у таку мертвеччину, від котрої на десять миль віє гробовим холодом...” Натомість він був творцем новаторського поетичного змагання, в автобіографії якого, як підкреслив Євген Маланюк у цікаво закроєній статті “З Закарпатського Парнасу”, “відчуваються елементи, що з них виросла творчість Стефаніка й Черемшини..., елементи такі яскраві й такі невластиві решті нашої літератури, елементи, що на їх місцепоходження мають монополі, здається, тільки Карпати”. Варто зауважити: проводирем Василя Гренджі-Донського був не хто інший, як Василь Пачовський, який вивів його “на широкі води української літератури” та показав йому “дорогу на Український Парнас”, додаючи автору збірки “Квіти з терньом”, власне, “охоти до ходіння по тернистому шляху українських письменників”. Попри цю істину, не можна не побачити: посіяне Василем Пачовським зерно впало на вдячний ґрунт, тому й заврожайлося добрими плодами.

Ігор

КАЧУРОВСЬКИЙ

ПРО ОДНУ ЗБІРКУ ПЕРЕКЛАДІВ

Ця скромна книжка з тополями, вітряком і хатами на обкладинці, має дві назви: німецьку *Im Wechselschein der Zeit*, та українську “У мерехтливому сяйві часу”.

Це переклади з української мови на німецьку, а також невеличка добірка власних віршів перекладачки, що зветься Матільда Шарнагель-Саюк (ми її тут зватимемо Матільда Саюк або просто пані Матільда). Донедавна існувало два типи поетичних перекладів: німецький, де передумовою було насамперед точне відтворення тексту і дотримання його формальних ознак, та - протилежний німецькому - російський тип, найпозитивнішою передумовою якого вважалося вільне поводження з текстом, який, мовляв, не має сковувати перекладача - аби тільки збереглося ім'я автора та назва твору... (звісно, я міг би назвати й чимало винятків: так, німець Ганс Кох, перекладаючи українських поетів, не надто турбувався про текстуальну близькість, а російський перекладач Б.І.Ярхо відтворював усі особливості оригіналу з такою майстерністю, на яку б не спромігся найнімецькіший німець).

Але в наші часи виник ще й третій тип перекладу поезій: прозове переповідання змісту (такі інтерлінеарії готують на допомогу тим, хто має перекладати без знання певної мови). Цей третій тип останнім часом поширився по всьому світі - став панівним, домінуючим, тільки на нього звертає увагу авангардистська критика і тільки йому забезпечує місце в історії світового письменства...

Ознайомившись із книжкою “У мерехтливому сяйві часу”, я дійшов переконання: це переклади старого німецького типу.

Матільда Саюк (дівоче прізвище Шарнагель) - філолог за освітою, одружена з українцем, мати двох дорослих дітей, живе на селі неподалік од Мюнхену. *Im Wechselschein der Zeit* - це її перша і, сподіваюся не остання, книжка. Хоча книжка вийшла в Києві ще 1994 року, проте маю враження, що в літературних колах нічиєї уваги не привернула, бо для цього перекладачці потрібно було б мати відповідні зв'язки, знайомства і впливи.

Давно відомо: чи не найхарактерніша ознака графомана - це його настирливість, нав'язливе пропихання своїх творів: чи то він упіймає вас за гудзика і посадить слухати свої твори, чи увіпхає книжку з дарчим написом (а вам буде незручно не подякувати, і він прийме ту подяку за похвалу), або, в кращому разі, як казав один поет:

*...заведе у далечинь алей,
Заморить чадом довгої розмови.*

Натомість серед людей талановитих і обдарованих здатність до самореклами, уміння показати себе, “пробивний характер” зустрічається лише як виняток. Іноді визнання приходить запізно. Як каже одна поетеса:

*Адже хто того не зна,
Що ключі від храма слави
Має тільки смерть одна...*

Тож мені здається, що пора уже перервати мовчання довкола Матільди Саюк та її збірки.

Спочатку - кілька зауваг. Як це часто буває з літераторами, котрі ходять "самопас", себто перебувають поза рамками певного літературного середовища, у пані Матильди спостерігаємо в окремих випадках безкритичний підхід до перекладеного матеріалу. Я, наприклад, не знаю, пощо було перекладати початківський твір Олександра Зарудного. Книжка "У мерехтливому сяйві часу" вийшла, як уже згадано, 1994 року, переклад, правдоподібно, зроблено ще раніш, можливо, за цей час Зарудний виріс на доброго поета, але його твір на 13-й сторінці - це тільки віршована самодіяльність.

Не знаю, чи Юрій Лавріненко не догледів друкарської помилки, а чи сам вирішив виправити свого улюбленого Тичину, тільки в мініятурі "Одчиняйте двері" хрестоматія "Розстріляне Відродження" другу строфу подає так само, як і першу: "Одчиняйте". А має бути:

Одчинились двері...

На жаль, перекладачка довірилася Лавріненковому тексту, не перевіривши.

Є й помилкові дати. Так, Павло Филипович народився 1891 р., а не 1895 р.

Друкарську помилку я помітив лише одну: Богдана Лепкого поховано 1914 р., а він помер 1941 р.

Переклади розташовано переважно (з деякими відхиленнями) у зворотньо-хронологічному порядку: книжка починається з віршів Ігоря Трача й Василя Стуса; далі йдуть Тичина, Бажан, Олесь. Після Олесьа приходить єдиний з неокласиків, що потрапив до книжки - Павло Филипович. І саме тут, на перекладі Филиповичевого "Мономаха" не може не впасти в око технічна майстерність перекладачки, яка зуміла - коли не вірш у вірш - то строфа в строфу - перекласти короткі віршові рядки Филиповича

Оригінал:

Зійдуть на попіл

Бліди ченці,

А спис і соклі

В твоїй руці...

Переклад:

Das bleiche Mönchlein

zu Asche fällt.

Den Falk', den Wurfspeer

die Faust noch hält.

Потім ідуть Степан Бен, Осип Маковей (прекрасна поезія "Метеор" у доброму перекладі), Олекса Коваленко (на мою думку, він тут зайвий...), і ряд поетів кінця XIX - початку XX ст.: Одарка Романова, Іван Франко, Надія Кибальчич, Богдан Лепкий, Борис Грінченко... Після них представлено вік XIX: Павло Грабовський, Ол. Кониський, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш. Закінчується перша частина книжки "Журбою" Леоніда Глібова, та піснею "Повій, вітре" Степана Руданського. Разом 34 переклади.

У другій частині - два десятки поезій самої пані Матильди.

Назагал книжку видано технічно-грамотно: на лівій сторінці - переклад, на правій - оригінал. Ледве чи в нас набереться багато публікацій такого типу. Інститут Літератури ім. Мих. Ореста видав "Вибране" Петрарки в моєму перекладі, на Україні вийшли "Криваві сонети" Гвездослава в перекладі Дмитра Павличка - але в цих обох випадках був чужомовний оригінал, а переклад український. Тут маємо навпаки: оригінал - український, переклад - німецький. Таких публікацій з подвійним текстом мало б бути набагато більше: чейже вони дають нагоду не лише пізнати майстерність перекладача, а також допомагають опанувати чужі мови.

Звісно, збірка "У мерехтливому сяйві часу" з її німецько-українським текстом не може претендувати на безпрецедентність, але в кожному разі заслуговує на увагу - як рідкість, тим більше, що переклади, - принаймні більшість із них - справді добрі.

Дійшовши до Шевченкового “Заповіту”, я зацікавився: як же перекладачка подолала оте неперекладне (крім російської мови, де є слово курган)

*... поховайте
мене на могилі?*

І мені експромтом написалося:

*Як пояснити: що таке могили?
Сказати просто: пагорби? Так ні:
Когось тут поховали і зложили -
Воздвигли піраміди земляні.*

*Вони лишилися спогадом непевним -
Не знати: це історія чи міт? -
Із тих часів, коли в Єгипті древнім
Іще не будували пірамід...*

Але Матільда Саюк - і за це їй належить признання - знайшла в німецькій мові відповідний вислів:

Auf dem Grab der Hünen

Популярна пісня С.Руданського “Повій, вітре, на Вкраїну” (боюся, що тепер наші знавці мови виправлять “...в Україну”) існує в кількох варіантах. Візьмемо лише останню строфу:

Варіант з “Української Музи” Олексі Коваленка:

*Вітер віє, вітер віє,
Серце тужє, серце мліє,
Вітер віє, завиває,
З України не вертає...*

Варіант з антології “Пісні та романси українських поетів” за ред. Гр. Нудьги (повторюється в “Антології української лірики” Ореста Зілінського):

*Вітер віє, вітер віє,
Серце тужить, серце мліє,
Вітер віє, не вертає,
Серце з жалю завмирає...*

Варіант з чотиритомової “Антології української поезії” за ред. М.Рильського:

*Вітер віє, вітер віє,
Серце тужить, серце мліє,
Вітер віє, завиває,
З України не вертає...*

Матільда Саюк використала натомість варіант із “Акордів” Івана Франка:

*Вітер віє, вітер віє,
Серце тужить, серце мліє,
Вітер віє, не вертає,
Серце з жалю розпукає...*

Не можу судити, котрий варіант автентично-авторський, але Франкова версія дала перекладачці добру нагоду для ефектної кінцівки - такої співзвучної німецькій поетичній душі XIX століття:

*Wind verwehte, ist verschwunden,
Herz zerbricht an seinem Wunden.*

Наші вітчизняні дослідники вигадали "українську філософію серця", бо ніколи не читали німецьких романтиків (улюблена рима міннезенгерів була *wir - lip*, улюблена рима романтиків *Herz - Schmerz*).

Передостанньою в збірці стоїть "Журба" Леоніда Глібова. Думаю, що переклад Матільди Саюк мав би увійти до відповідних підручників чи хрестоматій - це зразок, як треба перекладати: адже відтворено не лише зміст, риму й розмір, а також і стилістичні засоби, зокрема - енкатенацію:

*Und Jugendzeit kehrt nimmermehr,
Kehrt nimmermehr zurück.*

Я особисто можу хіба пошкодувати, що у збірці немає неокласиків (крім самого Філіповича), ані з Празької школи, ні з покоління Другої світової війни не бачимо взагалі нікого.

Читайте і передплачуйте

Поступ (Тижневик)

Progress
418 Aberdeen Ave.
Winnipeg, Manitoba
Canada R2W 1V7

Праця (Тижневик)

Pracia
Caixa Postal 2
84 400 Prudentopolis
Parana, Brasil

Церква і Життя (Тижневик)

Church and Life
37 Canning Street
North Melbourne 3051
Australia

Хлібороб

O Lavrador
Caixa Postal 666
8000 Curitiba
Parana, Brasil

Микола

САМІЙЛЕНКО

СОБОРИ ВИСОКИХ ДУШ

Щоденників я ніколи не вів, бо вони могли опинитися в КГБ, як “документи” для ще одного звинувачення мене, а то ще потягти й названих там людей. Тому в мене зафіксовано лише три зустрічі з Миколою Лукашем, хоча було їх, може, триста, для мене значних. Ці три potwierджено його дарчими автографами на книжках в його перекладах: 16.12.1956 р. Гете “Фауст” видання 1955 р., 27.08.1967 р. “Трагедія людини” Імре Мадача та 17.02.1982 р. знов Гете “Фауст” видання 1982 р.

Чотири роки, 1937 - 1941, ми навчалися разом в КДУ, я на українській філології, він на історичному факультеті. Не пригадую, з ким він товаришував з істориків, але добре пам’ятаю, що перші три роки він не вибував з нашого гурту філологів - аж поки злидні не вимусили його одночасно з денним навчанням стати й викладачем у школі міліції.

З тодішнього нашого гурту філологів слід назвати Пилипа Моренця, Павла Охріменка, Єву Нарубіну, Михайла Ігнатенка, Олександра Бандуру, Олександра Дяченка, Леоніда Коваленка (був курсом молодший), Миколу Дятленка, Павла Федченка, Наума Тихого, Володимира Грунічева, Іллю Ходорківського тощо...

Лукаш університетської літстудії не відвідував, але ми знали, що він добре розуміється на івриті і що перекладає “Фауста” Гете з німецької. Він його, виявляється, перекладав 20 років - скільки Гете його й писав.

Вечори в суботу й неділю в гуртожитку на Солом’янці ми проводили у вестибюлі на танцях, а Микола - в бібліотеках чи в університетській читальні.

За ті роки з десятків разів мене Микола “затягував” на лекції Павла Штепи з історії, на які заходили часом і математики та хіміки. Штепа читав-імпровізував, часом переходив на “ліричні відступи” - невідомий нам епізод, скажімо, з Наливайком чи Кармелюком, професор міг подати так емоційно і мистецьки, що нам теж хотілося стати такими професорами. Не пригадую, вже на першому чи на другому курсі ми користувалися перепустками до закритого відділу бібліотеки Академії Наук - Миколі оформив Штепа, мені - професор Сергій Маслов. У тому відділі ти мав право читати, але без паперу й олівця під руками. Коли ми бували там разом, то домовлялися разом і виходити: виносили в голові кожен своє і по свіжій пам’яті з радістю ділилися вчитаним. Забулося, що він розповідав з прочитаного з історії, але добре пам’ятаю, що мене тоді дивувало його захоплення й високе поцінування поезій Панька Куліша, якого я тоді не розумів, може, тому, що не знав і його поетична творчість мені не подобалась, здавалась низькопробною, порівняно з Шевченком. Своєрідного Кулішевого новаторства я тоді не розумів. Коли я з цього приводу чомусь перечив, Микола переходив на декламування смішних рядків з “Енеїди” Котляревського, і на цьому “спірка” закінчувалась, а щоб і зовсім згладити її, я декламував йому з Шевченка:

*І Трахтемирів геть горою
Нечепурні свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов п’яний старець торбинки.*

чи:

*Розбивши вітер чорні хмари,
Ліг біля моря відпочить.*

Я схоплював тоді з Шевченка (і не тільки) лише такі рядки, в яких буйні явища природи зливаються з буйством людини. А Микола вже тоді, мабуть, сприймав світоглядний рівень Куліша вповні, переслідуючи й сам мету попередника:

"Отчество ж собі готуймо в ріднім слові".

На цьому шляху Лукаш своїм мистецтвом слова дав багатьом геніям світу українське життя - феномен неповторний, може, на цілі століття.

З 1941 по 1963 рік ми не бачились. За час війни і 19 років мого перебування в неволі я тільки й знав, листуючись з Євою Нарубіною, що Микола є і успішно працює. Винятком з цього був один день 1956 року, коли мені дали дозвіл на десять днів - відвідати рідню; з Караганди на Україну 5 дів забрала дорога, три я провів з ріднею і дві в Києві. Встиг відвідати декого із вище названих, почував у Олеса Жолдака з Євою Нарубіною. Крім радості од такої зустрічі з ними, пошастало мені ще й з тим, що Лукаш тоді жив у них, свого житла ще не мав. Тут він мені й підписав перше видання "Фауста".

Коли я повернувся до Києва, між нами продовжилася товариська дружба до кінця його життя: 1963 - 1988 р.р. - 25 років!

Рідко коли стрічалися випадково на вулицях Києва, а до нього додому я заходив, мабуть, щомісяця, а то й двічі-тричі на місяць. Коли він працював в будинку творчості в Ірпені, я бував у нього рідше, зате ми обов'язково навідувалися там до Григорія Порфіровича Кочура. Годину-дві вони гомонять собі про своє, а я тим часом гортаю було книжку - в ущерт'я набитому ними домі, Порфірович тобі підставить було таке, чого немає й у бібліотеці Академії наук.

Протягом цих 25 років і досі мені при кожній згадці про Миколу Лукаша постає й образ Григорія Кочура. І навпаки. Поліглоти, перекладачі з двадцяти, а то й більше, мов, були вони нерозлучними, своїм подвижництвом і чаклунством рідного слова вони доповнювали один одного, в такі чорні часи обоє так світло збулися і протягом 1988-1994 р.р. обоє відійшли од нас навіки. Це так недавно!.. Я ще чую їхні тихі голоси, бачу їхні рідні, добрі очі й посмішки, бачу їхні робочі столи, помешкання, де поряд з господарями жила і їхня байдужість до власного побуту. Про високі собори їхніх душ, про те, що вони внесли в рідну культуру й літературу, сказали і ще скажуть літературні критики й літературознавці, до кого я не належу, то ж і спиняюся переважно як на дорогих мені людях, яких я знав, дружив з ними і ділився добрим словом.

Гаразд не знаю, як Миколі йшлося з видавцями та рецензентами, але ще в 1952 році з його листа до них читаємо "Лукашеві можна шити які-завгодно гріхи, але цього - незнання рідної мови, - мабуть-таки, не варто. Коли ж я її не знаю, то при мені лишається бодай гірка втіха, що я поділяю це незнання з Франком, Кримським та Грінченком".

Певно, що по виході "Фауста" з такою передмовою академіка О.Білецького, подібних гріхів йому не шили, і Лукаш близько двадцяти-наступних років працював порівняно спокійно і багато - до виснаги.

Відомо, що постійний тиск на нього й на Кочура з боку репресивних чинників не припинявся й тепер, що на здоров'ї, особливо Лукаша, позначилося трагічно. Мені вони на це не скаржилися, знаючи, що я те все добре розумію без того - під невсипущим оком органів, опертих на закони беззаконня.

Характерною рисою українця сильного духом - іронізувати над своїми трагічними ситуаціями. Саме такими були вони обидва. Микола виснажився, так інтенсивно як досі працювати більше не може. Григорій Порфірович сприймає це лихо, як своє, одночасно іронізуючи над цим - підтримується сам і підтримує тим Миколу, і сам працює часом не

сидячи за столом, а стоячи - щоб не “злукаштіти”, каже. Розумієш це трагічне означення стану рідної тобі людини і одночасно не втримуєшся, щоб не посміхнутись. Легка чи гірка та посмішка, то вже залежить од твого внутрішнього стану в ту хвилину.

То ж виснажений працею і режимом, Лукаш у депресивному стані “лукашіє” зовсім (тоді всі так розцінювали), заявивши в листі до репресивних органів: “я вже мало здатний працювати, дайте я відсиджу строк Івана Дзюби, а він, молодший, хай працює на волі”.

Ба, мало хто визнав тоді, що на жертovníк України Микола Лукаш поклав свою буйну голову свідомо. Він це довів усіма п’ятнадцятьма наступними роками свого подвижницького життя.

Приклад - гідний порівняння з вчинком Ісуса Христа.

Просто політичної диверсії причепити йому було неможливо - хіба що все ним вида- не підшити в “Дело”. І балачок, скажімо, на політичні теми він не вів, навіть зі мною - такого випадку не пригадую.

Виятком з цього може бути хіба що таке. Десь, в котрусь із перших наших зустрічей я йому розповів про моє знайомство з Львом Гумільовим, сином Ніколая Гумільова та Анни Ахматової. На лагпункті “Волтний” (неподалік станції Чурбай-Нура Карагандинської об.) раптом появляється Л.Гумільов. Мабуть, за клопотанням матері його привезли до нас, контингент на цьому л/п був на 90% з УПА, ми підтримували свій режим і дисципліну - кухню, хліборізку й посилки босяки не могли грабувати. Гумільов до фізичної праці здатним не був, харчувався переважно з посилок від матері, а ночами перед вихідним днем і в неділю читав нам по пам’яті історію Персидських війн, надто період походу Дарія в наш край, точно знав сотні історичних дат, імена учасників походу і т.п., “аудиторія” зачаровувалась і часом не спала до світу. Я про Гумільова трохи знав і раніше, то ми були в одній бригаді. Ось саме тієї зими, це, здається, 1951-1952 рр., спостерігаючи нас, згуртованих і дружних українців, їхні стосунки з неукраїнцями, у нього вперше й родилась думка про досі невідому закономірність етногенезу. Потім він десятки років працював над цим, науково обгрунтував і виклав у тепер загальновідомій його теорії пасіонарности. Він тоді радів, як дитя, своєму відкриттю і ділився ним зі мною, хоча тоді та думка нагадувала курча, з якого ще не повністю зійшла шкаралуша. А дивись, цим він глибоко науково визначив періоди становлення, розквіту й занепаду імперій усіх часів історії людства і назвав Золотим віком Російської імперії XIX-й вік, після якої вона покотилася до своєї безодні. За що четвертий раз було позбався волі уже за Брежнева.

Мабуть, єдино ця балачка була політичною, Микола кілька разів спинав мене, щось ми уточнювали, я чимсь доповнював свою розповідь... І що мене здивувало: через рік чи два він захотів, щоб я все те повторив йому.

Усі інші наші зустрічі відбувались, умовно кажучи, в середовищі італійців, греків, німців, англійців, угорців - так дотепно й майстерно він годинами розповідав про несподігані для мене їхні характери, їхній побут, їхні звичаї, не минаючи чудних чи й доленосних ситуацій, що бували з авторами творів, перекладених Миколою.

Ці незабутні години проходили в його холостяцькій квартирі, в якій тільки й було: найдешевше металеве вузьке ліжко, матрац, легенька ковдра; простий невеликий робочий стіл, на невеликій полиці кілька книжок, в куті на тумбочці ящик-картотека, яка мені й тоді і зараз асоціюється з рамкою велетенського вулика, куди Микола-бджола збирає по краплині світлі й темні меди - лексикографія була в його праці не менш вагомою ніж переклади. Я зі своїх спостережень дійшов до такої думки, що М. Лукаш уважно слідкував за сучасною українською літературою досить вибірково - лише за творами авторів, які писали справді

своєю рідною мовою: М.Стельмаха, П.Загребельного, Б.Харчука. Безумовно ж не В.Козаченка чи П. Автомонова. А щиро дружив лише з Борисом Харчуком. Твори цих трьох авторів я бачив на столі у Миколи - з підкресленими окремими словами чи й виразами: як лексикограф він "виловлював" те і заносив до свого щільника.

Іноки мені згадуються почуті там то там погляди на нього різних людей, хоча б ось ці, такі несхожі між собою. Леонід Коваленко (літературознавець, критик) розказував мені про подивування ще в п'ятдесяті роки академіка О.Білецького перекладачем "Фауста". Я, казав Білецький, читаю не Гете і його "Фауста", вони мені давно відомі, я читаю Лукаша - відкриття!.. на стільки велике й значне, що не вміщається в мою передмову. А протягом другого тижня після Чорнобильської аварії я був десять днів у Ялті, трапився мені там киянин, ми найняли собі куток і жили разом. Вантажник київського ресторану "Дніпро" чи "Столичний", забув уже, віком 45-50 років, міцної статури чоловік, запеклий домініст з гурту, що збирався, каже, в парку близько пам'ятника слави на Печерську (недалеко од Миколиної квартири). Кілька вечорів він мені нав'язливо розповідав про той гурт та все розхвалював одного з гравців, якогось Мону, з ким він хоча не завжди вигравав, зате мав найбільше задоволення. З портрета, який мені вимальовувався з тих розповідей - і за зовнішнім виглядом і за характером - мені поставав саме Микола, я спитав, чи справжнє ім'я того напарника, він potwierдити не зміг. Я знав, що Микола з горя в ті роки вчащав до доміністів, але про те між нами балачки не було. Тепер я насмілюся запитати. Микола досить байдуже, з затримкою протягнув "н-ну-у..." і potwierдив, що так його там і кличуть - "Мона". Це ж, мовляв, - з поблажливості Максима Тадейовича, він молодим поетам часом повторював: "Я так не пишу, але мона писати й так". То й я своїм напарникам часом кажу: "Я так не граю, але мона й так грати".

Матеріально підтримували його в такі часи - з тих, що я знаю - Наум Тихий, Євген Гуцало, рідше М.Вінграновський, Маргарита Малиновська (була його сусідкою). Пробував і я чимось допомогти, та від мене він нічого не взяв, добре розуміючи, звідки я повернувся.

Працюючи виконробом на будівництві, я часом користувався службовою автомашиною. На Володимирській зупиняюся біля видавництва "Дніпро", а тут і Микола проходить по той бік вулиці, я гукнув - сідай, я за п'ять хвилин управлюся, підвезу й поговоримо. Виявляється, він ішов од Івана Дзюби, який щойно повернувся з неволі. Ходив Микола привітати й поздоровити зі звільненням. Вечір і наступний ранок провели за балачками, кілька разів торкалися й Івана, я пробував повернути мову в такий спосіб, щоб почути од нього: кається він чи ні за свій вчинок Дон Кіхота, та так мені це й не вдалося.

Останній раз бачились ми в лікарні вчених, за дві доби до його смерті. Він був трохи ходячим, у вестибюлі ми пробули разом півтори - дві години. Він був спокійний і свідомий того, що не видужає. Але я з ним ще не прощався, надіявся, що скоро ще відвідаю.

Є в мене в поемі "Оріся"* , написаній 1973 року, такі рядки про Миколу Лукаша:

...А чи не відвідати поліглата і бобіля?
(Двадцять хвилин: метро "Святошино" - "Арсенальна"!)
Доля!
То по щирості за ним промишля,
то відкинешся,
і - галася!!
Кагальне!..

* Микола Самійленко, збірка "Пошерхом крила", Київ, 1993 р., с. 128-129.

Доля - ворожка.
Картами промишля. І думай!..
А обляже сумнівів стума,
думку - як розгалузить:
відвідувать краще друзів
чи краще про них подумать.

І є ось вірш:

СОРОКОУСТ*

Пам'яті

Миколи Лукаша

Там, у притлумленім гомоні,
пурхають світлих очей два промені,
в радості й смутку ласкаві,
ласкаві і безборонні -
цвіт на українській скроні
сльозами стікає...

Серцю би - з волею непохитною!..
Але трудно йому - сидить у нім
гостем непроханим
туга якась невтямуща...
може, це все тому, що
в сусідів (навпроти) похорон.

Сумно... В строкатість осінню
білим по чорному сію,
а на душі все важчає:
під небес висотою полинною
осінь і нас калиною
проведе до пращурів.

Може, й з думкою ще живою
раз пірнеш отак з головою -
і не вирнеш з осінньої позолоти...
Може, тому - як з потойбіччя
дивлюся осені ввічі
вікнами, що навпроти.

8.10.1988 р. Київ

Як і з чим до тебе ще озватися, великий друже?
Будьмо!

* Микола Самійленко, збірка "Із вирію", Київ, 1989 р., с.58-59.

До вершин перекладацької майстерності

Євген

ДАЦЮК

«ОПЛАЧЕНЕ ПОНЕВІРЯННЯМ СЛОВО...»

Пам'яті видатного українського письменника-перекладача, довголітнього в'язня сталінських концтаборів Григорія Порфировича Кочура (1908-1994).

Г.Кочур

Він залишив його нам. Своє "оплачене поневірнянням слово". "В нім сяє все, чого позбавлений в житті "він був", хоча прожив довгий, як для людини, вік. Сам тепер увійшов у царство Аїда - темне підземелля, з якого "вороття вже... не буде", хоч не раз застерігав нас, перекладаючи рядки з давньогрецької поезії Анакреонта. Працюючи ревно над "Золотим руном" старовини, аби донести до українського читача, нагадував і собі і нам, що життя людське на землі не довічне, ще й до того тривожне, бо кожного лякає Тартар - безодня потойбічного світу, куди у свій час скидав повержених титанів всевладний Зевс, та пам'ятати треба про життя на землі, наповнюючи його щодень розумним змістом - працею на користь іншим.

Таким він був для нас, зеків заполярного МІНЛагу, на багато років відірваних від України, згорьованих і змордованих непосильною фізичною працею на копальнях комбінату "Інтауголь". Ми

бачили його щодень у копіткій праці: над перекладами перлин світової літератури, літературознавчими дослідженнями, лінгвістикою, редагуванням белетристики, а то просто штубачьких наших спроб у віршуванні, а чи прозі.

Ціла плеяда письменників вийшла з гулагівської п'їтьми, дякуючи школі Григорія Кочура. Дмитро Паламарчук, Іван Савич, Микола Василенко (теперішні члени СПУ), Микола Сарма-Соколовський, Іван Гришин-Гришук - широко відомі тепер автори поетичних і прозових творів. А ще єврейський письменник Григорій Полянкер, грузинський - Р.Кобідзе, Гасан Ахвердієв - азербайджанець та інші користувались його порадами, працюючи, як він, в царині художнього слова.

А скільки пройшло його школу, та не стали відомими із-за житейської круговерті, але жили великою любов'ю до красного письменства. (Хіба що великими зусиллями вдалось перед смертю видати історичний роман-трилогію "Засвіти" Химку (Хоменку) Андрієві).

Не згадуємо уже післягулагівської - української школи Григорія Кочура, бо список імен його учнів був би довжелезний.

Та знову повернемося до інтинських табірних буднів.

Ось у перенаселеному, досить людному бараці, у темному закутку на дощатих нарах сидить невеличкого ("горобиного") зросту чоловік, увесь занурений у працю. На очіпки закинений бушлат з досить великим номером (так "іменовано" кожного в'язня в МІНЛазі), майже роздягнений (бо парко) - в натільній білизні, на шкрабисть (без онуч)

Я знався з іншим вченим, філософом, колишнім викладачем МДУ А.Левіним, що коротав у таборі уже третій термін ув'язнення, який як і Григорій Кочур, невтомно рився в книжках, а виходив на об'єкти як "різноробочий", увесь час фізично важко працював. І коли я поцікавився його дивною поведінкою, то почув майже аксіоматичне: "Бог створив людину для праці". А ще ця шупленька людина, "мужичок в ноготок" (як сміючись сам себе він звав), вела постійні балачки моралізаторського характеру. Ісповідуючи "толстовство", дотримуючись вегетаріанства.

То уже згодом Д.Паламарчук, його вдячний учень, тепер відомий перекладач європейської класики, назове Григорія Порфирівича "горобчиком" (як хтось із біографів у свій час назвав І.Нечуя-Левицького). Худорлявий, шупленький, зодягнутий, як і усі, в зеківську робу, що звисала мішкувато з його худеньких плечей, гнаний з усіма шодень до виснажливої роботи в будівельне управління "Шахтобуду" 2-го шахтоуправління комбінату "Інтауголь", пізніми вечорами в Полярну ніч (чи "білу ніч" куцого північного літа) він просиджував годинами над книжками, завжди в щось заглиблений, до забуття зачитаний, а то все щось нотував на клаптиках паперу, закладках у томиках. І лише переривав роботу, коли його сусіди по бараку (співмешканці) попереджали: "Надзіратель" ("вертухай" з таборових наглядачів), щоб миттєво усе загорнути під драпе покривало від ока "начальства", бо в умовах ГУЛАГу "нічого не разрешалось делать непозволительного", а тим паче - займатись літературною творчістю й погонів. Зек сталінського призову - то лише робоча фізична сила! Він призначений до "кайла" (джагана), лопати, тачки чи носилок. Про писання-читання можна було тільки мріяти. Два листи на рік рідним - і все, що дозволялось.

І ніяких нарікань, ніяких протестів з уст Григорія Порфирівича ми не чули. Здавалось: залізна витримка в цієї людини. Що марне просторікувати, ремствуючи на долю чи на існуючий тоталітарний лад.

Протестом цієї жорстокої дійсності була його титанічна праця на ниві поетичного перекладу, його постійне штудіювання європейських мов, які, здавалось нам, усі вже встиг вивчити.

І брався Григорій Порфирівич, здавалось, за найважче. Де він видобував оригінали із скарбниці світової літератури - досі для нас є загадкою. Чи то Олексій Каплер - відомий кінодраматург, наречений Світлани Алелуєвої, дочки Сталіна, що тут, на Інті, був захищений від московського ока, але все ж таки користувався у табірному начальства привілеєм, чи москвичі-ленінградці (Ярослав Смеляков, Віктор Василенко та ін.) допомагали Кочурові придбати "матеріали" для подальшої праці.

А вже перекладений, хай і самий мініатюрний твір, він радо давав читати усім, хто в умовах суворого табірному режиму все ж таки не забував про самоосвіту, хто тягся душею до мистецтва слова.

Оригінальні його твори (власні), а він час від часу їх творив, хоч і не приділяв їм особливої уваги, ми швидко переписували, розповсюджували між собою і намагались якимсь чином передати на інші ОЛПи (табірні відділення), зокрема і в жіночу зону. Деся поблизу була ув'язнена і його дружина - незабутня Ірина Михайлівна Воронович-Кочур, якій присвятив Григорій Порфирівич не один вірш.

*Хай між нами простір,
хай між нами горе, -
Хай нас розметали бурі життяві, -*

Є у мене втіха - ледве гляну вгору -
В ніч ясну від тебе зоряний привіт.

І згадуючи сьогодні, в дні роковини смерті, про свого союзника, людину, що стала еталоном добропорядності, шляхетності, працелюбності, стримуючи сльози печалі, я може, підсвідомо вирішую щораз дивитись у зоряне небо, що височить над нашою згорьованою Україною, приймати із Космічної Галактики зоряні вітання працелюба, а у відповідь повторювати вимолюване ним у цей жорстокий час інтинських тюремних буднів:

...Крізь біль, крізь бруд, крізь тундру пронести
Свого Мистецтва полум'я високе,
Щоб подолавши просторін'я роки,
Його вогні в майбутньому колись
На виправдання наше зайнялись.

(“Сонет напучування”).

Поезії в перекладах Г.Кочура

Константінос Кавафіс
(1873-1933)

СВІЧКИ

В ряд стали дні майбутні перед нами,
Мов свічечки засвічені, стоять -
Пломінні, золоті, живі свічки.

Минулі дні лишаються позаду -
Скорботна лава вигаслих свічок.
Котрі ще ближчі, ті курять потроху,
Та й то - пообпливали, покривились.

Я не дивлюсь на них. Смутний їх вигляд
І спомини смутні про їхній блиск.
Лиш осяйні свічки - перед собою - бачу.

Боюся озирнутись, бо помічу,
Як швидко довшає понурий шерэг,
Як швидко більшає свічок погаслих.

Переклад з грецької

Андреас Гріфіус
(1616-1664)

ЗАКЛЮЧНИЙ СОНЕТ

Скорботу звідав я чорнішу, ніж могила,
Блукання, злигодні, знущання ворогів,
Зазнав меча й вогню, смерть друзів пережив, -
Терпіти мусив те, що й стерпіти несила.

Тяжка біда мені в кулак перо встромила, -
Все, що було, списав, узявши в горя слів.
А ось і заздрощі, мов дим, що закурів
Чадною смугою, як свічка догоріла.

Ну, що ж, гарчіть, гризійть, обмовники бридкі,
Бо де троянда, там відразу ж колючки.
Та не погасне ввік, що процвітати має.

Мов зернятка, в землі притоптані колись,
В блакить високими деревами знялись,
Так вами гноблене всіх вас перетриває.

Переклад з німецької

Емілі Дікінсон (1830-1886)
США

У світі я - ніхто. А ти?
Ти теж ніхто, мабуть?
Отож собі помовчимо вдвох,
Бо ще нас проженуть.

Але ж бо й нудно бути кимсь!
Як жаба, день при дні.
Знай, кумкати своє ім'я
В шановнім цім багні!

Переклад з англійської

Німецькі романтики в перекладі І. Качуровського

Йоганн Готфрід Гердер
(1744-1803)

ПАН ОЛУФ

Далеко й пізно мчить Олуф-пан
Скликать на весілля своє поїжджан.
Де ельфи танцюють біля струмка,
Вільшана царівна його заклика:
- Вітай, пане Олуф! До танцю ходім:
Остроги злотні заробиш тим.
- Не смію, не можу піти в танець,
Бо завтра весілля: мені під вінець.
- Підходь, пане Олуф! До танцю ходім:
Єдвабну кошулю заробиш тим.
Немає біліших едвобів тонких:
При місяці мати білила їх.
- Не смію, не можу піти в танець,
Бо завтра весілля: мені під вінець.
- Підходь, пане Олуф! До танцю ходім:
Ти купу злота заробиш тим.
- Я радо те злото взяв би собі.
До танцю ж не можу піти, далебі.
- Не хочеш до танцю - тоді без жалю
Хвороби й болячки на тебе нашлю.
І вдарила в серце його вона -
Ще зроду він болю такого не зна.
Тоді на коня підсадила вмить:
- Тепер до панни своєї їдь.
До дому доїхав пізно вночі,
А мати у дверях стоїть, тремтячи:
- Повідж мені сину, - каже йому, -
Чому це ти білий, блідий чому?
- Тому я збілів і бліде лице -
В царя у вільшаного був оце...
Повідж-но, синку коханий мій,
Що я нареченій скажу твоїй?
- Скажи, що поїхав твій син у ліси
Пізнать, як маються кінь і пси.
А другого дня на світанку-зорі
Уже наречена з гістьми на дворі.

Гостям наливають вино й меди.
- А де ж це пан Олуф? Подівсь куди?
- Поїхав мій син на часину в ліси
Пізнати, як маються кінь і пси...
Зняла наречена покровів багрець:
Лежав там пан Олуф і був уже мрець.

Від перекладача. Ця сама балада є в перекладі Леоніда Первомайського, але без позначення автора і зі зміненним закінченням. Три інші варіанти переклав свого часу Ів. Франко. Перший з тих варіантів, "Танець ельфів" став основою балади Шарля Леконта де Ліля "Ельфи" (з циклу "Варварські поеми"). Є укр. переклад Мих. Ореста.

Адельберт фон Шаміссо (1781-1838)

Це не дощ, не роси ллються,
Мамо, у твою труну -
Це сльозини
Бідолашної дитини
Просякають в глибину.

І я рию, рию, рию,
Кров з-під нігтів од риття -
Зі сльозами,
З болем, хочу біля мами
Скрити скарб мого життя.

Перстень мій, матусю люба,
Збережи його й доглядь,
Бо вдягнути
Кажуть інший - горе люте! -
А цей викинути геть.

Персню мій, клейноде вірний!
Нащо жереб цей лихий?
Та затого
Схову я діждусь земного -
І ти знову будеш мій.

Ахім фон Арнім (1781-1831)

Коли птахи вгору злинуть,
То здається: спів затих.
Не кажіть! - пісні не гинуть,
Просто нам не чути їх.

Наші радісні моління,
Стукіт серця, милий зір,
Що з небес майнули тінню, -
Прагнуть знов нести до зір.
І вже любий хор їх там -
В небі, біля золотих брам.

Коли птахи вгору злинуть,
То здається: спів затих.
Не кажіть! - пісні не гинуть,
Просто нам не чути їх.
Нарікання, осоругу,
Квіт, що опада притьмом,
Всіх сердець безмовну тугу
За Красою, за Добром, -
Хор сумний співає там,
В небі, біля золотих брам.

Фрідріх Рюккерт
(1788-1866)

НЕБО

Ці небеса у Господа в руках -
Великий лист, де тло блакитно-синє.
І він цей колір свій зберіг донині
І вічно берегтиме у віках.

Письмо таємне, непідвладне зміні -
Воно звучало в Бога на устах;
А сургучеве сонце в небесах -
Печать, щоб не розкритися святині.

Коли ж бо ніч зніма печать з листа,
У сотнях тисяч знаків зір чита
Один гієрогліф великоможний.

Бог є любов, яка олжі не зна,
І в тім єдинім слові - глибина,
Що розум наш збагнути неспроможний.

БАРБАРОССА

Що Фрідріх Барбаросса
Старий наш володар
В підземнім замку досі
Дріма в обладі чар.

Він не вмирав ніколи,
Лише живе у сні -
Бо чарами збороли
У тверджі потайній.

Клейноди взяв до схову,
Корону він припас,
І він їх візьме знову,
Коли настане час.

І трону кість слонова,
І мармуровий стіл...
І головою знову
Він хилиться на діл.

Та борода не з льону,
А щиро-вогняна,
Вже через стіл од трону
Переросла вона.

Куняє дні і ночі,
Повіки не стуля.
А прийде час урочий -
Покличе пахоля.

Крізь сон він промовляє:
- Глянь і повідж мені:
Чи круків чорна згряя
Кружляє в вишині?

Як бачиш далі в хмарах
Старезних круків літ,
Знов мушу я в цих чарах
Проспати сотню літ...

Переклав 27-8 березня 93

ХІДГЕР

Хідгер вічно-юний це повів:
- Я містом їхав колись давно.
В мужчини в саду промежі плодів
Спитався: Це місто - чи давне воно?
Він мовив і далі зривав плоди:
Це місто тут стояло завжди,

Стоятиме й далі воно завсігди.
Але минуло п'ять віків,
І шлях мій знову туди привів.

Ні сліду од міста вже не було.
Самотньо в сопілку грав чередник.
Отара скубла лист і зело.
Спитав я - А город? - куди він зник?
Дмухнувши в сопілку, він мовив на те:
- Одне засихає, а інше росте.
Одвіку тут я - й різнотрав'я густе...
Але проминуло п'ять віків,
І шлях мій знов туди привів.

Я море знайшов і удари хвиль.
Рибалка сіті там закида.
Як він спочивав од тяжких зусиль,
Спитав я, відколи тут - вода?
І він з моїх засміявся слів: -
- Відколи існує піна валів,
Рибалки виходять до цих берегів.
Але минуло п'ять століть,
І шлях мій знов туди лежить.

Я бачу: там темніє бір.
Хатина осадчого в нім мала,
І чуть, як по дереву стука топір.
Питаю: - Давно тут хаща зросла?
І він одказав: - тут одвіку бори.
З прадавньої тут вікую пори,
І вічно ростимуть дуби й явори.
Але проминуло п'ять віків,
І шлях мій знову туди привів.

Я місто знайшов, де луна несе
Базарний гам, людські голоси.
Питаю: - Хто збудував це все?
Де та сопілка, і море, й ліси?
Вони кричать і слів їм не чуть:
Тут вічне місто велелюдь.
Так завжди було, і має так бути.
Але як пройде п'ять століть,
Я знову сюди заверну мимохідь.

Переклав 28 березня 93

Для світу я пропав цілковито,
Багато часу звів нанівець,
А що вісток не давав для світу,
Спало на думку, ніби я мрець.

Але мені в тім нема турботи,
Що за небіжчика став тепер,
І не кажу я нічого проти,
Бо я наравду для світу помер.

Я вмер для світу сум'ять-ганеби
І спочиваю в тиші ясній.
Я сам живу в моєму небі,
В моїм коханні, в пісні моїй.

Й. Л. Штолль

ЧАС

Весь в білім сів Час, владар днів,
Співає і тче під спів.
На незакритій він сів труні,
Сміється - і котяться сльози рясні.

Весь в білім сів Час, владар днів,
Все тче, і тче під спів.
Тисячоліття отак без змін
І тче, і сміється, і плаче він.

Й.Л.Штолль - забутий поет кінця XVIII - початку XIX ст. На його слова писали музику Бетховен, Шуберт і Вебер. Інших даних не маємо.

Йозеф фон Айхендорф
(1788-1857)

ЛІСОВА РОЗМОВА

- Вже пізній час, вже зимна тьма.
Чом їдеш лісом ти сама?
Великий ліс, одна ти в нім.
Візьму тебе за жінку в дім.

- Усі мужчини - хитруни,
Лишили в серці біль вони.
Валторна кличе з темноти.
Тікай. Хто я - не знаєш ти.

- Така ця збруя дорога.
Яка ти гарна, півнага.
Вже знаю - Боже помагай! -
Ти зла чаклунка Льорелай.

Стрімка над Райном височінь,
Мій замок дивиться в глибінь.
Вже пізній час, вже зима тьма,
А з лісу виходу нема.

СТАРИЙ САД

Півоній шарлат і лілій вінці
Підпали чарам, мабуть:
Як батько й мати - давно мерці,
Пощо в самоті цвітуть?

Веде водограй балачки голосні,
Як в добрі старі часи,
І жінка сидить у глибокім сні,
На сукні - хвиля коси.

І лютю тримає вона в руці,
Немов крізь сон промовля.
Колись ніби знав я риси ці -
Тож тихо мину здаля.

Та ледве стемніє в долині, вона
Вже струни ніжно торкне.
В саду тім мелодія чарівна
До ранку не промине.

НА ЗАМКУ

Він заснув - той лицар сивий,
Що вгорі був став на чати,
А над ним проходять зливи,
І ліси шумлять крізь ґрати.

Бородерни страховіття,
Стан устиг закам'яніти.
Він сидить уже століття,
Де лишилися тихі скити.

Мир і спокій в тиші сонній -
Всі давно живуть в долині.
І в заглибині віконній
Так співається пташині.

Їде унизу весілля
Райном, що аж сяє наче.
Музика гримить з похмілля,
Гарна наречена - плаче...

ШУКАЧ СКАРБІВ

Як сон війнув борами,
Пішов копати він
Невтомно між горами
За скарбом із глибин.

Там янголи Господні
Співають в вишині.
Горить метал з безодні,
Як очі вогняні.

- "Ти будеш мій!" - із шалом
Копа він і шука.
Та брили скель завалом
Накрили дивака.

Глузливо із провалля
Почувся дикий сміх.
А янголів - з печалю -
В повітрі спів затих.

УНОЧІ

Стою на узліссі в діброві -
Як став у житті на край.
Мов рядна - поля присмеркові,
Мов бинда зі срібла - ручай.

Удари далекого дзвону
Пливуть у глибину дібров.
Там голову олень півсонний
Зведе - й задрімає знов.

І крони дерев у долинах
Мріють про урвища гір.
Сам Бог, ідучи по вершинах,
Благословляє цей мир.

У ВЕЧІРНІЙ ЗАГРАВІ

Крізь радощі і лиха
Ми йшли - в руці рука:
Десь тут країна тиха,
Спочин мандрівника.

Навкіл - долини млою
Вже тьмарить вітровій,
Та жайворонків двоє
Ще в ароматі мрій.

Лишімо їх літати -
Вже скоро час до сну,
Щоб нам не заблукати
В годину самотнї...

О дальній, тихий спокій.
В огні вечірня твердь.
По втомі щїй глибокій
Що прийде? Може - смерть?

Вільгельм Мюллер
(1794-1827)

ЗАМЕРЗЛІ СЛЬОЗИНИ (Із "Зимової мандрівки")

Замерзлі сльози впали
Зі щік моїх униз, -
Чи я не зауважив,
Можливо, власних сліз?

О сльози, мої сльози,
Чи все в мені згаса,
Що ви зробились льодом,
Як ранішня роса?

Таж б'є така ще гаряч
З грудей, як джерела,
Що вся зима б розтала
Од вашого тепла.

ГАЙВОРОН

(Із "Зимової мандрівки")

Гайворон летить здаля
Увесь час за мною.
І донині він кружля
Понад головою,

Дивний пташе! Чи ж не мав
Іншої ти цілі?
А чи здобич угадав
У моему тілі?

Недалеко вже брести
Із кийком - без сили.
Покажи ж мені хоч ти
Вірність до могили.

ЛІРНИК

(Із "Зимової мандрівки")

Дивовижний лірник під село забрів,
Задубілі пальці крутять все, що вмів,
На льоду босоніж з вітром хиль та хиль,
Перед ним порожній на землі таріль.

І ніхто не слуха і не йде стрічать,
На старого діда тільки пси гарчать.
Хай собі що хоче діється навкіл,
А він крутить ліру - поки стане сил.

Чом з тобою, старче, не піти б мені,
Щоб крутить на лірі і мої пісні?

Юстінус Кернер
(1786-1862)

ПІЗНЯ ОСІНЬ

В засіках садовина,
Вже без листу деревина.
Висить слива ще одна,
Мов покинута дитина.

Поки лід і сніговій
Не прийшли, - спади донизу,
Щоб не будь вночі самій
В зморшках, зимній, серед хмизу.

Свіжий, соку повний вщертъ,
Ліпше впасти, ніж всихати,
В'янути, - аж стане смерть
Поміж зморщок визирати.

ВОСЕНИ

Іди-но, сонце, геть,
Заходь скоріш:
Хай їй іде тепло
Від мене лиш.

Зів'яньте ж бо квітки,
Спів, пташко, стих:
Щоб їй був цвіт і спів
Від мене лиш.

Людвіг Улянд
(1787 - 1862)

ВЕСНЯНА ВІРА

Збудився легіт навесні,
І ночі віє він, і дні,
В усі кінці сягає.
О, звук новий, о, свіжий пах!
Ти, бідне серце, кинь-но страх:
Усе ж бо, все змінитись має.

Щодень, то більше краси.
Хто зна, що може ще прийти -
Цвітіння не минає,
Дійшло глибоких дальніх лук...
Позбудься, бідне серце, мук:
Усе ж бо, все змінитись має.

ВЕСНЯНИЙ СПОКІЙ

У темну не кладіть труну
Й не заривайте в глибину,
А поховайте ви
Мене у гущині трави.

Я б радо ліг між квіту й трав,
Де б голос флейти долинав,
Та хай у вишині
Хмарки весняні йдуть, ясні.

ПОМСТА

Шляхетного пана забив служник,
Що лицарем стати собі прирік.

Його заколов він, де темний бір,
І тіло жбурнув у райнський вир.

Вдягнув обладунок блискуче-важкий,
На панського скочив коня мерщій.

Ось він переїхати хоче ріку,
Та вперся румак, не йде по містку.

Острогами злотними б'є він, та кінь
Скидає люто його в глибінь.

Даремно веслує його рука:
На дно його тягне кольчуга важка.

ТРИ ПІСНІ

Сів Зіфрід-король у високім дворці:
- Хто зна кращу пісню для мене, співці?
Виходить юнак із юрби по тій мові,
В руді його гарфа, меч при паскові.

- Три пісні я знаю. Мій перший спів,
Що ти забув, із давніх років:
По-зрадницьки ти заколов мого брата!
І знову: - Ти заколов мого брата!

- Я сам уклав мій другий спів
У буряну ніч, коли вітер вив.
Та пісня: - Готуйсь до смертного бою!
І знову: - Готуйсь до смертного бою!

Він гарфу свою об стіл обпер,
Мечі оголили вони тепер
І б'ються довго під брязкіт сталі,
Аж впав король у високій залі.

- Тепер буде третій, найкращий спів,
І спів цей ніколи б мене не втомив:
Вже Зіфрід лежить, червоний од крові.
І знову: Лежить, червоний од крові.

Йозеф Христіан барон фон Цедлітц
(1790-1862)

НІЧНА ПАРАДА

Коли, о дванадцятій ночі,
З труни барабанщик встає,
Він робить обход з барабаном
І голосно в нього б'є.

В руках, де немає м'яса,
Трима колотушки він
І марш вибиває дрібно
Й вечірню зорю - на спочин.

Звучить барабан небувалий,
Лунає, повний сил,
І мертві старі солдати
Встають зі своїх могил, -

На півночі що задубіли,
Де сніг і мороз січе,
І ті, що в Італії впали,
І їм у землі гаряче,

Що втоплені в багнищах Нілу,
Зариті в арабських пісках, -
З них кожен встає з могили
І кріса стискає в руках.

Коли, о дванадцятій ночі,
Труну покидає сурмач,
То дме у сурму і їздить
Вперед і назад навскач.

Прозорі збігаються коні,
І верхи на них - мерці;
Криваві старі ескадрони,
Всілякої зброї бійці.

Оскалившись із-під шоломів,
Блищать черепи у них,
І довгі мечі тримають
Їх руки - з кісток самих.

Коли, о дванадцятій ночі,
Встає полководець з труни,

Він тихо іде, а довкола
Ідуть його штабу чини.

Маленький на нім капелюшок,
Звичайне убрання на нім,
І шпаду, таку невеличку,
Він має при боці своїм.

І місяць промінням жовтавим
Освітлює там далину,
Як пан у малім капелюшку
Приймає параду нічну.

І ряд проминає за рядом,
І кріс до плеча притиска,
Під музику й барабани
Проходять усі війська.

І маршали та генерали
Тісний замикають круг,
І слово одне полководець
Найближчому шепче до вух.

Те слово проходить по колу,
Заповнює дальню юдоль:
То "Франція" - їхнє гасло,
"Свята Гелена" - пароль.

Оцю величну параду
Усіх, що лягли в боях,
Опівночі цезар померлий
Прийма в Єлисейських полях.

Август граф фон Плятен-Галлермюнде
(1796-1835)

ГАЗЕЛЬ

Потік, що побіч мчав шумливо, - де він тепер?
Той птах, що чув я його співи, - де він тепер?

Де роза, в подруги на серці яка була?
І поцілунок той п'яний - де він тепер?

Юнак, що був колись-то мною, та іншим "я"
Його я заступив, мінливий, - де він тепер?

ПРОЧАНИН БІЛЯ САН-ХУСТО

Опівніч, і вихор свистить з вишини.
Монаше еспанський, мені відчини.

Хай тут я спочину, аж збудить дзвін,
Що вас на молитву лякає він.

За звичаєм Дому, готуйте мені
І одяг чернечий, і місце в труні.

Найменша з келій - буде мій дім,
А щойно півсвіту було моїм.

Хай ножиці зріжуть волосся з чола -
Алмазна корона на нім була.

А плечі, що я у сутані схилив,
Колись прикрашив горностай царів.

В обличчі смерти я й сам уже мрець,
Мені, як і царству старому, кінець.

Від перекладача. В перекладі "Прочанина" змінено розмір.

Аннетте фон Дросте-Гюльсгоф
(1797-1848)

СТАВОК

Лежить у світлі ранковім,
Сумирний, мов святе сумління.
Цілунок леготу - тремтіння
Не збудить в квітах, що над ним.
І бабки - синьо-золоті
Снують барвисто в висоті,
І павучки танцюють радо
На блиску соняшнім свічада.
Над ним - корона з півників,
А там, де очерет високий,
Ледь чути колисковий спів
І шепіт: "Спокій! Спокій! Спокій!"

НА ВЕЖІ

Стою на бальконі, сама, в вишині,
Круг вежі - шпачині крики.
І вітер, неначе менаді, мені

Волосся розвіює, дикий.
О, буйний гувлісо, що мчиш без пуття,
Обняти тебе я б хотіла,
Два кроки від прірви - на смерть і життя -
Стояти б - тіло до тіла.

Я бачу: внизу, наче жваві пси,
На березі граються хвилі.
Шипіння і гавкіт - їх голоси,
І клапті над ними білі.
І так закортіло скочити вниз,
Де бавляться зграї шалені,
І гнати отак крізь кораловий ліс,
Де здобич - веселі тюлені.

І віється вимпел там серед хвиль
Зухвало у воднім безмежжі.
Я бачу: впірнає й підноситься кіль -
З моєї високої вежі.
Стояти б тепер на судні бойовім,
Стерно охопивши рукою,
Де пиниться риф - над прибоєм грізним
Мов чайкою мчати морською.

Чи стати б мисливцем широких долин,
Чи трохи бійцем - як солдати,
Або хоч, принаймні, одним з мужчин,
Щоб з неба поради діждати.
Та чемним дитям у покорі своїй
Сидіти мені довелося.
Лише й дозволяю: нехай вітровій
Розвіє потай волосся.

ПРОЩАЙТЕ

Прощайте! Долі не змінити!
Спрямуйте парус в далину.
В пустельнім замку залиште
Мене між духами одну.

Мій промінь соняшний останній
Із моїм серцем я віддам,
Хай буде швидше розставання,
Коли розстатись треба нам.

Лишіть мене над цим заливом,
Де заколише течія,
Лишіть зі словом чарівливим,
І духом Альп, і власним "Я".

Пригноблену, та не розбиту,
Покинуту, та не саму,
Поки в святее сяйво світу
Вдивляюсь, вірячи йому.

Поки зі мною свіжість бору,
Співають шелестом ліси,
Поки зі скелі чи з ізвору
Я чую ельфів голоси.

І руки вільні, як одвіку,
І дух ширяє в вишині,
І дикий крик шуліки - дику
Ще музу збуджує в мені.

Перекладено 10 січня 1997 р. - на вшанування 200-річчя з дня народження поетеси.

Ніколяус Ленау
(Німбш Едлер фон Стреленау
1802-1850)

ТРОЄ

Три вершники, програвши бій,
У край поволі їдуть свій.

З глибоких ран течуть струмки,
У теплій крові - румаки.

Із сідел крапле і вузди,
У піні й поросі сліди.

Ступа повільна і м'яка,
А кров рясна, а кров прудка...

Гуртком тримаються тісним,
Аби з сідла не впасти їм.

З глибоким смутком на лиці
Потиху мовлять три їзці:

- Для мене краля квітне там,
А я прощаюся з життям...

- Є в мене в лісі дім і двір,
Вмирать не хочеться, повір...

- Заледве глянув я на світ -
Чи ж то його лишати слід?

Смертельний крок почувши, ввись
Уже три яструби знялись.

І ділять здобич в вишині:
То - твій, то - твій, а цей - мені.

Переклав 6-7 травня 93

ПРО ТРЬОХ ЦИГАН

Що трьох циган я помітив раз
Попід вербою в тіні,
Коли волікся мій тарантас
По пісковій долині.

Благеньку скрипку тримав один
У вечоровій заграві
І грав для себе самого він
Пісні племінно-яскраві.

А інший, тримаючи люльку в зубах,
Дививсь на димок проти неба -
Для щастя йому на земних шляхах
Нічого більше не треба.

А третій спав, на цимбали грець,
Повісивши побіч цимбали;
Як їхні струни торкав вітрець,
Так мрії серце торкали.

Хоча й не одежа на них була,
А латані лахи подерті,
Та все, що приносила доля зла,
На глум вони брали, вперті.

Потрійну мудрість пізнав я в ту мить:
Як тьмою життя обтяжить,
То хто прокурить, програ, проспить,
Тим тричі його зневажить.

І далі рушив мій шарабан,
А думка і досі лине
Туди, де смагляві лиця циган
І їх смоляні чуприни.

Переклав 20 лютого 94

Едвард Меріке
(1804-1875)

ДО ЛЯМПИ

Незрушно, гарна лампо, ти оздоблюєш,
На ланцюжках тендітно тут повішена,
Цю стелю у покої півзабутому.
По краю чаші біломармурові
Повився плющ - золотозелена патина, -
Й дитячий корогод кружляє весело.
Який це чар. Яке це все усміхнене...
Та дух поважности, однак, розлитий скрізь,
Бо то - мистецький твір. Чи хто завважив це?
Дарма. Краса блаженна і сама в собі...

Готфрід Август Бюргер
(1747-1794)

ДО СЕРЦЯ

Світом довелось блукать чимало
В бурі й натиску моїм ногам.
В товаристві стомлених життям
Відпочить прочанину пристало.

Вже обличчя клониться зів'яло,
Осипатися пора квіткам.
Серце! що тебе - питаю сам -
Повним сил тримає, як тримало?

Повз жорстоке часу проминання,
Ти, немов колись весняним днем,
Далі любиш бити солов'єм.

Вже й Аврора зимно, далебі,
Слухає Тітонові признання...
Серце! Час постаріти й тобі.

Володимир ДЕХТЯРУК

(Таллін, Естонія)

У невеличкому естонському містечку Ківілі живе, працює і пише чудові вірші й оповідання цікава людина Володимир Дехтярук.

Народився в 1953 р. в Білорусії, у Бресті закінчив залізничний технікум, працював у Казахстані, служив на Тихоокеанському флоті. Потім повернувся у Білорусію, скінчив інститут інженерів залізничного транспорту і був скерований на працю в Естонію.

Є засновником згуртування білоруської культури в Естонії, працює і як історико-літературний дослідник, аматор-ініціатор роверних мандрівок по Естонії, Балтиці та Білорусі, майстер на усі руки, автор поетичної збірки "Серед білих естонських почей".

Через усі вірші проходять образи Білорусі, щира любов до батьківщини, біль за сучасність і майбутнє, глибокі роздуми про актуальні проблеми.

Його доля - це доля тисяч його земляків, які опинилися за межами рідної землі, але не зрадили.

ТИ ПРОБАЧ...

Ти пробач - це вже хрест мій такий:
У відпустку з тобою зустрівсь,
Потім знов розійтись нам на рік,
Не встигаючи мовно зігрітись.

Але ж чую - ти поруч завжди,
І про це ти нічого не знаєш,
Бачу серцем, не оком, сліди,
Що на стежках моїх залишаєш.

Коли досить в очах теплоти,
І в душі вона є, щоб зігрітись,
Слава Богу, що в світі є ти,
Слава Богу, що дав нам зустрівтись!

1991 р.

СЕРЕД БІЛИХ ЕСТОНСЬКИХ НОЧЕЙ.

Ой, ви, білі, естонські ночі,-
Пишнобарвна природи краса
Так чарує здивовані очі,
Що на них набігає сльоза.

Соловейко співа. Запашиють
Квіти, трави, розкішний бузок,
Хвилі моря виразно білють,
І клекоче десь поруч струмок.

Серед вогнищ і тиші вночі
Хтось надумав в воді поплескатись,
А думки геть плывуть в височінь
І не хочуть на землю вертатись.

Зранку знову проблеми буття...
Нині ж я почувуюсь Орфеєм,
Що співає про вічність життя
Разом з тим солов'єм-корифеєм.

Мелодичний, довірливий спів,-
Мені душу і серце він крає.
Птах в деревах сховатись зумів,
І для мене всю ніч він співає.

Тьохка, плаче, висвистує птах,
Він наснагу й натхнення вливає.
В отих білих естонських ночах
Вірш навіки мене залишає...

1992 р.

Переклад О.Горянської

Роберт В. Сервіс

СПАЛЕННЯ МЕКГІ

Історії трапляються не раз під Опівнічним Сонцем, повірте мені, людині їх не можна приписати. Та ті, що на Далекій Півночі в пошуках за золотом холодну землю перевертають, й так не без бзика. Якби дикі стежки Арктики зрадили свої таємниці, бозна яких історій вони не розповіли б. Історій таких, що людині з міцними нервами і то кров в жилах застигла б. І чого тільки Північне Сяйво над безлюдною пустою не бачило - неймовірні речі, вірте мені, однак те, що сталося вночі на березі озера Лебарж, як мусів я, хоч-не-хоч, спалити тіло мого товариша Мекгі, було переверненням всього ймовірного, над чим світило коли-небудь Північне Сяйво.

Сам Мекгі походив з Теннессі у Штатах, де росте й дозріває бавовна.

Там літо тепле й зими нехолодні. Чому покинув сам свою південну батьківщину, або покинуть мусів, Господь Святий знає. Переді мною він цього ніколи не зрадив. Безнастанно, можна сказати вічно, він страждав від холоду й мерз. Але золоте Ельдорадо його просто врочило. Вирватися з цих тенет було йому вже не під силу, хоч він і проклинав що божий день Юкон і холоднечу.

Було Різдво, це знаю точно як сьогодні, зібрались ми їхати до Вайтгорсу в Давсон. Співай мені пісеньку про холоднечу! Якщо до того часу я холоду не пізнав - то значить холод зрозумів під час тієї подорожі саньми з собачою упряжжю, як їхали ми до Давсону. В підбитих хутром ватянках з натягнутими на лице башликами ми рушили; та, навіть так, чудилось часом, що нечиста сила тобі гвіздки в обличчя заганя. Примкнеш було довш, як на секунду очі, вії змерзалися до купи і вмиє сліп. Щоб це була приємність, твердить не можна, проте, лишень один з нас бідкався й стогнав, і це був Мекгі.

Швидко опісля спустилась ніч. В спальні мішки залізли ми і полягали тісно притулившись один до одного. Пси лежали ситі; зірки над нами крутили веремію. Зненацька сам повертається до мене й без всякого вступного слова каже: "Гей, заводію, з цієї подорожі я живим не вийду. Кінчаюсь я. Останнє в мене до тебе прохання. Не відмов. Не можеш відмовити". Здавалось справді він вже помирав, так що я ніяким робом відмовити йому не міг. Отже, стогнувши, вів він далі: "Холод розпроклятий! Про це, знаєш, йдеться мені; він в пазурах мене тримає так, що мої кості вщент до мізку промерзли. Смерті я не боюсь, але, як подумаю, що лежатиму навіки вічні в несусвітному гробовищі замерзлий, як колода, весь цілий брила льоду, страх мене бере за жижки. Я, навіть, не смію про щось таке подумати. Якщо так, то і вмирати не хочу. Клянись мені, що ти мене не поховаш, ні, я хочу, щоб ти мене спалив!" І що я міг зробити, коли такий старий друг звертається до тебе з останнім своїм проханням? Покаявся я йому, отже, що його просьбу вірно виконаю. Ще перед світанком були ми знов в дорозі. Я ганяв собак; йти він вже не міг: блідий, як привид, сидів він на санях і марив цілісінський день про рідний дім в своєму Теннессі. На моє облегчення під вечір він в кінці-кінців замовк. Але, коли ми годину пізніше зупинились, аж тоді помітив я, що він потайки тихесенько переставився. По цьому їхав я день-у-день далі з трупом в придачу. Весь край навколо загорнувся в смертельну мовчанку; вітрець не дмухнув! Що далі з трупом? Це питання мучило мене до незмочи. Закошобілого Сама я міцно прив'язав до санок; очі його були заплющені, але з-під легко підтягнутих губів шкірилися зуби наче йому було повсякчас до сміху, неначе він хотів сказати: «Так ось заварив ти на свою голову кулешу! Отож і помізкуй, голову, ну, й м'язи напруж, звичайно! Обіцяти ж

обіцяв! Поховати мене в холодному снігу просто не можеш - спалити мусиш! Обіцянка - борг несплачений. У Півночі свої закони. Ніхто їх не писав, але переступити їх не зважиться ніхто. Хоч від морозу уста мої цілком заніміли, це, однак, не втримувало мене від прокльонів, які я стократно слав в бік саней з тягарем, що на них лежав. Довгими безконечними ночами я не знаходив сна. Втопивши погляд в невеличке вогнище, сидів я. Мої пси сиділи навколо мене підбгавши задні ноги з піднятими до місяця мордами і вили й вили! Ще ніколи не чув я такого страшного виття! Боже, як сиділа мені вся ця катавасія в печінках!

При цьому, здавалося мені, що труп на санях щораз важчав. Їдемо далі. Псів я поганяв нещадно. Сили в них і так залилось мало. Я ж бо вже мусів посадити їх на півпорцію. Себе, з рештою, теж. Вантаж і далі важчав. Дорога була нікудишня, сніг зледенілий. Але я поклявся собі, що доки залишиться в мені іскра сили, я не здамсь; часом, здавалося, я губив глузд. Все частіш ловив я себе на тому, як голосно перед себе кричав. Ненависна мумія слухала й шкірила зуби.

Так було, аж добрались ми в кінці-кінців до озера Лебарж. Там, гульк, я майже забув, високо на березі, на сухому лежить "Аліс Мей". Старий річний колісний пароплав давно колись, пізно восени хотів ще дістатись до Вайтгорсу, як по дорозі застав його мороз і пароплав замерз, а весною з роздавленими боками посунувсь високо на пісок. Коли починається льодолом і льодохід, стихія розвиває нечувану силу, "Аліс Мей" - так! Я далі думати не мусів. Отже, я ще раз зміряв оком свого замерзлого, закошубілого друга. "Влізе, влізе!" - пробурчав тоді я. - "Ось тобі твій крематорій!"

Дров було нарешті скільки хоч, з підлоги й стін кабіни вирвав я з півдюжини дошок, потягнув їх в котельню і хутко розпалив вогонь. Вугілля кругом лежало доста. Дарма, що прибите порохом, горіло воно неабияк, я тільки жар шурував.

Високо стрибнуло полум'я. В комині вило. Тягло несамовито через холод надворі й мороз. Вогонь це був, такому, Боже мій, позавидувать можна! Тоді я взяв у руки велику іржаву кочергу, розгріб в палаючій вугіллі місце і через двірця котла всунув туди нарешті в самісіньку середину на розпечене вугілля замерзлого Сама Мекгі. Внизу в котельні, дідько б його взяв, крізь закритий люк чути було, як смаживсь він на вугілях і шкварчав. Ні, як так, то ліпше піти пройтися по снігу. Небо насупилось й, здавалось, дивилось вниз на мене обвинувачуючи. Вили пси. Аж ось вперш по довгій перерві знявся знову зненацька несподівано рвучкий вітер. Льодовий, він різав, мов ножем. З мого ж чола котивсь гарячий піт; чому, я собі пояснить не міг. З комина гаварійного судна валив перпендикулярно масний чорний дим, малюючи на небі аж до небосхилу жирний штрих. Як довго петлював я по снігу, не в силі я тепер сказати. Страх осідлав мене і я крутивсь під ним, як той в'юн. Настала ніч і я насмілюсь наблизитись до нещасного судна, хоча мене нудило від страху, доки я сам на себе розізлившись почав себе лаяти: "Не стій ти як опудало, не прикидайся, ти не стара баба! Чого більш треба? Заглянеш всередину на мить - от і все! - Всю днину він на своє задоволення спікся. Не будеш же ти лазити по снігах цілісіньку ніч". - По цьому я піднявся на судно, пішов ошупки в котельню і рвучко відчинив двірця котла на всю ширину. Чи хтось повірить чи ні, там на розпечених колосниках сидів він - він, Сам Макгі! Спокійно сидів він свіжісінький в пекельній гарячі. З приязною міною повернув він в мій бік голову і усміхнувся. Усміхнувся! Цю посмішку повік я не забуду. За милою можна було увидіти, як він всміхавсь.

З всією можливою люб'язністю, отже, звертаючись до мене він сказав: "Заводію, зачини двері, бо входить сюди знадвору холод й буря, як відразу не зачинеш. Тут, бачиш, якраз гарно нагрілось. Відколи я покинув Пламтрі, що там у Теннессі, Господи, це перший раз, що я нагрівсь".

ВІРШ-ЕПІЛОГ

Дивні часом діла діються під Опівнічним Сонцем,
Коли чоловіки, що в пошуках за золотом спину гнуть
Причиняться до цього й руку прикладуть.
Дикі стежки ховають в Арктиці немало таємниць
Розповідь про них кров заморозила б вам в жилах.
Неймовірних видовиськ Північне Сяйво бачило багато,
Найнеймовірнішим було однак оте
Що скоїлось на озері Лебарж.

Переклад А.Шелест-Греки

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДСЬКІ КРАЙОВІ УСТАНОВИ-ОРГАНІЗАЦІЇ В ЗАХІДНІЙ ДІЯСПОРІ

Світовий Конгрес Українців (колишній СКВУ)
World Congress of Ukrainians
2118-A Bloor Street West, Toronto, Ont. M6S 1M8
Tel.: 00 1 416 762 1108

АВСТРАЛІЯ:

Federation of Ukrainian Organizations in Australia
P.O. Box 78, Essendon, Vic., 3040
Australia
P.O. Box 32, Rosanna, Vic., 3034
Melbourne, Australia
Tel.: 00 61 03 375 1781

АРГЕНТИНА:

Representacion Central de la Colectividad Ucraina
en la Republica Argentina
Soler 5039, Buenos Aires 1425,
Argentina

БРАЗИЛІЯ:

Representacao Central Ucrainiano-Brasileira
R.S. Pedro 750, 180 000 Curitiba Pr.
Brazil

ВЕНЕСУЕЛА:

Asociacion de Ucrainianos en Venezuela
Calle Ucrania No. 2, Alta Vista, Catia, Caracas,
Venezuela

КАНАДА:

Ukrainian Canadian Congress
456 Main Street, Winnipeg, Manitoba R3B 1B6
Canada
Tel.: 00 1 204 942 4627

ПОЛЬЩА:

Об'єднання Українців у Польщі
(Zwiazek Ukraińców w Polsce)
ul. Koscieliska 7, 03-614 Warszawa
Poland
199432

РУМУНІЯ:

Союз Українців у Румунії
Uninnea Ucrainenilor din Romania
78138 Bucuresti BD.I.B. Duca, nr 1, Ap 16, Sector 1
Romania
175 424

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ:

Ukrainian Congress Committee of America, Inc.
203 Second Ave., New York, N.Y. 10003
U.S.A.
Tel.: (00 1 212) 228 6840/6841

Ukrainian American Coordinating Council
Stuyvesant Station, P.O. Box 1709,
New York, N.Y. 10009
U.S.A.

ЧЕХІЯ:

Об'єднання Українців у Чеській Республіці
Sdružení Ukrajineu v Ceske Republice
c/o Dukelskych hrdinu 52, 170 00 Praha 7
CSFR

Союз Русинів-Українців у ЧСФР "Nove Zytia"
Požiarňická 15, 080 01 Prešov
Slovakia Slovensko

Норберт КОТОВСЬКИЙ

(Байройт, Німеччина)

В ОБІЙМАХ СМЕРТИ

Смерте, співрозмовнице буремна,
- за Мерліновим словом приховане лиш те, що любов сильніша за тебе.
Усю увагу спроектовуєш на себе саму,
і поділунок твій солодкий - крижаніє, хто спізнав його;
перемігши екзальтовані шторми - програє одразу.
Чому не знав цього навіть Торвальдсен?!

Скульптури Личакова живуть, кохають, сміються і танцюють - осіянні
підступністю зветься синтеза ця Ероса й Танатос
«Хто кого?!»

Нижче трави і тихішою аніж вода навіть тінь смерти не може бути

Агапе визволя Ероса з судомних обіймів Танатос,
о що за тернистий шлях простелився українським Сократам,
і ще намагається світ ізловити Сковороду,
і таки не впіймав його
донині!

Тому що сильна любов наче смерть, наче ти!

БОЖІ МИСЛІ У НАШОМУ ЖИТТІ

Де Бог - там мова диха
- залишається Слово властителем
світу і смерти - повів життя
- подих Вознесіння.
Слово означає Бога, - Слово розхитує категорії, - Слово трощить системи,
Слово кидає нескінченність у час.
Мова скидає баласт чистих функцій з думок,
творює згусток ідей.
Мова, якою я Тебе бачу.

Ми віруємо для того, щоб мислити,
Боже Знання пронизує нас,
ідеї Його вводять нас у буття,
значення Його захоплюють нас,
місленний (чи: словомогутній-слововладний) обмін речовин з вічності,
біохемічні процеси, - фізіологія мозку, оздоровлена Божими мислями;
Віра, сила думок у суті глибинній їх.

Мандрівки наших думок до безперервного Нового,
до витоків мислі, до чистого джерела.

Життя є для того, щоб думати про Бога,
думати про Бога для того, щоб жити.
Ми - тільки Божі думки у священних словах.

Рішення вічних питань у слові Божої мислі,
в любові до мудрости серця, до психології пізнання,
Юркевича супроти Канта й Раймара,
помимо Декарта,
сократичних ідей в гебраїзмі.
- Мислення Боже.
Нічого немає в цім світі без мови¹.

ЛІРИЧНЕ ПОСЛАННЯ БОГА. НЕ ЕЛЕГІЙНО, А ТАКОЖ СУПРОТИ ХИБНОГО ТЛУМАЧЕННЯ НІЩЕ РОЗП'ЯТТЯ ХРИСТОВОГО

Любов є депресією².
Нічого іншого не можна лиш любити³
усупереч усім напастям,
наперекір всьому лихому,
- тире;
захворіти любов'ю.
Божя Депресія.

Erwählungsrathschluß⁴, мислення, вірність, вічність.

Посередині дерево проміниться підступно, наче змії.

Знання прмушує Бога страждати.
Відпущення - у акті вольовім початку творення з нічого;
felix culpa.
Екзистенція як реінкарнація Божих мислей⁵.
Агапе проминає нічого в пустоті,
horror vacui не існує більш.

¹ 1. Кор 14, 10.

² 1. Іоанна 4, 16

³ Trostbüchlein für Ephraim Jeremia 31, 20.

⁴ zur Apologie des Buchstabenbens «h» lese man den Magus des Nordens

⁵ Франц Деліч в системі біблійної психології

Достойність homo ratiens поперед homo faber.
Вибір зриває маски самоперетворень,
псевдонавернення супроти призначення.

Депресія перемагає істерію,
providentia, -
в запрограмованому самогубстві,
Раба Божого¹.

Намісництво.

Переклад з німецької Ліди Мельник.

Берлінський літературний колоквіум, Ванзее, грудень, 1996 року.

Зліва направо: стоять Світлана Короненко, Степан Процюк, Анатолій Мойсієнко, Ігор Трач; сидять: Ульріх Янецький, Марина Горбач, Елька Ерб.

¹ Месія

Вільям ШЕКСПІР

СОНЕТИ

Хай множаться найкращі із творінь,
Хай цвіт краси ніколи не загине,
Коли ж, зів'явши, стятий буде він -
Нехай по ньому ніжний пагін зрине.
А ти в свій блиск закоханий без меж,
Згоряєш на вогні самоістоти,
Де будь політку - недорід несеш,
Своєї вроди вороже жорстокий.
Ти світові окрасою тепер, Єдиний
Єдиний віснику весни розмаю,
Та наче скнара, що над скарбом вмер,
Так ти свій сенс у пуп'янку ховаєш.

Як сорок зим чоло твоє обляже
І зоре глибоко твоєї вроди лан,
Як пишні шати юності, злинявши,
Обернуться в пошарпаний лахман -
Тоді, якби за вроду запитали,
За молодості найдорожчий скарб -
Не говори: вона в очах запалих,
Бо відповідь така зневаги варт.
Наскільки краще для твоєї вроди,
Якби повісти: «Ось моє дитя -
За сором старості винагорода»,
Тебе самого нове майбуття.

Змилосердись! Дай світові, що слід,
Щоб не пішло з тобою на той світ.

З літами в нім твоя гаряча кров
Тебе схололого відродить знов.

Переклад з англійської Василя Глинчака.

Від перекладача: Ці і ще кілька сонетів Шекспіра були перекладені в 70-х роках як результат читацького незадоволення виданими тоді перекладами Дмитра Паламарчука. Чого вартий рослинний сентименталізм в таких рядках з перекладу першого сонета:

Ми пагінці плекаємо куців,
Щоб відновить красу троянди ними,
Як цвіт старий зів'яне без дощів,
Весною пагін молодий цвістиме.

Ця травовідність не має абсолютно нічого спільного з Шекспіром!

Звичайно, можуть сказати, що не можна судити про всю роботу перекладача по одному сонету. Можливо. Я й не претендую на всебічну оцінку перекладу Д. Паламарчука. Але як читач, натрапивши вже з перших рядків на таку несумлінність (бо це таки справа сумлінності, а не таланту) - мав я право розгнівано відкинути ту збірку та взятися за переклад самому? В усякому разі, мені ніхто не дорікне, що я не прочитав оригіналу.

Читайте і передплачуйте газету

Українські Вісті (Тижневик)

Ukrainian News
2209 Caniff Avenue
Detroit, Michigan 38212, U.S.A.

Образотворче мистецтво

**Ярослав
БОБОШ**

Михайло Гаврилко і мистецькі навчальні осередки Західної Європи

Мистецтво має величезне значення в історії національного відродження. Творення української державності змушує кожного повернутися до свого минулого, збагнути безцінність втраченого. Настав час великої просвітницької роботи, час, котрий має заповнити істиною всі “білі плями”, що їх залишила на тілі України та її народу колишня радянська імперія.

“Починаючи з XIX століття український нарід висуває із своїх творчих надер майстра за майстром різних галузів мистецтва, в тому числі й різьблярів: І.Мартос, Л.Позен, М.Парашук, Г.Кузневич, М.Гаврилко, О.Архипенко, Є.Сагайдачний, С.Жук, Ж.Діндо - це далеко не всі імена, які цілком визначили своє місце у нашому різьбярстві. Деякі виявили свої здібності пізніше, як талановиті

самородки, і якимось зразу, суцільно, без хитань показали себе уже готовими майстрами...” - це уривок з мистецтвознавчої статті Ю.Михайліва, за 1929 рік про українську скульптуру XVIII - поч. XX століть. У цій роботі справедливо ім'я скульптора Михайла Гаврилка поставлено в першу десятку найкращих скульпторів України. І важливе для нас це свідчення ще й тому, що зроблено воно в пробільшовицькому журналі “Життя й Революція”, виданому в СРСР, тобто тією системою, проти якої все своє свідоме життя воював Михайло Гаврилко. Його мистецький талант стояв вище будь-якої системи. Можливо саме тому його життя вже більше семидесяти років покрите пеленою невідомості.

Михайло Гаврилко належав до тих непересічних особистостей, історія життя яких могла б лягти до суперзахоплюючої пригодницької книжки. Його мистецьке життя і творча праця чергувались то з підпільною роботою, то з арештами, то з втечами. Однак ніхто, в тому числі українське мистецтвознавство, не спроміг навіть на видання мистецької монографії про митця.

Народився М.Гаврилко в козацьких хуторах біля села Руковщина на Полтавщині в 1882 році, в краю, який так щедро обдарував нашу українську культуру талановитими людьми. Ця чарівна земля на все життя збудила в ньому любов до прекрасного; розуміння найтонших порухів мікро- і макрокосмосу, природи; навчила бачити красу у, здавалось би, буденних явищах - квіточці, дереві, лісові, грозі. Це був не причуд, це був спосіб життя, своєрідний самозахист від жорстокості віку, - це був його світ, куди дорогу знав тільки він.

Виховувався юний Михайло в українській родині, що вела родовід від козацького кореня і свято зберігала національні традиції та вільний козацький дух предків. Початкову художню освіту здобув у Миргородській школі прикладного мистецтва під керівництвом

відомого українського художника О.Сластіона (1899-1904 рр.). Саме тут, в Миргороді, формується світогляд молодого митця, любов до народного українського мистецтва, орієнтація на реалістичне самовираження в творах мистецтва.

У той же час формується революційний світогляд Михайла, його непохитні переконання майбутнього українського революціонера.

По закінченню навчання на Україні М.Гаврилко, одержавши державну стипендію, в 1904 році їде в Росію і вступає до художньо-прикладного училища барона Штігліца в Петербурзі. Але повчитись довго не довелось. За участь в організації студентського страйку, в 1905 році, його звільнено з училища, а потім заарештовано. З цього часу Михайло зв'язує себе з революцією, ставши членом Революційної Української партії. В 1905 році, за дорученням партійної організації, переїжджає до Львова. Приїхавши в Галичину Михайло Гаврилко за допомогою Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові, вступає до Краківської Академії мистецтв, де вчиться у скульптурному класі професора К.Ляшки.

Краківська Академія мистецтв поряд з закладами Мюнхену і Парижу стала центром, куди з великою охотою приїздили на навчання українські митці на початку XX століття. Тут, в Кракові, в Академії викладали талановиті митці, такі як Виспнянський, Вилучковський, Станиславецький та інші, які з повагою і замилюванням відносились до української народної культури. Краківський мистецький осередок став місцем, де могли спільно працювати українські художники зі Сходу і Заходу, розділеної між імперіями, єдиної України. Тому не дивно, що Краківській Академії ми завдячуємо мистецькому вихованню цілої шеренги митців. Серед них в майбутньому - професор М.Жук, І.Труш, Сивера, Бурачек і багато інших відомих та невідомих майстрів.

У 1905-1912 роках у краківському осередку з українських діячів культури були Б.Лепкий, В.Липинський, М.Гаврилко та багато інших. Зустрічались постійно в кав'ярні. Стіл називала обслуга "стіл русінський". Там постійно проходили дискусії.

В Краківській Академії мистецтв Михайло Гаврилко працював багато і невтомно. За одну з пластичних праць - "Копач" отримав нагороду.

Після закінчення Академії М.Гаврилко їде для подальшого навчання до Парижу в майстерню відомого французького скульптора Бурделя, де він провів близько року (1911). Бурдель виховував студентів навіть власним способом життя. Він захоплювався власною мовою, її ораторським пафосом як людина, впевнена в своєму значенні і правильності всього, що вона говорить. Приклад Родена, його поради молодим художникам, розуміння майстерності скульптора, саме ім'я Родена постійно звучали в майстернях Гран Шом'єр. Педагогіка Бурделя багато в чому складалася з того, що він сам виніс із майстерень Родена. Від системи побудови фігури людини Бурдель майже завжди переходив до викладу своїх загальних поглядів на мистецтво. Він любив моральні сентенції і риторичні прийоми в своїх лекціях. При цьому Бурдель в передвоєнному Парижі був, мабуть, єдиним скульптором, здатним викласти строгу професійну техніку своїм учням. Це і приваблювало до нього молодь зі всіх країн Європи.

"Скульптура, - казав Бурдель, - має в собі всі мистецтва. Скульптор мусить бути архітектором, щоб побудувати свій твір, живописцем, щоб скомбінувати світло й тіні, і він мусить бути ювеліром, щоб відчеканити деталі. Скульптура повинна бути прищеплена архітектурі, як роблять щеплення дереву".

"...Але якщо Бурдель сильний словом, то руки його, ще красномовніші. Досить цим маленьким, але досить сильним рукам, цьому широкому великому пальцю торкнутися коліна будь-якої учнівської роботи, вона оживає, гарнішає і починає соромити всю фігуру".

*М.Гаврилко "Прометей", гіпс, 1912 р.
м. Болехів Івано-Франківської обл.
Друкується вперше.*

Майстерня Бурделя в Парижі в 10-х роках ХХ ст. відбивала основні стилістичні засади мистецтва скульптури, що панували в Західній Європі. Погляд на скульптуру нового віку формувався під впливом швидкого розвитку в Західній Європі мистецтва карикатури і захоплення вишуканими лініями мистецтв графіки Японії, Кореї, Китаю.

Щонайбільша стилізованість, побіжність виявлення форми становили прапор тогочасної різьби. Скульптори відкинули не тільки зовнішню натуралістичну красу - що давала дещо, за їхнім уявленням, однобоке розуміння життя. Вони старались zdeформувати фігуру, створити постійний, вічний образ цієї фігури, передати не тільки зовнішні, але і внутрішні аспекти її сутності.

Шалений розвиток капіталістичних відносин, технологічної і культурної революції, небувалого підйому демократичних ідей - початок ХХ ст. створював атмосферу неминучості змін, але разом з тим народжував страх перед тими змінами і

майбутнім. Тому, в деякій мірі, виразником стану суспільства перед Першою світовою війною 1914 року стала скульптура модерну. Все, що створювалось протягом віків, знайшло своє місце у новому світогляді початку ХХ століття.

Значні зміни сталися у круглій скульптурі. На перший погляд вона зійшла на те, що до сецесії просто називалась шкіцом. Шкіцовість та проявлялась в трьох керунках, що різнилися між собою способом моделювання. Перший полягає в створенні таких форм і рис, де все узагальнюється, зводиться до натяків, недоговорення або перебільшення. Другий метод можна окреслити як замулення, що дає форми ніби прикриті шаром мулу. Існує лише основа, промодельована лише цілісність. Решта розпливається, м'яко переходить форма в форму. Третій можна окреслити як "анатомічний", подаючи нам конструктивні, "препаровані" обриси.

Зазначимо, що скульптор Гаврилко, працюючи в круглій скульптурі, віддавав перевагу класичним традиціям, особливо, якщо це стосувалось портретних зображень.

Навчання за кордоном зробило з М.Гаврилка професійного скульптора, але не зуміло прищепити смак до різноманітних "ізмів", які там панували. У мистецтвознавчому огляді для "Української хати" пише, що сам Париж - утіха всіх мистців світу, осередок світового сучасного мистецтва, як порівняти його з блискучим минулим, дуже помітно дрібне і звичне, і догнине в усяких "модерних" напрямках в малярстві, так і в скульптурі.

У своєму щоденнику про французькі пам'ятники М.Гаврилко пише: "Порядних не має Париж. Найкращий, в мистецькому значенні - пам'ятник всім померлим на одному з цвинтарів і в пам'ять оборони Парижу - великий Лев на одній з вулиць, а до слабших пам'ятників - В.Юго, Дантові, не рахуючи банальної підстави. Слабі пам'ятники і це тоді, як по музеях така страшна розкіш переховується".

"Ось стоїть справа сучасного мистецтва в осередку Європи - Парижі, в тій сучасній Греції, у тих уславлених західників за якими наші раби так поспішаються, щоб унаслідувати їх, щось позичити від них, або в даному разі покликати їх за творців нашого народного духа".

"Непотрібне нам жебрацьке збирання чужого лахміття, дамо своїй матері, як не пишну царську ризу, то хоч пишну вишивану сорочку, та за те буде то своє, а краще - кажуть - своє латане, ніж чуже хапане".

Своєму сердечному приятелеві, Михайлові Струтинському, пише в листі: "Тільки покинь, мій любий, всякі модерні "опанії" всяких літературних психопатів. Треба більше до природи безпосередньо звертатись, а не лазити по лабіринтах пропавших в розпусті і слабодумії душ".

Зразком для Михайла Гаврилка був Мікельанжело. У нього він вчився глибокого розкриття великої краси, внутрішньої сили, моці людини, передачі експресії, рухів людського тіла. Характерно, що навчаючись за кордоном М.Гаврилко не став прихильником модернізму, а залишився ревним поборником реалізму і народності. Портретні роботи "Гануся" (1909), "Чоловічий портрет" (1912), "Жіночий портрет" (1911) й, особливо, погруддя Шашкевича (1910), "Т.Шевченка" (1911), "Ю.Федьковича" (1914); привертають увагу силою життя й природністю рухів його тематичні композиції - "Бандурист", "Прощання", "Козак на коні".

Складною і своєрідною була творчість Михайла Гаврилка, так само складним і особливим було все його життя. Як людина широкого світогляду, глибокої думки, людина сповнена щирої любові до рідного народу, він вбачав майбутнє українського мистецтва в його розвитку на здорових традиціях реалізму та багатой народної творчості без запозичення чи наслідування чужих зразків. Проте доля не дозволила йому вповні розпростерти свої творчі крила, здійснити все те для культури рідного народу так, як він цього палко прагнув протягом цілого свого життя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Асеева Н. Украинское искусство и европейские художественные центры. - К., Наукова думка, 1989. - С. 169.
2. Бурачек М. Мистецтво в Києві // Музагет. - К., 1920. - С. 109.
3. Бурчак Л. // Украинская жизнь. - М., 1914, № 2. - С. 111.
4. Вільшина М. // Ілюстрована Україна. - 1913. - ч. 1.
5. Голубець М. Наші наймолодші // Життя і мистецтво. - Львів, 1920. - С. 134.
6. Глагол С. Проекты памятника Шевченку в Киеве // Украинская жизнь. - М., 1914. - №2.
7. Історія українського мистецтва (в шести томах). - К., 1970. - С.68, 75, 80,81.
8. Німенко А. Українська скульптура другої половини XIX - поч. XX ст. - К., 1963.
9. Нога О. - Іван Левинський. Художник, архітектор, промисловець, педагог, громадський діяч. - Львів. Основа, 1993. - С.27.

10. Нога О. Вояк і різьбяр Михайло Гаврилко - автор проектів пам'ятників Кобзареві // Просвіта. - Львів, 1994. - Випуск 5 (130). - С. 5.
11. Лобановський Б., Говда П. Українське мистецтво другої половини XIX- поч. XX ст. - К., Мистецтво, 1989.
12. Сковорій Р. На болехівських видноколах. Матеріали до путівника по старожитностям. - Стрий, 1991.
13. Стельмахів Р. // Життя і знання. - Львів, Просвіта, 1932. Ч.6 (54). - С. 161.
14. Прусліна К. Русская керамика. - М., Наука, 1974. - С. 109-110.
15. Українська хата. - К., 1914.
16. Неділя. - Львів, 1911.
17. Ю.Л. Михайло Гаврилко. - Наші дні. - Львів, 1941. - Ч.3. - С.2.
18. Михайлів Ю. Леонід Позе // Життя і революція., К., 1929. - № 7, 8.

Церква (II пол. XIX ст.) Преп. Феодосія Печерського в селі Куратове в бувшому Гайнівському повіті.

Фото Ю.Гаврилюка.

Віктор**ПАЛИНСЬКИЙ****ТРІАДА ПРИСУТНОСТІ****(кілька вибраних інтерпретацій творчості Олеса Ногі)****1. ПІДСВІДОМЕ**

Дні. Тиждні. Місяці. Приємна провінційна самодостатність буття... І ці три сосни під вікном. Могутні, виструнчені аж до незворушного захоплення собою... І обпалене блискавицею дивне нагромадження скелястого каміння просто на галявині посеред лісових хащів. (Це все вже настільки ТВОЄ, що здається навіть був співтворцем його).

Дерев'яний будиночок, покритий червоною дахівкою, вибудований кимось таки далеченько від найближчих осель, майже повністю заховався за старими розлогими деревами, живоплотом з найрізноманітніших кущів.

Поблизу - лише русло напіввисохлої ріки і занедбане кладовище, на якому давно уже не ховають...

Поринання у вечірню напівяву дуже виразних фантазій самотності із запахом живиці, міцно вистояних трав і небачених троянд із розарію господаря. У задзеркалля. Загнати себе у дилему вірити чи знати, дивитися чи бачити? Або, просто, відчувати.

Врешті цей стан настільки часто повертався до нього, що Художник уже без особливої напруги у будь-яку мить міг викликати його, занурюватись у рівномірне м'яке сійво. Бути ТАМ.

Глибокі пульсуючі звуки, як не дивно, не заколисували. Забирали з собою. Вживлювали в тканину нових осягнень. Грозові розряди розколювали простір все глибше. Щось ламалось. Нарешті - РОЗЧАХНУЛОСЯ!

Дивився на лимонно-жовте з фіолетовими розливами небо, що простяглося до темносинього, так само розмитого, горизонту і не міг поворухнутися. Тут формувалося щось інше. Нове.

Глибокі борозни, цеглянисто-сірі, зелено-поглинаючі перетинали простір у різних напрямках. І не було в цьому, здавалося, ніякої системи. Неймовірна кількість золотаво-блідих протуберанців прохоплювалась то тут, то там. Деякі з них плавно просуvalися до небосхилу. Поодинокі - незбагненими траєкторіями зближались до Художника. Але щойно він піднімав руку, маючи на меті торкнутися, як неспіхом віддалялися і пливли собі далі.

Просто перед очима виникали вогнисті знаки, переливаючись з однієї форми в іншу; а потім нерідко, поверталися до попередньої.

На небі миготіло чимало якихось лілово-вибілених форм, напівпрозорих, нерухомих. Зникаючих. Однак довго дивитися на них було неможливо. "Вели" за собою погляд (не відірватися); висмоктували енергію аж до головного болю, до нудоти і тремтіння рук і ніг.

Сонце котилося, як футбольний м'яч, то в один бік, то в протилежний. Світло його спокійне і рівномірне. Сказати б, аж надто. Виглядало, що це театральний суфіт прилаштований освітлювачем-механіком для якоїсь божевільної вистави. Через деякий час світило почало пригасати і тьмяніти. Проте руху свого не сповільняло.

Художника покликали. Повернувши голову, побачив Велику біловолосу й білотілу жінку, зовсім нагу. По-спортивному, енергійно відштовхуючись міцними ногами, вона бігла довкола темніючої бані неба, довкола сонця. Довкола. Зближаючись концентричними колами з Художником. Нарешті, вона підхопила його мов дитину і понесла в бік гіацинтового поля, посеред якого світилося білосніжне шатро з виразною сонячною позолотою дивовижно пишних візерунків.

Опинившись всередині Художник побачив, що верх шатра у формі кола, - відкритий. І у цьому просторі зовсім інше небо. Воно мінялося, випускало на поверхню все нові й нові кольори (висмоктуючи їх в пастельні приглушені тональності). Продукувались у цьому просторі найрізноманітніші форми (різнофактурні в різних проекціях). Стрімкі лінії зненацька ламалися, кола розривалися, концентричні зливалися у широкі обручі...

Він побачив трикутники, зазубринки, кривульки, солярні знаки, людиноподібні літери, гігантські розмальовані яєчні шкаралупи, баранців, коників, зірочки, якісь площини-осколки... І усе це то шикувалось у повному порядку, то перемішувалось в хаосі, топилося у тлі, щоб згодом з'явитися у вогнистому вихорі. Трансформувалось. Оновлювалось.

Поставали цілісні панорамні картини. Тільки поглядом їх охопити було годі. Сприймалися відразу в кількох проекціях. Форма переходила в індивідуальну подобу. У такому стані "аркуші" довго не зникали. З часом просто зсувалися в невидимі запасники. Вільного простору не залишалося. Цілісність і самовільність форм, об'ємів, конструкцій, плям, ліній, глибин тла у незбагненній динаміці вивершували все. І так тривало.

...Круг "шатрового неба" розділився на чотири частини спокійним світлом хреста. Усе висвітліло. Схаменулося. Картини дисплеєм попливли по небу в зворотньому напрямку. Минуло багато часу (може, "нечасу").

Знову з'явилась Велика Жінка. Вона зняла шатро. Зібгала його. І кудись з ним подалася.

Художник ще лежав посеред поля. Мінялися згармонізовані форми-картини. Але вже менш виразно. Аж доки не стемніло зовсім. Земля почала остигати.

У вранішній мансарді під червоною дахівкою на столі лежав розгорнутий щоденник Художника: "Тобі було призначено побачити це. Щоб стати Посвяченим ти мусів побувати ТАМ. Даровано ще одне проникнення. І це справжня насолода для всіх," - писалося незнайомим почерком.

2. СВІДОМЕ

Усе, що тобі дано зробити, звершиш. Для цього потрібно зовсім небагато: звичайна цілеспрямована щоденна праця. Героїчні перемоги над собою - безглуздя. Бо те, що тобі не дано, не потрібне тобі! Він так міркує. Так живе. Олесь Нога. Коли суета мирська намагається накрити своєю мутною хвилею, енергійно підпірає під неї і знову - на чистих водах. Тому, мабуть, напрацьоване ним на сьогодні вже дуже чітко й об'ємно фіксується в часі й просторі. Мистецько потужні цикли графічних творів: "Козацька душа", "Лісова пісня", "Театр вічності", "Марево аріїв", "Керамічні візерунки". Олесь дитинно тішиться своєю графікою. Провадить себе від циклу до циклу без видимих розривів основної творчої лінії. Отож і вихолав собі постійних поціновувачів... І спонсорів (також, до речі, постійних).

Оформляючи книжки відомих (і менш відомих) письменників (переважно з кола своїх друзів), власне, графічно інтерпретує їх творчість. Таким чином, О.Нога створив, по суті, нові серії графічних робіт (понад півтора десятка). Найновіші з них - "Коло блазня" (поезія

Андрія Сасенка), “Танці на льоду” (поезія Надії Мориквас), “Екзистенція дощу” (поезія Віктора Палинського), “Три любові” (поезія Оксани Смереки).

Автор наукових монографій та науково-популярних досліджень: “Давид Бурлюк і мистецтво всесвітнього авангарду”, “Іван Левинський”, “Соня Делоне повертається в Україну через Львів”, “Три всесвітньоневідомі постаті українського авангарду”, “Призначення метелика”, О.Нога працює, як історик і теоретик мистецтва, не перериваючись ні на один день. Як це йому вдається?.. Питання - слушне. Однак, у нашому випадку, - зайве. Це просто його спосіб життя.

Зафіксуємо ще й те, що він - кандидат мистецтвознавства (тема дисертації - “Художньо-промислова кераміка Галичини кінця XIX початку XX століть”), науковець (інститут народознавства Національної Академії Наук України), голова секції мистецтвознавства Львівської організації Співки художників України, лауреат кількох Премій в царині мистецтвознавства.

3. НАДСВІДОМЕ

Він приходить майже щоденно до “китайської стіни” (є у Львові така місцина) щоб поспілкуватися з друзями. Із собою. Звіритися. Вихопити себе із свічада терпкої реальності. Невідчути себе представником певної мистецької касты. Осягнути себе поза нею. Посмакувати своїм самотництвом серед інших самотників. Посидіти за чашкою кави, спостерігаючи, як пропливають повз нього колоритні “шматки” ритмізованого дійства. Помічати спалахи наднових форм, не прогававши ні однієї цяточки, ні одного кристалика в структурі часу. Щоб надалі осягнути, а що ж там?.. Поза часом, поза звичними можливостями уяви.

Цей драматичний Львів! В пору опівденної спеки спотворює сприйняття, виокремлює неподільне, баламутить найдосконаліше раціо... Усе залишається в минулому. А в прийдешньому ще нічого не відчуте і тим паче, не прочитано. (Невідомість лякає навіть мужніх. Оте очікування найгіршого!) Хочеться просто зірватися і помчати неоглядаючись... Подалі від цього глухого нескінченного муру, від кастової безглуздості, від себе... Одначе. - Щемить і починають з'являтися якісь-неякісь Лінії, а з них як з тюрника витискається колір - два, три... (Це споглядання заангажованого кольору влаштовує тебе очевидно більше, ніж безтямна гонитва взовж алеї-“стометрівки”). Лінія, зрештою, не витримує, відпускає Колір на волю. Він уже - чистий. А Простір? Чи він стерпить таке свавілля? Адже саме він Верховний Жрець усяких формальних (і неформальних) сутностей. Він, таки, приймає цю зелень, цю червіль, цю лазур... І не проти порозумітися з ними. І вони (Кольори) беруть його в співники. З Кольорами в Світ Ліній приходить Життя. Ось вона - людська присутність. (Це найзагальніша дефініція. Хоча й дещо дивна: від кольору - до людини.)... Звичайні одновимірні фізії проступають й оживають: позіхають, кліпають очима, корчать гримаси. Вони довго були нерухомі. Так приємно відчувати себе. Міняються кути сприйняття; маліють-виростають розміри, тіні падають, рухаються і зникають. Хто тобі відкрис, Оле-сю Но-го, звідки “це” приходить під “китайську стіну” у Львові. І не вряди-годи, а завше і прісно во віки віків. Спробуй не з'явитися завтра сюди, і не побачиш такої Світобудови. Бо “стіна” - жваве тло, екран-випромінювач (і немає значення як номінується випромінювана субстанція). “Стіна” - княжий мур енергетичного захисту дітей Левого Міста.

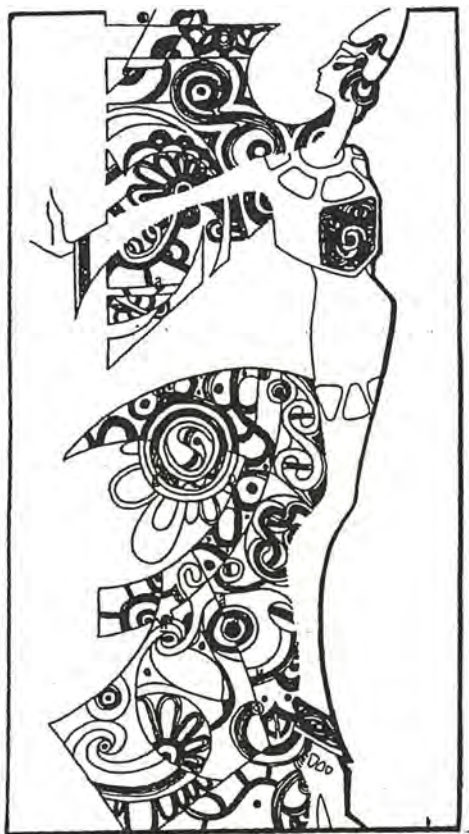
“Вони” і “ти”. Спосіб відчування себе. Вирізнення. Ідентифікація. “Вони” є чужими і, разом з тим, вони - свої. Це, навіть не елементи акторської гри (тим паче не загравання), це,

радше, “гра в бісер”. Поза дефініціями (їх потребою). Це творчість. Необумовлена. І самодостатня.

Гадаєш, проєктовані “муром” профілі могли б загубитися серед величезної кількості мотлоху, що ним захарашено усе довкруг? Чи, може, за “стіною” примостився, такий собі, “косар галявин” і править за свою віртуальну реальність добрячий гріш? Ні, вони, ці образи, просочуються крізь “мур” (ось чому вони на початку такі плоскі, а перед тим навіть розріджені, а ще раніше... І немає значення (в звичлому розумінні) - “звідки!”

А ці щільні конструкції з ліній, що припресовують простір. Ці великі застигли очі мешканців Атлантиди. Ці трагічно обтікаючі фігури плакальниць. - Дослуховуються до своїх сумнівів і розпачу. Ридання в “ізопросторі”. Дискомфорт твоєї позавіртуальної душі. Ця маска Наздоганяча Безконечних Ліній. Вона допомагає тобі. Вона - твій друзяка до самого Моменту Великого Переходу. (Колись ти вигадав її і спонукав жити твоїм життям. Тепер все може повернутися на протилежне.) Втім, маска - всього лише машкара. ...Поки не стає твоїм друзякою! Витівки. Лицедійство. Перевтілення. Як засіб? Шлях! До чого?..

...Він, Олесь Нога, щодня полишає незворушну стіну (китайську або княжу) напризволяще. І намагається не думати про неї поза цим простором. Але він знає: згодом діалог візій знову буде продовжено. Бо ніколи не загравав з порожнечою.

Графіка Ірини Кодлубай

Христина**САНОЦЬКА**

ВІДЛУННЯ ЗІРВАНОЇ СТРУНИ...

У нашому мистецтві, як і в історичній долі українського народу діє непереможний фатум. Таланти, що з такою щедрістю народжує наша земля, не знаходять за життя належної оцінки та пошанування. На їх шляху не тільки неласкава доля, але і суспільство немов навмисне створює небачені труднощі, кидає під ноги гостре каміння, колюче терня, від якого кровоточить раною душа художника. Тому-то ми не вміємо, як інші народи, берегти і плекати свої таланти, створюючи їм щонайкращі умови творчості, надавати їм моральну та матеріальну підтримку, тішитися вчасно славою їх праці та хисту, вважати талант найбільшим скарбом народним. Скарбом, що примножується кожним новим поколінням і стає матеріалом для творення культурних цінностей та людського поступу. Все щось робимо запізно. Навіть визнання виражаємо запізно, шукаючи стежок до забутих могил, щоб покласти свої скромні барвінкові вінки та гірке почуття своєї вини. Так сталося у випадку самобутнього таланту української художниці Галини Захарясевиच-Липи (1910 - 1970). Трагічна доля митця буде завжди в якійсь мірі на совісті нашої суспільності, за те що не зуміли їй в свій час допомогти, подати руку, коли упала під тягарем страждань, не вміли розгладити глибокі зморшки на її шляхетному чолі, не дали їй можливості повноцінно висловитись в мистецтві, заки розбилась і замовкла на віки арфа її змученої душі.

Галина Захарясевиц належить до тих нечисленних талановитих художників в українському мистецтві, що намагались внести нові вартості та національний колорит в свою творчість. Вона, як і її старші посестри в мистецтві - Олена та Ольга Кульчицькі, Ярослава Музика, Стефанія Гебус-Баранецька відкрили для нас і для мистецького процесу першої половини ХХ століття естетичні вартості багатовікової художньої практики українського народу. Швидше за інших вони глибоко відчули красу і цінність народної творчості. Закохані в її барви, форми, декоративні ритми, пізнали її життєдайність для майбутнього розвитку української культури. Збагативши народним елементом свою власну творчість, зуміли знайти нові відтінки краси професійного мистецтва.

Як засвідчує творчість Галини Захарясевиц, постать Олени Кульчицької, як людини, митця і громадянина, була дуже близька їй. Цінні надбання таланту видатної художниці, її мистецькі пошуки ставали нераз відправним пунктом у артистичних змаганнях. Вона, подібно як О. Кульчицька, також здобувала художню освіту в Відні, у Вищій школі прикладного мистецтва (Кунстгеворбешулле) при Академії Мистецтв (1931 - 1936), яка давала різносторонні фахові знання, розвивала талант своїх вихованців у багатьох напрямках, прищеплюючи їм глибоке відчуття та розуміння високої естетичної культури. Україна конче потребувала такого роду митців, бо в тій ділянці прикладного мистецтва панував повний застій, панували наскрізь міщанські патріархальні смаки, незважаючи на те, що тут існували великі потенціальні можливості для використання багатючих історично сформованих художніх ремесел, яких ще не торкалася творча уява художника-професіонала та експериментатора. Галина Захарясевиц як високоосвічений митець була серед піонерів використання народних джерел, як основи для формування національних ознак українського професіонального мистецтва, що особливо в Західній Україні орієнтувалось на тогочасні європейські зразки.

Художниця була підготовлена до такого глибокого розуміння цінності народного мистецтва. Чистоту естетичних народних ідеалів винесла майбутня майстриня з середовища бойківського села Рахині, що на Підкарпатті, де народилася в родині греко-католицького священика Луки Захарясеви́ча. У великій пошані в сім'ї були українські традиції. Діти виховувалися вимогливо в національному дусі, їм змалку прищеплювалися почуття честі та людської гідності, високої мети служіння - Богові, Батьківщині і народові. Мальовнича селянська побутова культура, народні звичаї, безсмертні українські мелос, барви та щедрість народного мистецтва, чарівність і фантастична тектоніка архітектури дерев'яних церков та їх інтер'єри, що були справжніми сільськими музеями, краса оточуючої природи - все це витончило вразливу душу дівчини, розбудило незвичну чутливість до прекрасного та бажання стати митцем. Маючи обдарування в багатьох ділянках, вона довго шукала себе і свого призначення в творчій праці. Мала небуденний літературний хист: писала вірші, оповідання та філософські казки, мала дар конструктивного мислення, що заважило на її рішенні навчатися архітектурного мистецтва у львівській Політехніці та нахилі до дизайнерського проектування. Володіла оригінальним голосом, який в свій час удосконалювала у львівській консерваторії, де пощастило їй вчитися у всесвітньо відомої української співачки - Соломії Крушельницької. З часу знайомства з Великою Соломією у Відні, її єднали з нею щира дружба, спільність поглядів на призначення мистецтва. Спілкування з такою визначною особистістю серйозно вплинуло на творчість художниці та її народне спрямування. Г. Захарясеви́ч знала кілька іноземних мов, цікавилася літературою, медициною, східною філософією, добре знала етнографію та фольклористику, - одним словом була художником-інтелектуалістом з широкими творчими зацікавленнями. Але найбільш повно їй вдалося виявити себе в прикладному та образотворчому мистецтві, навіть десь на межі схрещення цих двох видів мистецтва. Треба сказати, що основи такого універсального творчого мистецтва Галина Захарясеви́ч винесла ще з шкільної лавки львівської української гімназії сестер Василіанок, яку закінчила у 1927 році.

Не без впливу на її особисту і творчу долю було також знайомство та подружжя молоді художниці з Юрієм Липою (1900 - 1944) - видатним українським вченим-медиком, громадським діячем та письменником, поетом та великим патріотом України. Він походив із Східної України, з Одещини, із родини українського інтелігента Івана Липи - провідного діяча УНР 1918 року, який в 20-х роках емігрував в Галичину. Трагічна доля Юрія Липи, жорстoko закатованого енкаведистами у 1944 році остаточно заважила на життєвій долі художниці.

Вона зазнала тяжких поневірянь і переслідувань, як дружина "ворога народу", цькування та приниження, всякого замовчування її творчості, обмеження її можливостей як митця. Останнє, мабуть, переживала найболючіше. Розбита і безпорадна, цілком непристосована до життєвої боротьби, вона разом з двома дітьми була здана на ласку долі. Десь на самому дні своєї душі, в своїй безмежній любові до людей знаходила сили до життя і терпіння. Сама в тих скрутних моментах приходила людям на допомогу. Про її гуманне ставлення до людей свідчить той факт, що її було обрано в 50-х роках до міської Ради народних депутатів.

В тій трагічній життєвій ситуації шукала забуття в своєму мистецтві, що не раз ставало бальзамом для зраненої душі. Все частіше замикалася в собі у стінах своєї маленької майстерні, поступово нищило її горе, щоденні нестатки, боротьба за існування, моральні кривди. Життя ставало щораз тяжче, сили виснажувалися, таяли... Багато курила, часом заглушувала свій біль келихом вина. І тоді, здавалося, була здатна на мить малювати каз-

кові мотиви ніби спогади про давно-минулі літа ясноокого свого дитинства чи юності. В її творчості оживали віра в перемогу добра і справедливості, без якої не може жити жодний справжній художник, що творить не стільки для сьогодення скільки для майбутнього. Ця віра зігрівала її теплом до кінця життя. А ще підтримували нечисленні друзі, вірні шанувальники її таланту, що не раз приходили з допомогою, яку не все радо приймала горда натура художниці. Серед тих людей слід згадати добрим словом мистецтвознавця Ірину Гургулу та Софію Чехович, Н. Якимович, Л. Мокрівську, молодих художників та музейників - Богдана Сойки та Мирона Кипріяна, Вадима Черкеса і Володимира Вітрука і, особливо, Стефанію Вокрій-Гнатенко... Остання чимало спричинилася для пропаганди творчості Г. Захарясевиц-Липи як на Україні, так і за кордоном, будучи вже заступником директора українського музею в Нью-Йорку допомагала виданню творів майстрині тощо. Дякуючи ентузіазмові нечисленних друзів, вдалося організувати невеличку персональну виставку творів художниці після її смерті (1970) у залах Співки художників у Львові, а згодом у 1986 - в Музеї українського мистецтва; виставки мали належний художній рівень, але пройшли майже непомітно, без особливої реклами. Проходили виставки і знову все надовго затихало, охоплюючи громадськість облудним забуттям та байдужістю. Творчість художниці, на жаль, неможливо в повному обсязі сьогодні зібрати. Вона розпорошилась в невідомих напрямках: багато осіло в приватних збірках, чимало її творів перевезено за океан. Оригінальних творів залишилося мало, вони загинули вже в наш час, внаслідок нашої байдужості, недалекоглядності, рабського страху та нерішучості. Чому було б не закупити музеєві кращих творів художниці з згаданих виставок? Тепер запізно жаліємо та оплакуємо свої безповоротні втрати в галузі культури. Як же це сталося, що в словнику українських художників не значиться її прізвище? Що в музеї українського мистецтва немає її творів? Сьогодні доводиться збирати просто по крихтах відомості про її життя і творчість, громадську діяльність; наполегливо розшукувати її твори, ескізи, начерки. Вперше, у більш повному обсязі, ознайомилась наша громадськість з творчістю художниці нещодавно, коли у квітні-травні 1990 року львівська громада відзначала одночасно круглі ювілейні дати - 120-річчя Івана Липи (1870 - 1923), 90-річчя Юрія Липи (1900-1944), 80-річчя Галини Липи-Захарясевиц - української художниці, дружини і друга Юрія Івановича Липи. Ці ювілеї повернули нам славні імена людей, які спричинилися до розвитку української культури і за свої патріотичні переконання заплатили високою ціною - своїм життям.

Виставка, яка відбулася в музеї етнографії у Львові та вечір пам'яті художниці були стимулом до написання цих рядків, які стануть скромною віддачею тих боргів моральних, які мають наші сучасники перед іменем несправедливо забутої, усуненої в тінь безпам'ятства, самотньої талановитої майстрині.

Знайомство з донькою художниці Мартою Липа-Гуменецькою, що поділилася своїми незабутніми спогадами про матір, а також щире визнання та загальний інтерес громадськості до таланту майстрині змусили нас до певних роздумів, узагальнень та аналізи феномену творчості Галини Липи, ще до нині не цілком до кінця усвідомленого нами.

Як художницю з широкою мистецькою освітою, її приваблювала образотворча стихія, хотілось висловитися про відчуте і передумане. Але любов та знання праці в матеріалі підказували їй нові підходи до форми і композиції, до виражальних художніх засобів. Вона володіла різними графічними техніками, живописними засобами, прекрасно відчувала різність лінії та гру кольорових плям, що горіли в її творах, як дорогоцінні самоцвіти. Вміла оригінально поєднати композицію сюжетну з техніками прикладного мистецтва, зокрема таких як - "батик". Саме в цій екзотичній техніці старовинного розпису Далекого

Сходу себе дуже вільно почувала художниця, вправно володіючи його таємницями, успішно пристосовувавши цю техніку розпису на шовку до своїх творчих задумів і українських традицій.

Розпис на батику використовувався нею різнопланово як в камерних станкових мініатюрах, що нагадують кольорову графіку, невеликі сувенірні мініатюри, так і в проектах текстильних виробів, а також робила успішні спроби використати цю техніку в монументальних розписах української сценографії (наприклад, її батікове оформлення сценічного втілення поеми Т. Г. Шевченка "Гайдамаки" - ще до сьогодні не сходить зі сцени театру ім. М. Заньковецької). Починання художниці в ділянці художнього текстилю в техніці "батик" справедливо заслуговує узагальнення та належного продовження, як напрям сучасної декоративної тканини, що при всій модерній структурі мусить мати і національні риси та характер, що особливо варто нам врахувати сьогодні в час відродження мистецької культури.

Художниця працювала олівцем, тушшю, гуашшю і темперою, малювала аквареллю та різними комбінованими техніками. Виконувала з захопленням проекти для різних текстильних виробів, робила ескізи орнаментів для гаптів, вишивок, набійок; в її творчому доробку є проекти для виробів з благородних металів - золота і срібла; ювелірних зразків, прикрашених емаллю, інтарсією; проекти тиснення на шкірі тощо. Виконує ескізи художніх меблів, дрібних галантерейних предметів (шкатулок, папіросниць, торбинок, шаликів, хусток, кептариків і т. п.), костюмів. Майстриня проявляє надзвичайно багату фантазію та невичерпну уяву працюючи в рекламно-промисловій графіці (товарні знаки, упаковка), в мистецтві екслібрису і в книжково-ілюстративній та оформлювальній графіці. Виконує плакати, книжкові обкладинки, корінці для книжкових видань свого чоловіка Ю.І. Липи в галузі політики, історії, народної медицини, фітотерапії; робить ілюстрації до своїх власних літературних спроб, дитячих казок ("Казка про сміливого Дзюдка"). Трансформує в графіці цілий ряд улюблених нею творів української класики - зокрема "Лісову пісню" Л. Українки. Робить вельми оригінальну спробу ілюстрації програмного вірша-гимну І. Франка "Каменярі". Твір послужив темою для створення цілого циклу графічних композицій переведених у текстильну техніку "батику". Ця робота є оригінальним надбанням образотворчої франкіани, має риси монументального узагальнення незважаючи на те, що розмір цих творів цілком невеликий.

Найцікавішими творами в доробку майстрині стали праці присвячені фольклорним мотивам, які і визначають стильову спрямованість її творчості. Перед нами розгортає художниця неповторний світ фольклорних образів - веселих, дотепних, жартівливих і сповнених туги та роздуму; образів сповнених поетичного забарвлення, що віддзеркалюють високі морально-етичні закони життя витворені в народному середовищі впродовж віків.

Народна пісня вабила її своєю чистотою, багатогранним змістом, музикальністю. Г. Захарясевиц могла б сміло оформити своїми творами цілу антологію фольклорної пісні, так часто вона зверталася до пісенного багатства України, тим самим пропагувала його, звертала увагу на естетичну цінність, утверджувала його безсмерття. Лише перелік проілюстрованих пісенних мотивів склав би цілий список творів - "Три дівоньки, як ті рибоньки", "Там Василько сіно косив", "Ой під гаєм-гаєм", "Ой Семене, Семене...", "За городом качки пливуть", "Ой ходила дівчинонька бережком". Часто бувало, що до одної пісні художниця створювала цілу низку композицій, що передавали діалектику розповіді, немов намісто нанизуючи куплет за куплетом. Майже кожний рядок пісні стає мотивом для нової уявної сценки в циклі "Ішла баба на весілля". Цю жартівливу пісню з галицького Поділля художниця записала з уст Соломії Крушельницької, яку вона співала і дуже любила. Ху-

дожниця цю вельми вдалу роботу присвятила пам'яті своєї великої вчительки і наставниці. Ця серія невеличких мініатюр на батику свідчить про образне багатство українського фольклору і про прекрасне відчуття його майстринею. Оригінальний рисунок в стилі народного примітиву, дуже характеристичного в своїй психологічній основі, засвідчує, що на його ґрунті можна було б створити виразну мову українського мультиплікаційного кіно, або дитячої книжки. В тих ділянках завжди мріяла працювати художниця.

Більшість праць художниці були призначені для репродукування поліграфічним способом, як художні поштові листівки. Деякі з них були надруковані і здобули велику популярність, виразно виділяючись своїм артистичним смаком серед продукції такого роду. Поздоровчі святкові листівки народного та релігійного характеру стали бібліографічною рідкістю і вельми високо цінуються філокартистами.

Унікальне значення мають в українській графіці роботи Г. Захарясевиц за мотивами різдвяного фольклору - щедрівок, коляд, віншувань тощо, які можна поставити за художнім рівнем поруч із листівками таких відомих українських графіків як Святослав Гординський, Едвард Козак, Павло Ковжун та інші. ("Добрий вечір тобі, пане господарю", "Ой, як то було на світа початку", "Ой у саду, саду, саду - винограду", "По садочку павоньки ходять"). Численні проекти листівок так і не побачили світ у період застійних часів суворої заборони релігії і зв'язаних з нею народних звичаїв. Тільки нещодавно побачила світ чудова серія графічних робіт Г.С.Захарясевиц за мотивами відомої стародавньої коляди "Бог предвічний..." Сувенірне видання у вигляді буклету було видане в Америці (Нью-Йорк, 1988 р.). Стилізовані графічні композиції влучно доповнені заставками та орнаментальними ініціальними буквицями на зразок старовинних церковних книг. У свої сюжетні композиції художниця охоче вплітає шрифтові надписи, тексти пісень. Добре володіючи шрифтовими елементами, надавала їм витонченого національного колориту.

Як бачимо, значне місце в зацікавленнях майстрині займав традиційний християнсько-релігійний образ, який вона не завжди вирішувала строго канонічно, а доповнювала власною уявою, життєвими спостереженнями, з них черпала натхнення. Глибоко релігійна людина, вона вкладала в ці сюжети повагу і задушевний настрій, вони звучали як її поетична молитва, звернення до Бога ("Різдво", "Йордан", "Розп'яття", "Страшний суд", "Задушні дні", "Христос во славі", "Мадонна з квіткою" та інші).

На її релігійні погляди мало вплив не тільки родинне середовище, але і школа сестер Василіанок, гімназію яких вона відвідувала. З ініціативи сестер-монахинь учениці організували своїми силами музей народної вишивки, збирали колекцію культового та народного мистецтва, займалися рукоділлям. Можна сказати, що Галина з дитинства "виросла" в греко-католицькому храмі - в цьому осередку духовності та мистецької культури; своєрідному музеї, де в довершеному синтезі співіснували різноманітні зразки художньої творчості народу - настінні розписи та іконопис, іконостасна різьба, ткані та вишивані рушники, хоругви, фелони, скатертини та покривала, а також і стародавні церковні книги у прекрасних оправах, з мініатюрами чи гравюрами, які дівчинка з цікавістю оглядала, ще не вміючи навіть читати. Художниця не відкидала церковного та релігійного мистецтва, а пильно вивчала його і сама пробувала безуспішно працювати в тій ділянці, відчуючи потребу стильового оновлення церковного мистецтва ХХ століття. Це відчувається у ряді її ескізів для іконостасу, начерків до картин на біблійну тематику, в численних вищезгаданих листівках, а також у найцікавішому страсному циклі "Хресної дороги". Художниця мріяла перевести композиції цього циклу, що ілюстрували 14 станс дороги Христа на Голгофу в малюнок на склі, який був традиційним на Гуцульщині. Чистота кольористики, звучна де-

коративність, графічна чіткість контуру гуцульської ікони на склі захоплювали художницю, і вона намагалася в батyku наблизитися до художнього ефекту цих ікон, як зразків народної малярної творчості.

Слід також нагадати, що Галина Захарясевиц була авторкою проекту хоругви Марійської дружини українських студенток у Львові, проектувала також ритуальний фелон та ризи для святішого владики Йосифа Сліпого на основі орнаментики українського бароко, тощо.

Незрівнянна народна мудрість, що відкладалася віками у скарбницю казок та міфів, постійно стимулювали буйну уяву художниці, викликали до життя нові задуми. Вона охоче малювала казкові, повні алегоричного змісту образи, глибоко відчуваючи їх символічну сутність, дидактику та мораль. ("Русалка", "Дід водяник", "Вітрик і Хмарки", "Радісне пекло", "Звірки на леваді").

Творчість Г. Захарясевиц споріднена в дечому з поезією Ігоря-Богдана Антонича. Її з поетом єднає багато спільного - і походження, і виховання, і розуміння біблійних ідеалів, захоплення старослов'янською обрядовістю поганських часів, мажорним життєпоклонством, щедрим, пантеїстичним буянням рідної природи. Чимало паралелей до творів художниці можна було б знайти у поезіях Антонича зі збірки "Зелена євангелія", "Привітання життя". Антонич був поетом її молодості, творчість якого сприяла світоглядному становленню митця та естетичних поглядів майстрині.

Після закінчення Академії у Відні Галина Лук'янівна живе і працює деякий час у Варшаві, де знайомиться з своїм майбутнім чоловіком Ю. Липою, що перебував на еміграції. У Варшаві художниця активно займається творчою працею (1936 - 1942). Це, мабуть, найщасливіші роки її життя, коли розквітнув новими гранями її талант, коли її тішить родинне життя, взаємна любов та взаєморозуміння, радість материнства - все це розбуджувало її натхнення та енергію творчої уяви. Тільки туга за Україною, рідною землею мучила її, настійно кликала на батьківщину. І як тільки така можливість настала, вона негайно користується нею та переїжджає разом з родиною у 1942 році в Галичину у місто Яворів на Львівщині, в околиці якого її чоловік одержує працю лікаря. Перед від'їздом з Варшави робить перший підсумок своєї кількарічної праці, організуючи в своїй невеличкій майстерні персональну виставку. На ній експонує понад 117 творів різного характеру, що засвідчили її значну творчу спроможність та активність у багатьох жанрах мистецтва.

Про цю виставку схвально відгукнулася тогочасна преса, відзначили її художній рівень мистецька критика та фахівці. У невеликій статті Йосиф Ружицький, професор Інституту пластичних мистецтв, відзначає притаманний художниці "рішучий декоративний потяг, що виразно помітний навіть у її нарисах з природи, як рівно ж глибока артистична культура, що виявляється особливо в обсязі колористики. Однак, на жаль, до цих прикмет треба віднести перебільшене нехтування рисунком на користь барв і композиційних вимог"... Праці пані Галини заслуговують на зацікавлення ширших кругів громадянства. Ця перша виставка творів художниці давала вагомі надії на успішний розвиток творчих здібностей її в майбутньому і багатогранну творчість у різних ділянках прикладного та образотворчого мистецтва.

Більш як півстоліття розділяє нас від тої першої виставки художниці, що організована була, на жаль, поза межами України. Та батьківщина, куди так мріяла повернутися, прийняла її неласкаво, а доля готувала їй страшні випробування, в яких розбилися мрії та не судилося ніколи здійснитися багатьом творчим планам художниці.

В останні роки свого життя художниця Г. Захарясевиц, немов причуваючи завершення свого творчого шляху, наполегливо працювала над сюїтою, яку присвятила улюбленій

Олесь Нога

Палеоліт

Трипілля

Скіфія

Київська Русь

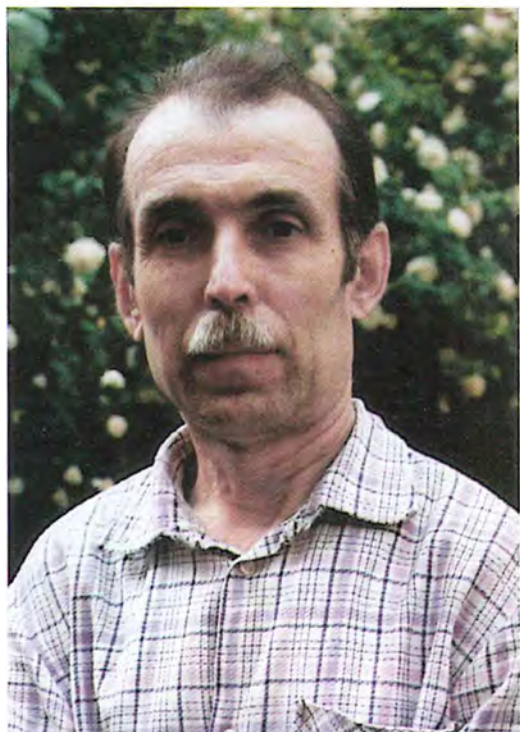
Бароко

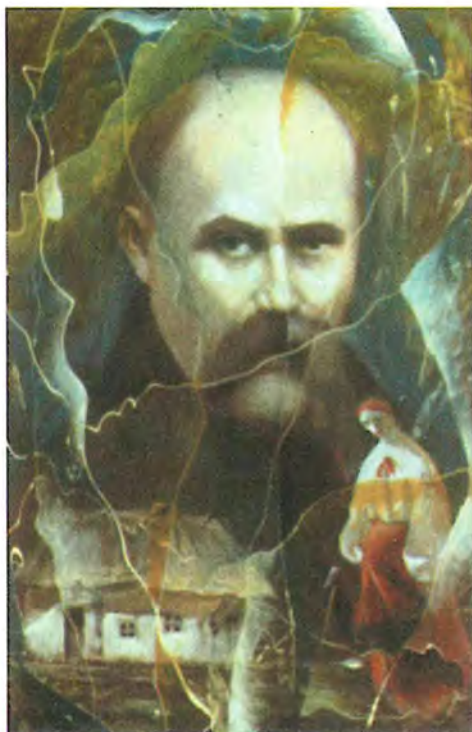
Народність

Авангард

Володимир Євтушевський

Кобзар. 1993 р.

*Сліпий кобзар-бандурист
Павло Супрун.
1994 р.*

*Сім'я музикантів.
Михайло Баран з синами Тарасом і Орестом.
1994 р.*

Портрет С.Бандери. 1991 р.

Буде син і буде мати. 1996 р.

Мімоси. 1996 р.

Осінь. 1996 р.

Кармен. 1996 р.

темі гуцульщини. Представляє нам сім завершених, мов ювелірні перлини, творів, об'єднаних між собою одною ідеєю, розмірами, композиційними засобами, колористичною гамою. "Число сім - число життя", - любила повторяти художниця, схильна до романтичної містики, ото ж не випадково свою любов до рідного краю закодувала у семичастній образотворчій сюїті "Гуцульщина", в якій чітко та багатогранно виявлені найкращі риси її таланту, та синтез естетичних принципів та її ідейних уподобань. Серія цих творів звучить, як величальна багатоголоса мажорна народна коломийка, як хвала на честь Гуцульщини - краю чудових мужніх людей і творців краси. Вона передовсім присвячена народним майстрам, які представляли найтиповіші риси мистецької культури Карпат та історії краю ("Троїсті музики", "Різьбяр", "Ткаля", "Трембітарі", "Писанкарка", "Цимбаліст", "Букураші", "Довбуш спить - Довбуш бдить" та інші). Малюнки, виконані на шовку з ювелірною делікатністю та акуратністю довершеністю засвідчують віртуозне володіння батиковим розписом. Тут, в чітко організованій композиції, декоративних деталей та кольориті, відчувається як художниця використала поєднуючи в багатогранному синтезі елементи пейзажу та архітектури, інтер'єру та елементів побуту, матеріальної та духовної культури гуцулів. В основу композиції ніби лягають традиції прославлених гуцульських кахлів; тут відчутне захоплення та знання художницею кераміки та різьби, писанкового розпису, гуцульських тканин та килимів, тощо. Тут же, художниця немов зблизька аналізує красу та глибинні символічні основи орнаментики, семантику орнаментальних мотивів так тісно поєднаних з самою навколишньою природою Карпат - ритмом гірських ландшафтів, шпильястих ялиць, бурхливих хвиль гірських потоків... Все це говорить про повнокровне відчуття художницею традицій народного мистецтва і вміння черпати з нього безмежні вітальні сили для творчого переосмислення його естетичних концепцій.

Художниця володіє лінійним в своїй основі реалістичним, рисунком - чітким, простим і ясним. Образи трактуються наближено до народних лубкових зображень. Іноді спостерігаючи роботи Г. Захаряевич згадуємо рисунки всесвітньовідомого чеського графіка Йозефа Ладу, що також вельми успішно базувався в своїй індивідуальній творчості на народному лубку.

Колорит у цій серії побудований на контрастах гармонійно підібраних, локально та площинно покладених чистих барв. Декоративною домінантою звучить червоний колір, що доповнюється зеленим та інтенсивно голубим, що асоціюється з зеленими луками полонин, та чистим погідним небом. Декоративний ефект створюють ажурні графічні деталі, взяті з давніх писанок - гільця та олені, риби та смерічки, сонечка та клинці, кривулі та хвильки органічно вплітаючись в образну канву, доповнюють розповідь символічними знаками, що беруть свій початок у сивій давнині, в трипільській культурі мальованої кераміки, і тим самим підкреслюють глибоке коріння українських національних традицій.

Заслугують на увагу інші твори, які своєю довершеністю та характером близькі до гуцульських мотивів: "Колискова", "Лемкині", "Материнство" та ряд інших навіяних народним життям, яким завжди щиро цікавилася художниця.

Галина Захаряевич-Липа - художник високої культури з виразним національним спрямуванням своїх зацікавлень. Вона мала певну, чітко окреслену, мету свого творчого життя, яку тільки частково їй вдалося досягти, хоч до неї рішуче прямувала, жертвуючи багатьма життєвими цінностями. Хотіла зробити хоч найскромніший вклад у надбання рідного мистецтва. Вміла служити тій святій меті і тут була непохитна в своїх стремліннях, працювала в найекстремальніших обставинах, у найнесприятливіших умовах, виявляючи далеко не жіночу силу волі. Зробила немало, але далеко не все, що задумала, вдалося їй завершити.

При інших обставинах життя художниця зробила б значно більше, мала для цього потенційні творчі можливості. Вона намагалася оживити своїм талантом сферу побуту, внести в нього елементи краси. Пристрасно намагалася навчити нас відчутти красу оточуючого середовища, закликала збагачувати наше життя духовними цінностями, радістю відкриття гармонії, тому то працювала спонтанно відразу в багатьох ділянках, бажаючи заповнити всі пусті місця та прогалини в естетичній культурі нашого суспільства, даруючи людям добро. Дарма, що сама його не завжди зазнавала. Була вона жінкою мудрою і вольовою, безмежно талановитою, увібрала в себе всі кращі риси характеру свого знедоленого народу - благородство душі, працелюбність, почуття людської гідності, високий політ поетичної думки.

Життя і творчість художниці майже не досліджені. Ми зробили тільки одну із спроб узагальнити її творчий, далеко не повний, доробок. Багато ще в її творчій біографії нерозгаданих сторінок. І хоч чимало зуміла сказати про себе людям своїми творами, але ще більше не встигла висловити - багато того, що хвилювало її душу, вона забрала навіки з собою. Не дано їй було говорити у весь голос і обдарування, говорила уривками, шепотом, пригнічена страхом, тяжкою печаллю, яку носила в собі.

***Від редакції:** Йде пошук втрачених праць художниці з метою повнішого дослідження її творчого шляху. Хто десь щось чув про художницю або її чоловіка, чи має якісь твори Галини Захарясевич, світлини або листівки її роботи, просимо повідомити про це Редакцію. Будемо дуже вдячні за допомогу.*

Святе слово - рідна мати:

Єсть іще святиня

Вища, Богові миліша -

Рідная Вкраїна.

«Святиня» - Пантелеймон Куліш

Ігор

ТРАЧ

ДОРОГАМИ ЄВРОПИ МАНДРУЄ ІВАН ТРУШ

Восени минулого року відбулося дві події, якими віддано належну шану визначному українському художнику Івану Трушеві.

15 листопада минулого року у Львові, неподалік Стрийського парку, було відкрито пам'ятник Івану Трушеві (скульптор Сергій Олешко), який поповнив творчу галерею міста Лева. А невдовзі з'явилась друком монографія-альбом німецькою мовою "Іван Труш - європейський художник з України", яка дає змогу німецькомовному читачеві ознайомитись із творчим шляхом Івана Труша, віхами його мистецької біографії.

Обидва ці проекти були зреалізовані завдяки зусиллям лікаря з німецького міста Дюрен Михайла Марковича, який походить з Устя Руського, що на Лемківщині. Окрім праці лікаря, Михайло Маркович займається дослідженням українського мистецтва. Визначне місце у колі його зацікавлень займають Іван Труш, який не один рік насичено працював у Кракові, та художник-примітивіст із світовим іменем - Никифор Дровняк із Криниці...

Монографія-альбом про Івана Труша, що вийшла в Аахені (Німеччина), починається з передмови Михайла Марковича. Далі читач має можливість ознайомитися з розлогою панорамою життя й творчості Івана Труша, написаною одеською дослідницею Тетяною Басанець. Унікальність цього видання полягає ще й у тому, що воно чудово проілюстроване 84 роботами Івана Труша з приватної колекції зібрання Михайла Марковича, які охоплюють всі періоди творчості Івана Труша і є фактично першодруками... Про велич досягнутого свідчить 85 використаних джерел щодо постаті Івана Труша. 183 сторінки чудового альбому, видрукуваного на високоякісному папері в Аахені, мають всі шанси у близькому майбутньому стати раритетом (наклад 1000 примірників). І тому не дивно, що першими, хто привітав видавця книжки "I. Trusch ein europäischer Maler aus der Ukraine" Михайла Марковича, були такі знані люди у мистецьких та літературних колах, як Жан-Клод Маркаде з Франції, Анна-Галя Горбач з Німеччини, численні митці з багатьох країн Європи й Світу. Книжкою зацікавились дослідники мистецтва на європейському континенті, про що ще раз засвідчила й остання її презентація, яка відбулася 3 травня у Відні, при широкій участі шанувальників творчості Івана Труша як із україномовного, так і з німецькомовного світу.

А Михайло Маркович повен нових планів. У його колекції, окрім 120 робіт Івана Труша (до речі, всі вони були зібрані колекціонером поза Україною, знайдені в різних країнах Європи!), знаходиться й декілька робіт наших талановитих земляків, в т.ч. і самобутнього сина лемківської землі Никифора Дровняка. На черзі видання монографії-альбому, присвяченого життю й творчості Никифора Дровняка... Але це вже тема наступної розмови.

Я ж хочу завершити свою розповідь твердим переконанням, що книга-альбом "I. Trusch ein europäischer Maler aus der Ukraine" утвердить нове сприйняття могутньої постаті Івана Труша у світовому мистецтві. А читач мусить бути вдячний видавцеві, бо тільки завдяки невтомній енергії Михайла Марковича з'явилась ця книжка. А з енциклопедичних знань

Ростислав

ШМАГАЛО

ХУДОЖНИК ІГОР МИКУЛА

Художник Ігор Микула народився 1965 року у Львові. У 1989 році закінчив тут Інститут декоративного та ужиткового мистецтва. Свої роботи виставляв ще зі студентських часів. Твори його побували і на міжнародних виставках, зокрема "Імпреза-91" в Івано-Франківську та "Погляд" у Києві.

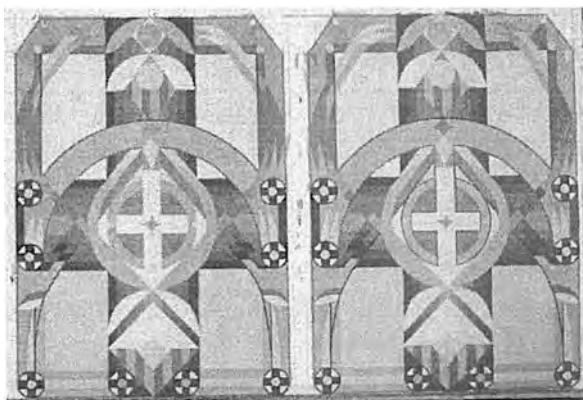
Еволюція творчості художника іде від абстракції до все більшої зображальності, життєвості.

Митець вважає, що тривале, майже столітнє панування формальних пошуків уже виконало свою місію - розробило певні системи, своєрідні абетки виражальних засобів, творче переосмислення яких дозволить домогтися синтезу найрізноманітніших відображень при домінуючому відчутті реальності. Тому не випадковим видається в монументальному (25м x 3м) розписі вестибюля львівського Центру профспілкової діяльності звернення митця до синтезуючого змалювання подій 1991 року - року здобуття Україною незалежності - через призму зображення міфічних героїв та реальних подій з тисячолітньої історії Руси-України.

Саме синтез найбільше вабить художника і в останніх за часом (1994 р.) іконах, створених для Церкви Христа-Царя у Філадельфії. Упродовж піврічної праці митець домігся у творах певної рівноваги, поєднавши назагал, неовізантійський вигляд ікон із їх своєрідним трактуванням, яке відбилось у багатій кольоровими відтінками гамі, реалістично зображеними ликами, зроблених на основі натурних замальовок стилізації одягу. Так творчість художника невимушено вплелась у композиційну тканину храму, органічно поєднавшись із попередніми розписами церкви, зробленими Святославом Гординським та його учнями.

Попри те, що Ігор Микула ставить перед собою архіскладне завдання - витворити новий нееклектичний стиль ХХІ століття, - він усвідомлює й те, що засіяв на цій ниві лише перші зерна. Покладаючи надію на Бога, на свій талант, митець працює наполегливо і цілеспрямовано.

Побажаймо йому успіхів у сповненні мистецьких задумів!

Ікони для церкви Христа-Царя у Філадельфії роботи худ. І. Микули.

Оксана

ПРИЙМАК

НА БАШТАНІ ВСЕСВІТУ ВОЛОДИМИРА ЄВТУШЕВСЬКОГО

...Я була приголомшена і глибоко вражена тим, що побачила, відчула і пережила за короткий проміжок часу. Ніби побувала в кількох світах одразу, спілкувалася із космосом, із безліччю людей, такими різними за характерами і діями-вчинками, але однаковими за своєю людською сутністю; я побувала на Баштані Всесвіту і збагнула, яким важливим є зв'язок поколінь, без якого немає прогресу, немає руху вперед, немає творчості.

І досі перебуваю під враженням цієї першої зустрічі з художником Володимиром Євтушевським. Тоді був 1995 рік і була його п'ята персональна виставка (нині він відсвяткував вже дев'яту). В автосалоні "Акація", недалеко від Дарницького ринку, було виставлено близько сорока робіт. Ще сім картин знаходилися у приміщенні правління Народного Руху України на площі Перемоги. Більшість з них - без рам і підрамників. Брак коштів... Тематика і жанрова палітра дуже широкі: образно-символічні композиції, картини-портрети, художні образи - алегоричні й символічні, тема материнства, пейзажі, проблеми соціуму, екології... Я мусила побачити художника!

У творчій студії Володимира Євтушевського, яку він чверть віку орендував у центрі міста по вулиці Круглоуніверситетській, - замало світла. Кімната заставлена роботами майстра, тут вочевидь затісно. Це ж наша українська культура, мистецтво наше, наші самородки! Живуть бідно, часом не доїдаючи, бо ж треба все самому купити - рами, фарби, пензлі... Не думала я тоді, що і цього прихистку не стане незабаром у художника. Влітку 1997 року приміщення, де він орендував майстерню, було продано. Куди ж подітися майстрові? Де закінчувати йому нові композиційні картини-портрети "Дисиденти" та "Патріарх Мстислав", над якими він зараз працює? І він не один в такому становищі.

А працювати так хочеться! Бо творчість - то стан душі людської. Пригадую, як Володимир Якович казав, що коли він зачинає двері своєї майстерні, то забуває про всі оті наші негаразди. Тут він - господар. Творець. Тут для нього уже нема отих скутих норм. Він - норма сам собі, бо має свій шлях у мистецтві і свій самобутній стиль.

Мені навіть важко було тоді визначити, що найбільше заповнило мою душу. Цікавим було все. Тема жінки - представлена розмаїто. Тут і типажі, і оголені моделі. Портрет сліпої, але всевидячої Баби Ванги, болгарської цілительки, і "Портрет незнайомки, або Мить". Пригадалися слова поета: "В одній миттєвості - уздріти вічність, Великий світ - в піску зернині. Безмежність - у єдиній дрібці. І небо - в квітці серцевині".

Живописні та графічні роботи художника знаходяться в 11 музеях та картинних галереях України, Росії, Канади, США, у приватних колекціях в Америці, Канаді, Австралії, Іспанії, Англії, Франції, Словаччині, Польщі, Україні і Росії. Володимир Євтушевський є учасником міжнародних, республіканських, всесоюзних, обласних, міських та інших художніх виставок. Близьке знайомство з творчістю митця вражає, бо вона є оригінальною, своєрідною і неповторною, вона окрилена талантом. Колеги впізнають роботи пана Володимира на відстані, навіть без підпису або - не читаючи його.

Раніше я не була великим прихильником авангардизму (ми ж бо виховані на традиціях реалістичного зображення світу). Гармонійне поєднання реалістичних елементів зображення з абстраговано-декоративними дає можливість художнику самовиразити себе. За-

хоплює його вміння перевтілити цей, такий строкатий і разом з тим гармонійний у його протиріччях, Світ у художні образи.

Народився художник у 1941 році в м.Дніпродзержинську, де закінчив металургійний технікум. Він - з покоління дітей війни. Немало пережив у своєму житті, але завше допомагав оптимізм. Мистецтво вабило, і він знову пішов вчитись. У 1967 році закінчив художній інститут. Виконав цілий ряд робіт в Україні і Росії, що пов'язані з архітектурою. Як художник-монументаліст працював в різних матеріалах та техніках (мозаїка, темперний розпис, вітраж, карбування, різьблення по дереву і гобелени). Серед архітектурних споруд, що їх оформляв Володимир Якович у 70 - 80-х роках, можна назвати хоча б такі: Київський цирк (розпис темперою. 50 кв.м. панно "Цирк", яке у 1989 році під час ремонту споруди було похижацьки знищено), Київську обласну дитячу бібліотеку ім. О.Бойченка, Житомирський вокзал; вітраж і гобелен в Броварах на фабриці дитячого трикотажу. Своїми Учителями пан Володимир вважає все Людство, природу Землі (рослинний і тваринний світ) і безмір Всесвіту. Художник палко любить Україну. Безперечно, що він самореалізував себе й утвердився як професіонал високого рівня. Його картини мають глибинний філософський зміст, передають психологію, внутрішній світ людей. Це наші сучасники - робітники і селяни, діячі науки і культури, музиканти, письменники.

Серед робіт Євтушевського - портрети відомих державних діячів минулого - Дмитра Вишневецького, Дмитра Яворницького, Степана Бандери; твір з історії наших предків "Чумацький шлях"; серія козацьких портретів; музикантів-кобзарів-бандуристів (що особливо полонила мою душу): Федора Жарка, Андрія Бобира, Георгія Ткаченка, Семена Гнилоква, Павла Супруна, сім'ї Баранів зі Львова (батька Михайла та його синів Ореста і Тараса), Романа Гриньківа, братів Литвинів Василя та Миколи, Віктора Лісовала, Володимира Горбатюка, Сергія Баштана; відомого музиканта Леопольда Ященка. Намалював (так майстерно) і обох геніальних композиторів Майбород - Георгія та Платона, відомого чемпіона світу Сергія Бубку. Має намір створити образ Валерія Лобановського.

Окремо стоїть цикл, присвячений Чорнобильській трагедії. Автор виконав недавно колективний портрет-картину образів конкретних осіб - ліквідаторів наслідків цього страшного лиха, що має вплив на всі сторони нашого життя.

Мабуть, портрети-картини Володимира Яковича складають найбільшу частину його творчого доробку. Вдало відтворені образи французького письменника-гуманіста Антуана де Сент-Екзюпері, Василя Симоненка, Олексія Дмитренка. Оце якраз виконав картину "Ісус Христос", а перед цим - портрет відомого історика Олени Аланович.

Філософськи сприймаючи світ, художник усе навколишнє бачить крізь образ людини, а людина для нього - то Всесвіт. Кожна картина Євтушевського переконує, що окремо взята людина - то цілий багатющий Світ почуттів, емоцій, поглядів.

Художник каже, що покликання портретиста стукає йому в самісіньке серце, кличе до нових образів, збагачує і надихає, не дає втягнутись в оте, рутинне... і дає змогу переростати, вдосконалювати самого себе. А без цього зростання не має творчості. Володимир Євтушевський останніх років - це серії "Жінка", "Козаки", "Язичницька сюїта", "Роздуми про сучасність". У цих роботах особливо помітним є його потужний темперамент. Незвичні спалахи барв, особлива складність композиції, динамічні ритми, переплетення теплих відтінків з холодними, а ще - таке виразно-контрастне сполучення відтінків помаранчево-червоних та охристих із синьо-голубими - аж до надто насичених фіолетових...

Для митця життя - це свобода духу. Художник вірить у безмежні властивості всього людства і можливості кожної людини зокрема. Невтомне пульсування прискореного ритму наших днів, свобода творчого виявлення, таке небайдуже реагування на все, що відбувається довкола і робить творчість митця неповторною.

А ще - біла лінія. Як складова часточка його стилю зображення. Та біла лінія присутня на всіх полотнах... Вона - мов мереживо, вона ніби зшиває тканину-мозаїку самого життя. Вона щоразу інша, але завжди біла - то плавна, то хвиляста, то якась кострубато закручена, ніби переривається, та знову з'являється, мов пульс серцебиття та дихання пережитих людством днів і віків.

Все грайливо закодовано й ніби бачиться конструкцією композицій та форм. А іноді стає та лінія такою тепло-лагідною хвилюю, тією межею між зображуваними елементами єдиного цілого, єднання суспільства і природи. Звивисті вихори силових ліній - еманация буття з усіма його протиріччями. Часом та біла лінія - мов шви чи вузлики тканини. То долі людські, як мереживо, вив'язано до купи, то теж розмаїття часток і фрагментів людського буття.

Гадаю, що біла лінія - то і подих-спомин про "Золоту хату" його дитинства, про батьків. (До речі, він так і назвав одну із своїх робіт: "Золота хата дитинства. Батьки", в якій досить оригінально показано зіткнення часів: весільна пара, потім вони ж на схилі літ, а з вікон хати визирають дочки і сини, життя наше людське продовжується в наших дітях і онуках). Художник цікавиться своїм родоводом, знає його достеменно і дуже пишається своїми предками, несучи крізь життя і дух незламний козацький, і мудрість роду-племені свого, і своє неповторне мистецтво.

Один з прашурів митця був відомим українським педагогом і математиком. Це Василь Адріанович Євтушевський, що жив і працював в Санкт-Петербурзі у дев'ятнадцятому столітті. Підручники й посібники з математики, написані В. Євтушевським, зокрема "Збірник арифметичних задач" та його "Методика викладання арифметики", багато разів перевидавались і цікаві й донині. А з яким теплом згадує художник батька й матір! Вони чесно і добросовісно працювали на рідній землі, цього ж навчали і дітей своїх та онуків. В.Євтушевський гідно продовжує свій родовід. Він гордий, мужній, сильний духом, хоча так не просто вижити всім нам.

Перед очима в мене й зараз стоїть його картин в майстерні. (Хто їх і коли купувати-ме?). А ще якось не по собі від того, що прекрасні витвори митця можуть експонуватися в якомусь ангарі, де виставлені на продаж блискучі лимузини. Автомобілі і картини... Це ніби дві протилежності, що так близько зійшлися до купи. Чомусь пригадався кінофільм "Монпарнас-19" - про життя художника Модельєні. Геніальний художник помирає від голоду, а після його смерті картини продаються за дуже високими цінами. Володимир Якович каже, що він - живучий, бо сповідує філософію соціального оптимізму і, як більшість з нас, вірить в кращі часи рідного українського народу.

Кредо В. Євтушевського: людина на землі є унікальним творінням, неповторним в часі і просторі. Він бачить сенс свого життя в служінні людям, мистецтву, своєму народові, його культурі. Він каже, що краще одну троянду подарувати живій людині, аніж принести десяток квітів на її могилу.

Ми всі разом - на тому баштані Всесвіту, що так майстерно змальований автором на його картині "На баштані". Тут земне переплітається з уявним, бо поруч співіснують фантазмагорія і реальність. На баштані нашого життя співіснують Добро і Зло, Світло і Тінь, а ось - планета Щастя, а там - планета Чорнобиль. Баштан - то наш земний світ. А в центрі цього світу - Мати Заступниця. Давайте вірити, що існує не лише зірка гіркоти - Полин. Є й зірка нашого Щастя, Заступництва. Цю віру вселяє творчість Володимира Євтушевського. Здоров'я, творчої наснаги тобі, художнику!

Архітектура

Ярослава

ГРЕНДИШ

Грендиш Ярослава народилася 7 липня 1936 р. на Перемишлянщині, Львівської обл. 1947 р. була вислана на Сибір у м.Прокон'євськ, Кемеровської обл. 1956 р. була реабілітована, повернулася в Україну.

1967 р. закінчила Львівський державний університет ім. Івана Франка, філологічний факультет, українську філологію. Працювала у Київському музеї архітектури та побуту. В даний час працює науковим співробітником музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, охоронець фондів збірки народного одягу.

ЦЕРКВА СВЯТИХ ВОЛОДИМИРА І ОЛЬГИ В ЧІКАГО

Українську Католицьку Парафію св. Володимира і Ольги в Чікаго заснував Блаженніший Патріарх Йосиф 28 липня 1968 року.

Причина виникнення такої парафії - збереження східної релігійної традиції, збереження українського характеру Помісної Церкви, збереження традиційного юліанського календаря, а також своєрідної церковної духовності.

Будову собору здійснював архітектор Ярослав Корсунський на основі візантійського, українського стилю, вживаного в Україні 11-13 ст.

Церква побудована у формі рівнораменного хреста, престіл звернений на схід. Завершує храм округла золота баня із гармонійно заокругленими луками і склепіння.

При церкві збудовано культурний осередок, що вписується в архітектуру церкви, функціонують християнські та культурно-національного змісту громади.

Оригінальністю нашого східного християнства є, зокрема в церковному мистецтві, іконографія - своєрідний спосіб малювання ікон, в інтер'єрі церкви різьбити іконостаси, бічні престоли.

Собор св. Володимира і Ольги розмалював мистець Іван Дикий, який народився 1897 року на Харківщині. Закінчивши мистецькі студії, їздив на Чернечу гору Атос, щоб вивчити традиції східного церковного малярства. У 1921 році виїхав до Югославії, став визначним іконописцем, розмалювавши понад 100 церков.

Чікагська газета "Сан Таймс", у 1974 р., назвала Івана Дикого "Чікагським Мікелянджелем".

Церква св. Володимира і Ольги

Дивлячись на розпис собору св.Володимира і Ольги: маєстро Іван Дикий - дійсний український Мікелянджело.

Собор зображує цілу вселенну, землю з'єднану з небом, де над цим світом домінує Христос Пантократ (Вседержитель), зображений на голубому тлі головної бані, що символізує небо, а внизу знаходимо наших покровителів, святих угодників. У північній наві - Христове розп'яття - на південній - Господнє Воскресіння.

На південній абсиді бачимо ікону Покрови Пресвятої Богородиці зі святими Володимиром і Ольгою, по боках на північній абсиді - Покровителі України: святий Андрій Первозванний, святий Архистратиг Михаїл і святий Юрій Переможець. Вміле поєднання кольорів, якість фарб, високохудожній розпис святих Іваном Диким, вражає і байдужого парафіянина. Вступивши за поріг собору, входиш у світ високого релігійного світу - в історію християнства та України.

Іконостас ручно різьблений в дубі, в українських традиціях різьби по дереву. Мистець - різьбар Павло Мозель.

Вітражі виконав мистець Ярослав Баранський з Йоркерсу, Нью-Йорк.

Патріарх Йосиф заснував парафію і поблагословив наріжний камінь під будову собору 28 липня 1968 р., а 20 травня 1973 року, врочисто посвятив храм і звернувся до народу із словами: "Нехай цей храм... процвітає, буде милим здобутком, до якого приходите. Хай буде він прибіжищем вашим у всяких потребах, у долі і в неволі, трудах і клопотах... Серед таких жажливих умов ви здвигнули один із найкращих храмів на поселеннях українського народу... Хай отой храм стане великою остоею вашої віри, вашого обряду, вашої приналежності".

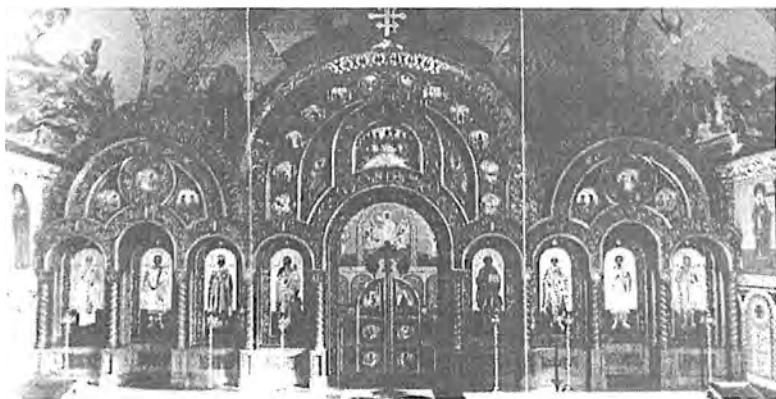
У горішній частині царських врат - копія чудотворної ікони Зарваницької Божої Матері (оригінал Зарваницької Божої Матері з XIII ст.).

Блаженніший Патріарх Йосиф у 1979 р. у Римі посвятив образ (копію) Зарваницької Божої Матері.

Собор святих Володимира і Ольги, зі своїм золотoverхним куполом, нагадує собор святого Володимира у Києві. Мозаїка Хрещення Руси-України на передній його стіні становить клаптик України на Американській Землі.

Львівський скульптор Петро Кулик, перебуваючи в Чикаго, спорудив монументальну роботу на честь 1000-ліття Хрещення Руси-України, котра прикрашає один із багатолюдних майданів, перед українським собором святих Володимира і Ольги - скульптуру св. Володимира.

Прибулі на поселення українці - сучасна третя еміграція в Америку, переважно з Галичини, - стають парафіянами собору св. Володимира і Ольги. Чи буде будувати храми третя українська еміграція? Час покаже.

*Іконостас церкви
св. Володимира і
Ольги*

Контраверсії

Володимир**БРЮГТЕН**

(Харків, Україна)

ІЗ “БЛОКНОТІВ”

Знаходимо себе стільки ж разів, скільки втрачаємо.

Живеш, ніби вибачаєшся, що живеш.

Світанок життя може єднатися з його заходом.

Спершу уявляти, потім - жити?... Це значить - уявляти, що жив.

Перестрівши знайомого, розмовляю з ним так, ніби ми розсталися годину тому.

Очікуючи завтрашнього дня в коханні, не перетворюю його тут же на позавчорашній.

Літературний досвід шукає нової місткості виразу.

Бунт людини проти свого кохання завжди означає бунт проти себе самого з огляду на неможливість бути таким, як того вимагає кохання.

Мілкий письменник: у нього не можна зануритись.

Легше зберігати спомин про любов, аніж любити.

Найдорожче в житті - це втрати.

В коханні цікаві не суть, а подробиці.

Перемагає людина, яка щодня перемагає себе.

Заборона на думки змушує їх пробиватися в іншому місці з тисячократною силою.

Знання мовчить, незнання тріщить.

Розмова з Василем Мисиком шостого липня. Воєнні спогади надто збуджують його. Пам'ять зберігає найдрібніші подробиці життя в полоні. Мисик стає прозорим, його відчуженість сягає крайньої межі. Коли душа лине до вічності, вона з трудом і нерозумінням сприймає земний клопіт.

1982 р.

Зустрічей з минулим не уникнути, але необов'язково його пізнавати.

Або ти диктуєш, або тобі диктують. Третього не дано.

Через любовні потрясіння ризикуєш втратити гармонійні взаємини зі собою.

У 60-х роках я теж був у захваті від Гемінгуея, переклав книжку спогадів про нього, написану братом письменника Лестером. Зараз я думаю, що цьому прозаїкові притаманні слабкість мислі й замаскована балакучість. Його сила - в сюжеті й діалозі, але й вони здаються досить одноманітними. Шервуд Андерсон, Натанаел Вест і Скотт Фіцджеральд на голову вищі за свого знаменитого побратима.

Джерела знаходять люди з невтоленною спрагою.

Не називайте щастя своїм ім'ям - воно зрадить негайно.

Нічого не пам'ятати - чудовий засіб усьому дивуватися.

Сміятися над своїм минулим можна з такими ж підставами, як і плакати.

Батіг самодисципліни - єдино прийнятний, розумний, корисний.

Самотність годує талант, вона ж його й з'їдає.

Слова бліднуть на осонні.

Незахищеність - непогана форма захисту.

Аналізуючи себе, письменник аналізує тисячі.

Інерцію може перебити тільки інша інерція.

Довго зріє - швидко вирішується.

Занадто поважає чужу думку, щоб мати власну.

Брехня потребує красномовства.

Ніхто краще за нас не пам'ятає про наші заслуги.

На помилках вчаться безпомилково робити нові помилки.

Оновлення добувається забуттям. А забуття проростає з байдужості.

Найкраща пора - сутінки. Пора чекання і безмовності, пора пам'яті й прощання.

Не видавай своїх намірів, якщо вони не збулися.

Удари настигають нас у моменти благодущності.

Тільки приватне життя й приватна біографія мають значення історичне, а не суспільні катаклізми, в яких стільки убогого й безглузлого. Врешті-решт історія мислі - це історія людей.

Я готовий капітулювати в боротьбі із собою, але ніколи не поступлюся іншим.

Людей можна поділити на тих, хто досягнув якусь власну істину й живе з нею, і на тих (величезна більшість), хто пливе за течією, нічого не досягнувши й не прагнучи нічого досягти.

Людина, яка все життя ошукує сама себе, не повинна скаржитись, що її ошукали.

Ритуал - це не тільки форма, але й зміст.

Важко відповідати власним словам. Та інакше - навіщо вони?

Там, де багато зайвих слів, там і все - зайве.

Відпочивати ніколи не стомлюєшся, стомлюєшся не працювати.

Як приймати правильні рішення? Довіряти першому імпульсу, але повертатися до нього не раніше, як за три дні.

“Йти далі” - це всього-на-всього не повертатися назад. І ще простіше: не озиратися. Як у казці: “Озирнешся - загинеш”.

Читайте і передплачуйте газету
Український Голос

Ukrainian Voice
840 Main Street
Winnipeg, Manitoba
Canada R2W 2X5

До української історії

Уляна

МОВНА

Уляна Мовна народилася 21 жовтня 1967 року в місті Львові. Фах історика здобула у Львівському державному університеті імені І.Франка (1989), етнолог - закінчивши аспірантуру Інституту народознавства НАН України (1994), де працює нині. Має низку виступів та публікацій з проблем історичної етнології.

**Духовна культура українців Галичини
у зацікавленнях львівської
польськомовної преси
першої половини XIX ст.**

(аспект календарної обрядовості)

Наприкінці XVIII - на початку XIX ст. спостерігався справжній вибух інтересу до життя, побуту та культури народів світу, хоча етнологія ще не виділилась як окрема галузь знань, як спеціальна наукова дисципліна. В інтелектуальних колах Європи надзвичайно посилилось розуміння необхідності етнологічного вивчення народів "в їх природному стані та середовищі існування" (Й.Гердер). При збиранні наукових відомостей все більша увага зосереджувалась на етносі народів різних країн та областей. У даному контексті не становила винятку Галичина, тодішня провінція Австрійської монархії; на першу половину XIX ст. припадає початок народознавчих, в т.ч. українознавчих студій на галицьких теренах. Виникнення інтересу до народу, його звичаїв, традицій, фольклору було не випадковим; помітний вплив на його зародження справили зв'язки з Європою періоду наполеонівських війн, польський національно-визвольний рух, ідеї німецького філософа Й.Гердера, передусім його захоплення селянською культурою, що співпали з поширенням західноєвропейського романтизму, прагнення до взаємного пізнання і вивчення на полі Слов'янщини, приклад слов'янських країн. Зацікавлення селянством, яке в основному репрезентувало український етнос в Галичині, яскраво виявилось, зокрема, в появі на шпальтах тогочасних періодичних видань (серед яких в силу політичних та соціокультурних чинників домінували польськомовні, а української преси до 1848 року не існувало) публікацій, що ставили за мету знайомити своїх читачів з народною традиційно-побутовою культурою.

Запропонована розвідка - спроба розкрити духовний світ українців Галичини на основі матеріалів народознавчого характеру у львівській пресі першої половини XIX ст. Ба-

гата та своєрідна духовна культура, насамперед календарна обрядовість як основний об'єкт зацікавлення, посіла вагоме місце на сторінках періодики. Тут слід підкреслити специфічний характер преси як репрезентативного джерела, що породжує певну фрагментарність даних, яка унеможливорює створення цілісної картини народної звичаєвості. Найповніше висвітлення у ній отримали свята, що відігравали провідну роль в духовному житті селянства - Різдво, Великдень, Зелені Свята, Івана Купала.

Календарні обряди розпочиналися циклом зимових свят - Різдва, Нового року, Водохреща. Початок року представлено у пресі різдвяною обрядовістю, фіксацію та початки наукового осмислення якої, різною мірою, знаходимо в публікаціях Г. Ількевича, С. Яшовського, Ф. Сярчинського.

Унікальний опис одного з архаїчних елементів церемонії підготовки до Свят-вечірньої трапези (ймовірно з Покуття) подав у статті "Забобони, що існують між простим людом в Галичині" (Rozmaitości. - 1836. - №27. - S. 217-218) під псевдонімом "Мирослав з Городенки" Г. Ількевич - етнолог та фольклорист кола "Руської Трійці", один з найвизначніших тогочасних українських народознавців Галичини (5, с. 64). У Свят-вечір, перш ніж сідати до столу, кожна господиня збирала з горщика трохи куті і виходила з нею у сіни; тут, зробивши крейдою коло, знімала з себе крайку і накладала на контури кола. Всередину сипала кутю, скликаючи курей, а сама, повертаючись на всі сторони світу, промовляла: "Дивино! Дивино! Дивино! На тобі перстенець, а ти мені дай багато яєць!" й кидала перстенець з пір'я хвоста червоного півня поміж курей. Очевидно, описана обрядодія, за світоуявленнями людей, мала забезпечити їм протягом року приплід птиці та загалом достаток у господарстві.

Вагу документального свідчення, що ґрунтується на власному спостереженні, має повідомлення про спалення дідухів (дідів) на другий день свят пера згаданого автора (Rozmaitości. - 1836. - № 27. - S. 217). Господар разом з родичами-чоловіками перед сходом сонця палив соломі і сіно, що були постелені в хаті на Свят-вечір. Усі стрибали через вогонь з вигуками: "Пек, осина від нас зезай; свист, свист у нас пробувай". Аналогічний звичай у бойків був зафіксований приблизно в цей час І. Вагилевичем, який вбачав у ньому охоронний засіб від шкідливого впливу діда - домашнього духа-опікуна (домового) (12, С. 58-59). Сучасна російська дослідниця Н. Велецька вважає цей звичай рідкісним рудиментом прадавнього ритуалу проведів на "той світ" (1, с. 110-114).

На думку польського поета, публіциста, видавця альманахів С. Яшовського, висловлену на сторінках (Rozmaitości. - 1834. - № 51. - S. 409), Різдво було святом хліборобського народу, всі обрядодії якого спрямовувались на забезпечення майбутнього врожаю. На Свят-вечір стіл під обрусом покривали сіном, а по кутах хати ставили снопи збіжжя. Стіл опоясували шнурком, щоб його тримався хліб. Згадував автор і про "вертеп" - модель лялькового театру, де ляльки представляли сценки з історії свята, та коляду. Яшовський наводив різні тлумачення слова "коляда" - одні виводили його від давньоримської назви нового року "calendae januarii", інші - від звичаю згинати коліна перед шопкою. Автор небезпідставно вважав, що звичай колядування сягав дохристиянських часів, а Колядою звався київський язичницький бог, свято якого відзначали 24 грудня учтами й забавами, сліди яких збереглися в іграх, танцях та піснях (колядках).

Для різдвяної обрядовості характерні театралізовані дії молодих хлопців, які змінювали свій зовнішній вигляд за допомогою масок чи незвичайного одягу. Як повідомляв літератор та священик Ф. Сярчинський в історико-топографічному описі Самбірського цирку, тут побутував надзвичайно цікавий обряд - "ходити з туром". Хлопця, одягнутого в

кожух шерстю догори, вів інший, котрий, заходячи до хати співав; його частували, і він “йшов з туром” далі. (Czasopism Ossolińskich. - 1829. -Z.2. -S.73). Очевидно, це був відгук про свято Тури чи Туровици на честь бога Тура, що відзначали в Галичині на Подністрів’ї. При цьому водили по селу бичка й приспівували: “Ой, Туре, Туре, небоже, ой обернися та й подивися” (9, с.23). Один із зачинателів народознавчої науки З.Доленга-Ходаковський у своєму знаному творі “Про слов’янщину перед християнством”, критикуючи християнське духовенство за його гоніння на народну культуру, яка своїми витоками сягала язичницького періоду, за знищення стародавніх звичаїв та обрядів, згадував, що архімандрит Києво-Печерської Лаври І.Гізель у “Синописі”, де йшлося про коляду як про діявольський витвір, поставав на Тура-шайтана, який використовувався для колядних забав. (Pamiętnik Lwowski. - 1819. - T.1. - № 1. - S.35).

Весняний цикл представлено на сторінках преси великодньою та юріївською обрядовістю. Найбільшим багатством обрядових дій і звичаїв серед весняних свят виділявся Великдень.

У Великий четвер на Покутті дівчата заворожували собі красу. Опис цього цікавого й мало-заного обряду вмістив у вже згадуваній статті Г.Ількевич (Rozmaitości. - 1836. - № 27. -S.217). Дівчата збиралися перед світанком на берегах водойм й чекали сходу сонця. Як тільки воно з’являлося на видноколі, знімали з себе одяг, розпускали коси і стрибали у воду, промовляючи :

*Водане! На тобі русу косу
Дай мені дівочу красу,
Дай красу денниці*,
Бим була борзо молодиці.*

В іншій публікації цього ж автора - замітці “Забобони в деяких циркулах Галичини” (Rozmaitości.- 1835. - № 42. -S.335) знаходимо цікаві подробиці про миття дзвонів у Великодню п’ятницю. Дівчата потайки збиралися опівночі, йшли до дзвіниці, де мили дзвони, а тоді відривали шматки мотузок від них. Ількевич пояснював цю дію сподіванням, що коли будуть носити мотузку при собі, то їх слава, ім’я та цноти будуть такі гучні як великодній дзвін, який сповіщає про Воскресіння Христове (вияв любовно-шлюбної магії в християнській інтерпретації-У.М.). До речі, на Гуцульщині (с.Космач) ритуал “обмивання дзвона”, як обрядовий різновид приворожування нареченого, виконувався на Івана Купала (6. с.47).

Г.Ількевич описав на сторінках (Rozmaitości. - 1836. - № 27. -S.217-218) обряди, пов’язані із “свяченим” на Великдень, що побутовали над Бугом. У Великодню суботу господня, що збиралася посадити до печі колачі, виганяла з хати домашніх і залишалась сама. Аналогічні дії характерні і для гуцульської великодньої обрядовості. Під час випікання обрядового хліба (паски) чоловіків виряджали з хати дивитися, щоб не зайшов ніхто чужий, бо міг би наврочити паску (7, с.296). Коли на Великдень господар приносив з церкви свячене, то обходив з ним 3 рази навколо двору, а тоді заносив до хати. Селянська сім’я сідала розговлятися при запаленій свічці. Те, що залишилося, ховали і опускали у воду з певною примовкою. Дехто ці залишки палив й закопував по кутах хати. Існувало повір’я, що коли б кришки свяченого з’їла миша, то обов’язково перетвориться на кажана, кістку якого використовували жінки у ворожінні як приворотний засіб.

*Денниця - богиня ранку, світла; ранішня зоря.

Кілька публікацій львівської польськомовної преси (Ф.Сярчинського, В.Додольського, Я.Паняка) присвячено традиційним великоднім дівочим та парубочим іграм. Веснянки (гагілки) - дорогоцінний скарб ранньої культури наших прапрадідів як високомистецькі, а навіть неперевершені поетичні твори, як історичний документ про життя, ідеали, психологію, віру та вірування, розуміння природи, прагнення до пізнання явищ природи наших пращурів (С.Килимник). Про побутування такого історичного весняного дівочого танцю з весільними мотивами - "зельмана" ("гагулку") повідомляв Ф.Сярчинський (Czasopism Ossolińskich. - 1829. -Z2. -S.69-71). В перший день Великодня збиралися дівчата біля церкви, ділилися на два ключі, танцювали наближаючись і відступаючи один від одного й всі разом співали :

1. *Іде, іде Зельман, іде, іде його брат,
Іде, іде вся Зельманова родина.*
2. *По що іде Зельман, по що іде його брат,
по що іде вся Зельманова родина?*
3. *По дівчину іде Зельман, по дівчину його брат,
по дівчину вся Зельманова родина.*
4. *На який ґрунт іде Зельман, на який ґрунт його брат,
на який ґрунт іде вся Зельманова родина?*
5. *На жидівський (дідівський, циганський)...*
-
6. *А ми дівки не маєм, на такий ґрунт не даєм,
іди преч вся Зельманова родина.*
7. *На попівський (панський, королівський)...*
-
8. *А ми дівку маєм, на попівський (панський, королівський) ґрунт даєм*
9. *Гречний пан Зельман, гречна Зельманова, і вся їх родина.*

Ф.Сярчинський не лише записав текст, а й зробив спробу пояснити походження та зміст пісні. Він вважав, що наведена гагілка - не відголосок поганських часів, а продукт значно пізнішого історичного періоду. Найвірогіднішою автору видавалась думка, що у пісні відлунується згадка про ті часи, коли євреї орендували церкви, примушуючи дівчат виходити заміж за парубків, яких їм призначив двір. Сярчинський писав, що ця гагілка відома і в інших місцевостях Галичини, навіть у Львові, але вже у Перемишлі й на захід від нього неznана. (Czasopism Ossolińskich. -1829. -Z.2. -S71).

Інший варіант "зельмана", вже з околиць Зборова, подано в публікації "Czasopisma Ossolińskich" (1833. -Z.1. -S.86-87), що ґрунтується на матеріалах, зібраних адміністратором місцевого латинського костелу В.Додольським. Сільська молодь збиралася на другий день Великодня біля церков (і костелів) й заводила "зельмана". Наводився усний переказ про пісню, який жив у народній традиції: у XVII ст. за правління Сигізмунда III жид Зельман тримав в оренді велику кількість церков. Під час хрестин, шлюбів і похорон посиляли до нього кіньми, просили ключі від церкви, наперед заплативши орендареві. Зібрані коло церкви, чекаючи посланців, на кожну появу коней кричали:

- Юде, іде Зельман, юде іде его брат,
Помагай біг Зельман, помагай біг его брат,
Помагай біг дитина, помагай біг родина.*

Згадував про гаївки - танці та ігрища з піснями, які, на його думку, зовсім не відповідали такій урочистості як Великдень, представник католицького духовенства Я.Паняк, описуючи народні звичаї околиць Борщева у "Lwowianinie" (1841. -Z.3. -S.65). Він вважав гаївки реліктами релігійних ігрищ, що відбувались в гаях на честь якогось поганського божества.

Гагілками ("гагулками"), за свідченням Ф.Сярчинського, на Самбірщині називали і писанки, які дівчата роздавали хлопцям, ангажуючи їх на танець. Поширеною була гра в писанки - вдаряли одну об другу, вигравав той, чия залишалась цілою. Поряд з дівочими іграми побутовали й парубочі - хлопці, наприклад, "ставили вежу" - на землі стояло 12 хлопців, а їм не плечі ставало ще 6. Так вони йшли, тримаючись за руки і пританцьовуючи (Czasopism Ossolińskich. - 1829. -Z.2. -S.72).

Цікавий багатьма маловідомими деталями опис окремих елементів юріївської обрядовості, який знаходимо у статті Г.Ількевича "Забобони в деяких циркулах Галичини" (Rozmaitości. - 1835. - Z 42. -S.335). Основна подія в день св.Юрія (6 травня) - вигін худоби на "Юр'єву росу"; ця дія поєднувалась з цілим рядом магічних актів, здійснюваних для того, щоб "очистити" свійських тварин від усього злого, випалити вогнем, і тим самим забезпечити худобі щасливе перебування на випасі, а восени - повернення додому. Під виразом вигнати худобу на "Юр'єву росу" розумілося відкриття весняно-літнього випасу (2, с.69-70). Як повідомляв Ількевич, в деяких місцевостях краю серед українців панувало повір'я, що перед св.Юрієм чарівниці посилено забирають молоко у корів. А оскільки в юріївській обрядовості основна роль відводилась вогню, який відлякував відьом, то напередодні, після заходу сонця розносив кожен господар по своїй загороді вогонь, щоб цілу ніч курився. Крім запалення ритуального вогню, опівночі корову тричі обводили навколо подвір'я, а господар і господиня залазили під борону, що стояла у воротах зубцями догори. Вважалося, що на її гострі зубці відьма може настромитися. З охоронною метою в день свята, вставши вдосвіта, жінки мазали корову по чолі - робили хрест, а випроваджуючи на пашу, посипали маком, примовляючи: "Щоб тоді забрала тій корові молоко, як цей мак визбираєш" (Rozmaitości. -1835. - № 42. -S.335). Ввечері виходили жінки назустріч череді і несли дарунок для пастухів, які всім дійним коровам мали прикрасити роги вінком. Це обрядове дійство, очевидно, було пов'язане з вірою в те, що "закосичену" вінками в день св.Юрія худобу, не чіпає жоден звір (4, с. 40).

Літній календарний цикл репрезентовано в періодичних виданнях звичаями та обрядами, якими супроводжувалося відзначення Зелених Свят (Трійці), Івана Купала, св.Петра і Павла.

Унікальний опис своєрідного лемківського звичаю на Зелені Свята - "ходити по щодраках" разом з підбіркою народних пісень з Сяноцького та Ясельського циркулів вмістив Б.Стенчинський на шпальтах "Lwowianina" (1841. -Z.9. -S.205-206). Гурт хлопців йшов по селу, заглядаючи до кожної господи. Перед тим як завітати до оселі, відправлялися на поле (озимину), де один одного наздоганяв, бив, штовхав. Так погарцювавши, хлопці наскубували збіжжя, кожен прив'язував жмуток до тички і йшли до його власника. Заходячи у сіни, кожен стукав тичкою об землю і всі співали:

*Щодра, щодра Марія
На престолі стояла,
Три крижисики тримала.
А ви люде знайте,
Нам колача дайте.*

*Як не дате колача
Виведеми рогача
На попів переліз
Збиєми му правий ріг...*

Дівчата, що були поблизу хати, побачивши хлоп'ячий гурт, бігли сховатись до неї; якщо не встигали, хлопці лили на них воду. Автор пояснював наведений народний обряд, в якому знайшла яскравий вияв аграрна магія українців, бажанням забезпечити добрий врожай зернових. За цю ворожбу господаря наділяла хлопців спеціально спеченими буханочками - "щодраками".

Повертаючись до пісні, зауважимо, що релігійна тематика перших трьох рядків, характерних, до речі, і для лемківських йорданських щедрівок (3, с.113), механічно поєднувалась з дальшим чисто народним її характером. Аналогічне поєднання церковно-християнського та народного елементів присутнє і в описаному Я.Головацьким лемківському звичаї обходити з церковною процесією засіяні поля на другий день Зелених Свят (5, с.154).

Значне зацікавлення виявила преса і купальською обрядовістю (публікації В.Поля, Б.Стенчинського, анонімні). Купала - день літнього сонцевороту; який з утвердженням християнства злився зі святом Івана Хрестителя (24 червня ст.ст.) й став Іваном Купалом. Як народне свято, цей день відбувався з багатьма своєрідними обрядами та піснями. Духовенство здавна трактувало купальські ігри як "богохульські", "бісівські", "сатанинські": "Того ж дъ Купала бога, или истеннее беса и доселе по неким странам еще память держится, найпаче в навечерии рождества Йоанна Крестителя, собравшиися в вечер юноши мужеска, девическа и женска полу соплетают себе венцы от зела некоего и возлагают на голову и опоясуются ими, еще на том бесовском игралище кладут и огонь окрест емшеся за руце, нечестиво ходят и скачут и песни поют скверного Купала часто повторяюще и через огонь прескачуще самих себе тему ж бесу Купалу в жертву приносят" (Pamiętnik Lwowski. - 1819. - Т.1. - № 1. - S.35). Недивлячись на величезний натиск, церкві не вдалося повністю викоренити купальські обряди та ритуали, які навіть у XIX ст. під штучною оболонкою християнських нашарувань зберігали глибинні пласти своєї дохристиянської сутності, язичницьку символіку, архаїчні риси духовної культури народу. Так, за свідченням преси, в купальській обрядовості збереглися відголоски давньослов'янських вірувань в те, що в період найбільшого розквіту природи сонце купається у воді. Анонімний дописувач "Rozmaitości" повідомляв, що в день Івана Купала українці піднімалися на пагорби, щоб побачити сонце, яке виходить з купелі (Rozmaitości. - 1834. - № 27. - S.215).

Важливим структурним компонентом купальського святкування, про що свідчать публікації періодики, були дівочі ворожіння на вінках, пущених на воду, щодо майбутнього подружжя. Дівчата кидали вінки або пускали їх з палаючою скіпкою з берега на воду. Про це співалося у лемківській пісні:

*Збирала си фіялоньки,
На собітку, на віноньки.*

Залежно від того, чи вінок попливе, чи втоне, чи два вінки зійдуться на воді, чи попливуть окремо - тлумачили добру або погану ворожбу (Rozmaitości. - 1840. - № 48. - S.394).

Детальний опис купальського святкування у лемків Сяноцького циркулу, в долині р.Ослави, свідком якого він був в кінці 30-х - на початку 40-х рр*, подав відомий польський

*У 1836-1840 рр. В.Поль жив в с.Кальниця (поблизу Балигороду), де мав можливість спостерігати звичай палення святоїванських вогнів т.зв. "соботек".

етнограф В.Поль у статті “Соботка” (Rozmaitości. - 1840. - № 48. - S.393-395). Сам термін “сobotка” має одночасно декілька значень” - назва свята, купальського вогню чи ритуального вогню взагалі. В системі обрядових елементів купальського святкування важливе місце займало вогнище, про що свідчить і той факт, що в деяких місцевостях ритуальний вогонь називали так само, як свято. Так, лемки називали “сobotкой” (під впливом поляків та словаків) вогонь. Це й зафіксував В.Поль. Надвечір пастухи починали “стягати соботку”, тобто зносити сухі гілки хвойних дерев; коли стос виростав, починали сходитися жінки й дівчата, а за ними поважні газди. Всі обступали стос колом, жінки починали співати. Як стемніло, запалювали соботку, навколо якої стрибали й плескали в долоні. Коли вогонь догоряв, через нього переганяли худобу й перестрибували хлопці (I bid. -S.395).

В.Поль не лише зафіксував побутування цього обряду в Галичині, а й зробив спробу науково осмислити його семантику. До речі, єдиного погляду в оцінці семантики та функціональної спрямованості цього ритуалу немає й сьогодні (6, с.32). Дослідник вважав, що купальський вогонь очищає людей і тварин, охороняє від хвороб та вроків. На підтвердження своєї думки він посилався на народні уявлення, за якими, коли худоба протягом року хворіє і гине, в цьому звинувачують пастуха, який погано її проганяв крізь вогонь. Це ж відноситься і до людей, бо у пісні співали:

*Хто на соботці не буде,
Того головка боліти буде.*

У горян соботка вважалась святом пастухів. Того вечора вони розносили тліючі голівні по дорогах і вигонах, гасячи їх об землю та шерсть худоби. Поль підкреслював, що гашені вуглини використовували як засіб проти вроків (Rozmaitości. - 1840. - № 48. - S.394).

Опис палення святоіванських вогнів в “польського людю”, до якого тенденційно зараховано українців, подибуємо в анонімній замітці “Соботки” (Rozmaitości dla ludu Wiejskiego. - 1845. - Cz.3. - S.127-129). Автор пояснив значення слова “сobotка” так: воно походить від назви гори Соботка (Zobten) в Сілезії, де був колись дерев’яний ідол бога, якого вшановували цією забавою. Таке пояснення багато в чому перегукується з думкою сучасного російського дослідника Б.Рибаківа, який вважає, що назва цієї гори, як і назва купальського свята у поляків (sobótka) та словаків (sobytko), веде до “єдино правильного розшифрування первісного значення слова, що означало зборище народу на язичницьке святкування”. Отож, назва гори Соботка означала “со-бытие”, “совместное бытие”, “совместное нахождение”, тобто гора зборищ, спільного святкування (11, с.294). Автор публікації вважав, що цей звичай зберігся з дохристиянських часів, коли народ приносив жертви своїм богам й запалював на їх честь вогні. Він зафіксував важливу роль чорнобилю (полин, артемізія) у купальській обрядовості - жінки, щоб у жнива не боліла поясниця, підпоясувались ним й перестрибували через вогонь (Rozmaitości dla Ludu Wiejskiego. - 1845. - Cz.3. - S.128). Роль чорнобилю в купальському контексті недвозначно оцінив ще польський вчений і церковний діяч XVI ст. Мартин: “Цього поганського звичаю і до цього часу не хочуть полишити дівчата, бо роблять жертву билиці (чорнобилю), підпоясуються нею. В цей день роблять соботки, викреслюючи вогонь за допомогою дощечок (живого вогню - У.М.), щоб було справжнє диявольське свято; там співають диявольські пісні, танцюють, а диявол теж скаче, тішиться, що християни складають йому молитви й похвали, а про Бога не дбають, бо в день св.Івана селян при хвалі Бога ні одного не буває, а біля соботки всі будуть чинити різні злості” (Pamiętnik Lwowski. - 1819. - T.I. - № 1. - S.33). Переслідування народних звичаїв тривало й протягом XIX ст. Тому і писав з болем та сумом З.Доленга-Ходаковський: “Догорають вже невинні соботки, повні давньої таємниці. Це вперте прагнення вигнати слов’ян-

ського гостя (вогонь)... річ така дивна" (I bid.).

У підбірці лемківських пісень, записаних Б.Стенчинським (Lwowianin. - 1841. - Z. 9. - S.205-206), були і купальські. Ось як скликали пастухи всіх мешканців села, запаливши соботку і рознісши вогонь по полях та пагорбах:

*Долішняни, горішняни,
Сходьтеся до нас на собітку,
Спечемо вам сліпу кітку,
Кому ся не достало
Тому дами ней їст сіно.*

Перестрибуючи через вогонь, хлопці співали:

*Смерти, смерти іди на ліси
Іди на безвіст, іди за море,
І ти морозе, великий, а лисий,
Не приходи до нас од своєї комори...*

Наведену пісню розглядаємо в контексті погляду О. Потебні на семантику й функціональну спрямованість цього ритуалу, за яким "запалювання вогнищ і стрибання через них має на меті звільнення від ворожої сили, хвороби, смерті і пов'язаних з нею міфічних істот (10,с.3).

Купальський вогонь вважався стихією, що має особливий вплив на долю людини, її майбутнє, зокрема на одруження. В тексті лемківської "собіткової" пісні у записі Стенчинського виразно звучать мотиви сватання:

*На розтоці, на потоці,
Два голуба воду пили,
Пили, пили скаламутили,
І взялися полетіли,
Полетіли до добройку,
На зелену ліщиночку,
І зачали говорити,
Кому мають поручити (сватати)
Єст там Андрей ве дворі,
І Яцкова Марисенька!*

В обрядовому купальському циклі немале місце займали вірування про цвітіння папороті. Народне повір'я твердило, що папороть цвіте вогнистим цвітом лише один раз - в ніч на Івана Купапа, а хто її зірве, здобуде скарби (Rozmaitości. - 1833. - № 50. - S.410-411).

Дуже лаконічно згадано, у пресі про свято Петра і Павла. Ф.Сярчинський зафіксував побутування пастушого свята, що випадало на св.Петра і Павла - петрикування у Самбірському циркулі (Czasopism Ossolińskich. - 1829. -Z.2. -S.72). Воно відбувалось на пасовищі, за спільним "столом", яким служила трава, в якій викопували квадрат; сідаючи біля цього імпровізованого столу, пастухи опускали ноги в рів; вони частувались та веселились.

Осінньо-зимовий період представлено на сторінках періодики лише святом Андрія, напередодні якого дівчата ворожили - вірили, що "Андрієва" ніч допоможе пізнати свою долю. Дівочі гадання про шлюб згадуються зокрема в публікаціях Г.Ількевича, Я.Паняка, анонімній замітці. Найбільший інтерес викликає відповідний розділ статті "Забобони, що існують між простим людом в Галичині" Г.Ількевича (Rozmaitości. - 1836.-№ 27. -S.217-218). Після заходу сонця збиралися дівчата і йшли по воду. Кожна набирала повний... рот води, яку виливала до борошна, приготованого у ночвах. Ліктями місили тісто, з якого виробля-

ли калачі-балабухи. Кожна дівчина робила стільки балабухів, скільки мала хлопців (на її думку), їх поливали жиром, ставили посеред хати і кликали собаку. Усі пильно стежили, чий балабух він не з'їв. Тоді бігли надвір й рахували кілки у плоті. Повернувшись до хати, міряли чоботом відстань від столу до порогу. Якщо на поріг стала підошва, то у м'ясниці дівчина вийде заміж, а якщо халява - буде чекати ще рік. Опівночі вибігала кожна дівчина надвір у самій сорочці, тримаючи в руці жменю конопляного насіння і прислуховувалась, з якого боку собаки в селі гавкають - з того боку у м'ясниці прийдуть свати. Потім сіяла коноплі, знімала з себе сорочку і волочила її, примовляючи:

*Андрію, Андрію,
Коноплі на тебе сію,
Сорочкою волочу
Видатися хочу.
Не дай довго чекати,
Скажи з ким буду їх брати.*

Подібний до українського звичай, роздягнувшись, ворожити на своїх майбутніх чоловіків напередодні св.Андрія, як запевняв невідомий дописувач "Rozmaitości" (1832. - № 29. - S.245) побутував в деяких кантонах Швейцарії.

З народними звичаями, зокрема андріївськими ворожіннями церква продовжувала боротись і в XIX ст. Так, у "Lwowianinie" (1841. - Z.3. - S.6) священник Я.Паняк зауважував, що в околицях Борщова (с.Ланівці, Висучка) "простолюд, особливо дівчата, ввірили вибір свого заміжжя св.Андрію і тому напередодні цього свята існували тисячі смішних забавок", які, як з гордістю додавав він, "зусиллями духовенства зовсім знищені".

Корпус публікацій львівської польськомовної преси першої половини XIX ст., в якому акумульовано значний фактичний народознавчий матеріал, можемо поділити на дві групи: принагідне зібрані відомості з царини духовної культури українців Галичини, вплетені у статті географічно-топографічного, історико-статистичного і краєзнавчого характеру (С.Яшовського, Ф.Сярчинського, Я.Паняка, В.Додольського) та спеціальні етнологічні розвідки тогочасних народознавців: З.Доленги-Ходаковського, Г.Ількевича, В.Поля, В.Стенчинського. В деяких з них здійснена не лише фіксація народної обрядовості, а й перші спроби її наукового осмислення. Та все ж основна цінність публікацій періодики в тому, що вони донесли до сьогодення чимало рідкісних, а то й унікальних описів старовинних звичаїв та обрядів, згодом втрачених. Звичай був основою буття українського селянина, чимось святим, що незмінне передавалось від старшої генерації до молодшої. Ця тяглість нині великою мірою втрачена, а тому актуальним є "пізнавати першоджерела звичаїв, оповідати про них усно і в часописах; добрий звичай, який забувся відновлювати і впроваджувати у життя" (3, с.252), тобто органічно синтезувати традиції в контекст сучасності.

ПРИМІТКИ:

1. Велецкая Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. - Москва, 1978.
2. Воропай О. Звичай нашого народу. - Мюнхен, 1966. - Т.2.
3. Г ... О звичаях // Пчела. - 1849. - Ч.16. - С.248-252.
4. Кирчів Р. Релікти юріївської обрядовості в Українських Карпатах // Народна творчість та етнографія. - 1985. - № 2. - С.38-43.

5. Стислу бібліографію праць про Г.Ількевича подано: Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність "Руської Трійці". - Київ, 1990.
6. Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. - Київ, 1990.
7. Кутельмах К. Календарна обрядовість // Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. - Київ, 1987. - С.286-302.
8. Сивицький М. Духова культура // Лемківщина. Земля-люди-історія-культура. - Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1988. - Т.1. - С.102-194 (Наукове Товариство ім. Шевченка; т.206).
9. Петрушевич А. Общерусский дневник церковных, народных, семейных праздников й хозяйственных занятий, примет и гаданий. - Львов, 1865.
- 10.Потебня А. О купальских огнях и сродных с ними представлениях // Археологический вестник. - 1867. - Вып. 3.
11. Рыбаков Б. Язычество древних славян. - Москва, 1981.
12. Wagilewicz. O mieszkańcach wschodniej części gór Karpackich // Przegląd Naukowy. - 1844. - T.2. - № 15. - S.161-177 ; T.4. - № 28. -S.16-27 ; № 29. -S.48-60 ; № 30. -S.73-85.

*Український фольклорний колектив "Родина" з села Дудятин біля Більська.
Фото Ю.Гаврилюка.*

Петро**СТАЖИНСЬКИЙ**

Петро Стажинський народився 22 серпня 1968 року. В 1992 році закінчив історичний факультет Вищої Педагогічної Школи у м. Слуськ.

Молодий дослідник, який завершує аспірантуру з Історії України.

Друкувався у багатьох наукових часописах.

Участь українського студентства в боротьбі за новий виборчий закон до Галицького крайового сейму (1907-1914 рр.)

Реформування виборчого закону до Галицького крайового сейму поряд з суперечками навколо питання про автономію Східної Галичини та заснування українського університету були визначальними в польсько-українських стосунках за часів існування Австро-Угорщини. Всі українські політичні партії: Русько-українська радикальна партія (1896/97 р.р.), Українська націонал-демократична партія (1899 р.), а також партія москвофілів виступали за демократизацію виборчого закону в крайовий сейм, останнього органу, де закріпилися залишки аристократичних (і при тому національних) привілеїв. Боротьба за реформу сеймового виборчого закону особливо посилилася після перших демократичних виборів в Раду держави, які відбулися у 1907 році. Активними поборниками демократизації виборчого закону разом з українськими парламентарями та політичними діячами виступали українські студенти.

Питання про негайні зміни виборчого закону особливо активно обговорювалися на численних українських вічах в Гусятинському повіті. У звіті повітового комісара підкреслюється, що одним з видатних політичних агітаторів був Мирослав Січинський, студент зі Львова. Комісар зазначив:

“Його промови характеризуються в’їдливістю та ненавистю відносно польської шляхти та крайової адміністрації, а він сам закликає до страйків у випадку, коли постулати русинів, які стосуються сеймової виборчої реформи, будуть відкинуті”. Слід згадати, що виступ Січинського став причиною передчасного розв’язання народного віча в Гадинковичах, Гусятинського повіту, урядовим комісаром.*

Студент Мирослав Січинський здійснив атентат на крайового намісника Андрія Потцького у Львові 12 квітня 1908 року. Цей акт був наслідком підсумків виборів до галиць-

* УДІА у м. Львові //Ф146, оп.8, спр. 699, арк. 69-71

кого сейму, які відбулися у лютому-березні 1908 року, проведених у супроводі репресій і терору, коли москвофільний табір, користуючись повною підтримкою крайової адміністрації здобув половину українських мандатів.

Президія Українського клубу в Раді держави засудила атентат Січинського “як страшний акт насильства”, що викликало незадоволення українського студентства. Внаслідок цього протесту пленум Українського клубу опублікував комюніке, яке доповнювало заяву президії, в якому стверджувалось, що вчинок Січинського “це результат панівної системи в Галичині, довголітнього гніту й сваволі адміністрації”.

Активними агітаторами за реформу закону були також студенти, які симпатизували москвофілам. 5 вересня 1907 року в Городку відбулося скликане партією москвофілів народне віче, на якому виступали студенти зі Львова: богослов Йосип Яворський та філософ Омелян Капустинський. Згідно з традиційними москвофільськими вічами критиці підлягали “українці”, які замість зайнятися корисною для народу “роботою” буцімто обмежуються демонстраціями, які лише принижують русинів. Обговорювалася також реформа виборчого закону в галицький сейм, а всі учасники віча підтримали постулат рівного, безпосереднього загального права таємного голосування. **

Українські студенти не обмежувалися лише участю в українських вічах, а проявляли свою активність також на зборах, які організовували польські політичні партії. 8 жовтня 1908 року в Бережанах відбулися збори, які скликало “польське демократичне товариство разом з українською партією”. На зборах обговорювалася виключно сеймова виборча реформа. Головою зборів обрано поляка Щасного Бажиковського, його заступником - єврея Адольфа Маглера, а секретарем - українця, студента філософського факультету Львівського університету, Омеляна Бачинського. Після обговорення проектів виборчої реформи Олесницького (проект Українського сеймового клубу) та Стапінського (проект польської людової партії) сформульовано прийняття сеймом рівного, безпосереднього загального та права таємного голосування, а також апелювали до уряду, щоб він став прихильнішим до реформи виборчого закону. Після схвалення резолюції виступив Омелян Бачинський, прихильник Русько-української радикальної партії, який на початку промови заявив, що уряд поборює розширення виборчого закону, а згадуючи останні львівські маніфестації сказав: “...Коли трудящі у Львові спокійно та легально тиждень тому домагалися своїх прав, у відповідь на те впали на їхні голови шаблі поліцейських”. Після цих слів повітовий секретар наказав закрити збори. ***

Весною 1913 року, після провалу польсько-українського компромісу у справі виборчої реформи до галицького сейму, до якого спричинилося рішення польських єпископів, які 28 березня 1913 року відмовилися від голосування над новим проектом виборчого закону **** і яких підтримали польські сили, опозиційні виборчій реформі, боротьба за демократизацію галицького сейму посилилася.

28 травня 1913 року у Великих Мостах, Жовківського повіту, відбулось численне віче, скликане повітовою організацією Української націонал-демократичної партії. Віче було дуже бурхливим. Питанню виборчої реформи свої промови присвятили львівські студенти Григорій Струтицький та Яків Сеньків. Урядовий комісар у своєму звіті писав:

“Агітаційні промови обох студентів звучать надзвичайно пристрасно та настирливо.

** УДІА у м. Львові // Ф146, оп. 8, спр. 699, арк 121-122

***ЦДІАЛ Ф 146, оп.4, спр. 7143, арк. 49-54

**** “Gazeta Narodowa”, 2-IV-1913 р.

Вони з ненавистю виступають не тільки проти політичних партій противних виборчій реформі та деяким суспільним верствам, як шляхта та духовенство, а проти всього польсько-го народу.

(...) Студент Струтицький у своїй промові, обговорюючи позицію римо-католицького єпископату щодо сеймової виборчої реформи, напав на польських єпископів, вживаючи слів “польські ксьондзи, виродки, гнобителі руського народу, єпископи”, “такий” єпископ Бандурський і т.д.

(...) Виступаючий Струтицький після короткої дискусії сказав, що з домаганням урядового комісара погоджується та про римо-католицьких єпископів говорити не буде.

(...) Студент Сеньків, незважаючи на попередню обіцянку, почав пристрасно та настирливо виступати, а коли обговорював нібито полонізацію руських школярів за допомогою римо-католицького духовенства вжив слів: “Ведуть наших школярів до костелу, щоби там їх полонізувати травневими молебнями до Божої Матері та іншими того роду вертепами”. Після цієї фрази я заявив, що у випадку поновлення таких образливих звинувачень буду змушений закрити збори”.*****

14 лютого 1914 року Галицький крайовий сейм схвалив новий сеймовий виборчий закон. Відтоді почалася агітація за відкликання сейму попереднього скликання та проведення нових виборів відповідно до нового виборчого закону.

21 травня 1914 року відбулось у Верхньому Березові Печеніжського повіту, народне віче, секретарем якого обрано студента Трильовського, сина одного з лідерів Русько-української радикальної партії Кирила Трильовського. У своїй промові молодий Трильовський заявив, що 61 український депутат на 208 всіх членів сейму є представником скривдженого українського народу й пообіцяв, що нові обранці зроблять все, аби не допустити подальшого приниження свого народу. “Після здобуття цього права на даний момент - сказав він, треба намагатися, щоб законодавча влада в державі складалася з парламентських народних репрезентантів і таким чином можна буде послабити вплив бюрократії на владу. Щоб повністю використати вигоди, які дає українцям новий виборчий закон, треба домагатися відставки сейму, який складається з польських поміщиків, та проведення виборів за новим виборчим законом”.*****

Таким чином політична активність українських студентів стала однією з причин реформування виборчого закону в Галичині. Вибірково застосовуючи то практику компромісів, то гостру критику існуючого порядку, активісти українського студентського руху зуміли вплинути “знизу” на нав’язливу політику “зверху”. Прийнятий з урахуванням студентських вимог новий закон створив гарантії належного представництва українців в Галицькому сеймі, що згодом відобразиться у компенсації української політики поляків в Галичині.

***** ЦДІАЛ Ф 146, оп. 8, спр. 700, арк. 43-46

***** ЦДІАЛ Ф 146, оп. 8, спр. 1576, арк. 9-12

Сергій**ЦІПКО**

(Едмонтон, Канада)

Українці в Маньчжурії, Китай:

(короткий історичний огляд)

Велика кількість праць засвідчує російський вплив на ранній розвиток Харбіну, Китаю, міста-побратима Едмонта, і північну Маньчжурію вцілому. Однак у цих працях не визначається те, що «російська» присутність у Маньчжурії спиралася на значну українську участь. Ця стаття пояснює, чому вчені Маньчжурії схильні були говорити про поселенців з Європейської частини Російської Імперії тільки як «росіян», а не розрізняли їх за справжньою національною приналежністю. Далі, спираючись на мало відомі джерела, досліджуються передумови українських поселень в регіоні, еволюцію їх общини, виникнення окремих українських організацій.

I

Дослідження масової європейської міжнародної міграції на початку століття наголошували на виїзді емігрантів у «Новий світ». Але з цим рухом співіснував і інший, спрямований до «Старого світу». Європейці з західних регіонів Російської Імперії емігрували до її нещодавно здобутих володінь на Сході. В кінці XIX - на початку XX ст. геополітичні, політичні та економічні фактори разом взяті спонукали царський уряд проводити політику масової колонізації Далекого Сходу. Цей процес призвів до виникнення слов'янських анклавів у північній Маньчжурії, Китай, починаючи з 1890-их років. Північна Маньчжурія стала основним місцем зіткнення народів «далекого сходу» Європи і народів Далекого Сходу Азії. Європейські поселення значно вплинули на ландшафт регіону на наступні півстоліття.

Українська участь в колонізації зайнятих Росією територій на Далекому Сході певною мірою досліджувалася вченими, хоча дослідження цієї теми залишається на початковій стадії. Вважається, що українське заселення Маньчжурії до другого десятиліття цього століття охоплювало більше 22.000 сімей. Це задокументовано і вивчено ще менше.

Як намагається показати стаття, ця община (яка фактично ігнорується) мала цікаву і динамічну історію. Те, що це досі не визнано, частково пояснюється їх російсько-центричною орієнтацією. Метою цієї статті є заперечити цей загальноприйнятий і частково повторюваний погляд, викладаючи (подаючи) маловідомі дані в оповідній формі, що скорше заперечує, а не доповнює, те, що було опубліковано на цю тему. В дійсності російська меншість у Маньчжурії не була такою чисельною, як стверджувалося раніше. Ця теза, чітко висловлена тут, мається на увазі, але не висловлюється прямо у всій статті.

Українці становили значну частину тих, кого досі вважали «росіянами», але через домінуюче становище місцевої етнічної російської групи і низьку національну свідомість багатьох українських поселенців в поєднанні з несприятливими для керівників українських громад умовами для виправлення цієї ситуації, вони не стали впливовою меншістю відповідно до їх кількості. Але незважаючи на той факт, що український вплив в Мань-

чжурії був менш очевидним, ніж російський, група була значною в регіоні, як стане безсумнівним (очевидним).

Українська громада в Маньчжурії (між 1890-ми - 1950-ми) мала певні характерні риси. По-перше, вона знаходилася у безпосередній близькості до району на Далекому Сході, неофіційно відомого як Зелений Клин, що включав за сучасним територіальним поділом території (р-ни) Хабаровська, Приморського краю і Амурської області Російської Федерації, де протягом довгого часу проживала значна кількість українських колоністів. Можливість виходу віддалених регіонів з-під центрального контролю була оголошена під час більшовицької революції, і не повинно бути несподіваним, беручи до уваги велике, компактне українське поселення Зеленого Клину, що там обговорювалися плани створення місцевої Української держави - Зелена Україна. Хоча це ніколи не було реалізовано, українські політичні активісти у Маньчжурії (і в Європі щодо цього) усвідомлювали великий "український резервуар" вздовж кордону. По-друге, Маньчжурія (і її найбільше місто Харбін зокрема) була єдиним регіоном за межами СРСР, де українці і росіяни поселилися поруч в рівній кількості, за винятком Парижу. По-третє, в той час як в Російській (пізніше Радянській) Центральній Азії і Далекому Сході слов'яни були домінуючою групою за впливом, владою; протилежна ситуація була у Маньчжурії, де слов'янське населення перебувало під дуже значним Китайським (а пізніше, Японським) центральним контролем. Четверте, українці поселилися на території, за яку боролися місцеві воєначальники, і Російська (пізніше - Радянська), Японська і Китайська влади - всі прагнули встановити панування у регіоні в той час чи інший. Коли регіон став густіше заселеним і центри, такі як Харбін, розширювалися, Маньчжурія стала приваблювати закордонні комерційні інтереси (практична зацікавленість). Незабаром Харбін став "Константинополем Далекого Сходу" з різноманітними міжнародними консульствами, підприємствами, інститутами, що мали екстратериторіальні привілеї. Тому розвиток Маньчжурії контролювався міжнародними агенціями, що прагнули захистити свої капіталовкладення. Це ширший контекст, але детальне дослідження вищевказаних тем лежить за межами статті. Кожна з цих тем є достатньо важливою для окремого дослідження і тут згадується лише побічно - тобто тоді, коли є важливими для нашої мети: короткого огляду історії українців у Маньчжурії.

II

Досліднику важко знайти матеріали про Маньчжурію, що повністю чи частково стосуються української громади. Існувала тенденція переплутувати українців з росіянами. Термін "росіяни" використовувався як загальна назва для багатьох етнічних груп колишньої Російської Імперії. Навіть термін "білі росіяни" помилково застосовувався для позначення цих груп.

У тих дослідженнях, в яких через їх спеціалізований характер можна було би припустити більше усвідомлення національних відмінностей слов'янських іммігрантів, ці помилки теж наявні. Це характерно, наприклад, для книжки Амлето Веспи "Секретний агент Японії". Веспа, італійський бізнесмен і журналіст в Маньчжурії, який, не бажаючи того, в 1932 р. став агентом Японської Секретної Служби під час японської окупації регіону, подає з перших рук розповідь про Маньчжурію під Японським правлінням. На жаль, Веспа, якого було призначено частково через знання "мов і традицій різних людей, що живуть у Маньчжурії", в змозі розрізнити між росіянами і поляками, але неспроможний це робити у випадку росіян і українців. Д.М.Б. Колієр і С.Л'Е. Малоне, в їх дослідженні Маньчжурії,

згадують Харбін як “дуже сильний центр білих російських емігрантів і українців”, але в інших місцях описує всіх слов’янських іммігрантів у Маньчжурії як росіян.

На щастя, цінні відомості про українську громаду в Маньчжурії містяться в працях Івана Світа (Sweet), який колись там жив. Світ народився в Харківській області України, у 1918 р. поселився в Зелений Клин, а звідти переїхав до Харбіну. В Харбіні він займав керівну роль в організації життя української громади, видавав газети і багато писав про життя українців в Маньчжурії. Хоча дослідження Світа місцями занадто суб’єктивні (зіпсовані суб’єктивністю) і концентруються в основному лише на політичних і організаційних аспектах життя українців в Маньчжурії, тим не менше вони детальні і дозволяють нам подивитися на ті події з точки зору добре поінформованої, несторонньої людини.

На жаль, Джон Стефан у дослідженні російських фашистів за кордоном у розділі про російських емігрантів в Китаї більше не посилається на книжку Світа про японсько-українські стосунки, де подається багато інформації про українців у Китаї. Стефан цитує цю книжку в бібліографії, але посилається на неї лише один раз у зносках. Подібно до багатьох інших досліджень Маньчжурії, Стефан применшує чисельну значимість українського поселення в регіоні і відповідно підкріплює міф, що європейський контингент в Маньчжурії був в переважній більшості російським.

Більш недавно, два дослідження Ольги Бакич про ранній російський вплив в Харбіні мимохідь визначають українську присутність у цьому місті, але регіональне походження “росіян”, що обговорюється, ніде не роз’яснюється. Тому знову ж таки створюється враження маленької української меншості, що затьмарена значно переважаючою кількістю росіян поблизу. У статті “Мемуари про Харбін” Сімон Карлінський натякає на походження “російських” іммігрантів, говорячи, що значна кількість, якщо не більшість - з України. Говорячи про біженців, які поселилися в Харбіні після більшовицької Революції, Карлінський зауважує, що новоприбулі зустрілися з слов’янською общиною, чиї корені були в основному на півдні європейської частини Російської Імперії. “Ті, хто говорив по-російськи і виріс в Харбіні, а пізніше переїхав в Радянський Союз чи Сполучені Штати”, - зауважує він, “часто з подивом дізнавалися, що вони говорять на діалектах Харкова чи Одеси”.

Це викликає питання. Чому більшість історичних досліджень Маньчжурії нехтували її колишнім українським населенням? Чотири вірогідні причини можуть пояснити цей недогляд. По-перше, більшість дослідників, здається, були незнайомі з національними поділами того, що колись було європейською частиною Російської Імперії, і тому змішували докупи всі національні групи, що походили звідти і проживали в Маньчжурії, в єдине “російське” ціле.

По-друге, мовою адміністрації, шкіл, інституцій і бізнесових справ для слов’янського населення в таких містах як Харбін була російська. Навіть неслов’янське населення вивчало російську, як зауважив колишній російський житель Маньчжурії Георгій Гвінс: “Російські жителі вивчали китайську, а китайці - російську”. Тому українці поступово ставали двомовними, але знали не українську і китайську, а російську і китайську. Гвін зауважує, що російський вплив поширювався на місцевий уряд: “Російське самоврядування, яке було введене в Харбіні, поширювалося і на представників інших національностей. Однак росіяни переважали їх всіх; вони стояли на чолі міської адміністрації, ділові справи провадилися на російській мові”. Більше того, назви багатьох вулиць і магазинів були написані по-російськи, багато архітектурних споруд у північній Маньчжурії були в російському стилі. Тому іноземний спостерігач був правий у враженні, що місто, таке як Харбін, мало скорше

російський, а не російсько-український характер. Ця точка зору підтверджується і в офіційному японському описі Харбіну, який твердить, що "так як місто планувалося по лініях Москви, то у ньому сильно відчувається російське місто".

По-третє, масовий потік вигнанців з Росії, що підтримували царя, в Маньчжурію після Більшовицької Революції посилив концепцію "єдиної і неподільної Росії" в регіоні. Крайні шовіністи серед них не визнавали компромісів у ставленні до тих неросіян-слов'ян, які хотіли зберегти свою окрему національну приналежність. Їх присутність і активність пришвидшили русифікацію регіону.

По-четверте, національна свідомість українських іммігрантів, особливо більшості тих, хто оселився в Маньчжурії до революції, була досить низькою. З часом, позбавлені механізмів підтримки для збереження національної totoжності, дуже велика частина усіх поселенців і їхніх нащадків повністю або частково асимілювалася з російською культурою і мовою. Багато іммігрантів вивчили російську мову і призвичаїлися до існування в домінуючому російському середовищі; їхні діти, що здобували освіту в основному в російських школах, поступово починали вважати себе росіянами. Були випадки національного дуалізму: ті, хто усвідомлювали, що їхні корені і культура - українські, але хто з певних причин вирішував називати свою національність російською. Цей тип дуалізму не може бути зведеним лише до цієї групи. Наприклад, перепис, проведений в Австралії у 1976 р., засвідчив, що дехто з тих, хто народився в Китаї і заявляв про свою національність, що є поляком, рідною мовою мав українську. Це свідчить про те, що питання національного усвідомлення серед українців Маньчжурії було складним. При цьому навіть ті, хто обирали ототожнення з російською національністю, вирізнялися суржи́ком, на якому вони говорили; це був українсько-російський гібрид.

Тепер, коли складне питання національної приналежності висвітлено в загальних рисах, ми можемо звернутися до питання визначення, оцінки сили українців в регіоні в кількісному значенні, наскільки дозволяють наші джерела.

III

Українська імміграція в Маньчжурію з самого початку була пов'язана з будівництвом Китайської Східної Залізниці (КСЗ), зв'язуючої ланки в Транс-Сибірській Залізниці до Владивостоку. Щоб зекономити 340 миль, було запропоновано провести лінію безпосередньо через Маньчжурію. Була створена дочірня компанія Російсько-Китайського Банку - відома як Компанія Китайської Східної Залізниці; у 1896 р. був підписаний контракт щодо залізниці між компанією і Китайським урядом. Роботи по будівництву розпочалися в серпні 1897 р., а адміністрація компанії розмістилася в Харбіні у 1898 р. Компанія КСЗ не обмежилася будівництвом залізниці, але проводила інші допоміжні види діяльності: лісозаготівля (торгівля деревиною), видобуток вугілля, мореплавство, телеграфні комунікації. До 1920 р. 150.000 громадян Російської Імперії було в Харбіні; приблизно 50.000 - розкидані по інших частинах Маньчжурії. Серед них, як зазначається, було 22.000 українських сімей, по підрахунках 100.000 осіб. Так як кількість постійних робітників КСЗ зростала, то компанія відкрила мережу шкіл, парків, лікарень, інших соціальних інфраструктур, зручностей для поселенців.

Друга хвиля української імміграції в Маньчжурію охопила невизначену кількість політичних біженців, що подорожували з більшим контингентом російських і неросійських висланців з різних частин імперії після більшовицької Революції. Разом вони спочатку налічували до 25.000, більшість з них поселилися в Харбіні, але дехто їхав до Шанхаю і

навіть далі в Азію: в Корею, Японію, Гонг-Конг, Макао, Індокитай і Філіпіни. Менша кількість українців продовжувала перебувати в Маньчжурії в 1930-і з Радянського Далекого Сходу чи прямо з Європи.

Поселення згрупованих політичних біженців в Харбіні надало місту вигляду Парижа в 1920-і. Тут зішлись прихильники Української Народної Республіки і монархічного Гетьманського уряду; різноманітні групування російських вигнанців, яких об'єднувало лише одне - незадоволення новим порядком в країні, що колись називалася Російською Імперією, але думки яких розходилися з приводу того, що має зайняти її місце; менша кількість грузин, турко-татар, козаків і Сибірських сепаратистів. До того ж були прорадянські елементи серед робітників-залізничників КСЗ, що додавало гостроти полеміці між різними конкуруючими політичними фракціями.

Неможливо визначити точну кількість українців в Маньчжурії і відокремити їх від інших груп в регіоні, що походили з колишньої Російської Імперії. Офіційна статистика, що передувє японській окупації Маньчжурії в 1931 р., - досить нечітка в обліку (підрахунках), перераховуючи всіх європейців під рубрикою "інші". Зі спільних (сумішених) підрахунків виявляється, що до 1920-их українці і росіяни разом становили досить значну частину населення Північної Маньчжурії, зокрема міста Харбін, де до середини 1920-их вони продовжували становити приблизно 25% всіх жителів. До кінця 1930 р. вони залишалися важливою і значною складовою частиною населення Харбіна, складаючи більшість з 69,987 "інших" і живучи в місті разом з 309,253 китайцями, 3,910 японцями і 1,422 корейцями. Відсоток китайців серед населення Маньчжурії значно зріс з економічним розвитком регіону і за сприяння китайському населенню з боку уряду, що було спричинено хвилюванням уряду щодо значної присутності іноземців на північних кордонах країни. Доповідь КСЗ ілюструє це:

"Зразу ж після Boxer Rebellion (повстання - і Російської компанії (1900) місцева маньчжурська адміністрація і Китайська адміністрація, яка в цей час тільки почала функціонувати, будучи схвилюваними зростаючою російською імміграцією в країну і завоюванням її російськими військами, вирішили сконсолідуватися не лише на Півдні, а й на Півночі Маньчжурії. Це могло бути здійснене лише шляхом успішного заселення країни китайцями".

Корейська громада, давно заснована в регіоні, теж почала збільшувати безпосередньо імміграцію з Кореї у відповідь на нові економічні тенденції в Маньчжурії. Японці в Маньчжурії, які до 1931 р. були незначною меншістю, з цього року стали кількісно важливою групою, що було результатом спрямованої колонізації регіону. До 31 грудня 1934 р. загальна кількість населення Маньчжурії збільшилася до 32,869.054. Окрім китайської більшості налічувалося 76.429 японців, 662.861 корейців і 77.545 "іноземців". Більшість "іноземців" були сконцентровані в місті Харбін, що мало особливе самоврядування, вони тепер складали 60.133 з 483.465 жителів. Так як в 1930-і роки китайська, корейська, японська частка населення збільшилася, то частка європейців відповідно зменшувалася. Однак нові тенденції найбільш (негативно) вплинули на маньчжурські племена, які були першими поселенцями на цій території. Як звичайно стається, коли програми масової колонізації здійснюються у відносно малозаселених територіях, де місцеві (тубільні) народи підтримують економіку, зорієнтовану на власне забезпечення, самі ці народи витісняються з їх земель, і вони змушені змінювати традиційний спосіб життя.

Хоч незадовільний для нашої мети, все ж таки перепис населення Маньчжурії 30 липня 1935 р. містить більш детальні відомості про етнічні поділи (групи) населення регіону,

ніж будь-який з попередніх переписів. У цьому переписі японські власті розрізняли між “радянськими” громадянами, яких було 21.272, в основному - зайняті на КСЗ, ненатуралізованими (позбавленими громадянства) “Білими росіянами”, яких було 5.054, а також виділено було 44.359 під заголовком “денаціоналізовані”, які серед інших охоплювали росіян і українців. Разом ці три категорії утворювали третю по величині групу іноземців після корейців (701.161) та японців (90.025). Цей перепис також засвідчив присутність поляків (1.519) і інших менших європейських груп. Однак до цифрових даних цього перепису треба ставитися з обережністю. Деякі українці, як і росіяни, могли бути класифіковані як китайці,³³ а тому їх справжня кількість могла бути дещо вищою, ніж засвідчує загальна кількість цих трьох категорій в переписі.

Коли у липні 1935 р. проводився цей перепис, громади українців і росіян значно зменшувалися. Так як СРСР у 1935 р. продав КСЗ Японії, більшість радянських громадян в Маньчжурії повернулися в СРСР, так що чисельність тих людей, що зберігали радянське громадянство в регіоні, зменшилася до 5.000 наступного року і менше ніж до 1.000 в 1939 р.

Відповідно і українська, і російська громади в Маньчжурії разом зменшилися до 54.000 в 1940 р.; половина з них мешкала в Харбіні. Після від'їзду тих українців, що мали радянські паспорти, в 1930-их, українська громада в цілому Китаї зменшилася до 30.000, з яких 15.000 жили в Харбіні.

Іван Світ стверджує, що на початку 1930-их члени української громади в Маньчжурії чинили тиск на японські органи влади, щоб українці були зареєстровані як окрема національність, а не як росіяни, в офіційних документах. Очевидно, тиск приніс результати, і українці, разом з іншими національними групами, що до того були записані як росіяни, отримали можливість вибору з 1934 р. щодо вказання в паспортах їх справжнього етнічного походження. Однак, будь-які офіційні дані, японські чи якісь інші, які би виділяли (вносили в список) українців як окрему групу в Маньчжурії, ще не відкриті.

IV

Тому, при відсутності офіційних статистичних даних щодо українців, можна лише робити припущення стосовно таких питань, як заняття (професія) і економічна інтеграція українських іммігрантів і їх нащадків у Маньчжурії. На базі окремих згадувань, довідок у працях Івана Світа і спостережень колишніх жителів Маньчжурії українського походження, які зараз проживають в Австралії, можна намалювати картину, хоч далеко неповну, економічного життя українців там. Більше того, те, що твердиться про росіян в довідкових джерелах, в основному теж правильне щодо українців.

Переважаюча більшість українців спочатку були зайняті в будівництві залізниць. А тому, коли Компанія КСЗ урізноманітнила (розширила) свої інтереси, і вони стали включати лісозаготівлю і торгівлю лісом, громадські роботи, виробництво (обробна промисловість), видобуття вугілля і сільське господарство, українці стали зайнятими в цих сферах. Прибутки, які Компанія Китайської Східної Залізниці отримувала з цих діяльностей, частково інвестувалися в розвиток м. Харбін, що стало центром постачання і розподілу. До 1905 р. населення міста збільшилося до 150.000 і продовжувало безперестанно збільшуватись, приваблюючи як місцевих, так і іноземних купців, архітекторів, тих, хто розвивав сільське господарство, підприємців, переселенців в пошуках праці з регіону і його меж.

Зростання населення Маньчжурії спонукало компанію КСЗ розвивати різні галузі сільського господарства (с/г) на цій території. Спочатку с/г розвивалося, щоб задовільнити

споживчі потреби людей, що працювали на залізниці, і солдат, розміщених в Маньчжурії протягом Російсько-Японської війни. Однак попит на продовольчі товари далі зростав, в той час як Маньчжурія ставала все густіше заселеною; агробізнес, якому спочатку сприяла Компанія КСЗ, поступово ставав процвітаючою справою в регіоні. Розвиток сільського господарства давав вигоду (прибуток) українцям, які забезпечувалися ділянками землі вздовж залізниці. Вони вирощували різноманітні зернові культури, цукровий буряк; утримували тваринницькі господарства, птахоферми, пасіки. Поступово зернові стали найважливішим експортним продуктом Маньчжурії.

Лісова промисловість стала іншою галуззю, що асоціювалася з українськими чи російськими іммігрантами. Лісо- і пиломатеріали становили другий найбільший експортний продукт Маньчжурії. Деякі українці мали успішні фірми в лісовій промисловості, наприклад, брати Шевченки володіли лісовою концесією на Shihtowhotze Station. Робоча сила в лісовій промисловості, однак, в значній частині була неслов'янського походження.

Побічним продуктом діяльності Компанії КСЗ у Маньчжурії була індустріалізація. Промислова діяльність сконцентрувалася, в основному, в Харбіні, де знаходилося багато млинів, спирто-горілчаних заводів, пивоварень, рафінувальних цукрових заводів, меблевих комбінатів, підприємств обробної промисловості, харчово-переробні заводи, що розвивалися слов'янськими поселенцями. Шахти по видобутку вугілля і залізної руди, що розроблялися Компанією КСЗ у глибині країни, забезпечували сировиною важку промисловість, що розвивалася у місті. В Харбіні виникла постійно зростаюча бюрократія, щоб управляти процесом індустріалізації.

Наші джерела мало повідомляють про умови праці слов'янських робітників. Виявляється, що компанія КСЗ схильна була краще ставитися до робітників слов'янського походження, ніж до китайських працівників. Наприклад, працівники лісової промисловості слов'янського походження отримували більші зарплати, ніж відповідно китайці. Згідно з офіційною доповіддю Компанії КСЗ на виробництвах, "підприємствах змішаної власності чи повністю російської власності більшість працівників, що займають відповідальні посади, є росіянами". Ставлення Компанії КСЗ до праці значно відрізняється від деяких інших китайських фірм, як видно з наступного твердження: "Цікава риса китайських організацій, що за допомогою того, що працюючі отримують частку прибутку, протидіється недостатності регулювання і інтереси роботодавця стають особистими інтересами працівника".

Спекулятивний і конкурентний х-р капіталістичного розвитку Маньчжурії забезпечив те, що в той час, як меншість отримувала великі прибутки, велика кількість людей була вразлива до нестійких ринкових сил поза їхнім контролем. Становище останньої групи, що включала і слов'ян, і неслов'ян, було нестабільним, відчувалася невпевненість у забезпеченні роботою, вибір альтернативних джерел існування - обмежений, ці люди не мали доступу до прибутків, що могли би забезпечити їх виживання за складних умов. Ці обставини спричинили широкий бандитизм в глибині країни. До 1931 р. нараховувалося 55.000 закоренілих бандитів, що подорожували по Маньчжурії, "нічого не кажучи про надзвичайно бідних людей, що вдавалися до бандитизму з відчаю, так як не могли уникнути голодної смерті іншим шляхом". Справжніх (постійних) бандитів стали називати "hunghutze" (хунгутце) через їх бороди, пофарбовані в червоний колір, щоб надати їх зовнішності суворого, забіякуватого вигляду. Хунгутце організували цілу складну сітку агентів і підрозділів, що охоплювали всю територію країни. Завдяки цій стратегії вони могли контролювати переїзди багатих купців по місту і поза його межами, грабувати працівників і директорів Компанії КСЗ, здійснюючи набіги на її пасажирські і товарні поїзди; накладати данину на общини місцевих селян.

Ситуація в містах була теж небезпечною. У Харбіні погіршення економічного клімату спричинило появу “міських бандитів” чи банд. Ці банди, в основному, склалися з місцевих слов’ян, яких на злочини штовхало збільшення безробіття. З приїздом післяреволюційних біженців, безробіття охопило більше половини чоловічого дорослого слов’янського населення Харбіну. В цьому місті безробітних зганяли у слов’янське гето Nakhalava (яке деякі місцеві жителі називали і “Vagabond Haunt” (“Пристанище бродяг (нероб)”) “відлюдні, похмурі, зловісні халупи, що скріплені докупі кусками дерева, паперу, тканиною, і розкидані будки”. Це гето стало розплідником для формування банд, які патрулювали вулиці Харбіну вночі в пошуках багатих і не дуже багатих жертв. Деякі з цих банд наймалися і контролювалися мафією, яка хотіла зміцнити свою діяльність у Харбіні, часто з мовчазної згоди місцевих властей. Злочинність стала характерною рисою економічного і соціального устрою Харбіну. Місто розвивалося як сприятливе місце для розповсюдження контрабанди, продажу наркотиків (зокрема опіуму), азартних ігор, проституції.

Японські мешканці з 1931 р. і далі мало робили для того, щоб регулювати ці пороки, а в деяких випадках стимулювали їх розвиток: “нездорові елементи незабаром заповнили Маньчжурію як власники казино, борделів і опіумних домів”. Звичайно, порок, що панував в Харбіні в 1930-их здобув місту таку репутацію, що суперечила з репутацією Гаванни в той час.

Якими би поганими не ставали умови життя чоловіків слов’ян в Маньчжурії, ситуація була ще гіршою для слов’янських жінок. Меншості з них пощастило отримати роботу вчительки чи влаштуватися в цивільній службі. Дехто працював в текстильній промисловості, за допомогою вишивки слов’янських візерунків, додаючи новизни тканинам і виробам. Інші влаштувалися у різні галузі сфери обслуговування. Але багато жінок були або домогосподарками, або працювали в неформальному (неофіційному) секторі: як вуличні торговці, продаючи квіти, дешеві прикраси, газети чи такі делікатеси як пироги, або, як найчастіше траплялося, повіями.

Якщо є така тема, яка затримується в більшості джерел про Маньчжурію 1930-их р., до яких ми зверталися, - то це одноставність у тому, що проституція досягла великого обсягу (розмаху) у це десятиліття, зокрема серед слов’янських жінок. Як зауважив один сучасний оглядач: “Проблема проституції серед жінок є жахливою, а російські жінки найбільше страждають”. Проституція звертала мало уваги на вік: “Можна було побачити, як маленькі дівчата в ситцевих платтячках пропонували себе за погодинну оплату”. Соціальний розлад в Маньчжурії був таким, що його наслідки мали загрозливий демографічний вплив на слов’янське населення. Щодо цієї групи, то смертність перевищила народжуваність у співвідношенні 2:1, “завдяки абортам, насильствам, алкоголю”.

Тому не було однорідності в шляхах інтеграції українців в економічні структури Маньчжурії. У 1934 р. японська влада створила у Маньчжурії офіційне центральне представництво - Bureau for Russian Emigrant Affairs (BREM) - Бюро у Справах Російських Емігрантів (БСРЕ). Серед інших справ БСРЕ було уповноважене збирати детальні дані про всіх “росіян”, що жили у Маньчжурії, окрім громадян СРСР. Але нагляд (контроль) БСРЕ охоплював не лише етнічних росіян: “сфера повноважень БСРЕ охоплювала не лише етнічних росіян, але й інші національності, що колись проживали в колишній Російській Імперії: українців, поляків, естонців, латвійців, литовців, грузин, вірмен, татар, балтійських німців”. Фактично всі ці групи були змушені зареєструватися в БСРЕ, бо, якщо цього не зробити, то це б викликало підозру влади, і порушники були б позбавлені певних громадянських прав.

У листопаді 1935 р. БСРЕ провело офіційний огляд структури зайнятості всіх зареєстрованих старших 17 років. Приблизно 22.526 осіб було досліджено. Виявилось, що 12.725 з них були безробітними. З тих, кого було класифіковано як зайнятих вигідною справою, 712 працювали на залізниці, 1.968 - в бізнесі і промисловості, 7.571 - робітники. Виявилось, що ці робітники отримують таку ж платню, як і китайці, але менше, ніж японці. Японська влада висунула ряд заходів щодо покращення становища слов'янського населення в Маньчжурії, яке погіршувалося; однак ці заходи не мали тривалого ефекту, і в цілому рівень життя продовжував падати. Цей факт став джерелом обурення з боку слов'янської меншості до японського режиму і розвіяв ілюзії тих, хто спочатку оптимістично вважав, що новий японський порядок виявиться кращим від колишнього китайського.

V

Еволюція організаційного життя українців у Маньчжурії в загальному поділяється на три періоди:

1903-1916 рр., коли українські організації були пов'язані з Компанією Китайської Східної Залізниці; 1917-1930 рр., коли організації українського характеру існували незалежно, але їх діяльність була скорочена через негативне ставлення до них з боку місцевої китайської адміністрації і з боку російських ультранаціоналістів; 1931-1945 - від японської окупації Маньчжурії у вересні 1931 (і наступного утворення Manchoukuo, буферної держави, в січні 1932 р., що охоплювала всю територію Маньчжурії, а з 1933 р. трохи більше) до її завоювання Радянським Союзом літом 1945 р. Протягом цього останнього періоду українське організаційне життя пережило коротке відродження, але поступово занепадало, починаючи з середини 1930-их, через зміну в японській політиці і зовсім припинилося, коли настала (прийшла) радянська влада.

Мало відомо про ранні українські організації. Виявляється, перше відоме українське культурне товариство було засновано в Liao-Yang (Ліао-Янг), в південній Маньчжурії, у 1903 р. Українці створювали різні аматорські і професійні трупі в межах клубів робітників залізниці. Після революції 1905 р. Товариство Українська Громада було створене в Шанхаї (Shanghai) (у 1906 р.) українськими мігрантами (переселенцями) колись в Маньчжурії, а роком пізніше Український Клуб був створений в Харбіні. Український Клуб, який у 1918 р. був перейменований на Український Народний Дім, став опорою організованого життя українців в північній Маньчжурії протягом всього періоду українського поселення в регіоні.

Боротьба за незалежність в Україні у 1917-1921 р. стимулювала значну (інтенсивну) організаційну діяльність і серед українців в Маньчжурії. Кілька організацій було засновано і вони увійшли до координаційного органу - Маньчжурської Районної Ради, - яка була заснована у 1917 р. в Харбіні і до її закриття у 1921 р. охоплювала 9 різних українських громад в Маньчжурії. Рада підтримувала тісні зв'язки з українськими поселенцями на Російському Далекому Сході і також з Україною. У Харбіні було створено Консульство української Народної Республіки (УНР) і сформований там військовий підрозділ, був відправлений на Україну для підтримки воєнних дій УНР.

Після того як більшовики встановили контроль над Російським Далеким Сходом, зв'язки між тамтешніми українцями і українськими організаціями в Маньчжурії були припинені. Після Більшовицької революції лідерство в багатьох з існуючих українських організаціях в Харбіні перейшло до політичних біженців з Далекого Сходу, які вселили в них новий напрям. Більшість з цих політичних біженців були прихильниками УНР, демократичної незалежної Української держави, що недовго проіснувала - мала нелегке і періодич-

не існування у 1918-1921 р.р., і тому були антирадянськими. Невелика меншість, відома як "Гетманці" підтримували Гетьмана Павла Скоропадського, який у 1918 р. за допомогою німців ненадовго заснував монархію в Україні, яку УНР пізніше скинула.

Група, пов'язана з Українським Народним домом, де переважали прихильники УНР, мусила боротися з багатьма ворожими до неї групами. З одного боку, місцева китайська адміністрація, яка спочатку мала амбівалентне ставлення до її діяльності, але зрештою, частково у відповідь на вимоги місцевих російських кіл і частково через зростання китайського націоналізму, взагалі придушила більшість українських організацій. З іншого боку - шовіністичне ставлення певних російських політичних угруповань, деякі з них толерантно ставилися б до українських організацій, лише якщо б ті друкували пресу і провадили свої справи російською мовою. Полеміка між українською пресою в Маньчжурії і пресою цих російських кіл відбувалася протягом усього періоду поселення обидвох груп і сприяла згуртуванню української меншості (якій відкрито погрожували), яка була пов'язана з Українським Народним Домом. Врешті-решт, останній отримав опозицію з середини укр. громади в Маньчжурії. Виникли тертя між "старими" і "новими" іммігрантами щодо мети українського організаційного життя в Маньчжурії. Багато "старих" іммігрантів не підтримували різкий політичний тон діяльності, яку проводили біженці, а надавали перевагу культурним питанням і справам, що безпосередньо пов'язані з добробутом громади в Маньчжурії.

З японською окупацією Маньчжурії в 1931 р. українській громаді було дозволено відновити заборонені організації. Було засновано ряд нових організацій, що займалися справами молоді, педагогіки і видавництва; а з грудня 1932 р. почав виходити україномовний щотижневик "Маньчжурський вісник". Проводилася і благочинна діяльність.

Але хоч, починаючи з 1931 р., українські організації почали процвітати, це відбувалося серед провокацій. Керівники укр. громад періодично подавали скарги до японських властей, що елементи, ворожі до їх діяльності, працювали в місцевій поліції і Бюро по Справах Рос. Емігрантів. Ці працівники зловживали службовим становищем і проводили інспекції справ громади без відповідного наказу (постанови). Один такий інцидент стосувався річниці проголошення національної незалежності України, яка щороку святкувалася Українським Народним Домом 22 січня. Одного разу Японській військовій місії було заявлено, що ці святкування насправді є лише прикриттям для відзначення смерті Леніна (21 січня 1924) і Кривавої Неділі (22 січня 1905).

1935 р. став роком піку діяльності українців. У січні була створена організація - Українська Національна Колонія як законний представник всіх українців в Маньчжурії. Вона спланувала Далекосхідну Конференцію, яка була спрямована на те, щоб включити українських представників з самого Китаю, але ця мета виявилася недосяжною через натягнені (напружені) стосунки між Японією і Китаєм. Тим не менше, Конференція відбулася, хоч була обмежена делегатами укр. організації Маньчжурії.

Однак до кінця 1935 р., через початок війни між Китаєм і Японією, погіршення стосунків з Радянським Союзом, під впливом подій в Італії і Німеччині, японська політика щодо українців вступила в нову репресивну фазу, "в якій українському питанню не було місця". Японці тепер підтримували лише ті групи, які вони вважали безперечно політично надійними. У відповідь на зміну ситуації в Маньчжурії керівники кількох укр. громад переїхали в Шанхай, де було менше обмежень. Занепад укр. організаційної діяльності в Маньчжурії досяг кульмінації, коли СРСР завоював цей регіон в серпні 1945 р.

VI

Ледве укр. громада вкорінилася в Маньчжурії, як вона знову почала рух. Спочатку українці з Маньчжурії почали переїжджати на Південь в межах Китаю в такі міста як Тіаньїнь (поблизу китайської столиці Beijing), Шанхай, а до 1900-их вони розпочали в великих кількостях емігрувати за кордон, особливо в Австралію і на Гаваї. Після I-ї світової війни Канада вступила в зв'язок з Маньчжурією, коли 625 особам з території Харбіну була надана допомога згрупованими Канадськими агентствами, що включали і Українську асоціацію по Імміграції і Колонізації засновану в Едмонтоні, при переселенні в Альберту в 1920-і.

Однак, найбільш масовий виїзд українців з Маньчжурії стався в 1940-і. Поступовий рух українців в Шанхай розпочався вже в 1900-і, але з 1930-их до кінця 1940-их цей рух ще прискорився. Коли в Маньчжурії була встановлена радянська влада, мали місце випадкові (навмання) арешти і депортації слов'янських жителів, що супроводжувалися інтенсивною компанією (пропагандою), що спонукала поселенців і їх нащадків звертатися по радянське громадянство і повертатися в СРСР (ця кампанія поширилася і до Шанхаю).

Примусова і непримусова репатріація була частково успішною; приблизно половина слов'янського населення переселилася в СРСР. З середини 1940-их Шанхай зайняв місце Харбіна як центру українського культурного і політичного життя. Ті українці, що залишилися в Маньчжурії, поступово переміщалися до Шанхаю і звідти виїжджали за кордон або за власні кошти, або за допомогою різного роду благодійних агентств і агентств допомоги, включаючи і українські, засновані в Америці. До кінця 1960-их укр. громада в Китаї зменшилася до незначної кількості: переважна більшість або повернулася в СРСР, або поселилася серед українських громад в діаспорі.

Які ж сліди залишили за собою українці в Маньчжурії? Крім того факту, що вони допомагали закладати підвалини багатогалузевого сільського господарства, індустріалізації і культурного плюралізму в північній Маньчжурії; українська кухня, яка ще досі користується попитом в Харбіні, і Українська Православна Церква Святої Заступниці в тому ж місті, яка все ще використовується місцевою громадою віруючих, свідчать про спадщину, яка не була повністю відкинена.

«Знайте, що коли ми будемо міцні духом, свідомі своїх цілей, об'єднані єдиною волею і готові на всяку жертву для рідного краю - тоді ніякий ворог нам не буде страшний».

Гетьман Павло Скоропадський

*Оксана ФРАНКО**Андрій ФРАНКО*

ФЕДІР ВОВК - ВЧЕНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ (До 150-річчя від дня народження)

Федір Кіндратович Вовк (Волков) (17.03.1847-30.06.1918) - вчений з світовим іменем: доктор Паризького (docteur des sciences) (1905), Канського (1897) та Петербурзького (1917) (honoris cause) університетів, лауреат французького ордена Почесного Легіону (1916), медалі П.Брока (1906), Міжнародної премії ім.Кана (1912), великої золотої медалі ім.П.Семенова-Тян-Шанського (1916), один з основоположників народознавства, антропології та археології на Україні, автор понад 500 опублікованих праць. Окрім цього він полум'яний громадський діяч, видавець, публіцист та літературознавець. Ф.Вовк народився в с.Крячківці на Полтавщині, закінчив Ніжинську гімназію та Київський університет (1871), був активним діячем "Громади", організував разом з М.Драгомановим першу вільну українську пресу в Женеві. В 1879 р. Ф.Вовк емігрував до Румунії, в 1883-1887 р.р. перебував в Женеві, а з 1887 по 1905 р. - в Парижі, де проводив дослідження в Антропологічному товаристві та викладав у Вищій російській школі суспільних наук при Сорбонні. У кінці 1905 р. Ф.Вовк переїхав до Петербургу, там працював в Російському музеї та викладав в університеті.

Ф.К.Вовк був послідовником еволюційної школи, до якої належали Е. Тейлор в Англії, А.Сміт в Америці, Л.Манувріє, А. і Г.Мортільє у Франції, Д.Анучін і М.Ковалевський в Росії. Їх головна ідея - еволюція культури від нижчих до вищих форм, від дикунства до цивілізації.

Неоціненою заслугою Ф.К.Вовка було те, що виступаючи в зарубіжній пресі, він знайомив французьку і світову наукову громадськість з досягненнями вітчизняної наукової думки в етнографії, археології і антропології. Багаточисленні рецензії, резюме, огляди та інше нової літератури, що появлялись в Росії та за її межами, зробили ім'я Ф.К.Вовка (Волкова) відомим в найширших наукових колах.

Як етнограф, Ф.К.Вовк одним із перших в вітчизняній науці застосував науковий метод в етнографії і звернув основну увагу на вивчення побутових особливостей, а не тільки фольклорних, як це практикувалось до цього. Вчений - один із членів-засновників Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, яке проіснувало всього 3 роки (1873-1876), збило і видало сім томів етнографічних та фольклорних матеріалів. Ф.Вовк - автор програми для збирання етнографічних матеріалів, що була видана двічі, цікавих досліджень українських орнаментів, ярмарок, застосування рослин в народній медицині тощо.

Вчений увійшов в етнографію як перший серйозний дослідник весільних звичаїв та обрядовості на Україні. Його цінне дослідження "Шлюбний ритуал і обряди на Україні" по глибині, багатій джерельній основі та особливому світосприйманню не має собі рівні до цього часу. У Болгарії і Франції ця праця була видана ще за життя автора, в 1927 році вона побачила світ українською мовою у Празі, але на Батьківщині вченого ця фундаментальна робота перевидана тільки в 1995 р.

Підсумковою працею Ф.Вовка в галузі народознавства є його робота "Етнографічні особливості українського народу". На документальній науковій основі вчений склав карту розселення українців на території Європи. Він очолив роботу по складанню етнографічної карти Росії (і особливо дослідження на території України) та відділи дослідження одягу, прикрас і антропології всієї Росії. Заслугою вченого можна вважати і створення у Петербурзі центру по вивченню слов'янської етнографії. Не буде перебільшенням сказати, що Ф.К. Вовк був основоположником української етнографії і одним з найвидатніших представників загальнослов'янської етнографії.

Праці вченого як антрополога мають всесвітнє значення. Ф.Вовк вперше дослідив розвиток скелету стопи на протязі всієї еволюції людини. Цим відкриттям він став в один ряд поруч з найбільш прославленими вченими еволюційної школи: Е.Тейлором, Г. і А.Мортільє та Л.Манувріє. Однак його фундаментальна докторська дисертація "Скелетні видозміни стопи в приматів і у людських расах", що побачила світ французькою мовою в Парижі в 1906 році, до цього часу не перевидана рідною мовою.

Значним внеском Ф.К.Вовка в розвиток антропології як науки було винайдення й введення нового показника антропологічних вимірювань ноги.

Перебуваючи в еміграції, Ф.К.Вовк зумів зробити багато в науковому відношенні і для України. Протягом декількох років вчений досліджував українське населення Галичини, Буковини, Угорщини, Польщі та Сербії в антропологічному і етнографічному відношеннях і в 1905 році звітував перед Антропологічним товариством в Парижі, опублікувавши при тому статті в бюлетені "Антропологія" в Парижі і "Матеріалах до українсько-руської етнології" у Львові. Переїхавши в кінці 1905 р. до Петербургу, Вовк в університеті виступав з доповідями про дослідження бойків і гуцулів.

У 1916 році в Петербурзі Ф.К.Вовк опублікував праці "Етнографічні особливості українського народу" та "Антропологічні особливості українського народу", що підсумовували величезну багаторічну роботу вченого в галузі етнографії та антропології. Вперше на основі більше як п'яти тисяч вимірів і всебічних досліджень українців від Карпат до Кубані, що були проведені ним і цілою школою його учнів і послідовників: С.І.Руденком, Л.С.Чикаленком, О.Я.Шульгіним, М.П.Лебедєвим, О.Г.Алешо, С.Артюховим, В.В.Сахаровим, Б.Г.Крижановським, доктором І.Раковським та іншими, Ф.К.Вовк подав характеристику фізичних побутових та духовних особливостей українського народу. Обміри проводились найновішими інструментами кращих паризьких фірм, що були виготовлені на основі

єдиної міжнародної системи еталонів антропологічних вимірів, прийнятих на конгресах в Монако (1907 р.) і Женеві (1912 р.). Варто зауважити, що Ф.К.Вовк був одним із ініціаторів і основоположників вироблення і прийняття цієї системи вимірювань і брав активну участь в вищезгаданих конгресах.

Ф.К.Вовк, базуючись на великому досвіді, дає аналіз соматологічних рис (соматологія - наука про будову тіла) українського народу в зв'язку з лінгвістичними ознаками населення північної, середньої і південної смуг України. Відповідно до поліського діалекту розглядаються фізичні риси українців північної групи; українського і галицького діалекту - українців середньої смуги і, накінець, українців південної смуги - слободсько-українського, подільського і південно-карпатського діалекту. Ф.К.Вовк одним із перших вчених застосував таке комплексне дослідження, не вважаючи основною відмінною ознакою етнічних груп мову. "Несталість мови, як расової ознаки, - пише він, - давно вже примусила антропологів звернутись до постійніших, а тому й певніших ознак, як барва зверхнього тілесного вкриття, волосся, очей, зріст, пропорції та форми різних частин тіла, а особливо кістяка. Уважне вивчення цих ознак посвідчило, що вони не тільки індивідуальні, але й передаються в спадщину, не змінюються протягом багатьох тисячоліть, а тому як найсталіші можуть бути справжніми расовими ознаками".

Ф. Вовк, Київ 1871 р.

Ф.К.Вовк бачив в українців етнічну спорідненість з південними і західними слов'янами (за виключенням поляків), причому вчений вважав, що українці відносяться до адриатичної або динарської раси. Така гіпотеза ще раніше була висловлена відомим вченим І.Денікером, який теж належав до тієї ж французької антропологічної школи, але Ф.К.Вовк розходився з ним докорінно, бо не вважав, що росіяни, білоруси і поляки належать до особливих рас (східної і привіслянської). Ф.Вовк висловив думку, що до первинної слов'янської основи цих народів додалось багато пізніших етнічних нашарувань, що призвело до зміни їх типу.

Деякі сучасні антропологи вважають, що росіяни та білоруси належать до кола північних, а українці до південних європеїдів, хоч у всіх східних слов'ян є споріднені риси.

До праці додано таблиці головних вимірів і три наочні карти поширення деяких фізичних рис (поширення кольору волосся, росту і головного покажчика). Праця Ф.Вовка була високо оцінена Російським географічним товариством і разом з іншими дослідженнями вченого удостоєна в 1917 р. Великої золотої медалі імені Семенова-Тянь-Шанського.

Ф.К.Вовк був одним із ведучих вчених-антропологів не тільки Росії, а й всіх слов'янських країн.

Як археолог, Вовк зайняв визначне місце серед дослідників археології первісного суспільства і особливо найдавнішого його періоду - палеоліту. Відкриття ним Мізинської палеолітичної стоянки первісних людей біля Чернігова мало всесвітнє значення. Про свої дослідження він не тільки доповідав в Петербурзі, Діжоні, Львові, Женеві і Парижі, але й опублікував декілька цінних праць в Росії і за кордоном. За ці дослідження Ф.К.Вовк та

його учень, майбутній академік, П.П.Єфименко були нагороджені міжнародною премією Кана (1912 р.).

Оцінка і популяризація нових видань і досліджень з вітчизняної археології, особливо відкрить В.В.Хвойки, В.Б.Антоновича, М.Ф.Біляшівського, переклад книги чеського вченого Л.Нідерле “Человечество в доисторические времена” (1838 р.) - мали теж всесвітній резонанс. Під редакцією Ф.К.Вовка і з його доповненням, в якому давався весь розвиток людського суспільства на території Росії від зародження первісних формацій до історичних часів, в 1914 році в Ризі вийшла книга австрійського вченого Моріца Гьорнеса “Первобытная культура”.

Ф.К.Вовк відомий також як перший дослідник мистецтва епохи палеоліту і неоліту на території України (XV ст. - III тис. до н.е.). Його праці здобули широкі відгуки в наукових колах. Вчений досліджував скульптурні пам'ятки трипільської культури - знамениті жіночі зображення. Він один із перших дослідників складного рисунку, що відомий під назвою “меандр”, яким прикрашали браслети та інші вироби з кісток бивнів мамонтів та рогів північних оленів. Увагу Ф.Вовка привертало рисунки на кам'яних та керамічних виробках та наскальні печерні зображення первісних людей.

Як музеєзнавець, Ф.К.Вовк теж має великі заслуги перед наукою, він був одним із засновників музею Наукового товариства ім.Т.Шевченка у Львові та етнографічного відділу Російського музею ім.Олександра III в Петербурзі, який пізніше став самостійним Музеєм етнографії. Колекції, зібрані Ф.К.Вовком, зберігаються до цього часу.

Як видавець, Ф.К.Вовк відомий як засновник журналу “Матеріали до українсько-руської етнології”, що видавався разом з І.Франком на кошти Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові з 1899 р. Впродовж кількох років вчений - один з редакторів “Етнографічних збірників”, що видавались теж НТШ у Львові та активний співробітник “Записок НТШ”.

Проживаючи в Парижі, Ф.К.Вовк був одним із редакторів французького журналу “Антропология”, членом-кореспондентом бюлетнів Історичного і Доісторичного товариств, автором багатьох статей про Україну в чеському словнику Отта, дописувачем Великої французької енциклопедії (серед них відомі статті про Київ, Харків, про П.О.Куліша, М.І.Костомарова та інші). У Петербурзі Ф.К.Вовк заснував журнал “Материалы по этнографии” і був редактором й упорядником перших його томів, одночасно він редактор щорічника “Русский антропологический журнал”. Останні роки життя він з групою редакторів організував видання української енциклопедії в Петербурзі, але в зв'язку з війною це видання обмежилось двома томами збірника “Украинский народ в его прошлом и настоящем” (1916 р.), де подано географічні, історичні, статистичні, юридичні та інші матеріали про український народ. Тут Ф.К.Вовк помістив свої підсумкові праці “Етнографічні особливості українського народу” та “Антропологічні особливості українського народу”.

Як публіцист, Ф.К.Вовк сучаснику маловідомий і чекає свого окремого дослідження. Але в свій час він користувався популярністю. Ще в студентські роки Ф.Вовк входив до редакторської групи так званих “каторжників”, що “тягнули працю” в “Киевском телеграфе”, який в 1873-1875 рр. був органом “Громади”, де під псевдонімами “Новостроенко”, “Новостроенський”, “Яструбець” помістив низку публіцистичних праць; деякі праці друкував Ф.Вовк в львівській “Правді”, яку “Громада” намагалась зробити своїм органом.

У перший період еміграції Ф.К.Вовка, коли він перебував в Тульчі, Плоєшті та Бухаресті, як свідчить щоденник та листування, він подає кореспонденції до “Новороссийского телеграфа”, газет “Romanula”, “Бухарестського телеграфа”, львівської газети “Діло”, жур-

налів "Світ", "Киевская старина" й ін. У Парижі він виступає як кореспондент із Києва в "Бюлетені" історичного товариства; в той же час кореспондентом із Парижу в одеському журналі "По морю и суше" і київському "Жизнь и искусство".

У 1905 р. разом з С.Русовою Ф.К.Вовк видає в Петербурзі і Львові книжечку українською мовою "Серед виноградарів Півдня Франції", що знайомила читачів з життям французьких селян. Відомий він і як перекладач. В 70-і роки XIX ст. Ф.К.Вовк видав надзвичайно цікаву книжечку - переклад Брема про життя звірів, в 1897 р. вийшла книга чеського вченого Л.Нідерле "Человечество в доисторические времена" в перекладі російською мовою Ф.К.Вовка. Окрім цього Ф.Вовк написав спогади про П.П.Чубинського, О.О.Русова, "Дешо й з моїх австро-руських споминок". Пробував себе в поезії і прозі. Далеко за межами Ф.К.Вовк стежив за подіями на Батьківщині, опублікувавши некрологи на смерть П.О.Куліша, М.І. Костомарова, О.О.Потебні, В.Б.Антоновича та ін.

Виступав Ф.Вовк як мистецтвознавець, залишивши цікаві думки і спостереження над багатьма творами мистецтв, що були окрасою музеїв та виставок в Парижі, Римі, Неаполі, Відні та інших містах.

Та що б не робив Ф.Вовк, він завжди був в першу чергу громадянином, патріотом, громадським та суспільно-політичним діячем. Своїй "забутій богом і людьми", пригнобленій Україні Ф.Вовк віддав своє серце, свій розум, своє життя. І де б не був він чи в Києві, чи в Бухаресті, Женеві, Парижі чи Петербурзі, вчений ніколи не забував про свій народ, про свою землю і робив все можливе для її добра.

Ще в студентські роки Ф.К.Вовк за рекомендацією В.Б.Антоновича взявся за підготовку "Кобзаря" Т.Г.Шевченка. Ним були зібрані і включені до цього видання заборонені цензурою твори поета. З великими труднощами йому вдалось видати цей "Кобзар" разом з О.Русовим тільки в 1876 р. в Празі.

У 70-і роки Вовк належав до "молодої" київської "громади", але підтримував найтісніші стосунки з "старогромадівцями" і в першу чергу з В.Б.Антоновичем та М.П.Драгомановим. Вслід за останнім восени 1870 р. Ф.Вовк був направлений і асигнований до Женеві для видання друкованого органу "Громада". Він був не тільки редактором журналу а й опублікував тут ряд статей, серед яких чи не найкраща "Т.Г.Шевченко і його думки про громадське життя". Тут же Ф.Вовк разом з М.Драгомановим випускають в світ наступне видання "Кобзаря". Ф.Вовк один із організаторів III Археологічного з'їзду 1874 р. в Києві, який продемонстрував не тільки високий рівень наукової але й суспільно-політичної думки на Україні. Як член - засновник Південно-Західного відділу Російського Географічного товариства, Ф.Вовк спрямовував його працю в українському руслі. Вовк брав безпосередню участь в проведенні одноденного перепису населення Києва, який вперше показав справжній склад населення міста.

Через М.Драгоманова Ф.Вовк зближується з І.Я.Франком, з яким підтримував зв'язки все життя.

Відавши науковій праці в паризький період життя, вчений присвячує її в основному національній ідеї, національній науці. У Парижі він популяризував здобутки української науки, знайомив європейського читача з Україною і її громадськими і науковими діячами. Його скромне помешкання часто служило пристанищем вихідцям з України, його зв'язками та рекомендаціями вони користувались як опорою в скрутних ситуаціях життя.

Перебуваючи більше двадцяти п'яти років в вимушеній еміграції, Ф.Вовк підтримував тісні зв'язки з Україною і найбільше через Львів, куди він починаючи з 1903 до 1906 р. приїжджав щорічно. Тут він, як член НТШ, проводить етнографічні і антропологічні до-

слідження українців Галичини, виступає разом з І.Я.Франком та М.С.Грушевським у Вільному українському університеті з циклом лекцій. Саме організація такого університету була національною справою в довголітній боротьбі за відкриття українського університету у Львові.

У Петербурзі (1905-1918) Ф.Вовк був в центрі українського національного руху, керівником чи співучасником різних справ як то: видання "Кобзаря" та "Малюнків Т.Шевченка" у 2-х випусках; перекладу Святого письма на українську мову, був членом Правління благодійного товариства бідних студентів українців, членом благодійного товариства допомоги полоненим галичанам в період I-ї світової війни. Він пише етнографічний нарис життя Галичини, тим самим встає на захист зруйнованого краю і поневоленого народу. Уже перед своїм від'їздом на Україну, де вчений хотів організувати Академію наук і для якої заповів всю свою наукову спадщину та цінну бібліотеку, він організовує гурт вчених та мистецтвознавців для складання каталога українських старожитностей та творів мистецтва, що знаходились в музеях та приватних колекціях в Петербурзі з метою повернення їх на Батьківщину. Все своє свідоме життя Ф.К.Вовк самовіддано служив своєму народу і його ім'я має займати почесне місце в історії науки і культури України.

«Незалежність України відкриває широкі можливості входження її в міжнародні політичні й культурні процеси. Бо ж самовутність її культури дає Україні всі підстави для входження в цивілізоване міжнародне співтовариство».

Д-р Віктор Акуленко

Ігор

ТРАЧ

СТЕЖКИ УКРАЇНСЬКІ

(Продовження. Поч. див.: «Зерна» №№ 1, 2, 3)

*«Долини падають і туляться до ніг,
Звивають завої, відсахуючись, гори.
Наш пружний крок тверда земля доріг
Стрічає стогоном покори.*

*Чи ж не підіб'єм, не вірвемо ми
І обрій цей, і хмари ці рожеві?!
І вогкий вітер дужими грудьми
Співає на моїм мечеві».*

Олег Ольжич, з циклу «Бронза», 1932

Залишивши незавершеною свою оповідь у попередньому числі «Зерен» про українські поховання у Німеччині, я надіюся, що, живучи у Німеччині, моє дослідження отримає широкий резонанс і я зможу його ґрунтовно доповнити... Але ілюзії, ілюзії... Так склалося, що «Зерна» були широко розповсюджені на вечорах-презентаціях у Львові, Києві, Празі, Парижі, Лондоні, далекому Едмонтоні. Але презентації у Німеччині, де я живу й працюю організувати не вдалося... Хоча я й близько знайомий з мюнхенською громадою, маю досить знайомих по всій Німеччині... Більшість із них є читачами мого часопису, але, на жаль, моє дослідження не поповнилось широкою так мені необхідною інформацією, окрім кількох зворушливих листів від Юрія Семенка з Мюнхену та вже відомих мені оповідей Івана Процика та доктора Ярослава Крика, яким я за все щиро вдячний. А шкода... Адже, коли через років 10 мені таки вдасться видати книжку «Стежки Українські», то вона не буде вичерпною... А люди помирають... Щезають могили... Й може так статися, що не буде кому показати нащадкові, де знахо-

дяться тлінні залишки його родичів... Я ж хочу зберегти інформацію для Вічності...

Так на тому ж цвинтарі в Новому Ульмі, де поховано Івана Багряного (див.: «Зерна», №3), вже давно немає могил Дурдели, Басенка (близького приятеля сина антрополога Ф.Вовка - Юрія), полковника Ю.Гергеля, І.Матюшенка та багатьох інших. Їхні останки викинено вже давно. Хоча

Могила В.А.Доленка в Новому Ульмі

Могила українського гросмейстера
Ю.Боголюбова у Трібергу

інформацію й можна отримати в управлінні цвинтаря... Слід зазначити, що на цьому цвинтарі є ділянки мусульман і жидівська, не пошкоджені з минулого сторіччя!

Хоча ще стоїть неподалік могили Івана Багряного поховання В.А.Доленка (1889-1971) - керівника підпільних «Шісток», засновника протикомуністичної Мужичої партії, співзасновника УАПЦ.

А зовсім поруч - братська могила українців - «остарбайтерів», ще далі - ген. А.Вовк...

Гросмейстер Ю.Боголюбов (1.04.1889-18.06.1952) похований у Трібергу, мальовничій місцині Чорного лісу. Йому доводилось двічі змагатись за звання чемпіона світу з шахів із А.Альохіним...

На російському православному цвинтарі Берліну покоїться теоретик української соціал-демократії, посол України в Німеччині Микола Порш (1879-1944)...

А скільки свіжих українських могил з'явилося на Вальдфрідгоф у Мюнхені, інших цвинтарях Німеччини лише за останній рік?... Відійшли у вічність видатний науковець світового імені - Олекса Горбач, (5.02.1918 - 23.05.1997), Зеновій Соколюк і десятки інших більш чи менш відомих українців... І як би мені не вдавалось допов-

нювати мої стежки-дороги цвинтарями Німеччини, все рівно залишатиметься ще дуже багато білих плям...

Щоразу, коли мені доводилось проїздити Краковом (а мушу зазначити, що мої подорожі до України завжди пролягали через це місто), то завжди торкали мого серця слова великого українського письменника Богдана Лепкого:

*«Видиш брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком
Журавлі в вирій...»*

Адже, з цим містом було пов'язане життя Поета, Прозаїка, Критика, Педагога, літературознавця, перекладача, маляра, сенатора - Богдана Нестора Лепкого. Тут він помер, тут він й похований на Раковицькому кладовищі Кракова.

Богдан Лепкий - явище в українській літературі, який своєю творчістю збудував собі пам'ятник у віках, а пенталогія «Мазепа» - символ нескореності українського духу! Хоча сам не здобув навіть власної могили...

Й ось одного вересневого дня їду у супроводі голови Просвітницького Об'єднання ім. Богдана Нестора Лепкого у

Могила Б.Лепкого в Кракові

*Парохіальний гробівець от. Іона Борсука
де спочиває Ольга Лепка*

Могила Худиків

Могила Смаль-Стоцького

Кракові - Олександра Курила - на Раковицьке кладовище. Йдемо до Могили Богдана Лепкого (9.11.1872 - 21.7.1941). Поховано ж великого сина України у чужому гробівці: - Ігнатія Володимира Шайдзицького (11.10.1874 - 18.05.1933)... 1941-й рік - це рік воєнної завірюхи... Але не краща доля спіткала й дружину Богдана Лепкого - Оль-

гу Лепку, котра померла у середині 30-х - 1935 рік. Вона спочиває у парохіальному гробівці отця Іоана Борсука (1842 - 1909).

Неподалік могили Богдана Лепкого традиційний камінний хрест, що нагадує стрілецькі могили на похованні Степана Смаль-Стоцького (8.1.1859 - 17.8.1939), визначного мовознавця, педагога та суспільно-політичного діяча.

На цьому ж кладовищі поховано й Лева Геца (13.04.1896 - 23.12.1971) - відомого художника, який здобув свою мистецьку освіту в середині 20-х років у мистецькій школі О.Новаківського у Львові та Краківській Академії Мистецтв. А ще знаходимо могили д-ра рентгенолога Юліана Худика (16.03.1894 - 29.5.1956) та Гелени Худик (29.08.1893 - 24.1.1968).

Краків між двома війнами:
Ягеленський університет:
Б.Лепкий (кафедра укр. л-ри)
І.Зілінський (каф. укр. мови)
С.Томашівський, В.Кубійович,
Ю.Панейко.

1939-41 рр. - важливий осередок укр. еміграції після зайняття большевиками Га-

личини. 1940-1944 діяв Український Центральний Комітет (вул. Зелена, 22-26) та Українське видавництво - по вулиці Кармелітській, 34 - централія укр. легального життя в Ген. Губернії. Свої видання Українське видавництво друкувало в друкарні української щоденної газети «Краківські вісті» по вул. Ожешковій, 8.

Спацеруючи Раковицьким кладовищем ми потрапили з паном Олександром Курилом на цікаву дільницю - довгі поля трави охайно вимощеної, де, як стверджу-

ють офіційні польські чинники не може бути жодних українських поховань. Але повернемось трохи до історії... У 1920 році - після поразки у визвольних змаганнях біля 40 тисяч українського вояцтва було інтерновано саме у Польщі. Було створено табори у Домб'є (дільниця Кракова), Каліші, Тухолі, Радомі, Плоцьку та багатьох інших місцевостях Польщі... Погляньмо на таблицю таборів ласкаво надіслану мені мешканцем Кракова Теодором Преторіусом:

№ таблиці. Список таборів (польські фем.)

1)	STRZĄKÓW	2678	пол. 816	до 1924р.	
2)	WADOWICE	3144	пол. 616	3898	пол. 616
3)	ŁANCUT	2614	-		
4)	PIKULICE	3013	-		
5)	BRZESĆ LITEWSKI				
10)	KALISZ	4395	-	5788	пол. 616
	SZCZEPKOWO	6616	-		
	ALEKSANDRÓW KŹAJAWSKI	3487	-		
7)	TUCHOLA	3080	-	4600	пол. 616
	PIOTRKÓW TRYBUNALSKI	546	-		
	CZESTOCHOWA	240	-		
	ŁUKÓW	1484	-		
	OSTROW TOMASZOWSKI	3182	-		
	TORUN	2546	-		
	ZDUNSKA WOLA	747	-		
	RÓŻANA	839	-		
	PŁOCK	748	-		
	RADOM	311	-		
	DABIE	1000	-		
1034	ТАБОРАЧН	3391	-	4081	пол. 616
8)	MODLIN				
310	REMPERTOW	4529	-		
	ЛІС ДО 1924	18,000	28316		

ПОЛЬСЬКІ ТАБОРИ НА УКР З 1920р

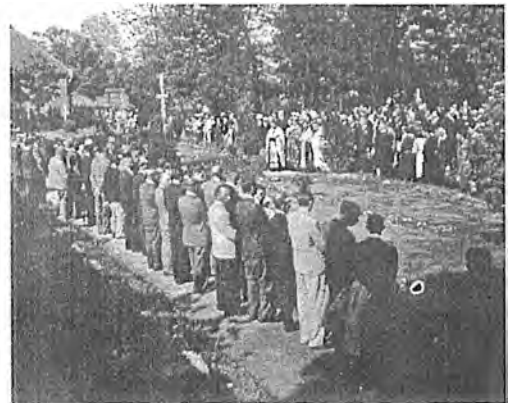
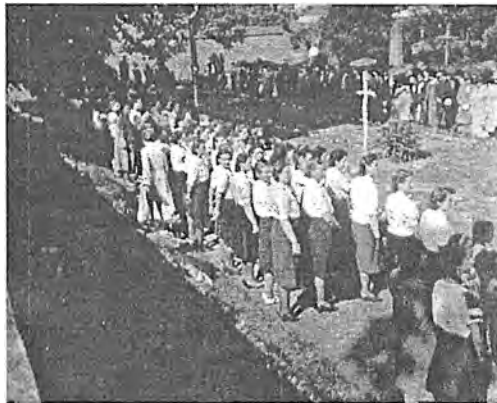
BAR	2781	пол. 616
FRYDRUCHÓW	2335	-
PEOSKIRÓW	3852	-
BERDULÓW	2206	-
ŻWIĄHEL	342	-
ŻYTOMIERZ	3329	-
KOROSTEN	2233	-
УКР. - УРЯД	ЕВАКУВАННО	ДУ ГЯШЕВА, ДЕМБІЦІ, МЕДІНА, ТАРНОВА.

Представники ланки ОУН при почесній варті при національному прапорі

Панахиду відправляє о.Хрущ з священиками греко-католицької та православної церков

Тисячі українців, між ними членкині ОУН, при могилах Січових Стрільців. 1940 р.

*Так виглядає місце поховання Січових Стрільців на Раковицькому кладовищі в Кракові сьогодні.
1998 р.*

Багато публікацій проблематиці формування збройних сил УНР та українських військових поховань у Польщі присвятив дослідник Олександр Колянчук. Тому, щоб не повторювати відомого, зазначу, що коло 1530 українських вояків було поховано на Раковицькому кладовищі...

Хрести були березові, камінні, металеві з тризубами...

Сюди приходили на відправи тисячі українців...

У 1947 році ці поховання були зруйновані тракторами - відома зброя комуністичних режимів (згадаймо, хоча б знищені могили Січових Стрільців у Львові на Янівському, Личаківському кладовищах...).

Й хоча багато хто з польських чиновників заперечує наявність українських поховань на полях раковицького кладовища, мені цілком випадково пощастило натрапити при допомозі Теодора Преторіюса та Олександра Курила та з доброї ласки щирої українки, мешканки Кракова 30-х років - Христини Пархуць, - до речі їй довелося бути в'язнем Явожно - на фотографії відправ на могилах українських січових стрільців на Раковицькому кладовищі з далекого 1940 року ...

Погляньмо на ці знімки й схилимо голови перед нашою пам'яттю...

*Чути: кру, кру, кру,
В чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилонька зітру.*

А от хрести на могилах українських воїнів, що служили в легіонах Пілсудського й полягли в 1914 році у боротьбі з росіянами (хоча й були також знищені) - відновлені польським урядом у 1996 році...

Хто ж відновить, збереже пам'ять про тих, що полягли за Ідею Української Соборної Держави у далеких 20-х роках???...

Хрести на могилах українських воїнів, що служили в легіонах Пілсудського (1914-1915 рр.)

Могили, могили... Братські могили... Поодинокі могили... Свідки нашої історії. Свідки нашої боротьби... Могили, могили...

*Хрест на могилі українського вояка
1998 р.*

Василь

МИКЕТЮК

ДНЕВНИК

(Продовження. Поч. див. № 1, 2, 3)

Василь Микетюк

15.9. Середа. Пізно кава і відпочинок. Записують що кому треба. Сонце нас привитало теплим сяєвом, та незнати, чи воно сьміялося з нас, що так ясно сьвітило, чи воно показувало дорогу Москалям своїм ясным сьвітлом, бо дуже а дуже веселилось.

По полудни йдемо на позиції почерез цісарську дорогу оден від другого на 80 кроків. Заходимо в шанці леда як покопані. Сонце вже над заходом, холодний вітер вже потягає, тягне зимном, артилерія перестрілюєся, на право пуканина утихас. Вінтонюк вже варить кури наперед шварми в хаті. З більдунгсшуле прийшов т. Савюк Іван, Турянський і Талпаш. Шпати я не маю, бом кинув при відвороті.

Кілька разів був берайтшафт, тому що на право і на ліво сильна пуканина. Снівся брат Стефан, що приїхав до дому на урльоуп на 5 неділь, а вже був в дома на урльопі, казав що пішов без дозволу, помочи жінці поле обробити, а за п'ять неділь верне назад. Я остерігав, щоби не довго бавився, бо війна..... страшно.....

16.9. Четвер. Раненько кава, тай сплю, а сплю. Між тим дочитав Землю, зачав читати Ярошенка-Маковея. Під сей час

дуже цільна повість. Хліб знаменитий, ще такого до тепер не давали, бо не було.

Т.Томенко збив окуляри і пішов до трену, а може і в кадру, побоявся.

Андрій смутний, каже, що Москалі тут нас зібють на квасне яблуко, бо ані дротів, ані сили нема певної. Я не трачу надії, віри. Вечір, фасунок хліба, цигарів і обіду з чаєм і румом, а далі фельдваха під проводом Турянського. Я стою на пості годину а по годині переходимо на ліво ід хаті, ту стою може пів год, як приходить т.Стрілець і каже, тікай, бо я палю хату. Ах ти злочинце, ти розбишако, та ти палиш хату тай сьміюся, бо щож приказ є приказом. Три сірники збавив, нім запалив стріху. В секунду, хата горить ясным сяєвом, всьо видно навкруги, а Москалі острілюють хату.

17.9. П'ятниця. Збудив мене Т.Стрілець по каву. Розкрив я цельт, а то ще темно, мрака насіла на землю, зимно. Н.П.Турянський казав баняк принести, та я наговорив "ім" дурниць тай з тим сховав хвіст під себе і тихо сидить. Т.Лисий має почту, я переглянув, а там від батька 2 листи, де пишуть абим просим урльоупу, від сестрички Марійки 2 картки, де пише що вуйків Семен в неволи, від Василька 2 картки, від Гриця Чужака, тай від Савюка Дмитра, разом з Фасцішевским. Патрулі принесли вістку, що Москаль утік ген за Стрипу. Більші патрулі висилають.

П.Горук показались в швармі, безпечні.

Обід та мясо викинув, а випив чаю з румом, а більше нічого. Наша артилерія вже на переді, а ми ще не рухаємося. Аж настав вечір, а ми почерез село Хатки заходимо на його кінець і тут растуємо.

18.9. Субота. АВФ !!! Сотня Чмоли на фельдваху на міст. Від 12 год в ночі є нас 6 люда службовців. Зайшов до хати і при свічці аспіранта Загаєвича пишу листи до дому, до Василька, від котрого вчера одержав дуже гумористичну картку, до Чужака, а далі не стало часу, бо йду на дві год. на міст. Зимний вітер тягне з заходу і коли би не проходжувався то би на місци замерз. Кава, по каві сплю, а далі пішов по селі дещо купити. Та людей в селі нема, хиба там та там. Я зайшов до курника, найшов кількоро яєць, зварив, а в одній хатині була газдиня - молодиця, там попоїв студиньцю, а сметани дала в горнятку. Я їй заплатив 25 кр, щоби не було задурно. Понад вечір я знов пішов до неї, бо казала, що буде солодке молоко, та вжем не застав її в дома, бо мадяри всіх людей повиганяли з села. Я з того був і радий, бо много зрадників знаходиться в сих околицях. Приходжу до хати, розглядаюся по ній, а в шафі наводжу московську шайку студійцю, троха маку. То забераю з собою. Були кури та я на них не маю охоти, бо жаль вбивати. З т.Михайлюком ходилим нмні до наших шансів і там де була Дудинського сотня побачилим одного стрільця якого груди перейшла кулька, а другого трошка землею присипаного, а далі кров. О Боже !!! Боже !!!

19.9. Неділя. Вітер віє під мантилю. А я стою на варті.

Від третьої години до біленької днини.

Товариство варить собі кури та я не хочу їсти, бо гидким мені здається. Я пішов до вийтишиної хати, а там було 2 гладунці молока квасного. Я сметану зібрав в иньший гладунець тай з т.Антоноюком смачно заїдаю. На полудне злюзувала нас друга половина нашої сотні. Ми тюпцем зайшли в Хатки до одної стодоли і растуємо. Та не дали нам расту надовго, бо в вечір четар Яремович сам в своїй особі прийшов і приказав ставити пости коло Горука і коло п.полковника Гринька.

20.9. Понеділок. Від 2-4 год стою на пості. А потім кава і відпочинок, а в ноги так як би леду поклав. Перед обідом позашивав діраві латки в сподньох, перезув черевики, тай лекше стало в ногах. Чутка є що наш курінь піде до кадри на спочинок та се далеко як небо від землі. А може ? ? ? ! ! На дворі болото-а болото. Напротив нас лиш фельдвахи далеко за Панталахою. За те на право є велика сила наших війск, котрі будуть штурмувати Москаля. Наша бригада 129 розвязана. Богато мадярських рекрутів тепер прийшло в поле. Мають чорні мантилі, а зверху накрите гумове, чи цератове, сиве, коци вже на зиму. Як він стоїть на пості, в ночі, а йти попри него, то тримає кріс фертіг, аж страшно ха! ха! ха! , самі гонведи.

Написав до дому 2 картки, до брата Стефана і до Коломій, Василька і Гриця. В вечір читав Ярошенка і пізно ліг спати в хаті на землі. Здавалось гейби в яких перинах спав, так якось тепло було, та приємно.

21.9. Второк. Богородиця друга. В нас в Перерові празник. А я від 1-2 год стою на пості коло атамана. Час від часу наші осьвічують поле ракетами, а стирта на поли вже догарає. На дворі зимно, легенький вітерець потягає, на мою душу находять сумні думки. Пригадуються хвилі молодих літ. Трета гімназияльна кляса. Фіра приїздить по мене понад вечір перед празником. Іду до дому. Тут витаю брата Стефана що щойно опустив війскову трілітну службу. Радий до безтями витаю його радісними словами. У вечір їдемо по пиво, заїдаємо св'їжу свинину і лягаємо спати, щоби раненько порядно зібраним піти до церкви. Сонце вже зійшло, як ми повставали з братом, робимо порядок коло обува, убраня, а далі самі себе випуцуємо. Мамуня наша дорогенька приносять дещо перекусити, що варють на городі коло яблінок тай йдемо до церкви. В церкві дяків зійшлося з богатьох сіл, співають та виславляють Славу Божу...

Запрягаємо коні і їдемо в Коломию. Я пращаю брата начеб з ним я на роки розставався і він пізно вечером відїздить домів. Ага! По дорозі в Коломию чути співи рекрутів та мельодию музики, молодіж під голим небом бавиться тай тішиться ізза великого съята. А неодна плаче за рекрутом що відїздить леда день в велике місто.

А тепер !!!, а тепер !!!

Дочитав Ярошенка, перечитав декотрі газети як Діло зі Львова, Українське Слово, Вістник Визволення України, напився чаю з румом і обід зїв, а тренарі привезли вино, кожний як оса злий... Одержав від Василька картку, подає адресу: Той Василь (наз.Лучка), уч. гімн. ул.Холоневских бічна 829/111, Коломия.

Сонце ба викажесь зза хмари, ба сховаєся, немов би стидалось світа божого, а вітер вже зимою пахне, та я в хаті сиджу наче в якім салоні. Лиш написав картку до Родичів, як прийшов бефель забиратися з Хаток. Пращаємо Хатки та недалеко заходимо до Соснова. Тут нашої пів сотні заняло одну хату над мочарами що припирають до Стрипи. Хлопці принесли дві гуски тай вжей варять. Я з Чибораком (снятинський повіт) і з Розумним з городеньского повіта, пішлим поінформуватися в шварми, чи фельдвахи є, чи брікенконф знаходиться, чи фербіндунги є між Сосновом а Соколовом. Коло кладки стояв на пості піонір, ми його дещо розпитали тай вернулися назад. Але на тих мочарах відчув я якесь пригноблене, як собі спогадав наш рікцуг, як шрапнелями та гранатами на нас били, як ми ідучи мочарами, раз враз поставкували даючи кулькам перейти попри нас, що змірили вже з горба Москалі на нас машиновим крісом. Ох Боже !!!.....

Збудили мене до гуски. Але в хаті горяче, так що на постели не можливе спати. Та що робити, засипляю, наче в вибраній спальни.

Так минув наш празник.....

22.9. Середа. Побудив товаришів, бо йдемо дальше, зн.на спочинок. Переходимо попри село Раковец, почерез Маловоди до Увся п.підгаєцького. Оба куріні кватирують у сім селі. Арсенюк і Козланюк є. По лівім боці дороги звернувшись до ворога 2. курінь, а по правім наш перший. Добре жиєсь. Виголивсь і вимивсь. До вечера не було нічого особливого, звичайне як спочинок у селі; люди дивляться з подивом, а молодіці лиш усьміхаються. Та ми стережемося того, після листка "Жовніри" тої відозви з над Золотої Липи. У вечір читав Вістник, де цар Микола II обіймає провід над "війною", (вождом цілої армії). Написав до дому, до брата, до Василька і Грицька.

23.9. Четвер. З раня еще принесли каву та я ще досипляв, бо тепло сильно ділало на мої нерви. Цілий день перейшов на байдикуванню. На дворі погода лиш болото затираєся вже. Сонце виглядає зза гори а на ніч випогоджуєся. Одержав від брата Стефана лист з 12.9., де описує мені свій виїзд з кадри і що мав 15 днів спочинку тай тепер в швармі добре живеся з Чехами, вино, солонина, 10 цигарів і добра минаж, тай від п.А.Дідика з кадри, де пише, що вчить в стрілецькій гімназії української мови, тай каже старатися дістатися до кадри на курс. Москалі: Міністер Просьвіти приймив делегатів України в справі укр.мови по школах і годиться на предложєня їх, і иньші новости як Пиньск наш. Пишу до брата, до дому, до п.А.Дідика. Вечеріє. Біле пере молодіця хатна. В вечір танець-аркан. Андрій грає на сопілці, а Томенко, я тай Вербицкий з Залуча той....., а молодіці розохотилися. Сеї ночі вже брата не кликала, бом єї добре вже всолила за єї витребеньки. Та ми полягали спати в спокою. Написав до Митра, Михайла.

24.9. Пятниця. Вмився, вийшов на двір привитати ясним лицем ясенньке сонце, котре осьвітило землицю ясним сявом в супроводі синього, чистого, пречистого небозводу. Приказ є кріси пуцувати, а о 3 год збірка. Все сповнене. Збірка коло церкви в Увсю. Курінний

атаман Ґорук переглядав убраня Стрільців тай кріси. До одного з Дудинського сотні прийшов і каже: а рюкзак де? Прошу пана, я як тікав тай кинув. А голови-с не кинув..... Важнійший рюкзак тай Рюстунг як сам чоловік. Дефілірка перед полковником і похід на поле, де витає нас полковник, переглядає людей, як кожний обчишений з бруса, які уріси, кілька ще хлопців і ин. Дефілірка і похід на свої квартири. Списували що кому бракує. Дали п.Турянський ленунг від 20-30, 3.60 к. Я упоминався у т.Вакалюка о ленунг попередний з 1-10.8, а він говорив що скаже Яремовичеві і він виплатить. Та ба здаєсь пропав. Вечеріє. Забуваю завсе що дієсь поза сьвітом воюючим.

У вечір було много говорінки з молодницею Ганкою Терлюк про полові справи. Жінка дуже збиточлива та помимотого чесна під кожним зглядом, коби такі всі були то би инакше жіноче питанє стояло. Каже нам що нас вже не боїться, єї здаєсь що то рідні брати ми, що коби всі такі були то би не було проступків на світі.

25.9. Субота. Перед полуднем вибив всі вуши, які лиш знаходились в блюзі та сорочці.

Покликали до обіду а зараз на Стаціонсваху. Задачею є, пост коло полковника, на дорозі з обох боків села та коло попа. Купив у Смука пачку тютюну за 20 кр/16/, папірки і сірник, пушка 1.40 к, і 6 карток тай 10 листів.

6-8 пост коло полковника. Приперсь до паркана і стоїть. Місяць осьвітив землю своїм золотистим сявом, зорі мерехкотять на небезводі, а ген далеко, далеко гуркотять невтомимо гармати. Церква стоїть німо, приймає лиш відгуки гармат в своє нутро і посилає їх ген далеко - до - Бога.

В школі накрутив вояк грамофон, котрий грає, виграває різні пісні, його то вдоволяє, він тішиться тим. На попівстві починаєсь жите. Дівчата наче рій пчіл біжать в стодолу де лупять курузи. Музика грає, їм весело, бавляться, жартують з хлопцями, котрі не минають такої веселої толоки. В селі життя. Стрільці походжають вулицями, говорять ба про се ба про те, підгумкують собі різні пісні; бо не знають війни. Молодиця прийшла по воду, з рукавами зачоченими по лікті, замашиста хоч куди. Спідниця підкасана по коліна. Лиш литочки блистять противу місяця. Прийшов хлопець щипнув, віддалився, а вона крикнула на него, та в серцю засьміялась тай усьміхнувшись, пішла в хатину. Життя а життя.

А щож дієся в боевій лінії? Жовнір лежить в окопі. Його думки літають по світі, ген аж у рідні сторони. Та все те відкидає на бік, бо кульки переривають йому ті думки, находять на його голову хмарні думки, думки які наводять на його душу смерть, він тяжко вздыхає, звиває Бога на поміч і знов кулька свиснула, а він прокидаєсь немов зі сну і... піднявсь а... йойкнув і... Хата горить, одна, друга... бий... та він вже не бачить його... вже ворог на шанцях та він не тікає, а вже лежить..... Присипали його землею і скінчилось.

Зайшов на квартиру мої молодиці, погрів руки зимні як лід коло єї грудий і мав вже відходити як надходить Томенко, котрий своїми жартами та поцілуями мав довести до skutku. Молодиця трималась руками своїми моїх рук непускалась, просила єї взяти та звір не давав. Наче на послідній дошці з розбитого корабля ратуєся чоловік, так вона моїх рук трималась і не відривалась, та я мав службу, вирвав з жалем руки і напімнувши Вінтонюка, щоби вважав на Томенка, пішов.

Лиш що я ляг спати, як прийшов капраль Турянський: на поста! Служба: вулиця має бути вільна від Стрільців і ин.

Гальт ! Що є ? ага гальт, гальт. Приходжу, а то чоловік-мужик, пара коний і жид. Ти куда їдеш? Чуєте до села, я звідси. Як ся називаєш? Давід Діцк, а ти? Михайло Рага. Ти чого ночами пускаєшся в дорогу! Чуєте мене післали офіцири, я мусів. Мовч! Через таких ми мусіли рікцуг робити, через таких, чорт би вас побрав. Я пане такий обідраний, Москалі

М.Козак (11.III.1917 р.)

забрали все в мене; мовч! Ходжу я ходжу і що прийду д'фірі то жид мені мусить бовкнути пару слів. Нарешті жалуючи мужика, кажу: Рага! Ідіть до одного з села сего урядників най він мені скаже чи ви з сего села. Але раз два, ба як ні, то жид буде в біді. Побіг. Приходить урядник і потверджує правдивість сего. Добре! Ну ідіть. Та я чіпаю жида і грожу йому, що якби маляр був на моїм місци, то би розстрілив тебе.

Походив я походив ще яку хвилю і злюзували мене.

26.9. Неділя. 6-8 пост. Сонце. Треба собі уявити ідеальну красу природи в осени і ввійти в неї. Оден вояк Гуцул з Річки? наймив Сл.Б. в Увсю в церкві. Ой Боже! !!

Взяв дозвіл у т.Турияньского на фрай. Пішов на квартиру, вмився, попоїв пироги і коли Андрій пішов в церкву Я лишився писати поздоровлення до родичів. В тім часі молодиця скинула сорочку, вимилася по пояс, зух баба !!! вивбиралася і лиш хотіла йти до церкви, як нарід зачав вертати з церкви. Здержалась. З Андрієм ідемо до жида. Випили з 10 руму, 15 Стольверків тай яблук, запла-тили 40 кр. файно. Приходжу на Стаціонсваху а Загаєвич

каже, ти куди ходив? А тобі що? Бось мав іти на поста! Добре! Але чому ти за мною патрулю висилав, я таких десь чую! Не пискуй! А ти также не пискуй, фрейтаре! Я тебе подам до рапорту! Добре! Щем собі погрозили добре і на тім розійшлися. Погрався.....

Понад вечір прийшли кадристи і до нашої сотні є приділених більше як 50 хлопців. Я в рою т.Турияньского, нас є 8-ох.

Сильні дими з півночі і сходу насувались на нас. Москалі видно втекли, бо стирти там горять. Вечір. Веселий до безтями, бо не знати що з того буде. Ой Боже! Боже! Завтра можливо відійдемо?!?!

27.9. Понеділок - Чесного Хреста. Збірка пів до 8 год за селом і вправи крісом. Пополудни фасунок Рюстунгу. Я вифасував черевики (№6), броцак нім. наплечник, біле, ручник, хустинку, ніж і вилки. В вечір фасунок вина. Почта, почта! ! Чому вона мені нічого не приносить. Пізно полягалим спати.....

28.9. Второк. А б м а р ш !!! Пращаємо хатину молодиці Ганки Терлюк і відходимо в напрямі Ваги. Почерез гори та долини приходимо ід дворови в Вазі. Оба куріні ставляться в кольони. Полковник Коссак кричить: П о л к позір! ! Курінь має 257 людей. За 5 минут по приказі надійшов великий пан генерал Фляйшман зі своїми адютантами і оглянувши всіх Стрільців сипнув промову завзиваючу Стрільців до боротьби - в німецькій мові. А наконєць: най жие цісар ! Зробили дефіляду і на поли раст. Машеруємо в село Соснів на давні місця. В stodолі ночеємо.

29.9. Середа. Рано вправи крісом на толоці за Сосновом а по полудни робота, носити драггіндерніси з кінця села за Стрипу. Я не ходив на роботу, але лишився в дома, спав до вечора.

Почта від Дедика і від сестричкм Марійки лист і картка з 22.9. Татуньо пишуть що робота стоїть на місци, що нема кому робити, бо люди роблять коло доріг, а сіно ще не скидане тай в поли роботи не йдуть. Відписали Др.Воевідці і передали Н.Остафійчукови (чура доктора) лист котрий має мене забрати до кадри. Трени сіно беруть, хиба як жидівське

то ні. А сестричка пише, щоби вже приїздив до дому, бо вичікує мене. В Укр.Слові пише, що цар зложив уряд вождя, а Миколаєвич вислав до Тифлісу та ин.ц.річі.

30.9. Четвер. Місяць сьвітив через цілу ніч а рано мрака сильна налягла на землю так що на крок не видно було. Зимно та я накритий мантиєю і кількома снопами, не змерз. Думка писатись до мародівити. Кажу що мене болять груди. Та Др.Білозора нема, тимчасово най буде сей. Слухає, надслухує, каже дихати а я кажу що мене коле в правім боці, йойкаюся, та всьо надармо, бо груди здорові лиш в правім боці між ребрами нерви болять а більш нічого, маю оден день вільний від служби. Не маю охоти до лікаря їти, не маю охоти маркірувати, та родина змушує мене до того, або-або...

1.1.1915. Пятниця. Ставав до мародівити та лікар узнав мене здібного до служби, ще піду раз буду бачити що вийде з сего. Пополудни робота коло шанців. Ношене дерева з московских розбитих шанців на наші. Ага! В полудне скупався в Стрипі, але ледви переліз до води, так багато дротів. Воду позагачували в багатьох місцях і денед не ма води лиш маленький ровець. В 7 год абмарш домів. Фасували цвібак яко резервова порція та тому що вечером хліба не привезли то цвібак позідали. Лягаю спати з першим жовтнем і мрію про дім, про працю в дома.

Ще до дня 28.9. 1915. По дефіляді п.Фляйшманови, Коссак - полковник уставив Стрільців в чотирикутник. Казав цугсфірерови Г а н ч а к о в и , однорічнякови, виступити на середину чотирикутника а сам на кони з боку промовив: Стрільці, за тяжке зневажене нашого офіцера осудила наша старшина: не має права носити однорічняцких відзнак, відрізане штернів і 10 буків на г о л у з а д н и ц ю . Зараз "вахміщ" відорвав відзнаки (2) припровадили Стрільця (1) котрий дав йому 10 буків (розумієсь легко). Ганчак насував штани і пішов з тим що є призначений до 1.курія. Злочин такий: т.Ганчак, яко студент П.р.прав, мав різні спори з сотником Левицьким і дійшли вони до того степеня, що т.Ганчак вдарив Левицького по твари (інакше кажучи: в морду). При війську зараз розстріл та наші пани вкарали його лиш в е л и к о ю з н е в а г о ю .

Однак я на тім місци радніше приймаю розстріл а ніж таку брутальну зневагу.

2.10. Субота. Мрака накрила Стрипу. Малий приморозок. Місяць у полудне. Небо ясне, синє, погідливе. Тихо довкруги лиш час від часу чути стріли в напрямі Соколова. Записався до мародівити та Др.Білозор не взнав за хорого. Не знаю що робити? безрадний! Пополудни ношене дерева на наші декунки. Ленунг 1-10 - 3,60 К.

3.10. Неділя. Писався до мародівити з тим, що рано мощно обкурився і зажив кілька порошоків аби хрипіло в грудях, до того не їв. Та Др. мене виганьбив, кажучи, що як узнав мене за здорового, то чого я йду. Та вкінці казав зміряти мені горячку. Було 36,8 степ. За мало треба мати 37 і щось. Вертаю в хату добре з ним висварившись. Нині писалися однорічняки до рапорту в справі вступлення до війська. Не знати що з того буде. Над тим мусить Коссак радитися з офіцерами, як приїде з кадри. Справа дуже важна. Коли однорічники виступлять з Стрільців тоді і рядовими потягнуться за ними, Стрілецтво готове розпастися. Отдеж нехай уважають. А зайшло се за т.Ганчака, котрого зневажили офіцери. Ми говоримо що причиною є (декотрі з нас): скорше можна здати висшу клясу і скорше можна дістати урльоп до дому. Не заходжу я у внутро справи, бо багато писаня а до того не маю часу, але колиб був час то цікаві сторінки виписав би.

Пополудни робота коло дерева. В 7 год. абмарш домів. Кухарі наварили бульби сухої, кави, чоловік попоїв, а до того сьвіжий хліб і цигаретки по 10, гарна вечеря, як під теперішній час. Погода як день так ніч, несупокій, якесь роздрознене в серцю, а то тому, бо жадоба дістати урльоп, а його нема. Вино фасували. Сон: Їду до дому... Ніч... Лягаю на дворі спати,

В.Ткачук (Пісочна 1.III.1918 р.)

бо не хочу будити родичів зі сну. Рано пробуджуюсь, іду в хату, цілую маму в руки, з сестрою Марійкою витаюсь і сідаю на лавицю. Мама сумні. Но я сподіваюсь, що їх потішу, бо поможу дещо в роботі. Надходить братова Анна, я з нею витаюсь, вона тішиться щом прийшов домів. На диво приходить брат Стефан. Я не можу ним натішитись, що його з Італії пустили на урльоп, а він каже, ану най подивлюся на тебе, яке убрание і все на тобі, та я був в старім убраню і кажу що якось не міг дістати нового, а в него нове убрание, новий рістунг. Тішуся, що праця тепер піде скорше, що вже не будемо кланятися сусідам. В тім приходить Юстин, але вже не в військовім, а в цивільнім. Всі три сідаємо на лавицю і тішимося, що ще раз зійшлися підчас війни. А наш Татуньо аж помолодшали і веселі, що побачили трох синів. І з Батьком я так, неначе б вже був перед тим. На тім пробудився... Роздумування...

4.10. Понеділок. Цісарске свято. Співаки пішли в церкву вихлалати Бога і цісаря, а ми на вправи на оболонь. Пополудни робота. Вийшов четар Яремович і питався хто хоче йти до санітетів. Много зголосилося. Та він вибрав нас трох, Антонюка і Куташівського і казав що в третій год буде наука у лікаря. Я мимохіть зголосився, але здаєсь лиш на тепер, а в поли піду до товаришів. Науки поки що не було. День вільний від всіляких вправ і робіт.

С а н і т е т.

5.10. Второк. День вільний від роботи. Вже маю час і газету прочитати і дещо иньшого і лист до дому написати, хоч тепер не пишу, аж прийде яка будь почта до мене. Пополудни науки не було. Почти до мене жадної нема. З 2.10. читаю Укр.Слово. Вечір.

6.10. Середа. Пополудни 1 лекція, виклад Др.Білозора, обговорює лиш загально про санітарів і поміч яку мають нести раненим. Загально обвиваєся рану в виді вісімки аби яка і де. В вечір картка від Василька. Довідався, що в Коломії створили сему клясу і є 14 товаришів між ними Брилинський.

7.10. Четвер. Сотня пішла на роботу на ліво, а ми санітари лишилися вдома. Вчера

декорували між иньшими Т.Томенка срібною медалею 2. кляси і десятником іменували, а Вінтонюка бронзовою медалею. Одержав картку від Грицька Чужака з Коломиї з гімназії, де пише, що “урапка” пан брат Рибчук учить їх військових вправ, а незабаром буде вчити їх військовій офіцер стрілянини. І що за мене ходили вже страшні вісти... при рікцугу. По полудни цілий курінь, невосью, забралося до шварми.

Артилерія взаємно перестрілюєся !!!...

Село Семиківці над Стрипою на північ від Соснова від московских шрапнелів горить. Рефлектори осьвітчують долину. Вогонь артилерийний утихає. Цілу ніч сплю спокійно як санітет.

8.10. Пятниця. Цілий день знова артилерія перестрілюєся. Ми санітарі пішли до лікаря на науку, а Москаль як зачав бити “Іваном”, то лікар Білозор перестрашився, а ми пішли в шварму. Пишу лист до дому. Випогоджуюсь. Вечеріє. На ліво від нас сильно осьвітчують позиції наші рефлекторами і рівнож ракетами. Сплю в декунку переривним сном, вслухуючися в природу що дієся.

9.10. Субота. Десь около 1 год. зачалася в Семиківцях сильна пуканина так крісів як і артилерії з нашої сторони, а то Москаль зачав підсуватися і підсуваючися викував фельд-ваху з позицій, що вона мусіла тікати за ріку Стрипу. А що єї було дуже мало, то ми з резервових декунків пішли їй на ферштиркунг. По дорозі обдарувала мене судьба коцом, фельдфляшою і ложкою. Боже прости! Але як Мадяр у критім декунку грієся при розпаленім вогни (ватрі), а я так маю мерзнути, то будь здоров. Колиби ти ним накритий був, а то що иньше, а так! Нам санітарам приказано розквартируватися в хаті на право від нашої сотні. Воно і не дуже такий гаразд, бо на сім Поділю то хати ліплені з глини, а дерева в них мало, от тільки що слупи, а решта городжене глиною перемішаною з соломою (Шкіц хати).

Але є хати і міцніші, як пр.ся в котрій ми знаходимося, верх бодай сильно збудований, сволюки і середний то є поперечний і повздожний. Коло полудня пішов я в село Соснів, а відтак на Вигоду.

Заспокоїв жолудок і вернув пізно вечером до шварми. Сильно артилерія бє, є поготівле і я збираюся. В неділю рано.

10.10. Неділя. Від раня артилерія перестрілюєся. (Шкіц околиці). Вчєра в полудне консерву привезену для куріня сотник Дудинський завернув, кажучи, що дав приказ кухням варити обід. Я не був так дуже голоден, бо випив молока на Вигоді до півтора літри і хліба зїв. А кухні пізно вечером приїхали так, що навіть дехто не їв того обіду і не пив тої кави.

Від полудня знова зачала артилерія битися, їх сили рівноважилися, а наслідки московської артилерії були такі, що не оден млів зі страху, а одного зі Сушкової сотні парнув відломок гранату в ліве стегно т.Когута, а що в Сушковій сотні не було санітетів, то прикликали нас на поміч. Я з т.Больчаком завязали йому рану, а його товариш на плечох відніс його на гільфспляц.

Страшний день був, зато в вечір втихло, приїхали кухні, дали хліба, папіросів, по кускови кави. А рефлекторів як псів. Тепер! Вони помічні, ночі темні, а рефлектором як осьвітить долину, то так як би в днину видко то місце. (Шкіц падання сьвітла з рефлектора).

11.10. Понеділок. Щасливо перебута ніч потягла за собою днину, та не на гаразд, бо лиш зачало сіріти, як артилерія пішла в рух. А до того раз враз пости з крісів стріляють. Вмився, прогімнастикувався, а тут по двох неділях листи (3.10). з дому від дорогого Тата і від сестрички Марійки лист і дві картки звязані самодільщиною. Пишуть, що праця йде повільно вперед, а в прочертях сіно скидали, є 55 копиць, а барабуля гарна, велика, Мамуня

і Марійка за два дні вбрали 20 міхів, а мають ще брати на кілька днів, курузи так само вижати почасти, але і багато молодих є. Зробили просьбу за мене що до урльопу, та не знати, що з того буде. Марійка пише в неділю, а Доцька не дає писати, а вона каже, що то до вуйка, а Доцька перестає і каже: пиши, пиши, бо вуйка Москаль узяв (Юстина), а вуйко Василечок бє Москаля за то, а Дедик Італію бє. Втішила мене ся почта, більш як що, а то тому, що ще живуть і що праця не стоїть на місці, так у дома, як у братів і сестри. Дякую Богу за то, недармо снилися мені Мамуня сеї ночі. Тай від брата (первого) Андрійка з кадри з 3.10., пише, що Савчук на урльопі, а Василь вуйків на італійській границі, а що до курсу то лиш крики, а не наука. А пише з Гнильча. Вже бє Москаль в декунки, аж тяжко писати, от близько хати вдарив... На дворі мутно, буду по можності відписувати до Родичів та до Товаришів, як лиш... бо ... ш р а п н е л і не дають. Написав до Родичів і до сестрички Марійки тай до брата Стефана. Пополудню сильна канонада до вечора. У вечір втихло. Прийшов кухар Кострубяк і казав іти по обід. Рушили з шайками та на ліво від нашого куріня Москалі підсунулися під Німців, а сі дали їм школи доброї тай завернулися. Кухні за той час повтікали та по ангіфі вернули і ми зіли обід, чай випили і дістали по 2 куски кави, цвібак і цигари (10). Лягаємо спати в хаті та не знати як переночувати сю ніч.

12.10. Второк. Зачинаєсь стрілянина. Крик. Санітет! Прибіг ранений Стрілець і ми його вікном втягнули до хати. Йой браті, ратуйте, бо я гину. Ми його розгорнули, а то як є ліва грудь, так низше серця кулька перейшла грудь, але вийшла заразом. Завиваємо і питаємо де це його зранили. Каже: Москалі підсувалися, а ми фельдваха утікали, а наші думали, що то Москалі, тай такої від наших мене зранили. По оббандажованю закликав я санітетів з Сушкової сотні і вони його віднесли на гільфспляц. (Шкіц: де зранено). Три години тревала стрілянина урісів і гармат. З розвитком дня втихло все. Зайшов я до Німців, а там наперед дротів нарахував більш як 30 вбитих, а коло Сушкової сотні більш як 25, а кажуть, що кілька ранених з ротним командіром сховалися в яму вибиту гавбіцом і там сидять. Москалі дістали по штанах.

Ох трупи, трупи, не оден раз мати заплаче, сестра, жінка, мила за тобою, ти вже скінчив битися, ти вже будеш гонений своїми з заду машиновим крісом, не буде в тебе командір стріляти з револьвера, хиба птаха буде ще тобі викльовувати очі і шарпати тіло, нім тебе погребають. Але й птаха не прилетить, бо щож би хотіло в таке пекло йти, ще зачекаєш нім твоє тіло поховають, ще сонце вперед тебе буде розкладати, а вітер буде нести твій передсмертний стогін до твоєї родини, країни. Далеко від рідної сторононьки зложать твоє тіло в яму, тай піп не відправить послідної panaхиди, хиба як перейдемо се пекло то птаха засьпіває, а собака прийде та буде випорпувати твоїх костий легко присипаних землею... а може і я в сім пеклі піду тою дорогою що ти... а може...

Запали 8 Москалів, котрі оповідали, що є тут 17 батальонів і вони хотять конче продертись. Тішилися, що вже вільні, вийшли з пекла. Ленунг 3,60 к. Я винен Шкріблякови 8 к. Повідавали мені довги і я маю йому що віддати.

Цілий день погідливий, сонце гарно осьвічує землю, але знов гранати пускає... Скоренько ховаю дневник у брочак, збираюся і вискакую почерез вікно на двір. Зза хати ховаюся. А він 22 цметровою бє на драти, а болото аж на сей бік хати паде. Пустив таких 10 (десять), здавалося, що світ западе, а потім гавбіцами на шанці, а міжтим шрапнелями на резерву особливо німецьку. Пекло тягнулося так до вечера, з настанєм вечера все втих-

ло, все зацікавлено, не допомогло се трупам, не пробудилися з тяжкого сну, хоч як гучно будив їх Москаль, не зірвалися з землі, ні...

Хиба ще більше їх прибив, забив, як котрий ще був живий.

13.10. Середа. В третій годині прийшов Мальований і каже, що є стренге Берайтшафт, але він ішов за баняком каву варити, а не... Я щоби вважати, запалив в хаті, наставив воду, зварив каву, погрівся, ноги віджили, побудив товаришів, щоби собі варили каву, сам наставив ще пів літри води, ще зварив на днину кави, а маю хліб, бо половину вчора ви́фасував собі у т.Лісевича нашого дінстфірера тай і не спати, бо Москалі навалою знова йшли на Німців. Та їх відперто і знов тихо. Від Дідика картку, від Івана Старчука картку.

На нині сильний осінній мороз виступив. Раненько небо зачервоніло і сонце зійшло, яскравим освітивши сьвітлом землицю.

Цілий день погідливий, але сонце так гріє як мачушине серце. Богу дякувати, що сухо. Віддав Шкріблякови і Вінтонюкови довг. Т.Конашевичеви винен 1,20 к, маю 74 сот.

Наша артилерія дає школи Москалям ген аж до вечера. В вечір прийшов Василь (кухар) і дав знати, що є обід. Я не був так дуже голоден, бо через днину пив каву і заїдав хліб. Фасунок: мясо, грисік, зупа, хліб і цигари і кава. Напалилим в печи, спекли барабулі ще до обіду, напилися чаю тай в спокою лягаємо спати.

14.10. Четвер. До схід сонця привезли кухарі каву. Я мав вчерашну шайку минажі, пригрів на кухні, випив каву і ліг, хоч вже дніло, загрівшись. Нічого не було. Спокій... Товариство зайшло до хати і спить, бо в декунках зимно. А на дворі сонце сьвітить, гріє, але вітер сильний дує. Наша патруля йшла на другий бік Стрипи з тим переконанєм, що Москалі цофнулися, бо від бригади така вістка була прийшла, що Москаль на цілій лінії робить рікцуг, та помилилися, бо Москалі прийняли їх стрілами і сі мусіли втікати до своїх. Тоді наші з тої прикрости дали їм попідвечіркувати шрапнелів тай кілька гранатів, запалили село, з крісів настрілялися досить, тай був спокій через (без) цілу ніч. У вечір обід, бульба і консерва. А рано вже дають каву, але таку гірку, що не мож пити. Одержав картку від Чужака, від Лучки, де пише, що на іменини цісаря директор гімназії мав промову в магістраті.

15.10. Пятниця. Так дуже не хотілось вставати по каву, бо коц пригрівав, але щож робити, ніхто не принесе кави. Та то десь була щойно трета год. Ми з Вольчаком нагайцували в печи тай спимо до раня. А товариство все по одному до хати через вікно тай лягають гріючися. О боже! Тяжка служба тепер в швармі бути. Фельдваху робити над рікою, пости, а в ночі вітер зимний, мороз аж вода замерзає. Щастє! Нещастє! Сам не знаю. Але що до теперішного часу, то справді моя служба в поли є знаменитою. Хоч вуши їдять по троха та коли їх тепер немож вибити. А прийде час колись і на них. Ще коби дали урльоп принайменше на 14 днів то би було все добре.

На сторожі

Погідливий день. Сонце над заходом. Вітер сильний повіває. Дорогою перебіжить маляр по воду, а другий в город барабуль взяти, а третій палить в декунку, а знов иньший шукає по полю алюмінію, на то Москаль ані разу не вдарить.

Ввечір прийшов в хату т.Загаєвич, аспірант і сповістив нам що недобре заноситься на Стрільців, бо Мадяри пустили вістку, що десь то Стрільці мали порох вибирати з патрони і так стріляти, а кулі забивались в люфі, і що Стрільці засипляють на горхпості, і иньші такі ганебні річі... Ось що нарід (військо мадярске) може зробити. Се доперва!

16.10. Субота. Рано пішов з двома мародами до мародвізати в Раковець. Чекав на лікаря до вечера, а його не було і вернув до шварми назад, але взяв у Коіша тренера пачку чеколяди до продажі, по 10 кр. на одній тафли. Спокійно сплю.

Ага! Ми залежимо від військової влади, компанікоманданта Когутг, котрий підписував Дінстцеттель, марудів і сварив, що з його компанії ніхто не пишеся, а від наших дуже багато Чорт побері.

17.10. Неділя. Відпровадив до мародвізати. Взяв 2 пачки чеколяди. Знова по 10 кр. на кожній тафли. Але той заробок від Мадярів. Листи від брата Стефана, з дому від Марійки, котра пише, що барабулі є 43 міхи, а ще 30, що зібрили від матівського нашим конем і конем що купили Парасці за 150 зр, а Анні 160 зр. і иньше. Вже тішить мене, що дають відомість о собі, від Михася Савчука і від Лучки. Михась пише, що здавав сему клясу тай відступив, за остро питають. Тай від Савюка Дмитра. Тут має бути три мерзери, проти нас йдуть Японці, будемо в Увсю. Ввечір прийшла мадярска патруля і приказала йти в шварму я недовіряв, але в лейтнанта Когута сконстантував, що є правдою. На то конто спав вже під оденком збіжа. Заповіджений ангріф московский та його не було.

18.10. Понеділок. Пробудився, а то не те що в хаті, зимно, вітер свише, а тут вжей дощ зачинає крапати. Та я йду до води до керниці на подвіре Трач Варвари! Цямвринє розібране, а ведро розбили, нема чим води набрати. Я пішов до комори, а там ще було кілька книжок з бібліотеки Ів.Трача, ученика бережанської гімназії, що скінчив єї 1913 р. Кілька цікавих для мене книжок я взяв, бо й так вже зрабованє і знищенє. А мав він гарну велику бібліотеку. Перед полуднем пішов я до трену, віддав гроші за продану чеколяду, а за то дістав окрім зарібку, пачку тютюну мадярську (16 с), 2 кістки доброї солодкої кави і 20 с. Щем взяв на розпродаж 2 пачки, але таньшої і дорожчої, цукорків і цукру. Всего гроша маю 18,60 к. Зайшов крадькома до хати, вибив вуши, перезувся і хочу писати, а зглядно пишу лист до дому тай до брата Стефана картку. Написав тай пішов шукати дерева на декунок. Вже вечеріло, як я зів обід і взявся до роботи. Справив тай ліг, накрившись коцом тай соломою.

19.10. Второк. Раненько зварив каву, кинув цвібаку, а цвібак розпарився, попоїв форвірц до трену. Взяв 3 пачки чеколяди (Штольверк), цукру за 20 кр, листів і карток 70 кр, цикорницю 25 кр, гребінь 25 кр, чеколяду сейчас розпродав між мадярами, а решту потроха між товаришами, за ту саму ціну.

Де полковник? Полковник - Коссак і Дудинський сидять в Увсю, наймають музику, щоби їм грала ріжні кавалки, сами пють, гуляють, бавляться; а хлопці, товариші в швармі. Їм голодно, холодно, жадної теплої одежі, жадного спочинку, так з нашими Стрільцями!! На дворі холодно, небо мутне аж над вечером виказалось сонце зза хмари, тай то вітер наженє хмари на нього і закриває. Пости раз враз перестрілюються, московский найбільш на дорогу в селі так, що мус окопами ходити. Невольник! ! ! Хто? Я!

До санітета Куташівського написав лист брат з 13.10. з Білгороду, де пише, що Серби дуже похмурені ходять, а вони по місті багнет авф ходять, проходжуються.

22.10. Пятниця. Моцно змерз. Тому замельдувавши капралеви Конашевичеви з Золо-

чева, що йду до села Соснова, а котрий на то дуже негодував, оперся я аж в Соснові. Тут у т.Смука капраля, кухаря з Дудинського сотні взяв чеколяди “Хоколят” Маннер, 4 тафли по 6 к, і руму фляшку за 5,50 та фельдпостів і цигарів “Мемфіс” 10 за 30 кр, пішов в шварму, а мадяри розкупили чеколяду по 2 к тафлю, а решту сам зуживаю, досить того що маю 46 кор. чистого капіталу, окрім того що маю рум і фільдпостки. З т.Стефаном розпрощався я в Раківці з тим, що маємо бачитися в Перерові. Я випив руму і трохи мені в голові не тее. Сиджу в хаті тій де Румун доглядає корови з телятем тай цілого газдівства. Куташівський має принести барабулю сюди варити, але щось його немає. Спав до вечора, а вечером пішов в шварму з тим переконанем, що незабаром буде вечера, та дуже обмилівся, бо не застав нікого в шанцях лиш румунів мадярских. Понад окопи вийшов аж на дорогу, здибав Стрільця і разом з ним йдемо до Увся. По дорозі стрінули нашого трену фіру. Посідалим, почастувавем тренаря румом тай заїхалим в Увсе.

Негодує на мене капраль Конашевич, що я його не тримаюся. Зайшов на санітарну квартиру та тут довго не побув, бо зараз пішов відвідати давну квартиру Ганку. Посидів, побалакав як з давною знакомою, як з сестрою, тай пішов лягати спати на нову квартиру.

23.10. Субота. Раненько прибіг на квартиру давню, посидів, напився кави з молоком, цвібаку і переніс свої річи до Ганки.

Була збірка цілого полку на оболоню за селом на то, щоби поздоровити полковника К о с с а при участі музики нашої третого рекрутского курія. Вони грають, вони нам парадують, вони нам смертельникам, що вчера смерть світилася в очи, що вчера мав бути присипаний землею, що вчера мав погинути гіршою смертю пса, вони нам грають, а не знають кілька соток товаришів погинуло, а не знають і не хочать знати, що ті товариші вже гниють, вже кости світаються (біліються) крізь тіло, а не знають, що тіла погіблх лежать перед дротами і нема кому їх поховати, а не знають, що село за селом, місто за містом як не спалить ворог, то Н а ш і знищать його до тла, а не знають, що народ з дітьми малюськими мерзнуть гинуть на полю в солом'яних будах, О х Б о ж е ! ! Боже! Боже! І ти мені граєш веселої пісні, ти мене розвеселяєш, таж ти мені серце краєш, ти ріжеш мене затроєним ножом, ти пхаш мені ніж в саме серце, ти вважаєш то за радість, хіба лиш ти п о л к о в - н и к у, бо ти до тепер ще не зазнав такої радості, кривавої радості, а не я, а не я . . . Ох Боже! Боже! Боже! Де Ти?!

У вечір катастрофа з голотою Томенком. Нині скінчилось між нами. Мало бракувало, щобим був йому дав кульку в лоб.

Їв сир зі сметаною, заплатив 2 корони у Зошуківих, ще замовив собі на завтра. Тютюну другий день не фасували. Біле дав випрати Ганці, дав 2 к і мило. Всього гроша 40,80 к. Потім спір за ліжку з Вінтонюком. Я на своїм поклав.

24.10. Неділя. Збірка на оболоню за селом. Прилучене 20-ох молодих до нашої сотні, між иньшими т.Стефанюка. З оболоня завертаємо до церкви і під церквою військовий священник відправив Службу Божу і забралими до дому. Понад вечір фасунок Рюстунгу, я одержав при більшім розруху шапку, сподні, чоботи, наплечник, регенмантиль, минажку: В вечір купую 2 фляшки руму, чеколяди і добре на грубо попилися ми санітети зі своєю газдинею Маринею. Аж за багато.

25.10. Понеділок. Друга лекція для санітарів, Кровоносні начиня. Пополудню була дефіляда капітанови від штабу генерального при участі нашої музики.

26.10. Второк. Трета лекція для санітарів. Про зломане костий. Потім фотографоване цілої сотні, п.Венгжином, а від 5-6, Про перевязуване, різні форми вісімок.

Мешкаю вже четвертий день у Марини Зошук, жінки Гринька, котрий тепер жиє в

Америці, а жінці посилає листи. Жінка Марина хорошого роду, присадкувата молодиця з чорними очима, а лиця як пампухи, губи червоні, стан хороший, піддаєся але до обмеження. Двоє дітей має. Весела, ніколи на ній не мож побачити сліди смутку.

27.10. Середа. Цілу ніч не спав. Курс санітарний (перевязування). Перший сніг на Поділю. Завтра відходимо.

28.10. Четвер. Збірка на поли. Промова заохочуюча полковника Коссака. Відхід при участі музики. Паде сніг. В Маловодах відпочиваємо по шопах. Сплю на санях в шопі, але дуже зимно, бо сніг, а до того мороз. Я роззувся з чобіт, завинув ноги в коц і цельт і сплю.

29.10. Пятниця. В Маловодах збірка на поли. Віддане сотні п.четареви Нестайкови. Прилучене 80-ьох рекрутів до сотні. Санітарна патруля вносить 7 людей. Четар Яремович відійшов від сотні. Великий жаль відчуваю. Четар Ф р а н к о (Петро) в Сушківій сотні. Все змінилось. Нас старих лишилось може 20-ьох хлопців, а решта новіціюши. Сотникови Нестайкови сказав я за Пассіршайн до Увся. Дуже радо давав, але казав піти до свого інтенданта Камінського і з ним поїду до Увся. По дорозі здибав т.Козланюка, котрий щойно приїхав з урлюпу і розповідав мені, яке тепер в дома жите. Жите веселе у низших кругах, кожда жінка, молодиця весела, бо возьме на місяць 30 зр., та лише оближешся, що так добре, за то по противній стороні смуток, що нема кому робити, що по просту біда. Був з моїм батьком, котрі сильно зжурені вичікують хвилі, коли котрийсь з синів прийде до дому, вичікують... Вичікуємо і ми та... Пішов до сотника Нестайка взяв Пассіршайн і пішов до Увся. Вечір. Надійшов в село. Зайшов до Маринки Зошук, в котрої маю біле. Молодиця жартовлива хоч куди.

30.10. Субота. 2 к Маринци за їду. Раненько против вітру їду до Маловид. Приходжу а наші сотні вправляють на оболоню. Я взяв у т. Смука чеколяди і руму і дещо вже розпродав, а дещо на борг дав, дещо ще лишилося. Обід на цілу повну сотню, котру обняв знова четар Яремович. Нині як зачуваю, знова наші в Тернополи, а Москалі в Семиківцях сильно підсуваються, а Воевідка бе а бе своїми гавбіцами. Зимно, зимно, а я в якісь шопі, а в ноги так студено.

31.10. Неділя. Рано збірка на поли, різні дефіляди, а по полудни за то що Стрільці зі сотні Нестайка нехотячи запалили хату в Маловодах вправи на поли. У вечір абмарш до шварми. Ідемо на позиції, але не на давні; але наші цофнулися у резервові декунки, ідемо їм на поміч. Мадяри ведуть Москалів полонених цілими четами.

1.XI.1915. Понеділок. Спав через цілу ніч, рано чути було два рази зі сторони Москалів "урра", а по третім разі наш рікцуг. Я з т.Грималюком по заді всіх ідемо, а йдемо, а московський кріс машиновий бе а бе на нас. На його просьбу викинув я йому коц з рукака і йдемо. По дорозі багато рукаків, всього добра (Рюстунг). Долиною, долиною, в тумані мраки приходимо ід мостови, а тут якийсь майор здивований що є, каже вертатися, а т.Яремович йому розяснив всьо, тоді він казав розстрільною обсадити той міст, що переходимо на потічку Тудинці. Т.Стефанюк ранений, якийсь маляр і оден Українець від машинового кріса. Я завернувшись станув за якимсь грубим декунком, а кналька як свиснула, як тріснула на декунку, то глина мене mocno в голову вдарила. Я думав вже щом ранений. На щастє ні. Богу дякую. (Пояснення до кнальки: по кількох днях доперва при чищеню шапки я сконстатував в шапці дві дірки, з переду, троха з боку і з заду, отже це не була глина, але правдива куля, котра мені перебила шапку. В тім випадку я мав щастє!)

Москалі підсуваються. Сильна пуканина. Я маю вже цельт, куплю, шпату. То при рікцугу найшов, ще була торністра, наша давня, але я боявся брати, бом нагадав собі того

стрільця, що гроші хапав, а його кулька поцілила. Артилерія наша бє, його рівнож потроха. Що буде не знаю, або підемо вперед, або..., або буду полонений, але того ніколи не буде, скорше вбитий. За кожний раз що положуся спати, то все лиш санітет, санітет! Нас двоох санітетів заледви що змогли перебандажовувати. Наконець приїхала кухня та не дуже був смачний обід, а потім був хліб. Наші хлопці десь поміж мадярами, так що трудно до них добитися. Позиції відбити.

2.XI. Второк. Рано вино зафасували на ранених і я пішов з товаришами в шварму. Сила Москалів побитих, сила наших і ще не дарують, бо Мадяри підсуваються до хатів семаківських, а наша артилерія з давних позицій бє і бє. Не найшлим стрільців і вернулим до зимівки. Тут з 2 курія кадет-лікар обняв провід (тут мені миши погризли може три слова) і я коло него задержався. Ранені в груди тяжко, в ноги, наші, Москалі, аж страшно. Випив каву і записую. Зимівка вже більше в порядку, висипана жовтим піском чистійша. Що далі?... 3 нашої сотні санітети пішли в шварму і вечером принесли раненого. Разом з ними йду далі. Знаходимо зимівку і лягаємо спати.

3.XI. Середа. Канонада казала нам іти в шварму. Ми пішли лявфграбенom і задержалися коло дороги. Звідси добре було обсервувати цілі Семаківці. Від костела ген аж на право на конець хатів жовніри ба вперед ба взад, штурмують і справді невірний колись образ з житя воєнного тепер мусить бути правдивий. Поглянути на малюнок, як бються, так в дійсности нині боролися. Зза шопи кілька Москалів бросили оружа і кинулись лявфграбенom бічи до наших. А инде знова бються а бються. Наконець наші перемогли і заняли декунки перед хатами.

Трупи а трупи. Довідались де сотні наші, ідемо на право. Доптаємо по дорозі в лявфграбені трупи як наші так московські, кріси, взагалі рістунг і задержуємося коло наших. Тішуся, що по 4-ох днях вдалось зійтися нашій сотні, котра мала 160, а тепер може 50 людей. Нині вони в резерві. Москаль виставив три бальони і обсервує, що в нас дієся. А наші шрапнелями і гранатами. На право ангріф?!

Треба собі представити битву, ранених, побитих, зойки, крики, все, все бо нема часу тепер на опис.

Одержав лист з дому від сестрички 23.10. І від брата Стефана з 24.10. де пише що Анг., Франц. і Італійці мощно штурмують, сильна канонада. Та не подаються. Кров невинних, вже на нас бють... а сонце в полудне.

Лишень Москаль перестав бити, а тоді наші ба шрапнелями ба гранатами і тяжкими на Семаківці бють а бють. О ті Семаківці, що вони вже зазнали, то страх, але щож, він цілою силою пре. Негаразд нам Стрільцям, бо ми мусимо тут гинути та проливати кров, але ми боремося за "В о л у К р а ї н и".

Під мостом у лявфграбені що провадить до зимівок, ховаюся зза дощу. Надходить вечір. Я збираюся і йду до кухні. Приходжу на гільфспляц другого курія, перебираюся і чекаю. А що кухня не приїхала задля тяжко-утяжливої дороги, то підійшов кілька кроків, надибав фіру з хлібом 2 курія, взяв 1 хліб тай задоволившись тим ляг спати. В опівночі роззвуся, вигідно простерся на соломі накрившись плащем, бо коц пожертвував я раненим.

4.XI. Четвер. Сонце вже високо було, як я встав і з товаришами пішов шукати сотні, а знайшов їє на ліво вже в зимівках відпочивала. Приїхала кава, я напився, тай зайшов до зимівки т.Грималюка. Він мав консерву, а я хліб, зілим тай ляг відпочивати, а я пишу.

Рано наша артилерія сильно била, наші робили ангріф і відбили позиції, ще коло костела не знати що дієся. Вже по полудни відвідав мене т.Антонюк, котрий тепер на гільфспряці перебуває. Написав лист до дому і до Стефана. Сплю по паньски на ліжку. Наші

відбили позиції!!!

5.XI. Пятниця. Сніданє кава, хліб і переносене ба в одні ба в другі зимівки. Українці не мають пристановища нігде. 35 Рег. має свої шимівки, а ми мусимо жити. Що робити, така наша доля. В полудни прийшов приказ санітарній патрули йти на патрулю під саме село і збирати ранених. Іду горбом, минаю десятки трупів, переходжу дорогу, де в льяфграбені є много війська нашого, а Москаль з гори ще не оден стріл пустить. Дивлюся, а оден Москаль навперед встав, обвинувся і ляг знова. Приходжу ід нему, а він між трупами лежить і просить води. Напоїв тай питаю його, що є? Нога розбита. Страшний вид. Коло него лежить другий ранений а на 50 кроків третій. Його забираємо і несемо на гільфспляц. Санітарів відослав я нести, а сам пішов полем, чи не видно де якого Стрільця. Переходжу декунки, одні, другі, повишреблювані ями, в котрих лежать забиті підсуваючіся Москалі. Ями від гранатів, шрапнелів, влучні стріли, гарматні в шварму московску перед селом, де ані одного живого не лишилося Москаля, всьо погинуло.

Трупи, трупи. В селі між хатами Семаківці повно трупів, а Німці своїх поносили і копають яму на погибших славних героїв, а далі направляють декунки наші славні війська. Перейшов я кройц унд квер і зайшов до зимівок. Страшні види, тисячі люду лежить побитих. Забираємося з зимівок на перво до гірших зимівок. Козланюк був зі мною. Зайшов до одної зимівки і нас 6-ьох санітетів замешкало в ній. Спимо. Фасунок цвібаку і пів пачки тютюну.

6.XI. Субота. Вітер сильний, західній, дує, троха дощ. Картка від брата де пише, що від 19.10. була канонада, а Італійці вислали вже третій раз своїх на штурм і то 14 швармів, а машинів кріси збиле їх на останнє. Подібне як в нас. Позиції відбиті. Другої картки ще не дістав, котру він написав разом з першою. Лежу і пишу. Конірують нас і крутять ба сюди ба туди і наконєць примістили нас в драгтивих зимівках. Був обід і вечера. Відводив мародів до лікаря, котрий мешкає тепер коло моста при дорозі, що йде в Раковець.

Одному сказав, ти чоловіче слабій, я виджу, але щож я тобі пораджу, маєш порошки “Довер” на кашель, я більш нічого. В поли мусиш робити службу, а як будеш дужче слабій, то тоді прийди і підеш до шпиталю. А т.Сагана відослав в Маловоди.

За наші подвиги санітетів мають подати нас двох з Конашевичем до відзначень. Непевне!

Взяв коц на гільфспляці, бо не маю свого, пожертвував раненим, фасунок хліба і цукорків.

7.XI. Неділя. Вітер дув цілу ніч, а рано надув троха снігу. Ми випили каву і оден спить далі, другий співає, а третій грає в карти, деиньший кріс пуцує, а другий тішиться що стягнув з Москалів сапоги, або німецку торністру дістав. Той пише лист до дому, а з иньшої зимівки прийшов стрілець і краде, ставши на дах, комин, тягне його, та ми скричали і він лишає, утікаючи. Але зимно, зимно!! Цельтом заслонили входові двері, щоби не віяло снігом, а в горі лишили дірку, аби видно було писати. Отак спимо на зимівках (малий шкіц). Понад вечір перенесене до моста. В зимівках троха ліпше заосмотрених в тепло, спочиваємо.

8.XI. Понеділок. Св. Дмитрія. Погода хоч куди, в природі і в людах. Тихо, тихо лиш осінний вітрець потягає. Вимився порядно в потоці, ставши на кладці, де сонце пригрівало. Одержав два листи з дому від Дедіка, де нарікають на теперішню біду і від сестрички, котра вживаєся коло господарки, всіми силами працює. Молода, дужа, не знає біди, хоч тяжко працює, а старі негодні працювати родичі, нарікають на тяжку працю. Подібне як я не нарікаю на се військове бідованє. Зношу тяжкі труди... хоч богато нарікає... Чекаю хвилі...

9.XI. Второк. Одержав від брата три картки, де пише, що з дому нічого не дістає

більш як місяць, що жінка здаєсь загнівалася, і колиби не дитина то Бог знає де би обертався, сьвіт великий, люди ліпше числяться з чоловіком. З великою бородою, яку не голить вже 4 місяці. Я йому відписав і потвердив, що жінка вірна най кине погані гадки. І до дому написав 2 картки змісту воєнного. Опис тижневої битви. Погода на дворі. Нині відводив мародів до мародвізиту Др. Білозора. Др. усьміхнувся до мене, а я до него і ми порозумілися між собою. А таке то було. Перед двома днями взяв я з гільфспляцу коц, не знаючи, що то доктора, другої днини прийшов пуцер і каже, якби ви були взяли мій, то нічого, а то доктора, а він трясся, що не хотів другим вкриватися, а нині він в сьміху сказав: ти взяв, а я сьміхом відповів: так. І ми оба лиш знали.

Вже вечеріє. Сотня робить іспанських їздців. Наша артилерія по два стріли час від часу пускає на Москалів. Такий якийсь жалібний відгомін іде з гармат, що мимо волі насуває сум на ум і пригноблення. Отак: йой... йой... Гарний осінний вечір...

10.XI. Серeda. Рано вмився і вигрівся до мачушиного сьвітла. Коло полудня дві гавбіци, що від нашої зимівки на 10 кроків за далеко пішли в рух. Мали повного трефера, бо розбили батарею московску. Москаль обізвався своїм "Іваном" і на право в Дудинського сотни одного стрільця розтаращив на маленькі кісточки, а двох зранив. Дорогу погаратав так, що не можна проїхати. У вечір фасунок хліба і резервову порцію консерви і цвібаку. Т.Мики-тюк Дмитро з Раківчика дав мені дві консерви, з котрих одну я зїв у вечір.

Який сум мене огортає!

11.XI. Четвер. Мутно на дворі. Хмари наступають і наводять на чоловіка якесь таке дивне пригноблене, що хилить голову і задумуєсь. Дума йде за думою про теперішнє дармоване, довге спане і марноване часу. Пополудни йдемо до Маловід до купання і вивошення. Убране забрали до одної хати і там пустили сірку, котра знищила вуши, а сами ми, то в другій хаті викупалися, вимастилися і по двох годинах вже були чисті. А пізно вечером прийшим до своїх зимівок. Дощ паде, а вітер дує зимний. Обід (консерва, бульба) і фасунок хліба, пап., цукорків і свічок. Сплю босий, лиш в скарпитках бо так тепліше.

12.XI. Пятниця. З мародвізиту вернув Білейчук Михась, що дістав на шпіц легкого, дав мені коц і фельдфляшу німецьку. Погода на дворі. Полудне - обід. По обіді артилерія - гавбіи дали 3 рази по 2 стріли на московску батарею і розбили її на прах. Цільно бють. Але в тім помагав їм літак, бездротний талеграф і якесь полотно едвабне і червоне сьвітло, беобахтер, телефон. Видно кулі, як вилітають з люфи і гинуть високо-високо в небозводі. (Шкіц гавбіци).

Вечеріє, місяць-серпанок зійшов і осьвітив легенько землицю. Москаль ще пустив кілька гранатів і шрапнелів і утих. Все втихло тільки на право артилеристи відправляючи до Бсербії одну батарею артилерії, кричать "гурра", і вони втихли, жадного стрілу, а ми засипляємо спокійним сном.

Снилося мені, що я ішов до дому. А коло стодоли много було соломи в непорядку, так що я аж охнув. Не було куда зайти, бо сильне болото, я по-при керницю, а що плота жадного не було, було обідрано, то я зайшов без перешкоди до хати. В хаті дають мені руму пити, нараз зникає все. Я сам. Боже! Боже!

13.XI. Субота. Мороз. Сонце гріє. Вітер потягає. Кава. Збірка до роботи, я яко санітет сиджу в зимівці. Лист з 3.XI. з дому. Татуньо малюють своє бідоване, через що я дуже страждаю. Та що робити. Урльопів тепер не дають. Коссак поїхав на відпустку. Горук його заступає. Але накурили в хаті. Західний вітер весь дим заносить в хату. Вже близько полу-дня, гарна осіння днина, тоби в дома орав-зіблив, а так тут дармую. У вечір прийшла почта

і принесла мені лист з 7.XI, з дому, де пишуть про своє гірке бідоване задля тяжкої праці. Щож я поможу, коли урльопу не дають, а іншим способом нема як. Є вістник з 7.XI, де У.З.Р. признає хоробрість У.С.С. і іншого подібного матеріалу.

14.XI. Неділя. Снилось мені, що я купався у млинівці, але то так дуже, щом не хотів вилазити з води. Бо дуже тішивемся що є брати в дома. Юстин приїхав на урльоп з неволі, а Стефан з Італії. Я кажу Юстинови, знаєш що, не вертайся вже більше до неволі, ти будеш наш, а він каже, ні, не можу, там є закладники мої, котрих житє залежить від мене. А хіба, що так! Ну то вернешся, але побудеш дома троха, віджиєш. Я вхожу до хати, а Мамуня кажуть, чого ти так довго купаєшся, чому не йдеш вечеряти, а дивися, так є пироги, кулешка з сметаною. А я не хочу їсти, але йду ще купатися, міжтим розмовляю з братами.

Пробудився, а то не туди. Правда, тепло мені було, але брат в неволи, а Стефан в Італії, голоден; бож та чорна кава, то забиває нерви людські. Ані тих пирогів нема, ні смета-ни, що робити?!

Вже вечеріє, т.Вінтонюк приніс вістку, що він іде до дому, а я не задовго, поїду. Незнати?!!! Що буде! У вечір купив у Фотомайчука медових цукорків і з хлібом попоїв, так що не бракувало. Т.Дроцик своєю байкою приспав мене.

15.XI. Понеділок. З раня робив спис цілої сотні, хто коли щепився і кілька разів. А на збірці покарав сотник Яремович Фотомайчука і Вербицького. Фотомайчукови дав Багай 15 буків, а Вербицькому 10. Сам зголосився бити. Дуже підлий! Що робити. Коли наш народ ще такий бідний.

Роблять коло дерева і кожний хоче маркірувати. Та чого?! Бригада кричить що "Україна" мало працює, Україна зрадлива. Роби що хочеш?! Відбувай службу охитника, а тебе називають зрадником. Така наша доля.

Перед обідом. Обід: капуста, мясо. Дописав листа до дому, протравив ринського на чеколяду, ляг спати, напившись кави з хлібом. 4 мад. Одержав від Марійки 2 картки, де просить мене на урльоп. Возять сіно до дому, нічого не зібили.

16.XI. Второк. Провадив до мародвізити до лікаря. Мешкає тепер в зимівці забезпечений від гранатів. Грубі сволоки і слупи, верх того смерекового дерева три ряди і два метри насипано глини. Безпечний!

Сумна вістка огорнула мене, а то, що в коломийський повіт не пускають на урльопи задля (воєнних перешкод?), пошести, яка шириться в цілм повіті. Приїхали з урльопу Т.Мельничук, Ліскевич і Турянський. Т.Ліскевич подарував мені ніжик, дав булки, чеколяди і папіросів. Т.Копітан обстриг мене і обголив. Цілий день перейшов, що навіть немав часу відпочати. Т.Ліскевич розповідав за життя в Коломії. Добре поводитьсь людям, тільки дорожня велика. А по селах людям добре живеться. Кожда молодиця фасує гроші за чоловіка, а людьом старим біда, що негодні працювати, але загалом добре живесь. Чутки за плямистий тиф ходять по тих селах, та...

17.XI. Середа. До мародвізити було 13 людий. Лікар злий як шляк. Та що робити, дощі падуть, хлопці дерево носять, падуть, подвигуються, тай мусять до мародвізити йти. Лікар не узнає. Каже: ти на мині мстишся! Я сам не рад, що стрільці роблять, але іншим способом можна, а не до мене...! Мав рацію.

18.XI. Четвер. 12 год. в ночі, а Микитюк Стефан встає і каже, хлопці та вас чисто позамітало, чому не пообтикаєте хати? А то кожний погляне зза коца тай каже "е то нічого". Встаємо рано, а то снігу намело в двері так, що поприкривало кінці ніг снігом, не мож піднятись. Біда! Полежав ще троха, встав, потанцював, а то вже по полудню. А на дворі

мете а мете, що викажеш голову, то так бє снігом, що не мож очий продерти.

Пішов по каву, котру не міг вже довести сюди та на горбі застряг і дальше ні. Набрав кави, але вартує вона великі гроші, в такий час проти вітру йти. Понад вечір взявся я до роботи, робити порядок в зимівці. Зробив двері, виніс болото, сніг, принесли соломи і розгорнувшись і роззувшись полягали спати, нічого не ївши. Оден рій пішов в Маловоди припровадити звідтам хліб і кухню. Кухня в болоті, в снігу застрягла, хліб не приїхав з Увсья і ціла біда. Спав цілу ніч в перинах. Сніг вже змяк, лиш вітер ще дує а приїхала фіра з консервою і з мішком цвібаку на цілий курінь. Нині другий день будемо без їди. Що робити. Сиджу накрившись коцом і мокрим плащем, а чоботи сушаться.

19.XI. Пятниця. Одержали консерву і по кришці цвібаку, кави, чаю, цукру. Я те все зів відразу. Товариші нагодували мене бульбою. Пополудни фасунок консерви, цвібаку і цукру та чаю. Каву привезли, я напився лиш кави, а фасунок вечірний лишив на пізніше. У вечір заповіджено поготівле. Т.Вульчак розложив ватру і як всі полягали спати я при сильнім огни висушив плащ, взув чоботи і зібрався, поклав де що лежало. Пізно вечером ляг спати. На дворі вітер дує сильний, а сніг змяк, місяць сьвітить так ясно начеб в днину.

20.XI. Субота. По каві збірка до щеплення віспи. Я зайшов до лікаря до хати і по перепровадженю мародівзити розібрав руку до щеплення. Т.Павлух насмарував, а що кипячої води не було щоб ніжик вмочити, то лікар чекав і тимчасом десь Ганківський мене записав, що я щеплений і я відійшов. Довідався, що Москалі кофнулися з Бенєви ?!

По обіді одержав картку від т.Савчука, котрий пише, що Андрійко тяжко хорий (туберк). Погано як так. Смерть чоловіка найде і на гладкій дорозі. Мене тут у поли нічого не берєся, хоч у голоді і холоді і біда часами така, що далі не йде. А він у теплі і в добрі тай смерть пригнітає. Що робити?! Така доля наша.

В ночі около 9 год займилася наша хата так, що я мусив натягати чоботи і іти гасити, бо приходилосьби було на дворі ночувати. Угасилим!

21.XI. Неділя. Св. Михайла. Пік барабулю через цілий день, а пополудню зайшлим до Раківця на квартири. Та ліпша квартира в тій зимівці, аніж у якійнебудь хаті. Сьмітя повна хата, піч розвалена, а вікон нема, повиривали разом з віконницями, дах зірваний на паливо. Санітети зайшли до якоїсь комори і лишень її спорядили, як прийшов приказ іти на фельд-ваху. Мене і т.Костюка призначили до першої чети, котра мала іти до роботи. (Кілька слів понищених мишами). Нічого не видно, мрака сильна, добре підсуватися, але недобре втікати. Раз віднесли по одному кізлови (перекрестя) на фельдваху і пішли до Раківця спати. Зимно, иней насів на дерева, буде мороз.

22.XI. Понеділок. Раненько в 6-тій год збірка. І. чета на фельдваху. Ідемо почерез Семаківці на ріку Стрипу. По другім боці ріки оден коло другого трупи а трупи. Ноги босі і пообрабовувані тільки не погребані. Заходимо до Бенєви, де земля зрита нашими гранатами та шрапнелями. Декунки порозвалювані, а Москаль, Бог знає де опираєся. А може аж над Серетом?! Я зайшов до хати, котрої Москалі не знищили. Пересиджую днину. Взагалі Москалі не є такі варвари як ми. Село надаєсь єще до мешканя, де пр. Раковець, і Семаківці розшарпані що не можливе мешканє. В хатах вікна є, двері, ліжка і лавки, шафи, образи і ин., тільки де гранат упав, то там знищенє, як пр. церква і костел, знищені на останнє.

Зів консерву, каву і хліб, свій тай Конашевича, тай ще голоден. Дивуюся, що з 35 Пер. їв бурак квашений, але я на його місци зівби таксамо. Вечеріє, приходить аблезінг... Зів обід, дістав у т.Іваничука хліба чвертку і ляг спати, а місяць присьвічує, така ясна ніч, о Господи!

23.XI. Второк. Сотня відійшла до Бенєви декунки поправляти, а ми санітети і мароди

лишилися. Мороз, иней присів дерева, сонце зійшло ярким зимовим сьвітлом. Обід зів коло нашої кухні і після права в Носковского сотни, вимився, і лиш що впорядкувався, як одержав від дорогого мені брата дві картки з Любляни (Ляйбах) зі шпиталю, де перебуває хорий на ревматизм ніг. Така наша доля. Тай від сестрички Марійки, котра пише, що сіно троха повозили, а решта ще стоїть, нічого не збили. Жаль огортає серце на таке бідовання, горювання, та що робити! Сумна вістка! Т.Барабах в боях під Семаківцями згинув.

Думка моя є, що коли підемо на спочинок, писатися до рапорту о перенесеня до війська Рег.24. Ленунг 3,60 К.

24.XI. Серeda. Цілий день перейшов ба на ходженю до лікаря, ба на байдикованю. У вечір одержав лист з дому, в яким дороженький мій татуньо цілком бадьорніше розписуються про домову журбу. Хоч є праця і бідовання та більше вже вважають на наше життя як на домашню працю. Дороженький Юстин писав з неволі в жовтни і падолисті. До нині Богу дякувати жиє.

25.XI. Четвер. На збірці дав мені дежурний листа з дому. Питаються який є адрес до др.Воевідки в тій цілі, щоби я дістався до кадри. На то я їм відписав лист, а рівнож і вуйкові (стрийкови) Василеви.

Нині приказ був їти на квартири до Соснова, але щось задержалися на завтра, нині не йдуть. Було вино!

Україно, Україно, Ненько, моя Ненько!

Чого Ти така нещаслива, шарпали Тебе давно за пановання незгідливих наших князів, розривали Тебе за козацьких часів, гнобили, розібрали навіть в останнє, а тапер на кістках і крові хочеш Ти вставати та... круки, чорні круки шарпають Твоє тіло і пють кров, а пси гризуть тії живі кости і не дають спомоги Тобі піднятись. Ти розірвала вже кайдани та много замків, котрих тяжко розімкнути. Ті кайдани, Ми ! розірвали "Стрільці"! та незгоди, сварки між нами, негодованє на вище становище, приплив нових жовнірів, примушених до нашої справи, розриває нашу "Ідею". Кожного думкою є лиш змаркірувати, усунутись від доброго діла; оден деморалізує десятьох!

Щож я маю робити?! Чи їти дорогою гладкою, чи триматись до останнього. Думка йде за думкою, і кінцевий вислід є такий, щоби усунутись, піти в вир державного життя і звідтам підпомагати братам Українцям, бо лишитись, серце болить а болить, слухаючи день за днем наруги і ганьби "Наших".

Справа така: Стрільці цофнулися з фельдвахі, тоді коли Прусаки і Мадяри тримались на своїх становищах. Зато на Стрільців спала остання ганьба, приказано згортати болото по вулицях, а з командантами нашими бригада не хоче говорити. Причина є та, що в тій бригаді є поляк ікс (х). Справа яка підносила і обнімала вже найвищі вершки, тепер упадає. У вечір при сьвітці записую.

26.XI. Пятниця. Ідемо на квартири до Тудинки присілка Соснова. Я мешкаю на квартири в столді без дверей, а роблю декунг сильний з сильного дерева.

Працював до пізної ночі і докінчив. Нас чотирох санітетів і дінстфірер Турянський разом з нами. Він задля того з нами, що має хліб і папіроси. Дуже нервовий. Задля сильного гайду, запалилася солома і ми ледви вгасили. В самій півночі звалилася на мене глина і так горячо притулилася, що ледви двоох товаришів відвернуло єї. Утікаю з декунка в столду і до рання пересиплю в ній. Ноги мені відмерзають, та що робити.

27.XI. Субота. Одержав від брата Стефана зі шпиталю з Угорщини лист, де вихваляє свою долю. До полудня варив бульбу, а пополудни рисував таблицю "Лятрина 3.сотні", бо

санітети копали яму. Сплю в декунку під дверима і йду кілька разів для себе. Сильно голова болить, а до того розвільнене. Прийшло з кадри 140 старших, між ин. Андрусятчин, Бровко і Мелимука. Много ізбраних, а мало здатних.

28.XI. Неділя. Записався до мародвізита, а лікар дав день вільний від служби і порошки Гофмана дав зажити.

Записався до сотенного рапорту в справі перенесення до війська. Т.Глушко записав мене до курінного рапорту.

Читав Діло з 20.XI. де пише про значінє битви в Семаківцях. Цар і царевич були під швармою і своєю присутністю заохочували стрільців фінляндских до боротьби. Виказував, яке значінє буде мати сей бій, коли тут рушать вони вперед то і крила посунуться; тому так хоробро билися їх стрільці за Семаківці.

29.XI. Понеділок. Голосився до курінного рапорту та т.Соловчук сказав, що нині неможливий рапорт, бо люди при роботі. Нема всіх в дома. Крутять, бо не хотять пускати до війська. Т. Гнида, що зі мною ставав до рапорту о перенесенє до війська, дали йому урльоп на 10 день домів. Мені би рівнож дали та в коломийський повіт заборонено їхати. Ріжні розрухи між стрільцями, негодовання, здається, що вже недалекий кінець їх. Нам пишуть в Ділі за дарунки на Різдво для Стрільців, та яке тепер Стрілецтво, то не варта їм того.

Стрінувся з т.Козланюком, котрий говорив мені, чому я не пишу до Лучки Василя, нащо я відповів, що такий час, що не хочеся часами і до дому писати задля морозу і ин. перешкод. Стріча з т.Мелимукою пишеся рівнож о перенесення до війська.

Але гарну пісоньку російську співають рекрути, а іменно:

Ой дівчино молода чи ти любиш козака

Бариня, судариня, гей любя ударила, вдарила, врезала в барабан

Барабан, грьомко йдють, салдатушков множок йдють,

Салдатушков множок йдють, йдють, йдють. (Рефрен від бариня).

30.XI. Второк. Зголосився у т.Грималюка до курінного рапорту. Товариство пішло на вправи. В 11 год. був уставлений рапорт, атаман Дудинський відбирав його. Казав до полкового рапорту зголоситися.

1.XII.1915. Середа. Питаємся, в котрій годині буде полковий рапорт та відповіли п.Горук, що пізнійше буде, десь завтра, а нині ні бо нема атамана Дудинського. За причину я подав, що при війську скорше зможу здати сему клясу як при Стрільцях.

Написав до дому лист, де бештаю Николу за його згїрдливий лист писаний до дому і поздоровляю їх з поля битви.

2.XII. Четвер. Фр. Йосиф вступив на престол 2.XII.1848.

Раненько збірка. Небо замутилось, почав падати дощ, який замерзав на плащах жовнірів. Ожеледа. Крок за кроком ступаєш непевно, бо кожної хвилі можеш впасти. Ідемо за сільце Тудинку, де під дощевим небом відправляє український піп Службу Божу. Скоро переходить Євангелиє і Вірую... тай два рази клякни і відкрий голову і кінець. Музика заграла Боже буди покровитель і "Ще не вмерла Україна". По сім концерті роздали медалі срібні другої кляси і бронзові людям, котрі собі того заслужили і котрі не варті того були. Питався я атамана Дудинського, коли буде полковий рапорт, а він мені відповів, що він не є в тім поінформований. Нічого?! Пополудни була Шванцвізита і перегляд чистоти чоловіка. Я брудний, вуши, без сорочки - чистий.

У вечір був у т.Іванчука, котрий одержав медаль бронзову і є дінстфірером 1.сотні. Дав мені хліб і ікс цигарів. Просив мене, щоби до него ще колись загостив. Я дуже радо, хочби задля того що ... много людей в хаті, і я не доповідаю. Хліб є!

Перенісся до зимівки, яка є просторніша і висша. В ній мешкають новоприбувші кадристи. Сплю від стіни коло дверей. На дворі тепліше. Я роззувся, розгорнувся і так вбравши сорочку ляг спати.

3.XII. Пятниця. Раненько, а тепліше на дворі, пішов я до потічка вимився в порядку, списав хорих до лікарських оглядин, відніс книгу до сотника Яремовича, щоби підписав, скликав хорих і пішов до лікаря Білозора.

Мене болить голова висше правого ока, вже так третій чи четвертий день, здаєсь мені, якби якась сила стискала око і ту кість над оком. Відчуваю біль. До того свербить мене тіло. Займилася стодола, котру вгасили стрільці снігом. По сім перестрашу, де грозило знищенню нашій хаті зн. лікаря, дальше велася мародвізита, котру перервав оберарцт, що нараджувався над чистотою людей і котрий радив заряджувати порядок по зимівках та лятринах, бо оберст говорить, що Україна все бешмуцт. Обід вже роздають в той спосіб, що мясо окремо, а зупа окремо. Робив порядок коло нової зимівки. Пишу при свічці т.Бровка, котрий віди змісту жолудкового.

4.XII. Субота. Введеніє Пр.Д.Марії. Був у лікаря, котрий дав мені аспірини на страшний біль голови. Три порошки рано, в полудне і вечір. Цілий день перевалаясь ізза болю голови. Не знав ще до нині жадних тяжких болів, а нині пізнаю що то значить. Чоловік впадає на силах. Помимо того пополудни перестала мене голова боліти і я став здоровший. У вечір ішов я з кавою і по дорозі задля болота і ожеледи і темряви впав на руку тай заболотив собі плащ, шапку і сподні. Тай зле не вийшов на тім. Бо нім обмив руку снігом, то надїхали сани і привезли хліб. Я почекав... Т.Іванчук дав мені зі свого фасунку оден хліб на мене і т.Олесницького. Крім того т.Сіщук що фірманить в неприсутности Іваничука дав мені пів хліба. Добре я скористав, бо ввечер зїв пів хліба, а цілий на завтра.

5.XII. Неділя. Раненько взявся я до роботи сніг скидати з декунка, бо дуже много води натекло в хату. Поправив, вимився, зїв обід і відпочиваю. Нічого не дістаю ні з дому, ні з провінції та що робити. Дош паде на дворі, болото по коліна. Мої фінанси 2,70 к і 75 коп.

6.XII. Понеділок. Одержав з дому 2 листи і 3 картки, дві від Марійки, а одна від Анни.

7.XII. Второк. Я оповістив товаришам, що буду збирати бруд до праня, то щоби попідписувати собі сорочки і калісони, чета і початкові букви, імя і назвиско. В полудни зібрав я бруд, взяв в декого гроші за пару по 20 кр і пішов до Яремовича по перепустку. Яремович дав мені Службовий листок, я з ним пішов до Ґорука, котрий підписав його, і віддаєм до полкової управи, де мені видали Пассіршайн і прибили його трома печатками. Важний до 12 год. в ночі. На тренярській фірі заїхав до Увся. Тут заніс бруд до Ганки, поздоровився з нею і повечерявши пішов до Маринки, котра вже давно спала. Приймила мене сметаною і сиром тай т.Лібер відійшов, а я ляг на бамбетель і з ночію ляг під перину. Погрівся коло Маринки і знов пішов на бамбетель бо инакше то цілу ніч бувби не спав.

8.XII. Середа. Раненько ще незоріло, як Маринка зварила пиріжків, а я вмившися засукав рукави аж по лікті і їв аж за вухами лящало пироги зі сметаною і сиром. Ганці дав 6 кор., а за 6 кор. казав я купити своїми грішми кавалок мила 60 кр. Поснідавши ще в Ганки, попрощався і відійшов. Пообідав, а лікар був при обіді. Від Михася одержав лист.

9.XII. Четвер. Болото. Температура плюсова. Тільки добре що тепло, але в зимівках холодно, стіни वोґкі, з гори капає "ес каппет фон да обен", домівка збочочена, так що ні де лячи ні сісти.

По обіді лікар переглядав всіх стрільців, чи чиста сорочка, чи чисте тіло, чи короткий волос і чи член половий здоровий. Сего разу вийшов я без закиду, бо все було в порядку.

Понад вечір виголився, обмився і у зимівці другої чети чекаю на хліб.

10.XII. Пятниця. Легенький мороз. Вимився у потічку, списав хорих і привів до мародвізиту. Народ хорий є в дійсности, бо в такім гною сидить, що до не витримання. (Шкіц торністри австрійської).

Чутка: Оден хорунжий пустився на шпіонажу в наші позиції. Перейшов їх і зайшов до нашої курінної управи. Тут просив о печатку, бо яко розбиток хоче притулитись коло наших Стрільців. Слово по слові наші його припровадили до бригади, де найшли папери, в котрих мав вже точний опис всего нашого району. Відобрали йому жите розстріленем.

В нашім Стрілецтві тепер великий нелад. Той нелад робить самий простий народ. Він є невдоволений ізза строгого теперішнього поведення офіцирів, негодує на всякі новоповставші права, тратить віру що до здобутя України. Дух злоби зайшов в їх уми, кожний стараєся змаркірувати. Рекрутів повно у лікаря, кожний нездоровий. А старі і прастарі вояки мусять повнити службу за них. Думка наших є, всіх старих зібрати в одну або дві сотни і вислати на Волинь на етапову службу.

Стрілець Москаля все бє (2) Гей, гей, уха, ха

Ліпше було, ліпше було неходити, ліпше було, ліпше було не любити,

Ліпше було, ліпше було тай не знати, чим тепер, чим тепер покидати.

З раня впав сніжок, котрий прикрив землицю вже такою на добре. Небо мутне. До Увся приїздить якийсь великий пан і на то конто трени мусять довести військови живність, щоби завтра був спокій. Вечеріє. Я хорий на всім тілі.

11.XII. Субота. Завтра йду до Увся.

12.XII. Неділя. Но під вечір зайшов до Увся. Сейчас пішов до Маринки, котра приймила нас вечерою. Т.Лібера відослав до Ганки, а сам лишився. Мені постелила на бамбетли і ляг спати. Але тому щом мощно був змерз, то пішов до Маринки загіртіся. Та довго не міг грітіся, бо дуже хотів спати, а тут не можливе було. Тому назад ляг на своє місце і спав до раня як забитий.

Пришив собі відзнаки однорічняка.

13.XII. Понеділок. Заспокоїв всі потреби купецкі, а вечером зібрав біле, посортував і завтра іду.

14.XII. Второк. Купив у Маринки масла, сира, сметани і молока тай хліб за 1 к, масла кг-9 К, драми по 2 К. тютюн 16- ка- 40 кр. Заплатив за пару по 20 кр і з невдоволенем Ганки відійшов. Приніс біле на трен, а тренарі кажуть, що вечером будуть їхати.

15.XII. Середа. Збірка на площі за Тудинкою в повнім риштунку. Генерал-майор Блюм зложив візиту. Ми робили дефіляду перед ним.

16.XII. Четвер. Нині ходив Горук по траверзах і між иньшими записав мене до курінного рапорту за те, що я не йшов до роботи. Пополудни попросив я у т.Яремовича Службового листка до Увся. Т.Яремович оповістив мені, що атаман Горук подав йому кару на нас кількох Стрільців, а іменно на мене шпанги; але коли я йому розповів як справа малася, то він написав мені Сл. листок. Я з листком пішов до атамана, а від а. до полковника, де полк. писар написав німецький пассіршайн, а полковник підписався. Забрав біле, кинув на фіру, тоту що нею привезли багажі музикантів до Тудинки і заїхав до Увся. В Увсю заніс біле до Ганки, сказав єї кілька гроша дам, тай пішов в гості до Маринки. Тут попоїв і ляг спати.

17.XII. Пятниця. У Увсю накупив дрібничок у жида не за свої гроші. У Тудинці прийшла до мене вістка нова, а іменно друга траверза є zagrożена тифом і холерою. Т.Карпюк хорий є на тиф, його забрали до Сан.Дивізії. Вечір пишу дневник.

18.XII. Субота. Купалися всі ті, що мешкали разом з Карпюком, одержали біле і пішли

до вибраної хати на розслідження. Я одержав пару біля від лікаря.

19.XII. Неділя. Св. Николая. Купалася одна наша чета, а заразом артилеристи. Я запізнався з одним цугсфірером від артилерії, в котрого попросив я продати мені консерву як мас. Він Німець віденьчук, добрий чоловік, попросив мене разом з ним іти до артилерії. Тут дав мені консерву і цвібак, я дав дві корони, але лиш на то взяв, щоби я ще прийшов по дві консерви. (Баттері і 21). Нині фасувалим біле, ручники, хустинки і феци.

20.XII. Понеділок. Сніг вкрив землю. Я прочитав польську книжку "Рубін Везирша", вжем забув чия. З дому одержав два листи з 12.XII. і 15.XII.

21.XII. Второк. По ленунгу зібрав я гроші на біле і вечером переписавши дату на пассіршайні, вийшов з Тудинки о 5 год вечером. На мості маляр каже мені, показавши йому пассіршайн, : йов, йов!!! (значить, добре). Я сказав: добраніч і опинився вскорі в Увсю. В селі зайшов до Маринки, котра зварила вечеру, я повечерявши пішов до Ганки де й переночував, задля того що в Маринки якийсь вояк ночує.

22.XII. Середа. Св. Анни. Раненько накупивши в жида чеколяди, свічок і медівник за 30 кр, в товаристві т. Наворотнюка вернув до сотні. Вечером написав до двох товаришів, до яких довгий час не писав, Василька Лучки і Гриця Чужака. До дому написав і до обох сестер.

23.XII. Четвер. Написав до редакції Діла, щоби вислали мені з 1916 роком часопис. До товариства "Просвіта" написав, щоби вислали календар до дому. Фасували теплі вовняні коци. Сквітував гроші з т.Бендейчуком і вийшло, що я маю чистих грошей 7 корон.

24.XII. Пятниця. Ніч заложив в я моїм куті, вже мені тепло, так що аж душно. Мороз на дворі крепкий. Сотня робить днину коло дороги, а днину іде на вправи. Мароди і маркіранти роблять порядки коло зимівок.

Нині пополудни роздавали нам Січовим Стрільцям подарунки від ц. і к.армії. Ті подарунки і під псом, тим що в них не було нічого, цінного й памятного. 10 тісточок, 5 цигарів, 2 куби, 5 фельдпостівок, 1 картка (мальовило), нотес послідного сорта і пів пачки тютюну з папірками.

Вечером взяв Сл. листок у сотникового заступника Загаєвича, з котрим то листком пішов до атамана Ґорука, котрий дозволив написати пассіршайн до Увся і на котрім він підписався, замість полковника Коссака. Наш сотник Яремович поїхав на урльоуп до Відня, тепер є іменований старшим четарем.

По каві а десь то було по п'ятій годині, пішов я з т. Вульчаком до Увся. На 8 год. булим в селі. Маринка наварила пирогів з сиром, а ми попоїли. Я написав кілька карток до дому і до рідні тай полягалим спати.

25.XII. Субота. Рано наварила баба пирогів, а я зївши кілька пішов в село. Біле ще неготове, ще просихає яких 30 штук. В шевця полагодив чоботи, дав 20 крейцарів за направу. Лиш що вийшов від шевця і йшов купувати папіросів, як мене закликав т.Томенко до хати Насті. Приходжу і своїм очам не вірю. Яким чином він тут опинився? Довідався, що здав сему клясу у Львові, що Савчук здавав разом з ним. За місяць, два піде здавати матуру. Мені байдуже! Прийде час і на мене. Я взяв обід у тренярській кухні, але такий недобрый, щом го навіть не міг до рота взяти. Нині вмерла у Увсю молода жінка на холеру, а дітий восьмеро забрали до Маловід до приюту. Плач, крик...!

26.XII. Неділя. Відобрав плащ роблений з двох пелерінок гумових, заплатив 3 к за роботу. Взяв у Маринки масла і сира, а хліба вже не мала, дав 4 к, і пішов до Соснова.

Тут новини: мене ставлять до рапорту, доктор і сотник за то що я сидів (три дні)? у Увсю і що біле не привіз. Я собі з того нічого не роблю, лиш лягаю, бо сильно голова

болить, а тут ще до того капає з верха, тому що цілий день студений ішов дощ. Пополудни фасунок хліба і тютюну мадярського пів пачки. Тепер треба погратулювати Михасеві за сему клясу.

Але се капає а капає... Ага одна газдиня казала мені, щоби я до неї заніс бруд, то лиш возьме по 20 кр за пару, а не так дорого як Ганка по 30 кр. за пару.

27.XII. Понеділок. Взяв пассіршайн у полковій управі і зайшов понад вечір до Увся. Ганка тачала білє, а до 30 штук сушила ще. Я прискорював єї, щоби чимскорше робила, бо я вже був сварений від панів.

23.XII. Второк. Рано все білє почислив, а було його 160 штук, 5 штук бракує, я заплатив 20 ринських за білє тай розпрощався, і запровадив його до трену. Трен поїхав вже на гору, я попросивши п.кухаря від офіцерської кухні, котрий приняв білє на фіру, що їхала з другим сніданєм для офіцерев. Сам купивши товариствои сьвічок, та карток пішов за фірою. Прийшов на "гору", а то вже не туди; з зимівок позабирали всі двері, печі і прічі і по приказу панів переносяться до села Соснова до хатів. Я троха роздав біля, а решту вечером вже в Соснові роздавав. Санітети зробили собі добрий захист в якійсь забрудженій комірці, в котрій досить добре жити. Сплю на прічі від дверей.

29.XII. Середа. Збірка всіх на подвірю і похід на оболоне. Тут по короткім розруханю приказали йти до курігглі хати, де був жандарм від бригади, котрий відтискав на смертних картках палець вказуючий; це на те, щоби Москалі не могли шпіонувати на нашім боці.

30.XII. Четвер; Цілий день перейшов на тім, що списував білє до праня і дав на трен. Сам іду аж завтра, бо на ніч не дозволяють йти.

31.XII. Пятниця. 1915. Вибрав перепустку до Увся, роздав бруд поміж баби і накупивши дещо для товариства сейчас пополудню вертаю назад. Глухі відгомони артилерії заносить з правого крила. Чутка є, що коло Бурканова злапали наші 400 Москалів. Я читаю вечером "Огнем і мечем" Сенкевича, наголос в санітетській квартири, хлопці охочо її слухають. Десь то товариші одержують завізвання від дирекції, щоби йшли здавати висші кляси, а я нічого не роблю, тихо сиджу. Чому це так? Чи може брак людини, котра би могла заохотити і підтримати? Здається! що так!!! Пізно нині вечером сиджу на прічі і по перечитаню кількох розділів пишу, але мороз на дворі! Бо я в руки змерз.

Кінець дневника за рік 1915.

Можна вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
Можна все на світі вибирати сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

"Лебеді материнства" - Василь Симоненко

Проблеми актуальні

Іван

ПАСЕМКО

*Науковий працівник Інституту українознавства КНУ ім. Т.Шевченка.
Живе і працює в Києві.*

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС: СТАН, РЕФОРМИ, ПЕРСПЕКТИВИ.

За останні майже десять років відбувається реформування українського правопису, що торкнулося особливо написання власних назв чужомовного походження, правопису вітчизняних імен та прізвищ. Яким же був стан нашого правопису і чи потрібна була його реформа? Безперечно. Бо як відомо, “Український правопис”, що його схвалили 1928 року, а видали 1929 року, був побудований на своєрідному компромісі: слова українського походження необхідно було писати згідно з східноукраїнською правописною традицією, а запозичені вирази за цим правописом 1928 року писали згідно з західноукраїнською традицією. Такий правопис не міг влаштувати комуністичних ідеологів, які вже тоді виконували божевільну думку про те, щоб майже 190 націй і народностей колишнього СРСР злити в одну інтернаціональну біомасу - “єдиний радянський народ” з єдиною російською мовою. Щоб втілити в життя цю божевільну ідею, було зроблено справді багато. Знаний російський етнодемограф Соломон Брук¹ стверджує, що за період 1925 по 1954 рік в ім’я цієї ідеї різноманітними шляхами переписів, депортацій, переселень, уточнень тощо “широка страна моя родная” втратила десь у межах 90 етносів великих і малих. З такими націями, як українська, чинили по-іншому - все було скероване на те, щоб українську самотність, особливості нашої ментальності, навіть своєрідність українського правопису максимально нівелювати і наблизити його до російського. З тією метою і було здійснене наступне видання українського правопису 1933 року, яке було зорієнтоване лише на східноукраїнські правописні традиції. Але незабаром довелося переробляти і правопис редакції 1933 року: упродовж 12 років над ним працювала комісія на чолі з академіком Леонідом Булаховським. Саме тоді, в 30-і роки, українська мова була позбавлена літери І, і за російським взірцем було утверджене написання єдино Г, г. Власне тоді німець Goethe став звучати українською - Гете, француз Hugo - Гюго, ще один німець Hegel - Гегель, що, звичайно, спотворювало звучання цих прізвищ, обмежувало, сказати б, виражальні можливості українського правопису та української мови. Якщо взяти такі ж “виражальні можливості” чеського, словацького або польського правопису, то вони могли цілком адекватно віддавати вимову чи звучання згаданих прізвищ Hugo, Goethe, Hegel. Тож дітище акд. Л.Булаховського з’явилося друком 1946 року, згодом з невеликими змінами та доповненнями наступний “Український правопис” побачив світ 1960 року. Але тут доречно зупинитися іще на одному “Українському правописі”, який упорядкував Іван Зілінський, і видало його “Українське видавництво” Краків-Львів 1943 року. У передмові до третього видання цього

¹ Соломон Брук. *Население мира.*

правопису Іван Зілінський, зокрема, відзначив: "З приєднанням Галичини до Генеральної Губернії виринула потреба переглянути ще раз справу українського правопису, бо ж виявилося, що в нас тут і там помітні ще деякі, хоч і невеликі та несутні, відхилення від тих правописних правил, що їх установили впорядковані мною два видання "Українського правопису", виданого в Кракові 1940 і 1941 року. Для повного узгодження української правописної системи Провідник Українського Центрального Комітету проф. др. Володимир Кубійович покликав окрему Комісію... Комісія на цілому ряді засідань переглянула попередні видання правопису та узгодила, за рефератом проф. Сімовича, поправки й доповнення, які входять до третього видання. Головна зміна Комісії - це поширення апострофа на дальші три функції - як правописної обов'язкової вимоги. Крім цього додано, з практичних оглядів, новий розділ "частини мови", поширено деякі інші правила, долучено розділ про німецьку транскрипцію українських імен..."

Хочу звернути увагу на явища уніфікації, що характерні для даного правопису за редакцією Івана Зілінського, який практично здійснював ідею Голоскевича, щоб мати уніфікований правопис. Кілька прикладів. Грецьке *з* передають літерою *т*, а не *ф*, як прийнято переважно у сучасному українському правописі; тому тоді писали Атени, патос, етер, кафедра, міт, ортографія, арифметика, логаритм, Пітагор, як і театр, бібліотека, теологія, теорія. Чому природа грецького *з* у словах одна і та, але в одному випадку кажемо і пишемо театр, теологія, але чомусь Афіни, кафедра і пафос?

Чеські та польські прізвища Гавлічек, Їречек, Локетек "Український правопис" за редакцією Івана Зілінського рекомендує віддавати у непрямих відмінках у формі Гавлічка, Їречка, Локетка. Згадую, що у своїх пропозиціях під час обговорення редакції "Українського правопису" 1990 р. я пропонував проф. А.Бурячкові утвердити форми типу Гашек - Гашка, Вондрачек - Вондрачка за аналогією до Садок - Садка, Бурячок - Бурячка. Але міцно вкорінена традиція російської мови, яка не відчуває своєї спорідненості з чеською та польською мовами, послідовно і нині відстоює форми Гашек - Гашека, Франтішек - Франтішека, Ірасек - Ірасека, хоча, до речі, чеською там звучить Їрасек - Їраска. Але нормальної віддачі чеських та польських прізвищ українською нам вдасться досягнути хіба що у третьому тисячолітті нової ери, коли забудуться великоросійські прожекти правопису, і будуть запроваджені в життя справді наукові засади українського правопису.

Майже тридцятиріччя існування правопису 1960 року, на традиціях якого виховувалось щонайменше два покоління, десь наприкінці вісімдесятих років переконало всю українську громадськість, що необхідні зміни, реформи. В державі йшла перебудова - такої ж перебудови вимагав і правопис. Тож 1988 року в Інституті мовознавства ім. О.Потебні НАН України була створена робоча група з метою редагування другого видання "Українського правопису" (1960). Цю групу очолив тоді провідний науковий співробітник інституту професор Андрій Бурячок. Запропоноване через два роки третє видання "Українського правопису" (1990 р.) викликало неоднорідну реакцію - бурхливу дискусію в зацікавлених організаціях, на шпальтах газет та часописів. Саме тоді окремі фахівці, особливо науковий редактор видавництва "УРЕ" Т.Щитківська, протестуючи проти нового уніфікованого правопису, заперечувала, наприклад, пропозицію орфографічної комісії про написання разом "півогірка", "піваркуша" за аналогією до "півмісяця" і "півроку" та висловлювала такий суто "науковий" аргумент, що, мовляв, "автори нового проекту штучно створюють розбіжності між українським і російським правописами". Російська мова, за переконанням Т.Щитківської, була своєрідною панацеєю, на яку обов'язково мали орієнтуватися всі народи СРСР. Нині, з відстані часу, хотілося б запитати не лише Т.Щитківську: "А чи був резон тоді, в

тридцятих роках, коли уніфіковані українські написання “пляж”, “муляж”, “плякат”, “плян”, “лямпа”, “Люксембург”, “Клюб”, “люкс” під “благодотворним” російським впливом розбалансували, але зберегли “пляж”, “муляж”, “Люксембург”, “люкс”. У чому ж полягав позитив дублювання складного і неуніфікованого російського правопису? Хіба що ускладнив український.

У новому “Українському правописі” (1990 р.) позитивним було те, що непростому українському іменникові “тато” повернули правильні форми множини “тати - татів”, як, до речі, зафіксовані у листуванні Степана Руданського з рідним братом, про які, на жаль, не відали укладачі словника - довідника “Українська літературна вимова і наголос” (“Наукова думка” - 1973) на чолі з відповідальним редактором доктором філологічних наук Михайлом Жовтобрюхом. Тож “татові” повернули правильні форми, витіснивши абсолютний покрив множини “тата” - “тат”, витворений в кабінетах “мовознавців” чи не під впливом російського “пап”. До речі та правильна форма “тати - татів” була до того зафіксована у “Словнику труднощів української мови” за редакцією С.Я.Єрмоленко (“Радянська школа” - 1989. С. 285) та у Республіканському міжвідомчому збірнику “Культура слова” за 1989 рік (С. 39). І ці зміни щодо “тата” були цілком логічні, бо якщо візьмемо однотипні іменники дядько - дядьки - дядьків, батько - батьки - батьків, навіть західноукраїнське діалектне вуйко - вуйки - вуйків - всі вони відмінюються за одним і тим же зразком. Викликає, правда, подив, що вже у наступному виданні “Українського правопису” (1993 р.), тобто четвертому виданні, виправленому і доповненому, знову поряд з формою татів запропонували і форму “тат”. У цьому випадку дивують пояснення та аргументи проф. Андрія Бурячка, мовляв, дехто із членів Орфографічної комісії НАН України наполягав на формі “тат”. Свого часу акад. Л.Булаховського викликали у відповідний відділ ЦК КП(б)У і змушували чи наказували наперекір логіці викреслити з українського алфавіту літеру “І, і”. Виходить обов’язки ЦК КП(б)У виконує нині Орфографічна комісія НАН України.

Українська громадськість схвально прийняла і такі зміни в правописанні, як написання Бразилія, Сицилія, Аргентина, Алжир, бо вони відбивали вимову поточного мовлення. Хоча і тут дивує непослідовність Орфографічної комісії та редактора О.А.Дітель // О.А.Дітеля. Бо ж автори правопису реабілітували чи реанімували літеру І, і, навіть у Покажчику подали 32 лексеми, що починалися на літеру “І”, але коли це “І” виступає усередині слова, то пишуть по-сучасному “Афганістан”, “Аргентина”, “аргентинець”, “аргентинський замість - Афганістан, Аргентина, аргентинець, аргентинський.

Логічно за усіма законами української мови містові Рівному та області повернули нормальне українське звучання м.Рівне, Рівненська область замість неприродної для українця форми Ровно, в якій, зрозуміло, читалось звучання назви міста, що йому надали його колишні завойовники - рос. Ровно, польськ. Równo.

Можна б іще навести безліч прикладів позитивного реформування українського правопису, але зупинимось докладніше на деяких рекомендаціях правопису, що, на наш погляд, науково не обґрунтовуються.

Уже тоді, після появи 1990 року “Українського правопису”, деякі форми відмінювання окремих прізвищ, запропоновані новим правописом, викликали суперечки і заперечення. Автору цих рядків в порядку обговорення нового правопису довелося виступити на сторінках тижневика “Культура і життя” (13 травня 1993 р.). Беремо хоча б такі типово українські прізвища як Андрухів, Ковалів, Прокопів, Петрів, Пономарів, котрі автори правопису радили віддавати в непрямих відмінках як Андрухова - Андрухів, Ковалева - Ковалів, Прокопова - Прокопів, Петрова - Петрів, Пономарева - Пономарів. Останні, тобто

Андрухів, Ковалів, Прокопів, Поньмарів, вважаємо таким же штучним витвором, як і форми множини тата - тат. Це ж грубе порушення фонетичних законів української мови. Зрештою, аналогічні назви міст Київ, Харків, Миколаїв, Львів ніхто не дозволить собі віддавати у родовому відмінку Київ, Харків, Миколаїв, Львів. Навіть найавтохтонніші галичани ніколи не дозволять собі висловитись, що я "приїхав до Львіва". У літературі 30-х років у Галичині поспіль уживали в називному відмінку прізвища Глібів, Костомарів, але у непрямих відмінках все йшло за законами фонетики української мови: Глібова - Глібову, Костомарова - Костомарову. Сьогодні дивує те, що дехто з числа східноукраїнських професорів, окремих інтелігентів хочуть бути більше галичанами, ніж самі галичани, переступаючи межі розумного.

Зрештою, такого гвалту над своєю мовою не чинять ні чехи, ні поляки. У чеській мові маємо аналогічні присвійні форми прикметника у називному *bratruv, tatinkuv*, але ніхто із чехів не дозволить собі на форму в родовому *bratruva, tatinkuva* це був би хіба абсолютний анальфабет. Схожі прізвища маємо у польській мові, як і топоніми з закінченням на -ów, що аналогічні українським -ів. Отже, *Rzeszów - Rzeszowa, Kraków - Krakowa, Piotrków - Piotrkowa, Jan Janów - Jana Janowa*. Приклад з підручника "Język polski" Tadeusza Lehra - Splawińskiego: "Drobniejsze studia nad wzajemnymi stosunkami językowymi polsko-czeskimi w rozwoju historycznym oraz polsko-ukraińskimi wychodziły spod pióra W. Taszyckiego, T. Lehra - Splawińskiego, I. Zilyńskiego, J. Janowa i W. Kuraszkiewicza". Тож прізвище у родовому Janowa - у називному звучить Jan Janów (1888 - 1952).

Знаний український мовознавець у діаспорі Іван Кошелівець на сторінках "Всесвіту" (ч. 12 - 1996 р.) у матеріалі "Український Мюнхен" висловлює свій критичний погляд і на сучасний, уже реформований український правопис. Ось слова Івана Кошелівця: "Звісно, київські журнали (мова переважно про часопис "Сучасність", редакція якого після Мюнхена була переміщена до США, а згодом - до Києва. - І.П.) не відмовляють нам своїх сторінок, але як дасте туди статтю - щастя, як появиться за півроку. До того ж ми з konieczności трималися єдино чесно зробленого правопису 1928 року, іноді званого скрипниківським. А академіки Білодід і Русанівський з "подобострастия" угналі літературну мову в так огидно русифіковані "норми", що як редактори з коректорами підстрижуть статтю - сам себе в ній не впізнаєш!" (С.215).

Перечитуючи київську "Сучасність" не можна не погодитися з твердженням Івана Кошелівця. Ось хоча б "Сучасність" ч.12 за 1996 рік. Стаття відомого німецького вченого Андреаса Капелера подає переклад багатьох прізвищ німецьких істориків у виконанні і редакції "Сучасності", пропонуючи таке фонетичне оформлення, що формує в українського читача вимову німецьких прізвищ, яка є абсолютним спотворенням того ж німецького звучання. Найчастіше спостерігаємо передачу "о" через українське "ьо", що в цьому випадку відповідає російській традиції: *Günter Stökl - Гюнтер Штьокль - правильно Штекль, Gröner - Грьонер - правильно Гренер, Leopold Karl Götz - Леопольд Карл Гьоц - правильно - Гец*. Чому ж *Goethe-Göthe - Гете*, але аналогічне *Stökl - Штьокль*? Та що дивуватися працівникам "Сучасності", коли знаний літературознавець, доктор філологічних наук з Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАНУ, який довгі літа працює в царині зарубіжних зв'язків, і нині у своїх інтерв'ю на прес-конференціях або в радіопередачах пропонує форму Йоган Вольфганг Гйоте, мавпуючи спотворене російське звучання прізвища великого німецького поета.

Отже, майже десятирічне реформування українського правопису з багатьма суперечностями і хибамі поки що не дало бажаних наслідків. Запропонований новий правопис, на

жаль, незадовільно запроваджується в життя. Фактично лише лічені органи преси використовують у своїй повсякденній практиці засади нового написання, і серед них можемо назвати хіба що “Час/Time”, “Українське слово”. Навіть завжди прогресивна в усіх відношеннях “Літературна Україна”, згадувана “Сучасність” на цей раз свідомо чинять бойкот новому правопису, і їхні працівники, справжні ортодокси, відстоюють засади того правопису, який нав’язали нам у 30-роки як приховані, так і відверті вороги України та українства. Хотілося б побажати, щоб на межі третього тисячоліття нової ери українці, врешті-решт, таки зреалізували ідею реформи свого правопису, що личило б нашій незалежній державі. Зрештою, нічого особливого нашим сучасним мовознавцям не треба вигадувати, а просто-напросто повернути українському правопису засади, на яких ґрунтувався правопис Голоскевича та, можливо, використати окремі моменти правопису І.Зілінського. Бо ж часті зміни - не така вже прерогатива того чи того правопису. Думається, що саме такі засади мали б панувати у реформуванні українського правопису.

Пам'ятник Т.Г.Шевченкові у Білому Борі

Зліва направо: Микола Зимомря, пані Козаковська, Василь Назарук, пані Назарук, Ігор Трач

Микола**НЕВРЛИЙ**

(Братислава, Словаччина)

КОЛИ ВИЛАЗИТЬ ШИЛО З МІШКА?

Таке питання одержав я від київського поета Григорія Булаха, в якого я весною цього року був гостем. Будучи трохи заскоченим, я, трохи подумавши, відповів: дивлячись коли і де, а також - хто користується цим шилом. Мій співрозмовник з цієї, правду кажучи, досить загальної відповіді задоволений не був і зажадав відповіді більш конкретної. Коли так - подумав я собі - "висиплю" дещо з власної автопсії, не називаючи при цьому прізвищ.

Виразно вилізло шило з мішка тоді, коли один з рецензентів моєї праці "Українська радянська поезія 20-х років", що саме готувалася до видання у київському вид-ві "Вища Школа", на полях розділу, де розглядалися структуральні особливості якогось поета, написав: "А що таке генетівна рима?" Рецензентом був доктор філологічних наук і від людини з такою кваліфікацією таке питання було більш ніж дивне.

Щось подібного трапилось з коректурою знаменитої "Варязької балади" Є.Маланюка, що ввійшла до пражського більш-менш комплексного видання творів цього поета ("Земна мадонна", 1991). Маланюкове "Від синіх меж до сіверських країн", коректор, м. ін. сам поет і випускник історичного факультету Київського університету, зредукував на "... до сіверських країн", порушивши цим не тільки розмір, але й смисл вірша. Побачивши цю хибу я мало не зімлів. Коректор не знав, що "україни" в Київській Русі були окраїнні, тобто пограничні землі держави. Він не тільки що дозволив собі "виправляти" такого поета, як Маланюк, але й порушив волю упорядника цього видання: рукопис був старанно перевірений за збірками поета. Оскільки йдеться про особливо важливий твір Маланюка, прошу всіх, хто має в себе це видання, цю вельми прикру хибу на стор. 75 виправити.

Справжньою "бомбою" на одній науковій конференції був виступ одного академіка, який, імпровізуючи, сказав: "... і відомий хорватський учений Караджич". Вук Караджич був, як відомо, лідером сербського національного відродження, з його пера вийшла 1814 р. перша граматика сербської мови. Докладніше про цю конференцію і про цей скандальний виступ пише К. Правденко в ж. "Український Історик", 1-4, Нью-Йорк-Торонто-Київ-Львів-Мюнхен 1994. В цьому випадку шило цілком прорвало мішок, бо ж його загострював сам академік.

Вельми колоче виявилось шило в досить репрезентативному запрошенні на вечір одного закордонного українця, що відбувся 17.12.1996 р. у київському Будинку вчителя, тобто в історичній будові кол. Центральної Ради. Оздобивши запрошення портретом ювілянта, впорядники, зважаючи на його особливу пошану й любов до І.Франка, включили з поезії цього геніального поета першу строфу з вірша "Земле, моя всеплодючая мати" (1880). Розгорнувши "Запрошення" я відразу запитав, що вірша скалічено, що в ньому в надрукованій строфі бракує "і". У Франка, як відомо, згадана строфа є з цим "і":

*Земле моя, всеплодючая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,*

*Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!*

Відсутністю цього “і” порушено розмір і думку автора, виявлено незналість Франка, але й ... непошану до ювілянта.

Жахливий упадок гуманістичних дисциплін, а найбільше дисциплін українознавчих, у колишній Радянській Україні виявився вельми маркантно у київському виданні першої монографії про О. Олеся, що 1994 р. вийшла у вид-ві “Дніпро”. З легкої руки гол. редакторки, яка хизується “червоним” дипломом з КУ (хоч з рук Зерова його не дістала), було усунено два авторські аркуші. А в них був не тільки автентичний матеріал, бо ж автор цієї праці поета Олеся знав особисто, консультував з ним поодинокі розділи монографії, але й розбір багатьох до того часу невідомих творів О. Олеся. Знову ж таки: непошана до поета-страдника, ділетантизм у редагуванні, недовір’я й підцінювання закордонного автора.

Слухаючи ювілейну доповідь про М. Драгоманова, виголошену досить добірною українською мовою, раптово зачув я з уст доповідача ...”редактурувати” замість редагувати. Цей самий письменник, розмовляючи зі своїм московським другом по-російському, вжив з російським прононсом українське слово “шибеница” замість російського “виселица”. Перед тим він хизувався мовою поневолювачів свого народу.

Вельми сконфужена була одна киянка (походженням із села), коли у 8-му томі академічного “Словника української мови” (1977) показав я їй, що слово “пшеничка” у розмовній мові є те саме, що кукурудза, що варену кукурудзу називають на Україні “пшеничка”. Перед тим вона рішуче твердила, що так зветься лиш рослина з родини злакових. Ця ж сама пані попутала Лермонтова з Пушкіном, приписавши йому “Герой нашего времени”. Старша сестра цієї пані з гордістю говорила, що ніхто так добре не знає російську літературу, як її молодша сестра, тобто згадана вище пані. А громадянська порядність цієї Вш. пані характеризується тим, що вона, будучи сестрою українського письменника, ходить у Києві до ... російської церкви, роблячи цим сором братові.

Інкони вилазить шило з мішка й у формі т. зв. медвежої прислуги. Саме така “прислуга” дісталась мені на сторінках “Літературної України”, яку я інакше вельми шаную, довгі роки її передплачував та час від часу у ній друкувався. Віддаючи їй Вш. редактору рукопис статті “Козацький геній Мазепи” (“Л.У.”, №15, К. 17.4 1997), попросив я нічого не змінювати. Яке ж розчарування чекало мене, коли я дістав цю статтю надрукованою. Під моїм прізвищем стояло: “доктор філології”, в легенді до грамоти, що її Мазепа дав словацьким висланцям, дослівно стояло: “текст, писаний рукою І. Мазепи”. Насамперед скажу, що свої праці я підписую без титулів. Так воно було і в цьому випадку. Коли ж уже, одначе, редактор хотів “оздобити” мене титулом (чи званням), то треба було тоді сказати ясніше: доктор слов’янської філології, дійсний член НТШ, бо ж це останнє відзначення є найвище, дане на основі моїх праць, бібліографію яких мусів я до НТШ надіслати. - Щодо ляпсусу в легенді: додана грамота (листіна) була Мазепою тільки підписана. Друкував її його секретар, бо ж ця грамота була видана у Головному Стані, тобто у Штабі українського гетьмана в Будищах 30.4.1709 р. - До подібних справ треба відноситись більш чутливо.

Все це “гріхи” далеко не побутові. Могли б їх образно назвати “тавром арештантським”, наслідком столітнього національного поневолення України, де окупантами виховувалися яничари або принайменше ті, які були байдужими до всього рідного, його припинували, вважали за “мужицьке” і рвались до “панського”, тобто російського, бо там їх очікували нагороди, “теплі” посади та інші вигоди.

В постбільшовицькому середовищі досить часто вилазить шило з мішка також у загальнолюдському, моральному аспекті. Наведу разючий і просто таки відстрашуючий випадок. На конференції про шістдесятників, яку влаштувала СПУ десь у березні ц. р., довідався я з жахом, що один з чільних українських поетів-шістдесятників запорочив арешт, а пізніше і передчасну смерть, молодого талановитого поета В.Кривця, який звівся йому в любові до поезії Є. Маланюка. Цей шістдесятник у своїх свідченнях у справі В. Кривця 9.6.1955 р. дослівно написав: "Считаю необходимым указать и на то, что Кривец расхваливал поэзию украинских националистов. Это было особо заметно, когда он восторженно отзывался о произведениях одного из лидеров украинских националистов в поэзии Е. Маланюка". Цитую з київських газет.

Як бачимо, творчість і діла шістдесятників треба оцінювати селективно, бо ж між ними були не тільки такі як В. Стус і В. Симоненко, які життя своє віддали на вівтар батьківщини, але й режимісти, конформісти а то й просто кар'єристи й перевертні.

Все це пригадав я не тому, щоб комусь докоряти чи - не дай Боже - зводити з кимсь порахунки, але в плані громадянської критики, для морального оздоровлення сьогодення, яке загроєно й іншими "гріхами". Боротися проти них українське суспільство може лиш відновленням своєї високої національної моралі, християнської в своїй основі, яка відображається в багатьох творах української літератури та яку не раз підкреслювало чимало чужинців. Одночасно хай цих кілька прикладів буде грізним мemento для тих наших учених, редакторів, рецензентів і коректорів, які легковажать собі живим і друкованим словом, знижуючи цим рівень нашої науки й видавничої культури.

**Читайте і передплачуйте щоденник
Свобода**

Svoboda
30 Montgomery Street
Jersey City, N.Y. 07302,
U.S.A.

ІНФОРМАЦІЙНА МОЗАІКА

Фотовиставка дерев'яних церков

Пряшів, лютий 1998 року, місцевий краєзнавчий музей. Цілий місяць тут тривала експозиція фоторобіт Флоріана Заплетала, на яких він протягом своєї праці в Ужгороді в 1919-21 роках як представника чехословацького уряду і секретаря губернатора, завдяки своєму захопленню увічнив неповторну красу і архітектурні особливості багатьох дерев'яних церков східного обряду. Майже 500 фотографій зробив він, плануючи свого часу видати книжку із фоторепродукціями. Однак це йому не вдалося здійснити, і він заповів свої негативи М. Мушинці, який зумів підготувати видання до друку (1980 року воно побачило світ у Відні). На Пряшівській виставці Микола Мушинка представив із своєї приватної колекції 120 фоторобіт Ф.Заплетала.

Франківський симпозіум у “сербських Афінах”

У Новому Саді (Югославія), який називають “Сербськими Афінами”, Сербсько-українське товариство і філософський факультет університету (завдяки активній діяльності голови новосадського сербсько-українського товариства С.Лалича і професора Б.Косановича) організували дні до 140-річчя від дня народження Івана Франка. Тут відбувся симпозіум “Іван Франко і серби”, в якому взяли участь сербські й українські історики і літературознавці, письменники і дослідники — Берич, Я. Рамач, М.Гольберг, І.Юшук, М.Лубківський, Л.Хайдукевич, Є.Кулеба, М.Цапа, В.Єрмак, М.Ільницький, П.Рудяков, І.Драч, Ю.Тамаш та ін. В роботі симпозіуму брав участь посол України в Югославії В.Примаченко. У доповідях учасників симпозіуму прозвучало чимало актуальних для сербсько-українських взаємин тем у світлі історико-літературознавчої проблематики. Крізь призму публіцистичної, наукової, літературної діяльності Івана Франка, яку висвітлювали з різних точок зору дослідники, так чи інакше проглядалися проблеми сучасності і виявлялися шляхи їх розв'язання.

Вшанування пам'яті Ольжича в Тернополі

У травні 1997 року в тернопільському Педагогічному інституті за участю Фондації ім.О.Ольжича (голова Микола Плав'юк) відзначено 90-річчя від дня народження Олега Кандиби — поета, археолога, визначного політика, який був провідним діячем ОУН, сина відомого українського поета Олександра Олеся. Тут було проведено наукову конференцію “Спадщина Олега Кандиби - О.Ольжича у контексті національного відродження України”. Для участі в ній і виголошення доповіді прибув із Канади син О.Ольжича О. Кандиба, виступили на пленарному засіданні також згадуваний тут М.Плав'юк, Ігор Герета (директор Інституту національного відродження України), Микола Мушинка (д-р Пряшівського університету). У трьох секціях конференції за напрямками “Археологія”, “Культурологія”, “Політологія” було виголошено студентами з різних міст України близько сорока доповідей. Вони показали не лише значення О. Ольжича для України, а й високий інтерес української молоді до цієї сильної неординарної особистості.

Третій конгрес італійської асоціації українознавчих студій

Протягом 12-15 грудня 1997 року в Римі відбувся третій конгрес однієї з найактивніших частин Міжнародної асоціації україністів, присвячений проблемі “Україна у XVIII столітті: розпуття культур”. У ньому взяли участь понад сто українознавців, що з’їхалися з міст Італії та інших країн. Було виголошено чимало доповідей, які проливають додаткове світло на історію України. Наприклад, Президент Італійської Асоціації Джіанфранко Джіраудо і його дружина Марселла Феррачіолі сповістили про невідомі досі документи в бібліотеці міського музею Венеції “Коррер”, Лука Кальві (секретар конгресу) проаналізував процеси зросійщення України, Оксана Пахльовська (завідувачка відділом україністики університету “Ла Сан’єнца” в Римі) виявила свій погляд на концепцію української державності від Богдана Хмельницького до Івана Мазепи. З Ізраїлю прибули і свої доповіді виголосили Вольф Москович (голова Асоціації україністів Ізраїлю) і Самуїл Шварцбанд, із Угорщини — Золтан Андраш, зі Словаччини — Микола Мушинка та багато інших.

Пам’яті Володимира Гнатюка

Наприкінці грудня 1997 року в Новому Саді (Югославія) відбулася наукова конференція “Володимир Гнатюк і південні слов’яни”. Конференцію було присвячено 100-літтю фольклористичної експедиції українського науковця-етнографа в Бачку.

Конференція, присвячена Ярові Славутичеві

Нещодавно в Тернопільському державному педагогічному університеті відбулася науково-практична конференція, присвячена творчості відомого українського поета з Канади Яра Славутича, організована катедрами історії української літератури та теорії літератури й порівняльного літературознавства.

Перед присутніми — студентами філологічного факультету, викладачами вузу і вчителями-словесниками — з доповіддю про життєвий і творчий шлях мистця виступив академік, доктор філологічних наук, завідувач катедрою теорії літератури й порівняльного літературознавства Роман Гром’як. Про особливості поетичного світу Яра Славутича, багатство і розмаїття художніх засобів у його поезіях розповів завідувач катедрою історії української літератури професор Микола Ткачук.

Про лексичну палітру поета вів мову завідувач катедрою української мови, професор Володимир Мельничайко.

З цікавістю прослухали присутні виступ викладача Тернопільської академії народного господарства Валерія Полковського під назвою “Філософська спрямованість поезії Яра Славутича (роздуми над виданням Твори, томи 1,2. Київ, 1994)”.

Добрий відгук отримали також виступи студентів-філологів, які досліджують і вивчають творчість Яра Славутича, визначного поета сучасності, зокрема Руслана Семківа, Оксани Басок, Людмили Боднар, Світлани Льюнгер та багатьох інших. Цікаво, що в Тернопільському університеті студентами вже захищено десятки курсових і дипломних робіт із творчості Яра Славутича. Матеріали конференції вже надруковано в тернопільському збірнику “проблеми творчості”.

Петро Сорока.

Чимало українських митців мали цілий ряд гарних виставок та мистецьких акцій в різних країнах Світу.

Так з 1-го по 15 червня 1997 року в Канадсько-українській мистецькій фундації в Торонто проходила виставка картин та шкідів Христофора Грифіна, яка базувалася на його роботах-враженнях з відвідин прабатьківщини дружини художника - України. Картини Христофора Грифіна чітко відобразили щедрість працьовитість та могутність українського народу...

Кілька цікавих виставок українського митця, що живе в Канаді - Богдана Вандяка відбулося в Торонто. Найуспішнішою була його виставка в одній із найпрестижніших галерей Торонто, яку організував у липні 1997 року Society of Canadian Artists. За роботу «Підсвідомість», присвячену десятиріччю Чорнобильської трагедії, Богдана Вандяка було відзначено особливою нагородою - призом журі Асоціації Канадських Митців... Це вже не перший факт визнання Богдана Вандяка як художника на американському континенті. Слід нагадати, що у 1996 році на виставці організованій впливовим журналом Art Focus йому було вручено приз за найкращу роботу на виставці.

Не припинив своєї активної праці український художник з Торонто Павло Лопата, про чю творчість «Зерна» мають намір розповісти у наступному числі нашого часопису.

Ціла низка цікавих акцій відбулась на європейському материкау... Так у Празі постійно відбувалися виставки українських митців з України. Згадаймо хоча б про виставку в галереї Валентина, яка відбулась у серпні 1997 року й була приурочена до річниці незалежності України, Ігоря Філобока, Наталі Матвієнко, Михайла Мікори, Анатолія Євсеєнка, Романа Зузука. І це лише одна з кількох десятків виставок, що відбулися в пражській столиці за участю митців з України протягом останнього року.

Як завжди, кілька виставок у Німеччині мала відома майстер слова й пензля з Мюнхену Емма Андієвська. Так у квітні 1998 року відкрилась виставка її робіт у міській бібліотеці Мюнхену.

А у травні 1997 року пройшла виставка художніх робіт неподалік олімпійського центру Мюнхену ще однієї цікавої художниці - Марти Оберраух-Мельничук...

У березні-квітні 1998 року в Кельні з успіхом пройшли виставки українського художника з Праги Романа Зузука, з творчістю якого ми вже знайомили наших читачів у попередньому числі нашого часопису. У грудні 1997 року в німецькому місті Дюррен пройшла чудова виставка львівського художника Бориса Буряка, з творчістю якого мали можливість ознайомитись відвідувачі його виставок тільки за останній рік у Швейцарії, Німеччині, Бельгії, Нідерландах, Франції...

У січні-лютому пройшла виставка картин Прокопа Колісника у Пряшеві.

У Парижі регулярно відбуваються виставки за участю ще одного визначного українського митця Володимира Макаренка, з творчим портретом якого «Зерна» мають намір познайомити наших читачів у наступних числах нашого часопису. А відвідини виставки Володимира Макаренка у Парижі в Galerie De L'Arcade справили незабутнє враження (виставка пройшла з 4 по 6 квітня 1998 року).

Після відвідин виставки відомого майстра пензля у Парижі - Володимира Макаренка. Зліва направо: Володимир Макаренко, Ігор Трач, Михайло Маркович. Париж, Бульвар Сент-Жермен, квітень 1998.

Галереї, виставки... Ми щиро тішимося, що останнім часом все частіше й частіше митці з України зустрічаються із своїми полотнами на розвітрених дорогах Європи, вливаючись у контекст світового мистецтва! Нехай щастить Вам.

У Львівському Палаці Мистецтв 4-20 травня 1997 року проходила Всеукраїнська дитяча художня виставка із міжнародною участю «Весняні настрої». Неоцінимий дарунок творчій дітворі зробив меценат із німецького міста

Аахен - Євген Гунько, який за власні кошти, у власній друкарні видрукував чудовий кольоровий на 70 сторінок, на люксовому крейдянному папері каталог робіт учасників виставки. І як було чудово спостерігати за захопленими й щасливими обличчями дітвори, коли Євген Гунько у січні 1998 року в цьому ж Палаці Мистецтв вручав власноручно обдарований дітворі каталоги та фарби, які він також проспонсорував... Можливо, завдяки такому добродушному стимулу, виросте не один десяток талановитих художників! А доброчинності Євгена Гунька, в жилах якого тече кров нащадка славного українського козацького роду, завдячує ще багато хто... Адже не дарма його батько Яків Гунько, був нагороджений за зимовий похід 1919-1920 років визначною нагородою уряду Української Народної Республіки - Орденом Залізного Хреста.

Славні традиції батька продовжує його син - Євген Гунько, який проживаючи в німецькому Аахені всіляко помагає українській культурі... Саме у його друкарні було видано альбом-монографію про Івана Труша...

Грамота про нагородження козака Яків Гунька Орденом Залізного Хреста за зимовий похід української Армії 1919-1920 рр...

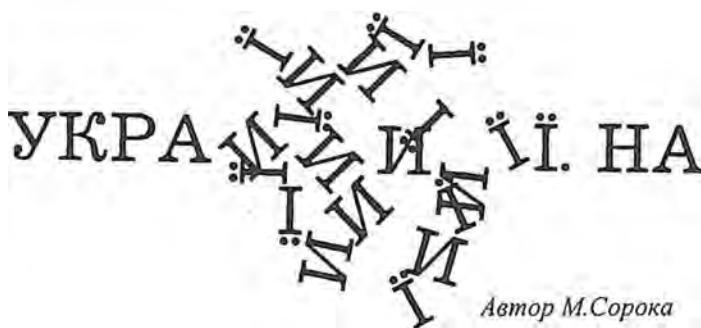
Микола

СОРОКА

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ ІЗ ЗОРОВОЇ ПОЕЗІЇ “EYE RHYMES”

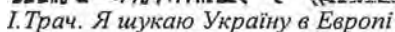
12-16 червня 1997 року в Альбертському університеті (Едмонтон, Канада) відбулася Міжнародна конференція із зорової поезії “Eye Rhymes”, в якій взяли участь понад 50 осіб із 12 країн (Канада-21, США-15, Україна-7, Німеччина-3, Великобританія-2, Нідерланди-2, Росія-2, Бельгія-1, Уругвай-1, Швеція-1, Австрія-1, Австралія-1). Конференція організована на базі відділу мистецтва і дизайну з допомогою факультету мистецтв, відділу англійських студій, відділу сучасних мов і порівняльних студій, спеціального відділу бібліотеки ім. Брюса Піла та КІУСу (Канадського інституту українських студій). Конференція була добре організована і тривала п'ять днів. Основну частину займали наукові доповіді. Різноманітне технічне обладнання дозволяло доповідачам супроводжувати свої виступи показом конкретних прикладів, що значно підвищувало рівень сприйняття. Засідання починалися о 9.00, тривали посесійно (кожна сесія тривала 1,5 години і включала три доповіді) цілий день і закінчувалися перформансами (різними виступами, читаннями віршів тощо). Протягом конференції діяло дві виставки: “Wordsounz & Eye Rhymes”, на якій було виставлено книги зорової поезії із зібрання Альбертського університету, та “ImageNations” - зорові поезії учасників конференції. Серед українських авторів тут були представлені: Мирослав Король, Микола Мірошниченко, Волхв Слововежа, Микола Сорока, Василь Трубай.

Кожен день конференції мав тематичне спрямування: історія зорової поезії, зорова поезія і канадська традиція, минуле і сучасне зорової поезії в Східній Європі, зорова поезія як глобальне явище, нові кордони зорової поезії.

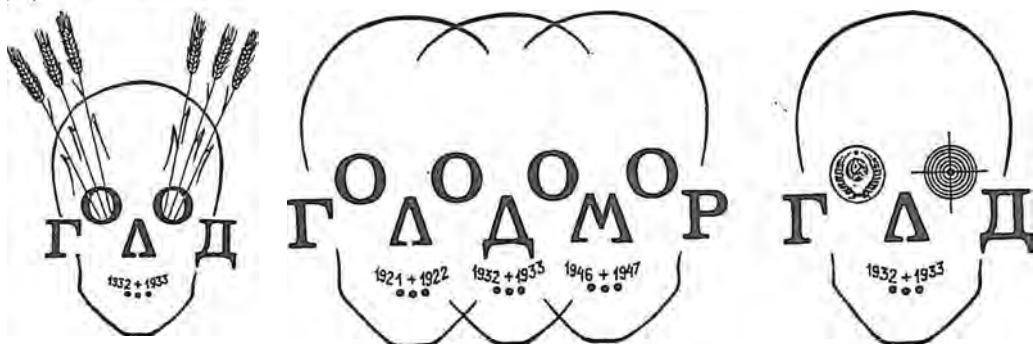

Варто відзначити діяльну участь у цій конференції української делегації (Іван Іов, Мирослав Король, Микола Луговик, Іван Лучук, Микола Мірошниченко, Микола Сорока, Василь Трубай), яка представництвом поступалася тільки Канаді та США. Окрім того з доповідями виступили п'ятеро

представників Альбертського університету українського походження (Ярс Балан, Олег Ільницький, Наталя Пилип'юк, П.Роланд, Богдан Небесьо) та Тетяна Назаренко із Філадельфійського університету (США). У конференції взяв участь український поет з Німеччини, шеф-редактор літературно-мистецького альманаху українців Європи “Зерна” Ігор Трач, який окрім усього іншого відомий і як автор зорових поезій.

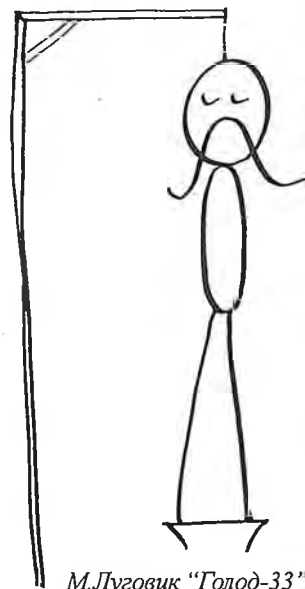

296

М.Король "Голодомор" (триптих)

П.Роланд у доповіді "Зорова поезія Симеона Полоцького" вказав на феномен Києво-Могилянської академії, в якій під різними впливами формувалася творчість письменників, причетних до зорової поезії, та на роль академії в поширенні знань в Росії. Саме такою, на його думку, була постать С.Полоцького, білоруса, вихованця Києво-Могилянської академії, основна творча діяльність якого проходила в Москві.

М.Луговик "Голод-33"

Автор цієї статті виступив із доповіддю "Українська зорова поезія епохи Бароко", в якій йшлося про органічність зорової поезії та її особливості, зумовлені стильовими рисами Бароко. Визначаючи передумови виникнення зорової поезії в давній українській літературі, ми вказуємо на чотири основні фактори. 1. Природна естетична потреба у поєднанні літературних і зорових елементів, що, зокрема, проявилось в декоративному нанесенні знакових текстів на різні предмети, в написах-графіті. 2. Візантійсько-південнослов'янський вплив, що, власне, приніс писемність в українську літературу, а також пов'язані з ним традиції орнаментики, використання різних зорових форм при оформленні книг і, можливо, конкретні зразки зорових поезій. 3. Греко-латинський вплив, який зробив основний поштовх для становлення зорової поезії в українській літературі XVII-XVIII ст., принісши уже досить вироблену поетичну теорію, підкріплену конкретними творами. 4. Такі стильові особливості Бароко, як формальна вишуканість, наочність, декоративність, панегіризм, концептизм, літературна гра та ін. Окрім того було подано схему жанрів української зорової поезії (38 жанрів) та кілька наочних прикладів.

Епосі початку XX ст. була присвячена доповідь О.Ільницького - "Михайль Семенко і графічна література в Україні революційної доби", в якій показано місце української літератури в контексті раннього європейського модернізму.

Т.Назаренко дала характеристику сучасної зорової поезії в українській і російській літературах та проблемам їх інтерпретації (питання перекладності, пародіювання, розуміння зорового образу).

У доповіді Я.Балана належно поціновано творчість сучасного українського поета М.Мірошніченка ("Микола Мірошніченко: перший український поет-конкретист") як першого письменника, який від початку 1970-х рр. продовжив традиції української зорової поезії на новому етапі.

Певну здивованість учасників конференції викликало особливе поширення паліндромної поезії в українській, а також російській поезії. Про історію та особливості паліндрома, або рака літерального, зробив доповідь М.Мірошниченко ("Паліндром як жанр

К	О	Р	О	П
О	К	А	Т	О
Р	А	Д	А	Р
О	Т	А	К	О
П	О	Р	О	К

І.Лучук "Магічний квадрат"

зорової поезії: від І.Величковського до літературного гурту "Геракліт") та І.Лучук ("Графічне оформлення паліндрома"), який є автором найдовшого у світі паліндромного тексту ("Епос і нині сопе" - 3333 літери). Не дивно, що І.Лучук запропонував фіксувати рекорди у складанні паліндромів. Оригінальний аспект паліндромотворчості розкрив російський дослідник О.Бубнов (Курськ) - "Відео-паліндроми та експериментальна поезія в Росії". У дискусії прийшли до висновку, що поширеність паліндрома в українській і російській літературах пояснюється переважанням фонетичного принципу організації тексту. Хоч І.Лучук доповнив це особливою консервативністю української мови, яка більшою мірою, ніж інші мови зберегла своє праїндоевропейське коріння.

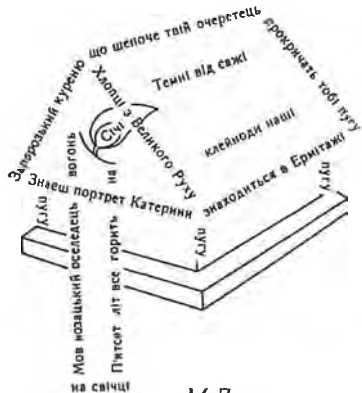
Окрім наукових доповідей українські поети (М.Мірошниченко, М.Луговик, В.Трубай, І.Іов) прочитали ряд своїх творів, акцентуючи на звуко-зорових особливостях, що робило їх певною мірою доступними для іншомовних слухачів.

У цей же день американський професор Д.Янечек представив творчість російської поетки Р. Ніконової, а російський науковець С.Бірюков (Тамбов) зробив доповідь "Зорова поезія в Росії: історія і теорія".

Четвертого дня засідань зорова поезія розглядалася як всесвітнє явище: зоровий мінімалізм та максималізм інтерпретації, скульптура як поезія, дада, конкретна поезія, риторика, шведська конкретна поезія 1950-60-х рр., пап-вірш, перфоманс кінетичної поезії, зорова поезія в контексті мексиканського авангарду, футуризм.

І останнього дня зроблено спробу накреслити майбутнє зорової поезії, зумовлене комп'ютерними можливостями. Про це, зокрема, йшлося у доповідях голландців Патріка-Генрі Бургауда ("Від мистецтва з комп'ютером до мистецтва для комп'ютера") та Еріка Васа ("Зорова поетика та інноваційна технологія зв'язку"), американця Едуардо Каца ("Голопоезія: нові можливості в голографічній поезії"). У доповідях американок Марти Каротерс і Юдіт Гофберг показано роль поетичної графіки у мистецькому оформленні книги.

Конференція урочисто завершилася великим обідом і заснуванням "Міжнародної асоціації зорових мов" (International Visual Languages Association). Щоправда, у

М.Луговик
"На сполин з дня
500-ліття Січі"

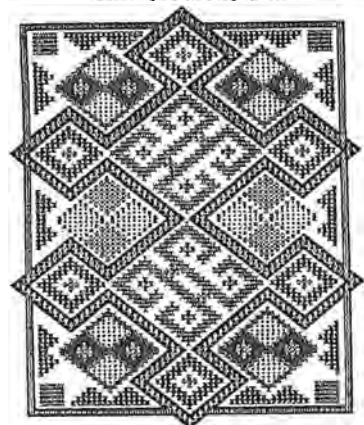
Автор Яр Балан

А ще що — поезія/малювання?			
ПИТАЮ ВАС: Шевченко чи Семенко?			
електрифікована муза			
є револьвер революції			
А може Ви маєте інші Бажання?			
Да	Да	Да	Да
НЕТ!			
одні крок вперед		такий наш літературний фокстрот.	
в два кроки			
ТАНЦЮЮТЬ			
пан доктор		пан директор	
пан редактор		пан інженер	
панора		пані Півка	
		Пантелеймон Куліш	
і панфутурист			
ПА-НІ-КА!			
Маяковський загубив свої панталони!			
а з носа тече сльоз			
КАП	КАП	КАП	КАП
капітальний клон/існ Московський мужичок			
РАЗОМ вишлем цвіти			
товаришеві Сталіну!			

Автор Я.Балан

Автор М.Сорока

Автор Я.Балан

дискусії чітко не визначилися функції, структура і завдання нової організації. Учасники конференції не погодилися із пропозицією щодо чіткої організації, яка б мала юридичний статус, кошти, періодичне видання, оскільки це тягнуло б за собою багато складних для розв'язання питань. Отже, Асоціація виконуватиме лише координаційні функції. Висловлено думку про періодичність скликання подібних конференцій. Серед ймовірних країн-організаторів називалася й Україна, як країна з багатими традиціями у зоровій поезії.

Не єдиною конференцією жили її учасники. Завдяки старанням головного натхненника і організатора конференції Ярса Балана для української делегації (до якої приєдналися і росіяни) була влаштована цікава й насичена культурна програма. За досить короткий час вдалося відвідати український музей під відкритим небом "Спадщина", селище Вегревіль, де знаходиться найбільша у світі писанка, проїхати місцями українських першопоселенців і вклонитися могилам І.Пилипова та В.Єленяка, познайомитися із скелястими горами, які тягнуться аж до Південної Америки. Повсюди відчувалася присутність України: в численних історичних пам'ятниках та меморіальних знаках, у плодах праці, вкладеної українцями для розбудови нової держави, а головне - в людях, наших сучасниках. Кажуть, у провінції Альберті проживає 12% громадян українського походження. Уже на митниці нас суворо-підозрілим поглядом зустріла жінка-українка, яка відразу полагіднішала, дізнавшись звідки ми і з якою метою прибули до Канади. Через два тижні при від'їзді інша жінка оформляла нам квитки. Півгодини спілкувалася з нами англійською, а потому зізналася, що вона українка, однак українською не володіє. Певно, процес розмивання національної ідентичності, як відзначалося і в ряді досліджень, триває. Все менше українців Канади послуговуються рідною мовою. І навряд чи цей процес зупинить нова хвиля українських емігрантів, які через різні обставини прибувають на все ще простору землю Канади. Сподіваємося, що духовно ми залишимося єдиними. Принаймні така ідея витала під час поетичного вечора українських митців - учасників конференції, які виступили перед українською громадою 19 червня в Музеї-архіві українських канадців.

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТВОРЧОГО ПОСТУПУ

Славу українознавчої науки в останні десятиріччя ХХ-го століття активно примножують вчені, які, власне, її творять за межами Шевченківської землі. До них належать, наприклад, Юліан Тамаш (Югославія), Григорій Грабович (США), Леонід Рудницький (Німеччина), Володимир Мокрий (Польща), Орест Субтельний (Канада), Аркадій Жуковський (Франція), Микола Неврлий (Чехія) та Микола Мушинка (Словаччина). З цього погляду закроюємо бесіду про універсальність наукових зацікавлень Миколи Мушинки з міста Пряшів, що на Словаччині. До того ж має місце відрадна okazія, що проступає, власне, з офіційного листа Президента Національної академії наук України Бориса Патона від 4 грудня 1997 року, адресованого ушавленому лемкові: "Вельмишановний професоре М.Мушинко, від імені Президії Національної академії наук України маю честь щиро вітати Вас з обранням іноземним членом Національної академії наук України". Таким чином, найширший загал шанувальників таланту громадянина Словаччини з "найдовшими козацькими вусами" може порадуватися: на загальних зборах НАН України від 5 грудня минулого року Миколу Мушинку було обрано членом цієї авторитетної наукової установи. Ніде правди діти, якщо б сказати: ім'я обраного зримо додає, коли вже говоримо про авторитет кожної інтелектуальної інституції, тобто осередку духовного поступу - академії, університету чи театру. Варто наголосити: Микола Мушинка тривалий час і духом не відав про винагороди. На щастя, останнім часом поміж будні голови Асоціації українців Словаччини, доктора філології Миколи Мушинки "вкраплюються" святкові відзнаки. Такою була, приміром, Почесна Відзнака Президента України, якою вчений був нагороджений 1996 року. Її вручив Миколі Мушинці - від імені Леоніда Кучми - Надзвичайний і Уповноважений посол України в Словаччині Дмитро Павличко. Отже, заслужене визнання, бо за ним справді одержима праця! Доробок науковця складає сорок книжкових публікацій, понад тисячу дослідницьких і науково-популярних статей. Їхня вагомість завжди поєднується з правдою, докладним осмисленням факту як найважливішої домінанти науки.

До найсуттєвіших видань, які увиразнюють силу Миколи Мушинки як вченого, належать, як на наш погляд, такі книжки: "З глибини віків" (1967), "Володимир Гнатюк - дослідник фольклору Закарпаття" (1975), "Фольклор русинів Югославії" (1976), "Володимир Гнатюк і його місце в українській науці та культурі" (1992), "Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів" (1996) та ін. А ось - щойно видана ошатна книжка: "Історія села Мацина Велика 1337-1997" (Пряшів, 1997). Лемківщина може пишатися одним із своїх найстарших поселень. До 620-річчя першої письмової згадки про Мацину Велику побачила світ праця, в основу якої Микола Мушинка та його син Олесь Мушинка поклали змістовні розповіді Івана Крета, Олександра Кобаси, Яна Качмарика, Андрія Колтки та Ярослава Качура. Оповідки мацинян красномовно засвідчують нездоланність людського духу, незнищеність гідності, якщо людина достойно береже свою суб'єктну ідентичність - материнську мову, звичаї, традиції, рідну культуру. Літопис села Мацина Велика рельєфно ілюструє святість Берегині...

Микола Мушинка вміє віднайти те, чого інші не бачать. У цьому його, може, найхарактерніший прояв - ні, недопитливого, а вдумливого дослідника творчих змагань і життєвих сходинок Володимира Гнатюка, Івана Панькевича, Станіслава Дністрянського, Володимира Січинського, Філарета Колесси, Івана Зілінського, Степана Рудницького, Степана

Ключурака, Олексі Новаківського, Василя Гренджі-Донського, Никифора Лешишака... Варто підкреслити: мовиться про великі долі, які, немов ясні зорі, освітлюють весь небосхил - материк української духовності. І Микола Мушинка з Пряшева ось вже понад тридцять літ стоїть на її сторожі. Про це, до речі, знаходимо численні висловлювання багатьох авторів з різних країн, а саме на сторінках цінної книжки "Благовісник праці" - Ювілейного збірника на пошану Миколи Мушинки (Ужгород, 1997, 404 с.). Отже, порадіймо разом з академіком НАН України з братньої Словаччини...

Микола Зимомря
(Ужгород, Україна),

Ігор Трач
(Цвікау, Німеччина).

ЮРІЙ АВГУСТИН ШЕРЕГІЙ - ДО НЕДОЖИТОГО ЖИТТЄВОГО ЮВІЛЕЮ.

У січні 1997 року минуло 90 років з дня народження славного сина Срібної землі - Закарпаття, корифея українського театрального мистецтва і засновника першого українського професійного театру на Закарпатті, драматурга, режисера, актора й історика Українського національного театру на Закарпатті - Юрія Августина Шерегія.

З приводу недожитих 90 роковин визначного митця, рідна земля вперше належно відзначила життєвий шлях і діяльність ювіляра на "Урочистому вечорі пам'яті Юрія Августина Шерегія", який відбувся в Ужгороді 18 січня 1997 року.

Правдиві порівняння висловив у своїй доповіді Йосиф Баглай:

"У знаменитій своїй поемі "Мойсей" Іван Франко писав:

"Я весь труд свій, весь вік тобі дав у незламнім завзяттію!

Підеш ти у мандрівку століть з мого духу печаттю!"

Це казав Франко про свою діяльність, це він, як Мойсей з єгипетської неволі вів свій народ, Франко виводив на виднокола світові народ Галичини, народ України. Я думаю, що з повним правом міг би повторити, принаймні щодо Закарпатської України, ці Франкові слова і сьогоднішній ювіляр, великий культурний діяч Юрій Августин Шерегія."

Народився Юрій Августин Шерегія 16 січня 1907 року в селі Дусині на Закарпатті, в родині священика-народовця і, таким чином, від найменших років мав змогу сприймати духовні багатства і традиції нашого народу - вечорниці з кужелем, вишиванням, чудовими співами і всякими іграми. Святий вечір з "бетлегемами" (вертепом) і колядуванням - пробудили в чутливій душі майбутнього митця любов на ціле життя до зрадливої "Талії".

Вже від 14-ти років свого життя, тобто від заснування Руського Народного театру товариства "Просвіта" 15 січня 1921 року в Ужгороді, не пропускає жодної вистави театру "Просвіта". У 1923 році, під вправною рукою корифеїв українського театрального мистецтва - Миколи Садовського, Михайла Біличенка, Миколи Аркаса й інших, виконує свою першу "велику" роль "Грома" у "Вечірньому гостеві" Спиридона Черкасенка і від тоді приймає псевдонім Юрій Грім. Псевдо "Грім" користує і як член, а пізніше як визначний керівник молодіжної організації ПЛАСТ.

Разом з своїм братом Євгеном, пластове псевдо якого було "Горішок", будучи студентами ужгородської гімназії, в 1925-1926 роках реалізують постановки п'єс і різних принагідних програм в ПЛАСТі та в товариствах "Кирило-Мефодієвське братство" і "Культура".

Засвоївши від вищезгаданих діячів театру не тільки методику, стиль, традиційну школу українського театру, але й розуміння значення театру в суспільному житті народу, при Союзі студентів на Філософському факультеті в Празі заснував драматичний гурток "Верховина". Протягом трьох років підготував 14 прем'єр, з якими виступали не тільки в Празі, Подебрадах, але відіграли 46 вистав і на Закарпатті. Крім режисерських обов'язків, в яких допомагали Юрію Августину і Михайло Біличенко та Микола Аркас, виконував чільні ролі у згадуваних постановках.

"Щасливий наш край, що вже діждався нової генерації, яка душею і тілом за народом стала..." - такими словами однієї з дійових осіб висловлює автор, Юрій Шерегії, своє кредо у першому своєму драматичному творі-п'єсі "Нова генерація", яку написав у 1929 р. Виставу, з музикою брата Євгена, поставив у вересні того ж року в Ужгороді, пізніше в Празі, а згодом пройшли з нею ціле Закарпаття.

На жаль, в тому ж 1929 році, представники тогочасного режиму, під натиском московільських та промадарських кіл на Закарпатті, ліквідують Руський народний театр товариства "Просвіта" в Ужгороді, який протягом свого існування проводив величезну національно-просвітянську роботу на Закарпатті.

"Наприклад газета "Подкарпатске гласи" (за 14 грудня 1927 року) в редакційному зверненні до міністра шкільництва і народної освіти" висловлює своє незадоволення тим, що "Українізація захопила Рахівщину, Тячівщину і Хустщину і засягла Словаччину", в тому відповідну роль зіграв і "Руський театр "Просвіта"... (Йосиф Баглай, "Закарпатська правда", № 169, від 23.7.1989 року).

Результат - державна адміністрація не виділяє фінансової допомоги Руському народному театру "Просвіта", однак пропонує здійснити проект заснування "Руського театру", якому надає на той час величезну суму грошей 30 000 - корон. Яскравий приклад відношення державного керівництва до нашого населення в минулому і незаперечна аналогія поведінки окремих представників сучасної словацької влади до питань українців Пряшівщини - "дівіде ет імпера"!

Ліквідація Руського народного театру викликала чимале обурення серед свідомої інтелігенції Закарпаття, в тому числі і Юрія Шерегія. Повернувши зі студій у Празі в 1931 році, Юрій Шерегії, разом з членами пражського драмгуртка "Верховина", засновує в Ужгороді драматичну групу "Веселка", на ґрунті якої й виникла ідея створення постійної української сцени, яка б відновила традиції зліквідованого Руського народного театру.

Працюючи вчителем в горожанській школі у Великому Бичкові, створює драмгурток місцевого ПЛАСТу, а пізніше з братом Євгеном, який працював між аматорами в Хусті та дальшими лицедіями-аматорами, в тому числі і бувшими співпрацівниками-пластунами з Великого Бичкова, а саме Ернестином Сидором, Марією Шерегії (сестра), Іваном Сасом, Іваном Шутком, Ольгою та Юрієм Шпірій, Сонєю Бойчук, Анною Шерегії (дружина ювіляра), Василем Ткачуком, Михайлом Попадичем та дальшими, скликають 4 лютого 1934 року установчі збори для заснування Крайового хору пластунів - диригент Євген Шерегії-Горішок та драматичної секції при філії "Просвіти" у Хусті - директор Юрій Шпірій, яка у 1938 році, як реєстроване дружество "Нова сцена" в Ужгороді стає в історії Закарпатської України першим Українським (так його назвав Юрій Шерегії) професіональним театром, організатором, режисером та іменованим директором якого стає Юрій Августин Шерегії.

“Нова сцена” протягом 5-ти років (1934-1939) підготувала 34 прем’єри і відіграла 240 вистав по всьому Закарпатті та в цілій тодішній Чехословаччині - і це все на власні кошти, без державних субвенцій.

Тодішню ужгородську “Нову сцену” заслужено згадують як “дитину” братів Шерегіїв.

Репертуар “Нової сцени” творила українська та світова класика, проте у великій мірі і драматичні твори сучасників та місцевих авторів, зокрема твори Юрія Шерегія - “Нова генерація”, “Слово і серце”, “Голодний” та авторські твори братів Шерегіїв - оперети: “Танго для тебе”, “Часи минають”, “Флірт і кохання”, “Діти 20 сторіччя”...

Приходять бурхливі роки 1938-1939.

У 1939 році Ужгород зайняли мадярські війська. “Нова сцена” переїжджає у Хуст і протягом трьох з половиною місяців відновлює 12 прем’єр і ставить 63 вистави по навколишніх селах. Однак дні “Нової сцени”, її головного режисера і директора, диригента Євгена Шерегія та всього натхненного колективу вже в той час були пораховані. Після розстрілу захисників “світового чуда”, маленької республіки - Карпатської України, зникає і “Нова сцена”.

Про ці трагічні хвилини в історії театру усієї Карпатської України, Юрій Шерегієв написав: “Остання генеральна репетиція, через стрілянину, вже не відбулася. Не можна писати спокійно про цей день. Можна б театральним терміном назвати його “генеральною трагедією”. Актори театру в залі проб голосно плакали”. Водночас з Карпатською Україною трагічно закінчив свій творчий шлях і перший професіональний Український театр “Нова сцена”.

Для підсумків діяльності “Нової сцени” з її режисером Юрієм Шерегієм і його братом Євгеном використаємо слова акторки “Нової сцени”, пані Марії Петрашко з її виступу на “Урочистому вечорі пам’яті Юрія Августина Шерегія” в Ужгороді:

“Ми не рахувались з тим, що дають такий автобус, чи сякий автобус, чи теплий автобус, чи не теплий автобус - ми йшли, бо ми щось корисного робили. Ми надіялись, що досягнемо на Закарпатті того, що люди будуть знати, хто вони і хотіти, щоб мати свою рідну мову, свою рідну Батьківщину. А запалювати уміли Шерегії прекрасно! Особливо Августин.

І було б добре, щоб знайшлися знову молоді люди з нас на Закарпатті, які підняли б той вогонь Шерегієвих і щоб той вогонь горів всім нам на нашу радість!”

Нема сумніву, що театральне мистецтво в житті ювіляра було на першому місці, однак сліди його всесторонньої діяльності помітні й в інших галузях національно-усвідомлюючого процесу на Закарпатті в 20-30-х роках нашого сторіччя.

Найактивнішу роботу, після зрадливої “Талії”, проводив у молодіжній скавтській організації ПЛАСТ. Від 1925 по 1936 роки - він щорічний учасник пластових таборів.

І нарешті вершина таборової діяльності Юрія Шерегія - у 1934 році засновує перший пластовий табір на Закарпатті, а саме у Вишній Апші, недалеко Великого Бичкова, який за пропозицією брата Юрія-Грома, названо “Гуцульським”.

Ганна Божук у своїй промові звернула належну увагу на діяльність нашого ювіляра у пластовому русі, підтверджуючи, що переважна більшість акторів “Нової сцени” у Хусті були пластунами і займали керівні посади в крайовому пластовому русі на Закарпатті.

Історичний аналіз співвідношення скавтської молодіжної організації Пласт і виникнення першого українського професіонального театру на Закарпатті питання відкрите і чекає на свого дослідника.

Розстрілом Карпатської України, але образно і “Нової сцени”, бо багато акторів-пластунів полягло на Красному полі під Хустом, розпочався тернистий шлях емігранта-винця по чужих краях. Втікаючи від мадярських тортур і смерті, без своїх найближчих, з

глибокою вірою у Бога і правдивість боротьби свого народу, дістався Юрій Шерегії в Югославію, до своїх, де провів "Просвіти" доручив йому реорганізацію театрального ансамблю у Бачці. З великим ентузіазмом працює серед наших земляків в різних селищах, зокрема у Руському Курестурі. На різних місцях ставить 16 п'єс, переважно української класики, вивчає з молоддю українські народні танці, продовжує писати і ставити власні драматичні твори - "Біла княгиня Тонга" та драму "На вінчанні". Велику підтримку й допомогу знаходить знову таки у своєї дружини Анночки-Чорнявки, якій вдалось чудом Божим вирватись з дітьми з мадярської окупації Закарпаття. У 1940 році, разом з родиною, повертається в Чехію і вже навесні 1941 року, із бувших акторів "Нової сцени" (також втікачів) та дальших земляків, відкрив у Празі Українську драматичну студію і протягом чотирьох місяців ставить 9 вистав. Велике порозуміння і допомогу отримує від української громади в Празі, зокрема проф. Олексі Приходька, колишнього адміністративного директора славної української республіканської капели Олександра Кошиця та хормейстра капели доцентки Платоніди Щуровської.

Побоюючись переслідувань, змушений знову втікати. Національне переконання і потреба допомогти українській справі, приводить Юрія Шерегія в Галичину, спочатку в Дрогобич, а згодом у Львів.

Іван Німчук у статті "З листів до редакції" ("Новий шлях", ч.22, з 1 червня 1991 року) наводить:

"Юрій Шерегії в 1941-1942 рр. перебував у Львові, а не в Дрогобичі. Організував Зразковий театр "Студія" при Інституті Народньої Творчости, вул.Францішканська ч.7. Був мистецьким керівником, режисером і актором цього театру.

Дир. Ю.Шерегії розпочав сезон виставою "Безталанна" І.Тобілевича, постановка Ю.Шерегія...

Варто згадати, що писала Львівська преса: "...Побутовий театр у Львові треба лише повітати. ..."Студія" має ширше значення. Її засновано, як зразковий театр Інституту Народньої Творчости й тому головна її увага у плеканні народньої драматичної творчости, у вихованні та вирощуванні нових акторських сил... Отже маємо у Львові другий український театр..."

Зродилась наступна Шерегіївська "дитина". І цей період життя і діяльності ювіляра чекає на докладне опрацювання. Для інформації наведемо, що всі рецензії, афіші, програми й фотографії збереглися в приватному архіві одної з акторок львівської "Студії".

У вересні 1945 року Юрій Шерегії спішить на Пряшівщину, де в той час активно працювала Українська Народна Рада - але свої його не прийняли!

Приймають чужі і дають посаду художнього керівника та режисера словацького театру у Пряшеві, де протягом двох театральних сезон поставив 18 прем'єр. А все-таки, серце тягне до свого - з усіх сил, хоч і не офіційно, допомагає Івану Грицю-Дудові заснувати в Пряшеві Український народний театр, у якому протягом 2 років, переважно тасмно, підготував 10 прем'єр української класики.

Директор Кошицького державного театру, Янко Бородач, високо оцінюючи фахові знання Юрія Шерегія, ангажував його першим режисером і художнім керівником оперної сцени. Протягом 1947-1954 рр. ставить 28 опер світової класики, твори словацьких авторів, однак і тут, як тільки має маленьку можливість, ставить своє, рідне. На кошицькій оперній сцені в його перекладі на словацьку мову звучать невмирущі мелодії "Наталки-Полтавки", "Ой, не ходи, Грицю", "Сорочинського ярмарку" і "Запорожця за Дунаєм" - це була перша українська опера на Словаччині взагалі. Мала величезний успіх - протягом трьох сезон - 75 реприз.

Ті самі співогри ставить з аматорськими гуртками по цілій Словаччині - в Кошицях, Жіліні, Брезні, Спишських Влахах, Виходній. А Пухов за "Наталку-Полтавку" отримав першу нагороду у цілодержавному змаганні аматорських драмколективів "Іраскув Гронов".

Якраз ота систематична постановка українських драматичних творів у чужому, не українському середовищі, однозначно свідчить про життєве кредо Юрія Шерегія і ставить його на перше місце в поширюванні шедеврів нашої класики в Словаччині, Чехії та Югославії.

У 1954 році "чужі" призначають до "своїх" - Міністерство культури Словаччини до-ручає йому заснувати оперету при Українському народному театрі у Пряшеві. З великим захопленням і нелюдською енергією, незнаючи відпочинку - робив нарешті для своїх - zorganizував за короткий час 75-членний колектив солістів, хору, балету та оркестру. Ви-працював проект 5-річного драматургічного плану для оперети Українського народного театру. Появилась наступна "дитина" з плеяди Шерегіїв. Та не надовго. Після двох років і семи прем'єр та першого місця у змаганні між професіональними оперетами цілої Чехос-ловаччини, свої же, псевдо-митці, ліквідують українську оперету в Пряшеві, мовляв, не потребуємо ані опери, ані оперети!

Наступних 20 років змушений працювати для чужих, які, на відміну від своїх, високо цінили фахові знання Юрія Шерегія, про що свідчить і надання почесного титулу Міністер-ства культури Словаччини - "Заслужений працівник культури".

Працює режисером у Сільському театрі в Братиславі, згодом у Мадярському обласно-му театрі в Комарні, в Парку культури й відпочинку в Братиславі, вчить в народній школі мистецтв. Проте, при першому зичливому моменті вертає між своїх. Гуртує навколо себе українську молодь - студентів вищих учбових закладів і вже у 1966 році готує з членами Клубу українських студентів постановку п'єси "Скам'янілі серця" класика Срібної землі - Василя Гренджі-Донського. Колектив українських студентів з Братислави виграв одне з перших місць на Фестивалі драми і художнього слова ім. О.Духновича у Сніні. Зустрічі з українською молоддю і, взагалі, з українською громадою міста Братислави, призводять до "народження" наступної "Шерегіївської дитини" - Клубу імені Тараса Шевченка приятелів міста Києва при районному осередку культури в Братиславі (1971 рік), а при клубі хор, танцювальний і драматичний гуртки - само собою, майже щорічно, з новою прем'єрою з творчості українських класиків.

Протягом свого життя і мистецької діяльності, Юрій Шерегій здійснив понад 255 постановок, з того - 200 музичних вистав, відіграв 129 характерних ролей в різних творах українських і світових класиків. Взірцем для нього були методи роботи модернізатора світо-вого театру, за походженням також українця, славного режисера Немировича-Данченка, учителя ще славнішого режисера світового імені - Станіславського. У своїх постановках і створюванні образів на сцені дотримувався психологічного реалізму та мистецтва пережи-вання, тобто був прихильником психіко-характерних, а не фізичних акторів у виконанні на сцені. Настудіював 28 народних танців, хореографію яких випрацював сам, написав 32 драматичних твори, переклав з української мови на словацьку і навпаки 28 драматичних творів, переважно опер та оперет; виховав десятки акторів, які успішно грають в різних театрах України, Чехії, Словаччини та Югославії. Написав різні спогади про ПЛАСТ, "Про-світу", статті, критичні зауваження - все це чекає на благодородного видавця.

Унікальною є його праця "Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року", яка дякуючи заходам д-ра Василя Маркуся з Чикаго та іншим "узріла світло Боже" у 1993 році у Пряшеві.

Валеріан Ревуцький у вступній статті "Юрій Шерегія та його "Нарис" висловлює такі думки:

"Феномен Юрія Августина Шерегія містить в собі подвійне значення. Його вагомість в історії українського театру є визначальною, його вагомість в розвитку українського театру на Закарпатській Україні - унікальна. Феномен, що виник з надр його рідного краю, що досконало знав його традиції й, набувши освіту в Празі, повернувся цілковито до нього. Вага його "Нарису" ще підвищується тим, що в дотеперішніх дослідженнях історії українського театру - театрові на Закарпатській Україні приділялось надто мало уваги..."

"Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року" - це така фундаментальна праця... яка є здобутком на віки!

І кожен наступний дослідник, кожен, хто хоче знати про те, який шлях пройшов Закарпатський український професіональний театр і аматорський театр, зрештою, без цієї праці ніколи не обійдеться.

Весь культурний світ визнає, що трибуною рідної мови та пісні є театр, але театр має тільки той народ, який сам є його господарем у власній державі. І ось з цією думкою, з думкою про рідний народ український, з думкою про Україну і її державу жив і творив великий майстер Закарпатської сцени.

Тож віддаймо йому велику й заслужену шану і збережімо світлу пам'ять у незалежній українській державі, у підмурівку якої він уклав натхненно багаторічну працю!

"Я весь труд свій, весь вік тобі дав у незламнім зав'язанні!"

"Підеш ти у мандрівку століть з мого духу печаттю!"

З печаттю Юрія Августина Шерегія!

*Левко Довгович
Кошиці, Словаччина.*

ПЛАСТ: ПРОБЛЕМИ Й ТРАДИЦІЇ НА ТЕРЕНАХ СЛОВАЧЧИНИ

(ДО 70-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ НА ПРЯШІВЩИНІ)

Для повнішого розуміння специфічних умов роботи між українською молоддю і, взагалі, між українським автохтонним населенням Пряшівщини, необхідно хоч би частково доторкнутись історичних і суспільно-політичних обставин життя українців Пряшівщини протягом ХХ століття.

Внаслідок Версальського договору і дальших, так званих "дипломатичних дій" з боку представників тодішньої чехословацької політичної верхівки й наперекір протестам представників Народних Рад у Старій Любовні (8.11.1918р.), Сваляві (8.12.1918р.), у Сиготі Марамошському, Пряшеві, Ужгороді (18.12.1918р.) та Хусті (21.1.1919р.), які вимагали злучення Закарпаття й Пряшівщини з Галичиною, а тим самим з Україною, Закарпаття ввійшло в склад Чехословаччини, проводилася між нашим населенням продумана систематична словакізація, і нема що гріха таїти - з безмежно відданою допомогою окремих одиниць нашого ж роду. В споконвічній історії нашого народу таке явище зовсім не виняткове.

Для підкреслення важких умов роботи пластової організації під час Першої Чехословацької республіки хочу процитувати слова нам всім дуже відомого активного діяча ПЛАСТу на Закарпатті, отця Степана Паппа, автора унікальної публікації "Пластовий альманах", виданої у 1976 році у Римі з нагоди 50-річчя українського ПЛАСТу на Закарпатті. На

стор. 90 подає таку характеристику тогочасної доби: “Чехословацька влада всіма силами старалася призупинити це національне переродження укр. Пласту на Закарпатті, тому робила натиск на краєву управу, переводила поліційні ревізії, конфіскувала українську літературу і відкликала дозвіл на побут у Чехословаччині многим українським емігрантам. Так у осени 1929 року був змушений покинути ЧСР (Чехословацьку Республіку, прим. автора цієї статті), найбільш чинний і заслужений для закарпатського Пласту проф. Леонід Бачинський. Та сама влада підтримала заснування москвофільського скавту, щоб розбити національну єдиність і перетягнути туди малосвідому закарпатську молодь”. Скільки таких Бачинських було, є і ще буде у нашому житті! Методи розбиття єдиності в нашій громаді знаходять дуже часто родючий ґрунт ще й сьогодні - приклад: Русинська оброда на чолі з проф. Магочі.

Але й наперекір дуже складним умовам роботи, пластовий рух на Закарпатті у 20-30 роках набрав неймовірного розвитку, що зробило позитивний вплив і на молодь з Пряшівщини, яка студіювала в середніх школах Закарпаття. Чималий позитивний вплив мали й зустрічі в Празькому університеті з членами Першого куреня старших пластунів, що був заснований у 1926 році в Празі під керівництвом відомого режисера та довгорічного активного члена пластового проводу на Закарпатті - Юрія Шерегія-Грома, а також і зустрічі з членами відділів Союзу Українських Пластунів Емігрантів (СУПЕ) заснованого на початку 20-их років при українській гімназії у Ржевицях, а згодом у Модржанах при Празі.

І так у 1928 році при Горожанській школі та Учительській семінарії у Пряшеві виникає перший пластовий відділ. Зголосилось 70 студентів. Засновником і керівником був проф. Йосиф Кизак, віддана народній справі людина.

У першому числі журналу “ПЛАСТУН” за 1928 рік, що виходив друком на Закарпатті, з цієї нагоди наведено: “Вітаємо із щирого руського серця ново-зорований руський відділ у Пряшеві, що першу ластівочку на весні у Словаччині, що повинна вказати правильну дорогу для всієї руської молоді Словаччини і заведе всіх до пластової організації”.

Хоч Пряшівщина адміністративно була відокремлена від Закарпаття, зв'язок між пластовими організаціями і в інших галузях суспільно-культурного життя, не припинився. Підтвердженням цих зв'язків була і участь закарпатських пластунів на урочистому святкуванні 540-ої річниці приходу князя Теодора Корятовича на Закарпатські землі. Організатором свята був пряшівський відділ ПЛАСТУ.

У 10 числі “Українського слова” за 1932 р., що виходило в Ужгороді, про це святкування написано: Пластуни з Хусту взяли участь в історичному святі пряшівських українців з нагоди 540-річчя приходу кн. Теодора Корятовича, що відбулося в Пряшеві, у дні 19-20.VI. 1932 р., під проводом братів Юрія Грома і Євгена Горішка. (Юрій та Євген Шерегії, прим. автора статті). Торжественну св. Службу Божу відспівав знаменитий пластовий хор хустської молоді під проводом відданого працівника бр. Євгена Горішка.

По обіді відбулася святочна академія, під час якої пластовий хор відспівав чимало прегарних пісень, особливо ж молитва “Отче наш” (Д-дур комп. бр. Е. Горішка) викликала велику сенсацію слухачів. Того ж дня, під проводом балет-майстра Андрія Костя, відбувся вечір народних танців, що закінчився великим успіхом. Заля не могла помістити захоплених глядачів... Народні пісні співали бувші співачки ужгородського театру Ф. Омелянович-Павленко і Маруся Кукурудза; на бандурі вигравав інж. Василь Куриленко. Вечір закінчено живим образом-картиною: “Князь Теодор Корятович з дружиною”. Вдячна публіка не хотіла випустити танцюристів”.

Величаве пластове свято у Пряшеві позитивно вплинуло на подальшу діяльність ПЛАСТУ. В окремих місцях регіону виникають пластові гуртки, які, на жаль, через недостачу

відданих, належно підготовлених керівників, поступово зникають. Свідчення про такі гуртки маємо від прямих учасників у 30 роках, а саме: від отця Прокіпчика з Українського села Хмельова на Бардіївщині, від Андрія Єдинака - довгорічного учителя у своєрідному мальовничому селі Якуб'яни, що розташоване на східних схилах Високих Татар, від отця Вінкентія Надя - ще перед півроком пароха у Руській Порубі - всі вони були членами пластової організації на Пряшівщині. Найдовше працював гурток у Кошицях, члени якого були рівночасно і членами чоловічого, а пізніше мішаного хору товариства "Просвіта" у Кошицях під керівництвом брата Самойлюка та диригента Осипа Яроша. Свідчення та фотографії про діяльність гуртка та хорового колективу отримали від Павла Мартоніка та Анни Галвач-Гашперової, які в 1935 році виконували головні дійові особи у драмі Михайла Старицького "Ой, не ходи Грицю".

Уже і в минулому столітті наші будителі Олександр Духнович та інші гуртували навколо себе нашу молодь, виховуючи її в національному дусі й традиціях, однак, на нашу думку, перший організований молодіжний рух на Закарпатті та Пряшівщині проводила між нашою молоддю пластова організація, яка, запустивши глибоке коріння на Закарпатті, на Пряшівщині не знайшла тривалого існування.

Події 1939 року на Закарпатті та Друга світова війна, на довгі роки припинили організовану роботу між нашою молоддю.

Історичною подією на Пряшівщині став всенародний з'їзд делегатів українських сіл і міст 1 березня 1945 року, на якому обрано Українську Народну Раду Пряшівщини (УНРП) як представницького органу українців Східної Словаччини (тобто Пряшівщини) нарівні Словацької та Чеської Національної Рад. В рамках Української Національної Ради Пряшівщини виникає молодіжна організація "Союз молоді Карпат", яка протягом трьох років розгорнула небувалу національно-усвідомлюючу роботу серед української молоді Словаччини, зокрема на Пряшівщині. Молодіжний мішаний хор Союзу молоді Карпат дає сотні концертів та імпрез по селах і містечках, де проживали українці. У 1947 році на першій світовій зустрічі студентів у Празі молодіжний хор отримав перше місце. Члени Союзу молоді Карпат добровільно відбудовували зруйновані українські села, які найбільше потерпіли від боїв на Дуклі і в інших місцевостях під час Другої світової війни. На жаль, там, де був вплив червоної Москви, годі було думати про відновлення пластового руху.

22 квітня 1945 року Українська Народна Рада Пряшівщини надіслала "Меморандум" Словацькій Національній Раді, в якому були наведені основні вимоги і пропозиції вирішення національного питання українців Пряшівщини. Вимоги УНРП Словацька Національна Рада повністю акцептувала і надіслала таку відповідь:

"Словацька Національна Рада як єдиний представник політичної волі словацького народу, який посідає територію між Карпатами та Дунаєм, від Морави аж до берегів Ужа, поздоровляє та вітає політичний, господарський і культурний рух українського населення, що живе на Словаччині. З новим порозумінням буде слідувати за зміцненням української національної свідомості цієї частини населення Словаччини, а також намаганням про розвиток її творчих сил і всіма засобами буде їх підтримувати... За словацький народ заявляємо, що він завжди буде дбати про те, щоб його відношення до українців були якнайкращі, щоб у жодному українському серці не мала місця гіркість кривди, заподіяної українцям..."

Протягом останніх 50-ти років таких і подібних проголошень у пізніших конституційних законах і урядових циркулярах Словаччини було прийнято чимало, однак практичні дії були протилежними, про що однозначно свідчить сучасний стан української національ-

ної меншини в Словаччині. І дивуйся світе, ті самі “товариші”, що підписали вищезгадані проголошення до українців Словаччини, через три роки, після приходу “пролетарських лідерів” до влади, своїми дальшими підписами поступово зліквідували Українську Народну Радку Пряшівщини, проголошуючи працівників Ради українськими буржуазними націоналістами, ліквідують Союз молоді Карпат і всі інші “націоналістичні організації” та їх керівників, з яких окремих, навіть, арештували.

Усвідомлюю, що наведені інформації не є предметом Конференції, проте вважав необхідним кількома фактами підкреслити оті важкі, специфічні умови роботи на Пряшівщині.

Але наш народ, з неймовірно багатою історією і духовними традиціями не можна зліквідувати, в чому нас переконали останні сторіччя фізичного й духовного геноциду з боку “старшого брата” і дальших “добрих сусідів”, які все ж таки не змогли нас зліквідувати.

У 60-их роках починається відродження національного життя українців Пряшівщини. Люди по селах вже не виступають так гостро проти українських шкіл, активніше працюють українські наукові та культурні установи, місто Свидник із своїми фестивалями стає “Меккою українців” цілого світу. Краща робота з молоддю, випускників українських середніх шкіл 60-их років ще й сьогодні помітно в національному житті Пряшівщини.

У 1968 році, під час так званої “Празької весни” виникає Рада Української Молоді, керівникам якої вдалось у 1969 році зорганізувати літні табори на Рябій скалі на польсько-українсько-словацькому кордоні - керівник Павло Дуркот, та в селі Ломному, де було близько 100 учасників з цілої Словаччини та з-за кордону. Як керівник цього великого молодіжного табору, разом з виховниками, я намагався аплікувати певні пластові норми у програми табору. Окупація Чехословаччини призводить до політичної “нормалізації” і в національному житті українців Пряшівщини. Найактивніших з нас звільняють з роботи, образно кажучи з “забороною писати й малювати”. Наслідки “нормалізації” відчутні ще й сьогодні у нашому національному житті.

“Ніжна революція” у 1989 році принесла певні полегшення хоч би в тому, що можна було відверто заговорити про скавтінг, про ПЛАСТ. У 1990 і 1991 роках виникають підготовчі комітети по відновленню діяльності ПЛАСТу і Союзу молоді Карпат (СМК). Ентузіастично-фанатики, бо інакше їх назвати не можна, і в тих складних умовах проводять неймовірну роботу і незабаром є, хоч і невеличкі, проте визначні результати жертвенної роботи.

У 1991 році, коли відновлення пластової організації на Пряшівщині було ще в стадії підготовки, відбувся перший літній табір “Карпати-91” з міжнародною участю, гарантом якого був Український мішаний хор “Карпати”, що працює в Кошицях, а головними організаторами сім’я Довговичів з допомогою Марії Рибак з Братислави, Марії Лешко з Свидника та Івана Бачі з Кошиць - всі згадувані були членами керівництва табору у 1969 році в Ломному. Літній табір “Карпати-91” мав у своїй програмі певні компоненти пластового таборування.

У вересні 1991 року відбувся установчий з’їзд відновленої пластової організації, на якому обрано Крайову Пластову Старшину (КПС) та Крайову Пластову Радку (КПР) Чехословаччини, яка й після розподілу Чехії та Словаччини, і надалі допомагала молодіжному рухові в Чехії.

Найбільшою подією в житті Пластової організації Чехо-Словаччини у 1991 році було її прийняття членом Конференції Українських Пластових Організацій (КУПО), разом з КПО України та КПО Польщі.

Від 1991 року Крайова Пластова Організація Словаччини (КПОС) зорганізувала і провела 6 літніх таборів за участю пластунів з України, Німеччини, Польщі, Америки, Австрії. Один табір проходив з міжнародною участю у Високих Татрах. Крім цього кілька

зустрічей у Кошицях, Пряшеві, Братиславі, Празі та мандрівні табори по наших селах, також за участі пластунів з України та Польщі. Кожний табір, а й кожна зустріч принесли з собою чималий досвід, проте й цікаві відмінності. Згадаю три літні табори, на яких відбувались цікаві змістом події.

Міжнародний літній табір "Карпати-92" у мальовничому лемківському селі Микова, де народились батьки визначного представника світового малярства, а саме некоронованого короля світового поп-арту - Енді Варгола (Андрія Вархоли). У цьому таборі ми мали визначного гостя - коменданта останньої лісової школи на Закарпатті у 1938 році - друга Михайла Штефуцу-Блеска, який 54 роки зберігав вуглик з останньої пластової ватри на Закарпатті і вугликом з останньої ватри, останньої лісової школи в Солочині на Закарпатті символічно підпалив пластову ватру в Миковій, ніби передаючи естафету з Закарпаття на Пряшівщину. Цей вчинок брата Михайла Блеска зробив сильне емоційне враження не тільки на пластунів з Словаччини, а й з Америки, Польщі, України та Австрії, що годі переказати. Всі учасники табору "Карпати-92" у Миковій взяли з собою по вуглику з цієї ватри, щоб символічно запалювати пластові ватри в різних державах. При цій нагоді хочу передати всім присутнім щире пластове вітання СКОБ! Від брата Михайла Штефуцу-Блеска, якого я хотів взяти з собою на цю урочисту Конференцію і на перше Всеукраїнське Джемборі, щоб особисто розповів про останню лісову школу на Закарпатті, комендантом якої він був. На жаль, йому вже 87 років і він не відважився на таку далеку дорогу з Братислави в Ужгород. Переслав пластовій громаді вітального листа і просив зачитати його.

Літній табір "Карпати-93" проходив на Україні, а саме у Львові та таборі "Червона калина" недалеко Трускавця. Складовою частиною була й міжнародна літня школа Україністики, яку організував Центр творчості дітей та юнацтва Галичини у Львові. Учасниками літньої школи була молодь з Польщі, Югославії, Казахстану та з України - Харків, Дніпропетровськ, Київ, Львів, разом 208 осіб. Цей табір був винятковим у тому, що пластуни й пластунки з Словаччини протягом трьох тижнів у вільному часі організували для всіх (і не пластунів), пластову програму, а з останньої ватри всіх 208 учасників взяли вуглик для символічного запалювання пластових вогнів і в далекому Казахстані - бо ж остання пластова ватра на цій зустрічі була запалена вугликом з пластової ватри з Микової, з табору "Карпати-92".

Міжнародний літній табір "Карпати-96" організовано у прекрасному українському селі Хмельова, в якому ще збереглась одна з 15-ти українських шкіл на Пряшівщині, хоч перед 30-ми роками їх було ще 272. Складовою частиною літнього табору "Карпати-96" була й перша літня школа українознавства, учасниками якої були учні з вибраних українських шкіл з цілої Пряшівщини. Протягом 10-ти днів учасники літньої школи україністики познайомились з історією, літературою, етнографією, історією нашої церкви та мовними питаннями. Позитивним явищем було й те, що 7 діточок, які не мали змоги відвідувати протягом шкільного року українську школу, а саме діти з Братислави та Кошиць, протягом 10-ти днів навчились читати азбукою.

З поміж гуртків найкраще працювали гуртки в Кошицях під проводом Ігоря Довговича, а згодом Романа Довговича, в Братиславі під керівництвом Марії Рибак, заступника голови КПС Словаччини і частково у Пряшеві. Кошицький гурток активно включався до підготовки Різдвяних свят з різними програмами колядок, вертепу, з якими виступали у Кошицях на Маланчиному вечорі, у Пряшеві та інде. Брили активну участь в академіях до річниць Т.Шевченка, О.Духновича і разом з Українським хором "Карпати" з Кошиць виступали у Празі, Оставі, Пряшеві, Братиславі, Кошицях, Свиднику, Меджилабірцях, в різних селах Пряшівщини, а й за кордоном - в Австрії, Бельгії, Польщі і само собою в Україні.

Активно допомагали в організації і підготовці Міжнародного фестивалю духовної пісні східного обряду в Кошицях.

Одним з найбільших досягнень, крім таборів, різних зустрічей, вишколів і мистецьких програм, можна вважати започаткування роботи української недільної школи в Братиславі. Заслуга в цьому заступника голови КПС Словаччини, подруги Марії Рибак.

Крайова Пластова Організація Словаччини нараховує 146 членів, тобто новацтва - 20, юнацтва - 81, старших пластунів - 31, пластунів сен. - 16. Окремі наші пластуни й пластуни були учасниками й виховниками та членами таборової бурави у літніх таборах в Німеччині, Україні, Америці. З нагоди 80-річчя заснування ПЛАСТу, ст.пл.Ігор Довгович, крайовий комендант юнацтва, репрезентував Словаччину на святкуванні ювілею в Америці, а в 1993 році 26-членна група юнацтва з Словаччини була учасником святкування ювілею у Львові. Дотепер найбільшу допомогу у вишколі виховників і, взагалі, в роботі ПЛАСТу Словаччини подала КПС Німеччини, частково КПС України.

Отакою була в минулому і є в сучасному діяльність пластової організації в Словаччині. Проте треба підкреслити, що жертвенна робота кількох відданих національній справі осіб - ентузіастів-фанатиків, на добровільних началах, за рахунок відпуску, або вільного часу, за рахунок власних грошей і всяких пожертв, не в силі розгорнути роботу між українською молоддю на належному рівні. У майбутньому будемо змушені, все ж таки, звертатись за допомогою до всіх пластових родин. Однак не піддаємось!

І тому, я хочу закінчити словами незабутнього діяча Закарпатського ПЛАСТу о. Степана Паппа: "Слухай Україно! Закарпаття, цей найменший клаптик освяченої Твоєї землі, за свободу українського народу, на Краснім Полі - під Хустом, віддало на жертву свої первістки, найкращих своїх синів-пластунів!"

Левко Довгович.

ЗОЛОТИЙ ЮВІЛЕЙ

(ДО 50-ЛІТТЯ "ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ")

Півстоліття минуло з того часу, як 1 січня 1948 р. в одному з таборів для «переміщених осіб» у Великобританії вийшло перше число журналу «Визвольний шлях». Журнал був скромненький, друкований на циклостилі. Поступово він удосконалювався. Сьогодні він і щодо змісту, і щодо зовнішнього оформлення відповідає найсуворішим світовим параметрам.

Від самого початку в ньому була точно визначена мета - визволення України з більшовицької неволі та її проголошення самостійною державою. До сьогоднішнього дня було видано 596 чисел, кожне на 100-150 сторінок друку, і в кожному ця ідея була на першому місці.

Місячник «Визвольний шлях» є органом Організації Українських Націоналістів, та не лише суспільно-політичним, а й науково-літературним журналом. Оця друга частина в ньому навіть переважає. 29 років головним його редактором був Григорій Драбат. Він зумів згуртувати навколо журналу кращі сили української еміграції. Літературний профіль йому надавали довгорічний професор Харківського університету літературознавець, критик і мовознавець Володимир Державин та письменник Леонід Полтава.

На сторінках журналу появились офіційні документи, ґрунтовні статті з економіки, політики, науки, образотворчого мистецтва, театру, міжнародних взаємин; друкувалися вірші, оповідання, повісті, літературознавчі та соціологічні дослідження; велися запальні дискусії. Чимало уваги на його сторінках було присвячено т.зв. «окраїнним» регіонам українського етносу - лемкам, бойкам, гуцулам. Писалося і про Пряшівщину.

До 1968 року про зміст журналу ми довідувалися лише посередництвом радіо «Свобода» і то з великими труднощами, бо передачі були піддані немилосердному глушенню. Якщо якийсь число потрапляло до нас, воно таємно передавалося з рук в руки й читалося переважно ночами. В 1968 р. внаслідок «празької весни» в Чехо-Словаччині було скасовано цензуру. Я, як секретар Дослідного кабінету україністики, написав листа в редакцію «Визвольного шляху» і одержав майже повний його комплект і за попередні роки. В бібліотеці кабінету він до 1971 р. був кожному доступний. Журналом зачитувалася, зокрема, молодь та науковці України, які були частими гостями нашого кабінету. У 70-их роках «Визвольний шлях» (як і «Сучасність» та інша українська емігрантська преса та література) знов потрапив у «спецфонд», та згодом його вилучили з фондів бібліотеки і разом з іншою «націоналістичною» літературою (понад 2.000 книжок) запроторили в один з підвалів старого факультетського ґуртожитку, де переважна більшість видань була знищена водою від прорваної водопровідної труби. Лише частину цієї безцінної бібліотеки мені після двадцятих років вдалося врятувати. Від 1989 року «Визвольний шлях» знов регулярно надходить у бібліотеку науково-дослідного відділу україністики Пряшівського університету та в усі українські редакції Пряшева.

Нині «Визвольний шлях» видає Українська Інформаційна Служба в Лондоні (головний редактор Ілля Дмитрів, його заступник - Богдан Харахат). До редколегії входять кращі науковці та публіцисти України та української діаспори: Г. Васькович, С. Галамай, Г. Дем'ян, С. Караванський, С. Квіт, О. Коваль, В. Косик, О. Кушпета, Л. Наконечний, В. Олесків, С. Стецько, П. Цимбалістий та М. Шагилов. Кожен має за плечима неабиякий життєвий, науковий та публіцистичний досвід, що красномовно відбивається на рівні журналу. Число регулярних співробітників «Визвольного шляху» давно перевершило шість сотень. В останньому часі він має такі основні рубрики: «До питань державного будівництва», «Література, мистецтво», «Наука, дослід» та «Огляди, рецензії».

Щоб представити читачам політематичність та різноманітність змісту журналу «Визвольний шлях», я трохи детальніше зупинюся на його останній - листопадовій книжці (1997, 4.11). В ній опубліковано 33 матеріали. Є тут звернення Проводу ОУН з приводу 55-ліття утворення Української повстанської армії та інші офіційні документи, нарис про президента Генеральної Асамблеї ООН Геннадія Удовенка (міністра закордонних справ України), аналіз сучасного стану і перспектив цукрової промисловості в Україні, стаття про допомогу української діаспори Олімпійському комітетові України під час літніх Олімпійських ігор в Атланті (в яких Україна здобула дев'яте місце у світі) тощо. Книжка містить і статті про свавілля КГБ у Чорткові, про п'ятдесятиліття переїзду вояцтва Першої Української дивізії Української національної армії до Великобританії, ювілейну статтю про Степана Ленкавського. В літературному розділі опубліковано поему Олеся Бабія «Базар».

Майже цілий розділ мистецтва присвячено творчості українського маляра Опанаса Заливахи з Івано-Франківська, який у вересні м.р. привіз у Великобританію виставку своїх картин. О. Заливаха, колишній дисидент і довгорічний в'язень ГУЛАГів, разом зі своїм

другом Євгеном Сверстюком, влаштував кілька зустрічей з громадськістю Великобританії, щоб поінформувати її про сучасний стан політичного та культурного життя в Україні. На сторінках «Визвольного шляху» В. Мельник подав його загальну характеристику та коротке інтерв'ю з художником. Тут же подано огляд виставок О. Заливахи, ілюстрований репродукціями шістьох його творів.

У шостому продовженні розвідки Б. Трофим'яка «Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні від початку 30-их років XIX ст. до 1939 р.» багато уваги приділено пластовому рухові на Закарпатті (І. Бірчак, О. Вахнянин, Ю. Шеретій-Грім, М. Аркас, Р. Шухевич та ін.).

Київський літературознавець Федір Потребенник в 1996-97 роках виступив на сторінках «Визвольного шляху» з цілою серією цінних розвідок про репресованих діячів української культури. В 11 книжці це статті про Василя Маслова-Стокоза та Михайла Качанюка. Поштовхом до написання останньої була невеличка стаття М. Мольнара в ж. «Дружно вперед» (1989, ч.4), на підставі якої Ф. Потребенник встановив контакти з родичами та друзями поета, який в 1926 р. вліпмався на гачок радянської агітації і виїхав із Праги у Харків - «будувати Радянську Україну». Там його більшовики засудили на п'ять років таборів, а після відбуття строку покарання в жорстоких умовах Сибіру - розстріляли.

Без хвилювання не можна читати і статтю директорки Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаника Лариси Крушельницької, в якій вона виступила на захист фондів колишнього «Оссолінеуму», які сучасна польська влада вимагає «повернути» у Польщу. Авторка переконливо доводить, що тут про «повернення» не може бути й мови, оскільки архів «Оссолінеуму» був створений і завжди зберігався у Львові. Більше того: граф Оссолінський цілу свою колекцію заповітом довічно подарував Львову. Згідно з міжнародним правом вона належить цьому місту, тобто Україні. Повернено може бути лише те, що було вкрадено або незаконно вивезено, а бібліотека та архів «Оссолінеуму» не були ні вкрадені, ні вивезені. Навпаки, зі Львова в 1943-44 р.р. було вивезено найцінніші матеріали цієї колекції (авторка перераховує їх на підставі протоколів), які польська сторона і не думає повернути Україні.

Трьома критичними статтями редакція повертається до Другого всесвітнього форуму українців у Києві. В. Жила пише про ювілей «Визвольного шляху» та ділиться своїми спогадами про довгорічну співпрацю з журналом. У розділі «Огляди, рецензії» прорецензовано найновіші видання, серед яких виділяється книжка Є. Мисила «Repatriacja czy deportacja?». (Варшава, 1996).

Це був короткий огляд одної із 596 книжок ж. «Визвольний шлях». Нині редакція готує до друку бібліографічний покажчик змісту журналу «Визвольний шлях» за 50 років, який, напевно, стане вагомим джерелом до пізнання історії післявоєнної боротьби української еміграції за Українську державу. Нині, коли кінцеву мету цієї боротьби досягнуто й Україна стала самостійною й незалежною державою, видавець (за зразком інших еміграційних часописів) думає повністю перенести редакцію «Визвольного шляху» із Лондона у Київ та передати журнал в руки тих, які нині будують Україну.

Протягом п'ятдесятьох років «Визвольний шлях» виходив на кошти української еміграції, не одержуючи жодних дотацій з державного бюджету Великобританії. Основним джерелом його фінансування була передплата та добровільні пожертви на пресовий фонд. Завдяки жертвності української політичної еміграції, головним чином, членів ОУН, «Визвольний шлях» з честю виконав своє завдання.

Виходячи з важкої економічної ситуації в сучасній Україні, дирекція Української інформаційної служби в Лондоні окремим листом звернулася до передплатників та читачів

“Визвольного шляху”. В листі, між іншим, говориться: “Ми відчуваємо необхідну потребу звернутись до Вас, Вельмишановні Передплатники і Читачі “Визвольного Шляху”, щоб Ви своїми щедрими пожертвами на пресовий фонд журналу допомогли нам закінчити його п’ятдесятиліття, видати з тієї нагоди бібліографічний покажчик і довершити розбудову бази в Києві для його безперервної появи в другому п’ятдесятилітті у вільній Українській державі”.

Я переконаний, що українська еміграція і на цей раз не залишиться байдужою до свого улюбленого журналу, який у столиці незалежної України буде виконувати нові завдання, пов’язані з розбудовою міцної Української держави. Щиро вітаємо редакцію з 50-літтям, а журналові в нових умовах бажаємо нових успіхів.

Микола Мушинка.

“ЩАСТЯ ІТИ - В ПОЕЗІЇ”

У другій половині жовтня 1997 у Паризькій Катедрі Св.Володимира відбулася зустріч з поетом Ігорем Трачем, головним редактором літературно-мистецького альманаху українців Європи “Зерна”. Українська громада Парижу та околиць мала можливість вже втретє слухати його поетичний голос. На цей раз він познайомив публіку із своєю новою, шойно виданою збіркою поезії “ДОТИКИ”, яка вийшла друком у баварському “Flacius-Verlag”. Художнє оформлення та ілюстрації до глибокої та неординарної його поезії майстерно виконав самобутній львівський художник Олесь Нога, чия творчість прикрашає збірки вже не одного відомого українського поета. Він же оформив збірку філософсько-поетичної лірики І.Трача “Вірою живу” (1993), завдяки якій поет після років вигнання повернувся в Україну. А зовсім недавно франкомовний читач мав можливість познайомитись із книжкою поезії Оксани Смереки-Малик “Три любові”, виданої французькою мовою з графічним оформленням знову ж таки Олесь Ноги.

Але повернімось до “Дотиків”. Як наголошує у вступному слові київський письменник Анатолій Мойсієнко, Ігор Трач своєю новою збіркою поезії переконує читача у тому, яким є щастям для людини далі йти. “Це щастя поет декларує в житті і поезії. Зрештою, він не декларує. Він іде. В житті.

Той, хто звідав нелегкі тернисті шляхи-дороги за тоталітарного режиму на рідній землі, хто відчув полиновий присмак чужини в рідному краю, навряд чи зможе бути щасливим на чужинецьких теренах Європи, Америки... Для Ігоря Трача щастя - не просто лишатися самим собою за будь-яких часів, ідеологій, не просто долати життєві труднощі, перешкоди, а повсякчас бачити Берег Надії, аби навіть згаснувши, як пише в одному з віршів, світити комусь удалині.

Щастя йти - в поезії...” (З передмови Анатолія Мойсієнка).

Звичайно, що нова збірка поезії Ігоря Трача “Дотики” стала ще однією небуденною подією на поетичному небосхилі української поезії на європейському континенті. А графічні ілюстрації-знахідки Олесь Ноги тільки ще більше підсилюють глибокий філософсько-естетичний потенціал поетичного світу Ігоря Трача. І символічно, що презентація “Дотиків” вперше відбулася саме у Парижі. У листопаді автор познайомить читачів із своєю новою книжкою у Львові та Києві.

Три роки тому, також восени, у цій же залі Ігор Трач познайомив нас із літературно-

мистецьким альманахом українців Європи “Зерна”, його першим числом. Цього разу, всі, хто прийшов на зустріч, отримали новий подарунок - третє число альманаху, а також мали можливість познайомитись із виданнями поетичної серії “Зерен”: збірками поезії Оксани Шморгун з Угорщини “Благословенна будь, моя далека і єдина”, Івана Киризяка з Польщі “На дорозі із кирилиці”, Оксани Дзери “Недовершена вершина” та Віктора Остапчука “В білих покоях”. Незважаючи, що більшість авторів “Зерен” розпорошені по десятках країн, що редакції доводиться постійно переборювати масу труднощів, наступне число вже майже готове й прийде до читачів десь під кінець весни наступного року. Збірки Ліди Мельник “Вистава з одним антрактом” та Оксани Печарської “Роздертість простору” вже у друці. На наступний рік у поетичній бібліотеці “Зерен” заплановано видати сім збірок: Зореслави Коваль з Мюнхену, киянина Анатолія Мойсієнка, пражан Тараса Мурашка та Милана Регули, львів’янина Ігоря Павліва та інших. Звичайно, що такі новини не могли не порадувати нас, слухачів, що прийшли на цю творчу зустріч. А виступи Ігоря Трача завжди збирали у Парижі аудиторію слухачів не байдужих до українського слова в Європі.

*Пилип Наум’як
Париж*

*На вечорі поезії Ігоря Трача в Іллінойському університеті Урбана-Шампейн
17 червня 1997 року виступав Богдан Рубчак*

У ВІНОК ЗНАМЕННОГО ЮВІЛЕЮ (ДО 80-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ)

У 1904 році Іван Франко у статті “Старе й нове в сучасній українській літературі” використав цікаве у багатьох вимірах словосполучення “з погляду вищої культури душі”. Так, власне, звідси випливає наше зацікавлення давніми й недавніми подіями, що мали місце в історії України. Про це мимоволі думалося на форумі, що відбувся 1-2 травня 1998 року і був присвячений 80-літтю знаменного ювілею проголошення Української Народної Республіки (1918-1998). Мовиться про добре організовану міжнародну наукову сесію, яку своєчасно запланували й провели три осередки - Кошалінська управа відділу ОУП, Українське вчительське товариство у Польщі та Союз українок у Кошаліні. Пленарне засідання відкрив вступним словом голова Оргкомітету др. Роман Дрозд; він увиразнив самотність національно-визвольних змагань українського народу у XX столітті, привернувши увагу до позитивних і від’ємних уроків, які містить феномен української революції 1917-1920 років. Науковець ширше розгорнув цю тезу в об’ємній доповіді на тему: “Українська Народна Республіка та її місце в історії духовних змагань українського народу”. Тут доповідач вдало окреслив своєрідні повороти долі України як другої за величиною країни в Європі. На жаль, тільки величиною, бо ж суспільні, сказати б, політичні чи радше національні права українців були зведені на європейській арені (а ще гірше - на вітчизняних теренах!) до мінімальної скриньки. І саме у її стінах народ боровся за право жити та вижити..., здобуваючи певні висоти в арсеналі культури, науки, матеріального життя. У цьому сенсі цікавими видаються факти з доповіді дійсного члена Національної Академії наук України, д-ра Миколи Мушинки (Пряшів, Словаччина), яку вчений надіслав під назвою “Розвиток науки в добу Української Народної Республіки”. На жаль, з поважних причин доповідач не прибув до Кошаліна, проте учасників зворушило палке привітання академіка, яке завершувалося промовистим рядком: “Вірю, що конференція спричиниться до глибшого пізнання чинників Української Народної Республіки та об’єктивного розуміння її досвіду. Душею я з Вами. Академік Микола Мушинка”. До речі, з темою словацького українознавця добре узгоджувалася доповідь д-ра Ярослава Грицьковяна “Система шкільництва в роки Української Народної Республіки та уроки її досвіду”. З-поміж цих уроків слід виділити фактор, який пов’язуємо з набутком освітан, загалом інтелігенції у справі зміцнення національної свідомості, якщо її розглядаємо крізь призму розбудови справжньої української школи, себто на рівні її суб’єктної величини. Цю важливу паралель аргументовано подав др. Василь Назарук, науковець з Варшавського університету, до слова, автор ґрунтовної праці про гармонійні начала у поетичній спадщині Богдана-Ігоря Антоновича (1909-1937). Його виступ на тему: “Українська Народна Республіка у зв’язках з Польщею” переконливо в’язав окремі зіставлення тенденцій епохи 20-х років із сучасною добою українсько-польських взаємодій. В аналогічному ключі була заснована доповідь магістра Олександра Колянчука (“Українсько-польські взаємодії в добу УНР”), найвагоміші позиції якої представив голова сесії др. Микола Зимомря. Варто зауважити: на виставці різних видань, які ілюстрували бурхливий перебіг подій в 20-30-ті роки на українських етнічних землях, експонувалися й дослідження науковця з Перемишля (О.Колянчук. Незабутні могили. - Львів, 1993; О.Колянчук, М.Литвин, К.Науменко. Генералітет українських визвольних змагань. - Львів, 1995 та ін.).

Низку маловідомих і невідомих фактів містила доповідь д-ра Густава Цвенгроша, Львівського університету імені Івана Франка: "Михайло Грушевський і комітет незалежних держав Східної Європи". Адже нині цілком призабута діяльність названого комітету. А між тим, саме йому завдячуємо проведення міжнародної конференції у Парижі, що відбулася 17 липня 1919 року; в її роботі Україну репрезентували, зокрема, Михайло Грушевський та Дмитро Ісаєвич...

Автор цих рядків зробив спробу окреслити значення засобів масової комунікації як об'єднуючого складника національно-визвольного руху, носіями якого були майстри пера з науково-публіцистичним нахилом, у т.ч. Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Симон Петлюра, Сергій Єфремов, Дмитро Дорошенко та інші діячі духовних змагань України 20-30-х рр. XX століття.

Жваве зацікавлення в учасників викликала доповідь о. магістра Володимира Пирчака "Релігійне питання та його місце в документах УНР", що містила лаконічні оцінки діяльності Івана Огієнка, Павла Скоропадського, Симона Петлюри. На думку доповідача, одна з причин поразки української революції полягала в недостатній увазі з боку керівної верхівки УНР до налагодження релігійного життя в Україні.

Без сумніву, прикрасив науковий масив думок, що панував на сесії, Ігор Трач, відомий український поет, видавець, редактор цінного альманаху "Зерна". Його виступ був присвячений висвітленню визначальних маніфестацій літературно-мистецького життя, що зримо утверджувало грані українського письменства в контексті світового літературного процесу, а саме в пору Української Народної Республіки.

В обговоренні доповідей взяли участь Омелян Козаковський, Ярослав Грицьковян, Ігор Трач, Густав Цвенгрош, о. Володимир Пирчак, а відповідні підсумки роботи сесії зробили Роман Дрозд, Василь Назарук та Микола Зимомря. Наприкінці була прийнята ухвала, яка відображала висловлені на сесії пропозиції. Одна з них, либонь, найбільш одностайно зріднила учасників сподіванням, що невдовзі матеріали конференції побачать світ окремим виданням.

Наша оповідка була б неповною, коли б не згадати тут такий факт: другого травня у світлиці ОУП відбувся творчий вечір Ігоря Трача "Доле твоя, Україно". Автор цілої низки поетичних книжок ("Стіна", "Вірою живу", "Напруга серця", "Лабіринти пам'яті", "Розмова без масок", "Диптихон", "Дотики"), числених наукових і публіцистичних виступів у періодичних виданнях різних країн, який нині проживає в Німеччині, розповів про свої творчі устремління, а також про редагований ним альманах українців Європи "Зерна" та відповів на численні запитання слухачів. Одне слово, водночас відбулася своєрідна презентація видань, що склали поважну поетичну серію бібліотеки альманаху українців Європи...

*Микола Зимомря
Ужгород-Кошалін*

**Читайте і передплачуйте журнал
Український історик**

The Ukrainian Historian
P.O. Box 312
Kent, Ohio 44240, U.S.A.

РУЖІ НА ЗІВ'ЯЛОМУ ЛИСТІ

(ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕКСИ ГОРБАЧА)

Двадцять третього травня цієї весни минає річниця, як відійшов з-поміж живих Олекса Горбач (1918-1997), вчений зі світовим ім'ям, один з найвидатніших носіїв української мовознавчої науки 50-90-х рр. Власне, мовиться про двадцять століття загалом, бо в особі науковця єдналися традиції від попередників і передусім його вчителя - професора Василя Сімовича.

Олекса Горбач народився 5 лютого 1918 р. у селі Романів, що на Львівщині. У 1936-1944 рр. навчався у Львівському університеті. Ступінь доктора філософії славіст здобув у 1948 році, а габілітаційну працю захистив 1951 року в стінах Українського Вільного Університету. Педагогічна й наукова діяльність, що пов'язала широке коло його дослідницьких зацікавлень з університетами Геттінгена (1952-1956), Марбурга (1956-1959) та Франкфурта-на-Майні (1958-1979), принесла Олексі Горбачу заслужене визнання. Його визначальний доробок - вісім томів "Зібраних статей" (Мюнхен, 1993-1997) - містить виняткову докладність, ґрунтовність авторського осмислення вагомих питань загального мовознавства, діалектології, етимології, бібліографії українознавства, порівняльної взаємодії української мови зі слов'янськими (польською, російською, білоруською) та неслов'янськими (румунською, угорською, німецькою) мовами. Особливо чільні заслуги Олекси Горбача постають у сполучі з вивченням і виданням великої низки пам'яток української мови й літератури. Слід назвати, приміром, граматики І.Ужевича, М.Смотрицького, П.Павловського, М.Лучкая, О.Шахматова, А.Кримського, В.Сімовича, українсько-німецький словник Є.Желехівського та С.Недільського (у трьох томах), "Нариси історії української мови" П.Бузука, "Нариси з української синтакси" С.Смеречинського, "Історія літератури руської (української)" О.Огоновського, "Начерк історії української літератури" Б.Лепкого, "Історія українського письменства" С.Єфремова, "Показчик з української мови" Л.Червінської та А.Дикого, а також багато інших нині раритетних праць. Їхню наукову цінність Олекса Горбач обґрунтовано увиразнив у змістовних студіях, передмовах чи післямовах. Чимало статей Олекси Горбача привертають увагу з огляду на їхню літературознавчу тематику. Тут варто назвати такі дослідження, як "Українсько-польські взаємини в літературі" (1959), "Поет на межі двох націй і двох культур. До польсько-українських літературних взаємин (Т.Падура)" (1961), а відтак критичні огляди українського письменства, що вміщені в енциклопедичних виданнях ("Енциклопедія українознавства"); "Сучасна енциклопедія світової літератури" тощо. Відзначимо таку важливу новаторську працю, як "Новітні тенденції розвитку української літературної мови" (1987). Вона містить концептуальний висновок вченого про визначальну роль Тараса Шевченка у процесі творення загальнонаціональної літературної мовної норми українського народу як етносу-суб'єкту. До речі, на Другому міжнародному конгресі українців у Львові автору цих рядків випала незабутня зустріч із Олексієм Горбачем, окреслена щасливим серпневим днем 1993 року; гість із Німеччини чув себе господарем у стінах рідної "Алма-матер" і виголосив цікаву доповідь "Засади періодизації історії української літературної мови й етапи її розвитку". Доповідач переконливо явив внесок Кобзаря у творення стильових жанрів з проекцією на такі домінуючі ціхи, як "епічно-лірична поема", "лірична поезія на народній основі".

Сьогодні можна тільки пошкодувати, що багатогранна спадщина Олекси Горбача упродовж 50-80-х років цілеспрямовано замовчувалася в Україні. Ім'я й діла вченого нині повертаються на Батьківщину цілісним скарбом на вдячний пожиток рідному народові. Автор цих рядків з виявом неопалимої печалі згадує, що, либонь, останню статтю Олекса Горбач надіслав до міста над Ужем. Мовиться про дослідницький причинок видатного лінгвіста - "Короткий німецькомовний самовчитель української мови", що з'явиться невзабарі на сторінках книжки "Благовісник праці" - Ювілейного збірника на пошану Миколи Мушинки.

Микола Зимомря.

20 серпня 1997 р. в місті Лідс у Великобританії відійшов у вічність

**бл. пам.
БОРИС ШКАНДРІЙ
(БОГДАН БОРА)**

Він народився 11 квітня 1920 р. в селі Павелчі (сьогодні Павлівка) Станиславівського повіту. 1940 р. закінчив українську гімназію у Станиславові, згодом навчався на педагогічних курсах у Станиславові і Коломиї. До 1943 р. вчителював у рідному селі; тоді зголосився до Дивізії «Галичина» і після вишколів в ранзі хорунжого виїхав на фронт. Богдан Бора почав писати ще в гімназії. 1940 р. вийшла друком його перша збірка поезій «Поля». В полоні у Ріміні написав 2 збірки поезій: «В дорозі» та «У вирію», які видано в таборі на циклостилї.

У 1947 р. переїхав до Великобританії, де, після звільнення з полону, включився у громадське життя. Він, ставши головою Спілки Українських Учителів і Виховників для шкіл українознавства, написав методичний підручник. 1972 р. Союз Українців у Вел. Британії видав повну збірку його поезій «Твердь і ніжність» із передмовою д-ра Святомира М. Фостуна, який високо оцінив його творчість. 1982 р. накладом Б-тва кол. Вояків 1 УД-УНА в Торонто в Канаді і Об'єднання бувших вояків-українців у Великобританії вийшла друком чергова збірка поезій п.з. «Буремні дні». Чимало його віршів надруковані в газеті «Українська Думка», у журналі «Визвольний Шлях» у Лондоні та в інших часописах і журналах.

Видавничі струмки україніки

Бібліотека альманаху українців Європи “Зерна”

Бібліотека альманаху “Зерна”, започаткована наприкінці 1996 року збірками українських поетів Оксани Шморгун з Угорщини (“Благословенна будь, моя далека і єдина”) і Івана Киризяка з Польщі (“На дорозі із кирилиці”), постійно поповнюється новими авторами — поетами, есеїстами. Зокрема, у 1997 році вийшли збірки поезій авторів з України — Оксани Дзери (“Недовершена вершина”), Віктора Остапчука (“У Білих покоях”), Анатолія Мойсієнка (“Шахопоезія”), Ліди Мельник (“Вистава з одним антрактом”), Оксани Печарської (“Роздертість простору”).

Поточний 1998 рік додав до бібліотеки низку нових видань — збірку поезій “Коли цвітуть троянди” учительки з Закарпаття Ольги Фельбаби-Косач (1939-1997pp.), збірку “Пісня кришталю” Зореслави Коваль (за походженням з Бельгії), наукове есе Марії Шунь “Крилатий Симаргл — прототип християнського Юрія-змієборця”, збірку поезій юних поеток зі Львова Злати і Анастасії Угрин, добірку поетичних творів Ігоря Павліва “Безкрилої любові не буває”, а також збірку Любомира Угрин “Імена Осені”. Отже в доробку бібліотеки налічується вже тринадцять видань, кількість яких постійно поповнюватиметься. Заплановано на майбутнє також і видання серії прозових творів.

Від початку року і нині виданню збірок допомагає німецьке видавництво Flacius-Verlag-Furth/Bayern. Редактор і упорядник серії, власне її видавець, Ігор Трач продовжує підготовку нових видань до друку. Зокрема, найближчим часом заплановано видати збірки Тараса Мурашка “Поезії та інтерпретації...”, Милана Регули “Поезії...”, Юрія Гаврилюка “Голоси Підляшшя”, Володимира Шилана “Найвище ціну — Свободу”. Поступово формується також і ще один цікавий і визначний проект в українській видавничій справі останнього часу — “На зламі тисячоліть” — Антологія української поезії на європейському континенті поза межами України.

Усі зацікавлені запрошуються до співпраці. Як до видання бібліотеки загалом, так і до підготовки антології.

НАЧЕРК БІБЛІОГРАФІЇ ПЕРЕКЛАДНИХ АНТОЛОГІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Традиція укладання антологій тягнеться ще з епохи античності, коли на межі II-I ст. до н.е. Мелеагр Гадарський упорядкував вибір кращих, на його думку, творів сорока семи давньогрецьких поетів. І з тих часів повелося збирати час від часу поетичні квіти в конкретні букети. Для антологій здійснювався відбір переважно поетичних текстів та фрагментів, хоча з’являлися антології і зі змішаними жанрами. Як от, для прикладу, наші середньовічні ізборники. Або ж антологійна збірка Івана Величковського (у двох зшитках) з кінця XVII ст., яка крім віршованих текстів включала і дещо з прози. У східній традиції антологією можна вважати диван (але не одного автора, а зібраний з творів різних авторів, бо одноосібний

диван буде швидше збіркою). А “Західно-східний диван” Й.В.Гете є заодно і авторською збіркою, і своєрідною антологією форм і тем східної поезії. Саме поняття антології може мати широкий спектр трактувань, може мати варіабільне наповнення. Крім поетичних, існують антології оповідань, п’єс, есеїв тощо. Жанрово змішані антології теж є поширеним явищем. А за якими ж тоді критеріями відрізнити власне антологію від збірника, альманаха чи навіть хрестоматії? Хоча й існують певні (відмінності та й досить чіткі) градації, та залишмо це питання напіввідкритим, адже навіть перша новітня антологія української поезії — “Антологія Руська” (Львів, 1881) — мала підназву: “збірник найзнаменитших творів руських поетів”. В нашому столітті з’явилася досить велика кількість більших чи менших антологій української поезії. Основніші з них: одностомні “Акорди” Івана Франка (Львів, 1903), двотомні “Струни” Богдана Лепкого (Берлін, 1922), тритомна антологія Василя Атаманюка — Євгена Плужника — Фелікса Якубовського (Харків, 1930-31), чотиритомна антологія Максима Рильського — Миколи Нагнибіди (Київ, 1957), шеститомна антологія ширшого колективу упорядників (Київ, 1984-86). Існує ще багато інших різноманітних вузких чи ширших антологій української поезії: локальних, тематичних, поколінних, стилізованих, групових тощо. З’являлися антології української поезії і в чужомовних перекладах. Ті давніші антології та видані мовами народів колишнього есесеру наразі залишимо поза увагою, а до цього маленького начерку, що знаходиться майже безпосередньо під руками, досить логічно буде навести цей пункт в хронологічному порядку.

1965. Чеською мовою:

Mladá sovětská poezie: Ukrajinskí básníci. Praha: Svět sovětu, 1965. — (276 с.).

13 авторів. Вірші вибрали і переклали Гана Врбова та Ярослав Кабічек. Консультант і автор післямови — Орест Зілінський.

1966. Португальською мовою

Wira Wowk. Girassol: Antologia da Moderna Poesia Ucraniana. — Rio de Janeiro: Prolog, 1966. — (96 с.).

37 авторів. Упорядкування і вступне слово — Віри Вовк; при перекладі з нею співпрацювали Гелена Колодій і Леа де Абро. Добру половину (виданої там же, в Ріо-де-Жанейро, 1959 року) антології української літератури складає теж поезія, 38 авторів (плюс народні пісні, та ще й з мелодіями). Цю антологію впорядкувала теж Віра Вовк (на титулі: Wira Selanski), адаптацію ж поетичних текстів здійснила Гелена Колодій.

1971. Угорською мовою:

Ukrán költők/ Válogatta, szerkesztette, az utószót és a jegyzeteket írta Karig Sára; A válogatást ellenőrizte Bojtár Endre; A fordításokat az eredeti szöveggel egybevetette Sándor László. — Budapest: Magvető — Uzsggorod: Kárpáti, 1971. — (600 с.).

95 авторів плюс народні пісні та думи. Багато і добротню ілюстрована. Упорядник, редактор, автор післямови і приміток — Шара Каріг. Підбір матеріалу перевірів Ендрє Бойтар. Переклади з оригіналом звірив Ласло Шандор.

1976. Польською мовою:

Antologia poezji ukraińskiej/ Florian Nieuwazny, Jerzy Plesniarowicz. — Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976. — (1063 с.).

111 авторів плюс народні пісні, думи, вірші, фрагменти зі “Слова о полку Ігоревім” та варіант листа запорожців до турецького султана. Упорядкування Флоріана Неуважного та

Єжи Плесняровича. Передмова Ф.Неуважного і Степана Козака. Варто згадати теж підготовану ще в 30-х роках авторську перекладну антологію Тадеуша Голлендера (з використанням деяких перекладів Сидора Твердохліба) "З української поезії" (Варшава, 1972), де представлено 32 авторів.

1982. Англійською мовою:

Anthology of Soviet Ukrainian Poetry/ Compiled by Zakhar Honcharuk. — Kiev: Dnipro Publishers, 1982. — (463 с.).

73 автори. Упорядкування Захара Гончарука. З біографічними довідками та портретами поетів. Видана в нас для евентуального експонування. Згадаємо і про видану в Канаді 1963 року антологію К.Г.Андрусишина і В.Кіркконнела "Українські поети 1189-1962".

1993. Іспанською мовою:

Poesía ucraniana del siglo XX. Una iconografía del alma/ Prológo, selección y traducción de Juri Lech. — Malaga, 1993. — (Litoral: Revista de la Poesía y el Pensamiento, а 197-198). — (237 с.).

23 автори, біографічні довідки про поетів, а також про художників (авторів картин, репродукованих на кольорових вклейках). Упорядкування, переклад і передмова — Юрія Леха.

1995. Румунською мовою:

Antologia poeziei ucrainene contemporane: 80 de privighetori ucrainene/ Antologie, traduceri si note bibliografice de Stefan Tcaciuc.- Bucuresti: Editura PACO, 1995. — Vol.I-III. (385 с.; 382 с.; 355 с.).

Тритомна антологія в упорядкуванні та перекладі — Степана Ткачука. 80 авторів задекларовано в назві (проте їх тут 79, — вісімдесятим є, мабуть, сам перекладач Степан Ткачук, теж до речі, український поет).

Шведською мовою:

Det okända Ukraina: Ukrainska dikter/ Övertatta av Sigvard Lindqvist.- Jönköping: Wetternförlaget, 1995.

12 авторів. Упорядкування і переклад — Сігварда Ліндквіста, за участі Ольги Сенюк. Інформація про це видання є в ч.2 "Зерен" (1995).

1996. Німецькою мовою:

Reich mir steinerne Laute: Ukrainische Lyrik des 20. Jahrhunderts/ Ausgewählt von Jurrij Andrichowytsh; Aus dem Ukrainischen von Anna-Halja Horbatsch. — Reichelsheim Brodina Verlag, 1996. — (Deutsch-Ukrainsches Edition:Lyrik). — (164).

20 авторів. Упорядкування, вступне слово та біографічні довідки про авторів — Юрія Андруховича. Переклад Анни-Галі Горбач. Тут варто теж згадати авторську перекладну антологію Матильди Саюк з додатком її власних віршів:

Im Wechselschein der Zeit: Übersetzungen ukrainischer Dichter aus dem XIX und XX. Jahrhundert. — Kiev, 1994. — (112 с.). Інформація про це видання є в "Зернах", ч.2, 1995.

Ця скупа інформація аж ніяк не вичерпує поставленого питання, та й навіть не претендує на це. Мета її — бути начерком евентуальної повної бібліографії перекладних антологій української поезії.

Іван Сенатович.

НІМЕЧЧИНА

З'явилося друком німецькомовне спільне видання поета з Німеччини **Ігоря Трача** і графіка з України **Андрія Тирпича** “Диптихон”, який перед тим викликав інтерес у шанувальників поезії і графіки цікавим органічним поєднанням творчості митців, але тоді був спрямований, в основному на українськомовного читача. Нині ж гранями їх творчості мають змогу ближче ознайомитися німецькі читачі.

У німецькому видавництві **Flacius-Verlag-Furth/Bayern**. (1997 р.) видано двома мовами (українською і німецькою) поетичний доробок останніх років поета **Ігоря Трача** — “Дотики” (нім. “Berührungen”) Передмову до видання написав відомий київський поет з цікавим, оригінальним поетичним світобаченням **Анатолій Мойсієнко**, який висловився про творчість автора так: “З буйною метафорикою слова, дивовижною проникливістю в сутність людського в людині. Це справжня поезія. Такий поезії віриш. А отже, віриш у поета. В щастя іти вільним, незаангажованим ні в тематиці, ні в образі”. До сказаного треба ще додати, що німецькомовна частина видання — це вже самостійне і впевнене входження українського поета в світ німецькомовної поетичної творчості, залучення його до сучасного літературного процесу, який розвивається в Німеччині. Раніше його німецькомовні поезії публікувалися у виданнях спільно із іншими німецькими поетами. Таким чином, ще одне українське ім'я входить у світ німецькомовної поезії.

Художнє оформлення книжок належить художнику зі Львова **Олесю Нозі**.

Marta Melničuk “Kafka-Illustrationen” Der philosophische Gedanke im Bild. Illustrationen von Marta Melničuk, 1997. 84 Seiten mit 35 s/w-Zeichnungen.

Нова книжка **Марти Мельничук**, видана у відомому німецькому видавництві, присвячена філософській інтерпретації **Кафки...**

Marta Melničuk “Weisse Blüten” Gedichte 1986-1989 2. Auflage 1995. 86 Seiten mit 5 Abbildungen.

2-ге видання оригінальної поезії **Марти Мельничук**. З окремими поезіями із цієї книги читач має можливість ознайомитись на сторінках нашого часопису...

Початок 1998 року відома перекладачка з української мови на німецьку **Анна-Галія Горбач** відзначила виходом солідного то-

мика поезії Ліни Костенко «Grenzsteine des Lebens», що з'явилась друком німецькою мовою у «Brodina - Verlag», Reichsheim, Німеччина.

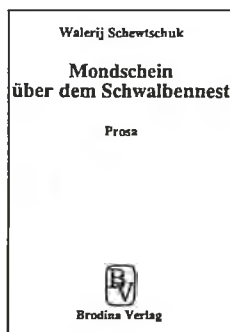
Нова книжка перекладачки, дослідниці українського літературного слова Анни-Галі Горбач знайомить німецькомовного читача ще з однією перлиною української поезії, яка ввійде до скарбниці світової культури.

«Grenzsteine des Lebens» базується на двох поетичних книжках - «Вибране», Київ (1989) та «Коротко як діалог», Київ (1993). У передмові перекладачка вичерпно знайомить із поетичним портретом Ліни Костенко, що дає можливість німецькомовному читачеві збагнути ту гнітючу атмосферу комуністичного режиму, в умовах якого доводилось поетесі писати свої твори. Адже поезія збірок «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958) та «Мандрівки серця» (1961) Ліни Костенко не вписувалась у вимоги тоталітарного режиму на Україні. Тому до виходу своєї наступної збірки «Над берегами вічної ріки» (1977) поетеса перебувала фактично під забороною друку в Україні, була в політичній опозиції. Поезії з книг Ліни Костенко «Зоряний інтеграл» (1963) та «Княжа гора» (1972), які свого часу так і не побачили світу, були пізніше опубліковані в книзі «Вибране» (1989). У ці 16 років майже вимушеного мовчання були лишень публікації у періодиці та за кордоном (як тут не згадати товстенький том «Поезії», упорядкований Осипом Зінкевичем, який вийшов друком 1969 року в «Смолоскипі», Балтимор-Париж-Торонто, 357 сторінок...).

І це чудово, що 149 сторінок поетичного тексту «Grenzsteine des Lebens», як завжди майстерно перекладеного на німецьку мову Анною-Галею Горбач, дають можливість сповна збагнути читачеві глибину й досконалість поетичного світу Ліни Костенко. Адже, як стверджує у своєму науковому дослідженні творчості Ліни Костенко науковець з Австралії Галина Кошарська, «... збірка Л.Костенко «Вибране» (1989) є підсумком її філософії...».

Німецькомовний читач мав можливість лише за останні три роки познайомитися з книжками лірики таких цікавих українських поетів, як Юрій Андрухович, Ігор Римарук, Віктор Кордун, Людмила Скирда, перекладених на німецьку Анною-Галею Горбач. А як тут не згадати й антології української лірики ХХ сторіччя, яка з'явилась друком у «Brodina-Verlag» також у її перекладі. А є ще й книжки перекладів прози... І не одна... Тільки у 1997 році вийшла книга прози Валерія Шевчука «Mondschein über dem Schwalbennest» (152 стор.), книга есеїв про українську літературу «Die Ukraine im Spiegel ihrer Literatur» (156 стор.) («Україна в світлі її літератури»). Тепер перекладачка готує до друку антологію сучасної української новели...

Своєю невтомною працею Анна-Галія Горбач знайомить німецькомовного читача з глибинами українського літературного слова,

підносить на високу сходинку авторитет молодой української держави, її письменства.

Читає же чекає нових чудових книжок «Brodina-Verlag», нових перекладів Анни-Галі Горбач з української на німецьку мову.

До нових зустрічей, до нових літературних відкриттів з-під пера Анни-Галі Горбач!

Олекса Горбач "Зібрані статті". Том VIII. Історія мови. Діалектологія. - Видав Український вільний університет в серії "Українські граматичні". Випуск 12. - Мюнхен, 1997. - 381 стор.

Професор Олекса Горбач із Німеччини, який незадовго відзначив би своє вісімдесятиліття, належить до найвизначніших сучасних українських мовознавців. У 1993 році він видав (в основному, власним коштом) сім томів своїх "Зібраних статей", які в колах спеціалістів (зокрема в Україні, де праці Горбача були майже невідомі) викликали справжню сенсацію. На початку 1997 р. до них долучився восьмий. Він охоплює 13 наукових праць з історії української мови, діалектології та лексикології: десять україномовних, три німецькомовні. До україномовних статей подано резюме німецькою мовою. Шкода, що немає українських резюме при німецькомовних працях. Переважна більшість праць написана в 1996-1997 рр. В основному це факсимільні передруки, але є і оригінальні статті, публіковані вперше.

Збірник відкривається 21-сторінковою рецензією на канадське видання (Віктора Свободи) слов'янської частини семимовного словника першої половини 17-го століття «Гептаглот», який зберігається в рукописному архіві Оксфордської бібліотеки (с. 1-21). О. Горбач зробив блискучий аналіз української частини цього оригінального словника. У дальшій статті (с. 101-104) він розглянув його новогоречку частину. Дуже цінною є стаття Горбача про лексику "дитячої мови", в якій використано і матеріали із Закарпаття (с. 22-35). Окрему статтю (с. 50-74) він присвятив німецьким запозиченням в українській мові. Загальноукраїнський характер має його десятисторінкове гасло "Україністика" (с. 90-100), первісно опубліковане в одинадцятому томі "Енциклопедії українознавства" (Париж - Нью-Йорк, 1995). Розглядаючи найважливіші україністичні періодичні видання, автор тут не оминув ні "Наукового збірника Музею української культури у Свиднику", ні "Наукових записок Культурного союзу українських трудящих" у Пряшеві. Належно оцінив і лінгвістичні праці Івана Зілинського, Івана Панькевича, Франтіпіка Тіхого, Василя Латти, Зузани Ганудель та Миколи Штеця.

Цінним і цікавим є його опис майже забутого самоучителя української мови чеського письменника Карла Владіміра Піхлера, виданого в 1849 р. у Львові (с. 105-111). Примірник цього оригінального підручника зберігається у празькій Слов'янській бібліотеці. Вперше звернув увагу на цю цінну книжку Орест Зілинський у

бібліографічному покажчику «Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків» (Прага, 1968).

У рецензованому збірнику вперше публікується і стаття О. Горбача «Мова перекладу відозви цісаря Франца-Йосифа "До моїх народів" 1866 р. (с. 112-122). Крім мовного аналізу цього історичного документу, автор подав і суттєві винятки з нього.

Понад половину рецензованого збірника статей О. Горбача займають три діалектологічні розвідки про говірки трьох українських сіл з території Румунії: Бродина (с. 123-275), Поляни (с. 276-323) та Милешовець (с. 324-376). Всі вони датовані 1997 роком і друкуються вперше. Кожна з них написана на підставі власних польових досліджень автора в час, коли його в'їзд на територію України був неможливий. По суті, це три локальні монографії, що крім ґрунтового опису говірок містять і карти, фотографії, вичерпні діалектологічні словники й тексти, скуппульозно переписані із магнітних стрічок, зі збереженням найтонших нюансів народних говірок. В основному, це високохудожні фольклорні твори: пісні з основними мелодіями, народні оповідання, спогади.

У всіх діалектологічних експедиціях О. Горбача супроводжувала його дружина Галина. Мабуть, тому він їй присвятив черговий том своїх наукових праць.

Рецензований збірник відповідає найсуворішим вимогам наукового видання. Він є наочним свідченням того, що при твердому бажанні справжню українознавчу науку можна творити і у вимушеному екзилі - поза батьківщиною. Олекса Горбач своїми науковими працями вже за життя побудував собі нерукотворний пам'ятник. Черговою цеглиною до нього є і рецензована книжка. Хотілось би, щоб вона в як найбільшій кількості примірників потрапила в Україну. Зокрема, для молодих мовознавців вона б стала школою глибокого наукового ставлення до досліджуваних тем. У сучасному українському мовознавстві, яке, як і вся країна, переживає глибоку економічну кризу, подібні праці не є частим явищем.

ПОЛЬЩА

Забуті теологічні праці єпископа Інокентія Винницького

У зв'язку з 400-літтям Берестейської унії Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі підготував і видав третій том праць «Польща — Україна. 1000 років сусідства», цілком присвячений 300-річчю унії в грекокатолицькій перемиській дієцезії (ця дата минула 1992 року у вересні, тоді відбулася міжнародна наукова сесія з цього приводу).

Духовником, який здійснив об'єднання церкви, був єпископ перемиський Інокентій Іван Винницький гербу Сас. Це неординарна колоритна особа, послідовна у своїх прагненнях і їх реалізації. Джерелом до вивчення його діяльності є книга, збудована на ретельних архівних матеріалах, що зберігаються в Римі і Польщі, Бориса Івана Балика "ЧСВВ Інокентій Іван Винницький, єпископ перемиський, самбірський, сяніцький (1680 — 1700), Рим, 1978.

Інокентія Винницького було висвячено на православного єпископа 1680 року, однак уже в 1681 році він таємно визнав католицьку віру, аби по 10 роках відкрито оголосити про цей факт і приступити до унії з усією єпархією. Отець Балик присвячує багато місця аналізу теологічної творчості єпископа, зокрема його Катехизму — "Катехисіс албо наука Христіанская вкратці з разных авторов зобраная, в дієцезіей Перемыской за благословенієм... Иннокентія Винницкого... оголошена Унии 1685". За задумом автора цей катехизм мав виконати важливу роль у пропагуванні ідеї унії. Зразком до написання послужив, за словами самого автора, катехизм Якуба Мархантіуса, переклади якого з'явилися в Кракові у 1648-1682 рр. Щоправда, визнання в Римі катехизм не здобув, хоча й наголошувалося на такому важливому зразку. Це наводить на думку, що мова може йти не про точне відтворення зразка, а про авторизований підхід, що поки що не досліджено остаточно.

Важливе повідомлення, яке стосується Катехизму Винницького міститься в публікації Якіма Запасака і Ярослава Ісаєвича "Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга перша (1574 - 1700). — Львів, 1981 р., де описано цей друк. Автори звертають увагу на розділ "Наука албо способ диспонування на смерть кождому христіанину", який є чи не найпершим в українському бароковому письменстві poradником "Ars moriendi". Такої згадки нема у публікації франкфуртського професора Олексі Горбача "Три українські катехизми з 17 ст." Рим, 1990. Ця тема "Ars moriendi" в українській літературі ще не розкрита істориками, дослідниками релігійної духовності, теологами.

Другою, не менш вагомою публікацією єпископа Винницького були "Устави духовного ряду", видані в Кракові 1694 року. Щ. Щзоровський вважає її одною з перших спроб кодифікації права уніатської церкви в Польщі.

В. Филипович

Українське число польського наукового часопису Україністи Польщі (та загалом усі, хто цікавиться культурою, літературою, мовою України, а також польсько-українськими взаєминами в царині культури) отримали у 1996 році приємну несподіванку — друге число квартальника "Slavia Orientalis", головний зміст якого цілком складається з праць на українську тематику. Науковий часопис, який вже 45 років виходить стараннями

Комітету слов'янознавства Польської Академії наук має заслужену повагу і популярність серед широких кіл гуманітаріїв. Він систематично публікує в числі інших і чимало матеріалів з різних аспектів української проблематики.

До згаданого числа увійшли праці з літературознавства, зокрема розвідка проф. кафедри української філології Варшавського університету С.Козака "Нова українська література в польському контексті", який постійно тримає в полі зору літературні взаємини доби романтизму. Тему романтизму підтримує публікація Марії Андуківич-Беньковської "Романтичний праслав'янський міф та українська, білоруська й литовська народна пісня". Цікавою є стаття Оксани Веретюк з Тернополя "Український трикутник або три візії України (Л. Бучковський, В. Одоевський, У. Самчук)". Праця Олени Дуць-Файфер "Літературна творчість українців у Польщі після Другої світової війни" є спробою осмислити і систематизувати творчі надбання української меншості, що з'являлися після операції "Вісла". Опубліковано в часописі науковий дебют аспіранта кафедри україністики Варшавського університету Віктора Беня "Кольядки та щедрівки на польсько-українському пограниччі".

Чимало цікавих матеріалів у розділі "Мовознавство" науковців Григорія Аркушина з Луцька, Ольги Геращенко з Харкова, польської дослідниці Діани Вечорек, аспіранта з Варшави Ореста Співака.

Чимало місця відведено у цьому номері постійній рубриці "Рецензії й інформації про книжки". Зокрема проаналізовано виданий у Вроцлаві перекладений на польську мову "Києво-Печерський патерик", виданий у Кракові збірник наукових праць "Берестейська унія, дії і наслідки в культурі слов'янських народів" за редакцією Р. Лужного, Ф.Зейки, А.Кемпінського, видану в Бялистоку книжку російських науковців Ю. Лабинцева і Л. Щавінської "В місті, званому Заблудовом". Сповідчається тут і про видану в Будапешті працю Іштвана Удварі "Русинська (карпатоукраїнська) офіційна писемність в Угорщині періоду XVII ст."

"Українське" число "Slavi orientalis" створено в дусі кращих традицій часопису.

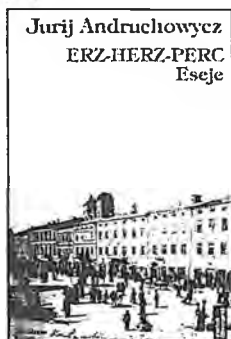
Галина Корбич

"Удома й на чужині" Володимира Сави. Варшавське видавництво "Український архів" видало у 1995 році книгу Володимира Сави "Удома й на чужині" за редакцією Степана Демчука. Складається вона з розповіді про село Угринів на Сокальщині, його колишніх і нинішніх мешканців. Написана на основі спогадів батька автора, численних документів.

У цьому ж видавництві видано перше число літописного календаря "Слідами пам'яті", в якому започатковано публікацію матеріалів до історії українських земель. Редактор календаря - Роман Галан.

Із видань "Тирси"

ЗАКЕРЗОННЯ

Спомини повісті УПА

том III

Підготував Богдан Гук

Видавництво "Тирса"
Т-во з обмеженою відповідальністю

Видавництва "Тирса" та "Літературний світ" (Варшава, Польща) здійснили черговий випуск серії видань української літератури в польському перекладі. Зокрема мова йде про есе Ю.Андруховича "Ерц-Герц-Перц" у перекладі Олі Гнатюк і Пшемислава Томанека. І ще один переклад на польську твору Юрія Андруховича здійснено у цьому ж видавництві 1996 року — його роман "Рекреації". Автор перекладу — Оля Гнатюк.

"Закерзоння". т.3 (304 стор.). Розповідь учасників складних часів у боротьбі за Українську державу Івана Молодія ("Косара") і Федора Куцого ("Прута"). Редакцію видання здійснив Богдан Гук.

Український альманах 1997. Випуск альманаху присвячено 50-літтю депортаційної акції "Вісла" та всім тим, хто потерпів унаслідок насильницьких вивезень з батьківських земель.

Польською мовою вийшло дослідження Романа Дрозда "Дорога на Захід" ("Droga na Zachód") щодо депортаційних заходів польського уряду 1947-1950 років. (Обсяг 192 стор.).

За опрацювання Олі Гнатюк з'явилося у світ обсягом у 256 сторінок польськомовне видання "Wiedsmy, czarty i święci Huculszczyzny. Mity i legendy" (Відьми, чорти і святі Гуцульщини. Міфи і легенди).

Iwanyczuk Roman. Orda. — Burchard & Tyrza. Warszawa. — 238 s (без року видання) — переклад Ю. Литвинюка на польську мову відомої повісті Романа Іваничука "Орда".

"Що стою за стіною споминів" — чергова збірка поезій Тадея Карабовича, який "... може спонтанно, навіть брутально вибухати, може теж лірично чи метафізично вглиблюватися в суть буття і речей..."

1947

Пропам'ятна Книга

Зібрав та до друку зладив
Богдан ГукВаршава 1997
«Тирса» Т-во з о.в.

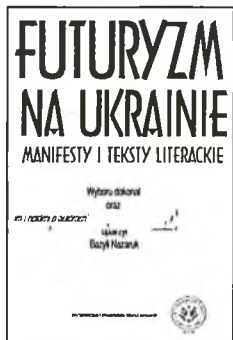
1947. Пропам'ятна книга. Ця книга, яку зібрав і упорядкував Богдан Гук, являє собою збірку спогадів про українські села і містечка на теренах Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Підляшшя, Холмщини, знищені навесні й улітку 1947 року військом польським під час здійснення акції "Вісла". Опубліковано 77 спогадів про здійснення акції в 47 місцевостях датованих 1994-1997 роками.

Краківське видавництво “**Miniatura**” видало минулого року двомовне видання творів **Богдана-Ігоря Антонича** в перекладі Владислава Грабана ***Sala chmielność świata*** (Увесь хміль світу), оформлена графікою Василя Мадзелана

Інше видавництво в Кракові — **UNIVERSITAS** — здійснило видання відібраних, упорядкованих і коментованих Агнешкою Корнеєнко творів **Василя Стуса** (**Korniejewko A. Poezja Wasyla Stusa. — Kraków, Universitas, 1996**). Вірші перекладали Агнешка Корнеєнко, Юрій Литвинюк, Василь Назарук, Віктор Ворошильський.

О. Петик “Ми без хати” Вийшла в світ збірка оповідань **Ольги Петик** (літературне псевдо — Володимир Ольгович) “**Ми без хати**”. Ольга Петик народилася 15 серпня 1922 року в м. Мушина Новосанчівського воєводства, вищу освіту отримала в Ягеллонському університеті. Перші оповідання, вірші друкувала в тижневику “Наше слово”, в додатку “Наша культура”, на їх сторінках зростала як літератор. Вона є автором кількох драматичних творів, написала повість. Працювала в галузі перекладу, зокрема на польську переклала “Лісову пісню” Л. Українки, чимало новел В. Стефаника, поезій Б.-І. Антонича, Д. Павличка. Нині мешкає в м. Перемишлі.

Про український футуризм У видавництві Варшавського університету вийшла книжка **Futuryzm na Ukrainie: Manifesty i teksty literackie**, яку підготував до друку **Василь Назарук**. Збірка присвячена вивченню цікавих поетичних явищ в українському письменництві 20-х років нинішнього століття.

У Кракові видавництво **ABRYS** випустило в світ збірку поезій **Івана Златокудра “Чорнобильській мадонні”** (**Czarnobylskiej madonnie**).

Видавництво **Obrzeza** літературного клубу **Inspiracje** міського будинку культури в Згожельці видало добірку перекладів **Зигмунта Йозефа Рибка** з поетичного доробку українських письменників **Миколи Корсюка, Віталія Коротича, Івана Златокудра, Володимира Сосюри**. Збірка має назву “**Мої чотири світи**” (**Moje cztery światy**).

Видавництво “**Швайпольт Фіоль**” та книгарня “**Нестор**” Фондації св. Володимира (Краків, Польща) представили три нові українознавчо-релігійні видання. Перш за все — **том III-IV “Краківських українознавчих зошитів”** за редакцією **Веслава Вітковського і Володимира Мокрого**, підготовлений на основі міжнародної наукової сесії, що відбулася в 1995 році, “**Стосунок Яна Павла II до християнського Сходу**”. А окрім того, — “**Ślowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej**” за редакцією **Р. Лужного**, а також гданське видання “**Metropolita Andrzej Szeptycki**” (редакція **Т. Стегнера**).

Юзевський Х. Слово про Петлюру. — Podkowa Lesna, Kolo Podkowy, 1998. У книжці опубліковано вибрані до задекларованої теми спогади і думки відомого польського громадського, політичного, державного діяча, журналіста і письменника, врешті художника Хенрика Юзевського на основі написаного ним протягом багатьох років об'ємного твору "Розповіді про Існування". Публікація додає ще деякі факти, штрихи для доповнення оцінки значної постаті в історії України — Симона Петлюри.

УКРАЇНА

"Історія України в датах" Дмитра Лапичака (Львівський Інститут народознавства НАН України, 1995 р.). Не підлягає сумніву актуальність обраної теми. Адже десятиліття командно-бюрократичних методів керівництва згубно вплинули на історичну науку. Від неї вимагалось головним чином пропагувати наші, часто сумнівні успіхи і досягнення. Робилося все можливе, щоб позбавити нас минулого, деформувати й узалежнити від московської імперії. Замовчування і перекичування стало хронічною хворобою історичної науки. Нині в повній мірі усвідомлюємо, що не можна впевнено рухатися в майбутнє з тягарем ілюзій і забобонів минулого, не відновивши історичну справедливість. Саме у встановленні істини, суцільної правди подій і процесів — запорука морального оздоровлення нашого суспільства, джерело духовного відродження нації. Не знати історії, як говорив давньоримський політичний діяч і письменник Марк Туллій Ціцерон, бути завжди недоростком.

Вивчення й оцінка раніше спотворених процесів, фактів, імен — справа непроста. Вони вимагають копіткої праці, ретельного вивчення багатьох документів і матеріалів. Тому слід вітати появу даної книги. Вона є наслідком багаторічної праці автора, його справжньої любові до історії, засобом виховання прийдешніх поколінь.

Книга добре спланована. В ній у хронологічній і логічній послідовності мовою дат з широкими і аргументованими поясненнями висвітлено розвиток нашого народу від найдавніших часів до кінця 1994 року. Заслужують похвали належним чином упорядковані додатки про територію України, українські етнічні землі в складі сусідніх держав, князів, гетьманів і церковних ієрархів, організацію збройних сил, керівників новітньої Української держави, визначних діячів України, а також бібліографія.

Книга написана із знанням справи, читається легко і з великим інтересом. Оживляють виклад матеріалу фотографії. Часом, правда, зустрічаються окремі мовні огріхи і допускаються деякі неточності. Так, наприклад, створення Правління гетьманського уряду невірно

ототожнюється з другим правлінням Малоросійської колегії (стор. 110), випали “Права, за якими судиться малоросійський народ” (стор. 112), К.Левицький називається першим президентом ЗУНР (стор. 143), Є.Петрушевич йменується громадським президентом ЗУНР (стор. 145), С.Сембратович помер у 1896 році (стор. 160) і до 1898 року був галицьким митрополитом (стор. 306), “Просвіту” засновано в Куритибі 1889 року (стор. 161) і в 1902 році (стор. 163), Головна Руська Рада під проводом єпископа Г.Якимовича була створена 1848, а не 1924 року (стор. 196), Комінтерн розпустив КПЗУ не 1928, а 1938 року (стор. 199), Указ про судову відповідальність за самовільне залишення роботи і прогули був виданий не 28, а 26 червня 1940 року і скасований не в 1945, а в 1956 році (стор. 214), період правління П.Скоропадського неправильно йменується Гетьманщиною (стор. 328,331) та ін.

Взагалі неточності, а також мовні огріхи (наприклад, з’їзд одобрив замість схвалив конституцію — стор. 196) легко усунути і вони не можуть впливати на загальну високу оцінку книги. Вона потрібна учням і студентам, учителям шкіл і викладачам вузів, а також усім, хто цікавиться історією рідного краю. Вважаю, що книгу Дмитра Лапичака “Історія України в датах” доцільно без будь-яких застережень перевидати солідним тиражем.

В.Кульчицька

Оригінальні навчальні посібники

У київському видавництві “Либідь” видано цього року перший український підручник, присвячений проблемам підготовки видань до друку — “Літературне редагування” авторства працівника Інституту журналістики **В. Різуна**. У книзі вміщено узагальнений досвід редакторських підходів в аналізі, оцінці і літературному коригуванні творів, що готуються до друку. В першу чергу розрахований для навчання майбутніх журналістів, однак може бути цікавий і ширшому колу читачів.

Наявні нині відгуки про книгу — суперечливі, однак впевнено можна сказати одне — на шляху розвитку, вдосконалення редакторського досвіду українських видавців це перший і дуже важливий крок, за яким повинні йти інші. Досить сказати, що й досі наших журналістів, редакторів продовжують (виходячи з принципу “на безриб’ї і рак — риба”, а подекуди і зі зловтіхою) вчити на російськомовних підручниках, густо пересипаних цитатами з Леніна і різних пленумів КПСС.

Гарного навчального посібника “Судова риторика” подарувало українським студентам-правникам київське видавництво “Заповіт” (автор **В. Молдаван**). На основі прикладів світової су-

дової практики, досвіду, узагальненого віками, розкрито принципи підготовки промов. Книга багата не лише теоретичним матеріалом, але й практичними порадами, прикладами, а навіть добіркою афоризмів, які могли б застосовувати в судовій практиці правники. І для цього посібника важливою ознакою (як не парадоксально на шостому році незалежності) є українська мова.

Журналу “Слово і час” виповнилося 40

Журнал Інституту Літератури ім. Т.Шевченка НАН України та Співки письменників України “Слово і час” заснував наприкінці січня 1957 року тодішній директор інституту О.Білецький. З того часу, почавши з тритисячного тиражу, журнал з тодішньою назвою “Радянське літературознавство” пройшов складний суперечливий шлях розвитку. Більша частина його припала на добу тоталітаризму, коли умови для розвитку літературної науки, для вільної думки, творчого пошуку були найменш сприятливими, але й за тих обставин журнал мав свої здобутки, містив численні публікації талановитих старших і молодших дослідників, які долали тогочасні ідеологічні обмеження і приписи. Важко назвати когось із помітних літературознавців, критиків України, хто не був би в той чи інший час автором часопису.

Нині головним редактором журналу є член-кореспондент НАН України Віталій Дончик.

Залишаючись журналом теорії, історії та критики літератури “СіЧ” звертається до висвітлення питань бібліографії й текстології, соціології літератури, краєзнавства, філософії та політики, торкається почасти й “суміжних зон”: слова й театру, слова й живопису, інших “муз”, веде рубрику для вчителів “Урок літератури”...

Журнал “Слово і час” відразу заявив про свою патріотичну, незалежницьку, національно-демократичну позицію і послідовно її дотримується, обстоюючи українську державність, духовність, мову, національну свідомість; сприяючи консолідації українців у світі, розбудові української нації.

У видавництві “Основи” появилось перше видання українських перекладів вибраних діалогів великого давньогрецького мислителя, засновника об’єктивно-ідеалістичного напрямку в філософії Платона - “Діалоги”. Його склали найвідоміші Платонові твори в цьому жанрі: “Федон”, “Іон”, “Федр”, “Протагор”, “Крітон”, “Горгій”, а також “Апологія Сократа”.

“Весь наш вік складається з частин. Він містить у собі немов рід кілець, де кожне мале кільце оточується щораз більшим. Є, отже, кільце, яке обіймає й охоплює всі інші: воно простирається від дня народження аж до останнього дня. Є таке, що замикає дитячі роки. Є й інше, що своїм обводом в’яже ціле дитинство. Потім є кожен

рік зокрема, який містить у собі всі пори; в повторному чергуванні цих пір спливає життя”, - пише **Луцій Анней Сенека** - римський філософ і письменник, видатний представник стоїцизму. Його **“Моральні листи до Луцілія”** також появились у видавництві **“Основи”**. Переклад з латини, передмову, примітки та покажчик імен написав Андрій Содомора.

Микола Зимомря “Джерела вічної краси”, Ужгород, 1996, 236 стор. Книга наукових досліджень Миколи Зимомрі, яка містить широке коло питань, вирішує низку проблем: типологія літературних явищ, духовні змагання українського народу в зіставленнях з культурними паралелями близьких і віддалених етносів з огляду на їх взаємодію, теорію й практику перекладу художніх творів, статті про визначних культурно-освітніх діячів України, Німеччини, а також нариси про видатних людей рідного автору Закарпаття.

Знайомимо наших читачів з відгуком науковця з Кіровограда Василя Марка.

ОДЕРЖИМІСТЬ.

Довго думав, як назвати відгук на книжку добродія Зимомрі **“Джерела вічної краси”**, перебрав багато варіантів, аж поки на одному зупинився. Автор справді одержимий ідеєю пошуку, пізнання, живим інтересом до цікавої людини, до неординарної долі, до яскравого факту. А ще - ідеєю неодмінно поділитися своїми відкриттями з читачем, в результаті чого й народжувалися поміщені тут статті, есеї.

Давно стежу за писаннями доктора філологічних наук, професора Миколи Зимомрі, рекомендував до депонування його роботи, але матеріали, зібрані під одними палітурками, дають змогу по-новому відкрити автора, бо тут сфокусовані різнобічні його інтереси. Кажучи фігурально, книжка є рівнодійною його багатовекторних пошуків.

Власне, збірник такого типу очікувався давно: вчений активно виступав у періодиці, українській і зарубіжній, був учасником багатьох наукових форумів... І ось читаю зібране, перечитую кожен матеріал і приходжу до висновку: рецензованою книжкою автор дорівнює собі. Вона охопила матеріал, обширний як за часом, так і за географією й іменами; відзначається надійною інформативністю, високою бібліографічною культурою, достовірним фактажем, опертим на архіви багатьох країн і міст (автор працював у архівах і бібліотеках Ужгорода, Києва, Львова, Москви, Санкт-Петербурга, Варшави, Риги, Тарту, Берліна, Гайдельберга, Галле, Ваймара, Дрездена, Кельна, Лейпцига тощо). Пронизуючи віднайдені матеріали лазером аналітичної думки, М.Зимомря послідовно дотримується принципу історизму. Тому його студії - то не набір фактів, а строгі мозаїчні картини, що відтворюють непросту долю рідної літератури та її творців у стосунках зі світом, головним чином слов'янським та німецькомовним.

Дослідник з любов'ю пише про діячів рідної культури минулого й теперішнього часів, а також про іноземців, котрі виявляли інтерес до неї, працювали на її полі.

Блискучі студії про земляків М.Лучкая ("У барвах сьогодення"), П.Лодія ("Універсальність першоджерел"), І.Орлая ("На відстані епох"), М.Балудянського ("Від Карпат до Північної Венеції"), В.Кукольника ("Скарби Срібної Землі") розкривають їхню долю, високий талант, який через підневільне становище краю вони реалізували в чужих державах. Воскрешаючи ці сторінки нашої минушини, М.Зимомря сприяє утвердженню історичної пам'яті, без якої народ перестає бути народом.

Поважне місце в книжці займають статті, присвячені міжлітературним зв'язкам. Тут героями виступають Г.Квітка-Основ'яненко, Т.Шевченко, Марко Вовчок, а поруч з ними ті діячі зарубіжжя, котрі доклали чимало сил і таланту, аби Україну й українців знали в світі. Назву бодай тих, хто перекладав і досліджував Т.Шевченка: Г.-Л. Цунк, Е.Кайль, Я.-П.Йордан, Й.Шерр, Г.Карпелес, Юлія Віргінія, К.-Е. Француз, В.Ягич, Г. Адам, В.Каверау, А.Єнсен, Г.Абель та інші.

Добре враження полишає стаття "Духовні острівці в океані взаємодії національних культур", присвячена Шафаріку - відомому діячеві слов'янського світу й палкому прихильникові української літератури.

Проблема міжлітературних взаємозв'язків, теорія перекладу - стрижневі в трудах і днях М.Зимомрі. У цих галузях він фахівець європейського рівня. Зразком для нього є І.Франко - видатний знавець світової літератури й перекладач із багатьох європейських та східних мов. Висвітленню його теорії й практики перекладу присвячено чимало сторінок книжки, в т.ч. й стаття "Ясність слова та його переклад".

Тільки той, хто працював у архівах, знає, скільки аркушів треба перегорнути, поки знайдеш гідне твоєї уваги або несподіване. І тільки тому, хто невтомно перегортав ті аркуші, добираючись до єдиного, де причаїлась ще невідома інформація, знайома радість відкриття. Такі хвилини неодноразово переживав і М.Зимомря. Йому, приміром, вдалося встановити, що перші згадки про Г.Квітку-Основ'яненка в німецькомовних виданнях появились не в 1847 році, як твердили деякі дослідники, а ще в середині тридцятих років минулого століття. Автор віднайшов першу публікацію відомої автобіографії Т.Шевченка в Ляйпцігському виданні 1860 року, тобто ще за життя поета. Дослідник відкрив нові імена німецькомовних популяризаторів Т.Шевченка: Е.Кайля, Л.Тішендорфа, Г.-Л. Цунка. Розшукав лист І.Орлая до Гете, що підтверджує дружні стосунки двох діячів у сфері духу від 1795 р. Літературознавець реставрував історію створення й часткової публікації унікального збірника "Двісті українських пісень", які записала Марко Вовчок, аранжував їх ком-

позитор Е.Мертке. Ці штрихи помітно збагачують вічно живий образ української культури, розширюючи її горизонти.

Чимало гарних слів сказав М.Зимомря про сучасних популяризаторів українського слова в Німеччині Е.Вінтера (на жаль, уже відійшов у вічність) та Л.Робіне, котра переклала німецькою мовою цілу бібліотеку української прози.

У книжці М.Зимомрі є розділ “Теплінь людської душі”, де зібрано понад півтора десятка есеїв про людей різного фаху, різної долі, але яскравих особистостей. З них постають образи владики-мученика І.Маргітича, відомого літературознавця й фольклориста зі Словаччини М.Мушинки, першого ректора Ужгородського університету С.Добоша, знаного професора-педагога В.Гомоная, талановитого математика, професора П.Гудивка, ушавленого музиканта М.Кречка та багатьох інших. Слово про кожного несе в собі не тільки об’єктивну інформацію, а й особисті враження автора від зустрічей з тими людьми.

Добір матеріалів до книжки загалом добре вмотивований. Проте, як на мене, із загального тла випадають стаття про Н.Над’ярних “Література - цитадель духа”, де ще не до кінця утвердився сучасний погляд на проблеми, якими займалась талановита дослідниця, і рецензія на першу книжку прозаїка А.Дурунди “Не карай самотністю”.

Відзначу високий рівень мовної культури книжки, де лише іноді прокопиться немилозвучна фраза, як-от: “Очевидно, саме в цих ціхах нуртували прецінь чуттєво-інтуїтивні квінтесенції, орієнтовані на фольклор...”

Завершуючи короткий відгук про працю М.Зимомрі, хотів би наголосити: вона - результат копітких пошуків, коли кожне зерно істини відвіюється зі старанністю хлібороба-господаря; результат активного ставлення автора до різних сфер культури - за умови активної дії власного імперативу: “Не обмини, не забудь!”; результат тієї одержимості, яка народжує барвисте й гаряче слово про людей, котрих вибрало авторове серце. Отож строга наука й палка публіцистика - саме на їхніх крилах злітає книжка М.Зимомрі “Джерела вічної краси”. Хочеться побажати їй щасливої долі.

Рішаві О. Рокам подвоєну ціну. — Ужгород: Карпати, 1996 р. Видавництво “Карпати” (Ужгород) видало збірку поезій німецькомовної поетеси з України Ольги Рішаві (1903 — 1993) у перекладі з німецької Петра Скунця, до якої увійшли кращі твори поетеси. Вступне слово Миколи Зимомрі і Степана Бобинця.

Ольга Рішаві походить з Моравії (нар. 10 січня 1903 року), вчителювала в Закарпатті, публікуватися почала в 20-х у виданнях Праги, Братіслави, Теплице. Розквіту її творчість досягла в 50-60 роках. Залишила у творчий спадок понад 320 віршів, 30 оповідань і казок.

Золотий гомін. Українська поезія світу / Упоряд. А.К. Мойсієнко. — К.: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 1997. — 551 с. Книга являє собою продовження публікації творчості українських поетів і критиків у галузі поезії з України і з-поза її меж. Вона містить вибрані твори майже 120 авторів, єднає під своїм дахом найрізноманітніші стилі і напрями творчості україномовних поетів майже з усіх куточків світу, де вони живуть і творять сучасну українську поетичну культуру. Велике значення має й те, що в книзі окремим розділом подано декілька літературно-критичних есе, крізь призму оцінки яких можна скласти уявлення про сучасну українську поезію в світі. Зокрема, це есе Володимира Моренця “Прощання з ідеологічною “вічністю” (Українська поезія 80-90 років), Ігора Трача “Драматизм епохи — через призму душі.” Сучасна українська поезія на європейському континенті поза межами України (кінець 80-х — початок 90-х років), Анатолія Мойсієнка “Сонети і ронделі”, Миколи Сороки “Графіка словом”.

“Мир дому твоєму.” Книга з такою назвою з’явилася нещодавно у Львівському видавництві “За вільну Україну”. Саме з нею прийшов в Україну український письменник з Канади (Торонто) Йосип Кульчик. До неї ввійшли 20 оповідань прозаїка, який понад 18 років живе в еміграції. Книгу було репрезентовано у Львові на творчій зустрічі з письменником у будинку Спілки письменників України.

“Близнята ще зустрінуться” Українське видавництво “Час” (Київ-Львів) випустило в світ у 1997 році в серії “Українська модерна література” видання “Близнята ще зустрінуться. Антологія драматургії української діаспори” з упорядкуванням і вступною статтею Лариси Залеської Онишкевич. Книга знайомить читачів великої України з тим доробком української діаспори, який раніше не підлягав окремому і уважному розгляду — це драматичні твори українських авторів, написані ними за межами Батьківщини. Тут зібрано твори таких письменників, як Винниченко, Чаплєнко, Косач, Людмила Коваленко, Чолган, Л. Мосендз, Ю. Липа, Костецький, В. Вовк, Бойчук, Тис, О. Тарнавський, Барка.

СЛОВА ЧЧИНА

Слов’янське прогресивне видавництво Прима в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві видали низку нових книжкових публікацій. Серед цих видань, зокрема такі:

Збірка поезій українського поета Мелана Бобака **“Судний час”**. Поет походить з села Пихні на Синщині (нар. 28 вересня 1944 року), закінчив Пряшівський філософський факультет Кошицького університету. Був редактором газети **“Нове життя”**, дитячого журналу **“Веселка”**. Нині він — заступник голови Ради Союзу русинів-українців Словацької республіки. Є автором збірок **“Живоцвіт”** (1972 р.), **“Кольорові дні”** (1979 р.).

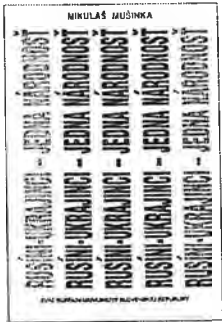
Збірка прозових творів (серед них і радіоп'єса) відомого в Словаччині і в Україні письменника-прозаїка **Василя Даця** **“Синя фантазія”**. Василь Дацей (уродженець с. Вираву Гуменського району на Східній Словаччині, нар. 14 січня 1936 р.) увійшов у літературу ще 1961 року збіркою гумористичних оповідань **“Ми і наші знайомі”** і пригодницькою повістю **“Очі невиразного кольору”** (1965 р.) А відтак опублікував книги оповідань **“Монологи”** (1967 р.), **“Крихка орхідея”** (1987 р.), книгу повістей **“Зелена обручка”** (1981 р.), повісті **“Сонячний верх”** (1984 р., перевидана в Києві 1990 р.), **“Кольорові сіті”** (1991 р.), романи **“Зірки лиш мерехтять”** (1983 р.), **“Коріння”** (1988 р.). Публікувався у періодичних виданнях, працював театральним актором, був і є громадським діячем. Зокрема, нині очолює Спільку українських письменників Словаччини.

Збірка вибраних поезій журналіста, редактора, громадського діяча **Яна Смерка (1898 - 1981 рр.)** **“Із золотої фантазії”**. Книгою віддано шану пам'яті видатної людини, про яку автор післямови до збірки Драгослав Махал пише так: **“Цей чоловік хоча й лагідної душі, зате крем'яних засад, був у словацькому середовищі особливим типом, який не вкладався в жодні схеми, виходив за рамки будь-якої замкненої конструкції, вибочував із усіляких груп і мав у собі стільки внутрішньої сили, що вмів обстоювати власне переконання так, аби його талант не суперечив його натурі. Подібний тягар здатні нести лише ті, яких життя суворо випробувало”**.

Спільними зусиллями видавництв **“Гражда”** (Ужгород) і **“ЕХСО”** (Пряшів) видано нову збірку оповідань **“Дерев'яний смуток”** відомого в Словаччині і в Україні, та й за їх межами (в тому числі й зі сторінок **“Зерен”**) прозаїка **Івана Яцканина**. До збірки увійшли 19 вибраних із доробку прозаїка оповідань, вперше публікованих в Україні. Післямову до видання підготував Дмитро Федак.

Союз Русинів-українців Словацької республіки (Пряшів) розпочав видання серії **“Словолюб”**. У її межах уже з'явилися деякі збірки, серед яких поезії **Івана Мацинського “Ангел”**, **Богдана-Ігора Антонича “Елегія про співучі двері”**, **Іллі Галайди “Журавлиний клич”**, **Ганни Коцур “Молитва”**. Книжечки із серії зазвичай невеличкі за обсягом, але гарно зі смаком оформлені і щора-

зу готуються до пам'ятних дат і ювілеїв авторів. Частина тиражу підписана або автором поезій, або автором оригінальних ілюстрацій до видання. Відповідальним редактором серії є Милан Бобак.

Видавництво Союзу Русинів-українців Словацької республіки видало словацькою мовою працю Миколи Мушинки **“Русини-українці є однією національністю”**, яка стала його відповіддю на опубліковані в щомісячнику **“OS — Forum obcianskej spoločnosti”** шість антиукраїнських статей, де український уряд і українських націоналістів безпідставно звинувачено в намаганні ліквідувати русинів на своїй території і території Словаччини, приєднати до території України частину Словаччини, заселену русинами. Микола Мушинка на конкретних об’єктивних наукових історичних фактах, логічних доказах спростовує звинувачення, виступає проти політичних провокацій, пошуку штучних проблем зі спробою розділити національну єдність на основі поділу на русинів і українців.

РУМУНІЯ

У видавництві **ПАКО** (Бухарест) з’явилося з багатьох точок зору цікаве літературне видання: **“80 українських соловейків”** (80 de privighetori ucraienene), до якого увійшли твори, біографічні відомості вісімдесяти українських авторів. Укладачем, перекладачем і редактором книги є Степан Ткачук, якого редакція **“Зерен”** вітає із присудженням премії ім. Івана Франка.

Минулого, 1997-го, року у видавництві **“Критеріон”** (м.Бухарест) вийшов у світ роман-есе Павла Романюка **“Сорочка Несуса”**.

УГОРЩИНА

Серед українознавчих видань, які з’являлися за останні роки в Угорщині, варто відзначити **“Славістську бібліографію за 1974-1995 роки”**, укладену Іштваном Удварі, де в хронологічному порядку викладено джерела, які стосуються слов’янського світу, слов’янознавства в Угорщині, а зокрема мова йде про дослідження стосовно українців-русинів. Видання здійснено у Ниредьгаза 1996 року.

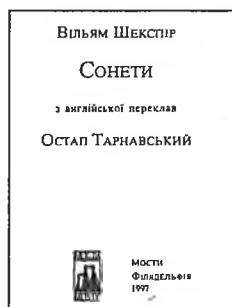
Значний інтерес становить зредаговане тим самим Іштваном Удварі видання **“Наукових досліджень в галузі української та русинської філології”** (видано у Ниредьгаза 1997 року), які містять наукові виклади 18 авторів угорською, українською, російською, сло-

венською мовами і стосуються як чисто українознавчих досліджень і їх здійсненню в Угорщині, так і україно-угорських зв'язків.

Педагогічний інститут імені Дьордя Бешшенеї (власне, засоби його Кафедри української і русинської філології) підготував і видав у Ниредьгаза (1997 р.) україномовний підручник **“Коротка історія Угорщини”** за редакцією і упорядкуванням **Іштвана Удварі**. Основою до укладення книги було видання **“Тисячоліття. Коротка історія Угорщини”** (1986 р.) за редакцією академіка Петера Ганака, вже апробоване (окрім угорських читачів) англомовними і німецькомовними читачами. Тут викладено історію Угорщини від часів заснування до сучасного періоду. Авторами новостворюваного українського видання теж стали **Ласло Маккаї, Калман Бенда, Карой Вьорьош, Еміл Нідергаузер, Дьордь Шпіра, Петер Ганак, Жужа Л.Надь, Домонкош Сьоке**. Особливістю видання є те, що видано воно із розділом про історичні події за останні 50 років, якого нема в жодному із попередніх видань книги угорською, англійською і німецькою мовами.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

У видавництві **“Мости”** (Філадельфія) до 80-річчя **Остапа Тарнавського (1917 — 1992 рр.)** вийшло видання його перекладів в останній авторській редакції **сонетів В. Шекспіра**. Остап Тарнавський (уродженець м.Львова, де й отримав середню і вищу освіту) був журналістом, науковцем, літератором, професійним бібліотекарем. В еміграції жив від 1944 року — спочатку в Австрії, а потім у США (від 1949 року). Є автором збірок поезій **“Слова і мрії”** (1948 р.) **“Життя”** (вінок сонетів, 1952 р.), **“Мости”** (1956 р.), **“Самотнє дерево”** (1960 р.), **“Сотня сонетів”** (1984 р.), **“Зібрані вірші”** (1992 р.), книжки новел і нарисів **“Камінні ступені”** (1979 р.), літературознавчих есе **“Подорож поза відоме”** (1965 р.), **“Туга за мітом”** (1966 р.), спогадів **“Літературний Львів, 1939-1944”** (1965 р.), докторської дисертації **“Т.С.Еліот і Павло Тичина”** (1976 р.) тощо.

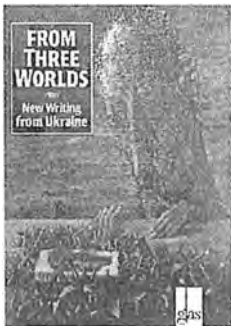
Творчістю Шекспіра О. Тарнавський цікавився ще від юнацьких років, а перекладати почав наприкінці 50-х., публікуючи у різних періодичних виданнях. Повний переклад всіх Шекспірових сонетів О. Тарнавський закінчив влітку 1992 року.

У Чикаго вийшла книга **Оксани Хомчук “Українська православна церква в США — з Києвом чи Істамбулом?”** (1997 р., 152 стор.).

Анатоль Вовк "Англійсько-український словник вибраної лексики (природничі науки, техніка, сучасний побут), Нью-Йорк - Львів, 1998 р., - 277 с. Українським Термінологічним Центром Північної Америки при Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка видано Англо-Український Словник Вибраної Лексики. Словник містить приблизно 10 тис. слів та словосполучень англійської мови, у її американському варіанті та їхніх українських відповідників. Його укладено для доповнення та усучаснення широко вживаного словника М. Подвезька та М. Балли. Зібрано найбільш поширені англійські терміни з природничих наук, техніки та лексики сучасного побуту.

Увічнити пам'ять

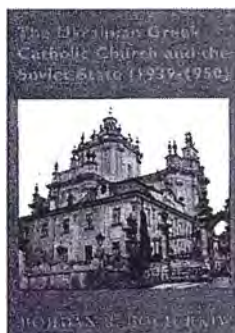
Донька вихідця із Закарпатської України письменника, публіциста, громадського діяча Василя Гренджа-Донського, нині вже 77-літня жінка Зірка Гренджа-Донська продовжує свою діяльність в ім'я увічнення пам'яті свого батька. Вона вже видала 12 томів його творів і підготувала до друку два нових, впорядкувала бібліографію його творчості, видала в Ужгороді окрему книжку про нього, а також організувала святкування його ювілею в Закарпатті і Словаччині. Це було вже дев'яте святкування, яке вона супроводила окремим випуском публікації про це (Зірка Гренджа-Донська. Святкування ювілею Батька у 100-річчя з дня народження. 19.04-4.5.1997. Закарпаття, Братислава. ч.9. — Міннеаполіс, 1997 р. — 54 стор.). У виданні зібрано факти з відвідин окремих міст Закарпаття, а також Словаччини, спогади, роздуми, документи, статті з місцевих газет про святкування тощо.

From Three Worlds. New Ukrainian Writing. Edited by Ed Hogan. - Glas Moscow & Birmingham, issue 12. Zephyr Press Boston, Massachusetts, 1996. - 284 pp. (Із трьох світів. Нова українська література. Під редакцією Еда Хогана).

Це спеціальне видання є 12-им випуском серії Glas: Нова російська література. Воно вперше доносить до англомовного читача багато творів з кращої теперішньої української літератури, про які він не знав з тої простої причини, що за комуністичного режиму, як раніше за царського, українська культура була видом, що перебував під постійною загрозою. Багато з авторів цієї збірки брали активну участь у літературному андерграунді, але не могли публікуватись офіційно до кінця 80-х років.

«Із трьох світів» - це перша публікація англійською мовою, яка свідчить про літературний ренесанс в Україні. Серед авторів збірки - Соломія Павличко, Володимир Діброва, Євген Пемковський, Валерій Шевчук, Олег Лишень, Кость Москалець, Галина Пагутяк та інші. Переклади зроблені в більшості у співпраці українських та американських перекладачів і письменників. Поезія подається паралельно по-українськи та по-англійськи.

Bohdan R. Bociurkiw. The Ukrainian Greek Catholic Church and the Soviet State (1939-1950). 1996, - xvi, 310 p.p. 12 p.p. of photographs. (Богдан Р. Боцюрків. Українська греко-католицька церква і советська держава (1939-1950)).

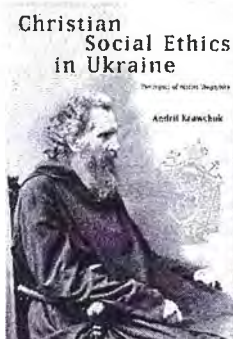
Книга Богдана Ростислава Боцюрківа - це дослідження придушення УГКЦ сталінським режимом. Розвідка бере до уваги всі найважливіші публікації на цю тему, будучи однією з перших українських студій, після розвалу СРСР, яка поєднує у собі советські і несоветські джерела пошуку матеріалів. Вона базується на публікаціях у різноманітних релігійних, українських нелегальних, советських і несоветських (особливо еміграційних) журналах, газетах, пропагандистських памфлетах і листівках.

Багато з використаного Боцюрківим советського архівного матеріалу донедавна зберігалось у закритих сховищах, і тому невідомо вченим і дослідникам. Ці документи доповнюються матеріалами з церковних архівів у Римі і в Україні, усними свідченнями від живих і вже покійних, включаючи жертв і свідків советських репресій проти УГКЦ в Україні. Це робить розмірковування автора живими, з глибоким проникненням у суть проблеми.

Д-р Боцюрків скрупульозно зібрав розрізнені крихти інформації, щоби створити оповідь про те, як була спланована і виконана советська ліквідація греко-католицької церкви та про негайні наслідки цього акту.

Автор аналізує советську політику стосовно церкви від першої окупації Галичини Червоною Армією 39-го року, через ліквідацію видимих структур церкви у Галичині, Польщі, Закарпатті у середині і наприкінці 40-х років. Д-р Боцюрків визначає головних виконавців кремлівського плану «возз'єднання» УГКЦ з контролюваною державою російською православною церквою, серед яких агенти НКВС/МВС, офіційні особи, пропагандисти, часто під псевдонімом, церковні діячі. Автор старанно відділяє факти від вимислу і від навмисної советської дезінформації.

Ця книга цінна для всіх, хто цікавиться історією УГКЦ і питанням утисків релігії в Радянському Союзі.

Andrii Krawchuk. Christian Social Ethics in Ukraine. The legacy of Andrei Sheptytsky. - ... 1997, - 410 pp. (Андрій Кравчук. Християнська суспільна етика в Україні. Спадщина Андрея Шептицького).

Д-р Андрій Кравчук з Канадського Інституту Українських студій і Інституту Шептицького пропонує читачеві перше всестороннє наукове дослідження складної сфери думок і діяльності митрополита Андрея Шептицького у період, коли християнство в Ев-

ропі зіткнулося з безпрецедентним рядом соціальних, економічних і політичних подій, які піддавали сумніву саму сутність віри. Андрей Шептицький, очолюючи протягом майже півстоліття Українську Католицьку церкву в Галичині, був не лише визначним духовним, культурним і громадським лідером, а й видатним мислителем і письменником. Стикаючись з суспільними і політичними проблемами, які виникали перед його паствою, Шептицький застосував ключові принципи християнської суспільної етики до таких понять як патріотизм, міжетнічні стосунки, взаємовідносини церкви з державою, ідея церковної єдності, советський комунізм, націоналізм, релігійна свобода, ідеологічний атеїзм, нацизм.

Як у своїх пастирських посланнях, які досліджували християнське життя через стичне відображення соціальних і політичних реалій, так і в особистих зверненнях до таких постатей як імператор Франц-Йосиф, папа Пій X, Хрущов, Гітлер, Сталін, Шептицький висував ідею людського життя, ґрунтованого на практичному знанні як східного, так і західного християнства.

Дослідницький аналіз д-ром Кравчуком того, як християнське моральне вчення було застосоване у східно-європейському контексті, відкриває нові пласти нашого розуміння церков, які пережили советське переслідування. Методичне, старанне дослідження оперте на факти, численні джерела, роботу в нововідкритих архівах на Україні вилилося у захоплюючу інтерпретацію спадщини, яка залишила визначний слід у християнській суспільній думці XX століття.

Публікується спільно Інститутом Митрополита Андрея Шептицького Східно-Християнських студій і василіянською пресою.

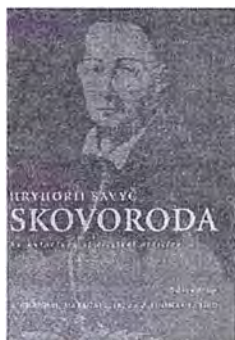
Michael Palij. The Ukrainian-Polish Defensive Alliance, 1919-1921. An Aspect of the Ukrainian Revolution. - ... 1995, - viii, 391 pp. (Михайло Палій. Українсько-польський оборонний союз, 1919-1921. Аспект української революції.).

У своїй монографії д-р. Михайло Палій, який недавно залишив посаду у бібліотеці славістики при канадському університеті, представляє англomовному читачу порівняно маловідомі аспекти революційних потрясінь, що охопили Україну, Польщу і Росію після I світової війни. Автор подає біографії двох національних лідерів: українського - Симона Петлюри і польського - Йозефа Пілсудського; досліджує військові конфлікти сторін, дипломатичні стосунки, а потім наступний альянс проти спільного ворога - советської Росії у 1919-21. М.Палій докладно розглядає війну 1918-19 в Галичині між ЗУНР і Польщею, конкуруючі політичні концепції про роль Польщі у Східній Європі, Варшавську угоду і антибільшовицький військовий союз між Петлюрою і Пілсудським, детально досліджує спільний українсько-польський військовий наступ проти советської Росії та причини його невдачі, а потім подальший советський наступ у Польщі і його поразку. Автор висвітлює з української точки зору

зраду Польщею України задля забезпечення власного становища; розглядає переговори, які передували советсько-польській Варшавській угоді і саму угоду; описує останню фазу і поразку українських збройних змагань за незалежність від Росії; намагання української еміграції продовжити боротьбу на міжнародній політичній арені; вбивство Петлюри советським агентом у Парижі, суд і виправдання вбивці.

Д-р М. Палій будує свою роботу на багатих матеріалах, досліджує події з різних сторін і не намагається уникнути багатьох контраверсійних питань, що роблять предмет його дослідження таким складним. Книга містить вражаючу 120-сторінкову бібліографію.

Hryhorij Savyč Skovoroda. An anthology of critical articles. Edited by Richard H. Marshall, Jr. and Thomas E. Bird. ... 1994, - xvi, 319 pp. (Григорій Савич Сковорода. Антологія критичних статей. Під редакцією Річарда Х. Маршала і Томаса Е. Берда).

Ессе цієї збірки - це матеріали симпозіуму, присвяченого визначному поету і філософу.

Вплив творів Сковороди - його віршів, байок, філософських діалогів, витриманих значною мірою у біблейських традиціях і багатих на символи, метафори, складні мовні конструкції, - на українське і російське письменство розпочався ще за життя Григорія Савича, а у наш час навіть зростає. Присутність Сковороди у філософії, літературі, релігії, лінгвістиці незгладима, але його неадекватно сприймають, особливо на Заході.

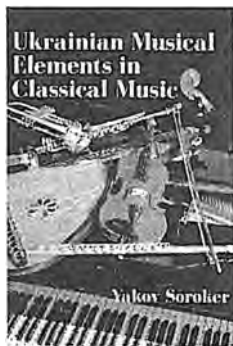
До збірки увійшли ессе багатьох провідних сковородознавців поза Україною. У них постать Сковороди досліджується з різних боків - історичного, суспільного, літературного, педагогічного, лінгвістичного, теологічного, філософського. Серед авторів збірки - Дмитро Чижевський, Стефен Шерер, Джозеф Блек, Григорій Шевельов, Карен Блек, Богдан Рубчак, Михайл Вайскопф, Олександр Лавров, Богдан Струмінський, Джордж Клайн, Тарас Закидальський, Петро Біланюк. Книга містить також вичерпну бібліографію сковородіани, складену Річардом Гантулою. Упорядники збірки: Річард Х. Маршал молодший - з університету Торонто і Томас Е. Берд з Куїн Коледж, університет міста Нью-Йорк.

Ihor Ševčenko. Ukraine between East and West. Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century. ... 1996, - xx, 234 pp. 4 maps. (Ігор Шевченко. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку 18-го століття).

У своїх 12-ти нарисах Ігор Шевченко досліджує розвиток української культурної самобутності під неспівмірними впливами Візантійської імперії і Західної Європи (через Польщу). Для Київської Русі Візантія була джерелом християнської релігії, а також високорозвиненої літератури і мистецтва, що дало Києву поштовх

до власних досягнень у тих царинах. Автор показує, як престиж візантійської цивілізації посилювався через діяльність грецьких митрополитів у Києві, самих імператорів Візантії, місіонерів і вчителів грецької, домінуючи у світогляді слов'янської еліти протягом середніх віків. Вплив цієї цивілізації на Київ зберігся навіть після падіння Константинополя під навалом турків.

Автор аналізує також впливи Відродження, Реформації, Контрреформації в Україні. Інтелектуальне бродіння епохи відображене у нарисах на захист православної віри і у релігійній полемічній літературі. Нарис про митрополита Петра Могилу досліджує складний культурний світ цього видатного церковного діяча. Праця Шевченка зацікавить не лише тих, хто вивчає візантійську і східно-європейську історію, а й усіх читачів, що цікавляться питаннями розвитку культури.

Jakov Soroker. Ukrainian Musical Elements in Classical Music. - vi, 155 pp. (Яків Сорокер. Українські музичні елементи у класичній музиці)*.

Ця монографія - перше вичерпне дослідження впливу українських мотивів на класичну музику Європи і Росії від 18-го століття до половини 20-го. Поза ранішими прямими запозиченнями з боку класиків, автор аналізує українські елементи у музичній мові різних композиторів, включаючи Віденську класичну школу, німецьких, австрійських та угорських композиторів 19-го століття, Шопена та пізніших польських авторів, Бартока, а серед російських - Мусоргського, Чайковського, Римського-Корсакова, Рахманінова, Прокоф'єва та інших.

Спираючись на широку музичну літературу автор показує вагомий вплив на класичну музику українських тем, часто помилково ідентифікованих як «російські», «угорські», «циганські» чи «турецькі». Текст багато ілюстрований сотнею музичних фрагментів і бібліографічними посиланнями на декількох мовах.

** Про автора:*

Народився 1920 р. у Бесарабії. Вчився у Московській консерваторії з Д. Ойстрахом; закінчив у 1955 р. своє навчання дисертацією на тему скрипкових сонат Бетховена. З 1962 по 1972 очолював кафедру історії музики і музичної теорії у Дрогобицькому педагогічному інституті ім. І. Франка. На його рахунок більше 100 опублікованих статей і монографій, зокрема про Бетховена, Прокоф'єва, Шігеті, Гольдштейна, Ойстраха.

З 1976 року мешкає в Єрусалимі.

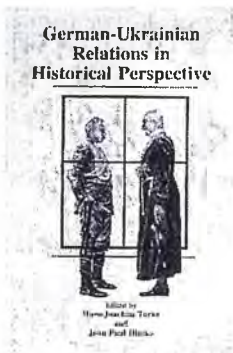

Ukraine: Perestroika to Independence. Taras Kuzio and Andrew Wilson. -xiv, 260pp. (Україна: від «Перестройки» до незалежності. Тарас Кузьо і Ендрю Вільсон, передне слово Нормана Стоуна.).

Головна тема цієї книжки - це перехід в Україні від політики «перестройки» і «гласності», впровадженої вперше Михайлом Горбачовим, до остаточного розриву з Москвою, що призвів врешті до краху як Советську імперію, так і кар'єру самого Горбачова.

Вибір Україною незалежності у грудні 1991 р. завершив існування Радянського Союзу і вивів одну з прихованих колись європейських націй на світову арену. У книжці, базуючись на первинних офіційних джерелах, самвидаві та інших джерелах, вперше дано огляд всього діапазону подій у політиці, суспільстві, незалежних партіях, Комуністичній партії, незалежних засобах інформації, закордонних та військових справах на шляху до незалежності. Про авторів: Тарас Кузьо з Міжнародного Інституту Стратегічних Досліджень, раніше Ukrainian Reporter, почесний дослідник Школи Слов'янських і Східноєвропейських Студій Лондонського університету, є автором книги «Україна: Незалежна революція» і більш ніж 200 статей про сучасні українські справи.

Ендрю Вільсон, досвідчений дослідник Сідні Сасекс Коледж в Кембріджському університеті, є автором багатьох статей по-українськи і по-англійськи.

German-Ukrainian Relations in Historical Perspective. H.J. Torke ; J.P. Himka - viii, 239 pp. (Німецько-українські стосунки в історичній перспективі. Під редакцією Х.Й.Торке і Дж.П.Хімки)

Це четверта частина з серії книг про Україну та її сусідів, випущена КІУС.

У ній для дослідження драматичної історії українсько-німецьких стосунків зведени воедино підходи до питання провідних авторитетів Українських студій у Північній Америці як істориків, так і політологів і видатних німецьких та австрійських вчених, експертів з історії Східної Європи і німецької зовнішньої політики.

Німецька окупація України за часів I світової війни подається з двох різних аспектів: Петер Боровський розглядає цілі німецької політики в Україні з точки зору німецького військового і дипломатичного апаратів, а Ярослав Пеленський дивиться на німецьку окупацію з українського боку, спираючись на неопублікований щоденник гетьмана Павла Скоропадського.

Друга світова війна подана з чотирьох ключових аспектів: Ральф Бартолейт розглядає німецьку аграрну політику в Рейхскомісаріаті України; Вольфдітер Біхль на підставі архівних матеріалів аналізує утворення дивізії СС «Галичина» з українських добровольців; Петро-Й. Потічний документально показує стосунки УПА з німецькою військовою та окупаційною владою; а Тарас Гунчак обговорює стосунки між ОУН і німцями у період 1941-45. Розвідка Ігора Ка-

менецького про німецькі плани колонізації поєднує статті про обі світові війни.

Книга, проте, не вичерпується темами війни і окупації. Х.Й. Торке і Дж.П. Хімка розглядають у своїх статтях культурні зв'язки початку 19-го століття; Детлеф Брандес і Андреас Каппелер пишуть про етнічні німецькі поселення в Україні з кінця 18 ст. і до I світової війни; Богдан Кравченко і Ярослав Білінський подають розвідку про дипломатичні стосунки періоду 1920-1922 рр.; а нарис Джона А.Армстронга, патріарха Українських студій на Заході, про минулі, теперішні і майбутні стосунки між Україною і Німеччиною носить символічну назву: «Україна: Колонія чи партнер?»

БРАЗИЛІЯ

Ighor Kalynéts “O Fogo Sagrado” (WLRL-Editoração eletrônica, Rio de Janeiro, 1997).

У перекладі Віри Селянської (Вовк) у серії “Писанка” вийшла збірка поезій Ігоря Калинця (Ріо-де-Жанейро, 1997). Слід зазначити, що у попередні роки у цій серії були опубліковані книжки поезій Василя Голобородька, Івана Драча, Нью-йоркської групи, Миколи Воробйова, книжка Валерія Шевчука...

АВСТРАЛІЯ

В Університеті ім. Монаша (Мельбурн, 1996 р., 114 с.) з'явилося друком дослідження М.Мушинки “Музей визвольної боротьби України та доля його фондів”. Книга розповідає про історію створення і розвитку в Празі визначного закладу збереження пам'яті української історії; про його засновників і керівників — А.Антонюка, С. Наріжного та інших; про зібрані в ньому експонати — матеріали з військових таборів інтернованих та полонених у Чехії, Польщі, Австрії, - книжки, часописи, карти, художні полотна, військові прапори, документи тощо. Зрештою про те, як були врятовані всі ці матеріали С.Наріжним і як були привезені до Києва.

НАМ ПИШУТЬ

10.07.97. Мар'ян Коць (Легсингтон, США).

"Вітаю з третім числом "Зерен". Бодріться й працюйте. Журнал потрібний і матиме немале значіння для розвитку нашої культури в Європі. Матеріяли мають свою вагу. Не мушу писати про останні недоліки. Ви самі їх добре знаєте. Тільки Ваша особиста увага до кожного видання забезпечить його якість. Успіхів Вам!"

15.07. 97. Емма Андієвська (Мюнхен, Німеччина).

"Дуже дякую за два примірники журналу. Допмагай Вам, Боже, і далі вершити добру справу!"

18.07.97. Інна Христенко (Гольцмаден, Німеччина).

"Дорогий пане Ігоре!

Альманах такий розмаїтий, охоплює стільки питань українського літературно-мистецького життя, що просто дивуєшся, як Вам вдалося це осягти. Правду сказав про Вас В.Прядко: "фактично одна особа взяла на себе тягар випуску альманаху українців Європи"...

Мені треба багато Вам сказати і запитати, але хай ось трохи оклигаю. Зараз коротко: добре, що Ваш альманах — "українців Європи". Саме таку надію я плекаю: він повинен об'єднати українські сили Заходу і Сходу, тобто Великої України, стати в Україні популярним..."

24.06.97 Петро Роєнко (Гамільтон, Канада).

"Повернувся з відвідин і застав третє число Вашого журналу "Зерна".

Приємна несподіванка: поява "Місто, старше за Вавилон", чим засвідчено, що Редактор пильнує, щоб його журнал був дійсним висловом Свободи Слова! При такій умові кристалізується Істина...

Модерне мистецтво існувало у пізній палеоліт. Прикладом може послужити мистецтво Кам'яної могили, яке досліджував М. Рудинський. Називати українське мистецтво "ідол" можуть лише дурні. Одного з них бачимо в 3-му числі "Зерна". Коли позбудемося християнської неправди і брехні?..

Модерне письменство. Повертаємось до початків кам'яної доби. Це тоді почало розвиватися те, що називаємо "мова"...

Початківці в письменстві сподіються або вірять, що відкриють "нові світи". Чи вони так думають, проживши сімдесят або більше років?

Розглядаючи цілісний розвиток культури, стає видимим і безперечним, що у процесі творчості виявляється тенденція постійності, тобто — в самім процесі творчості нічого не прибуває і нічого не зменшується. З погляду надбаних вартостей, — підсумки залишаються майже однаковими. Існує лише переміна виявлення внутрішнього світу.

Такі думки з'явилися під час ознайомлення з третім числом "Зерна". Думки-враження. Багато..."

18.08.97. Микола Зимомря (Ужгород, Україна).

“Докладне прочитання кількох випусків “Зерна” дає можливість дійти висновку: це видання вже заслужило собі поважне місце в історії українських часописів. Бо ж сьогодні поряд із розв’язанням багатьох злободенних проблем, пов’язаних із розбудовою української держави на сучасному етапі, винятково важливо, сказати б, омити животворними студеними водами незамулені віковими випробуваннями джерела української духовності, власне, на рівні нових змагань українського народу. Звідси — наше слово вдячності редакційній колегії альманаху та редактору п. Ігорю Трачу, якому поталанило заснувати такого вагомого гатунку літературно-мистецький журнал. Зі сторінок, приміром, третього числа за 1996 рік дзвінко “заговорили” Емма Андіївська, Роман Бабовал, Інна Христенко, Віра Селянська-Вовк, Андрій Легіт, Михайло Орест, Іван Яцканин, Ігор Качуровський, Остап Лапський, Микола Корсюк, Олександр Де, Іван Златокудр, Ганна Артеменко-Древер, Андрій Деркач, Норберт Котовський та інші носії українського слова далекими й близькими світами. Мовиться, як правило, про письменників чи прихильників української культури, які, на жаль, недостатньо відомі в Україні. Тому хочеться побажати, аби альманах жив і сіяв добірні зерна красивого й вічного в розлогу українську ниву...”

25.08.97. Василь Михальчук (Українська бібліотека імені С. Петлюри в Парижі, Франція).

“Широка палітра його змісту [третього числа “Зерен”], як рівнож порівняння до попередніх чисел, вказує на творчий ріст журналу. Мабуть, в його призначенні — відкривати нові обрії і змагати до ще не обстежених вершин. Дай же Боже, витривалости й натхнення на цьому шляху Вам і Вашій ланці співробітників.

Переглядаючи це число “Зерен”, зокрема статтю “Ігор Муратов” Інни Христенко, напрошується думка не тільки про письменників, а й мемуаристики у повному розумінні цього слова.

Коли я прочитав вірша поетеси і слова перед віршем про її силуетку, я думав, що вона споріднена з відомим Миколою Хрестовим, боротьбістом років 1918-20 і редактором “Полтавського боротьбіста” тих років — але мабуть я помилився — і саме ця пригадка плюс згадана стаття підказали мені доцільність розділу з цікавими споминами чи розповідями про них.

Як відомо, східні та південно-східні області України були і даліше є в полоні великого культурно-політичного застою. Їх глибоке зрусіфікування ставить їх осторонь від державного ставання України. Вони призабули, що все лихоліття, яке пережили людські кадри тих областей — значно більше від інших областей! — було наслідком їхньої наївної віри облудним кличам “загірної комуни”. Це за цю віру їх розстрілювало ЧК та НКВД і пам’ять про них затерлася.

Альманах “Зерна” є знаменитим полем, на якому дуже успішно можна розкладати картини далекого минулого і з ними знайомити сучасне та прийдешні покоління, щоби минуле не повторилося.

Щиро Вас вітаю і бажаю добра.”

28.08.97. Ганна Корбич (Зельона Гура, Польща).

"За "Зерна" — дякую. Випуск непоганий. Вітаю! Але щиро і щиро сердно признаюся, що він мене не тішить. Побачити на сторінках Вашого видання одне лише речення з дев'яти сторінок машинописного рукопису, надісланого Вам ще восени 96 р., — сприймається, як кпини. ... Про почин "Slavii orientalis" (вперше такий уважний щодо україністики) дізналися б читачі інших видань. А так я зробила огляд виключно для Вас, не маючи змоги повторюватися для інших журналів Польщі чи України. Огляд робився на прохання і з ініціативи проф. Степана Козака... Так що Ваші вибачення можете адресувати і шефові Польського українознавчого товариства, тобто С. Козакові, але він, як втім, і всі тут, у цій частині Європи, — воліє бачити конкретні справи, а не слухати, чи то читати вербальні вправи...

А тепер таке: на стор. 82-83 "Зерен" Ваш постійний автор Богдан Зілінський пише, що невідома доля школи в Пуці Водиці, де вчився О. Ольжич. Це моя рідна школа (№ 104 м. Києва)! Завжди відвідую її, буваючи в Києві. Йдуться заходи про надання цій середній школі імені О. Ольжича. Знайдено більш-менш і де жили Кандиби. Знаю людей, які займаються цією справою..."*

Вересень 1997 р. Юрій Бача (Словаччина).

"Бодай коротко мушу зазначити, що ваші видання, а особливо "Зерна", корисні та цікаві. Їхня якість постійно зростає. З відгуків видно, що й інші так розуміють Вашу діяльність — і все це приємно констатувати..."

22.09.97. Професор Леонід Рудницький (Ла Саль Університет, Філадельфія, США).

"Сердечно дякую за переслане мені третє число Вашого журналу "Зерна". Гратую Вам за гарне видання. Добре, що Ви взяли до цієї роботи, бо такий літературний форум, як Ваш журнал, дуже потрібний для молодшої генерації наших письменників."

* Бувають прикрими хвилини редакторського життя: коли не все із задуманого вдається втілити, коли підводять партнери і колеги, коли елементарно бракує коштів на те, щоб вмістити все заплановане на обмеженій різними причинами площі видання, коли тріщать по швах всі терміни виходу видання внаслідок тих же економічних і інших причин... Але бувають все-таки і радісні миттєвості (попри всі критичні і справедливі зауваження) — це коли видання, все-таки незважаючи ні на що, виходить у світ і кожного разу все більшим обсягом, коли все ширше коло читачів можуть із ним ознайомитись, коли більше авторів мають змогу публікуватися, коли коло спілкування творчих особистостей вдається розширити. Одна із цих миттєвостей пов'язана із наведеним листом. Адже варто лиш замислитись: дослідник творчості О. Ольжича Б. Зілінський, який живе в Чехії, отримав змогу уточнити своє дослідження завдяки пані Г. Корбич, яка живе в Польщі, а родом із Києва, через лист І. Трача, який живе в Німеччині, а родом зі Львова. І посередником у цьому стали "Зерна", якраз саме конкретна справа, результат неодноразової праці!

Ми дуже вдячні Ганні Корбич за сердитого листа, і, незважаючи на все, таки робимо ще раз належну нам "вербальну" вправу на сторінках "Зерен" — просимо у неї ще раз пробачення (як це вже зробили публічно через часопис "Нові Дні", в числі за вересень-жовтень 1997 р., Торонто, Канада) за те, що так сталося, а також у п. С. Козака, наголошуємо ще раз, що так сталося не через злий редакторський умисел, а також висловлюємо щире сподівання, що видання "Slavia orientalis" не відвернеться від українознавчої тематики тільки через те, що ми згадали про нього так коротко.

28.09.97. Доктор С.М. Фостун (Лондон, Великобританія).

“Журнали гарно й чепурно оформлені з багатющим змістом так, що Вам велике признання за Вашу невтомну і копітку працю для закріплення української культури. В Україні друкуватися складно. Там нема так розвиненої друкарської модерної техніки як на Заході. Мені так споганили два номери нашого військовознавчого журналу “Сурма”, що один жсах. Та й кошти мало що менші, як у нас. Так що друкуємо далі в себе, хоч кошти дуже високі.”

30.10.97. Доктор Микола Шафовал (Український Вільний Університет, Мюнхен, Німеччина).

“Зерна” в нашій бібліотеці є. Це видання гарно свідчить про нашу європейську діяльність”.

15.11.97. Григорій Гусейнов (Кривий Ріг, Україна).

“Матеріали прекрасні. Ми б із задоволенням дали у своєму журналі (“Кур’єр Кривбасу”) твори поки що не надто знаних в Україні, але просто блискучих авторів, яких ти даєш у “Зернах”: Романа Бабовала, Віри Вовк, Андрія Легіта, Олександри Лук’яненко, Івана Яцканина... З нетерпінням чекаємо поетичні збірки з бібліотеки “Зерен”.

20.11.97. Професор Степан Заброварний (Щецін, Польща).

“Щиро вдячний за надіслані “Зерна”.

“Нещодавно я повернувся зі США та Канади, де широко відзначалося 50-річчя акції “Вісла”. Думаю, що й один з Ваших номерів журналу “Зерна” за 1997 р. заторгне цю тему. Матеріалів є досить в “УА’97” (“Український альманах”) та українських журналах, що виходять у Польщі.”**

04.12.97. Академік Академії медичних наук України Любомир Пиріг (Київ, Україна).

“Альманах дуже цікавий, несподіваний різноманіттям прізвищ і жанрів; прізвищ — часто маловідомих і невідомих, але таких, про які ми — українці — маємо знати. Адже величчю нашої історії та культури завдячуємо і цим, нерідко малопомітним діячам, які сіяли зерна правди, заповідали нам любов до України, виборювали її незалежність. І за це вони заслуговують вдячної пам’яті нашого та наступних поколінь.

Як член редколегії “Енциклопедії сучасної України” (розділу медицини) радий був знайти в “Зернах” зерно інформації про лікаря Василя Микетюка, яку використаю для статті в згаданій “Енциклопедії”. Публікація щоденника В.Микетюка заслуговує на продовження.”

** Справді, тема дуже цікава і важлива, і ми, як відкрите для всіх видання (ми про це не раз наголошували), навіть при тому, що декларуємо головним чином літературні, мистецькі, частково наукові українознавчі зацікавлення, радо взялися б опублікувати матеріал до цієї теми. Однак до нашого портфеля такі матеріали, підготовлені до публікації, не надійшли. А щодо пропозиції передруковувати з інших видань, то ми все ж намагаємося публікувати лише оригінальні праці.

01.12.97. Дмитро Нитченко (Донкастер, Австралія).

"Лише вчора одержав я збірки поезій, альманах... У відповідь і подяку щось вишлю з своїх 29 книжок чи з 38, які вийшли за моєю редакцією або з моїми передмовами. Ми теж видаємо альманахи. Почав я їх упорядковувати та редагувати з 1954 року. Виходив один на 5 років. А тепер готуємо новий, який хочемо видати наступного року.

Щось може візьмемо з Вашого альманаха або з Ваших збірок віршів. Бачу, що в альманасі є цікаві речі. Коли мене приймали до Спільки письменників у 1934 році в Харкові, то Ігор Муратов реферував про мою творчість. Мене тоді там прийняли, але Київ не затвердив через моє соціоходження — син куркуля, хоч я ніколи куркулем не був, бо з 12 років лишився на Полтавщині, а батьки виїхали на Кавказ."

19.12. 97. Олесь Рончковський (Нормал, Іллиной, США).

"Щиро дякую за посилки Ваших книжок і журналів, котрі читаю з цікавістю. Десь невдовзі постараюсь доставити Вам деякі матеріали про мене.

Бажаю всього найліпшого".

22.01.98. Професор Мирослав Шкандрій (Манітобський університет, Вінніпег, Канада).

"Дякую за "Зерна". Я їх передав до нашої університетської бібліотеки. Звичайно, було б приємно й цікаво отримати наступне число.

Бажаю успіхів і надіюся на розгортання Ваших видавничих планів".

08.02.98. Юрій Трачук (Люблін, Польща)

"Все високо ціную і вітаю з такою влучною та благородною ініціативою, якою є якраз альманах "Зерна". Це, мабуть, перша така спроба об'єднати всіх українських творців Європи, дуже смілива та перспективна.

Незважаючи на ненайкращу ще коректуру, журнал Ваш дуже привабливий різноманітністю змісту, бо в ньому є і поезія, і проза, розвідки як літературознавчі, так про образотворче мистецтво, архітектуру та театр. Звертають на себе увагу і кольорові репродукції сучасних творів мистецтва. Одним словом, у часописі є все, що повинно бути в такого спрямування періодичному виданні. Бажаю чергових успіхів!"

09.03.98. Ярослав Гасюк (Львів, Україна)

"Ярослав Ступак "Гордіня"... Хочемо, щоб ця новела була надрукована в журналі "Зерна" № 4! І автор, і новела заслужили, щоб їх прочитав увесь український Всесвіт... Написав "хочемо", бо читало нас багато ... було це в Мордовії на 17-му "малому"... Автора визнали ми не тільки талановитим, але й відважним."***

*** Дуже вдячні п.Я.Гасюкові за довіру до "Зерен" і за шану до творчості Я.Ступака. Щасливі були б опублікувати згадану новелу на наших сторінках. Однак публікація уже здійснена. Не так давно це зробив Івано-Франківський "Перевал".

23.04.98. Ярослав Харчун (Монреаль, Канада).

"Високо оцінюю Ваші зусилля і ентузіазм. Можна лише здогадуватися, скільки своїх власних коштів Ви вкладаєте в цю справу. А інвестиції в духовність спрацьовують, як відомо, повільно, майже непомітно.

У цю добу вульгарного матеріалізму Ви робите немодну, але почесну справу. Українське письменство сьогодні якимось зняковіло розгублене, в гіршому випадку кривляється і мавпує щось із європейських двадцятих років. Але є люди, які просто хочуть і вміють (або ж вчаться тільки) писати гарно і цікаво — ось і нехай існує для них форум у Вас. Ви не цураєтесь також публіцистів-дослідників, і це також добре. Адже не всім, хто має щось сказати світові, знаходиться місце в галузевих журналах.

Тримайтесь так і далі, шановний докторе і поете!"

30.04.98. Юрій Семенко (Мюнхен, Німеччина)

"Біблія твердить, що спочатку було Слово. Мені здається, що вже перед тим лунала українська пісня, вірші, приказки, жарту... Один несамолюбивий ненависник українського народу якимось сказав — у ворогів треба вчитися! — що коли б Україна мала стільки грамотних людей, як поетів, то була б найкультурнішою країною світу. ...Мене зачарували, виховали Т.Шевченко, Г.Чупринка, О.Олесь (Спасибі, що в "Зернах" надрукували цінні згадки про нього). ...Мені сподобалися Ваші вірші "Героям УПА", "Площа Івана Підкови". Їх слід друкувати у читанках для малюків.

Бажаю особистого щастя та подальшого творчого успіху!"

14.06.98. Іван і Марта Кравчуки (Кошалін, Польща).

"Прийміть, дорогий нам друже, від нас найщиріші побажання наснаги до дальшого злету нескореної думки, нестримного пориву творчої праці в літературно-поетичній творчості для прославлення українського народу. Бажаємо Вам, щоб Ваш письменницько-поетичний доробок збагачував наш пробуджений після століть поневолення народ, закликав його до єдності та впливав на відродження національної тотожності вже у вільній Україні...розсіваючи "Зерна" правди.

Читайте, передплачуйте тижневик

Українські Вісті (Тижневик)

Ukrainian News

Suite 1, 12227 107 Ave.

Edmonton, Alberta T5M 199

ПРО НАС ПИШУТЬ

“Ricerche slavistiche” Vol. XLIII 1996 (Італія)

La nascita dell'Ucraina indipendente, nel 1991, ha portato, tra l'altro, alla perdita di significato per alcune istituzioni culturali che, per motivi strettamente politici, avevano continuato ad operare presso i maggiori centri della Diaspora; una perdita di significato vista, forse, con eccessiva precipitazione tanto da parte degli ucraini ex-sovietici, ansiosi di vedere tornare in patria simboli della propria cultura per lunghi decenni dalla stessa banditi, che da alcuni rappresenatanti della diaspora, forse un po' troppo, anche se in buona fede, entusiasti di quanto sembrava dovesse essere il nuovo corso dell'Ucraina. Abbiamo così assistito ad un progressivo passaggio delle principali riviste, come, p.es., «Sučasnist'», in terra ucraina, con la conseguente trasformazione in rivista politico-letteraria sul modello di altre già presenti, con la perdita del taglio culturale-polemico garantito dalla diaspora e, talora, con una certa propensione a quello che definiamo il nazionalismo di Stato ucraino.

Il passaggio di «Sučasnist'» in Ucraina ha lasciato un vuoto notevole per la vita culturale della diaspora ucraina, tanto europea che del Nuovo Mondo, parallelo al senso di smarrimento della diaspora stessa di fronte alla nuova situazione politica e, soprattutto, di fronte al significato dell'esistenza o meno di una diaspora attiva nei confronti dell'Ucraina indipendente.

Una risposta ai bisogni della diaspora, non solo occidentale, ma anche dei paesi ex-satelliti dell'URSS viene da una nuova rivista, il cui primo numero è uscito nel 1994 e porta il titolo, chiaramente significativo, di «Zerna» («I semi»). I luoghi di edizione sono Parigi, Zwickau, nella ex-DDR, ora felicemente Bundesrepublik Deutschland. e L'viv, quasi a significare il perpetuarsi dello stretto collegamento tra la Galizia e la diaspora e con l'intento evidente di presentare un prodotto, per quanto Made in Diaspora, comunque di immediata fruizione da parte del lettore ucraino; esemplificativa, al riguardo, può essere la questione del sottotitolo della rivista, che, se nel primo numero era «... al'manach ukrajinciv Eevropy», nel secondo compare come «... al'manach ukrajinciv Evropy»: non si tratta di un refuso, bensì dell'adeguamento, richiesto peraltro da alcuni lettori della Diaspora, all'ortografia ucraina precedente la riforma del 1929. Redattore capo è il poeta di Leopoli, emigrato verso la fine degli anni '80 a Zwickau, Ihor Trač, autore di alcune raccolte di poesie che sono tributarie della migliore tradizione della poesia ucraina contemporanea, rimandando in più parti tanto a V. Stus che a L. Kostenko, non solo per la tematica, ma anche per i coraggiosi esperimenti versificatori, alla ricerca di un nuovo modello di componimento che sappia essere «nuovo» senza nulla tralasciare della grande tradizione ucraina.

“Наше життя”, №2, лютий 1998 р. (Нью-Йорк, США)

“Появилось третє число альманаху “Зерна”, що організується і складається здебільшого головним редактором Ігорем Трачем у німецькому Цвікау, в Саксонії. Правда, редакційний штаб обширний. Там фігурують представники як України, Чехії, Німеччини, так і Франції та Швеції.

Думка засновників була об'єднати навколо альманаху представників літературного світу з-поза України, обмежуючися Європою, де розпорошено живуть і творять талановиті люди. Однак, принцип не включати поетів і письменників України або тих, що жи-

вуть за океаном і мають немало можливостей друкуватися, в цьому, третьому числі порушено. Отже тут зустрічаємо на сторінках вже й прозаїків та лірику з батьківщини. Добре представлена також новіша творчість Віри Вовк з Бразилії. Немало біографічного матеріалу про відомих авторів (Леоніда Полтаву, Ігоря Муратова, Олега Ольжича) читач знайде в рубриці "Грані літературної творчості". Статті та аналізи інших розділів торкаються архітектури, образотворчого мистецтва, театру.

Скрупульозно також зібрано для "Інформаційної мозаїки" цікаві вістки з культурного життя українців поза батьківщиною, а також чужі відгуки на прояви українського культурного чи наукового життя".

"Українське слово", № 2816, 26.10 - 2.11.1997 р. (Париж, Франція).

"...третій номер (за 1996 рік) 160-сторінкового альманаху виданий у Львові на високому професійному рівні. Розділ поезії в ньому відкривається новими віршами Емми Андієвської із Мюнхену, розділ прози — трьома оповіданнями пражівчанина Івана Яцканина: "Брати", "Втеча" та "Мандри за втраченим замком". Третій розділ — це ціла антологія української європейської поезії, в якій представлені Ігор Качуровський та Андрій Деркач із Мюнхену, Ганна Артеменко-Древер з Дортмунду, Микола Корсюк з Бухарешту та Олександр Де з Лондону, Остап Лапський та Іван Златокудр із Варшави, Ірина Немченко з Одеси, Анатолій Самойленко та Юрій Завгородній з Києва, Роман Стефанко, Володимир Шишак та Ганна Волинська зі Львова, Ольга Кіс із Золочева. Як бачимо поряд із досвідченими ветеранами поезії тут виступають початкуючі поети..."

"Кур'єр Кривбасу", № 91-92, грудень 1997 р. (Кривий Ріг, Україна)

"Розвиваються традиції видання альманахів. Одним з них є оригінальний альманах "Зерна", який виходить з 1994 року. Приємно бачити, що альманах став трибуною молодих, і не тільки молодих, літераторів, журналістів, науковців, які живуть в Україні та інших державах Європи, зберегли свою національну самобутність, непідробний патріотизм, державотворче мислення.

Засновник альманаху Ігор Трач зумів згуртувати навколо альманаху значну кількість оригінальних авторів, які успішно несуть рідне слово, правду про нашу історію, діячі літератури і мистецтва, політиків минулого і сучасного. Цей гурт авторів постійно розширюється, як і розширюється сам альманах, який у першому числі мав 80, у другому - 144, а в третьому — 160 сторінок."

"Дукля" № 6, 1997. (Прага, Словаччина).

"Вже третім продовженням в "Зернах" друкуються ілюстровані подорожні нариси головного редактора альманаху Ігоря Трача "Стежки українські" — про українські могили на цвинтарях європейських держав. На цей раз (після Чехії та Франції) автор заводить читача на цвинтарі Німеччини. Чудово документовані нариси (з біографічними довідками, датами народження і смерті десятків людей) не позбавлені поетичного забарвлення, яке інколи викликає сльози на очах. Не менш зворушливим є і його нарис про лікаря, філософа й журналіста Василя Микетюка (1896 - 1973), додатком до якого є його автентичний щоденник ще з Першої світової війни.

Оздобою альманаху є стаття Миколи Зимомрі з Ужгорода про україністичні зацікавлення німецького вченого Едуарда Вінтера, зокрема про його взаємини з Г. Костельником, А. Щептицьким та А. Волошином.

“Визвольний шлях” № 1, січень 1998 р. (Лондон, Англія)

“Дуже цікаві спостереження і висновки про українсько-польсько-російські стосунки в минулому і сучасному робить відомий у Польщі українець Володимир Мокрий у статті “Товариші свободи”. Добре слово треба сказати про довідково-інформаційні рубрики альманаху “Інформаційна мозаїка”, “Видавничі струмки україніки”, “Нам пишуть”, “Про нас пишуть”, які подають рідкісні для українських засобів масової інформації відомості про видатніші події українського життя в світі, українознавчі видання за межами нашої держави, відгуки читачів “Зерен”.

Підсумовуючи сказане треба віддати належне головному редакторові п. Ігорю Трачу та редколегії в цілому за добре і потрібне видання, яке набирає сили і розмаху в об’єднанні українців Європи та популяризації в Україні”.

“Бористен” № 3, 1998. (Січеслав, Україна).

“Хочеться щиро порадити, що у такі складні не тільки для України, а й цілої Європи тяжкі часи ще виходить журнал, котрий здатний поєднати людей, споріднених душею, але, на жаль, розкиданих по цілому світі”.

“Літературний Львів”, № 6 (61) 1997. (Львів, Україна).

“До львівських див зарахував Ігор Калинець літературно-мистецький журнал українців Європи “Зерна” чи, вірніше, діяльність його головного редактора і видавця Ігоря Трача. Бо альманах, погодьтеся, не є суто львівським явищем (до редакційної колегії входять українці, які проживають в Чехії, Франції, Німеччині, Швеції).

...

Це творчість — видання журналу авторів, які живуть і пишуть свої мистецько-літературні твори в Україні і поза Україною. Це спроба об’єднати їх у спільному європейському контексті. Це тенденція.

...

Найкориснішим для нас, українців, є те, що альманах відкриває світові нові імена — найчастіше, молоді і талановиті, маловідомі, які щойно почали торувати свій творчий шлях.”

“Український альманах”, 1997. (Варшава, Польща).

Із інтерв’ю І.Трача, підготовленого Володимиром Прядком: “... Щоб якесь видання торкалося літературно-мистецького життя українця в Європі — немає.

... Я не хочу бути своїм журналом альтернативою до часописів, які вже є. ... Наші “Зерна” готові надрукувати будь-кого, хто пише талановито і добре, і хто ще не знайшов своєї дороги в літературі. Тому ми шукаємо нові імена скрізь, де це можливо... Наші

"Зерна" відкриті для всіх не лише в Україні, але й на Сході, я маю на увазі землі на схід від України".

"Дукля", № 1, 1998. (Пряшів, Словаччина).

"... появився третій номер літературно-мистецького альманаху "Зерна". Річ справді неординарна в українському духовному світі. Адже видавець і шеф-редактор в одній особі, поет Ігор Трач, знов обійшов українську Європу, щоб відкрити світові нові імена творців духовної культури, об'єднати їх під егідою спільних ознак корінної приналежності, а таким чином збагатити духовність свого народу новими (можже, дотепер й не знайомими) вимірами.

...Адже вона, Європа, кажучи разом з Трачем, — "Заряд культури, енергії, які лежать в її музеях, в її архітектурі", в ній усюди можна знайти "українські дороги і маленькі стежки". В їхньому пізнанні і є місійна роль журналу, який вагомістю культурного значення переступив просторові обрії свого виникнення і чітко реєструє глибинні резонанси нашого духовного повсякдення.

... То ж, розуміючи ці питання як місійний обов'язок видавця і його журналу, бажаємо обом багато цінних (людських) знахідок."

"Літературний Львів", № 1-2, 1998. (Львів, Україна).

Із інтерв'ю І.Трача, підготовленого Надією Мориквас: "На ниві українського слова всім вистачить місця. Просто до "Зерен" веде досить пряма дорога. Ми й надалі друкуватимемо авторів, які працюють на користь української культури в різних державах Європи та Світу, а також в Україні. Ми намагатимемося відкривати нові імена, знайомити широке коло читацької аудиторії перш за все з високохудожніми творами письменників, які, мов зерна, розвіяні по різних країнах".

Види, брате мій,
моявину мій,
Види-моявину мій, мій,
моявину в мій.

ПАМ'ЯТНИК НИКИФОРУ ДРОВНЯКУ СТОЯТИМЕ У КРИНИЦІ!

Вельмишановні Пані та Панове! Вельмишановні цінителі українського мистецтва, Всі, хто хоче спричинитися до доброї справи увіковічення пам'ятником маляра із світовим іменем, скромного сина лемківської землі - Никифора Еліфана Дровняка (1895-1968).

Повіdomляємо, що весною цього року було створено організаційний комітет по встановленню пам'ятника Никифору Дровняку в його рідному місті Криниці, що на Лемківщині. Не забуваймо, що тепер до імені художника хотіли б прикласти своє коріння представники не одного народу. Але хто ж такий Никифор Дровняк?

Перш за все син Лемківщини, який прославив своїм мистецтвом свій народ на цілий світ! Його картини можемо знайти у багатьох музеях світу й кожен музей пишається цим надбанням. Це стосується музеїв Варшави чи Парижу, Львова чи Кракова, чи... І в кожному музеї твори Никифора Дровняка на почесному місці.

Никифор провів все своє життя в Криниці, де й малював. Його ж картини мандрували на виставки до Парижу та й до Львова (до речі, Никифор Дровняк відвідував Львів). Звідки ж черпав художник своє натхнення? Його «мистецькою академією» були перш за все старовинні іконостаси лемківських церков. Він малював пейзажі, часто з архітектурними компонентами у вигляді церков, криницьких вілл, залізничних станцій, урбаністичними мотивами; малював картини з криницького побуту, автопортрети... Його малюнки відзначаються особливим поетичним мисленням і своєрідним композиційним стилем, особливо своєрідною є структура колірних співвідношень.

Своєю неперевершеною творчістю, своїм своєрідним мистецьким світобаченням Никифор Дровняк увійшов в історію світового мистецтва. Його ім'я знаходимо у найпрестижніших мистецьких довідниках Світу (наприклад, «*Lexikon der Laienmaler aus aller Welt*»; «*Meisterwerke der Kunst Malerei von A-Z*» та багатьох інших)...

Доля Никифора, як і багатьох вихідців з Лемківщини трагічна... Хоча йому й вдалося дожити до своєї смерті у Криниці, незважаючи на те, що його вивозили з Лемківщини до Щецінського воєводства. До 100-річчя з дня народження у Криниці було відкрито музей Никифора, про що мріяв колись художник. А от пам'ятну дошку з барельєфом Никифора Дровняка встановити на музеї не дозволила місцева влада...

Але тепер вдалося подолати цілу низку бюрократичних перешкод й, коли вже маємо дозвіл на встановлення пам'ятника (а кілька його проектів вже виконано відомим львівським скульптором Сергієм Олешком, який є автором пам'ятника Іванові Трушу у Львові), звертаємося до всіх громадян Світу, кому не байдужа доля ще одного проекту, який увіковічить ім'я сина Лемківщини, а отже й добре ім'я українського художника в Світі! На спорудження пам'ятника за попередніми підрахунками потрібно коло 40 тисяч американських доларів. Тому організаційний комітет звертається до всіх, кому дороге ім'я визначного українського маляра Никифора Дровняка підтримати морально чи матеріально цей проект.

Кошти просимо перераховувати на банківське conto:

PKO S.A. Kraków

12401431-7043118-2700-401112-001

DAR NA BUDOWE pomnika Nikifora w Krynicy.

Ваша підтримка, нехай часом і невелика, допоможе встановити пам'ятник визначному митцеві української, світової культури й буде даниною шани Никифору Дровняку від вдячних нащадків...

**Редакція “Зерен” отримала інформацію від професора Струка.
Сподіваємось, що вона зацікавить читачів.**

Знання про Україну і українців у Франції — мінімальне. Це велика втрата для України, держави яка могла б тільки скористати з ближчого зв'язку з Францією. Рівна в величині до Франції, Україна має весь потенціал стати “Францією” Сходу і могла б багато чого навчитися від Франції щодо її економічної майже самовистачальності і її умінь зберігати, розвивати і підтримувати свою культуру, історію та природну красу і багатства. Помимо історичних зв'язків, що сягають II століття, коли наша київська княжна, Анна Ярославна, стала королевою Франції, Франція чомусь більше зацікавлена колишніми гнобителями України (Росією і Польщею) ніж Україною. Тільки зосереджена українська академічна і культурна присутність у Франції може, вживаючи повне зусилля і після тривалого часу, змінити настанову Франції до України. Це не станеться саме по собі. Це мусить бути плекане і підтримуване. Інститут українознавства в Франції міг би почати і розвивати того роду зміни в настанові Франції. Спочатку цей Інститут мусів би здаватися зовсім відокремленим від України і, як академічна інституція, мусів би бути міцно вкоріненим у Франції. З часом Інститут цей міг би стати плацдармом для України, головно для її культури й науки, у Франції.

СПОНСОРИ:

Наукове Товариство ім. Шевченка в Європі, Національна Академія Наук України, та Канадський Інститут Українських Студій.

Наукове Товариство ім. Шевченка не тільки найстарше українське наукове товариство але його відділ в Європі має тепер осідок у Франції і володіє посілістю, яка б могла служити осідком пропонованого Інституту. Національна Академія Наук України, хоч тепер фінансово неспроможна, зможе колись вважати пропонований Інститут як свою західноєвропейську філію. Північноамериканська інституція зможе служити моделю для пропонованого Інституту і уможливити його постання та існування своїми порадами, академічною і фінансовою підтримкою. Всі повище згадані інституції повинні б присилати своїх співробітників для праці і дослідів в ІУФ разом з французами, що вивчатимуть Україну і франко-українські відносини.

ЦІЛІ

•: всебічно вивчати Україну: історію, економію, мову, культуру, літературу, мистецтво і т.д.;

•: публікувати дослідження французькою, українською і англійською мовами;

•: творити середовище в Франції для зустрічей між французькими і українськими науковцями;

•: представляти українську науку і культуру французам;

ПРОЕКТИ

- : ЕСУ (енциклопедія сучасної України);
- : ФЕУ (франкомовна енциклопедія України);
- : серія конференцій на тему зв'язків між Францією і Україною в площині економічній і культурній.

Париж своєю вітальністю і кипучістю життя становиться ідеальним місцем для академічної інституції. Все ж таки винайм відповідного приміщення в Парижі був би дуже дорогим, а купівля і поготив. Єдина українська посілість в Парижі (бібліотека ім. С. Петлюри при Рю де Палестін) замала на проєктований Інститут. Посілість, яка знаходиться під контролею НТШ в Європі є доволі близько до Парижу і доступ до Парижу дуже вигідний (Сарсель лежить 17 км. на північ від Парижу, 20 хвилин електричкою). Крім того Сарсель є за 15 хвилин автом від головного летовища Шарль де Голь і тим самим ідеально розташований для науковців, які приїжджають на зустрічі чи стажування в Франції.

ПОТРІБНЕ ОБЛАДНАННЯ:

- : мережна внутрішня компютерна сітка між бюровими кімнатами
- : копіювальна машина
- : мережа зв'язку інтернет
- : телефони
- : бюрові меблі (бюрка, крісла, тощо).

КОШТ:

потрібно першого року 475,000

і щороку 365,000.

Є різні способи роздобути потрібні фонди і всі вони будуть використані. Все ж таки буде трудно провадити інститутом і журитися річно про збирання потрібних оперативних коштів. Україна не зможе ще певний час взяти на себе утримування ІУФ. Тому найкраще було б створити вічний фонд, з процентів якого існував би ІУФ. Для збирання того роду вічного фонду буде створено фундацію.

Фундація ІУФ буде окремою установою, яка збере 6,000,000\$ капіталу і створить фонд, 5% з якого річно йтиме на отримання ІУФ.

БЛАГОДІЇ!

Якщо Ви зацікавлені в цьому проєкті прошу звертатися до:

Проф. Д. Г. Струка
 29, rue des Bauves
 95200 Sarcelles, France

або електронною поштою dstruk@chass.utoronto.ca
 або ntsh10@calvanet.calvacom.fr

Редакція розглядає рукописи,
подані в першому примірнику машинопису
або на дискетах.

Редакція листується з авторами;
не приймає матеріалів, не підписаних автором.

Редакція відповідає на листи читачів
та дає оцінку надісланим творам.

Редакція не завжди поділяє позицію
авторів публікацій.

Усі матеріали просимо надсилати:

з України та держав колишнього СРСР -

Україна, 253222, м. Київ, бульв. Висоцького 5, кв.36. Анатолій Мойсієнко;

Україна, 290008, Львів-8, а.с. 2008. Люба Микетюк;

з західних держав на адресу головного редактора:

*Ihor Tratsch
Dresdner Str. 2
D-09337
Hohenstein - Ernstthal
Deutschland
fax: (03723) 412208*

та наших представників:

Zilynskyj Bohdan, Petržilkova 44/2485, 15500 Praha 5, Česko, tel. 6515270

Mykola Zymomrya, 75-209 Koszalin, ul. BoWiD 11/94, Polska, tel.: (094) 341-62-80

*Mr.Jolian Maluha, 391 St. Nicholas Street, Sudbury, Ont.
P3E 3K2 CANADA, tel. 1-705-674-2639*

Philippe Naumiak, 26, Rue de Locarno, Massy, 91300 France, tel. 60-11-32-78

**Видавництва та авторів просимо надсилати примірники нових публікацій,
Усі охочі придбати альманах або підтримати його морально чи матеріально
можуть звертатись за згаданими адресами**

Редакція висловлює особливу подяку
НВФ "Українські технології"
за плідну співпрацю при виданні даного числа альманаху "Зерно"

НВФ "Українські технології"
290058, м.Львів, вул. 700-річчя Львова, 67
тел./факс (0322) 52-20-49

ЧИТАЙТЕ У НАСТУПНИХ ЧИСЛАХ АЛЬМАНАХУ:

Богдан Зілинський

Порівняння празького та берлінського центрів
української еміграції у міжвоєнний час

Ігор Трач

Стежки українські...
(Продовження)

Ігор Калинець

Покелішкуймо, брате!

Володимир Шилан

Найвище що ціню - Свободу

Алекс Сидоренко

Станція «Більшовик»

Ігор Трач

Засуджено умовно

(Початок публікації документальної повісті
про долю митця під гнітом комуністичної тоталітарної системи
на зламі 70-80-х років в Україні)

Юрій Станкевич

Мистецькі особливості різьбленої шафи
з Шлезвіг-Гольштейну поч. XVII ст.

Пилип Наум'як

Український острівець в океані

Творчі портрети художників

Володимира Макаренка

та Павла Лопати

Сторінки української європейської поезії
та багато інших публікацій...